ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES
HISTORICOECLESIÀSTIQUES

VOLUM 74
2001

BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)
Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA
2001

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES HISTORICOECLESIÀSTIQUES

PUBLICADA PER
BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)

Director
RAMON CORTS I BLAY

Consell de Redacció
JOSEP M. BENÍTEZ RIERA
JOAN BUSQUETS DALMAU
ÀNGEL FÀBREGA GRAU
JOSEP M. MARTÍ BONET
VALENTÍ SERRA DE MANRESA
FREDERIC UDINA MARTORELL

Secretària de redacció en funcions
CECÍLIA VIVES BRESCÓ

ADMINISTRACIÓ
EDITORIAL BALMES
Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

Amb la llicència eclesiàstica.
És propietat de l'Editorial Balmes

Impressió: Palahí Arts Gràfiques - Girona
Dipòsit legal: B. 18.288-1958

ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

REVISTA DE CIÈNCIES
HISTORICOECLESIÀSTIQUES

VOLUM 74
2001

BALMESIANA (BIBLIOTECA BALMES)
Duran i Bas, 9 - 08002 BARCELONA
2001

L'ARXIU DEL MONESTIR DE SANT JOAN DE LES ABADESSES REGESTOS DELS DOCUMENTS DELS ANYS 1115-1200

MIQUEL S. GROS I PUJOL

L'any 1974 publicàrem unes breus notes sobre la història i les principals vicissituds que l'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses ha tingut al llarg dels onze segles d'existència que ja té.[1] De fet, el de Sant Joan és un dels pocs cenobis d'una i altra banda dels nostres Pirineus, per no dir l'únic, que encara conserva una bona part de l'arxiu en els seus antics edificis monàstics. I, en l'apèndix, afegíem els regestos dels 75 documents que havíem pogut identificar dels anys 995-1115. La primera data venia fixada per la publicació feta per Frederic Udina dels documents de l'Arxiu Reial de Barcelona anteriors a l'esmentat any. Es en aquest arxiu, com després recordarem, on ara es conserva la documentació dels segles IX-X del monestir de Sant Joan.[2] La segona data, l'any 1115, venia donada pel fet que és en aquest any que, protegida pel papa Pasqual II i pel bisbe de Vic, la comunitat canonical que l'any 1016 havia succeït l'antiga congregació femenina

1. Cf. M.-S. GROS, «L'Arxiu del Monestir de Sant Joan de les Abadesses. Notícies històriques i regesta dels documents dels anys 995-1115», dins *II Col.loqui d'Història del Monaquisme Català*. Poblet, 1974, p.87-128.

2. Cf. F. UDINA, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona, 1951.

que sota la regla de sant Benet hi havia col.locat, en l'any 887, el seu fundador, el comte Guifré el Pelós, s'hi havia establert de manera definitiva.

Aquest fet –la substitució de les monges benedictines per canonges agustinians d'inspiració santrufiana, sense, però, estar units jurídicament al gran monestir provençal de Sant Ruf d'Avinyó– també ajuda a entendre que gran part dels fons arxivístics del monestir encara siguin a Sant Joan. La comunitat reinstal.lada al monestir en l'esmentat any hi va viure amb tota normalitat fins l'any 1592, quan el papa Climent VIII la secularitzà convertint-la en una col.legiata presidida per un arxiprest, un estat jurídic que encara tenia l'any 1835, quan, amb la desamortització de Mendizábal, els arxius dels monestirs benedictins i de totes les altres ordres religioses quedaren pràcticament abandonats i sense control, i en gran part es malmeteren, abans que les seves restes fossin traslladades a les Delegacions d'Hisenda provincials. Sant Joan, en aquest moment, pràcticament no passava de ser una parròquia més del bisbat de Vic, amb un arxiprest i una reduïda comunitat de canonges, que si bé també perderen les seves propietats, que més aviat eren escasses, no foren pas obligats a lliurar el seu arxiu a l'Estat espanyol.

La presència dels fons més antics de l'arxiu de Sant Joan a l'Arxiu Reial de Barcelona també té les seves raons històriques i la seva justificació jurídica. L'últim abat del monestir, el gironí Miquel d'Agullana, que alhora era l'ardiaca de Sant Martí Sacosta de Girona i que, de fet, segurament visqué més en aquesta ciutat que a Sant Joan, vers l'any 1577 va fer traslladar a la seva residència gironina la documentació abacial de l'arxiu santjoaní amb l'objecte d'inventariar-la novament; i, en morir, l'any 1581, tots aquests documents repartits en vint-i-quatre sacs passaren a mans del seu nebot Francesc d'Agullana i de Calders. La secularització ja esmentada de la comunitat canonical de Sant Joan, decretada pel papa Climent VIII l'any 1592, comportà, alhora, la creació de les anomenades Cinc Dignitats Reials en les catedrals de Barcelona, de Girona i de Vic –dites reials perquè eren de nomenament directe dels reis d'Espanya–, que havien de ser subvencionades amb les antigues rendes abacials del monestir. Per això els obtentors d'aquests càrrecs reclamaren al nebot de l'abat Agullana els títols que justificaven aquestes rendes, mentre per altra banda els canonges santjoanins també es creien ser veritables propietaris de tota la documentació traslladada a Girona. Aquestes reclamacions ocasionaren un llarg procés en la Reial Audiència de Barcelona que

acabà amb una sentència d'aquest alt tribunal dictada el dia 16 de juny de l'any 1610, on es decretà que el fons documental fos depositat a l'Arxiu Reial, en un armari especial, el 32, on tots –Dignitats Reials i canonges– poguessin consultar-les i treure'n les còpies que necessitessin. La resta de l'arxiu –documents pertanyents als oficis canonicals de la sagristia, de l'infermeria, de la camareria..., la notaria, els registres de la Cúria de l'Abat, els processos...– quedà al monestir, on encara, per sort, es conserva.

La documentació santjoanina, especialment la conservada a l'Arxiu Reial de Barcelona, per ser de més fàcil accés que la que quedà a Sant Joan, fou parcialment publicada per Marca, Flórez i Villanueva. Es tracta, evidentment, dels documents més importants. Serà, però, Francesc Monsalvatge qui en les primeres dècades d'aquest segle n'iniciarà una publicació més sistemàtica en els seus volums de les «Noticias históricas», especialment en el volum XV, on edita uns 230 documents de Sant Joan pertanyents als segles IX-XII.[3]

Caldrà esperar fins a l'any 1951 perquè, com hem dit, Udina publiqui tots els documents dels segles IX-X procedents de l'arxiu de Sant Joan conservats a l'Arxiu Reial de Barcelona. Es tracta d'uns 200 documents d'aquests dos segles, gairebé tots originals. Udina també tingué l'encert, en l'apèndix de l'esmentada edició, de publicar les 298 notícies de documents d'aquests dos segles conservades en el I Llibre de Canalars, que entre els anys 1459-1468 l'abat Miquel Isalguer havia compost en un assaig de posar ordre a l'arxiu del monestir; aquest volum, per sort, també es conserva a l'arxiu de Sant Joan. El monestir, i aquest és un detall que sorprèn força, mai no tingué un cartolari on les més importants escriptures fossin copiades per assegurar la conservació del seu contingut i que fossin de fàcil consulta, com tingueren ja en el segle XII els veïns monestirs pirinencs de Ripoll, Camprodon i Arle-del-Tec, ara tots perduts. Sembla, doncs, que Isalguer volgué obviar aquesta mancança redactant aquest preciós volum i altres set volums semblants on consta regestada tota la documentació que el monestir tenia a mitjan segle XV.[4]

En la publicació dels regestos dels documents dels anys 995-1115, l'any 1974, ja utilitzàrem aquesta valuosa guia de l'antic arxiu de Sant

3. Cf. F. MONSALVATJE, *Noticias Históricas*. Vol. XV. Olot, 1907.
4. Aquests volums han estat descrits a GROS, op. cit, pp. 91-92.

Joan; i, com és lògic, l'hem tornat a emprar en aquesta nova col.lecció de regestos que ens porten de l'any 1115 al 1200. Això ens ha permès d'identificar unes 212 notícies de documents del segle XIII, dels quals s'han conservat , a la nostra coneixença, els textos íntegres d'uns 130 documents de l'Arxiu Reial de Barcelona i a l'Arxiu de Sant Joan, la majoria originals. Sumant els documents publicats per Udina, els esmentats en el primer inventari publicat l'any 1974 i els que ara oferim en aquest treball, tenim que de l'arxiu santjoaní s'han conservat gairebé uns 600 documents dels segles IX-XII, una quantitat força important per a un monestir, que segurament només és superada pels fons documentals dels monestirs de Sant Cugat del Vallès, gràcies al seu voluminós cartolari; de Sant Llorenç del Mont, recentment publicat només en part;[5] de Sant Benet de Bages, que encara resta inèdit, i de Sant Miquel de Cuixà, deixant a part els monestirs cistercencs de la Catalunya Nova.

Aquesta documentació permet seguir força bé la història del monestir tot al llarg del segle XII, època regida pels abats Berenguer Arnau (1111-1131), de la família dels senyors d'Ogassa, Pere Guillem (1131-1139), Ponç de Monells (1140-1193), que alhora fou bisbe de Tortosa des de l'any 1165, i Ramon de Blanes (1198-1203). Gran part d'aquesta documentació pertany, com és lògic, al llarg de l'abadiat de Ponç de Monells –uns 53 anys–, que féu construir i consagrar l'any 1150 la magnífica església abacial que encara es conserva. Amb la documentació de la seva actuació episcopal a Tortosa fa poc publicada per Antoni Virgili,[6] els investigadors tindran a mà gairebé tota la documentació generada per aquest gran personatge eclesiàstic de la segona meitat del segle XII.

Hi ha també documents papals d'Innocenci II, dels comtes Ramon Berenguer III i Ramon Berenguer IV, i del rei Alfons I. Més nombrosa és la documentació pertanyent als vescomtes de Besalú-Del Bas, dels senyors de Milany, de Perella, dels Sales i dels Mataplana. Hi figueren també els titulars dels càrrecs canonicals i dels batlles del monestir i, entre els documents de lliurament de nous canonges, hi ha l'original de

5. Cf. P. PUIG, *El monestir de Sant Llorenç del Munt sobre Terrassa. Diplomatari dels segles X i XI*. Barcelona, 1995.

6. A. VIRGILI, *Diplomatari de la Catedral de Tortosa (1062-1193)*. Barcelona, 1997. Últimament, tots els documents de l'Arxiu de Sant Joan anteriors a l'any 1000 han estat novament editats per Ramon Ordeig i Mata al volum 4 de la *Catalunya Carolingia*. Barcelona 2000.

la donació feta pels senyors de Tagamanent del seu fill Miró, cèlebre per la seva santedat i per la magnífica tomba en alabastre que a mitjan segle XIV els canonges santjoanins li erigiren. Els documents en què apareixen els abats de Ripoll també omplenen una mica la llacuna documental creada l'any 1835 amb la crema del seu arxiu.

La documentació cobreix força bé l'àmplia zona geogràfica de la vall de Sant Joan i de les parròquies veïnes, però s'estén també a la vall de Ripoll, a les valls de Mogrony i de Ribes, a Sant Pau de Segúries, a Tregurà, a la vall de Bianya, a Ridaura, a les parròquies de Sant Miquel d'Avellanacorba i de Sant Joan d'Arcs, i a Santa Maria de Cornellà, al Conflent, entre d'altres.

La tipologia dels documents també és molt variada. Hi ha butlles pontifícies, privilegis comtals, testaments, establiments –entre ells el de la ferreria del monestir–, concòrdies, vendes, restitucions, dotalies d'esglésies, especialment durant l'abadiat de Ponç de Monells, lliuraments d'infants per esdevenir canonges, juraments de fidelitat i pactes sobre drets de pasturatges i de la verema. També hi ha decrets de l'esmentat bisbe-abat referents a la creació de la senescalia i de la pietaria del monestir, a les distribucions canonicals i al règim alimentari dels canonges. Com és lògic, tota aquesta documentació permetrà anar molt enllà en el coneixement de la formació i el manteniment del patrimoni canonical, de la seva explotació i de la vida interna de la comunitat canonical.

La publicació d'aquests regestos, completats amb les referències dels llocs on els investigadors trobaran els textos íntegres que hem pogut identificar, també permetrà a la llarga publicar el diplomatari del monestir de Sant Joan de les Abadesses, tasca que cal deixar a mans de les noves promocions de medievalistes.

Les sigles utilitzades són aquestes:

[ ]	mots que manquen en el document
< >	restitucions fetes per entendre els textos
O	pergamí original
ACA	Arxiu Reial de Barcelona
BOFARULL	P. de BOFARULL, *Colección de documentos del Archivo General de la Corona de Aragón.* Barcelona, 1847 i s.

J-L, *Regesta*	JAFFE-LOEWENFELD. *Regesta Pontificum Romanorum*. Leipzig, 1885-1888.
JUNYENT, El *Monestir*	E. JUNYENT, *El monestir de Sant Joan de les Abadesses*. Sant Joan de les Abadesses, 1976.
KEHR, *Papsturkunden*	P. KERH, *Papsturkunden in Spanien,I: Katalonien*. Berlín, 1926.
MIQUEL, *Regesta*	F.J. MIQUEL, *Regesta de Letras Pontificias del Archivo de la Corona de Aragón*. Madrid, 1948.
MONSALVATJE, *Noticias*	F. MONSALVATJE, *Noticias historicas*. Olot, 1889 i s.
UDINA, *El Archivo*	F. UDINA, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*. Barcelona, 1951.
VILLANUEVA, *Viage*	J. VILLANUEVA, *Viage Literario a las Iglesias de España*. Madrid, 1803 i s.

A fi de simplificar les referències, en els volums *Llibre Canalars 1*, *Llibre de la Sivella*, *Canalars Almoina*, *Consueta de la Pabordia Major*, i *Memorial de documents referents al Castell de Milany*, no s'indica explícitament que tots aquests volums es conserven al mateix Arxiu de Sant Joan de les Abadesses.

REFERÈNCIES DOCUMENTALS

1

30 maig 1115

«Mansus de Ponto stabilitur per dominum abbatem Barnardo Martino et suis, sub eius directo dominio, cui de spletis debet dare de pane tasquam et de vino medietatem. IIIº kalendas iunii, anno VIIº regnante Ludovico rege.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 103

2

25 juny 1115

Berenguer Bernat, Seguí i Arnau, commuten amb el monestir de Sant Joan un alou situat a Negós per l'alou del Ges que havia estat de Salomó.

«Facta scriptura ista comutacionis VIIº kalendas iulii, anno VII regni Leudovici regis.

Rodegarius levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n.184. – Llib. Can. 1. sac. VI, n. 8.

3

25 de març de 1117

Els esposos Arnau Rodland i Maria, junt amb el seu fill Joan i la seva muller Arsenda, donen al monestir de Sant Joan una peça de terra anomenada Plarrodó, i a l'almoiner Berenguer una feixa de terra al Cap del Pont. L'abat Berenguer Arnau i els Clergues de Sant Joan, en compensació, els redueixen els censos que havien de pagar al monestir.

«Quod est factum VIII kalendas aprilis, anno nono regnante Leudevico rege {iuniore}.

Iordanis subdiaconus scripsit...»

Còpia de mitjan segle XII, post *1137: Arx. Sant Joan Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 27 Ø – Canalars Almoina, fol. 2.*

4

20 maig 1117

Els germans Ramon Arnau i Bernat Arnau venen a l'abat Berenguer i a la comunitat del monestir de Sant Joan els drets que havien estat del seu pare, Arnau Bernat de Belanzel, en uns alous de la parròquia dels Sant Joan i Pau, per dos-cents sous.

«Actum est hoc XIII kalendas iuni, anno VIIII° regnante Ludovico rege.
Reimundus sacerdos... scripsit...»

O: ACA. Perg. Ramon Berenguer III, n. 195 (Arm. Sant Joan, sac C, n.352). – Llib. Can. 1, sac VI, n. 6.*

5

11 febrer 1118

Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, amb el consentiment del papa i dels bisbes d'Elna i d'Osona, dóna al monestir de Sant Joan de la Vall de Ripoll i al seu abat Berenguer l'església canonical de Santa Maria de Cornellà, al Conflent, amb tots els seus béns.

«Actum est hoc III idus februarii, anno X regni Leovici regis.
Scripta manu Petri presbiteri et monachi ss.»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 203 – Llib. Can. 1, Sac IV, n. 44.

6

4 agost 1119

L'abat Berenguer i els canonges del monestir de Sant Joan donen una peça de terra situada prop el mas Riera als esposos Joan i Miracleta, els quals n'hauran de pagar anualment la tasca i quatre sous de Besalú.

«Facta scriptura donationis... II nonas augusti, anno XII° Leudovici regis.
Rodegarius presbiter... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 218. – Llib. Can. 1, sac V, n.15.

7

29 d'abril 1120

Testament d'Ermessenda, vescomtessa de Besalú. Fa llegats als monestirs de Ripoll, les Fonts i Lledó, i dóna al de Sant Joan de les Abadesses el mas Reixac, una coromina i la Solana, per mantenir una llàntia davant l'altar.

«Actum est hoc III kalendas mai, anni XII regni Leovici regis.
Udalgarius monachus Sancte Marie et sacerdos...scripsi...»

O: ACA, Perg Ramon Berenguer III, m.224. – Text Publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2220. – Llib. Can. 1, sac VI n. 56.*

8

1120-1121

«Guillelmus Raymundi iurat quod fidelis erit domino de Melan et nominatur hic forcia (?) de Laes Rocha, anno XIII° regnante Ludovico rege, et prestatur iura, et Udalardo domino de Melanno fiator sit (?). Isti Guillelmus Raymundo erat aut castellanus aut tercius dominus propter infrascripta».

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 15.

9

1120-1121

«Petrus Waldarii agnoscens se errassse et decimas deç Colell huic monasterio substraxisse, restituit dicto monasterio decimam deç Colell, et ulterius donat huic monasterio mansum Aquebella. Require ubi iste mansus sit. Anno XIII° regnante Ludovico rege».

Llib. Can. 1, sac X, n.13.

10

7 març1121

Udalard, vescomte de Besalú, lliura a l'abat Berenguer els béns que la seva tia, la vescomtessa Ermessenda, havia llegat al monestir de Sant Joan, i rep setanta sous a canvi de la renúncia dels drets que hi té.
«Actum est hoc nonas marcii, anno XIII regni Leudovici regis.
Udalgerius monachus Sancte Marie et sacerdos...scripsi...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n.233 i 233^{dup}. El segon exemplar és escrit per «Raugerius sacerdos». – Còpia de l'any 1345, legalitzada per Bernat Planella, notari de Sant Joan de les Abadesses: ACA, Perg Ramon Berenguer III, n. 233^{trip}. És còpia del pergamí n. 233^{dup}. – Text publicat per MONSALVATGE, Colección *XV, n. 2224, del pergamí Ramon Berenguer III n. 233. – Llib. Can., 1, sac VI, n. 57.*

13

11

7 de març 1121

«Ecclesia de Iunetis per illustrem virum dominum Udalardum vicecomitem donatur et evacuatur huic monasterio, com omnibus decimis et primiciis et oblationibus, nonas marcii, anno XIII° regni Leovici regis.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 51.

12

24 abril 1121

Udalard, vescomte de Besalú, davant l'altar del monestir de Sant Joan, jura fidelitat a l'abat Berenguer i es compromet a no prendre-li l'abadia ni els béns del monestir.

«Quod est actum... VIII kalendas maii anno XIII regni Leudovici regis.»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 234. – Còpia de l'any 1332, autoritzada per Pere Vilar, notari de Sant Joan de les Abadesses: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 234dup. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2223. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 170.*

13

15 març 1122

Arnau Seguí, en el seu testament, deixa els masos Ges i Fexa, de la Vall de Sant Joan de Ripoll, al monestir de Santa Maria de Finestres.

«Actum est hoc testamentum idus marchi, anno IIII°X° Ludovici regis.

Arnallus sacer... scripsi...»

Còpia d'una clàusula del testament, autoritzada per Guillem Stolesi, notari públic d'Olot, l'any 1335: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, Pergamí n. 161 Ø. Canalars Almoina, fol. 14.

14

11 novembre 1122

Concòrdia feta entre Udalard, vescomte de Besalú, Ramon Ponç de Milany i l'abat Berenguer de Sant Joan, per la qual es determinen els drets i obligacions que

els tres tenen en els béns dels monestirs de Sant Joan i de Santa Maria de la Grassa, i en el terme del castell de Milany.

«Actum est hoc III idus november, anno XV regni Ledovici regis.

Raugerius sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n.246. – Còpia del segle XII, signada per Berenguer levita: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 246dup. – Còpia de l'any 1234, signada per Pere, prevere de Llovera, substitut de Berenguer Caselles, notari de Sant Joan de les Abadesses: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 246 ter. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2225. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 171.*

15

11 novembre 1122

Concòrdia feta entre Udalard, vescomte de Besalú, i Ramon Ponç de Milany referent als drets que tenen en els béns dels monestirs de Sant Joan de Ripoll i Santa Maria de la Grassa, i els homes del terme del castell de Milany.

«Actum est hoc IIIº idus november, anno XºVº regni Ledovici regis.»

Còpia de l'any 1195, signada per Pere sacerdot: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 247. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2226.*

16

1123-1124

«Institucio census que in singula molendina et eorum dominii huic monasterio solvere tenebantur et hec institucio ex eo facta est quia rustici erant soliti fraudare monasterium suis iuribus, anno XVIº Ludovici regis, et hec ordinavit dominus Berengarius abbas huius monasterii.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 35.

17

1123-1124

«Mansus de Vilario et mansus Cau donantur in alodium huic monasterio per Hugonem Bernardum de Cruscades, anno XVIº regnate Ludovico rege.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 100.

18

25 d'octubre 1123 (?)

Pactes entre Hug Bernat de Cruscades i Bernat Ramon de Curtsaví sobre dos mansos de Vilar Cau i un a Vidal de Mont, de la parròquia de Sant Joan d'Els Arcs, alous de Sant Joan de Ripoll.

«Facta ista carta VIII kalendas nodember (*sic*), anno VIX (*sic*) regnante Leodovi regis.

Arnallus sacer... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 255.

19

11 març 1124

L'abat Berenguer, d'acord amb la comunitat de Sant Joan, dóna a Santa Maria de Ripoll, al seu dispenser i a Tomàs, el seu batlle, una resclosa situada a la Provença, amb la condició de pagar un cens anual,

«Actum est hoc V° idus marcii, anno XVI regnante Leudovico rege.

Guilelmus sacerdos... scripsit...»

Còpia autoritzada per Arnau Martí, notari de Sant Joan de les Abadesses, l'any 1360: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII. – Llibre de la Sivella fol. 4v, i Llib. Can. 1, sac XIV, n. 1 i 11.

20

11 de maig 1124

Guillem Ramon renuncia a favor de Guillem Uzalard els drets que té en un mas del lloc anomenat Quer de la parròquia de Sant Miquel d'Avellanacorba, excepte la tasca, i declara haver rebut un bou i quatre sous de plata.

«Facta est hec scriptura donationis V idus mai, anno XVI regni regis Leudovici.

Raimundus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, pergami n. 431Ø.

21

12 maig 1124

Berenguer Sans, sacristà del monestir de Santa Maria de Ripoll, i Ramon Tolosà, procurador de l'honor de Santa Maria del Puigmal, canvien amb el monestir de Sant Joan una casa per una era que és a prop de l'esmentada casa.

«Actum est hoc IIII^{to} idus madii, anno XVI regni Ledovico rege.

Petrus sacerdos... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 60.

22

28 setembre 1125

Els esposos Bernat Hug de Mataplana i Estefania lliuren el seu fill Pere Bernat al monestir de Sant Joan per esdevenir-ne canonge, i ensemps restitueixen uns drets que injustament retenien als Camps Abadals i als Camps Monegals, i un mas del terme de Serrallonga que Guillem Hugó havia donat a l'esmentat monestir,

«Factum est hoc anno M°C°XX°V° dominice incarnationis, anno XVII° regni Ledovici regis, IIII° kalendas octubris, intus in Mataplana.

Raimundus Mironis sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 356 Ø. – Còpia de l'any 1155 signada per Guillem sotsdiaca: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 373 Ø. – Llib. Sivella, fol. 8.

23

28 gener 1126

Bernat Arnau de Carcasses dóna a Girbert i als seus fills un molí que havien edificat en un alou de propietat seva, a Riupudent (*Rivoputrido*), els quals hauran de pagar-li la quarta part dels beneficis.

«Actum est hoc V° kalendas februarii, anno X°VIII° regni regis Leudovici.

Guilelmus presbiter... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 2 Ø. – Canalars Almoina, fol. 14.

24

13 d'abril 1126

L'abat Berenguer i Guillem Senfred convenen a posar a cens unes peces de terra que l'esmentat Senfred, en temps del comte Bernat de Besalú, havia rebut de Ramon Esteve, cap de la comunitat dels clergues del monestir de Sant Joan.

«Que est facta idus aprilis, anno XVIII° regni regis Leudovici.

Guillermus presbiter... scripsit...»

Còpia de l'any 1234, signada per Bertran de Bianya, substitut del levita Berenguer, escriptor de Sant Joan: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 278. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2227. – Llib. Can. 1, sac V, n. 13.*

25

25 juny 1126

L'abat Berenguer Arnau i els clergues de Sant Joan donen en feu als esposos Perella i Cordubana el mas Planes de la parròquia de Sant Pau de Segúries, a la vall de Ripoll, comtat de Besalú, per setanta morabatins.

«Actum est hoc VII kalendas iuli, anno XVIII regnante Ludovico rege.

Petrus ipodiaconus... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 279. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2228. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 45. L'abat Isalguer en la seva nota afegeix «arbitror quod dicat de manso della Roca de les Planes».*

26

25 juny 1127

Ramon Berenguer de Tagamanent ofereix al monestir de Sant Joan, per ser canonge, el seu fill Miró. Com a dot dóna al monestir un alou que té al comtat de Besalú, a la Vall de Bas, parròquia de Sant Esteve de Saüll, en el lloc anomenat Olzina. Es reserva l'usdefruit durant la seva vida, la de la seva muller i la del seu fill Pere, i pagarà un cens anual.

«Quae est facta VII kalendas iulii, anno XVIIII regnante rege Leudovico.

Raugerius sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 1 Ø. – Reproducció fotogràfica: E. JUNYENT, El monestir, *p. 54.*

27

13 febrer 1128

Ramon Berenguer III, comte de Barcelona, dóna al monestir de Sant Joan i a l'abat Berenguer els drets del mercat a la vila de Segúries i els drets de pasturatge des del port de Tercuil fins al port de Podes i a Pòrtules, al comtat de Cerdanya. L'abat li regala dos muls.

«Quod est factum idus februarii, anno XX regnante Leudovico rege.

Bernardus presbiter quis est scriptor.»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 295 – Còpia de l'any 1236, signada per Pere Devesa: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 296. Aquesta còpia presenta l'incís «Item laudo... tocius persone», que manca en l'original. Aquest incís depèn del document fals de l'any 955, publicat per UDINA, El Archivo *pàg. 445. Text del pergamí Ramon Berenguer III, n. 296 publicat per* MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2230. – Llib. Can. 1, sac XVI, n. 14. És la recensió llarga del document.*

28

11 d'abril 1128

L'abat Berenguer i els canonges de Sant Joan confirment a Dalmau la possessió de l'honor de Redonella que té per herència familiar, i reben cent sous de Besalú. L'abat Pere, més tard, confirmarà aquest document.

«Quod est factum III idus aprilis, anno XX° rengante Leudovico rege.

Arnaldus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 297. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2231. – Llib. Can. 1, sac V, n. 92.*

29

23 juliol 1128

Ramon Ponç de Milany i la seva família retornen al monestir de Sant Joan de les Abadesses i a les seves religioses els drets sobre els judicis, els enterraments i la venda d'alous que el monestir té en la castlania de Milany, la dècima del Collell i el mas Carcasses.

«Actum est hoc scriptm X° kalendas augusti, anno XX° quo Leudovicus cepit regnare.

Rodegarius levita... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 299. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2232. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 172*

30

6 d'abril 1129

L'abat Berenguer i els canonges de Sant Joan dónen als germans Berenguer, clergue, Ponç, Joan i Arnau una coromina de la vila de Riudadra i el molí del Clos, amb la condició de pagar cada any un cens.

«Quod est factum VIII° idus aprilis, anno XX°I° regni Ludovici regis.

Rodegarius chanonicus presbiter... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer III, n. 307. – Llib. Can. 1 sac VI, n. 58.

31

1129-1130

«Officium fabrice seu ferrarie stabilitur et conceditur Guillelmo Petri, ita quod de lucro quod consequatur in dicta fabrica det decimam partem domino abbati, anno XXII° regnante Ludovico rege».

Llib. Can. 1, sac X, n. 18.

32

28 novembre 1130

Butlla «Licet universis» del papa Innocenci II que confirma les butlles dels seus antecessors Benet VIII, Urbà II i Pasqual II havien lliurat a favor del monestir de Sant Joan de Ripoll.

«Datum apud Clarummontem per manum Aimerici sancte Romane ecclesie diaconi cardinalis et cancellarii, III kalendas decembris, indictione VIII^tava^, anno incarnationis dominice M°C°XXXX pontificatus domni Innocentii pape secundi anno I.»

Còpia del segle XII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII. – Text publicat per KEHR, Papsturkunden, *p. 313. – Llib. Can. 1, sac I, n. 4.*

33

1131

«Copia testamenti domini Raymundi Berengarii comitis Barchinone qui sepultus est apud cenobium Rivopollense, dimisit seu legavit huic monasterio meliorem

mansum quem possidebat in valle et territoriis de Pratis et multa alia multis et diversis monasteriis legavit. Factum anno incarnationis dominice MºCXXX primo.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 14

34

10 febrer 1132

Testament de Bernat Colldecanes, de la parròquia de Sant Julià de Vallfogona. Nomena hereus els seus fills Guillem i Joan, i fa llegats a Florència i a Bernarda.

«Actum est hoc IIIIº idus febroarii, anno XXIIII regnante Ledoyco rege.

Hoc rogatus scripsit Poncius...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 11. – Llib. Can. 1, sac XII, n. 80.

35

27 novembre 1132

Els esposos Guillem Berenguer i Flandina donen a la seva filla Berengaria, com alou propi, els masos Font i Prat de la parròquia de Sant Miquell d'Avellanacorba.

«Facta est ista scriptura conacionis V kalendas decembris, anno XXV regnante rege Leudovico.

Arnallus levita... scriptis...»

Còpia de l'any 1294 feta sobre un trasllat de l'any 1265: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 242 Ø. – Canalars Almoina, fol. 7v.

36

1 maig 1133

L'abat Pere i els canonges de Sant Joan donen a Arnau Riba les terres dominicals de Riupudent (*Rivoputente*), amb la condició de lliurar anualment la meitat del vi que s'hi reculli.

«Actum est hoc kalendas mai, anno XXºVº regni Leudovici regis.

Arnallus levita... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 21. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2233. – Llib. Can. 1, sac V, n. 35.*

37

1134-1135

«Petrus abbas, de consensu conventus, dat ad emphiteusis Petro Oliba unum mansum in Foliano dum solvetur quartam partem de spletis vini et de grano, dum solvatur de terris sitis subtus aquam tertiam partem, de aliis tascam, anno XXVII° regnante Ludovico.»

Llib. Can., 1, sac XVII, n. 85.

38

11 juny 1134-1136

Butlla «Rivipollense monasterium» del papa Innocenci II, que ordena a l'arquebisbe Oleguer de Tarragona i als bisbes d'Urgell, Osona, Girona i Elna que defensin els béns i els interessos del monestir de Sant Joan, depenent directament de la Seu Apostòlica.

«Datum Pisis III idus iunii.»

Còpia de l'any 1254 autoritzada pel notari Pere Develа: ACA, Butlles, Leg. I. –J.-L., Regesta, *n. 7744. – Miquel,* Regesta, *pàg. 25.*

39

19 gener 1135-1136

Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona, a petició de l'arquebisbe Oleguer i dels bisbes d'Osona i de Girona, promet d'ajudar i defensar l'abat Pere i els canonges del monestir de Sant Joan de Ripoll.

«Anno incarnationis dominicae M°C°XXX°VII°... Factum est hoc X°IIII° kalendas februarii, anno XX°VII° regni regis Leudovici.

Guielmus presbiter... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 42. – Text publicat per Villanueva, Viage *VIII, ap. XVIII; per Bofarull,* Colección *IV, n. 26, i Monsalvatje,* Colección *XI, n. 471, i XV, n. 2234. – Llib. Can. 1, sac I, n. 12.*

40

30 març 1135

L'abat Pere i la comunitat del monestir de Sant Joan donen a la sagristia i als sagristans, els germans Bernat i Arnau, una peça de terra anomenada la Devesa, i reben quatre morabatins d'or.

«Actum est hoc III kalendas aprilis, anno XX°VII° regnante Leudovico rege. Arnallus levita... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 96

41

1135-1136

«Mansus de Pardinela est sub potestate dominica domini abbatis et iurat erit fidelis quamque non contra hec matrimonium (?) pretermisso consensu domni abbati, anno XXVIII° regnante Ludovico rege, et sunt duo instrumenta eiusdem continentie.»

Llib. Can. 1, sac XV, n. 5.

42

2 febrer 1138

Els sacristes Arnau i Benet, d'acord amb l'abat Pere i els canonges de Sant Joan, donen als esposos Pere Devesa i Beatriu l'honor que té Pere Guifred, i la batllia i la dominicatura de Vinyal, amb l'obligació de pagar un cens anual.

«Actum est hoc IIII° nonas februarii, anno primo regni Leudovici regis iunioris. Arnallus presbiter... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 202.

43

25 març 1138

Dalmau, capellà de Mongrony, amb el permís de l'abat Pere Guillem i dels canonges de Sant Joan, dóna a l'església de Sant Pere de Montgrony i al seu prevere Arnau Sunyer la batllia de Mogrony, una tercera part de les dècimes, les primícies i

el mas Escala, a fi de crear-hi una capellania. El sagristà de Sant Joan, però, conserva els seus drets.

«Actum est hoc VIII kalendas aprilis, anno primo regnante Leudovici regis filio.
Iohannes levita qui est scriptor.»

Còpia del dia 6 de juny del mateix any, signada per Bernat: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum de pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 98. – Llib. Can. 1, sac IV, n. 26.

44

14 abril 1138-1143

Butlla «Ad defensionem» del papa Innocenci II que posa sota la protecció papal l'abat Pere i els canonges de Sant Joan de Ripoll, confirma les butlles dels seus antecessors i els dóna el poder d'elegir lliurement l'abat, sense la intervenció de l'abat de Sant Víctor de Marsella.

«Datum Laterani XVIII kalendas mai.»

Còpia de l'any 1254, autoritzada pel notari Pere Develа: ACA, Butlles pontitícies Llig. 1, n. 9 i 11. – MIQUEL, Regesta, *25. – Text Publicat per KEHR,* Papsturkunden *II, p. 320.*

45

20 juny 1139

Concòrdia entre Pere Cavarroques i l'abat Pere i els canonges de Sant Joan sobre l'honor de Bagatell, propi del monestir. Pere Cavarroques pot retenir-ne, mentre visqui, una part; l'altra s'adjudica a un dels seus fills, que és ofert per esdevenir canonge del monestir.

«Actum est hoc XII° kalendas iulii, anno II° regni Leudovico iuniore.
Arnallus presbiter scripsit.»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 35. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2236. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 67 i 97.*

46

1140-1141

«Testamentum Petri de Cavaroches; elegit sepeliri in hoc monasterio, cui legavit mansum de Perella quem tenebat in pignore per quinquaginta solidis et unum receptum canonicis, et confirmat placitum et deffinicionem factam monasterio, et dominum abbatem Sancti Iohannis eligerit (?) quod una ex filiabus suis recipiatur in

monialem huius monasterii cui legavit centum solidos et unum rigadum (?) dominicalis (?) et quod abbas huius monasterii omnia per eum disposita servet et defendat, anno IIII° regni Ludovici iunioris, et ex his constat quod hoc tempore in isto monasterio eius tempore instituebantur abbas et canonici et moniales, quod notatur. (?)»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 1.

47

4 setembre 1140

Els germans Pere i Ponç de Milany retornen a l'abat Pere i als canonges de Sant Joan el mas Tolosa i el feu d'Arnau Guillem Capot, que injustament retenien.

«Quod est factum II nonas septembris, anno IIII° regni regis Leduvici iunioris. Raimundus sacerdos... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 114. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2237. – Llib. Can. 1, sac XII, n. 84.*

48

1141

«Consecratio, institutio et donatio ecclesie Sancti Petri de Taleto facta per reverendum in Christo patrem et dominum domnum Uzalgarium, episcopum Elenensem, et hic habentur limites, fines et termini huius parrochie, anno incarnationis dominice M°CXXXX primo.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 37.

49

1143

«Questio suscitata et postea per concordiam subscriptam inter abbatem et conventus Sancti Iohannis ex una et monasterium et conventum monasterii Rivipulli ex altera terminatur, ita quod insula sita in flumine Ticeris iuxta Arçamala sit alodium monasterii Rivipulli et vinea de Senaruç et quedam alia in instrumento expressa, et quod homines Sancti Ihoannis portaverint aliqua et quemque voluerint ad mercatum de Rivipullo non solvant leudam, anno M°CXXXX tercio. Instrumentum est per alphabeto demisum».

Llib. Can. 1, sac XIV, n. 16

50

22 juliol 1143

Arnau, sacristà de Sant Joan, dóna als esposos Pere de Folcrada i Maiasendis les terres anomenades Comes de Alod, situades prop de la casa de la Folcrada, en servei de Sant Joan i pagant un cens anual.

«Actum est hoc XI° kalendas augusti, anno VI regnante Leduycho iuniore.

Raimundus sacerdos... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 112.

51

1143-1144

«Dominus Pontius abbas Sancti Iohannis concedit Guillelmo, baiulo de Biania, et Petro eius filio, medium mansum de Vernedes quod ita solvat censum consuetum, anno VII° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 12.

52

28 desembre 1144

Bernat Gaucelm reconeix a l'abat Ponç i als canonges de Sant Joan que té l'església de Sant Pere de Tellet per concessió dels seus antecessors, que és pròpia del monestir i que per ella és obligat a donar alberg a l'abat un cop a l'any.

«Anno dominice incarnationis M°C°XL°IIII°... Actum est hoc V° kalendas ianuarii, anno VII regnante Leudoycho iuniore.

Raimundus sacerdos... scripsit.»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, – Llib. Can. 1, sac IV, n. 38.

53

21 abril 1145

Els esposos Perella i Corduvana, amb llurs fills Ramon i Perella, ofereixen al monestir de Sant Joan l'església que han fet construir a l'alou de Perella, propi de

l'esmentat monestir. L'església queda sota el govern del rector de Sant Joan i Pau, que nomenarà el capellà que l'ha de servir. Els fundadors es reserven el dret de patronat.

«Quod est factum XI° kalendas may, anno VIII° regni regis Ledovichi iunioris. Raimundus sacerdos... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 178. – Llib. Can. 1, sac IV, n. 22.

54

1145-1146

«Mansus Molinell stabilitur et facit pro perna sex denarios censuales et de spletis panis et vini tasquam, et mansus de Ponto iura consueta, tempore domini Pontii episcopi dertusensis et huius monasterii abbatis, anno VIIII° regnante Ludovico rege iuniore, et vide aliud stabilimentum confectus anno XXXIII° regis Ludovici iunioris.»

Llib. Can. 1, sac IX, n. 41.

55

1148-1150

«Testamentum Bernardi Iohannis de Salis; elegit sepeliri in hoc monasterio cui legavit quinque mansus situs in parrochia Sancti Andrehe de Bastracano, scilicet mansum de Lecithes, et illum quem tenet Arnaldus de Villa, et illum de Fonte, et illum de Rovira, et legavit altari Beate Virginis unam cortinam et ad crucem Sancti Iohannis omnes suos lapides preciosos et monasterio unum sarracenum cum una sarracena, anno XIII° regnante Ludovico iuniore, et est aliud instrumentum eiusdem continentie, scilicet confecto eius die sed anno XII°».

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 2.

56

1 juny 1148-1153

«Ecclesia Sancti Petri de Lileto, alias Tilieto, confertur per dominum Pontium huius monasterii abbatem Berengario de Canneto huius monasterii canonico, sub certa forma et conditione, et hec ecclesia tenebatur ad albergam domino abbati faciendam, anno incarnationis dominice M°CL°III° kalendas iunii, anno XI° regni regis Ludovici iunioris.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 46

57

4 setembre 1148

Acord entre l'abat Ponç i els homes de la Vall de Sant Joan, d'Ogassa, de Surroca i de Segúries que han de donar garbes de civada al monestir de Sant Joan. Aquests últims només hauran de donar anualment un sexter de civada, des de la festivitat de sant Feliu a la Mare de Déu d'agost.

«Actum est hoc II nonas septembris, anno XII° regni Leudovici regis iunioris.
Bernardus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 205. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2238. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 82.*

58

6 juliol 1149

Ponç, abat de Sant Joan, amb el consentiment de l'almoiner Berenguer de Bianya i dels altres canonges, dóna a Berenguer Rovira la terra de Plarrodó, amb la condició de lliurar part dels fruits al monestir, la qual, a la seva mort, retornarà en poder de l'almoiner.

«Actum est hoc II° nonas iuli, anno XII° regnante Leduycho iuniore.
Raimundus sacerdos et scriba... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 26 Ø. – Canalars Almoina, fol. 2.

59

10 desembre 1149

Arnau, sacrista, d'acord amb l'abat Ponç i els canonges de Sant Joan, dóna a Pere, fill de Maria, i a la seva muller Beatriu l'honor de Defensa que havia estat de Pere Guifred, una part de la dominicatura de Vigal, prop el riu Arçamala, una peça de vinya anomenada Barrichona, a Senaruç, i la batllia de la sagristia. N'hauran de pagar censos i part dels fruits, i rep vint-i-cinc sous.

«Actum est hoc IIII° idus decembris, anno X°III° regnante Leduiycho iuniore.
Raimundus sacerdos et scriba... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 201.

60

27 febrer 1150

«...ista ecclesia <Sancti Petri de Talleto> in presentia domini episcopi elenense diffinitur huic monasterio per Gaucelinum de Taleto, et notantur ea omnia que dicta ecclesia habet quo ad propietates, et ipse Gaucelinus recipit ab ipso domino Pontio abbate huius monasterii aliqua in feudum et debet recipere a dicto Gaucelino albergam pro se et servis suis, ... tercio nonas marcii, anno incarnationis dominice M°CL°, et est aliud simile et duplicatum instrumentum.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 38.

61

27 febrer 1150

Arnau, sacrista de Sant Joan, d'acord amb l'abat Ponç i els altres canonges, dóna a Bernat de Senaruç una peça de terra anomenada Pla Guitard i la dominicatura de Marungs, amb el dret de construir-hi un molí, a condició de donar part dels fruits i un cens anual al monestir, i rep cinc sous.

«Actum est hoc III° kalendas marcii, anno XIII° regnante Leduycho iuniore.

Raimundus sacerdos et scriba... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 93.

62

2 novembre 1150

A petició de l'abat Ponç, Pere bisbe d'Osona, Berenguer bisbe de Girona i Guillem bisbe de Barcelona, en presència dels abats de Ripoll, de Sant Ruf d'Avinyó, d'Arles i de Besalú, després de consagrar l'església del monestir, confirmen tots els seus béns.

«Anno ab incarnatione domini nostri Iesu Christi millessimo CL, era MCLXXXVIII, indictione XIII, quarto nonas novembris, feria V...

Scripta per manus Arnalli presbyteri et monachi...»

O: Es conservava a l'Arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses on el copià Villanueva. – Còpia de l'any 1359 signada per Arnau Martí, notari de Sant Joan: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 4 ap. 5, Carpeta 41.-Text publicat per VILLANUEVA, Viage *VII, ap. XIX, tret de l'original, i per* MONSALVATJE, Colección *XI, n. 501, tret de Villanueva. – Llib. Can. 1, sac I, n. 1 i 10.*

63

1150-1151

«Poncius de Vilario vendit domino Poncio abbati huius monasterii totam illam duodecimam partem de vino quam recipiebat in parrochia Sancti Salvatoris de Biania, precio LX solidorum bisuldunensis monete, anno XIIII° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 15.

64

1150-1151

«Raymundus de Fontibus in vim permutacionis facte inter eum et dominum Poncium huius monasterii abbatem concedit dicto domino Pontio et huic monasterio terciam partem decimi vini quam recipiebat in parrochia Sancti Salvatoris de Biania, et dictus abbas eodem titulo concedit dicto Raymundo mansum de Remestis integre acque se obligat, anno XIII° regnante Ludovico iuniore.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 15.

65

1150-1151

«Raymundus de Puigperdines comunat cum domino abbate huius monasterii, quia donat titulo permutacionis huic monasterio totam illam partem terciam decimi de vino quam percipiebat in parrochia Sancti Salvatoris de Biania, et dominus abbas concedit dicto Raymundo de Puigperdines, <et> donat mansum de Podio et totam partem decimi de tot blat mansi de Remestis et quedam alia, anno XIIII° regni Ludovici uinioris.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 16.

66

26 gener 1151

L'abat Ponç, amb el consentiment dels clergues de Sant Joan, dóna a Bernat Vinya i als seus successors els drets que el monestir de Sant Joan té en els masos de Bernat Martí i Carcasses, i rep cent sous de Besalú.

«Actum est hoc VII kalendas februarii, anno XIIII° regni regis Leudovici iunioris. Bernardus sacerdos scripsit.»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 232. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2239. – Llib. Can. 1 sac VI, n. 99.*

67

28 abril 1151

Els esposos Bernat Gonball i Saurina, amb llurs fills Gonball i Bernat, alliberen els seus homes de tots els seus serveis, exceptuats els del castell, dels molins i dels tancats, i es comprometen a donar-los menjar i beure quan siguin als molins. En compensació reben vuitanta sous de moneda barcelonesa.

«Actum est hoc IIII kalendas mai, anno X°IIII° regnante Leduvico regi iunioris. Raimundus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 6 Ø.

68

1154-1155

«Deffinicio facta per comitem barchinonensem inter abbatem Sancti Iohannis et abbatem Rivipulli super quibusdam mansis de quibus propter antiquitatem nulla potest habere noticia, anno XVIII° regnante Ludovico rege».

Llib. Can. 1, sac XIV, n. 12.

69

19 novembre 1154

Almodis, vescomtessa de Bas, en remei de l'ànima del seu marit Ponç de Cervera, i d'acord amb el seu testament, renuncia a la recepció del forment que injustament rebia dels homes de la parròquia de Sant Julià de Vallfogona, i rep en recompensa tres-cents sous de Besalú, que fa servir per redimir l'honor de Maià. El batlle de la vescomtessa rep trenta sous dels esmentats homes.

«Actum est hoc XIII kalendas decembris, anno XVIII regni regis Leudovici iunioris.

Iordanis levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 279. – Còpia del segle XII: ACA, Perg Ramon Berenguer IV, n. 279^{dup} – Llib. Can. 1, sac XII, n. 79.

31

70

4 febrer 1156

El sacrista Arnau, amb el consentiment de l'abat Ponç i dels seus canonges de Sant Joan, renuncia a part dels censos que Peronella Ges i el seu fill fan per l'honor que posseeixen, i rep quinze sous de Besalú.

«Actum est hoc II nonas februarii, anno XVIIII regni regis Leudovici iunioris.

Guilelmus sacerdos... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 224.

71

10 febrer 1156

Arnau de Lerç i Ramon de Vilademuls, jutges, per mandat de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, manen a Ramon Maureia que doni a l'abat Ponç de Sant Joan la quinta part de cent mancusos i que recuperi la quinta part dels alous de Ges i de Negós, a la vall de Sant Joan. La resta ha de ser lliurada al monestir de Sant Joan.

«Actum est hoc in Helenensi ecclesia, IIII idus februarii, anno ab incarnatione domini C°L°VI° post millesimum.

Iordanis levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV n. 300. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 8.

72

3 setembre 1156

Guillem de Pedrera reconeix que l'honor que té a Pedrera (vall de Ribes) és propi del monestir de Sant Joan, i es compromet a pagar un cens anual a l'abat Ponç i als canonges del monestir.

«Actum est hoc III nonas setember, anno XX regni regis Leudovici iunioris.

Iordanis levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 290. – Llib. Can. 1, sac XVI, n. 11.

73

5 abril 1157

Guillem, abat de Sant Feliu (de Guíxols), Borrell, Arnau de Lerç i Dalmau de Pedratallada, jutges per mandat de Ramon Berenguer IV, comte de Barcelona i príncep d'Aragó, ordenen a Gauceran de Sales restituir a l'abat Ponç de Sant Joan l'honor d'Ogassa que Arnau Joan i Berenguer Arnau, el seu pare i el seu avi, havien donat al monestir de Sant Joan.

«Anno dominice incarnationis C°L°VI° post millesimum...

Ascriptum est hoc iudicium apud Gerundam et datum per manum Borrelli iudicis, nonas aprilis, anno XX regni regis Leudovici scripsit...

Iordanis levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 304. – Còpia del segle XII signada per Guillem sacerdot: ACA. Perg. Ramon Berenguer IV, n. 304dup. – Llib. Can. I, sac VIII, n. 4

74

24 maig 1157

El bisbe Pere i els canonges de la Seu d'Osona reconeixen que l'església de Sant Martí d'Ogassa és pròpia de l'abat Ponç i dels canonges de Sant Joan de Ripoll.

«Anno dominice incarnationis C°L°VII° post millesimum.

Actum est hoc VIIII kalendas iunii, anno XX, regni regis Lodovici iunioris.

Raimundus sacerdos... scripsit...»

O: ACA, Perg. Ramon Berenguer IV, n. 307. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2241. – Llib. Can. I, sac IV, n. 23.*

75

22 octubre 1158

Els germans Pere de Sala i Joan de Surriba, d'acord amb llurs famílies, donen al monestir de Sant Joan de Ripoll i al seu sacrista Arnau l'església de Sant Martí de Puigmal, i a Guillem, el seu sacerdot, una casa que els seus antecessors havien construït junt a l'esmentada església i en un alou del monestir, i reben setze sous.

«Actum est hoc XI kalendas novembris, anno XX°II° regnangte Leudovico iuniore.

Bernardus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 104

76

1158-1159

«Deffinicio alodii de Carcasses et eorum que tenebat Arnalde de Chudines in ipso Carcasses, facta per Bernardum de Balbs huic monasterio et domino Pontio abbati, anno XXII° regni regis Ludovici iunioris.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 12.

77

31 desembre 1161

Ponç, abat de Sant Joan, d'acord amb l'alominer Berenguer i els altres canonges, dóna a Pere Riera i al seu fill Ermengol l'honor de Plarrodó, amb la condició de pagar a l'almoiner del monestir part dels fruits i un cens anual.

«Actum est hoc II kalendas ianuarii, anno XX°V° regni regis Ludovici iunioris. Guilelmus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 25 Ø. – Canalars Almina, fol. 2.

78

1161-1162

«Baiulus parrochie Sancti Martini de Sorrocha fatetur se non potuisse optinere certas exacciones quas ab ipsis rusticis infra baiulia constitutis exgigebat nisi spadelam de vaccis que moriuntur et collum porchi quando Sanctus Iohannes recipiet servicium de Pasques, anno XXV° regis Ludovici iunioris et ab incarnatione domini M°CLXII°.»

Llib. Can. 1, sac VII, n. 4.

79

1162-1163

«Due petie de terra site in parrochia Sancti Petri de Rivopullo donantur privato, anno XXVI° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XIV, n. 13.

80

1162-1163

«Terra venditur sub directo dominio elemosinarii, sed non comprehendo ubinam sit, anno XXVI° regnante Ludovico rege».

Canalars Almoina, fol. 14.

81

25 gener 1163

Berenguer Canyelles, d'acord amb la seva mare Miracleta, empenyora a Arnau Aiguanegra, per cent sous de Besalú, tots els censos i drets que té en dos masos del Rigat, a la parròquia de Sant Julià de Tregurà.

«Actum est hoc VIII° kalendas februarii, anno XX°VI° regni Leduici regis iunioris.

Iohannes diachonus... scripsi...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 271 Ø. – Llib. Can. 1, sac XX, n. 5

82

1164-1165

«Petia de terra afrontata que dicitur esse in Codnaminis de Solans donatur per en Negons et unum alium elemosinario ad usum pauperum, anno XXVIII° regnante Ludovico rege.»

Canalars Almoina, fol. 14.

83

1164-1165

«Capellanus ecclesie de Junetis testatur et dimittit medietatem omnium suorum bonorum huic monasterio, anno XXVIII regni regis Ludovici iunioris».

Llib. Can. 1, sac IV, n. 99, fol 157v.

84

18 agost 1164

L'abat Ponç, d'acord amb el sacrista Arnau i els altres canonges de Sant Joan, a petició de Beatriu Fàbrega i del seu fill Arnau, i de Guillem Baricó, determina que els primers tinguin el mas Planes, i Guillem Baricó i els seus successors la coromina anomenada Vinyal, prop el riu Arçamala, per la qual hauran de pagar anualment part dels fruits i un cens al monestir de Sant Joan.

«Actum est hoc XV kalendas september, anno XXVIII Leudoico iuniore regnante.

Guilelmus levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 17.

85

2 novembre 1164

A petició de l'abat Ponç i dels canonges de Sant Joan de Ripoll, Pere bisbe d'Osona i Guillem bisbe de Girona consagren l'església de Sant Miquel de l'infermeria del monestir.

«Anno ab incarnatione domini nostri Ihesu Christi millesimo C°LX° IIII°, era M°CC°II°, indicatione XII°, IIII nonas november...

Guilelmus presbiter scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 19. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV n. 2242. – Llib. Can. 1, sac I, n. 25. – Reproducció fotogràfica: E.* JUNYENT, El monestir, *p. 59.*

86

11 abril 1165

L'abat Ponç i els canonges de Sant Joan donen a Beatriu i al seu fill Arnau Ferrer el dret d'impedir la construcció de fargues des del torrent del Cuvilar fins al torrent de Canalera i des de la font de Negós fins al Brocà, i els confirmen la possessió de tota aquesta zona sota el poder directe del monestir de Sant Joan, per la qual concessió reben vint sous.

«Actum est hoc III idus aprilis, anno XXVIII regni regis Ludovici iunioris.

Petrus levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 24. – Llib. Can. 1, sac V, n. 111.

87

29 setembre 1166

Gauceran de Sales restitueix al monestir de Sant Joan i a l'abat Ponç, bisbe de Tortosa, l'església de Sant Martí d'Ogassa, amb tots els seu béns.

«Actum est hoc III kalendas october, anno XXX° regni regis Ludovici iunioris. Guilelmus Geraldi levita... scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 37^{dup} i 37^{trip}. – Còpia del segle XII: ACA, Perg. Alfons I, n. 37. – Text publicat de l'original: MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2243. – Llib. Can. I, sac IV, n. 24, i sac VIII, n. 4.*

88

1168

«Mansus Sarradell de Fagonela in Sarroca diffinitur domno abbati Sancti Laurentii de Monte per Raymundum de Basso, anno incarnacionis dominice M°CLXVIII° Ludovici regis XXXII°»

Canalars Almoina, fol. 6v.

89

1168-1169

«Donacio de duobus mansis sitis in parrochia Sancte Cecilie de Sadernes facta per fratres, fiat et ut duo de dictis mansis per nepotem amborum facta in alodium, anno XXXII° regis Ludovici; est aliud simile instrumentum.»

Llib. Can. I, sac XVIII, n. 3.

90

8 març 1168

Bernat de Balbs i la seva mare Saurina donen a l'abat Ponç i als clergues del monestir de Sant Joan l'alou de Carcasses que té Arnau Codines, i reben en paga vint-i-cinc sous de Besalú.

«Actum est hoc VIII° idus marci, anno XXX°I° regni regis Leudovici iunioris. Bernardus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg Alfons I, n. 52.

91

17 novembre 1168

Ponç, bisbe Tortosa i abat de Sant Joan, a petició de Guillem, bisbe de Girona, després de consagrar l'església a honor de Sant Valentí, màrtir i prevere, a la parròquia de Sant Cristòfol de Beget, al vilar d'Arçà, comtat de Besalú, que els habitants del lloc havien construït amb les seves almoines i esforços, posa en anatema els quei s'atreveixin a violar els drets d'aquesta església, i absol de quinze dies de penitència els qui col.laborin amb els seus donatius a mantenir-hi el culte.

«Anno dominice incarnationis M°C°LX°VIII°, regnique regis Ledovici iunioris XXX°II°, XV° calendas decembris...

Sig+num Vincencii diachoni qui hoc scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 63. – Llib. Can. 1, sac IV, n. 39.

92

1169-1170

«Terre et mansus situs in termino parrochie Sancti Vincencii de Podiomalo stabilitur et tenetur sub directo dominio capelle de Curtis, anno XXXIII regnante Ludovico rege.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 16.

93

22 abril 1170

Bertran, vidu, canvia amb Arnau Vinya i la seva muller Guillerma, germana de l'esmentat Bertran, la borda que té al Torrent, a la vall de Sant Joan, que havia estat de la seva muller Jordana, per la trilla de Sels, i en compensació rep seixanta sous.

«Actum est hoc X kalendas mai, anno XXX°III° regni regis Leudovici iunioris.

Sig+num Guilelmus sacerdos et scriptor.»

O: ACA, Perg. Alfons I, n.80. – Llib. Can. 1, sac V, n. 86.

94

24 novembre 1170

Guillem, bisbe de Girona, a petició de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant

Joan, després de consagrar l'església de Sant Salvador de Bianya, al comtat de Besalú, li dóna els delmes, primícies i oblacions dels fidels del terme parroquial que se li assigna.

«Anno incarnationis dominicae M°C°LXX°...
Scripta hec dos VIII kalendas decembris.
Bernardus levita... scripsi...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 97. – Text publicat per MONSALVATJE, Colección *XV, n. 2245. – Llib. Can. 1, sac IV, n. 31.*

95

1171-1172

«Testamentum Raymundi de Molon. Legavit huic monasterio L solidos et partem unius alodii siti in Sahorra, anno XXXV° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 4.

96

1171-1174

Decret de Guillem, arquebisbe de Tarragona i legat papal, pel qual, a petició de Ponç, bisbe de Tortosa, i dels canonges de Sant Joan, ordena a Pere de Milany que, sota pena d'excomunió, els retorni l'honor d'Ogassa que injustament posseeix per concessió de Gauceran de Sales.

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII. Ha perdut el segell arquebisbal que portava.

97

1172

«Mansus de Puig situs in parrochia Sancti Petri de Rivopullo sub dominio directo domini abbatis Sancti Iohannis conceditur per dominum abbatem Pontio de Comes, et debet solvere unam pernam, novem denarios et XVIII° ova, anno M°CLXX secundo, regni Ludovici iunioris anno XXXV°.»

Llib. Can. 1, sac XIV, n. 14.

98

8 maig 1172

Joan Rovira i la seva muller Maria, amb el consentiment de Berenguer, cambrer de Sant Joan, venen una devesa i una vinya a l'almoiner de l'esmentat monestir, per cent sous.

«Actum est hoc VIIIº idus mai, anno XXXºVº regni regis Leudovici iunioris.

Sig+num Guilelmus sacerdos et scriptor... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 145 Ø. – Canalars Almoina, fol. 14.

99

11 setembre 1172

Testament de Goaudus de Curull. Fa llegats a Santa Maria de Ripoll, a la Seu de Vic, al monestir de Casserres, a Sant Andreu de Vesolà, a Sant Pere de Torelló, i deixa al monestir de Sant Joan el dret de rebre dues gallines anualment dels molins de Bosquerós. Al seu fill Bernat li deixa els castells de Curull, de Torelló i de Doscastells, i assigna béns als altres seus fills i a la seva muller.

«Actum est hoc testamentum III idus septembris, anno XXXº VIº regnante rege Lodovico iuniore».

Còpia Coetània: ACA. Perg. Alfons I n. 129. – Llib. Can. I, sac XIII, n. 173.

100

1173

«En lo any MCLXXIII, VI idus aprilis, Guillem, fiel alodial de Mossen Ponç son abbat, promet al dit abbat que li sera bo e fel de sa vida he de son corp, exceptat lo castell del Crexell, de Calabuig i de tota sa honor que te he per avant adquirira en bona fe he sens angany, e li donara la potestat pogas per quantes vegades lon requiria e los puigs e roques he forçes que son de dit Castell de Melany he la roqua de Laerts he Puig del Clavell e de Terram (?), he que no y edifficara ne fara edificar ans li donara la potestat pogat, tots temps lo requirira e li deffensara e li ajudarra com quis vulla en fara sarvi acte e los per Ponç prendra.»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, «Memorial de documents referents al Castell de Milany», fols. 4-4v.

101

28 abril 1173

Els esposos Bernat Costa i Peronella, i el seu fill Guillem, venen a l'almoiner Bernat una peça de terra situada prop del mas Rodlan, per trenta-nou sous, una mitjera d'ordi i objectes personals.

«Actum est hoc IIII kalendas mai, anno XXX°VI° regni regis Ludovici iunioris. Arnallus subdiachonus... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 166 Ø.

102

20 gener 1174

«...eadem ecclesiam <Sancti Petri de Talleto> conceditur, donatur et laudatur per Guillelmum episcopum elenensem huic monasterio, XIII kalendas febroarii, anno M°CLXXIIII°, in transumpto huius instrumenti autentico...»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 38.

103

12 desembre 1174

Els esposos Guillem de Crexell i Adaledis, i Dalmau de Milany i Berenguera, junt amb Dalmau, fill d'aquests dos últims, estableixen a Arnau i a la seva muller Maria el mas Torrent de la parròquia de Santa Margarida de Capdagés, comtat d'Osona, que ja tenien des del temps de Pere Arnau, avi de l'esmentada Maria, amb la condició de pagar tots els censos i usàtics a ells i al monestir de Sant Joan, i reben quatre sous de moneda barcelonesa.

«Actum est hoc II idus decembris, anno XXXVIII regis Ledovici iunioris. Ferrarius presbiter... scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 159. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 18.

104

20 gener 1175

L'abat Ponç, bisbe de Tortosa, amb el consentiment dels canonges de Sant Joan,

dóna a Arnau, batlle d'Estegal, part dels rèdits de la seva batllia, a condició de pagar cada any al monestir quinze mitgeres de forment.

«Actum est hoc XIII kalendas februarii, anno XXXVIII regni regis Ludovici iunioris.

[Petrus levi]ta scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 165. – Còpia de l'any 1319, signada per Ramon Guillem, notari de Puigcerdà: ACA, Perg. Alfons I, n. 165^{dup}. – Llib. Can. 1, sac XVI, n. 15 i 16.

105

20 octubre 1175

Els esposos Guillem Esteve de Negons i Beatriu, Pere Poch i Arsendis, donen a Bernat, almoiner de Sant Joan, una peça de terra situada a prop de la Coromina de Sant Joan, i reben cinc sous de moneda de Besalú i dotze diners i una flassada, respectivament.

«Actum est hoc XIII kalendas november, anno XXX°VIIII° regni regis Ludovici iunioris.

Petrus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 179 Ø.

106

1176-1177

«Testamentum Otoni filii Bernardi Iohannis de Salis. Elegit cum manumisoribus (?) in hoc monasterio sepeliri, cui legavit medietatem mansi de Infra Petris quem vocant Camp Comum, anno XXXX regni Ludovici iunioris.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 4.

107

1176-1177

«Berengarius de Moyo, titulo pignoracionis, obligavit et tradidit huic monasterio mansum de Arsia per summa trecentorum trigintta solidorum valencium quinquagintaque morabatinos lupinos, anno XXXX° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 5.

108

1176-1177

«Arnallus et Berengarius de Moyo de Arçia intercessu domini Poncii abbatis faciunt pacem et Berengarius ratificat et aprobat donacionem quam huic monasterio fecit dictus Arnallus de ducentos solidos et de mansu de Sala sito in parrochia Sancti Martini de Torayes, et de donacione quam fecit altario beati Jacobi de alodio de Sadernes et de alodio de Lorech, anno XXXX° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 6.109

109

15 gener 1176

Decret de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, pel qual es determina que en els aniversaris de la defunció del benefactor Pere de Mataplana, ardiaca d'Elna, l'almoiner doni pans d'ordi, carn i vi a trenta pobres, i se li assignen béns per fer aquesta almoina.

«Actum est hoc XVIIII kalendas februarii, anno incarnationis dominice M°C°LXX°V°.»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins dels segles X-XII, pergamí n. 354 Ø.

110

20 febrer 1176

Els esposos Arnau Vinya i Guillerma donen al monestir de Sant Joan i a l'abat Ponç, bisbe de Tortosa, la borda de Torrent que havien comprat per cent sous a Pere Bertran, germà de l'esmentada Guillerma, i la trilla de Fels que tenien per herència, i es comprometen a pagar un cens anual.

«Actum est hoc X kalendas marcii, anno XXXVIIII regni regis Ludovici iunioris. Guilelmus Geraldi levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 195. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 26.

111

26 abril 1176

Els esposos Joan Ramon i Guillerma, amb llurs fills Arnau, Ramon, Maria i Ermessèn, donen a Gil Clerà i a la seva muller Maria una peça de terra situada prop el riu Ter, junt a les terres dels donadors i les d'Arnau Clerà, amb la condició de donar cada any la meitat dels fruits i respectar els drets que hi té el monestir de Sant Joan.

«Actum est hoc VI kalendas madii, anno XXXVIIII regni regis Ludovici iunioris Geraldi levite qui hoc scripsit...»

O: ACA. Perg. Alfons I n. 204. – Llib. Can. 1, sac V, n. 33.

112

27 setembre 1176

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, per consell de Berenguer, arquebisbe de Tarragona, i amb el consentiment dels canonges de Sant Joan, infeuda a Pere de Milany el mas de Cella, a Llaers. Ho fa per regraciar-li l'interès que ha tingut a ajudar el monestir.

«Actum est hoc V kalendas october, anno XL regni regis Leudovici iunioris. Petrus levita scripsit...»

O: ACA, .Perg. Alfons I, n. 210 i 210^{dup}. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 17.

113

1177

Els esposos Aranu Planter i Beatriu venen a Guillem Fexa i a la seva muller Berenguera dues peces de terra situades a la parròquia de Santa Maria de Bolós, al Clot de les Planes i al Clot de Palom (?), per cinc sous i un cens anual de tres diners.

«Acta carta anno ab incarnatione Christi MCLXXVII, Ledovici vero regis XL.»

Còpia del segle XIII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergami n. 16 Ø.

114

1177-1178

«Baiulus de Rocabruna facit huic monasterio quia relaxat iura ad baiulum per-

tinencia super manso de Bocabortela in quo baiulus nichili percipit, habuit propterea unum asinum, anno XXXX primo regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 7.

115

1177-1178

«Inpignoracio mansi de Arça et donacio trium parcium mansi de la Sala, quod est situm in parrochia Sancti Martini de Torayes, facta anno XXXX primo regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 8.

116

1 abril 1177

El batlle Bernat Olina i els seus venen a Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, una casa per servir de celler, per cinc sous, i es compromet a construir-hi un pòrtic de fusta cobert de teules.

«Actum est hoc Kalendas aprilis, anno XL regni regis Leudovici iunioris.
Petrus levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 219. – Llib. Can. 1, sac X, n. 19. En aquest regest l'abat Isalguer identifica Bernat Oliva com a batlle de Bianya.

117

14 novembre 1177

Decret de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, que regula les distribucions canonicals d'ous, raïms, pebre, sagí, faves i formatge que el prepòsit ha de fer durant l'any, i li assigna les capellanies de Sant Pere de Mogrony, de Sant Bartomeu de Llaers i de Sant Julià de Vallfogona, i el mas de Pere Rourebella, per fer aquest servei als canonges.

«Statutum est hoc decretum sive stabilimentum XVIII kalendas december, anno M°C°LXX°VII° dominice incarnationis.»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 228. – Còpia del segle XIV: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, Consueta de la Pabordia Major fol. 9 – Llib. Can 1, sac IV, n. 3.

118

14 novembre 1177

Decret de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, que determina el que han de menjar els canonges quan les més importants festes del santoral esdevenen en divendres i dissabte, seguit d'un apèndix, afegit posteriorment, on s'especifica qui ha de pagar les porcions canonicals quan algunes festivitats s'escauen en dies de rogatives i de témpores i quan la festa de l'Anunciació se celebra després de Pasqua.

«Sanccitum est et comuni decreto... XVIIIº kalendas decembris, anno MºCºLXXºVIIiº dominice incarnationis.

Ego Petrus sacerdos... scripsi.»

Còpia del segle XIV: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, Consueta de la Pabordia Major, fol. 9.

119

18 novembre 1177

Maria, senyora de Perelada, dóna al monestir de Sant Joan, a Ponç, bisbe de Tortosa i abat, i a la seva comunitat el mas Prat de la parròquia de Sant Martí de Perelada, com a alou.

«Actum est hoc XIIII kalendas december, anno ab incarnato dei filio MºCºLXXºVIIº.

Sig+num Guilelmi sacerdotis Sancti Pauli scriptoris.»

Còpia de l'any 1233, signada per Berenguer levita, scriptor de Sant Joan: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 326 Ø. – Còpia de l'any 1259: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 332 Ø.- Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 5 – Llibre de la Sivella, fol. 16.

120

19 març 1178

El sacrista Blanquer commuta amb l'abat Ponç, bisbe de Tortosa, l'alou de Saorra que Arnau Molló havia donat per mantenir una llàntia davant l'altar de Sant Jaume del monestir de Sant Joan, per la dècima de Gudanes que té Ermengol Riera, i li dóna quinze sous.

«Actum est hoc XIIII kalendas aprilis, anno XLI regni regis Leudovici iunioris.

Petrus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 99.

121

15 abril 1178

Els esposos Ramon Guàrdia i Marquesa amb llur fill Ponç retornen a Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i al monestir el mas Fag de la parròquia de Sant Martí del Puigmal i reben cent sous de moneda barcelonesa.

«Facta est karta huius donationis sive oblationis X°VII° kalendas maii, anno regis Ludovici iunioris XL°I°.

Petrus levita... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 55.

122

1179-1180

«Arnaldus de Vinea intuitu certorum dampnorum eius in curia per missu (?) huic monasterio illatorum, remitit monasterio omnia nemora et eorum custodiam et forestiam que consistunt de Collo de Penediç et flumine Ticeris usque ad flumine de Tolosa, tempore domni Pontii dertusensis episcopi et huius monasterii abbatis, anno M°CLXXVIIII° et regni Ludovici iunioris anno quadragesimo tercio.»

Llib. Can. 1, sac IX, n. 46

123

1179-1180

«Mansus de Cursach (?) siti in parrochia de Seguriis debet solvere preposito Sancti Iohannis porcum canonicalem in festo Omnium Sanctorum aut duos solidos pro porco. Convencio facta per dominum Pontium episcopum dertusensem et abbatem Sancti Iohannis, anno XXXX tercio regnante Ludovico iuniore.»

Llib. Can. 1, sac IX, n. 42.

124

1179-1180

«Baiulia de Podiomalo venditur et evacuatur per Geribertum de Perdinella et fratrem eius domino Poncio huius monasterii abbati, et huius monasterii recipit LXX

et unum solidos monete Barchinonensis, anno XXXXIII° regnante Ludovico rege iuniore.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 74.

125

30 maig 1179

Publicació del testament de Ramon de la Guàrdia. Fa llegats a Santes Creus, al Temple, i a les seves filles Guillerma, Berenguera i Estefania, i deixa la meitat del bosc de Puigmal a Sant Joan de Ripoll.

«Actum est hoc III kalendas iunii, anno [ab] incarnato dei filio M°C°LXX°IX°. Sig+num Guilelmi sacerdotis... perscripsi...»

Còpia de l'any 1181, signada per Guillem Gerald sacerdot: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles x-xii, s/n. – Còpia de mitjan segle xiii, signada pel prevere Joan: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles x-xii, s/n.

126

25 octubre 1179

«Institutio et dotacio senescallie in qua continentur ea omnia que recipere debet et a quibus, VIII° kalendas novembris, anno MCLXXVIIII°. Fuit facta per dominum Pontium episcopum dertusensem et abbatem huius monasterii.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 2.

127

1180

«Rex Alfonsus concedit Guillermo Raymundo quod eius vicarii et officiales non intrent in terminis, castris et aliis dicti Guillermi Raymundi nisi post faticam, etsi non videtur nec apparet quis sit iste Guillermus Raymundus, sed arbitror quod nichili ad monasterium cum ibi dicat tamen linatge (?) quod non convenit monasterio, anno MCLXXX°.»

Llib. Can. 1, sac III, n. 7.

128

23 febrer 1180

«Mansus Arnaldi situs ad Gradum, in parrochia Beatorum Iohannis et Pauli, in alodium venditur per Bernardum de Perella Raymundo de Perella precio CL solidos, VII° kalendas marcii, anno XXXXIII° regnante Ludovico rege iuniore.»

Canalars Almoina, fol. 14.

129

13 maig 1180

Els esposos Arnau Planter i Beatriu venen a Guillem Fexa i a la seva muller Berenguera una peça de terra que tenen prop la seva casa, per tres sous i mig i dos sous de cens annual.

«Acta carta III idus maii, anno ab incarnatione Christi MCLXXX, Ledovici vero regis XL<III>.

Raimundus presbiter... scripsit...»

Còpia de mitjan segle XIII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 16 Ø.

130

1181-1182

«Compositio et concordia secuta inter Bernardum de Spasen ex una et Petrum de Oliva de Tornariça ex altera super censibus Borde de Abeya Figaraça, anno M°CLXXX° primo.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 7.

131

1181-1182

«Arnaldus de Vinea et uxor sua diffiniunt et restituunt Petro Moreto medietatem vini et quidquid iniuste accipiebant in manso quem dictus Petrus inhabitat, anno M°CLXXX primo.»

Llib. Can. 1, sac XIX, n. 5.

132

1181-1182

«Mansus de Fonte situs in villari de Bastracano sub directo dominio huius monasterii stabilitur et debet solvere de censu duas migerias de civada, duas mensuras de frumento, duo meliora (?) carnis et tasquam de pane et vino et terciam partem calcature, refeccionem baiulo, et casllanis mediam migeriam de suas, anno M°CLXXX primo.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 6.

133

30 juliol 1181

Guillem de Tenes, a la presència de Pere, bisbe de Vic, i dels canonges osonencs, reconeix a Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i als seus canonges, que reté injustament la batllia que el seu pare tenia a Vic i a Sant Joan, i aquests últims li tornen a encomanar amb la condició que pagui els rèdits corresponents i no la pugui transferir als seus successors.

«Actum est hoc III kalendas augusti, anno M°C°LXXX°I° ab incarnato dei filio. Petrus levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 318. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 166.

134

1182

«Vinea sita in loco vocato compestranum prope Villamfrancham confrontata datur in emphiteusis, et solvit quintam partem vindemie, anno M°CLXXXII°. Datur per dominum Poncium abbatem Arnaldo Faure.»

Llib. Can. 1, sac XVII, n. 32.

135

1 gener 1182

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, d'acord amb els canonges del monestir, renuncia a favor de Guillem Od els drets que pot tenir en una pallissa que el monestir té, i rep deu sous de Besalú.

«Que est acta kalendas ianuarii, anno dominice incarnationis M°C°LXXX°I°, Guilelmus Geraldi sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

136

29 gener 1182

Pere Rovira, per ordre del seu senyor Ponç de Guàrdia, es compromet a retornar a Sant Joan i a l'abat Ponç, bisbe de Tortosa, el bosc de Puigmal que li havia empenyorat Ramon de Guàrdia per vint morabatins, i rep de l'abat trenta sous de Besalú.

«Actum est IIII° kalendas febroarii, anno incarnationis dominice M°C°LXXX°I° Petrus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

137

29 gener 1182

Ponç de Guàrdia confirma a Bernat Rovira la possessió de l'honor de la vall de Castellar que el seu germà Ramon de Guàrdia li havia canviat per l'honor de Sant Joan de Puigmal, i Bernat Rovira renuncia a tots els drets que té en aquest últim honor a favor de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i del seu monestir.

«Actum est hoc IIII kalendas februarii, anno incarnationis domini M°C°LXXX°I°. Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

138

3 abril 1182

Bertran Olleoles dóna en esponsalici a la seva muller Ermessèn l'honor del Quer de la parròquia de Sant Miquel d'Avellanacorba, la tercera part del delme de la parròquia de Sant Miquel de Toralles i la meitat de tots els seus altres béns, exceptuat el mas Avellanacorba.

«<Actum est hoc> III nonas aprilis, anno ab incarnatione Christi MCLXXXII»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergami n. 89 Ø.

51

139

1183-1184

«Testamentum Eymerici de Sancto Laurencio, elegit sepeliri in hoc monasterio, cui legavit mansum de Campcomun situm in parrochia Sancte Marie de Entreperes per franco alodio et suum cavallum et XXXX solidos et totum spletum de Perdines, anno M°CLXXXIII°.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 8.

140

1183-1184

«Compositio et concordia inter Raymundum de Sancto Laurencio ex una et Eymericum fratres secuta intercessio domini Poncii episcopi dertusensi et abbati Sancti Iohannis, et dictus Eymericus consentiente et aprobante dicto Raymundo, donat huic monasterio mansum de Campcomun situm in parrochia Sancte Marie de Entreperes per franco alodio, anno M°CLXXXIII°.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 7.

141

24 febrer 1183

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, d'acord amb els canonges del monestir i a petició de les germanes Maria i Guillerma Prat, dóna a Bernat Devesa i a la seva muller Alle una peça de terra del mas Prat a fi de canviar el camí públic, amb la condició de pagar un cens anual i el cens que les esmentades germanes pagaven pel mas Prat, i rep vint sous barcelonesos.

«Actum est hoc VI kalendas marcii, anno ab incarnatione domini M°C°LXXX°II°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

142

28 febrer 1183

«Dominus Poncius dertusensis episcopus et abbas monasterii Sancti Iohannis,

concedit ad emphiteusis baiuliam de Vinea et baiuliam de Vallefecunda, et continetur in isto instrumento quos et quantos redditus dictus baiulus debet percipere et stabilitur ad vitam et etiam quid facere tenetur, confectum secundo kalendas marcii, anno MºCLXXX secundo, et sunt tria instrumenta de huiusdem stabilimento, eiusdem die confecta et eiusdem continencie.»

Llib. Can. 1, sac XII, n. 111

143

6 agost 1183

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, Hug de Mataplana i el prepòsit Berenguer, a la vila Monegals, a fi de solucionar les disputes que hi havia entre Gilabert de Perdinella d'una part i Artac de Monegals i Joan Ató d'altra sobre pastures i terres, delimiten les seves possessions i reben cent-quinze sous barcelonesos.

«Actum set hoc VIIIº idus augusti, anno ab incarnatione domini MºCºLXXXºIIIº. Petrus sacerdos scripsit...»

Còpia de mitjan segle XIII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 355 Ø. – Còpia de mitjan segle XIII signada per Guillem, capellà de Mongrony i notari de Mataplana: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 362 Ø – Còpia de l'any 1317, signada per Arnau Torrent, notari de Sant Joan: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 362bis Ø. – Llibre de la Sivella, fol. 8.

144

1184

«Vinea sita in adiacencia Sancte Eulalie de Foliano, sita in loco vocato ad Gravel, sub directo dominio domini abbati, venditur; debet solvere de vino quartam partem, anno MºCLXXXIIIIº.»

Llib. Can. 1, sac XVII, n. 86.

145

27 gener 1184

Decret de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, que amb el consentiment de tots els canonges institueix l'ofici canonical del pietari, al qual són assignades les

capellanies de Sant Julià de Vallfogona, de Sant Bartomeu de Llaers i de Sant Pere de Mogrony i el mas de Pere de Rourebell a fi que proporcioni als canonges ous, formatges, raïms, faves, pebre, sagí i oli segons és determinat en el document n. 117 d'aquests regests. També se li assignen altres drets per poder-los donar, en festivitats, els formatges que el cellerer tenia obligació de proporcionar.

«Anno dominice incarnationis MºCºLXXXºIIIIº... Actum est hoc VIº kalendas februarii.

Petrus sacerdos et canonicus... scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 379. – Còpia del segle XIV: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, «Consueta de la Pabordia Major», fol. 10.

146

20 setembre 1184

Publicació sacramental del testament de Pere de Milany. Volgué ser enterrat al monestir de Sant Joan, al qual deixà el mas Gés on habitava Bernat Seger. Llegà la resta dels seus béns als seus fills Guillem i Ramon.

«...decessit ab hoc seculo idus aprilis, anno domini MCLXXXIII. Facte sunt autem conditiones iste et ordinate XII kalendas october, codem anno quo supra.

Sig+num Andree sacerdotis qui hoc scripsit...»

Trasllat coetani: ACA, Perg Alfons I, n. 372. – Llib. Can. 1, sac XIII, n. 19.

147

1185-1186

«Baiulus de Vinea qui est in Vallefecunda nichil levare potest seu debet de spletis hic monasterio pertinentibus sine retrogarda; promitit quod non faciet ut rustici aliquid levent ad partem, providet fraudibus qui aduc non fuerunt propulsi, ymo dictis sumititur sub pena amissionis baiulie, anno MºCLXXXVº.»

Llib. Can. 1, sac XII, n. 147.

148

1186-1187

«Mansus de Scala stabilitur de novo dominum Poncium ad decimam et primiciam, et partem det quartam partem; creditur quod est in termino Castri de Laes; anno MºCLXXXVIº.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 20.

149

27 juliol 1186

«Petrus de Melanno, canonicus gerundensis, diffinit et relaxat ecclesiam de Vallefecunda, ecclesiam de Laes et ecclesiam Sancti Petri de Mogron domno abbati et monasterio, VI° kalendas augusti, anno M°CLXXXVI°.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 30.

150

1187

«Dominus abbas ecclesie Rivipollensis donat privato totum illum honorem vocatum Startit situm, in Vallespirans, sub certis condicionibus, anno M°CLXXXVII°, et anno XVIII° regnante Philipo rege, et atende quod isto tempore abbas huius ecclesie dicebatur simpliciter abbas Rivipollense. Faciunt ista ad consilium Aldradii Anthonii (?) doctoris.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 174.

151

1187-1188

«Mansus de Torrente qui dicitur Nared stabilitur sub directo dominio monasterii Bernardo et Petro (?) de Tirayes, vineam (?), uno molendino, pro quibus debet solvere unum mutonem, unam pernam, censuales XII denarios per quarta, et VIII° censuales per molendino, anno M°CLXXXVII°.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 9.

152

1188

«Ortus situs al Tasqual stabilitur Ioanni de Fonte sub annuo censu duodecim denariorum, anno millesimo centessimo octuagesimo octavo.»

Llib. Can. 1, sac V, n. 34.

153

20 febrer 1188

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, amb el consentiment dels canonges, dóna als esposos Arnau Soler i Bernarda i a llur fill Joan una peça de terra anomenada Choberticz, que havien comprat a Isarn d'Àrea, sota el domini directe del monestir.

«Actum est hoc X° kalendas marcii, anno ab incarnato dei filio M°C°LXXX°VII°. Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

154

8 març 1188

Els esposos Joan Riera i Estefania, amb el seu gendre Pere i la seva muller Lia, amb el permís d'Arnau, sacrista de Sant Joan, estableixen als esposos Ramon Subirads i Ricsèn, a Gramàtic i a la seva muller Miracle, una peça de terra situada a l'honor de Brocà, prop el riu Arçamala.

«Actum est hoc VIII° idus marci, anno ab incarnato dei filio M°C°LXXX°VIII°. Petrus sacerdos Scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 509. – Llib. Can. 1, sac V, n. 87.

155

18 març 1188

«Molendina duo sita in parrochia Sancte Marie de Lileto in loco vocato Mulinar de Helyes, iuxta quadram proprietatem (?) Sancti Iohannis, stabilitur per dominum abbatem et comunitatem Hugoni de Mataplana, ita quod illa teneat sub fidelitate Sancti Iohannis et eius ecclesie annuatim solvat in festo sancti Michaelis unam migeriam (?) de ordei (?). XV <kalendas> aprilis, ab incarnato dei filio anno M°CLXXXVIII°.»

«Llibre de la Sivella», fol. 8.

156

4 juliol 1189

Ramon Salarebet i el seu germà el prevere Pere convenen a pagar un cens annual

a Guiribert i a Guillem de Perdinella pel mas Rovira de Mogrony, i reben una peça de terra situada a prop de la casa del prevere.

«Actum est hoc IIII nonas iulii, anno dominice incarnacionis M°C°LXXX°VIIII°, Philip<i>s rege VIIII°.

Petrus presbiter... scripsit...»

Còpia de l'any 1309, signada per Guillem Ginebret, notari públic de Lillet: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 382 Ø.

157

7 setembre 1189

Arnau Rodland, amb el consentiment de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i de la comunitat de Sant Joan, estableix a Pere Devesa la feixa del Pont, un hort situat sota els horts de Joan Puigrodon i Bernat d'Arçamala, prop del riu Ter, amb obligació de pagar un cens anual.

«Actum est hoc VI° idus setember, anno a incarnato dei filio M°C°LXXX°VIIII°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 529. – Llib. Can. 1, sac V, n. 99. – Al revers, el pergamí porta la donació feta d'aquestes terres per Pere Devesa a Guillerma Torte i a la seva filla Barcelona.

158

1189-1190

«Masoveria de Plana, subtus ecclesiam Sancti Martini de Tornariça venditur per Petrum baiuli Petro de Aulina, et tenebatur sub directo dominio Berengarii de Podioperdinarum, anno M°CLXXXVIIII°.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 9.

159

1189-1190

«Venditio de masoveria de Restlusay (?); est a Tornariça, tenetur sub dominio Berengario de Podioperdinarum, anno M°CLXXXVIIII°, apellatur la Plana.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 9.

160

1190

«Testamentum Arnalli de Molo in quo legavit huic monasterio suam partem alodii de Sahorra, parve videtur esse utilitatis. Ignoratur ubi instrumentum est confectum, anno MºCLXXXXº.»

Llib. Can. 1, sac XI, n. 9.

161

8 febrer 1190

Bernat Senaruç i el seu fill Guillem retornen a Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i al sacristà Arnau, les terres i vinyes que tenia per la sacristia del monestir, i reben deu mitgeres d'ordi.

«Actum est hoc VIº idus februarii, anno ab incarnato dei filio MºCºLXXXºVIIIIº. Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 119.

162

13 març 1190

«Mansus Rodlan stabilitur per privatum privato, cui debet dare duos solidos et medietatem panis et vini, et de aliis tasquam et mediam cussuram, sub directo dominio domini abbatis cui debet dare annuatim XII denariis, IIIº ydus marci, anno ab incarnato dey filio MºCLXXXVIIIIº.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 102.

163

15 maig 1190

«Pecia de terra conceditur per Guillelmum Fairan Ihoanni Jorda, sita iuxta mansum de la Plana; debet solvere annuatim quinque denarios et videtur quod teneatur sub dominio prepositi et sacriste. Ydus may, anno ab incarnacione domini MºCLXXXXº.»

«Llibre de la Sivella», fol. 1.

164

8 desembre 1190

Ricard dóna a Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, l'honor del Pont, que havia pertangut al seu avi Ramon Cellerer, junt amb les cases del Cap del Pont i una vinya. Aquestes terres van del pilar del Pont fins a la vinya d'en Riera, i del riu Ter fins a la via pública.

«Actum est hoc VI idus december, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 566. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 10.

165

12 desembre 1190

Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, d'acord amb els canonges del monestir,dóna a Vives l'honor del Pont que havien tingut Ramon Cellerer i el seu nebot Ricard, el qual el regalà al monestir, i rep quatre-cents sous barcelonesos.

«Actum est hoc II idus december, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°.

Petrus sacerdos scripsit...»:

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 463 Ø. – «Llibre de la Sivella», fol. 1.

166

27 octubre 1191

Pere Mir de Riera i els seus fills reconeixen que ells, les cases de la Riera i tots els seus altres béns són pròpies de Ponç, bisbe de Tortosa i abat de Sant Joan, i del prepòsit Pere de Soler, i es comprometen a pagar la tasca del pa i del vi.

«Actum est hoc V kalendas october, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°I°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 600. – Còpia coetània: ACA, Perg. Alfons I, n. 600^{dup}. – Llib. Can. I, sac VI, n. 11.

167

1192

«Arnaldus de Biania asignat in sponsalicium mansum de Podio in Sancti Salvatore, et in Valle de Basso mansum Sescomes qui tenetur in feudo sub feudali et directo dominio huius monasterii et eius abbati, anno M°CLXXXXII°. Sunt de hiis duo instrumenta eiusdem continencie.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 10.

168

3 abril 1193

Arnau de Curzavell, sacrista de Sant Joan, d'acord amb l'abat Ponç, bisbe de Tortosa, i dels canonges, confirma a Bernat Devesa la possessió de la batllia de la sagristia del monestir, i rep la vinya de Senar.

«Actum est hoc III nonas aprilis, anno ab incarnato dei filio MCXCIII.
Petrus sacerdos scripsit...»

Còpia de mitjan segle XIII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 468 Ø.

169

1 setembre 1193

Capbreu dels censos que els homes de Cardils han de fer al seu senyor.

«Actum dominice incarnationis MCXCIII, die kalendas septembris.
Andreas scripsit...»

Còpia de mitjan segle XIII: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n. – Còpia de l'any 1321: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

170

19 setembre 1193

Bernat de Navata, en la presència de Berenguer, arquebisbe de Tarragona, restitueix a Sant Joan de Ripoll i al seu prepòsit Pere, el mas Prat de la parròquia de Sant Martí de Perelada que la seva mare Maria havia llegat al monestir, i rep seixanta morabatins lupins d'or.

«Actum est hoc XIII kalendas octobris, anno dominice incarnationis M°C°XC°III°.

Ego Ferrarius, notarius domni archiepiscopi hoc scripsi...»

Còpia de l'any 1259: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 332. – «Llibre de la Sivella», fol. 16. – Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 5.

171

7 novembre 1193

Arnau, sacrista de Sant Joan, compra a Oliver Puigrodó el cens que cobra dels esposos Ramon Aguder i Guillerma, per vint sous barcelonesos, i a Ermessèn Barrichona, muller de Guillem Archingall, un altre cens que aquests últims rebien en el vinyal Barrichó, a la Solana, prop el riu Arçamala, per cinquanta sous de Barcelona.

«Actum est hoc VII° idus november, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°III°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 198.

172

1194-1195

«Due fexie site in parrochia Sancti Salvatoris et confrontate stabiliuntur ad emphiteusim et concediuntur Guillermo de Oliva et suis, ita quod si in illis laboraverit et illas coluerit, solvat de expletis domino abbati decimam, primiciam, tascam et ternam partem cussure, et solvat annis singulis duo paria gallinarum ad carneprivium vel ad Pasca. Stabiliuntur per dominum Petrum abbatem, anno incarnacionis dominice M°CLXXXXIIII°.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 83.

173

1194-1195

«Ortus unus situs in territorio de Foliano subtus Pontem de Frugell conceditur ad emphiteosim, ita quod solvat domno abbati de fructibus tascam et foriscapidum quotiens (?) vendatur, anno M°CLXXXXIIII°.»

Llib. Can. 1, sac XVII, n. 53.

174

1194-1195

«Villa de Tragurano venditur huic monasterio et domino Petro tunc abbati per Bernardum de Navata precio trium milium solidorum, anno M°CLXXXXIIII°, et est instrumentum originale et transumptum autenticum.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 77, i sac XX, n. 1.

175

6 maig 1194

Bernat de Senaruç restitueix a l'abat Pere i al monestir de Sant Joan la vinya de la Plana de Senaruç, i rep en compensació deu sous barcelonesos.

«Anno ab incarnatione domini M°C°XC°IIII°, II nonas mady.

Petrus levita scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 88 Ø.

176

19 maig 1194

Bernat de Senaruç i els seus fills Bernat i Guillerma renuncien als drets que tenen a la Frontera i a una peça de terra que és a la Devesa, a la Baga de Senaruç, i reben del sacristà Ramon cinc sous.

«Actum est hoc XIIII kalendas iunii, anno ab incarnato dei filio M°<C°>XC°IIII°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 89.

177

10 agost 1194

Pere, abat de Sant Joan, d'acord amb els canonges del monestir, dóna als esposos Pere Puig i Pugesa la tercera part de la feixa que tenen conjuntament amb Arnau Area i Joan Verdera, amb la condició de pagar un cens anual, i rep tres sous i quatre diners barcelonesos.

«Actum est hoc IIII idus augusti, incarnationis Christi anno MºCºXCºIIIIº. Guilelmus Geraldi sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

178

16 setembre 1194

Hug de Mataplana i els seus fill Huguet i Ramon restitueixen al monestir de Sant Joan de Ripoll, al seu abat Pere i als canonges, els delmes dels masos Lloberes, Solana de Rovira i Solà de Querol.

«Anno ab incarnacione domini MºCºXCºIIIIº, XVI kalendas october.»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 366 Ø. – «Llibre de la Sivella», fol. 8.

179

1195

«Petrus de Gradell vendit Bernardo textori medietatem unius molendini de Prato, et est sub dominio domini abbatis monasterii Sancti Petri de Camporotundo, anno MºCLXXXXVº.»

Llib. Can. 1, sac X, n. 11.

180

1195

«Institutio et ordinatio facta per Petrum abbatem huius monasterii in vim cuius canonici et portionarii debent tempore adventus, tribus diebus in ebdomada, scilicet dominica, feria tercia et quinta, recipere singulos pisces qui debent habere unum palmum non computato capite, et debent habere et eis distribui quadraginta perne carnium salsarum; assignavit ad hec domum Sancti Nycolay cum aliquibus melioramentis et aliis redditibus, anno MºCLXXXXVº.»

Llib. Can. 1, sac IV, n. 6.

181

13 febrer 1195

Guillem Cabrid i els seus fills venen a l'abat Pere i al convent de Sant Joan el mas Negós i reben cent seixanta-dos sous. L'abat Pere els dóna el mas Calgers que havia estat d'en Cabot, amb l'obligació de casar-se amb una de les filles de l'esmentat Cabot.

«Anno ab incarnatione domini M°C°XC°V°, idus februarii, actum est hoc.
Petrus levita scripsit...»

O: ACA, Perg. Alfons I, n. 715, – Llib. Can. 1, sac VI, n. 8.

182

5 maig 1195

Els esposos Arnau de Llagostera i Maria venen a Jofre i a la seva muller Clara un solar per edificar que tenen a Vilafranca, i reben deu sous barcelonesos.

«Actum est hoc IIII nonas madii, anno domini MCXCV.
Sig+num Berengarii levite qui hoc scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

183

21 setembre 1195

Guillem Ferran de Puigrodó, la seva muller Anglesa i el seu fill Pere venen a Ramon, sacrista de Sant Joan, els censos que cobren al mas Puigrodó per tretze sous barcelonesos.

«Actum est hoc XII° kalendas november, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°V°.
Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 473 Ø.

184

25 octubre 1195

Ramon, sacrista de Sant Joan, d'acord amb l'abat Pere i els canonges del monestir, dóna a Maria, filla de Florència Dorrius, i al seu marit Guillem, el mas Dorrius, amb la condició de pagar un cens anual, i rep cinc sous barcelonesos.

«Actum est hoc VIII° kalendas november, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°V°.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergami n. 234. – Llib. Can. 1, sac X, n. 75.

185

1195-1196

«Mansus Ros de consensu domini abbatis datur in pignus, et tenetur sub directo dominio domni abbatis, anno M°CLXXXXV°».

Llib. Can. 1, sac XVI, n. 54.

186

1195-1196

«Mansus de Sala de Sarrocha est propium alodium huius monasterii, cui fuit donatus tempore domini Petri abbatis per Guillermum de Sala et eius uxorem, anno M°CLXXXXV°, et facit huic monasterio unam pernam censualem. Sunt duo instrumenta eiusdem continencie.»

Llib. Can. 1, sac VII, n. 5.

187

1195-1196

«Mansus de Villa de Bastracano stabilitur, sub directo dominio monasterii Sancti Iohannis, Perete et Guillermo eius marito de Bastracano, anno M°CLXXXXV°.»

Llib. Can. 1, sac XVIII, n. 10.

188

1 octubre 1196

Els germans Bernat i Ramon Vinya reduiexen a Gerald Socarrats i a la seva muller Ermessèn la part dels fruits que han de donar anualment per un honor seu i reben tres sous barcelonesos.

«Actum est hoc kalendas october, anno ab incarnacione Christi M°C°XC°VI°.
Privatus presbiter... scripsit...»

Còpia de l'any 1214, signada per Ferrer: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

189

1 octubre 1196

Pere, batlle del Pujol, la seva muller Maria i el seu fill Arnau, lliuren a l'abat Pere i al monestir de Sant Joan una coromina que tenen concedida pel monestir, i aquest li dóna vuitanta-set sous i tres peces de terra comprades a Guillem Cabrid.
«Actum est hoc nonas october, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°VI°.
Petrus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Pere I, n. 13. – Llib. Can. 1, sac VI, n. 30.

190

5 maig 1197

Conveni entre Pere, abat de Sant Joan, i l'almoiner Ramon, i Joan Riera i la seva filla Lia sobre els censos del mas Plarrodó.
«Actum est hoc III° nonas mayy, anno ab incarnacione domini M°C°XC°VII°.
Guilelmus levita... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 194 Ø. – «Canalars Almoina», fol. 2.

191

28 maig 1197

Arnau Coromina, amb el consentiment de Pere, abat de Sant Joan, ven a Joan, fill de Joan Terradell, per seixanta-quatre sous barcelonesos la casa que Guillem Coromina havia comprat a Gener, situada davant la porta de Sant Joan i Pau, a prop de les cases de Guillem Od de Gès i de Joan, fill de Maria Vinya.
«Actum est hoc V° kalendas iuni, anno ab incarnato dei filio M°C°XC°VII°.
Petrus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

192

1198

«Tres petie de terra stabiliuntur Guillelmo de Carcasses, site a Carcasses, sub annuo censu duarum gallinarum, anno M°CLXXXXVIII°.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 20.

193

10 gener 1198

Pere, abat de Sant Joan, d'acord amb el seu convent, dóna a Joan Font un hort situat a l'indret anomenat Tascal. L'abat rep cinc sous barcelonesos i Joan Font es compromet a pagar anualment un cens, els delmes i les primícies.

«Actum est hoc IIII ydus ianuarii, anno dominice incarnationis M°C°XC°VIII. Guilelmus presbiter qui hoc rogatus scripsi...»

Còpia de l'any 1339, signada per Bernat Planella, notari públic de Sant Joan de les Abadesses: ACA, Perg. Pere I, n. 62. – Llib. Can. 1, sac V, n. 34.

194

29 gener 1198

Guillem de Gès i el seu fill Od, casat amb Fina, amb el consentiment dels esposos Gramàtic i Carcassona, donen a Ermessèn i a la seva filla Guillerma la masoveria que tenen davant la porta de Guillem Cunill, amb la condició que anualment els donin quinze diners de cens.

«Actum est hoc IIII° kalendas februarii, anno ab incarnato dei filio [M°C°]XC°VII°.

[Petr]us sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 94. – Canalars Almoina, fol. 14v.

195

28 maig 1198

Berenguer, prepòsit de Sant Joan, d'acord amb l'abat Pere i els canonges, encomana a Pere Prat la tutela dels fills del seu germà Arnau Ruf mentre siguin menors d'edat, i aquest promet complir amb els deures que contreu.

«Actum est hoc V kalendas iunii, anno dominice incarnacionis MCLXXXXVIII.
Karbonellus presbiter extitit scriptor...»

Còpia de l'any 1206 signada pel sotsdiaca Bartomeu: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 331 Ø. – «Llibre de la Sivella», fol. 16.

196

6 juny 1198

Beatriu, d'acord amb el seu marit Bernat d'Escales, dóna en matrimoni la seva filla Ramona a Ademar de Miralles i li assigna en dot dues-centes monedes d'or i el mas Grau.
«Actum est hoc VIII° idus iunii, anno MCXCVIII dominice incarnacionis.
Bernardus presbiter et monacus... scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n. – «Canalars Almoina», fol. 14v.

197

25 juny 1198

Hug, vescomte de Bas, reconeix a l'abat Pere i al monestir de Sant Joan els drets que tenen sobre la verema a Vallfogona.
«Actum est hoc VII kalendas iulii, anno ab incarnatione domini M°C°XC°VIII°.
Guilelmus presbiter qui hoc rogatus scripsi...»

O: ACA, Perg. Pere I, n. 49. – Llib. Can. 1, sac XII, n. 144.

198

6 juliol 1198

Pactes entre Pere, abat de Sant Joan, i la seva comunitat, i els homes de Vallfogona sobre els delmes del vi. El batlle de Sant Joan i els esmentats homes de Vallfogona fixaran el dia d'iniciar la verema, mentre que el monestir posarà quatre tines per rebre el delme. També es fixen els drets que hi té el batlle.
«Actum est hoc II nonas iuli, anno domini M°C°XC°VIII°.
Guilelmus sacerdos qui hoc scripsit...»

O: ACA, Perg. Pere I, n. 50. – Llib. Can. 1, sac XII, n. 148.

199

1 agost 1198

Pere Domenova dóna a Arnau Vilamajor tots els alous que té al Vilar de Cardils i a la parròquia de Santa Maria d'Oló, i rep set-cents sous barcelonesos.

«Facta anno dominice incarnacionis MCXCVIII, die kalendas augusti.

Andreas scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n. – Còpia de l'any 1307, signada per Andreu Torrent, notari de Sant Joan: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 307 Ø. – Còpia de l'any 1328, signada per Pere Vilar, notari de Sant Joan: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

200

20 agost 1198

Pactes entre Pere, abat de Sant Joan, i els homes de la vila Pedrera (Ribes) sobre els boscos d'aquest terme. Els poden tallar, excepte els salzes, els arbres fruiters i els de la devesa que l'abat ha concedit a Pere Guilabert i als seus successors.

«Anno dominice incarnationis MCXCVIII. Actum est hoc XIII kalendas september.

Petrus sacerdos scripsit...»

O: ACA, Perg. Pere I, n. 53. – Llib. Can. 1, sac XVI, n. 20.

201

1198-1199

«Raymundus de Melanno testatur. Dimitit capelle de Curtibus corpus suum ut ibique sepeliatur, et sui sive fratis (?) per instrumentum (?) legavit mansum Serreda et mansum de Stalis consistentes in parrochia Sancti Iulani de Vallefecunda, mansum de Rotunda sito in parrochia Sancti Stephani de Valiispirans, mansum de Massana sito in parrochia Sancte Marie de Ripis et mansum de Pruneres sito in parrochia Sancte Marie de Scalis sub certa forma, et legavit huic monasterio unum calicem ponderis unius marche argenti et dimidie, die anno M°CLXXXXVIII°.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 23.

202

1198-1199

«Vicecomes de Basso concedit licenciam Guillelmo de Crexello quod possit fabricari et operari facere Rocam de Lasses, servata certa forma et convenencia, anno M°CLXXXXVIII°.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 21.

203

1198-1199

«Guillelmus de Crexello monetur per dominum abbatem Petrum ac requiritur ut faciat fabricari vel operari Rocham de Lases, anno M°CLXXXXVIII°.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 22.

204

1199

«Bernardus de Sella constituitur baiulus in termino Castri de Laes per laycum quo ad iura que ibi recipiebat Willelmus de Crexell, anno M°CXCVIIII°.»

Llib. Can. 1, sac XIII, n. 18bis.

205

1199

«Sentencia lata inter dominum abbatem ex una et baiulum de Vinea et baiulum de Patro(*sic*) ex altera, de et super blado in area domini abbatis portato triturando, quod dicti baiuli triturare tenebantur, anno M°CLXXXXVIIII°.»

Llib. Can. 1, sac VI, n. 66.

206

1199

«Vinee due site in Foliano, in Villafranca, in loco vocato Camporotundo, venduntur, sub directo dominio domni abbatis, cui de spletis solvant quartam partem, anno MºCLXXXXVIIIIº.»

Llib. Can. 1, sac XVII, n. 87.

207

17 març 1199

Els esposos Joan Riera i Estefania, amb llur gendre Pere i la seva muller Lia, d'acord amb el seu senyor el sacrista Arnau, donen a Berenguer Garsió una feixa de terra al Plà d'Arçamala, amb la condició de complir les obligacions que tenen amb l'esmentat sacrista, i reben dues mitgeres de forment i una d'ordi.

«Actum est hoc XVI kalendas aprilis, anno ab incarnato dei filio MºCºLXXXºVIIIº.

[Pe]trus sacerdos scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 36.

208

24 abril 1199

Lia, filla de Joan i Estefania Riera, dóna al monestir de Sant Joan i a l'almoiner Ramon una part de la seva propietat de la Riera.

«Actum est hoc VIIIIº kalendas may, anno dominice incarnacionis MºCºXCºVIIIIº.

Berengarius presbiter scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 24 Ø. – «Canalars Almoina», fol. 2.

209

16 gener 1200

Els esposos Joan Riera i Ermessèn donen a l'hospital de Sant Joan i a l'almoiner

Ramon tots els drets que tenen als horts de Plarrodó, i reben noranta sous barcelonesos.

«Actum est hoc XVII° kalendas febroarii, anno dominice incarnationis M°C°XC°VIIII°.

Berengarius presbiter scripsit...»

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 263 Ø. – «Canalars Almoina», fol. 2.

210

Segle XII[2]

Capbreu general dels censos que rep el monestir de Sant Joan.

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n. És format per sis tires de pergamí cosides, i li manquen l'inici i el final.

211

Segle XII[2]

Capbreu general dels censos que rep el monestir de Sant Joan.

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, pergamí n. 305 Ø. És format per quatre tires de pergamí cosides, mancat, però de l'inici.

212

Segle XII*ex*

Capbreu dels censos que el monestir de Sant Joan rep en les parròquies de Santa Maria de Vidabona, Sant Martí d'Ogassa i Sant Julià de Satorra.

O: Arx. Mon. Sant Joan de les Abadesses, volum pergamins segles X-XII, s/n.

DOCUMENTS INÈDITS DEL CONSELL DE CENT SOBRE LA VISITA APOSTÒLICA DE MONTSERRAT (1582-1585) (I)

ERNEST ZARAGOZA PASCUAL

Presentem aquí 56 documents inèdits sobre la visita apostòlica de Montserrat, els quals van des de 1582 fins a la mort del bisbe visitador, Benet de Tocco, el 31 de gener de 1585. Es tracta de documents procedents de l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona (AHMB), del llibre de registres de lletres missives, cartes o lletres closes (1581-1586) i de les actes o deliberacions del Consell de Cent (1582-1585), de les quals, en part, ja se n'havia aprofitat l'escolapi J. Poch en els seus estudis sobre el fundador de les Escoles Pies,[1] però que fins ara havíen restat inèdites.

La prehistòria de la famosa visita apostòlica de Montserrat comença quan, el 1578, el general de la Congregació de Valladolid, Cristóbal de Agüero, visità Montserrat i deposà del seu càrrec abacial a Felipe de Santiago, en substitució del qual fou elegit Andrés de Intriago.[2] Aquest canvi fou només com un calmant, que momentàniament pacificà els

1. *D. Gaspar de la Figuera, obispo y visitador. Sus relaciones con San José de Calasanz*: Analecta Calasanctiana, 8 (1962) 355-463; *El fundador de las Escuelas Pías, en la historia eclesiástica de la Corona de Aragón*: Ibid., 20 (1968) 221-453.

2. G. DE ARGAIZ, *La Perla de Cataluña, Historia de Ntra. Sra. De Monserrate*, Madrid, 1677, 206. El General envià a Felip II un informe d'aquesta visita, que es troba a l'Arxiu de Francisco de Zabálburu, a Madrid, Carp. 165, n. 88.

ànims. Però les dissensions i queixes es tornaren a reproduir quan visitaren el monestir, el maig de 1582, els visitadors Martín de Belorado i Diego de Flandes, tot i que quan aquest últim passà per la ciutat de Barcelona camí de Montserrat el Consell de Cent li demanà que posés «pau i quietut en aquella casa, lo qual nos ofereix o procuraria; [però] aprés entenent ab lo discurs de la visita se augmentaven los agravis contra los naturals de esta Corona de Aragó», tant els diputats del General de Catalunya, com el virrei, duc de Terranova, enviaren els visitadors missatgers demanant-los que posessin pau entre les parts. Els resultat fou, però, ben al contrari, perquè –diuen els del Consell de Cent– «han resultat més agravis contra els de la Corona de Aragó, privant a uns de tot vot y empressonant a altres sense culpa, y dissimulant a altres culpables».[3] El mateix virrei escriu al rei Felip II el 4 de juny de 1582 que tot això ho feren els visitadors per «cosas de poca consideración» i per causa de «ciertas differencias que havía entre el mayordomo segundo y ciertos religiosos de aquella santa casa, por respecto de los procedimientos de los visitadores».[4]

Intervingué en el cas el Consell de Cent, que el 12 de juny de 1582 envià a Montserrat els consellers «Mossèn Miquel Ciutedà i micer Joan Raphael Masnovell, doctor en quiscun dret i advocat de la present casa... per certs negocis que al present passan i s'ofereixen en dit monestir».[4bis] I el setembre del mateix any, manà al doctor Diego Pérez, que era a Montserrat, que tanqués «la caisa y sinistres de aquella i les claus donar al magnífich nostre Sr. Domingo, conseller segon ... lo qual tindrà a càrrec de guardar aquelles».[5]

Els mateixos consellers, en un memorial enviat a Felip II el 20 de setembre de 1582, assenyalen les causes de les dissensions sorgides en la comunitat montserratina, dient-li: «En lo monastir de Montserrat de alguns temps ensà se fa particular studi y molt gran diligència en llansar de aquell monastir los naturals, així de aquesta ciutat y principat de

3. Cf. Doc. n. 2.

4. Arxiu de la Corona d'Aragó, *Suprem Consell d'Aragó, Lligall 343: Relación de la visita hecha por el escribano Sebastián Costa, por orden de Su Magestad* (Barcelona, 31 de maig de 1582), Cf. J. Poch, *El fundador*, o.c., 361-362 i E. Zaragoza Pascual, *Los generales de la Congregación de San Benito de Valladolid*. III, Silos, 1980, 115.

4 bis. *Dietari del Antich Consell Barceloní, Barcelona, 1896, 331.*

5. Cf. Doc. n. 1.

Cathaluña com los altres que són de la real corona de la Vostra Majestat dels regnes d'Aragó, apoderant-se los monjos estrangers de dit monastir e de la administració de aquell, y així ha alguns anys que no prenen monjos que sien naturals dels regnes de Aragó, y los que han presos, que són molt pochs, procuren que sien tals que no puguen ser ni valer...», assegurant-li que, de noranta anys cap aquí, només hi ha hagut dos abats i dos majordoms de la Corona d'Aragó. I que «en dit monestir de Montserrat hi ha molt mala administració, així de rendes del mateix monestir, com de les moltes charitats que en ell entren, que prenen summa de molts millars de ducats... [Tot i això] se enten públicament que... stà dita casa empenyada». I la causa, segons ells, és que els abats «may han vulgut permetrer quey hagués depositaris en dit monestir, y així persona que tingés càrrec de rebrer los diners de la entrada y de eixida de aquells semaners, e los comptes de dita casa se poguessen ben veure y examinar».

Per a posar remei a aquesta situació, demanen al rei que mani «fer visita en dita casa per persones neutrals, ço és, per u o dos bisbes o altres prelats de aquests regnes de V.M. los quals traurien a llum moltes coses questan ocultes y amagades per potència de la major part dels monjos de dit monestir, que són los que no són naturals de aquest regne y tenen los càrrechs principals».[6]

Els consellers insistiren encara en la realització d'una visita apostòlica escrivint el 24 de gener de 1583 al rei i al seu síndic de Madrid,[7] el 7 de febrer al nunci[8] i el 12 del mateix mes als jurats de la ciutat de Saragossa, perque ells també demanessin al rei i al nunci que es posés remei a la situació interna de Montserrat,[9] i informaren també el cardenal Marfeo del que passava.[10]

A més d'això, els consellers enviaren a Madrid Macià Rabassa perquè tractés l'afer de Montserrat amb el rei i li donaren cartes, datades el 20 d'abril, per el secretari del rei, a fi i efecte de que els afavorís en aquesta causa.[11] És que el 25 de gener de 1583 s'havia proposat que fos visitador el bisbe de Lleida, Benet de Tocco, exabat de Montserrat,

6. Cf. Doc. n. 2.
7. Cf. Doc. n. 3 .
8. Cf. Doc. n. 4.
9. Cf. Doc. n. 5.
10. Cf. Doc. n. 6.
11. Cf. Doc. n. 7.

el qual consideraven neutral, perquè italià.[12] Però després, a petició dels monjos castellans s'hi havia afegit com a segon visitador l'exgeneral de la Congregació de Valladolid, Plácido de Salinas.[13] Això no obstant, el Consell Reial resolgué el 16 de maig de 1583 que només fos visitador el bisbe Tocco, perquè «no convenía a la autoridad y reputación del obispo ni del general que entramos estuviesen en la vista, porque era mostrar desconfiança de qualquiera de ellos y por éste y otros respectos, que también señaló el Nuncio de Su Santidad, con quien entonces se comunicó, Su Ilma. acordó que la comissión viniesse solamente para el obispo, la qual estando ya pública sería de mayor nota tratar de darle compañero, y no se podría hazer sin expressa comissión de Su Santidad y sin que los naturales se escandalizassen de qualquier novedad que se hiziesse».[14]

Així, doncs, el papa Gregori XIII el 25 de juny de 1583 nomenà visitador únic el bisbe Tocco.[15] Però els monjos castellans de Montserrat no havien restat inactius. Segons diuen els consellers de Barcelona al regent Terça, català i membre del Consell Reial, i al secretari del rei, Jeroni Gassol, en cartes del 4 de juliol del mateix any, els monjos castellans, per evitar la visita apostòlica, havien enviat al rei una carta, firmada de grat o per força pel consell del monestir, dient-li que en el monestir no hi havia cap discòrdia i si alguna n'hi havia hagut, havia estat causada pels naturals de la Corona d'Aragó; a més, havien enviat fora del monestir el pare Francesc Torrellas i d'altres monjos de la Corona d'Aragó, i demanen al rei que faci retornar a Montserrat aquests monjos dispersats i doni ordre que es comenci la visita apostòlica.[16]

12. Arxiu F. De Zabálburu, Carp. 165, n. 101 (Carta del Consell Reial al comte de Chinchón); Arxiu del Ministeri d'Afers Exteriors, de Madrid, *Fons Santa Seu*, Lligall 31, fol. 8r.

13. Arxiu F. De Zabálburu, Carp. 165, n.102 (Carta del 25 d'abril de 1583 o 1584). Hi ha al marge una nota, potser del rei mateix, que diu: «Plegue a Dios se contenten y sosieguen el General y los demás», Cf. La biografia del P. Salinas a E. Zaragoza, o.c., 53-68.

14. E. Zaragoza, *Documentos inéditos sobre la visita apostólica de Montserrat (1584-1613)*, a Studia monastica, vol. 26 (1984) 96. A l'Arxiu de la Congregació de Valladolid, a Silos, *Documentación varia*, vol. XI, fols. 134v-136r, hi ha un breu del 7 de maig de 1583 dirigit al bisbe de Vic; Arxiu Ministeri d'Afers Exteriors, de Madrid, *Fons Santa Seu*, Lligall 31, fols. 9-20, 25-28, 30-113.

15. Arxiu de la Congregació de Valladolid, a Silos, *Documentació vària*, vol. XI, fols. 132v (còpia simple del breu).

16. Cf. Doc. n. 8.

Però com que el general de la Congregació volia passar-la ell, el 2 d'agost demanen al rei que només la passi el bisbe Tocco.[17] Novament l'1 d'octubre demanen al rei que ordeni començar la visita apostòlica, perquè els monjos de la Corona d'Aragó, cansats de tantes vexacions «no s'en vagen e muden a altra religió, en la qual ab major quietut e descàrrech de llur conscientia puguen viure». A més, li fan saber que «estos dies s'han rebut en dita casa honze monjos junts, ço és, hu d'esta terra y los dèu forasters, idiotes i sense ninguna manera de lletres». I que els monjos castellans procuren lletres de favor per al rei i per a l'inquisidor Antonio de Toledo, per assabentar-los «havery pau en dita casa» de Montserrat.[18]

En la mateixa data escrigueren també als jurats de la ciutat de Saragossa perquè també ells demanessin al rei que es comencés la visita,[19] i a Agustí Forès, resident a Madrid, perquè fes les diligències necessàries per a obtenir l'obertura de la visita.[20]

El 17 de novembre, els consellers escriuen al Papa demanant-li que torni als claustrals el monestir de Sant Pau del Camp, de Barcelona, que havia estat donat a Montserrat per a col.legi de monjos joves del propi monestir, però que necessitaven per a aquesta mateixa activitat els monestirs de la Congregació Claustral, que eren molts, mentre que el de Montserrat no el necessitava perquè a la mateixa ciutat hi tenia una amplíssima casa-procura amb capacitat suficient per als estudiants que eventualment pogués tenir.[21] La súplica no feu cap efecte. S'hauria d'esperar al 1594 perquè els claustrals poguessin recuperar el monestir de Sant Pau, a canvi del de Sant Benet de Bages.[22]

Novament, el 2 de gener de 1584, els consellers demanen al rei que no permeti que passi la visita a Montserrat l'ex-general de la Congregació de Valladolid i escriuen als jurats de Saragossa, al secretari del rei i al

17. Cf. Doc. n. 10.

18. Cf. Doc. n. 11. Segons el llibre de grades de Montserrat no consta que al mes de setembre haguessin près l'hàbit aquests onze monjos, sinó només tres, ni cap ermità. Potser és que la resta eren llecs, i de la presa d'hàbit d'aquests no en tenim constància en aquesta època. Cf. E. Zaragoza, *Monjes profesos de Montserrat (1493-1833)*, a «Studia monastica», vol. 33 (1991) 343.

19. Cf. Doc. n. 12.

20. Cf. Doc. n. 13.

21. Cf. Doc. n. 14.

22. Cf. E. Zaragoza Pascual, *La unión del monasterio de San Benito de Bages a Montserrat* (1594): Studia monastica, vol. 24 (1982) 389-394.

regent Terça, que així ho demanin al monarca.[23] El 14 de març següent enviaren al rei un memorial, en el qual li manifesten que continua la mala administració dels castellans, els quals han enviat a Madrid l'exmajordom i exabat Andrés de San Román, a demanar-li que la visita de Montserrat tingui caràcter d'ordinària i sigui passada pel General i no pel visitador apostòlic nomenat, que –segons el consellers– és l'únic que l'ha de passar si es vol que la situació tingui remei efectiu.[24]

Novament, el 20 del mateix mes de març demanen als jurats de Saragossa que també ells sol.licitin del rei el començ de la visita[25] i el 2 d'abril següent demanen a Juan de Zúñiga i al nunci que passi la visita el bisbe Tocco i no el general de la Congregació[26] i envien una carta i un memorial a Agustí Forés, perquè els faci arribar a Felip II. En l'esmentat memorial diuen que no convé que passi la visita l'exgeneral Salinas, perquè seria jutge i part, tota vegada que «les més i particulars queixes que entenen a deduhir en dita visita son contra dit Salinas per desordes que feu essent General de dita Religió», com fou desterrar a una casa d'Astúries l'exgeneral Jorge Manrique, perquè amb altres monjos de la Corona d'Aragó «tractaren ab S.M. y ab Sa Sanctedat del remey de dita casa». A més encobrirà i dissimularà les culpes dels castellans, per no anar contra allò disposat en el capítol general del maig de 1583 i «no caure en desgratia de la sua Religió»; i que essent ell visitador, els naturals de la Corona d'Aragó «no gosaran dir la veritat del que saben, per entendre que el dir-la los ha de costar molt més car en esta visita que en ninguna de les passades». Finalment asseguren que Andrés de San Román «ab dàdives y soborns, ell y lo abat y maiordoms qui vuy són, han procurat de fer scriure per diversos, que'n dita casa havia pau y quietut». I el mateix han fet «escriure de part del convent a V.M., fent firmar los religiosos del consell per força, ab menasses y possant excomunications late sententie».[27]

En un altre memorial, del febrer de 1584, comuniquen al rei la

23. Cf. Doc. n. 15, 16, 17 i 18.

24. Cf. Doc. n. 19 i 20. Sobre aquest abat vegeu el meu *Abaciologi de la Tarraconense* (en premsa) i B. HERNÁNDEZ, *La reforma de Montserrat a finals del segle XVI. Epistolari del monjo i abat Fra Andrés de San Román (1562-89)*: Studia monastica, vol. 40 (1998) 23-63.

25. Cf. Doc. n. 21.

26. Cf. Doc. n. 22 i 23.

27. Cf. Doc. n. 24, 25 i 26.

mort sospitosa d'alguns monjos catalans, en especial de Jaume Pasquali la dispersió d'alguns donats, uns a Sardenya i altres a Mallorca i d'altres parts, perquè es comenci la dita visita apostòlica, abans que no s'acabin els catalans al monestir, morts o dispersats.[28]

Al mateix mes d'abril escrigueren també al duc de Sessa i al comte de Chinchón demanant-los que la visita «no sie feta per dit Salines ni altre que sie del regne de Castella, sino per lo dit bisbe de Leyda o per altra persona de qualitat, qual es convinga, per lo bé de dita casa».[29]

Finalment, el bisbe féu l'obertura de la visita el 9 de maig de 1584 i el 19 del mateix mes els consellers li trameteren Miquel Bastida i a Joan Rafael Masnovell, advocat del mateix Consell, perquè l'informessin del que havia passat fins aleshores.[30]

Per a seguir el procès de la visita apostòlica, el 24 de juliol de 1584 el Consell de Cent nomenà una comissió de vuit persones, dues per cada estament del Consell.[31] Aquesta comissió, assabentada que s'havien trobat armes de foc i municions a alguns monjos castellans, el 2 d'agost, acordà d'oferir al visitador la gent que calgués «per a seguretat y quietut de la persona de Sa Señoria, y per a la directió y conclusió de dita visita y guarda de dita casa» de Montserrat.[32] I el dia 6 envià Montserrat a Francesc Corbera i Gualbes, conseller segon, acompanyat de Miquel Doms, Mossèn Joan Llull i d'altres persones, entre les quals l'advocat Masnovell, amb un memorial per al visitador i per assistir-lo en la visita, tot demanant-li que fossin persones laiques enteses les que prenguessin els comptes del monestir. Així ho feren i el dia 11 tornaren a Barcelona.[34]

El 17 de setembre de 1584, la comissió del Consell acordà trametre a Madrid Macià Rabassa, perquè s'encarregués de les diligències que fossin necessàries per a la visita, especialment perquè el 6 de novembre «acabe lo abat de Montserrat son temps de la sua abadia y los castellans procuren que vinga el General de lur Orde abans de acabar-se la visita de dita casa, per a fer nova electió de abat, y que lo señor bisbe de

28. Cf. Doc. n. 27.
29. Cf. Doc. n. 28, 29 i 30.
30. Cf. Doc. n. 31 i *Dietari del Antich Consell Barceloní*, o.c., 398.
31. Cf. Doc. n. 32 i 33.
32. Cf. Doc. n. 34.
33. Cf. Doc. n. 35 i 36.
34. Cf. Doc. n. 37, 38, 39 i *Dietari del Antich Consell Barceloní*, o.c.., 402.

Leyda ha ja tramés memorial o sumari de la dita visita a Sa Magestat, ab lo qual memorial se té per cert se farà la resolutió de dita visita». Juntament amb aquesta carta enviaren un memorial demanant certes coses que no s'especifiquen i que nosaltres no sabem, perquè no hem vist aquest memorial,[35] com tampoc coneixem el que varen enviar al visitador el mes d'octubre següent.[36] Sabem, però que el 24 d'octubre escrigueren al rei tot demanant-li que sigui servit manar que no s'elegeixi abat fins acabada la visita, i que mentrestant el visitador nomeni un president d'entre els monjos no inculpats.[37] Així ho degué concedir el monarca, perque el 2 de novembre la comissió acordà enviar a Montserrat algunes persones per assistir a l'elecció del president.[38] I el 4 de novembre, 25 monjos de la Corona d'Aragó entregaren un memorial al Consell de Cent.[38bis]

Per altra part, el 5 de desembre la comissió acordà enviar un altre memorial al visitador per mà de Joan Rafael Masnovell,[39] i el 9 de gener donà una carta de creença a Miquel Bastida, el qual en nom del rei havia de pujar a Montserrat per tractar certes coses amb el visitador.[40] Pocs dies després, el 17 del mateix mes, acordaren demanar al virrei que fes escriure al visitador que suspengués dels seus càrrecs el prior i el majordom de Montserrat.[41] I el 29 del mateix mes de gener la comissió acordà consultar els doctors canonistes i canonges de la seu barcelonina, Gerau Vilanova, Paulo Pla i Onofre Cellers, sobre certs dubtes canònics, i el dia següent enviar Galcerà Cahorts i Miquel Bastida a Montserrat perquè demanin al visitador «nomeni president de dit monestir» –perquè el qui ho era, l'exabat Andrés de Intriago, i alguns altres monjos havien mort misteriosament–, i que per causa de «les morts de alguns frares de dit monestir» i per altres respectes admeti «algun official preheminent, perque no's seguesquen scàndols en dita casa de Montserrat... [i] ens fassen saber tot el que passa acerca del que occorre en dita casa del monestir als señors diputats».[42]

35. Cf. Doc. n. 40.
36. Cf. Doc. n. 41, 42 i 43.
37. Cf. Doc. n. 44.
38. Cf. Doc. n. 45 i 47.
38bis. Cf. Doc. n. 46.
39. Cf. Doc. n. 48, 49 i 50.
40. Cf. Doc. n. 51.
41. Cf. Doc. n. 52.
42. Cf. Doc. n. 53 i 54.

Es veu que a Montserrat hi havia hagut un daltabaix molt gran. No en sabem les causes, però sí els efectes. En pocs dies moriren el president castellà del monestir i alguns monjos, i també el visitador morí el 31 del mateix mes de gener, poques hores després d'haver nomenat president el portuguès monjo de Montserrat i exgeneral de la Congregació de Valladolid, Antonio de Sea, el qual morí abans de prendre'n possessió, no sense misteri, perque el famós majordom de Montserrat Mateo Lloret, escrivia el 24 de febrer següent al prior de Montserrat: «Sé de cierto que no vendrá a Montserrat el Presidente fray Antonio de Sea... y algún día diré a V.R. cómo lo sé».[43] Hem de suposar que Lloret no tenia el do de profecia per endevinar el futur; segurament era l'anunci velat de la mort del president.[44]

Després de la mort del bisbe visitador, continuà la visita el bisbe d'Albarracín, Gaspar Joan de la Figuera, el qual morí enverinat el 13 de febrer de 1586 i que, segons els consellers de Barcelona, havia començat la visita «ab molta tibiesa y no ab el calor que convenia al servei de Déu y de vostra magestat y bona directió de verdadera justícia».[45] Després continuà la visita fins a la fi, el bisbe de Vic, Joan Baptista de Cardona, que l'acabà el 25 d'octubre de 1586.[46]

La documentació aquí aportada va fins a la mort del visitador Tocco, però n'hi ha d'altra en el fons de l'antic Consell de Cent que reservem per a una altra ocasió.

En la transcripció hem respectat sempre el text original àdhuc amb la seva grafia variant, però hi hem posat accents ortogràfics, per a precisar correctament el sentit del text, a voltes enrevessat.

Esperem que la publicació d'aquesta documentació inèdita faci una mica més de llum sobre la famosa visita apostòlica de Montserrat. Llàstima que aquests documents oficials i externs, igualment que els enviats al rei, no es puguin contrastar amb els interns (inexistents) de les declaracions dels monjos i del parer dels visitadors, per a poder obtenir una visió més exacta del que realment passà en aquesta visita decisiva, que partí la història de Montserrat en un abans i un després del pas dels visitadors.

43. Arxiu Ministeri d'Afers Exteriors, de Madrid, Fons S. Seu, Lligall 31, fol. 26r.

44. Cf. La seva biografia a E. ZARAGOZA, *Los generales*, o.c., 69-85.

45. Cf. Doc. n. 56.

46. Sobre la visita apostólica Cf. E. ZARAGOZA, *Los generales*, o.c., 114-120 i *Documentos inéditos sobre la visita apostólica de Montserrat,* o.c. 91-114.

DOCUMENTS

1

Carta dels Consellers de Barcelona al doctor Diego Pérez, que estava a Montserrat, manant-li que entregui els papers de la visita al conseller segon. Barcelona, setembre de 1582.

AHMB, *Lletres closes,* núm. 62 (1581-82).

Al molt Rnt. Señor lo señor Diego Pérez de Vall de Vich, en nostra Señora de Montserrat.

Molt Rdo. Señor: Tenim entés volrie v.m. tornarsen a la present ciutat, havent per ço deslliberat scriure la present pregant a v.m. que quant sen vinga sie servit manar tancar la caisa y sinistres de aquella y las claus donar al magnífic nre. Sr. Domingo, conceller segon, procurador de les baronies desta ciutat, lo qual tindrà càrrec de guardar aquelles, que tal es nra. voluntad e per res no sen descuydàs, e nre. señor la molt Rnd. persona de v.m. per molts anys ab salut conserve y en sa gracia augmente com desija. De Barcelona de setembre MDLXXXII.

D.V.M. molt certs y afectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

2

Carta dels Consellers de Barcelona al rei Felip II demanant-li que es faci una visita apostòlica per a solucionar els problemes que hi havia a Montserrat. Barcelona, 20 de setembre de 1582.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 62 (1581-82).

Ha S.C.R. Magestat el Rey Nre. Señor.

S.C.R. Magestat: Per medis molt certs y relacions molt verdaderes havem entés que ha alguns anys que en lo monastir de Nra. Sra. de Montserrat son suscitades entre los monjos de aquell las discentions y diferenties, algunes de les quals vuy són tan augmentades y suscitades y están en tals termens, que som forçats per lo bé de dit monastir a conservatió y bon exemple en dita casa ha acostumat de haver, fer-les entendre a V.M. almenys així en general sens particularitzar algunes coses prou notables que entre ells passen, perque V.M. com a verdader protector y amparo de dita e totes altres cases de religió d'aquest son principat de Cathaluña se servesca en dues coses posar sa ma a fi que de aquí resulte que en dit monastir se visca ab molta pau y religió y servesquen a nostre Señor y conserven lo bon exemple de religió, pau y quietud que se ha acostumat de veurer en dita casa.

Es cosa pública e molt notoria, la qual ha alguns anys que senten en esta ciutat que en lo monastir de Montserrat de algun temps ensà se fa particular studi y molt

gran diligència de llansar de aquell monastir los naturals, així de aquesta ciutat y principat de Cathaluña com los altres que són de la real corona de V.M. dels regnes d'Aragó, apoderant-se los monjos estrangers de dit monastir e de la administratió de aquell, y així ha alguns anys que no prenen monjos ninguns que sien naturals dels regnes de Aragó y los que han presos que son molt pochs, procuren que sien tals que no puguen ser ni valer, y si acàs algun dells volie alcansar lletres i així ésser persona de qualitat, lo persegueixen y cerquen formes de perseguir-lo fins a traurel del monastir o a privarlo de tot, àduc y pàssim y en aquest particular dels agravis que passen los naturals de Barcelona y de tota Cathaluña en la casa de Montserrat se oferiria poder dir a V.M. molts casos particulars de molta importància los quals se callen, pus entenga que dels monjos de Montserrat més de les dos parts són de la Corona de Castella y dels naturals de Cathaluña no ni ha de la tercera part que de noranta anys a esta part noy ha hagut en dit monastir sino dos abats y dos majordoms de la Corona de Aragó, es a saber, que foren abats, fra Miquel Forner, qui era de València y fra Barthomeu Garriga, qui era cathalà, y majordoms fra Pere Gener, qui fou cathalà e fra Arceni Ganall, qui era valencià.

Així bé se entén per pública fama y relació en la present ciutat y per tota Cathaluña que en dita casa de dit monastir de Montserrat hi ha molt mala administratió, així de les rendes del monastir com de les charitats que en ella entren, que prenen summa de molts millars de ducats, de tal manera que encara que és molt gran la quantitat de diners entren dita casa, se entén públicament que stà dita casa empenyada, y acerca de dita administratió se dihuen coses particulars no dignes de religiosos en tema de tot, lo que entendrà V.M. que los majordoms y abats de Montserrat may han volgut permetrer quey hagués dipositaris en dit monastir y així persona que tingués càrrec de rebrer los diners de les rendes y almoynes y aportàs compte de la entrada y de axida de aquells semaners e que los comptes de dita casa se poguessen ben veurer y examinar a axí saber per hont se perd la aigua y que és la causa de la mala administratió lo que apar ésser molt mal cas y cosa digna de reparo.

Y també es cosa molt pública en sta ciutat y en tot lo Principat de Cathaluña, que per particulars interessos y causes no justes se té mala administratió per los que tenen càrrech de la justitia en las villas y llochs que són del dit monastir de Montserrat ni per los que tenen de assó particular càrrech y quan los han entessos han tingut per bé de dissimular-los, no sens gran dany de la mateixa casa y de la autoritat de aquella, y los cassos particulars que en assó se podrien scriures conexerà quant V.M. manarà posar en dues coses la mà y los degudament remediarà.

E no res menys se entén en sta ciutat públicament que en los abadiats de S. Genís de Fontanes, de Sta. Cecilia y los abadiats de St. Pere de Riudevitlles y S. Sebastià, qui són units ab lo monastir de Montserrat se té molt poch compte y no lo ques deu, no tenint en aquells monjos ni servitut deguda, e lo que es pitjor, ques diu públicament que la causa perque nos té convent en dits abadiats y priorats és perque segons los concilis havent competent número de monastirs no fés província per sí en lo present principat de Cathaluña, lo que si així fóra serie un benefici de molta potència, perque's molt cert que moltes cases e monastirs de religiosos del mateix orde de St. Benet que çon claustrals se farien voluntariament observants, vivint ab tota la religió que solen los observants de dita e altres religions, lo que vuy no farien entenent ésser de la província de Castella y ab lo que tenien de veures ab los mateixos inconvenients los monjos naturals de aquests regnes en lo monastir de Montserrat y

finalment fem entendre a V.M. que entenent los agravis que públicament se dehien ésser fets als naturals de la Corona de Aragó en sta darrera visita feta per fray Martín de Bellorado y fray Diego de Flandes enviàrem acerca el dit fray Diego de Flandes quis trobava assí en Barcelona y lo pregarem pau y quietut en aquella casa, lo qual nos ofereix o procuraria, aprés entenent que ab lo discurs de la visita se augmentaven los agravis contra els naturals de esta Corona de Aragó y entenent lo mateix lo Duc de Terranova, virrey y llochtinent general per V.M. en aquest són principat y los deputats de Cathaluña enviaren cadahú particularment les persones particulars als dits visitadors y abat de Montserrat exhortant-los procuraren dita pau y quietut, les quals exhortacions feren molt poch efecte, puix de dita visita han resultat molts més agravis contra els naturals de la Corona de Aragó, privant a uns de todo vot y empresonant a altres sens culpa y dissimulant a altres culpables, que són la total ruyna y destructió de aquella casa y poch reparo en la administratió de aquella, y axò més llargament podrà entendres enviant V.M. lo remey que suplicam a V.M., que podria ser manant-se fer visita en dita casa per persones neutrals, açó és, per u o dos bisbes o altres prelats de aquests regnes de V.M., los quals traurien a llum moltes coses questan ocultes y amagades per potència de la major part dels monjos de dit monastir, que són los que no són naturals de aquest regne y tenen los càrrechs principals y poden donar y llevar en dit monastir, y encara castigar y llevar la honra injustament a qui no té culpa, y de qui V.R.M. traurie lo remey bastant y qual convé al servey de Déu y de V.R.M. bé y utilitat de dita religió y de dit monastir y casa de devotió, en la qual tenen possats los ulls no sols los que aquests regnes de Aragó y altres de V.M., pero encara los de strañes nations, que amés que així se entén ésser servey de V.M. com es dit, sta ciutat, los naturals y poblats en aquella e los habitants en Cathaluña rebran de assó grandíssima utilitat, tenint una casa de tanta utilitat y de tanta religió per reparo y consolatió dels qui voldrien ésser religiosos.

E no res menys nosaltres o rebrem a singular gracia y mercè, qual la speram de V.R.M., la vida de la qual nre. Señor per molts anys ab salut conserve y ab augment de majors regnes y glories augmente y prospere, com per nosaltres sos piadosíssims vassalls és desitjat. Deixa sua ciutat de Barcelona, a XX de octubre de MDLXXXII.

D.V.S.C.R. Magestat, humils súbdits i vassalls, qui les reals mans de aquella besen. Los concellers de Barcelona.

3

Nota de la lectura de les cartes que els Consellers havien d'enviar al síndic de la ciutat de Barcelona a la cort de Madrid. Barcelona, 24 de gener de 1583.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm 92 (1582-83), fol. 31r.

Los magnifichs señors concellers cap y quart y quint, lo segon y ters absents, aiuntats dins la casa del magnifich señor conceller en cap, dit die, abans de mixdie, feren deliberació y conclusió que les letres per lur ordre trassades y minutades per

S.M. acerca de la reformatió y assiento de les inquietuts són en lo monastir de N.S. de Montserrat, les quals lletres los són estades llegides a ells, de mot a mot, per lo scrivà del concell lo dia present y també les lletres a dita causa fetes per Nicholau Hinliscola, síndich de la present ciutat és vuy en cort de sa Majestat a ells també llegides, sien aquelles closes y spedides y tramesses axí a sa Majestat com al dit síndich.

4

Nota de la lectura de la carta que s'havia d'enviar al nunci sobre els afers de Montserrat. Barcelona, 7 de febrer de 1583.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent,* núm. 92 (1582-83), f. 34r.

Los magnífichs señors concellers, lo ters absent, aiuntats dins la instància nova del Concell de Trenta de les cases del honorable concell feren deliberatió y conclusió que sie scrit al Nuncio de sa Santedat en cort de sa Majestat la lletra scrita y ordenada per lo magnífich conceller en cap, fahent y parlant del negoci dels frares de N.S. de Montserrat per les altercations són vuy entre los frares del dit monastir, segons se conté en lo tenor de dita lletra.

5

Carta dels consellers de Barcelona als jurats de la ciutat de Saragossa en la qual els assabenten del que passa a Montserrat i els demanen que escriguin al rei demanant-li que posi remei a aquella situació. Barcelona, 12 de febrer de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Als molt Illustres señors los señors Jurats de la ciutat de Çeragossa.

Molt Illustres señors: No satisfariem a la obligatió de nostre ofici y càrrech ni a la nostra antiga correspondència, si del que occorre no davem complida rahó a V.M., axí per a que entenguen lo que passa, com per a que per llur part vullen fer y procurar de Sa Magestat lo remey qual convé; y és que com de alguns anys a esta part en lo monastir de N. Sra. de Montserrat se sien fets y subseguits molts y diversos desordes y scàndols axí en la mala administratió de la justitis com de les rendes y emoluments de aquella, trahent y aportantse'n moltes y molt grans summes de diners en Castella, oprimint y tiranitjant-se los de Castella dit monastir y de tal manera que ab tota diligència y superveria han procurat y procuren no sols no rebre nous monjos desta

Corona de Aragó, pero encara los que hi eren de aqueix regne, ab tot sien persones de molta qualitat, religió y doctrina han procurat traure'ls a tots y posar-hy altres venen de Castella, al que així lo virrey com diputats d'aquest Principat y nosaltres en quant no's és estat posible havem procurat obviar e com a dits y altres mals y scàndols en dita casa subseguits no haiam pogut obviar ans ajuntant los monjos castellans de dita casa mal a més mal ab maior vehemència han procurat de treure los que de aquesta Corona restaren en dita casa, y asenyaladament al reverend fra Francisco Torrelles, natural de aqueix regne, lo qual en dita religió ha tingut diversos càrrechs y presidèntia, y en dita casa dave gran lustre per ser persona de molta qualitat, doctrina y religió,[1] havem dites coses scrit y dada complida raó a Sa Magestat, supplicant-lo sie de son real servey manar dar ordre com en dita casa cessen les inquietuts són en ella, y assanyaladament que los religiosos naturals de estos regnes no sien foragitats de dita casa per los qui no són naturals. I perque som certs que si per lo interés que'ls cap a vostres regnes scrivieu a sa Magestat y al Nunci de sa Santedat és en cort supplicant lo mateix, se farie algun bon effecte, havem per ço delliberat scriure la present supplicant a V.M. que per llur part a dita causa sien servits scriure a sa Magestat y a dit Nunci y fer-lo que més avant conexeran que convinge per la bona directió de aquest negoci per que en una casa de tanta religió tenim en estos regnes no sien de ella llansats y foragitats los naturals y tiranitzada per los estrangers, segons que a bon compliment de dites y altres coses que en dita casa passan seran acompliment informats per lo portador de la present, al qual acerca de dites coses poran V.M. dar plena fe y crehensa. E nostre Senyor les molt illustres persones de V.Magnificències per molts anys ab salut conserve y en maiors càrrechs prospere. De Barcelona, a XII de febrer de MDLXXXIII.

De V.M. molt certs y molt afectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

6

Carta dels consellers de Barcelona al cardenal Marfeo, comunicant-li el que passa a Montserrat. Barcelona, 12 de febrer de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Illustrissimo et Reverendissimo domino Cardinali Marfeo.

Illustrissime et Reverendissime Domine: Quinque viri reipublice Barcinonensis,

1. Era natural de Boquiñeni (Saragossa) y havia pres l'hàbit a Montserrat el 7 de juny de 1554. Fou predicador de Sahagún (1571-74), abat de San Pedro de Eslonza (1574-80) i procurador general suplent de Roma (1574-80). Per haver enviat un memorial al rei sobre el que passava a Montserrat el capítol general de 1583 el privà de vot actiu i passiu per nou anys i el confinà al monestir de Lorenzana, Arxiu de la Congregació de Valladolid, a Silos, Actes dels Capítols Generals I, fols. 357r-358v.

qui proxime ante nos id munus obtinuerunt, vulgo consiliarii civitatis nuncupati, literas ad regiam majestatem conscripserat quibus querelas quasdam monachorum quorundam monasterii B. Mariae Montisserrati facientes remedium ferri quibusdam appressionibus postulabant, majestas vero regiam res omnem deferri ad Illus.D. jussit vestra vero Ill.D. ut remedium ferretur operam dedit. Verum quoniam hi per quos oppressiones fiunt remedium factum vestre Illustrissime D. persuadere conati sunt, qui vero opprimuntur in priori loco sunt quam antea siti erant miseri non potuerint non ope nostra indigere, nos vero id intelligentes atque etiam quantum perniciet mala administratio dicti monasterii minetur pervidentes non potuimus non illorum calamitati et statui domus condolere atque instare apud V.M. apud V.Ill.D. quateus de remedio oportuno et vero provideatur atque etiam apud V.I. instare quatenus dignemini ut alicui ex presulibus huius nostri principatus aut Corone Aragonum committatur hec cura ut de dictis oppressionibus ac gravaminibus dictorum monachorum cognoscat, ut cognita veritate per V.Il. debite providere possit, ad quorundam crudelium et importunorum monachorum tirannis reprimatur, quam iuste nostre preces hec sunt quam iustam causam oremus V.Il. videt, nos in tam honesta et iusta causa fratibus oppressis patrocinantes de benignitate V.Il. confidentes ne id quod postulamus obtineamus haud quacumque possumus difidere qui opprimuntur sunt monachi Principatus Cathalonie, regni Valencie et Aragonum adversos quos tota commota est nacio monachorum Hispanie Betice, qui vulgo castellani nominantur. Hi cum imperium obtineant se libere pro arbitrio imperare non posse intelligentes, quomodo in monasterio Montis Serrati monachi cathalani aut valentini aut aragonenses extiterint qui possint obstare quo minus multa contra jus equumque, fiant unanimes insidiones conspirarunt ut locus nulli monacho sit cathalano, valentino ac aragonensi in dicto Montiserrati monasterio. Qua propter causam fratrem Franciscum Torrellas, aragonensem virum doctum et multa gravia a castellanis passum nuper cum sibi quietem dandam suis calamitatibus sperabat, ut dictum monasterium leterese sub obediencia ac excomunicationis penes ac sese in Hispaniam Beticam conferre, sic reliqua alii monachi exulare debere intelliguntur ut domus in Cathalonia constructa a cathalanis cegatur deserta esse atque in imperio solorum castellanorum quod ferre Principatus Cathalonie haud quaquam potest ac propterea ad r. magestatem occurrere cogimur atque a V.Il.D. et vero rem valde iustam faceret V.Il.D. si ad se venire iuberet dictum fratrem Franciscum Torrellas a quo V.Il.D. qualiter hec tyrannis monachorum castellanorum execratur in hoc monasterio possit exactius cognoscere. Et si quorum in ore duorum vel trium consistit omne verbum potest V.Il.D. ex monachis cathalanis aut valentinis aut aragonensibus evocare alium quempiam monachum qui expensis sumptibus dicti monasterii ad V.Il.D. veniat et cuncta qualiter se habeant V.Il. dominationi exponere id facere V.Il.D. dignetur etiam atque etiam oramus ac supplicamus Deum Optimum Maximum obsecrantes V.Il.D. longam vitam et salutem multam cum prosperis rerum succesibus dignetur largiri. Data Barchinone XII mensis februarii anno a Nativitate Domino MD octuagesimo tertio. V.Il. et R.D. humiles oratores et supplices Consiliarii Barchinone.

7

Carta dels consellers de Barcelona al secretari de Felip II, Jeroni Gassol, perquè doni suport a la prompta solució dels problemes de Montserrat. Barcelona, 20 d'abril de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Il.S. el señor Gassol, secretari de sa Majestat.

Il. Señor: Axí amb les que tenim scrites a sa Majestat y ab los memorials que d'altra part se són dats, com ab lo que de paraula haurà referit Macià Rabassa pensam estarà V.M. plenament informat dels desordres passen en la casa y monastir de Nostra Señora de Montserrat y los molts agravis allí fets y es fan d'aquí foren fets? per los monjos castellans als monjos de la Corona d'Aragó y als vassalls y rendes de dita casa e per la molta necessitat vehem y ha de prompte remey per obviar als scàndols que fàcilment redundar-ne porien si promptament proveiment no y ere, supplicam a V.M. sie servit afavorir y encaminar est negoci ab sa Majestat per a que de sa ma pugam obtenir prompte remey y reparo, qual la qualitat y necessitat del negoci requereix, segons que ab més compliment y molt en particular restarà V.M. informat del dit Rabassa, lo qual sols [per] dita causa resideix aquí en cort al qual manarà acerca de dites coses dar plena fee y crehensa, afavorir y encaminar en la directió y bona speditió de tots negocis que esta ciutat y particularment nosaltres ho rebrem a particular mersè, qual la speram de V.M., la vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en maiors càrrechs prospere. De Barcelona, a vint de abril MDLXXXIII. De V.M. molt certs y molt affectats. Los Concellers de Barcelona.

8

Carta del consellers de Barcelona a un membre català del Consell Reial perquè influeixi a fi que la visita apostòlica de Montserrat comenci ben aviat. Barcelona, 4 de juliol de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Il.S. lo señor reverent Terça del Consell Supremo de sa Magestat.

Sperant de die en die lo degut remey y assiento qual necessiten les inquietuts són en la casa y monastir de Nostra Señora de Montserrat, segons que en diverses nostres tenim supplicat y deduhit a sa Magestat y pensant que en lo entretant se inquietarien aquelles, car com és molt de rahó, endemés tenint-hi sa Magestat la ma y plena notícia de tota la cosa no sols no y han dat orde los qui presidexen en dit monastir, peró ajuntant mal amb mal han continuament treballat en traure, com de fet ja han tret, de dit monastir al pare fra Torrellas, aragonés, home de molt santa vida e singular doctrina y enviat a parts remotes y als altres qui resten tenim entés

faran lo mateix dins pocs dies. E per colorar llurs intents y persuadir que en dit monastir hi ha tota pau y quietut, encara que no y sie, han procurat que de part del convent de dita casa se escrigués a sa Magestat y a V.M. dient com entre ells no hi ha haguda may enquietuts algunes, ans bé estan molt quietats, y si alguna ni ha haguda la han causada alguns naturals de esta Corona d'Aragó, la qual lletra a uns per grat a altres per força y menases la han feta firmar dels del consell y més antichs de dita casa. E com tot assó sien oppressions manifestes per als pobres monjos naturals d'esta Corona havem scrit y supplicat a sa Magestat sia de son real servey manar dar orde com dit fra Torrellas y altres naturals d'estos regnes sien tornats en dita casa y los pochs resideixen en aquella no sien acabats a dispergir y que la visita que sa Sanctedat ab son breu dat en Roma a set de maig proppassat a comesa al R. bisbe don Benito de Tocho se fasse promptament, per a que feta aquella, veja y entenga sa Magestat la veritat del que passa y ab major descans puga provehir en les altres coses que ab diversos memorials y altres lletres nostres li tenim supplicat. E perque som certs que ab la bona directió de V.M. se encaminaran y effectuaran fàcilment dites coses supplicam per ço a V.M. que com a bon natural d'esta terra se vulla apiedar d'ella y no permetre que sos naturals en tanta manera sien opprimits y la asienda de dita casa tant mal administrada, que ultra lo servey s'en farà a Déu y a dita casa singular benefici, nosaltres ho rebrem a particular mersè, qual la speram a V.M., la vida del qual nostre Señor per molts anys ab salut conserve y en major càrrech prospere. De Barcelona, a quatre de juliol MDLXXXIII.

De V.M: molt affectuosos servidors. Los Concellers de Barcelona.

[Altra al Sr. Gassol, secretari del rey.]

9

Carta del consellers de Barcelona a Felip II demanant-li que ordeni que siguin retornats a Montserrat els monjos catalans enviats a d'altres monestirs per a la visita apostòlica. Barcelona, 4 de juliol de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M.

Sa Cathòlica Reial Magestat: Aprés de haver ab diversos memorials e altres nostres scrit e deduhit a V.M. les inquietuts y desordes passen en lo monastir de N.S. de Montserrat y les diligències que axí lo lloctinent general de V. Magestat e deputats de aquest Principat y nosaltres haviem fetes per aquietar aquelles supplicat a Sa Magestat fos de son reial servey manar remediar-les, y stant sperant de die en die lo degut remey y qual la necessitat occorrent lo demana, tenim entés que continuant los qui presidexen llurs desordes han fet y procurat que fra Torrellas, home de molt sancta vida e de singular doctrina y exemple fos tret de dit monastir, y procuran de altra part que los altres frares de la Corona d'Aragó eren restats en dir monastir sien

acabats de traure y spargits en diverses parts, per a poder en llur absència millor continuar llurs desordes en dit monastir. Y per a poder millor fer sos negocis y deduhir que en dit monastir no y ha inquietuts algunes ha fet fer lo abat de dit monastir, segons tenim entès, scriure a Sa Magestat y de part del convent de dit monastir una lletra deduhint y volent mostrar ab aquella que entre ells no y ha haguda ni y ha inquietut alguna, la qual lletra uns per força, altres per amenasses, y altres ab pregàries han fet firmar dels monjos antichs y de consell de dit monastir. E com sia cert que tot açó és ajuntar mal a més mal y servar formes com colorar ses raons y obviar lo remey que tant necessite e importe en tant gran perjudici axí, en general dels monjos naturals de la Corona d'Aragó com en particular de la dita casa e monastir, supplicam per ço a Sa Magestat sie de son real servey manar dar orde com los dits naturals de esta Corona no sien trets de dit monastir y los que són stats trets sien tornats a aquell y manar al bisbe don Benito de Toco, al qual va dirigit lo breu que de Sa Sanctedat es stat servit V.M. s'obtingés, dat en Roma a set de maig proppassat y que execute la visita de dit monastir que ab dit breu se li comet, per a que ab aquella se assenten y possen les coses de dit monastir en son degut orde y los agraviats y opressos sien oits y remediats y ab dita visita veja V.M. la veritat del que passa, per a que entesa aquella puga ab major descans manar provehir en los altres caps tenim deduhits a V.M., que tant importen per a la quietut de dita religió e particularment per a la dita casa de tanta devotió per a que en aquella ab tota quietut puguen los monjos servir al Señor, al qual som certs se'n farà molt gran servey y a dita casa singular benefici, y a nosaltres particular gràcia y mersè, qual la speram de la mà de V.M., la real persona y vida del qual nostre Señor per molts anys ab salut conserve y en majors regnes y senyories prospere, com per nosaltres los fidelíssims vassalls és desitjat. D'esta sua ciutat de Barcelona a quatre de juliol MDLXXXIII.

De V.S.C.R.M. humils súbdits y vassalls qui les reals mans de aquella besen.

10

Carta dels consellers de Barcelona a Felip II demanant-li que no permeti que el general de la Congregació visiti Montserrat, sinó que mani començar la visita apostòlica confiada al bisbe Benet de Tocco. Barcelona, 2 d'agost de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M. el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: Sperant de die en die la executió del breu que V.M. és stat servit s'obtingués de Sa Santedat a set de maig proppassat per a la visita e reformatió del monestir e casa de Ntra. Sra. de Montserrat, tenim entés que per obviar aquella lo General de la Religió de dit monestir entendrie e volrie ab tota diligèntia venir a visitar dit monestir. E com siam certs que dita visita sie sols per obviar no's fasse l'altra y prevenir per offuscar la veritat del que allí ha passat y passa, per lo que ni

los monjos de dita casa ni molts altres per temor o per evitar algun rigor que ab ells subseguir se porie, no gosarien dar liberalment llurs queixes, y ja que les dessen es cert se'n haurie molt poca o ninguna rao ni se'n porie sperar algun bon succés, ni remey als treballs de dita casa, ni als desordes de aquella per lo que alguns dells segons tenim entés serien estats ab orde de dit General. Supplicam per ço a V.M. que pus dit breu per a la dita visita stà comés a un Benedicto de Toco, bisbe de Leyda, y èsser com és persona de qualitat y valor, quals V.M. molt bé té entés y èsser stat abat de dit monestir, sie servit V.M. manar i dar orde com dit General no fasse dita visita ni's cure de ella, ans dita visita fasse sols dit bisbe de Leyda, del qual som certs se pot sperar tot bon succés y creure que en ella farà y provehirà ab tota justícia e integritat lo que més convinga a la quietut e benefici de dit monestir e bon assiento d'aquell, en molt gran servey de Déu y de V.M. del que sta ciutat ne rebrà particular gràtia y mercè, qual la speram de V.M., la real persona e vida del qual nostre Señor per molts anys ab salut conserve y en augment de majors regnes y senyories prospere, com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desitjat. Desta sua ciutat de Barcelona, a dos d'agost MDLXXXIII.

De V.S.C.R.M. humils súbdits y vassalls qui les reals mans de aquella besen. Los Concellers de Barcelona.

11

Carta dels consellers de Barcelona a Felip II urgint que es comenci la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 1 d'octubre de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M. el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: La necessitat tan precisa que entenem té lo monestir e casa de N.S. de Montserrat de èsser promptament visitada e reformada per obviar els desordes que de quiscun die se fan continuament en aquella, y remediar los danys y molts agravis fets a diversos religiosos de dit monestir de estos regnes, molts del quals havia ja entesos V.R.M. ab memorial particular, nos obliga e força a que ab diversas nostres ho suppliquem e recordem a V.M. per a que en lo entretant no's disminuesca en dita casa la devotió y no's acabe de inquietar y arruinar, continuant-se en ella los desordes vegem se fan de quiscun die, per los quals los pochs monjos d'estos regnes resten vuy en dita casa temen que a causa de les moltes y continues oppressions se'ls fan e inquietuts en que el fan viure no se'n vagen e mudem a altra religió, en la qual ab major quietut e descàrrech de llur consciéntia pugen viure, y així reste dita casa despoblada de naturals d'esta Corona y plena de forasters com vehem ho fan de quiscun die, e particularment estos dies s'han rebut en dita casa honze monjos junts, ço és, hu d'esta terra y los deu forasters, idiotes y sens ninguna manera de lletres, havent s'els ofert d'estos regnes diverses persones de molt singular doctrina y letres y vida exemplar, de les quals s'en porie sperar molt cert y ben succés, los quals no

han volgut rebre y encara per ofuscar dites coses y la veritat del que passa, tenim entés han procurat y procuren diverses lletres de favor per a V.M. y particularment del inquisidor don Anthonio de Toledo, volent certificar a V.M. havery pau en dita casa. E com siam certs se faran de quiscun die semblants y molts altres desordes, los quals és cert tots se remediarien fent-se la visita tan necessària per lo bisbe de Leyda, al qual stà comesa, suplicam per ço a V.M. sie de son real servey manar dar orde que ab tota diligèntia se comensse y passe avant dita visita tan necessària ab la qual entendrà V.M. la veritat del que passa, de la qual speram resultarà molt gran servey a Déu y a V.M. y a dita casa molt gran reformatió, quietut y benefici, a esta ciutat particular gratia y mercè, qual la speram de la ma de V.M., la real persona e vida de la qual, nostre Senyor per molts anys ab salut conserve e ab augment de majors regnes y senyories prospere, com per nosaltres, sos fidelíssims vassalls es desitjat. Desta sua ciutat de Barcelona al primer de octubre MDLXXXIII.

De V.S.C.R. Magestat humils súbdits y vassalls, qui les reals mans d'aquella besen. Los Concellers de Barcelona.

12

Carta dels consellers de Barcelona als jurats de Saragossa pregant-los que també ells demanin al rei l'execució de la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 1 d'octubre de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Als molts Illustres Senyors los senyors jurats de la ciutat de Çeragossa.

Molt Illustres Senyors: Ab altra nostra del dotze de febrer passat tenim scrit y dada molt complida raó a Vostres Magnificències dels desordes subregits en lo monestir de N.S. de Montserrat y dels molts agravis se feyen als naturals de la Corona de Aragó, axí en procurar traure los pochs que y són com en no voler-ne rebre sino de castellans, per a que volguessen V. M. per llur part supplicar per lo degut remey a Sa Magestat, a la qual por lo mateix affecte tenim ab moltes y diverses nostres scrit y supplicat. E com fins assí se hajen continuats en dita casa sempre semblants y molts maiors desordes, tots en dany y ab manifesta oppressió y agravi dels naturals destos regnes, per los quals los pochs monjos vuy resten en dita casa per veure tantes oppressions los són fetes per los forasters tenim entés estan ab pensament de anarse'n de dita casa y passar-se en altra religió, en la qual ab major quietut de llur ànimo puguen passar lo restant de llur vida, lo que ja hagueren fet si no fóra la confinsa que tenen que ab la intervenció de V.M. y nostra ho manarà entendre y remediar sa Magestat, per lo que és cert que a dita causa ne haja scrit a Sa Sanctedat y obtingut un breu dirigit al bisbe de Leyda per a que visite y reforme dita casa. E com de la executió de dit breu y visita sperem tan bon succés y reformatió de dit monestir, restaria sols que Sa Magestat ho manàs executar promptament. En demés, per lo que tenim entés que los frares castellans de dit monestir procuren y treballen per diverses víes obviar la dita visita, de la qual dependeix la total reformatió

de dita casa, havem deliberat per ço scriure la present supplicant a V.M. que per llur part vullen scriure y supplicar a Sa Magestat, per a que sie servit manar dar orde que la dita visita sie effectuada y executada, ab lo qual veurà y entendrà clarament sa Magestat la veritat dels desordes passen en dita casa, la qual los forasters que resideixen y governen aquella han en tanta manera procurada y procuren offuscar, y de lo qual som certs redundarà molt gran servey a Déu y a Sa Magestat y a dita casa molt gran benefici y particularment als monjos naturals d'esta Corona, qui en tanta manera stan vuy opprimits en aquella. E nostre Senyor les molt Illustres persones de vostres magnificències per molts anys ab salut conserve y en majors càrrechs prospere al primer de octubre MDLXXXIII.

De V.M. molt certs y molt affectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

13

Carta dels consellers de Barcelona encarregant a mossèn Agustí Forés, de Madrid, la sol.licitació de tot el referent a la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 1 d'octubre de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al molt honorable Mn. Agustí Forés en Madrit.

Molt honorable: Ab la que scrivim a Sa Magestat, còpia de la qual huberta va ab la present, entendreu ab compliment lo que scrivim y suplicam a Sa Magestat y per ço en rebre la present procurareu de part nostra donar la que ab la present va closa a Sa Magestat y supplicant lo del contingut en dita letra, per lo que molt importe per lo benefici particular dels pobres frares que d'esta Corona són en lo monestir de N.S. de Montserrat tant oppressos dels forasters. E perque som certs que d'estos negocis són molt al cap per les diligènties que en ells ja haveu fetes, segons ab compliment tenim entés de Mossén Miquel Bastida, y que no dexereu de continuar aquelles, havem delliberat ab esta cometreus la solicitatió d'estos negocis en los quals per vostra part vos encarregam molt fassau les diligències possibles per a que pugam obtenir de Sa Magestat lo que li supplicam per reformatió de dita casa y obviar les tantes oppressions se fan de quiscun die als monjos naturals destos regnes, que nosaltres tindrem particular compte en remunerar y satisfer vostres treballs. E sie Nostre Senyor en vostra continua guarda, al primer de octubre MDLXXXIII. A vostre honor promptes. Los Concellers de Barcelona.

14

Súplica del consellers de Barcelona al papa Gregori XIII perquè mani tornar a la Congregació Claustral el monestir de Sant Pau del Camp, de Barcelona, que havien obtingut els monjos de Montserrat. Barcelona, 17 de novembre de 1583.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Sanctissimo ac Beatissimo Domino nostro Pape Gregorio Decimo Tertio.

Beatissime Pater: Cum multi sint conventus in Principatu Cathalonie monachorum nigrorum Sancti Benedicti, quibus in conventibus magnus numerus eorum, qui preclara ac prosapia sunt orti Dei cultui sese mancipantes vitam desunt religiosam non magno letari nos et nostri antecessores atque adeo universa civitas quando qui predicte religioni Sancti Benedicit in hac nostro Principato presidebant communi bono monachorum nigrorum Sancti Benedicti consulere maximo opere cupientes, necnon et Sacri Consilii Tridentini decreta segni peroptantes, monasterium Sancti Pauli de Campo vulgo nominatum in hac nostra urbe situm utilissimo destinandum esse sancierunt, nimirum seminarum quoddam statuentes facere, hoc est locum in quo juvenes omnes dicte religionis commodissime in omni genere scientie erudirentur. Nam cum in hac nostra urbe bonarum litterarum non mediocriter floreant studia gaudebamus, cum in hoc monasterio juvenes religionis studiosos proficere vell ac doctos fieri magna cum diligentia conspiciebamus. Et vero causa ne maius nostrum gaudium fieret alliud inter alia multa erat quod probi homines olim civitatis nostre dicti nunc vero consiliarii appellati huiusmodi patroni erant, ut inter cetera ex quodam autentico publico instrumento licet cognoscere quo ex instrumento constat a fundamentibus ecclesiae divi Pauli de Campis commendata fuisse eam ecclesiam dictis probis hominibus et decreto Sancti Olegarii tunc. Barchinonensis episcopi protectorem et curam seu patronatus illius ad probos tunc homines nunc vero consiliarios competere et spectare quamobrem non poteramus non letitia multis nominibus perfundi, tunc vero precipue cui in monasterio cuius protectores eramus exercere juvenis in bonis litteris sancte Religionis Divi Benedicti videbamus, juvenes potissimum natos ex amplis familiis atque ex universa nobilitate totius Cathalonie Principatus, tam sanctum tamque utilem institutum laudentes et approbantes maximo opere leti eramus et tantam felicitate nobis contigisse congratulabamur videntes tam frequentes juvenes in dicto monasterio divi Pauli litteris operam dare, qui magnus profectus videbantur ut omnes sperabamus verum enim vero dum in ea letitia eramus evenit ut fratres Beate Marie Montisserrati, qua ratione ducti nescimus ab hinc tres aut quatuor annos clausulum et subreptitie quemandodum in Rota Romana indubio super hoc proposito deciso et declarato, determinatum fuit: dictum monasterium uniri cum domo Beate Marie Montisserrati dederunt operam et obtinuerunt, non sine magno quidem damno et perturbatione omnium monachorum huius provincie quamobrem hi qui antea nos consiliarios fuerunt Sanctitate vestre supplicarunt ut super huiusmodi re juditium legitimum per provisionem vestre Sanctitatis fieret sperabamus que ut justitie tramite recte procedente ei damno per vestram Sanctitatem opportunum et conveniens adhibetur remedium verum longe aliter atque sperabamus

evenit etenim fama perductum ad nos dictos fratres B.M. Montisserrati ab integro novam unionem et sub pressionem dicti monasteri divi Pauli a vestra Sanctitate impetrasse, pretextu quod vellent ibi collegium pro unico monasterio Montisserrati erigere, quos quidem minime latebat predictum monasterii erudiendis religiosis totius provintie in hac urbe, in qua omnia scientiarum genera traduntur et exercentur, fuisse destinatum, necnon ad capitula provintialia celebranda, quin etiam ut hoc cenobium commodum esset monachis omnibus juxta aliaqua causa in hanc urbem viventibus diverssorum etque honestissimum. Parum enim, decere videtur ut monachi hi domus laicorum divertant atque per urbem devagentur. Et vero predicti monachi Montisserrati dicto monasterio divi Pauli nec ad collegium ullum faciendum nec ad ullum alium usum necessarium indigebant, cum in nostra urbe amplas edes haberent in quibus collegium aptissimum facere possent, qua commoditate monachi ordinis divi Benedicti prorsus carebant. Etenim preter dictum monasterium divi Pauli nullum alium habebant, porro novum ut aliquod edifficium extruant predictos ad usus illis suppetere facultates haud quaque possunt, nam cum in lite supra tria millia nummorum aureorum comsumpserint non possum non esse pauperrimi. Propterea cum bonum commune particulari sit preferendum nullusque cum alterius damno debeat loclupetari, non possumus apud vestram Sanctitatem non humiles oratores accedere supplicantes vestre Sanctitate ut dignetur vel monasterium Sancti Pauli de Campis in pristinum statu mandare restitui vel fratres Beate Marie Montisserrati compellerem at ades quas ante dictam unionem habebant. Et quibus nunch abundant usui totius provincie relinquant, vel de alia commodiori opportunitate ad erigenda collegia de benignitate apostolica provideri mandari. Cuius recepti beneficii non immemores, Deum supplices exorabimus ut sanctissima sede etiam juxta vota Sanctitatem vestram diutissime servet incolumem. Data Barchinone decima septima die mensis novembris anno a Nativitate Domini MDLXXXIII. S.V. humiles obedientie filii oratores et supplices pedes eiusdem osculantes.

15

Carta dels consellers de Barcelona a Felip II demanant-li que impideixi la visita del general de la Congregació i mani començar la visita apostòlica. Barcelona, 2 de gener de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M. el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: Ab diverses altres de nostres predecessors y ab los memorials presentats a V. Magestat som certs restarà plenament informat V.M. les inquietuts subseguides y avuy passan en lo monastir de N.S. de Montserrat y lo quant importarie per remediarlas que lo breu de la visita de dita casa, comés al bisbe de Leyda, fos executat e com per obviar dita visita tant necessària tingam entés procuren alguns molt que lo General de dit Orde vinga a visitar dita casa, e siam certs que fent dit General dita visita serà aquella de molt poch o ningún efecte per les moltes causes y

rahons deduides ab memorial que apart va ab la present, suplicam per ço a V.M. sia de son reial servey manar dar orde com dit General no entenga en fer dita visita y que aquella fassa dit bisbe de Leyda, de la qual se pot sperar tot ben succés y assiento, axí en les inquietuts dels monjos de dita casa com en la administratió de les rendes de aquella, lo molt gran servey de Déu y de V.M., la real persona e vida del qual nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en maiors regnes y senyories prospere, com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desitjat. De esta ciutat de Barcelona, a dos de janer MDLXXXIIII. De V.S.C.R.M. humils súbdits y vassalls, qui les reals mans de aquella besen. Los Concellers de Barcelona.

16

Carta del consellers de Barcelona als jurats de Saragossa perquè també ells demanin al rei que el general de la Congregació no passi la visita a Montserrat i que es comenci la visita apostòlica. Barcelona, 2 de gener de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Als molt illustres señors los señors jurats de la ciutat de Saragossa.

Molt Illustres señors: Ja ab altres que de nostres predecessors hauran rebudes V.M. pensam restaran plenament informats de les inquietuts y desordres passants en lo monestir de N.S. de Montserrat y particularment les oppressions fetes als naturals de la Corona de Aragó, de les quals se ha dada cumplida rahó a Sa Magestat, lo qual desitjan-les remediar es stat servit dar orde se obtingués de Sa Sanctedat un breu per a visitar dita casa, dirigit al reverendíssimo don Benito de Toco, bisbe de Leyda, del qual se pot sperar tant bon succés per ser persona de la qualitat y prendes quals tots sabem. E com per obviar dita visita tant necessària tingam entés procuren ab molta diligència los monjos forasters de dita casa que aquella sie visitada per llur General y no per dit bisbe de Leyda, e siam certs que fent-se dita visita per lo dit General serà aquella de molt poch effecte y servirà sols per obfuscar la veritat de lo que sabem passa en dita casa, y que los monjos naturals destos regnes no restaran desagraviats en manera alguna de les oppressions se'ls fan, ho haven axí ab altra nostra scrit y deduhit a Sa Magestat suplicant-lo sie de son real servey manar dar orde com dit General no vinga ni entenga en fer com voldrie dita visita, ans aquella mane sie feta per lo dit bisbe de Leyda per lo molt que importe per a la quietut y assiento de dita casa y administratió de les rendes de aquella, havem delliberat per ço scriure la present representant a vostres magnificències lo que passa y lo quant importarie que Sa Magestat fos servit de dita visita se fes per dit senyor bisbe de Leyda, per a que vostres magnificències per llur part sien servits voler scriure a Sa Magestat suplicant-li lo mateix, que ab lo favor de V.M. se pot sperar y creure restarà Sa Magestat servit de condecendre ab la voluntat de V.M., la vida de les quals Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en majors càrrechs prospere. De Barcelona a dos de janer

MDLXXXIIII. De vostres magnificències molt certs y molt affectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

17

Carta del consellers de Barcelona al comte de Chinchón demanant-li que no passi la visita el general de la Congregació sinó el bisbe de Lleida. Barcelona, 2 de gener de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Illustríssimo Señor el Señor Compte de Xinxón.

Dessitjan nostres predecessors remediar les inquietuts eren e vuy són en lo monestir de N.S. de Montserrat y veurer algún bon asiento en la mala administratió de les rendes de dita casa, procuraren per llur part juntament ab lo excellentíssim lochtinent general de Sa Magestat el Duch de Terranova fer-hy les degudes diligènties les quals com no sien stades part de aquietar aquelles ne daren rahó per llur descàrrech a Sa Magestat, supplicant-lo que com a vertader protector de dita casa y altres cases de religió fos de son real servey manar entendre en la quietut y sosiego de dita casa per lo que és stat servit se obtingués de Sa Sanctedat un breu de visita per a dita casa dirigit al reverendíssim don Benito de Toco, bisbe de Leyda, e tingam entés que molts dels religiosos de dita casa procuren y treballen ab tots los medis y vies possibles a obviar no's fasse dita visita, volent dar a entendre y persuadir convé que dita visita fassa lo General de llur Orde, e com siam certs que la visita de dit General la vullen sols per ofuscar la veritat del que passa en dita casa e s'enten clarament de quant poch fruyt serie, havem per ço scrit y suplicat a Sa Magestat fos de son real servey manar executar lo breu de dita visita comés al dit bisbe de Leyda y manar al dit General no entenga en dita visita. E perque som certs desija V.S. Ill. veure en dita casa de tanta devoció tota quietut y sosiego, y que les rendes de aquella no sien tant mal administrades com sabem se administren, suplicam per ço a Vostra S.Ill. sie servit manar afavorir y encaminar est negoci per a que dita visita no sie feta pel dit General en manera alguna, per evitar los molts inconvenients que della resultarien, e que aquella sols fasse dit bisbe de Leyda al qual està comesa, y de la qual se pot sperar tota quietut y sossiego en los monjos y lo degut assiento en la administratió de les rendes de dita casa en molt gran servey de Déu y de Sa Magestat, del que si mester serà darà complida informació a V.S. Ill., la molt illustre persona e vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en maiors stats y càrrechs prospere. De Barcelona a dos de janer MDLXXXIIII. De S.S.Ill. molt certs y molt affectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

[Enviaren altra lletra, copia d'aquesta, a Matheu Vàzquez, secretari del rei y al regent Terça, del Consell Suprem del rei.]

18

Carta dels consellers de Barcelona al comte de Chinchón demanant-li que influeixi perquè el rei mani començar la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 14 de març de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Illustrissim senyor senyor Compte de Xinxón.

Ab diverses letres y ab molts memorials tenim deduhit y explicat a Sa Magestat les inquietuts y desordes passen en lo monestir y casa de N.S. de Montserrat y en la administratió de les rendes de aquella, y la molta y precària necessitat ha de que promptament sie visitada per lo visitador que es stat servit de Sa Magestat que Sa Sanctedat y posà. E com fins assí no se haja dat orde a que dita visita se fasse, y així los treballs de dita casa són sempre anats de mal en pijor, havem altra volta scrit y sols a dita causa tramés lo portador de la present, qui és Bernat Monjo, per a suplicar a Sa Magestat fos de son real servey que per obviar majors danys que de fàcil de die en die s'esperen en dit monestir manar dar orde de com dita visita se fassa promptament, de la qual tan gran benefici s'esperen al govern y a la bona administratió de les rendes de dita casa y no permetre que aquella fasse lo General de llur orde per lo que som certs que aquella serie ans en dany que en bé de dita casa. E perque som certs desija V.S. la conservatió y augment de aquella, y que ab la bona directió y favor de V.S. serà fàcil cosa procurar que Sa Magestat se recorde y mane dar orde que la dita visita se fassa, suplicam per ço a V.S. serà servit en voler encaminar aquella per a que es fassa per lo dit comissari apostòlich, ab la promptitut que la necessitat occorrent ho demane, y no per dit General com a visita ordinària, y affavorir al dit Bernat Monjo, així per a que puga dar dites nostres lletres a Sa Magestat, com per a que a promptitut sie spedit, que ultra lo servey som certs se'n farà a Déu ho rebrem nosaltres a particular mercè, qual la speram de la ma de V.S., la vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y prospere, com desijem. De Barcelona a XIIII de març MDLXXXIIII.

De V.S.Ill. molt certs y affectats servidors. Los Concellers de Barcelona.

Altres lletres semblants al regent Terç del Consell Suprem del rei i al seu secretari Gassol.

19

Carta dels consellers de Barcelona a Felip II enviant-li el memorial sobre la situació del monestir i demanant-li que doni ordre de començar la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 14 de març de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M. el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: La necessitat tant precisa que vehem té lo monestir e casa de N.S. de Montserrat de ser promptament visitada nos forsa a que ab diverses nostres ho recordem a V.M. per remediar y obviar els danys y scàndols que de quiscun die de mal en pijor passen en aquella, que són molts com veurà y entendrà V.M. ab lo memorial va ab la present, als quals és cert se obviarien fàcilment visitant-se dita casa per lo visitador apostòlich, al qual V. Magestat és stat servit fos comesa dita visita, suplicam per ço a V.M. sie de son real servey manar se fasse aquella per dit visitador y dar orde al General de la dita religió no fasse la visita que enten fer de dita casa, la qual som certs serviria sols per destorbar que los mals y treballs de dita casa no sols no's remediassen, però que s'en seguissen de maiors, als quals desijant obviar nosaltres y per nostre descàrrech havem delliberat sols a dita causa trametre lo portador desta súplica a V.M. sie de son real servey manar provehir promptament com dites inquietuts cessen en dita casa, del que som certs s'en farà molt gran servey a Déu e a dita casa molt gran y particular benefici. E Nostre Senyor, la real persona de V.M. per molts anys ab salut conserve y ab augmento de maiors regnes e senyories prospere, com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desitjat. De esta sua ciutat de Barcelona a XIIII de març de MDLXXXIIII.

De V.S.C.R.M. humils súbdits y vassalls, qui les reals mans de aquella besen. Los Consellers de Barcelona.

20

Memorial dels consellers de Barcelona a Felip II perquè mani executar la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, sense data, però del març de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

S.C.R.M.: Per moltes causes y rahons no convé que lo General ni altres visitadors de la Orde visiten la casa de N.Sra. de Montserrat, fins que sie primer visitada per lo comissari apostòlich senyalat y deputat per Sa Sanctedat, perque a ferse la visita per lo dit General o visitador no's remediaran los principals danys de dita casa, ans bé se encubriran, perque com ells y los ministres de la acienda de esta casa com son lo abat y majordoms sien tots de una natió y parcialitat, ans los defensaran que castiga-

ran, com se és vist en moltes altres visites, en las quals los naturals destos regnes sense culpa són stats castigats per haver volgut zelar les coses del servey de Déu y procurar lo bé y utilitat de dita casa, y los de la natió y part del General y visitador encara que inculpats no són stats castigats, y axí han sempre perseverat los danys y mals que fins el dia de vuy duren y perseveren, y per esta causa los naturals no gosen parlar ni reclamar en les visites ordinàries, perque aquí mateix los desterren y afronten y maltracten. Més, que lo General y visitadors ordinaris són part en aquest negoci, per ser ells los que ajuden a destruir y perdre esta casa portant-se'n de ella moltes notables quantitats y altres coses de valor, las quals los donen el abat y majordoms de dita casa perque dissimulen ab ells, y per aquest effecte se sap que quan dit General o visitadors venen a Montserrat lo abat de dita casa envia algunes jornades abans que arriben al maiordom o a qui li apareix a rebre'ls, y aquells regalan y festejan per les granges de dit monestir y venint ab ells los informen de la manera que volen en son favor y contra nostres naturals, induint-los ab dàdives y presents a que castiguen o traguen de casa a tal o a tal, y a que no creguen lo que es dirà contra d'ells, lo dit general y visitadors per lo interès dels quals donen y prometen fan la justícia al revés, castigant com és dit als no culpats y deixant sense càstig als qui tenen culpa.

Més avant, com los qui governen dita casa y administren la azienda d'ella així de les rendes com de almoynes són estrangers, gasten moltes summes y quantitats enviant o donant a sos parents, despenent los béns de dita casa en altres coses indecents y no lícites ni profitoses per la casa, volen mal y avorreixen a nostres naturals perque zelen semblants coses y procuren lo remey d'elles, y de aquí ve que'ls persegueixen y maltracten y no voldrien que ni hagués ningú en dit monestir, perque més liberalment poguessen fer a son plaer y distribuyr la hazienda de dita casa com més gust los fos, y per aquest efecte procuren dependre los manco religiosos que poden de esta Corona y per veure lo abat y maiordoms que sen visitats per la via ordinària ells se'n avindran ab lo General y visitadors, per se de sa part y natió, lo qual no podran fer essent visitats per comissari apostòlich, perque llavors se descubriran ses culpes y defectes y veuran a la clara los danys de que ells són causa y no podran dexar d'ésser castigats conforme a sos demérits, han procurat y per ço procuren, que la visita de dita casa, sie feta per la via ordinària y no per lo comissari apostòlich y així, per storbar que V.M. no fes executar lo breu de dita visita apostòlica, a més de un any que feren anar a la Cort de V.M. fra Andrés de San Román, lo qual és stat abat y majorm de dita casa y és hu dels qui tenen més culpa en lo que toca als danys de dita casa, per quant demés de haver tinguda la administratió de la azienda d'ella és stat administrador del que es cobra del terç del jubileu de que V.M. feu mercè per a la obra de la iglésia de dit monestir, y ha més de vint anys que cull les almoynes del regne de Castella y ni de la hun ni del altre ha may donat comptes, y per esta causa insisteix tant ab V.M. per a que lo breu apostòlich no sie executat tement-se de que haurà de ser ell hu dels qui més compte hauran de donar en ella, per saber li demanaran rahó de tantes y tant grans quantitats, com són les que ell ha rebudes del dit jubileu y de les charitats y almoynes que en tota la Corona de Castella se fan a dita casa de Montserrat.

Y per quant se ha entés que lo dit abat y los de sa natió diuen que essen visitada aquella casa per via extraordinària serà posar-li un mal renom, y que per axó procuren la visita ordinària no's a paregut advertir a V.M. que tenim entés y som informats

de persones doctes, que en lo capítol 67 de la regla del gloriós Sant Benet se dispon y ordena que si los vicis y faltes del abat seran tals que se vinguen a entendre fore del monestir, lo bisbe o los abats més propinchs o los vehins christians hy posen la ma y procuren de remediar-ho, de tal manera que lo servey de Déu vage avant y per aquesta mateixa causa y rahó crehem que V.M. envia cada trienni al capítol general de dita orde un prelat o dos per a que les coses vagen millor encaminades y esta ciutat per aquest mateix motiu ha procurat y procura la executió del breu de la visita de dita casa que Sa Sanctedad ha concedit a petitió de V.M., ab la qual entendrà y sabrà V.M. la veritat del que passa y d'altra manera par impossible, y perque vuy les coses de Montserrat estan pijor que may y es tem no si seguesque algun notable scàndol quan se seguís que los religiosos d'esta Corona haguessen de dexar aquella casa perque sos parents y altres de aquest Principat y tot lo regne estarien molt sentits, lo qual se evitarà executant-se la visita apostòlica y prohibint-se la ordinària del General, la qual ells tant pretenen no per res, sino perque V.M. no entenga la veritat del que passa, la qual sense ningún dupte se entendrà ab la visita apostòlica y no solament se entendrà lo que se ha deduhit a V. Magestat en los memorials que li són presentats, més encara moltes altres coses que son callades se descubriran.

21

Carta del consellers de Barcelona als jurats de Saragossa perquè ells també demanin al rei que es comenci la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 20 de març de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Als molt Ill. senyors los senyors Jurats de la ciutat de Çaragossa.

Molt Illustres Senyors: Per lo que tenim entès que de quiscun die y de mal en pijor van crexent los desordes en la casa monestir de N.S. de Montserrat, en molt gran dany y manifest agravi dels naturals d'estos regnes e Corona de Aragó, com ja ab diverses altres nostres tenim deduhit a V.M. per remey dels quals speram de die en die sie dita casa visitada per lo visitador que Sa Magestat és estat servit disposàs Sa Sanctedat, y vehen que dita visita se allarga en molt gran dany de dita casa, en la qual som certs desijen V.M. veure tota quietut y que los naturals de la Corona de Aragó no'n sien del tot llansats y tant maltractats con són, havem scrit lo die present y enviat home propi per a suplicar a Sa Magestat sie de son real servey manar trametre dit visitador per a visitar dita casa. E per que són certs que scrivint V.M. lo mateix a Sa Magestat y manant solicitar est negoci, endemés tenint S.M. com tenen vuy en cort llurs síndichs se obtindrà la dita visita, supplicam a S.M. que per llur part ne vullen scriure y suplicar a Sa Magestat y a llurs síndichs per a que ho soliciten, que de esta menera podem ab confiansa certa sperar que Sa Magestat ho manarà promptament remediar y spedir. E ultra lo benefici se farà a dita casa, nosaltres ho rebrem a singular mercè, qual la speram de vostres magnificències, la vida dels quals

Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y prospere com desijem. De Barcelona a XX de març MDLXXXIIII.

De V.M. molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

22

Carta dels consellers de Barcelona a don Juan de Zúñiga perquè demani al rei que no nomeni per a la visita de Montserrat fra Plàcido de Salinas, sinó el bisbe de Lleida. Barcelona, 2 d'abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Excellentíssim Senyor Don Juan de Sunyiga, comenador maior de Castella de Sa Magestat.

Ex. Senyor: Ab diverses nostres tenim scrit y deduhit a Sa Magestat los molt desordes són stats y vuy són y passen en la casa y monestir de N.S. de Montserrat entre los monjos de dita casa y en la mala administratió de les rendes de aquella, per remey de les quals ere stat servit he procurat que Sa Sanctedat ab son breu cometés la visita de dita casa al Reverendíssim de Leyda, Don Benito de Toco, el qual per ser la persona de la qualitat y prendas qual V.E. sap y ésser stat abat de dita casa, se podrie sperar tot bon discurs, però recelant alguns religiosos de dita casa y particularment fray Andrés de Sant Romá, qui vuy resideix aquí en cort de Sa Magestat que fent-se dita visita no's descubrissen y entenguessen llurs desordes, han procurat ab llurs medis com dita visita la cometés Sa Sanctedat ab altre breu a fra Plàcido de Salinas, lo qual es stat General de dita Religió, y del qual en dita visita se han de dar moltes y particulars queixes.E com sie cert que fent-se per dit fra Salinas dita visita serie de total ruina de dita casa y particularment del monjos de esta Corona de Aragó, havem ab diverses nostres supplicat a Sa Magestat fos de son real servey manar dar orde com dita visita se fes o per dit bisbe de Leyda o per altre no sospitós, y que no fos natural del regne de Castella e no per dit fra Salinas, del qual ab memorial particular se han dades moltes y molt particulars queixes y suspites per les quals no apar que bonament puga ni dega fer dita visita. E com no obstant aquelles pensam que dits frares no dexaran de insistir y procurar se fasse dita visita per dit fra Salinas, lo que en ninguna manera convé per lo bé y quietut de dita casa, havem a dita causa tramés aquí a Bernat Monjo donador d'esta, així per a deduhir ab diversos memorials nostres a Sa Magestat les inquietuts y treballs són e passen en dita casa, com per lo degut remey de aquells. E perque som certs que per la bona directió de dits negocis tindrà particular necessitat del favor de V.E. supplicam per ço a V.Ex. sie servit voler affavorir y encaminar aquell intercedint ab Sa Magestat per a que dit fra Salines no fasse dita visita, ans bé aquella sie feta pel bisbe de Leyda o per persona de auctoritat que no sie natural del regne de Castella, per lo que tant convé per lo degut remey de dita casa, la qual tanta necessitat ne té, com haurà ja entés V.E. per la informatió que los consellers predecesors nostres ne donaren a V.E. trobant-se en esta ciutat y restarà informat ab més compliment ab la còpia dels

memorials que a dita causa tenim presentats a Sa Magestat, los qual dit Bernat Monjo, comunicarà a V.E. que ultra lo servey se'n farà a Déu y benefici particular a dita casa, nosaltres ho rebrem a singular gratia y mercè, qual la speram de V.E., la vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y ab majors stats y càrrechs prospere. De Barcelona a 2 de abril MDLXXXIIII. De V.E. molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

23

Carta dels consellers de Barcelona al nunci d'Espanya sobre la visita de Montserrat. Barcelona, 2 d'abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Ill. y Rev. Señor, el señor bisbe de lo dit Nunci de Sa Sanctedat en Cort de Sa Magestat.

Illustríssim y Rev. Señor: Ab diverses nostres tenim scrit deduhit a Sa Magestat los molts desordes (fiat ut in precedenti usque hic) com haurà ja entés V.S.Il. per lletra del Ill. y Reverendíssim señor bisbe de Plasència, lo qual trobant-se assí ha vist y entés lo que passa y lo quant importe lo prompte remey de dita casa per molt justes causes, les quals largament tenim deduhides a Sa Magestat ab diversos memorials, los quals comunicarà a V.S.Il. lo donador d'esta, que's diu Bernat Monjo, e ultra lo servey s'en farà a Déu y benefici particular de dita casa, nosaltres ho rebrem a singular gratia y mercè qual la speram de V.S.Il., la vida del qual Nostre Señor per molts anys ab salut conserve y ab maiors dignitats prospere. De Barcelona a 2 de abril MDLXXXIIII.

De V.S.Il. y Rev. molt certs y molt affectats servidors, qui les mans li besen. Los Consellers de Barcelona.

24

Carta dels consellers de Barcelona a mossèn Agustí Forés perquè demani al rei que no sigui visitador apostòlic de Montserrat fra Plàcid Salinas. Barcelona, 2 d'abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al honorable mossén Agustí Forés en casa del secretari Gassol en Madrid.

Molt honorable: Per Bernat Monjo, lo qual pocs dies ha trameterem a Sa Magestat y ab la que per vós li donàrem haureu entés la causa de sa tramesa, e com pocs dies aprés de sa partida tinguem entés haurie procurat fra Sant Romà que lo

breu de la visita que speravem hauria de fer lo bisbe de Leyda se's comesa a fra Plàcido Salines, contra del qual en la visita se han de dar moltes queixes per los molts desordes y agravis que feu a dita casa essent General y quant visità aquella, y així tenim scrit y supplicat a Sa Magestat per a que no permeta que per dit fra Salines sie feta dita visita, deduhint moltes y diverses causes y sospites per las quals no pot ni deu fer aquella, llargament deduhides ab un memorial, lo qual vos comunicarà dit Monjo, procurareu per ço encaminar y affavorir-lo en la directió de dit negoci y per vostra part li'n fareu las diligències possibles com de vos speram y confiam e bé tenim acostumat, y del succehit no's ne dareu a vós per suplicades, e sie Nostre Señor en vostra continua guarda. De Barcelona a ... abril MDLXXXIIII. A V.M. affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

25

Carta dels consellers de Barcelona que acompanyava el memorial enviat a Felip II. Barcelona, abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C.R.M. el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: Ab diverses altres nostres tenim scrit y suplicat a V.M. sie de son real servey manar dar orde com les inquietuts y desordes que són e passen en lo monestir de N.S. de Montserrat fossen remediats, y ara pochs dies ha per maior justificació y descàrrech nostre per home propi ho havem ab altra nostra representant a Sa Magestat, y sperant de die en die anar Don Benito de Toco, bisbe de Leyda a visitar lo dit monestir, per a lo qual per Sa Sanctedat era stat elegit per orde de Sa Magestat, tenim entés se haurie aprés comés lo breu de dita visita a fra Plàcido Salines, de la nominatió del qual los religiosos de esta santa casa y poblats en aquest Principat resten molt scandalitsats, per lo que les més y particulars queixes entenen a deduhir en dita visita són contra de dit Salines, per los desordes que feu essent General de dita Religió, largament deduhits en un memorial va apart ab la present, ab lo qual manifestament veurà Vostra Magestat les moltes y justes causes per les quals no apar puga ni dega dit Salines fer dita visita, la qual és cert que fent-la ell serie y causarie la total ruina, així dels monjos naturals d'esta Corona com de les rendes y almoynes de dita casa. Endemés, per lo que les alteracions e inquietuts de dita casa són e passen entre los religiosos de la Corona de Aragó y los de Castella y tenint a dita causa en aço particular interés dit Salines, es cert no's porie sperar d'ell ningún bon succés, ans a maiors desordes y mals, quals representam a S.M. ab dit memorial, suplicam per ço a V.M. sie de son real servey manar dar orde se fasse la visita de dita casa o per lo dit bisbe de Leyda o per altre persona de qualitat y sens suspita de que'l sobornen. E que no sie natural del regne de Castella, ab los religiosos del qual són les questions dels d'esta Corona, per a que la dita visita se puga fer ab tota quietut y descans y de aquella hisque remey qual convé y del qual tanta necessitat té dita casa. E Nostre Senyor la real persona e vida de V.M. per molts anys ab salut

conserve y augmente de maiors regnes y senyories prospere, com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desijat. De Barcelona a ... de abril MDLXXXIIII. De V.S.C.R. humils súbdits y vassalls, qui les reals mans de aquella besen. Los Consellers de Barcelona.

26

Memorial dels consellers de Barcelona a Felip II perquè no faci passar la visita apostòlica de Montserrat a fra Plàcid de Salinas. Barcelona, abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

S.C.R.M.: Una de les persones de qui tenen particular queixa los naturals d'esta Corona és de fra Plàcido de Salines, lo qual essent General de l'Orde de Sant Benet y visitat dita casa feu algunes notables injustíties y castigà alguns naturals de dita Corona sense tenir culpa, y no convé ni és rahó que pretenent dar queixa d'ell y acusar-lo com era inculpat, sia ell jutge de la causa.

També després d'haver visitat s'en aportà de dita casa moltes coses de valor que li donaren lo abat y maiordoms y com ha viscut alguns anys en dita casa té molt particular amistat y tracte ab alguns religiosos de ella que són la total destructió y ruhina de dita casa, als quals dit fra Plàcido no solament no castigaria ans bé encubriria y callaria ses culpes y delictes deffensant-los tot lo possible y castigant als qui dirien y denuntiarien contra ells. Més, essent General dit fra Plàcido de Salines, fra Jorge Manriques, qui també ere stat General y altres religiosos d'esta Corona, zelosos del servey de Déu, tractaren ab S.M. y ab Sa Sanctedat del remey de dita casa, y haventne sentiment dit fra Plàcido desterrà al dit fra Jorge de Montserrat y carregat de penitències lo envià a una caseta de Astúries, y als altres religiosos que tractaven ab dit Jorge de esta matèria los castigà també ab molts grans penitències, de modo que en lo que toca a remediar esta casa tenen experimentat los naturals d'esta Corona que y ha fets tants contraris a dit fra Plàcido com tots los demés castellans.

Més, que les altres visites que no'ls hy anave de gran part com en aquesta han encubrit y dissimulat les culpes y vicis notables dels castellans, molt més procuraran de fer-ho ara que tant los importa, y particularment com veuen han de donar rahó de esta visita a V.M. y a Sa Sanctedat, han de procurar de fer-ho de tal manera que se entenga que los castellans ho fan molt bé y que los natural d'aquexa Corona se quexen debades y sense rahó y causa legítima, y per que ho entenga V.M. lo que per part de aquesta ciutat li és stat representat sia així la veritat y perque los molts maiors delictes dignes de gran punitió no's són poguts scriure a V.M. desijarem se fessen entesos y provats devant dit visitador sent desapassionat y no de la mateixa part.

Més, que lo que ha despertades y mogudes les presents altercations són les injustíties y maldats que los últims visitadors han fet en la sua última visita que feren en dita casa, les quals se són confirmades per lo capítol general que's celebrà en dit orde lo maig de 1583 y lo dit fra Plàcido no gossarà contravenir a lo que és

ordenat y statuit en son capítol general, per no caure en desgratia de la sua religió y maiorment essent stat ell en dit capítol.

També vehent los naturals d'esta Corona que'ls ve a visitar fra Plàcido o altre religiós de la Orde no gosaran dir la veritat del que saben, per entendre que el dir-la los ha de costar molt més car en esta visita que en ninguna de les passades, y així restarà dita casa sense remey y los ànimos de tots més danyats y enconats que fins assí.

E pues per nostre càrrech, per fer lo que tenim obligatió de representar a V.M. y suplicar-lo remedie les necessitats de una tant sancta casa havem ab altres memorials referit a V.M. com fra Andrés de Sant Romà era anat aquí per divertir y destorbar no entengués V.M. los desordes passen en aquella casa y los seus particulars gastant y arruinant aquella, y ab dàdives y soborns ell y lo abat y maiordoms qui vuy són han procurat de fer scriure per diversos que'n dita casa havia pau y quietut, y han fet scriure també per part del convent lo mateix a V.M., fent firmar los religiosos del consell per força ab menasses, y possant excomunications *late sententie*, y temem que los religiosos d'esta Corona no sien forsats de haver de deixar dita casa y altres danys notables, que és lo que ells desijen, perque no tingan qui puga descobrir lo mal que fan, y assó és lo que'ns mou ser importuns a V.M. que una tant santa casa y tant antigua y de tanta devotió no sie tiranitzada ni tant maltractada en un temps, qual concorre y de que tanta necessitat se té de que's procure la quietut, pau y benefici de aquella, per a que en ella sia sustentada la devotió y decoro al servey de Déu convenient.

27

Memorial dels consellers de Barcelona a Felip II sobre els problemes de Montserrat i la visita apostólica. Barcelona, febrer de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

S.C.R.M.:Ab molts memorials a V.M. donats per part de aquesta ciutat de Barcelona se ha deduhit y notificat los molts grans y notables agravis que los naturals y tots los poblats en los regnes y Corona de Aragó han rebut y reben cada dia per los abats y maiordoms y visitadors de la casa y monestir de N.S. de Montserrat, per ser com són dits abats, maiordoms y visitadors la mateixa part y los que ab totes les vies possibles procuren traure y expellir tots los naturals de dita Corona de Aragó de la casa y monestir, per estar ells a soles y los de sa natió ab tot lo domini y sens temor que per ningú puguen ser descoberts y palesats los mals y danys que de quiscun dia donen y causan a dit monastir usurpant-se los béns, rendes y amoluments de aquella en tant que si per V.M. no y és degudament provehit se spera en breu temps la total ruina y perditió de aquella casa y per aquest effecte perque V.M. no entenga llurs designes y mal regiment de dita casa, han procurat y procuren per totes les vies a ells possibles desviar que no tinga effecte ni se fassa la visita per Sa Sanctedat comesa y

manada fer-se a petitió de V.M., la qual ab molt gran desij esperaven y speren los pobres religiosos de la Corona de Aragó, confiats que ab ella seran remediats dels maltractes y oppressions los són fets y fan de cada dia, entenent y sabent V.M. la veritat del que passa, y ab sta speransa y confiansa han stat fins assí dissimulant y patint grans treballs, en tant que cada dia venen a perdre les vides, y es veritat que dins spay de un any y vuyt mesos que ha que dura sta pretentió són morts sinch monjos cathalans y un italià, lo que ha causat gran spant a tots los demés que restan, y a llurs parents gran sentiment, y senyaladament la mort de fra Jaume Pasqual, que morí lo primer divendres de quaresma [16 de febrer] lo qual après de haver dinat en la enfermeria y ab poca indisposició le prengué gran mal y fonch de tal manera que per molta diligentia se donassen no y fou a temps la extremaunció, y dels catalans malalts que en dit temps són entrats en la enfermeria quasi la major part són morts y molt al contrari, que havent-y entrats castellans molts no ha mort quasi ningú, per lo qual per alguns senyals que aprés la mort de dit fra Jaume Pasqual se mostraren en sa persona se té suspita y alguna evidentia fahedora, insistint y demanat se fassa per la via ordinària, lo qual serie fer jutges a la part, y perque V.M. no entenga la veritat ni sàpiga los mals y danys que han causat y causan en dita casa y monestir, y per dit effecte es anat en aquexa cort fra Andrés de Sant Román, lo qual es lo principal y lo qui més mal y dany ha donat y dóna a dita casa, y que més diners y béns del dit monestir té usurpats, que després que posaren los bassins y mandes per tots los regnes de Castella y del procehit del jubileu que V.M. feu mercè per la obra de la iglésia, ha de donar compte de més de dos cents milia ducats, y així per la dita raó y per son propi interès y que no se entenga la veritat ni haia de dar compte ni restiruir lo que té usurpat y robat a dir monastir, procura per totes les vies y colors e fictions possibles desviar no se entenga la veritat ni's prosehesca en dita visita y per ço está en aqueixa cort gastant dels béns de dit monestir, que segons som informats passen de sis milia ducats, y tot per a destorbar dita exequtió de dit breu o differir-la fins que tots los qui poden saber ses culpaes sien aniquilats, com de fet procuren aniquilar y fer-los preterir, procurant de llevar-los las vidas ab mals tractes o que deixen los hàbits y s'en vajan, y no contents de assó, sabent y entenent lo dit fra Andrés de Sant Román y lo abat y majordoms y altres que venint lo visitador se poria informar y traure a llum los danys y mals que han fets ab los donats de la casa que saben la veritat dels excessos que han fet y fan de quiscun dia, procuran traure dits donats de dit monastir trametent-los en Serdenya, Mallorca y altres parts loginques, perque no's pugan saber ni provar llurs maldats, oppressions, malstractes, agravis y robos que han fet y fant en dit monastir y de dits religiosos y vassalls de aquell.

Per les quals coses se enten, que si per vostra Magestat no y és ab la diligèntia y promptitut que se spera, provehint de degut remei, se seguiran en dita casa y monastir molts grans irreparables danys y perditió de tots los pochs y pobres religiosos de dita Corona de Aragó, y finalment la total ruhina de dita casa y monastir, com solament tinguen ull lo abat y majordoms y ministres de robar y aprofitar-se y restar ab molta suma de diners, perque ab ells se pugan valer per a passar avant en sos mals intents com a la clara se veu, per ço que en lo corrent any an manllevat a censal dotze milia lliures o més, y per evitar majors inconvenients havem donada llarga rahó per nostre descàrrech al lloctinent general de V.M. notificant-li estos danys, agravis y desordes, a effecte que manàs posar-hi les mans per no venir a maiors inconvenients, informant-lo de tot llargament, conforme està instituit per la regla de

Sanct Benet, capítol 64, dient que si los vicis del abbat eren tals que's vinguessen a entendre fora del monastir, lo bisbe o los abats més propinchs, los vehins christians hy posen la mà y procuren de remediar-ho, de tal manera que lo servey de Déu vaja avant, y com assí no si haja fet ni provehit cosa alguna, no se spere remey sino de la mà de V.M., manant ab tot effecte se fasse y execute la visita per Sa Sanctedat provehida y manada haver per V.M., supplicam sia de son real servey dar lo remey qual de mà de Vostra Magestat se spera.

28

Carta dels consellers de Barcelona al duc de Sessa perquè impedeixi que passi la visita apostòlica de Montserrat fra Plàcid de Salinas. Barcelona, abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Ill. M. Señor el señor don Anthón de Cardona, duch de Sessa y de Soma.

Illustrísimo señor: Entenent esta ciutat així los desordes e inquietuts que passen en lo monestir y casa de N.S. de Montserrat, per lo que los monjos castellans ab diversos medis y oppressions molt grans han treballat y treballen acabar de traure de dita casa als naturals de aquest principat e Corona de Aragó com la mala administratió de les rendes de dita casa, per obviar a tant gran mal y per safister a la obligatió de nostre càrrech, així nostres predecessors com nosaltres ab diverses nostres y ab diversos memorials ne havem dada rahó a Sa Magestat y suplicat fos de son real servey manar-ho remediar, per lo qual fou servit S.M. scriure en Roma y haver un breu comés al bisbe de Leyda, don Benito de Toco, persona de la qualitat sab V.Ill. y del qual se poria sperar tant bon succés, en demés per ser stat abat de dita casa; lo que entenent los frares castellans, endemés frare Andrés de Sant Romà, que vui a esta causa resideix aquí en Cort de Sa Magestat, y tement lo succés de dita visita, han procurat ab diversos medis obviar que aquella no's fes y que lo breu de dita visita fos comés a fra Plàcido Salines, que fou General de dita religió, lo qual es cert no pot ni deu fer dita visita, per lo que ab aquella les particulars y les més queixes se enten dar contra dit fra Salines per moltes y diverses causes, les quals ab memorial se dedueixen a Sa Magestat, lo qual comunicarà ab V.S. Ill. lo dit Bernat Monjo, y havem per ço suplicat a Sa Magestat que sie de son real servey manar dar orde, com dita visita no sie feta per dit fra Salines, sino per el dit bisbe de Leyda o altra persona de qualitat, que no sie natural de Castella, per llevar tota mena de suspites. E perque som certs quant affectadament desija V.S.Ill. lo bé y augment de dita casa de tanta devotió y que los naturals de esta terra, de la qual V.S.Ill. és tan bon natural, no sien tant opprimits ni llansats de dita casa, supplicam per ço a V.S.Ill. sie servit en manar afavorir y encaminar est negoci ab Sa Magestat, per a que la visita de dita casa no sie feta per dir fra Salinas, sino per lo dit bisbe de Leyda o per altra persona de qualitat, que no sie natural del regne de Castella, per lo que la principal questió és per las molt sobergeries han fetes y fan quiscun die los castellans als naturals de esta Coro-

na, y per moltes altres causes y rahons, les quals ab compliment deduirà dit Bernat Monjo y al qual acerca dites coses manarà dar plena fe y crehensa. En lo que per part nostra deduhirà a V.S.Ill. E ultra lo servey que som certs se'n farà a Déu y en particular benefici a dita casa, nosaltres ho rebrem a singular gratia y mercè, quam la speram ab lo favor de V.S.Ill., la vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y ab maiors stats prospere. De Barcelona a ... de abril MDLXXXIIII. De V.Il. molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

29

Carta dels consellers de Barcelona al comte de Chinchón, perquè intercedeixi devant del rei perquè no passi la visita apostòlica a Montserrat l'exgeneral Plàcid de Salinas, sinó el bisbe de Lleida. Barcelona, abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Ill. señor el señor compte de Xinxón, thesorer general y del Consell de Sa Magestat.

Illustríssimo señor: Ab diverses nostres tenim scrit y supplicat a Sa Magestat fos de son real servey manar dar orde que la visita de la casa y monestir de N.S. de Montserrat se fes per lo bisbe de Leyda, don Benito de Toco, al qual Sa Sanctedat la havia comesa ab son breu, y a V.S. supplicat perque fos servit intercedir ab Sa Magestat per lo mateix. E com sperant de die en die dita visita ne tingam entés que aquella seria stada comesa ab altre breu a fra Plàcido Salines, restam tots meravellats y scandalitzats, així perque dit fra Salines [és] natural de Castella, per lo que les altercations y debats de dita casa són entre los naturals de Castella y los de esta Corona de Aragó, com per lo que en dita visita faedora, los demés e principals queixes se han de dar contra dit fra Salines per les moltes insolenties que feu quant era General de son orde y visità dita casa, llargament deduides ab memorial apart a Sa Magestat, per los quals no apar puga ni dega dit fra Salines fer dita visita, de la qual és cert ne exirien majors desordes del que ja avuy passen en dita casa. Als qual desijant donar nosaltres per nostre descàrrech, suplicam ab altra nostra a Sa Magestat sie de son real servey manar dar orde que dita visita no sie feta per dit fra Salines ni altre que sie del regne de Castella, sino per lo dit bisbe de Leyda o per altra persona de qualitat, qual es convinga, per lo bé de dita casa. E perque som certs desija V.S. lo bé y augment de aquella y veure-la ab tota quietut, y assentada ab son degut orde la mala administratió que se té ab les rendes de aquella casa, havem delliberat per ço scriure la present supplicant a V.S. sie servit voler encaminar y afavorir aquest negoci ab Sa Magestat, per a que dita visita no sie feta per dit fra Salines ni altre que sie del regne de Castella, sino per lo dit bisbe de Leyda o per altra persona de qualitat, qual més convé per a la quietut de dita casa, que lo donador d'esta, que's Bernat Monjo, lo qual sols a dita causa tenim tramés a S.M. ho recordarà e solicitarà a V.S.E. ultra

lo servey tant gran som certs se'n farà a Déu per lo benefici tant gran que ne resultarà a dita casa, nosaltres d'altra part ho rebrem a singular gratia y mercè, qual la speram de V.S. la vida de la qual Nostre Senyor per molts anys ab salut y ab maiors stats y càrrechs prospere, com desigem. De Barcelona a ... abril MDLXXXIIII. De V.S.Il. molt certs y affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

Altres lletres al regent Terça, del Suprem, i al secretari Gasol, del rei.

30

Instrucció del consellers de Barcelona per a Bernat Monjo. Barcelona, abril de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Memorial e instructió fet per los magnífichs Consellers a mossèn Bernat Monjo, lo qual per orde de dits señors Consellers va tramés per dar y presentar a Sa Magestat unes lletres de dits Consellers.

Primerament essent arribat en cort de Sa Magestat tractarà y comunicarà en la hora mateixa ab Agostí Forés, que sta en casa del secretari Gassol y li darà la lletra que los señors Consellers li scriuen y ab ell procurarà ab tota diligentia y secret possible dar en las mans propries de Sa Magestat la lletra dels dits Consellers, y dant-li aquella dirá de paraula: S.C.R.M. los Consellers de la sua ciutat de Barcelona supliquen a V.R. Magestat sia de son real servey fer-los gratia y mercè de voler llegir aquestes lletres y manar dar orde sia promptament despedit, y si acàs no se li darà hora ni lloch per a presentar dites lletres a Sa Magestat, procurarà en cercar avinentesa per donar dita lletra anant o venint de missa, y donada aquella, solicitarà y sperarà resposta, y de quiscun die donarà avís del que ell veurà y entendrà.

Les lletres se'n aporta per a illustríssimo señor compte de Xinxón, de Terça y secretari Gassol, les darà en son car y lloch que li aparega que convinga dar aquelles.

31

Carta dels consellers de Barcelona al bisbe de Lleida sobre la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 11 de maig de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al illustríssim y Rev. Señor el señor bisbe de Leyda.

Illustríssim y reverendíssim señor: Per tractar y comunicar ab V.S. Illustríssima alguns negocis occurrents e fahents per lo bé del monestir de N.S. de Montserrat, los quals té necessitat esta ciutat se deduescan a V.S.Il. per a que en la visita fahedora

per V.S.Il. del dit monestir y casa se done aquell remey y assiento qual la necesitat y qualitat del negoci demana, havem delliberat trametre los magnífichs M. Miquel Bastida, ciutadà, y M. Joan Rafel Masnovell, advocat de la present casa, als quals V.S.Il. manarà dar plena fe y crehensa en tot lo que de part d'esta ciutat y nostra deduhiran y explicaran a V.S.Il. E per quant los negocis occorren y passen en lo monestir de N.S. de Montserrat necessiten de prompte remey, suplicam per ço, com ab altra nostra tenim scrit y suplicat a V.S.Il., sie servit quant prest possible li sie, voler-se sforsar en venir a la present ciutat per posar en aquella lo degut orde y assiento, qual som certs se podran posar ab la presentia y auctoritat de V.S.Il., la vida de la qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en maiors dignitats prospere. De Barcelona a XI de maig MDLXXXIIII.

De V.S.Il. molt certs y affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

32

Acord del Consell de Cent referent a la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 13 de juny de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 92r.

Convocat y congregat lo Consell de Trentasis en la forma acostumada dins la gran sala de les cases del honorable Consell ... fonch proposat per los magnífichs concellers ... per quant de molts anys a esta part sta la renda y administratió de la casa de N.S. de Montserrat molt mal administrada, y en aquella se sien seguits molts desordes y scàndols en molt gran dany y perjudici de la molta devotió es en dita casa, e de altra part se són fets e fan molt grans y molt notoris agravis y oppressions per los frares castellans del monestir de N.S. de Montserrat als frares naturals de esta Corona, per lo que entenent-ho ja los consellers dels anys passats procuraren dar-ne rahó, així al llochtinent de Sa Magestat y al abat de dit monestir, per lo que Sa Magestat y Sa Sanctedat son stats servits manar lo bisbe de Leyda a visitar y reformar dita casa, y vuy stà visitant y reformant aquella devant del qual ja per part de la present ciutat y per los deputats del General són estades donades algunes quexes y memorials dels desordes que són y passen en dita casa, sperant de aquelles lo degut remey. E perque dites coses són de importància y necessite molt lo present concell ne tinga plena notícia o proposaren en lo present concell per a que per sa part se fasse lo que fer se puga y dega per lo bé y augment de dita casa y sublevatió dels agravis y oppressions fetes als dits naturals d'esta Corona.

33

Acord del Consell de Cent sobre la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 24 de juliol de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 111r-v.

Lo present Consell de Cent ... entenent les propositions per los magnífichs consellers en aquella fetes, feu les delliberations y conclusions seguents... E quant el que es stat proposat en virtud de la delliberació del consell ordinari celebrat el XIII de juny propassat: [Segueix el text del document anterior, núm.32].

E dit Consell fent delliberatió y conclusió que sien el.legides vuyt persones del present Consell, ço es, dues de quiscun stament, les quals juntament ab los magnífichs senyors consellers fassen totes les diligenties necessàries que'ls apareixerà convinguen fer per a la bona directió del progrés y conclusió de dit negoci y pugan enviar qualsevol embaxador o altra persona o scriure al monestir de N.S. de Montserrat y al reverent visitador de dita casa y a aquell donar y presentar qualsevol memorials que a la ciutat convinga donar y presentar, a fi y efecte se puguen sublevar los catalans y naturals d'esta Corona de les oppressions que en dita casa se'ls fan y se'ls són stades fetes y procurar se done conclusió a la dita visita y a dita causa pugem despendre lo que sie necessari, així de compte ordinari com extraordinari, per ser dites coses concernent a la conservatió y defensa dels privilegis, llibertats y prerrogatives d'esta ciutat y Principat y de aquells sien spedides les cautheles necessàries, entenent però que per la present comissió no pugan dits señors consellers y vuytena trametre ni enviar embaxador algú en Roma ni en Cort de Sa Magestat, fins que altrament per lo present Consell sie delliberat altra cosa. E procehint a electió de dites vuyt persones foren el.legides per via de scrutini, ço és, per lo stament dels honorables ciutadans y militars, Galceran Chaors, militar, Miguel Bastida, ciutadà; mercaders, Simon Canyet, Montserrat Llavaneres; artistes, Pere Mambla, notari de Barcelona, Gaspar Massaguer, chirurgià; menestrals, Antoni Griells, barreter, Joan Serra, mercer.

34

Acord del Consell de Cent, del 2 d'agost de 1584, referent a la visita apostòlica de Montserrat.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 118r.

Los M.S. Consellers, lo ters absent de la present ciutat y la major part de la vuytena ... delliberaren que lo memorial s'és ordenat per a presentar al R. Bisbe de

Lleyda, visitador del monestir de N.S. de Montserrat, y en presentia de tots llegit, sie tramés y presentat a dit reverent visitador, afegint en lo fin d'ell, per quant ha entés la ciutat que en poder de molts religiosos castellans de dita casa, se són trobats diversos pedrenyals y molts de aquells armats y parats ab pilotes, del que esta ciutat n'és restada molt scandalitzada, per lo que es pot pensar algún mal ànimo y mal intent d'ells, dels quals se deurie Sa Señoria assegurar a dita causa, que per ço, per a la seguretat y quietut de la persona de Sa Señoria y per a la bona directió y conclusió de dita visita y guarda de dita casa tindrà necessitat se li offereix aquella prompte y se li enviarà la gent que a dita causa serà necessària y fer tot lo que més avant convinga per al descans y quietut de Sa Senyoria.

35

Acord del Consell de Cent referent a la visita apostòlica de Montserrat, del 3 d'agost de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 118r-v.

Los magnífichs consellers tots sinch y la vuytena elegida per lo Conçell de Cent jurats, últimament celebrat, mossèn Pere Mambla, notari de Barcelona absent, aiuntats ... per los negocis de la casa y monestir de Montserrat, per quant acerca del dubte proposat si en virtut de la delliberatió feta per lo Consell de Cent jurats últimament celebrat podie o no dita vuytena trametre al visitador que és a Montserrat hu dels magnífichs consellers y hagut lo vot y parer dels magnífichs misser Miquel Ça Rovira, misser Joan Rafel Masnovell i misser Francesc Ferrer, advocats de la present casa, los quals tots conformes, oida la delliberatió del dit Consell són estats de parer podríen trametre conseller a dit reverent visitador; feren per ço delliberatió y conclusió que per millor directió de la visita que fa vuy lo reverent de Lleyda en lo monestir de N.S. de Montserrat, vage allí lo magnífich senyor conseller segon, acompanyat com és de raó y degut a son càrrech, ab les persones que millor li apparrà que li convinguen y particularment misser Masnovell, advocat de la present casa, al dit monestir de Montserrat, ab lletra de crehensa dels magnífichs consellers per a dit bisbe, al qual presentarà los memorials que ahir se delliberà que li fossen presentats y de paraula li diga e deduesca lo més avant conexerà convinga per la directió de dit negoci. E més li offeresca per part d'esta ciutat, que si per la directió y conclusió de dita visita y seguretat de sa persona tindrà necessitat del favor d'esta ciutat, que a dita causa se li trametrà la gent necessària, la qual guardarà sa persona y esta casa y lo que més avant convinga per lo bé de aquella y en particular si mester serà li offeresca la assistència de la persona de dit magnífich conseller, y que a dita causa per los gastos sien girats cent ducats a Rovira, correu de la present ciutat y de aquelles expedides les cautheles necessàries del compte ordinari o del extraordinari y que dit correu ne hage a dar compte al rational.

36

Carta i memorial del Consell de Cent per al bisbe Benet de Tocco. Barcelona, 3 d'agost de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Al Il. y Rev. Señor el señor bisbe de Leyda en Montserrat.

Il. y Rev. Señor: Per comunicar y deduir a V.S.Il. algunes coses molt conferents per a la bona directió y conclusió de la visita de aquexa santa casa va tramés per part d'esta ciutat y nostra, lo senyor Francesc de Corbera y de Gualbes, conseller segon, el qual en tot lo que de part d'esta ciutat y nostra deduhirà y explicarà a V.S.Il. serà servit dar-li plena fe y crehensa. E N.S. la Il. y Rev. Persona de V.S. per molts anys ab salut conserve y en maiors dignitats prospere. De Barcelona, a tres d'agost MDLXXXIIII. De V.S.Il. y Rev. Molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

MEMORIAL

Ill. y Rev. Señor: Ara que estos dies propassats als magnífichs Consellers d'esta ciutat de Barcelona, que la qualitat del negoci que V.S.Il. té entre mans en la visita que vuy fa en lo monestir de Montserrat requeria s'en donàs part al Consell de Cent de la present ciutat, perque entenent lo stat e importància de dit negoci desliberàs lo que més convingés al servey de Déu y de aqueixa santa casa de Montserrat y als monjos naturals y altres de la present ciutat, y de tots los del present Principat de Catalunya, lo qual desijant veure dita visita a sa deguda conclusió ha donada comissió libera als magnífichs consellers y vuyt persones de dit Consell per a supplicar a V.S.Il. la deguda speditió de dita visita, als quals per exequtió de dita delliberatió ha apparegut que per lo magnífich señor Francesc de Corbera y de Gualbes, conseller segon de dita ciutat, se supplicàs a V.S.Il. manàs degudament provehir en los caps del present memorial.

I. Primerament, com entre les altres coses que la ciutat de Barcelona ha deduides a Sa Magestat y a V.S.Il. ab particulars memorials és la mala administratió de les temporalitats de la dita casa de Montserrat, com se pretenga que los ministes d'ella ho administren com seria menester, per lo qual no solament convé y és necessari que's prenguen los comptes de dita casa, sino que les persones qui es pondran sien hàbils y no suspectes, y que se hajen ab tota diligèntia en regonexer aquells, se suplica per ço a V.S.Il. sia servit donar lloch que en lo prendre de dits comptes entrevinguen dues o tres persones layques, hàbils y expertes, les que per aquest effecte s'assenyalaran, per quant assó apar que és lo que molt ... [incomplet]

37

Acord dels consellers de Barcelona per donar poders al conseller segon que envien a Montserrat. Barcelona, 6 d'agost de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 119r.

Los magnífichs consellers, lo quart absent y tots los de la vuytena per lo Consell de Cent ellegida per a los negocis del monestir de N.S. de Montserrat aiuntats dins la casa del señor conseller en cap ... feren delliberatió y conclusió per quant de l'anada ha de fer lo señor conseller segon a Montserrat per los negocis de la visita de dita casa s'spera molt gran bé per a la directió d'aquella y molt gran servey a Sa Magestat y de son lloctinent general, que per ço en la hora mateixa partesca per a Montserrat dit señor conseller y allí done y presente a dit señor bisbe los memorials que se han ja delliberat que se li presenten y si alguna cosa més avant allí occorrerà que dir, axí de paraules com de scrits, al dit señor bisbe, puga el dit señor conseller presentar qualsevol scriptures y de aquelles fer llevar qualsevol actes, y que als memorials que se delliberà a tres del corrent se presentassen al señor bisbe se affige lo darrer capítol que en dit memorial se ha assentat aserca de la suspentió del dit abat del dit monestir y del que allí haurà de fer y dels actes y diligències que allí ocorreran o fasse ab consell del magnífich Masnovell y de mossèn Bastida, ciutadà.

38

Acords dels consellers de Barcelona referents a la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 31 d'agost de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 127r.

Los magnífichs consellers y vuytena ... delliberaren que lo compte dat per Melchior Riera, correu, lo qual puja cent cinquenta lliures, devuyt sous y vuyt per despeses per ell fetes en la anada que lo magnífich conseller segon ab sa companya ha feta en lo monestir de N.S. de Montserrat per a parlar ab lo Rev. Bisbe de Lleyda, visitador de dita casa, vist y examinat dit compte per lo scriva del Rational sie pagat del compte extraordinari, conforme delliberà lo Consell de Cent jurats.

Los magnífichs consellers, lo segon y ters absents, y la major part de la vuytena elegida per lo Consell de Cent per als negocis de la visita del monestir de Montserrat ... delliberaren que la lletra per a Sa Magestat, que assí es llegida, y lo memorial que ab ella ha de anar a Sa Magestat y assí llegit, sie copiat y enviat a Sa Magestat, habilitat primer dit memorial y orde dels capítols de aquell, sustantia no mudada.

39

Acord del Consell de Cent sobre el pagament de les despeses fetes per Bernat Monjo, enviat a Madrid per asumptes de la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 15 de setembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 133r.

Los magnífichs consellers, lo quart y quint absents, y la maior part de la vuytena per lo Consell de Cent elegida per a negocis de la visita de la casa y monestir de N.S. de Montserrat feren delliberatió y conclusió que a Bernat Monjo, negociant, lo qual ja a XX de mars passat fou tramés per los señors consellers en cort de Sa Magestat a portar lletres dels magnífichs consellers per a Sa Magestat, per a procurar y solicitar la visita del dit monestir, aprés de la qual tramesa és arribat lo breu de aquella, en la qual anada es stat per espay de tres mesos o cerca, insegint en asó lo vot y parer dels magnífichs mossèn Joan Rafael Masnovell, lo qual en assó és stat expressament consultat en presentia dels dits señors consellers y vuytena, a causa del dupte que és stat fet y mogut, ço és: si los dits señors consellers y vuytena podien o no desliberar se pagassen dites despeses, sien pagades cent liures, de les quals haia de tornar seixanta liures a mossèn Bernat Domènech, receptor de pes del rey, les quals per pòlisa dels magnífichs consellers li foren bestretes per dit Domènech, y de aquelles sien despedides les cautheles necessàries del compte ordinari o extraordinari, del qual se acordaren de pagar les despeses que se fan en dites anades.

40

Acord del Consell de Cent per a trametre a Macià Rabassa a Madrid com a enviat del mateix Consell per als afers de la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 17 de setembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 135r.

Los magnífichs consellers, lo segon y quart absents, y la vuytena elegida per lo Consell de Cent jurats per los negocis del monestir de N.S. de Montserrat, mossèn Montserrat Llavaneres de dita vuytena absent, aiuntats dins la instàntia nova del Consell de dita ciutat, per quant lo desobreposat que comptaven quinse del corrent fou fet dubte en lo present consell si ab la comissió y facultat a dits magnífichs concellers y vuytena concedida per el dit Consell tenien facultat [de] poder o no de trametre en Cort de Sa Magestat persona alguna, per lo que ab dita delliberatió del consell se prohibeix expressament que no's puga trametres embaixador en Roma ni

en Cort, y axí fou lexat a maior desliberatió per al dia de vuy. E per quant segons digueren y pretengueren los de dita vuytena noy hauria causa ni raó per a fer dit dubte, per lo que dita desliberatió sols prohibeix no trametre embaixador, e per quant s'entén que dins un mes y mig acabe lo abat de Montserrat son temps de la sua abadia y los castellans procuren que vinga lo General de lur Orde, abans de acabar-se la visita de dita casa, per a fer nova electió de abat, y que lo señor bisbe de Leyda ha ja tramés memorial o sumari de la dita visita a Sa Magestat ab lo qual memorial se té per cert se farà la resolutió de dita visita, aixi necessite en gran manera vaia promptament persona certa y de confiança per a portar y dar les lletres d'esta ciutat a Sa Magestat y solicite la resposta y resolutió en los capítols que ab memorial se supliquen a Sa Magestat molt conformes per a la bona directió y conclusió de dita visita y és molt cert per la voluntat e intentió del dit Consell no fou prohibit, com tampoch no prohibeix que no's puguen trametre en Cort les lletres necesàries per a la bona directió del dit negoci per persona segura y de confiansa, feren per ço y altrament deliberatió y conclució, que les lletres de la present ciutat que s'an de trametre en cort de Sa Magestat sien trameses per persona certa y de confiansa a dita causa alegidora. E inmediatament per executió de la dita desliberatió elegiren y anomenaren Macià Rabassa de Leyda, attés maiorment que ja altra volta en lo any passat fou tramés en Cort per lo mateix negoci lo dit Rabassa, lo qual se hagué ab molta diligència y cuydado, y al qual Rabassa per sos treballs, dietes, gastos y despeses sien donats y pagats, ço és, per lo anar y tornar, que serà sols vint y quatre dies, a raó de deu rals lo dia, y per lo temps que restarà y residirà en Cort a raó sis reals lo dia, ab que no pugue star en Cort fins a sis de nobembre proper vinent a despeses de la ciutat, lo qual Rabassa ni per remunerations, gastos ni despeses no puga demanar ni haver res més del que desús és taxat.

Més desliberaren, que per portar les letres de la dita ciutat van al bisbe de Lleyda, visitador de dita casa, y per a tractar ab ell los negocis occorrents sia tramés lo síndich o sotsíndich de la present ciutat, aquell és a saber dels dits dos que volran y elegiran dits magnífichs concellers.

41

Acord dels consellers de Barcelona sobre el que s'ha de dir al visitador de Montserrat. Barcelona, 13 d'octubre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 146r.

Los dits magnífichs consellers, lo quart y quint absents, y la major part de la vuytena elegida per lo Consell de Cent per als negocis occorrents en lo monestir y casa de N.S. de Montserrat feren desliberatió y conclusió que sie respost al Rev. bisbe de Leyda, visitador de dit monestir de Montserrat, a la que d'ell havien rebuda los consellers en crehensa del síndich y sotsíndich de la present ciutat, lo qual sia tramés a dita causa y s'en aporte còpia de la lletra que los magnífichs señors consellers

han scrita a Sa Magestat y tramesa per Rabassa, notari, la qual mostrarà y donarà a dit Reverendíssim de Leyda y al síndich o sotsíndich, y vage en Masnovell y que los magnífichs consellers ab lo dit Masnovell executen y fassen lo memorial o instructió per a dit síndich o sotsíndich de lo que se ha de dir al reverendíssim de Lleyda, y que llevonces fet sie dit memorial e instructió, se referesca en lo present Consell.

42

Acord del Consell de Cent sobre la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 16 d'octubre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 148 v.

Los señors magnífichs consellers, lo terç y quart absents, y la major part de la vuytena dels negocis de la casa de N.S. de Montserrat convocats y congregats en la casa del consell de trenta feren en y sobre la propositió feta per los dits señors consellers las deliberations y conclusions següents:

E primo, legida e entesa una scriptura o memorial trallat acerca del negoci de la visita de la casa del monestir de Montserrat feren delliberatió y conclusió que sie presentada dita scriptura conforme es stada ordenada al Il. y Rev. señor bisbe de Leyda com a visitador apostòlich.

Item, deslliberaren que en companyia de mossèn Rafel Masnovell lo qual y està deslliurat que vaja a la dita casa de Montserrat y presente dita scriptura, vaja en sa companyia mossèn Joan M. Cellers, notari y sotsíndich de la present ciutat, lo qual lleve acte de la presentatió de dita scriptura, y que per ara sien donades y resten a bon compte al dit sotsíndich per les despeses fahedores a causa de dita etc.

43

Carta del consellers de Barcelona al bisbe Benet de Tocco enviant-li a Joan Rafel Masnovell perquè l'informi de paraula. Barcelona, 17 d'octubre de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

Il. y R. Senyor: Desde la primera hora que per part d'esta ciutat se solicita la visita d'aquest monestir de N.S. de Montserrat se tingué molt gran y particular compte y cuydado se cometés lo breu de aquella a V.S.Ill. per lo que havem sempre tingut

gran confiansa que sols ab la intervenció y auctoritat de V.S.Ill. com a selós del bé y augment de la devotió de dita casa serie aquella ab tota rectitut y justítia aquietada y assentada y los monjos agraviats d'esta Corona desagraviats en ses queixes y antenent aprés que per alguns se procura en destorbar que dit breu no fos remés a V.S.Ill., se feren per esta ciutat totes les diligènties possibles així en Roma com ab Sa Magestat y per a que la presentatió de dit breu se fes a V.S.Il., deduint ab diverses nostres memorials y lletres y homens propis les qualitats y rares parts que militen y concorren ab V.S.Ill. y així havent-nos Sa Magestat feta la mercè, en adherir ab lo qual li suplicarem, pare poria mal cas?no si regratiassem la mercè no's té feta, y així sols a dita causa y per a que sie servit voler Sa Magestat manar dar orde se provehesca en los caps que el memorial de part que se li tramet, havem tramés home propi a Sa Magestat com ab compliment pora V.S.Ill. veure, ab la còpia de la lletra y memorial que havem tramés a Sa Magestat, que van ab la present; per ont pot V.S.Ill.estar molt descansat, que per part d'esta ciutat y nostre no s'han dat queixes algunes davant Sa Sanctedat ni a Sa Magestat, com no's significa V.S.Ill. ab la que de vint y sinc del passat tenim rebuda; per ço y per comunicar alguns negocis que al present occorren per a la bona directió de dita visita y quietut dels monjos naturals d'estos regnes, trametrem a V.S.Ill. lo magnífich mossèn Joan Raffel Masnovell, advocat de esta ciutat, al qual en tot lo que per part d'esta ciutat y nostra deduhirà y explicarà a vostre senyoria Ill. serà servit manar dar-li plena fe y crehensa. E nostre Señor la Illustríssima y reverendíssima persona de V.S. per molts anys ab salut conserve y en majors dignitats prospere. De Barcelona, a XVII de octubre MDLXXXIIII. De V.S.Ill. y reverendíssima molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

44

Carta dels consellers de Barcelona al rei perquè ordeni al visitador apostòlic de Montserrat que no procedeixi a l'elecció d'abat de Montserrat fins després d'acabada la visita. Barcelona, 24 d'octubre de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 63 (1582-84).

A la S.C. real Magestat el rey nostre senyor.

Sacra Catòlica Real Magestat: Entre les altres mercès que per part d'esta ciutat havem a V.M. suplicat ab la última que sobre lo bon redrés del monestir de N.S. de Montserrat y bona directió de la visita fa en ell lo bisbe de Lleyda, havem scrita e suplicat a V.M. sie servit manar que durant la visita no's fassa elegtió de abbat perque no s'elegís algú dels inculpats en dita visita y no se hagués de privar, y per altres molts inconvenients que de aquí resultarian, los quals serian molt bastants a imperdir lo bon fi de dita visita y lo redrés de aquella casa que V.M. desija y nosaltres ab molta rahó, que essent acabat lo temps del abbat que vuy és, suspenga la dita elegtió de abbat, y que entretant sie per dit visitador apostòlich elegit un president en dit

monestir, lo qual sia tal que convinga al bon govern de dita casa, y perque podrie ser que fent-se electió per a president de alguna persona que fos inculpada de delictes en dita visita, se impedís la dita visita procurant no's rebés les informations y testimonis que resten per a rebre, que són molt importants per a entendre's la veritat, com convé, lo que seria gran dany y d'aquí neixerien molts altres y se sia entés que las majors y més principals queixes que se són donades són contra del abbat que vuy és fra Andrés de Intriago y contra los majordoms major y menor, també contra del prior major com S.M. podrà millor entendre de dit visitador y serà grandíssim dany que ningú dels deduits ni altra algú dels imputats y inculpats a dita visita sia president ni tinga càrrech de majordom major ni menor, per les causas sobreditas. Suplicam per ço a S.M. sie servit manar a dit visitador, que passat lo temps de la administratió del abbat que vuy és, fassa president y majordoms en dit monestir, fent nominatió de altres persones, ço és, no anomenar ni lo dit abbat que vuy és, ni ningú de dits majordoms ni dit prior major, ni altre algú dels dits inculpats en la dita visita y que tinga molt gran compte de anomenar personas molt benemèritas y de molta integritat y religió y tals que governant bé lo dit monestir no impidescan la dita visita, ans bé fassan com millor tinga son degut efecte, que a més que ab açó serà més Nostre Señor servit en dita casa, nosaltres per lo que desijam la bona conservatió de dit monestir ho rebrem a singular gratia y mercè, qual la speram de V.M. la real persona e vida del qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y ab augment de maiors regnes y senyories prospere, com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desitjat. D'esta sua ciutat de Barcelona, a XXIIII de octubre MDLXXXIIII. De V.S.C.R. Magestat humils súbdits y vassalls, qui les reals mans d'aquella besen. Los Concellers de Barcelona.

45

Acord del Consell de Cent sobre enviar a Montserrat dues persones que assisteixin a l'elecció del president de Montserrat. Barcelona, 2 de novembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), f. 153r.

Los magnífichs senyors consellers, lo terç y quint defuncs y la major part de la vuytena dels negocis del monestir de N.S. de Montserrat convocats y congregats en la casa del M.C. quart y en la cambra en la qual stà malalt de puagre, situades en lo carrer Condal, entesa la propositió feta per dits M.S. Consellers en y sobre aquella feren deliberatió y conclusió següent:

Primo, entesa la lletra que ha fet mossèn Rabassa de la Cort de Sa Magestat a mossèn Miquel Bastida acerca dels negocis del dit monestir de Montserrat y algunes altres lletres conferents per dit negoci, e legides aquelles y que lo temps de l'abbat de dit monestir de Montserrat se acabe a sis de present, y convindria molt que per

part de la ciutat hi hagués algunes persones per la electió de president de dit monestir y altrament feren per ço les desliberations y conclusions següents: Que a dit monestir de N.S. de Montserrat vajen les persones que últimament anaren y ab aquelles un altra cavaller o ciutadà demés per lo negoci occorrent que tant importa, y que de açó particularment ne sie dada rahó al excelent señor loctinent general de Sa Magestat, supplicant-lo que scriga una lletra, y al reverent señor bisbe de Leyda, visitador del dit monestir de Montserrat, y així mateix se'n done rahó als señors deputats de Cathalunya, per hu que en nostre dit nom ... per lo mateix effecte alguna persona que convingue y que les persones que aniran puguen fer llevar los actes necessaris donant poder a les persones que aniran, de poder consultar als dits señors consellers y deputats, y per lo de consulta que vaje ab dites persones lo correu de la present ciutat qui porà anar y venir, y que per a les despeses que se hauran de fer per dita causa sien lliurades per ara a bon compte al discret Miquel Josep, notari y sotsíndich de la present ciutat sesanta lliures, les quals sien pagades del dit ordinari y extraordinari, per tractarse de coses de llibertats de la terra y per ço expedides les cautheles necessàries.

E procedint a la nominatió del cavaller y ciutadà que ha de anar. E més anant, elegiren y anomenaren al magnífich mossèn Joan Lloís Cornet, ciutadà de la present ciutat.

E més deslliberaren que per als dits mossèn Cornet y micer Rafel Joan Masnovell, qui es lo hu de las persones anaren últimament, sia feta lletra de crehensa per dits senyors consellers, dirigida al R. Señor bisbe de Leyda, visitador de dit monestir de N.S. de Montserrat.

46

Memorial dels monjos catalans de Montserrat, al president del Consell de Cent. Montserrat, 4 de novembre de 1584.

Cf. *Dietari del Antich Consell Barceloni*, V, Barcelona, 1896, 520-524.

«ILL. y R. SEÑOR»

En negoci tant important com es que v.s.ill. nos ha proposat, acerca del medi y modo ques podria tenir pera que entre los religiosos de aquesta casa de nostra señora de Montserrat hy hagues pau y quietut durable y verdadera, de manera que de ací avant no se innovassen les matexes, o, altres pijors inquietuts y dissensions que fins assi hy ha hagut y al present hy ha, nos pot ab facilitat donar la última resolució. Però per obeir a lo que v.s.ill. nos ha manat, que cada hu de nosaltros ab zel y llibertat sancta diga lo que sent; haventho encomanat primer molt de veres a nostre señor, tractat y comunicat entre nosaltros, havemnos concordat tots unànimes y conformes de dir nostre parer humilment, no perque entengan que v.s.ill. tinga necessitat de nostre consell, pus es tant gran la sua prudencia y tant admirable lo seu judici, quel nos pot donar a tots; sino pera descarregar nostres consciencies, y declarar y

descubrir a v.s.ill. nostre pit y voluntat zelosa del servey de Deu, y de la sua beneyta mare, en esta sancta casa de Montserrat en que vivim.

Primerament advertim a v.s.ill. que los señors consellers de Barcelona y diputats de Cathaluña, són la part formal instant aquesta visita, per respecte dels quals se és mogut sa Magestat a demanar a sa Sanctetat lo breu apostòlic en virtut del qual v.s.ill. visita de present aquesta casa de Montserrat, y ells són los qui han instat la exequutió de ell, y los que han fetes ses diligències ab sa Magestat quel enviàs, y ab v.s.ill. quel acceptàs: pera ques vessen y exissen a llum las cosas que dits señors havian deduides a sa Magestat y a v.s.ill. en sos memorials; y axí apar ésser necessari que ab ells com ab part agent principal, se consulten y tracten aquestos medis de pau, per a més religió y servey de Déu en aquest sanctuari, perque de altra manera serà no fer res, pus és cosa certa que mes que nosaltros nos concertem, no callaran dits señors, ni lexaran de proseguir son intent y pretensió (com ja ho han dit moltes voltes) fins a que si proveesca de sanct y perpetuo remey. Pero perque v.s.ill. entenga nostre parer acerca dels medis ques poden pendre pera que hy haja perpetua pau y religió en aquest monestir, diem quens apar haverhy dos medis tant solament, y són los seguents.

Lo primer és, que si del procés de esta visita resulta y consta, que los religiosos naturals de aquesta corona tenen la culpa de aquestes revoltes, y per causa nostra dexa de haver pau y religió monàstica en aquest sanctuari, que v.s.ill. nos castic ab rigor; y si aparexerà que restant ací nosaltres, havem de perturbar aquesta pau y religió de tots tant desijada, que v.s.ill. nos don llicencia per a que nos ne anem ahont pugam servir a nostre señor y a la sua mare beneyta ab més quietut que fins assí, que tots ho farem de bona gana, solament los pares Castellans tinguen la pau que diuen que desijen, de la qual serà impossible gozar estant en nostra compañia, perquè sempre nos recelarem y guardarem los uns dels altros. Ells sempre sospitaran que tractam alguna cosa contra ells, y nosaltros sempre tindrem temor de ques voldran venjar de les coses passades, com ne haven vist alguns exemplars, que són estats castigats gravement los qui en altro temps han tocat en aquesta matexa matèria, y encara nos voldran fer nous agravis, o, llevarnos alguns falsos testimonis, y axí poc a poc se anirà encenent altro foc major que lo que ara hy ha en casa y molt més difficultós de apagar quel present, y que apar nos podrà remediar sinó ab algun escàndol, perquè les nafres quant son més velles, encarniçades, o, sobresanades, puden més, y són quasi incurables y irremediables, y qui tant de temps ha perseverat en fernos agravy, ab facilitat se tornarà a ses antigues costums y manyas: y si ara que v.s.ill. està en casa, se atrevexen a dir: «irse an los huespedes y comeremos el gallo» (que son amenaces de rancor y odi intrínsec quens tenen per haver demanada justícia av.s.ill.), no tenint aprés quils vaja a la mà, faran quant sels antojara, molt millor que ara ho diuen. Pero donantnos v.s.ill. llicèntia per anarnosne, ni ells tindran que recelarse de nosaltros, ni nosaltros que guardarnos de ells. Y no faltarà qui per amor y reverència de Déu nos amparará y acullirà, pus acostuma esta terra de recullir als religiosos estranys; y ab asso se llevaran molts inconvenients ques podrian seguir de restar nosaltros ací ab ells, o, de anar a viure entre ells a Castella. Aquest medi y remey par aspre, difficultós, y encara perillós per la repugnancia y contradictió que hy ha de haver de part de la ciutat de Barcelona y encara de tota la Corona de Aragó, que no podran sufrir que nosaltros que som naturals, siam expellits de nostra casa y que resten en ella señors los estranys; y per esta causa se dóna lo segon medi que apar més fàcil, y més conforme a lo divi y natural, y és més eficaz per a la perpètua

pau y religió monàstica de esta casa, y és: Que hisquen de ella los castellans, y sen vajen a viure en Castella; y assé és conforme al consell y desig de S. Pau que diu, *Utinam abscindantur qui vos conturbant.* Plagués al señor que fossen arrancats de socarrel los qui son la causa de vostres inquietuts. Y axí seria molt bé fer entre los religiosos de aquesta casa, una sancta divisió com entre Jacob y Laban, per a que de ella hisqués una perpètua pau y perfecta religió, com la hy ha en molts monestirs de Cathalunya. De aquest remey usa nostre señor pera fer cessar lo edifici de la torre de Babylonia, que en dividint les llengues dels edificadors cessa aquí matex aquella fàbrica y superbo edifici. Axí dividint y apartant v.s.ill. als pares Castellans de nosaltros, cessaria aquí matex lo superbo edifici y altes torres de odis y passions que edifica lo dimoni en les ànimes de alguns en qui regna. De aquest matex medi usa nostre Redemptor venint en aquest món, com ho diu ell matex, *Non veni pacem mittere sed gladium: veni enim separare, &.* Axí apar que deu v.s.ill. apartar los castellans de nostra compañía, y ab aquesta divisió y divorci no sols esta casa, més encara tot lo regne, restaran en perfecta pau y consolació, com moltes persones spirituals, doctes y principals molt temps ha queu diuen. Ab aquest medi cessan totas las quexas de la ciutat de Barcelona y dels señors diputats y de tots nosaltres. Aquest medi desijaren y sospiraren los religiosos antics de esta casa, qui foren com uns patriarches de religió. Ab aquest medi se llevaran totas las occasions y motius que podrien portar esta casa a semblant o pijor estat del en què ara està, y ab aquest concloven les llargues dissensions que hy ha hagut en esta casa després que los castellans entraren en ella. Y pus los naturals de esta corona no van a Castella a alterarlos sos monastirs, no sera molt quens dexen estar en pau en aquesta casa, que esta en nostra pàtria, y se sustenta ab les charitats y rendes de ella, que no faltaran religiosos de esta corona qui la regiran y governaran axí en lo spiritual com en lo temporal tant bé com qualsevulla dels castellans, com se és vist en los pocs prelats de esta corona qui la han governada: y com se trobaren aquells, sen hagueren trobats molts més, sils haguessen volguts pendre. Però perquè esta casa no restàs sola, rebrem molt señalada mercè en que v.s.ill. procure ab sa Magestat la reformació de les cases dels Benets claustrats de esta corona, y que de elles y de esta se fassa una congregació per si, distincta y apartada de la de Castella, com se és fet en la reformació dels Benets de Portugal, que tenen congregació per si ab son general, y assó redundaria en grandissim servey de nostre señor Déu, glòria de sa Magestat, bé y edificació de tota esta terra, llaor inestimable de v.s.ill., consolació de nostres ànimes, y perpètua pau y religió de esta casa. Y quant assó no tingues lloc per ara, que al manco de aquesta casa, y de les que a ella estan unides, y de la de S. Feliu de Guixols, y de les demes dels claustrats que voluntàriament se voldran reformar (de les quals algunes volen, com v.s.ill. sap), se fes en aquesta corona una província per si, ab tals estatuts y lleys que obviassen a les alteracions y inquietuts que fins assí hy ha hagut. Y perquè los generals y visitadors de Castella nons fessen algun agravi, que sa Sanctedat y sa Magestat nos donassen un prelat de aquest regne, que fos nostre protector y amparo, entretant que fossen poques les cases reformades; y aquest desijam, y de aquest punt en avant suplicam a sa Sanctedat y a sa Magestat sia v.s.ill. durant lo temps de sa vida, y aprés lo qui és, o, serà bisbe de Barcelona, y de esta manera no duptam sinó que ab brevedat se reduirà esta casa al estat en que estigué al principi de la sua reformació, y també en lo temporal alçarà lo cap, y se desquitarà de la gran quantitat en que al present està alcançada. Perquè los matexos qui diuen ara als

aplegadors, que sinó succeexen los negocis de Montserrat com ells y nosaltres desijam, no faran més charitats, si succeex com se pretén, seran los primers quins ajudaran ab ses almoynes, y remediaran nostres necessitats.

Dir ques concertàs una alternativa, y que un trieni fos lo Abbat castellà, y un altro de la corona de Aragó, no apar medi de pau, sinó de majors inquietuts y dissensions de les que ara hy ha. Perquè lo prelat que fos de esta corona, entenent que les quil havien de visitar y pendra residència, havien de ésser castellans, no gosaria fer moltes coses convenients al bon govern de esta casa, per respecte y temor de que los castellans nol afrontassen, y en un sol trieni que fos Abbat castella, nos perseguiria y llansaria a perdre a tots, y exiria ab quants volgues. Y si donassen alguna quexa de ell, tot plouria sobre nosaltros, y la justícia quens farien serie com la quens han feta fins assí.

Altres medis per ventura, se trobaran més expedients per a augment de la religió, pau y quietut de aquest convent, encara que a nostre parer, aquestos son los més importants. Però si a v.s.ill. y als señors consellers de Barcelona y diputats de Cathalunya qui son la part formal instant en causa, los aparexerà altre millor que sia en augment de la religió monàstica, edifficació del poble y bon govern de aquesta casa, ab tota voluntat y humilitat obeirem, y de esta manera no seran engañats dits señors, ni nosaltres ab ells, com altres voltes que se ha tractat aquest matex negossi, y no han aprofitat los medis ques donaren, ans bé és vinguda la casa, axí en lo spiritual com en lo temporal, a la ruyna en que vuy esta. Confian que Deu nostre señor se apiadarà de nostres ànimes, y illuminarà a v.s.ill. y als señors consellers y diputats per a que acerten en pendre tal medi qual convé, per a que la divina magestat sen servesca, y v.s.ill. ne sia premiat, nosaltros consolats, y tota la terra rest segura y contenta. Dada y presentada en Montserrat a 4 de Novembre de 1584.

«Fra Miquel Piquer – Fray Matias Vallonga – Fray Juan Fuster – Fr. Joan Campmany – Fr. Jaume Negre y Pons – Fray Bartolomé Morell – Fray Miguel de Santafé – Fra Pau Guiscafré – Fray Miguel Sala – Fray Joan Mollar – Fr. Baltasar Lobera – Fra Mattheu Loret – Fra Jaume Campmany – Fr. Fran. de la Torre – F. Bernat Blanes – Fra Antoni de Gaver – Fr. Thomàs Fore – Frater Joannes Foresius italus – Fra Gabriel Rosselló – Fr. Diego de la Torre – Fr. Juan Graner – F. Miguel Bofill – Fr. Hierònim Marc – Fray Josep Vidal – Fray Joan de Fuentes»[1]

1. Cf. les biografies d'aquests monjos a E. ZARAGOZA, *Monjes profesos de Montserrat (1493-1833)*, a «Studia monastica», vol. 33 (1991).

47

Acords del Consell de Cent sobre els afers de Montserrat. Barcelona, 15 de novembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 93 (1583-84), fol. 158r.

Los magnífichs consellers, lo terç y quint defuncts, y la major part de la vuytena elegida per lo concell de Cent jurats, feren deslliberations següents: Primo, que lo compte dat per Miquel Joan Cellers, sobsindich de la present ciutat de despeses y gastos que en dos vegades se són fetes en dos trameses ha fetes dita vuytena al monestir de Montserrat, vist y examinat per lo scriba del rational y de dos de la vuytena, ço es, mossèn Llavaneres y mossèn Massaguer, sie pagat del compte extraordinari o ordinari, del qual se acostuma de pagar les despeses que se fan per conservatió de privilegis de la ciutat y de aquell espedides les cautheles necessàries ... Més, que sia feta relatió al excelentíssim lloctinent general per mossèn Bastida y mossèn Cohorts, del que ha passat y passa en lo monestir de N.S. de Montserrat, per a que per sa part sie servit manar afavorir los negocis de dita casa. E que sie presa informatió contra dels qui exien en lo camí real de la montanya de Montserrat estos dies passats, y que lo síndich y sotsíndich sie a dita causa presentada la suplicatió necessària.

48

Acord del Consell de Cent sobre presentar un memorial al bisbe de Lleida, visitador de Montserrat. Barcelona, 5 de desembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fol. 7v.

Los magnífichs senyors concellers, lo terç absent, lo qual no ha encara jurat, y la major part de la vuytena elegida per lo Concell de Cent per los negocis del monestir de Montserrat, ajuntats dins la casa del magnífich conceller en cap situada en lo Born, feren deliberatió y conclusió que vage miser Masnovell ab lo síndich de la present ciutat al monestir de Montserrat per a presentar al R. Bisbe de Leyda, visitador de dit monestir, un memorial de scriptura que s'és ordenada y assí legida, la qual apar ser molt conforme per a la directió de la dita visita y que sie comunicat ab los senyors deputats per a que per llur part fassen lo mateix.

Més, que per pagar los gastos fahedors en dita anada sien girats al dit síndich trenta liures y de aquelles sien spedides les cautheles necessàries del mateix compte que se han despeses les altres.

Més, que sien girades a Joan Argilagós, comissari real, dotze lliures en ajuda de costa de les despeses que dit comissari, notari y porter han de fer a la bona directió dels negocis de dit monastir per orde de la regia cort y de aquelles sien spedides les cautheles necessàries.

49

Carta del Consell de Cent al visitador de Montserrat comunicant-li la tramesa de Joan Rafael Masnovell per a tractar sobre els afers de la visita apostòlica. Barcelona, 8 de desembre de 1584.

AHMB, *Lletres closes*, núm. 64 (1584-91).

Al Illustríssim y reverendíssim senyor, el senyor bisbe de Leyda en Montserrat:

Desijant esta ciutat que la visita que fa V.S.Illustríssima d'aqueixa santa casa sortesca son degut effecte y qual convé per la quietut y bon assiento de aquella y de vostra senyoria illustríssima speram, no podem lexar ab diverses embaxades y ab moltes nostres lletres de ser molest a vostra senyoria illustríssima. En deduir diverses coses molt conferents y necessàries per a la bona directió de dita visita, com ab aquelles haurà vist y entés ab compliment. En occorrentnos haurà per lo semblant algunes altres coses per a deduhir aquelles a vostra senyoria illustríssima trametem lo magnífich Joan Raffel Masnovell, advocat de la casa d'esta ciutat, al qual vostra S.Il. serà servit manar dar plena fe y crehensa en tot lo que per part d'esta ciutat y nostra explicarà y deduhirà a V.S.Il., la vida de la qual Nostre Senyor per molts anys ab salut conserve y en majors dignitats prospere. De Barcelona a vuyt de desembre MDLXXXIIII.

De V.S.I. y R. molt certs y molt affectats servidors. Los Consellers de Barcelona.

50

Acord dels consellers de Barcelona de pagar les despeses de la tramesa de Joan Rafel Masnovell a Montserrat. Barcelona, 29 de desembre de 1584.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fol. 17v.

Los señors consellers y la major part de la vuytena dels negocis del monestir de N.S. de Montserrat, ajustats delliberaren: Que a micer Joan Rafel Masnovell que per nou dies a estat en anar, star y tornar de assí al monestir de Montserrat, al qual fou tramés per lo present Consell per los negocis de dita casa divuit ducats, a rahó dos ducats quiscun dia.

E a Miquel Josep Cellers, sotsíndich per altres nou dies stigué y anà a dita casa ab dit micer Masnovell tretze ducats, puig a rahó divuyt reals quiscun die, per los quals nou dies prengueren en dit negoci dits Masnovell y sotsíndich y de aquelles sien spedides les cautheles necessàries del compte ordinari o extraordinari, del qual se acostume pagar per fer coses en defensa de les llibertats de la present ciutat.

51

Acord dels consellers de Barcelona de donar una lletra a Miquel Bastida que va a Montserrat per a tractar de la visita apostòlica amb el bisbe visitador. Barcelona, 9 de Gener de 1585.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fol.24r.

Los magnífichs señors consellers, lo ters y quart absents y la major part de la vuytena elegida per lo Consell de Cent jurats, per los negocis de la casa y monestir de Montserrat ajuntats dins la casa del magnífich conseller en cap situada en lo Born, per quant el lloctinent de Sa Magestat ha aparegut trametre mossèn Miquel Bastida, ciutadà, a Montserrat per tractar y comunicar alguns negocis occorrents y molt importants a la present ciutat ab lo bisbe de Leyda, visitador de dita casa, los quals conferiren molt per al bé y descàrrech de la present ciutat y principat, desliberaren per ço, que pus dit mossèn Bastida per dir lloctinent general va tramés a dit monestir, que per los señors consellers sie scrit a dit señor bisbe una lletra en crehensa del dit senyor Bastida, acerca dels dits negocis occorrents, per procurar lo degut reparo de aquells.

Més, que a Miquel Palau, veguer dels magnífichs señors concellers, lo qual va tramés a dit monestir, li sien pagades dèu liures per les despeses per ell fahedores en lo dit camí.

52

Acord dels consellers de Barcelona de demanar al lloctinent general de Catalunya que escrigui al visitador de Montserrat demanant-li que suspengui de llurs càrrecs al prior i majordom d'aquell monestir. Barcelona, 17 de gener de 1585.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fols. 28r, 32v.

Los magnífichs senyors concellers tots sinch y la major part de la vuytena elegida per los negocis del monestir de Montserrat, ajuntats dins la instàntia nova del Concell de Trenta, deliberaren que lo señor conceller en cap acompanyat dels de la vuytena vagen al excelentíssim lloctinent general supplicant-lo vulla sciure al bisbe de Leyda que vulla suspendre de son càrrech al prior y majordom per les causes que tant justes li són stades deduhides amostrant més avant una lletra de fra Sebastián de Elcines, que s'és trobada. ...Per mort de Anthoni Guells, barreter, de la vuytena dels negocis del monestir de N.S. de Montserrat, fonch elegit per via de scrutini per lo mateix stament dels manastrals Miquel Steve, fuster, per la vuytena de Montserrat.

53

Acords del Consell de Cent sobre els afers de Montserrat. Barcelona, 29 de gener de 1585.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fol. 36r.

Los magnífichs señors concellers y la vuytena dels negocis del monestir de Montserrat ajuntats en dita instàntia del Concell de Trenta, feren les desliberacions u conclusions següents:

Primerament, que la lletra per a Sa Magestat acerca del que occorre al present se expedesca y stiga feta y aparellada.

Més, que per lo que se ha de fer més avant per dits negocis, occorre y se acerte y's fassen llegítimament, que per ço sien anomenats y elegits alguns doctors canonistes ab los quals se consulten los caps que al present occorren, de manera que ab llur vot y parer canònicament se procehesca legítimament y ab bona consièntia.

E procehint a lectió de dites persones alegiren y anomenaren als reverents senyors micer Gerau Vilana, micer Paulo Pla y micer Onofre Pau Cellers, doctors en cànones y canonges de la Seu de la present ciutat y los magnífichs micer Rafel Masnovell y micer Joan Castelló.

54

Acord del Consell de Cent sobre els afers de la visita apostòlica de Montserrat. Barcelona, 30 de gener de 1585.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85) fol. 37v.

Los señors concellers y la major part de la vuytena dels negocis de la casa de N.S. de Montserrat convocats y congregats en la instància nova del concell de Trenta feren les deslliberations y conclusions següents:

Primerament, attés lo stat que's troba al present la casa del monestir de N.S. de Montserrat y los perills y scàndols que's poden seguir, sino si dóne algun remey convenient y oportú, que per ço se supplique a sa excelència que per la millor via que li parega procure de que lo Reverendíssim señor bisbe de Leyda anomene president de dit monestir.

Més, que per lo que se entén de les morts de alguns frares de dit monestir, com dels que més occorren promptament per via del breu apostòlich, aparesca a sa excelència sia servit de anar en dita casa de Montserrat algun offical preheminent, perque no's seguesquen scàndols en dita casa de Montserrat.

Més, que fassen saber tot lo que passa acerca del que occorre en dita casa del

monestir als señors deputats y que dexarant-ho en scrits, si menester serà, de part de tots dos, ço és, del General hi de la present ciutat, ho suppliquen a sa excelència.

E procedint a nominatió de les persones per fer dita embaxada a sa excelència, elegiren y anomenaren en embaxador a mossèn Galceran Cahorts, donsell, y a mossèn Miquel Bastida, ciutadà.

55

Acord del Consell de Cent sobre els afers de la visita de Montserrat. Barcelona, 1 de febrer de 1585.

AHMB, *Deliberacions del Consell de Cent*, núm. 94 (1584-85), fol. 38r.

Los magnífichs señors concellers y la major part de la vuytena dels negocis de la casa de nostra Señora de Montserrat, convocats y congregats dins la instàntia nova del Consell de Trenta feren les desliberations següents:

Primerament, que vaja lo síndich de la present ciutat ab un notari per presentar la scriptura ordenada del concell dels advocats elegits per en asó consultats, emperò. primer los dits diputats protestant que fassen lo mateix conforme fins assí s'és fet ab tota promptitut com lo negoci requeria.

Més, elegiren en Pere Ferrer en notari y que se li dóne als síndich y notari per llur salari y totes despeses fassen de cada dia a cada hu vint reals y que sien expedides cautheles necessàries de ordinari y extraordinari.

56

Carta del Consell de Cent al rei sobre l'elecció de l'abat de Montserrat. Barcelona, 1 de febrer de 1585.

AHMB, *Cartes closes*, núm. 64 (1584-91).

A la Sacra Catòlica Real Magestat el rey nostre senyor.

S.C.R.M.: Per intercetió de V.M. a humil supplicatió nostra, fonch provehit per visitador apostòlic lo bisbe de Leyda en la casa y religiosos de Nostra Señora de Montserrat per a que en los procehiments tant differents de la religió que aquells monjos professan, ab la autoritat apostòlica y amparo de vostra magestat hi possàs lo asiento y quietut que requerexen totes les dites coses dedicades al servey de Nostre Senyor y de vostra magestat y de aquella sancta casa. E com lo dit bisbe de Leyda haia comensada la dita visita, encara que ab molta tibiesa y no ab el calor que convenia al servey de Déu y de vostra magestat y bona directió de verdadera justiícia y en lo

millor d'ella Nostre Senyor haia disposat d'ell, y per dita dispositió aquella casa y religiosos sien restats ab major desconcert y en perill de escàndol irremediable a culpa de ànimos ambisiosos, qui al present tenen la presidencia de aquella devota casa, los quals han procehit en tota cosa tant different del que disposa la justícia divina y humana com ne donarà testimoni lo dany que los fills d'esta Corona han rebut per estar en perill de la vida y quatre d'ells en la glòria, y perque los ànimos de les persones indignades no puguen causar major dany del que fins ací tant en los religiosos com en la devotió de tant sanctíssima casa, supplicam a V.R. Magestat, com a protectors d'aquell devot monestir, que sie de son real servey impetrar de Sa Sanctedat altra breu dirigit a algún prelat d'aquest principat, perque la visita comensada tinge lo effecte que convé al servey de Déu y de vostra magestat y d'aquella misericordiosa casa, y en lo entretant manar provehir de degut y prompte remey y que fins sie acabada dita visita, no sie feta electió de abbat, com així se enten ser del ànimo de vostra magestat. E Nostre Senyor, la real persona de vostra magestat per molts anys ab salut conserve y ab augment de maiors regnes y senyories prospere com per nosaltres sos fidelíssims vassalls és desitjat. De esta sua ciutat de Barcelona al primer de febrer, any M.DLXXXV.

L.V.S.C.R.M.

UNA ALTRA RELACIÓ SOBRE TERRA SANTA: *EL LLIBRE DE LA MIA PEREGRINACIÓ*, DEL PARE ANTONI FLUXÀ, OFM (1732-1736)

ANTONI HOMS I GUZMÁN

A la memòria del R.P. Josep Martí Mayor, ofm, arxiver i bibliotecari del convent de Sant Antoni de Barcelona, home tan savi com amable i servicial.

INTRODUCCIÓ

El dia 15 de juliol de l'any 1732, tres frares franciscans, els pares Pau Pou i Segimon Gràcia, catalans, i un altre, mallorquí, el nom del qual no figura en el relat que ens deixà, sortiren de Barcelona a bord d'una nau en direcció a Marsella. La seva intenció era trobar en aquesta ciutat un altre vaixell que els dugués a la ribera oriental del Mediterrani, a les terres de Llevant, per tal d'arribar a la destinació final, que era Jerusalem. Havien demanat d'anar a servir a l'anomenada Custòdia de Terra Santa, i com que tots tres havien obtingut alhora l'autorització desitjada, el matí d'aquell dia d'estiu es trobaven al port llestos per a embarcar-se. Tots tres acompliren la seva missió i al cap de pocs anys tornaren de Terra Santa per reincorporar-se als seus convents de professió.

Dos d'aquells religiosos, el pare Pau Pou i el mallorquí, volgueren conservar el record d'aquella estada tan excepcional a través de l'escriptura i avui a la Biblioteca Nacional de Catalunya es custodien dos manuscrits que ens expliquen com passaren aquell període de servei. Del tercer religiós, el pare Segimon Gràcia, no tenim notícia que escrivís res, però no ens estranyaria gens que un dia apareguessin els seus records per algun lloc o altre. De moment, només en sabem que el 1735 s'estava a la basílica del Sant Sepulcre i que després, ja de tornada a Barcelona, exercí la funció de definidor i morí el 24 de juny de 1767 al convent de Sant Francesc d'aquesta ciutat.

Pel que fa al franciscà mallorquí, el seu nom no figura enlloc del manuscrit que publiquem, però gràcies a la bibliografia que citem més endavant creiem que podem fer-ne una atribució certa.

Amb la publicació del seu relat, volem continuar una tasca de recuperació de textos referents a Terra Santa escrits en català els segles XVII i XVIII començada fa uns quants anys amb l'estudi de l'obra de Miquel Matas[1] i continuada amb la publicació dels records del pare Pau Pou.[2]

El manuscrit que conté el relat que publiquem és una còpia inacabada que es conserva a la Biblioteca de Catalunya, on té el número 755 en el Catàleg de Manuscrits. Arribà a la Institució com a donació de Ramon d'Alòs-Moner.[3]

És un volum relligat en pergamí de 174 x 138 cm. Consta de 137 folis numerats (fins on arriba el text) + 8 sense numerar.

Té paginació d'època, la qual en algunes parts ha estat afectada pel guillotinat. És escrita al marge a l'altura de la primera línia: a l'esquerra i a la dreta. La foliació moderna, en llapis, es va fer sense tenir en compte els fulls que s'han perdut. Les pàgines perdudes són la

1. A. HOMS GUZMÁN, *La devota peregrinació de Terra Sancta y ciutat de Hierusalem de Miquel Matas Edició i estudi*. Tesina de llicenciatura en Filologia Catalana, Universitat de Barcelona, 1995.

2. A. HOMS GUZMÁN, *Una relació desconeguda sobre Terra Santa: les* Notícies verdaderes, *del franciscà Pau Pou (1732-1737)*: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 73, 2000, p. 87-128.

3. Ramon d'Alòs-Moner (Barcelona, 1885-1939) fou bibliotecari i erudit. L'any 1914 es vinculà a la Biblioteca de Catalunya i el 1917 fou nomenat professor de la l'Escola de Bibliotecàries. Publicà nombrosos estudis, editá textos antics i féu treballs de recerca bibliogràfica.

220 i 221, que equivalen als folis 114r i 114v, i la 246 i 247, que equivalen als folis 126r i 127v.

El manuscrit acaba amb l'arribada de la nau en què viatjava l'autor a Toló i per aquest motiu el considerem incomplet, ja que no sembla lògic que s'estalviés de narrar el desembarcament en un port català o mallorquí.

L'AUTOR

Res no es coneix de la seva vida, només allò que ens explica ell mateix. Sabem que era mallorquí per les característiques dialectals reflectides en el seu manuscrit i perquè tenia tota la família a Mallorca, cosa que ens diu al capítol I.

El nostre franciscà ens explica, en parlar de Betlem, que s'hi va estar catorze mesos,[1] i l'any 1734, en data 2 de febrer, fou designat superior d'aquest convent un religiós de la província baleàrica de l'orde de Sant Francesc que es deia Antoni Fluxà.[2] Penso que amb això tenim una base molt ferma per a atribuir a aquest religiós el relat a què fem referència. Val a dir també que en alguna ocasió de perill s'encomana a la Mare de Déu i a sant Antoni, perquè devia ser el seu patró.

La seva formació es pot conjecturar. Hi ha motius per pensar que el nostre autor havia seguit almenys una part dels estudis a Catalunya, perquè quan a ell i els seus companys Pau Pou i Segimon Gràcia se'ls donà autorització per a anar a Terra Santa, reberen aquest document a Barcelona i, segons que diu el mateix Fluxà, fou un cop havia acabat el curs de Teologia Moral i aquesta matèria es cursava en el darrer curs. Com que ja havia obtingut la patent de predicador i confessor, podem atribuir-li uns 25 anys en el moment de partir cap a Terra Santa.

Tot i que a Mallorca els religiosos podien fer els estudis necessaris per a assolir una bona formació, com veurem tot seguit en el cas de Juníper Serra, no era infreqüent que alguns estudiants acudissin a altres centres atrets per la fama d'algun professor i, en el cas dels franciscans,

1. Capítol 39, fol. 94 v.

2. J. M. FACCIO, *Status descriptivus almæ seraphicæ provinciæ seu Custodiæ et missionis Terræ Sanctæ anno domini 1951*, Jerusalem, Impremta Franciscana, 1951, p. 93-110.

el col·legi de Sant Bonaventura de Barcelona gaudia d'un gran prestigi.[1] No podem descartar que sigui el cas del pare Fluxà, el qual se sentia vinculat o identificat amb Catalunya, com demostra en dues ocasions quan, en parlar de dos frares catalans morts a Terra Santa, els pares Bonaventura Puig i Ramon Vallmarí, diu que són de «ma província de Catalunya» (f 9v) i «nostra província de Catalunya» (f 20v), respectivament.

En el cas, doncs, que hagués estudiat al Principat, va cursar tres anys d'Arts, tres de Teologia Dogmàtica, dos de Teologia Moral i Dret Canònic, que és el que els franciscans catalans estudiaven al primer quart del segle XVIII, i donant per descomptat que ja havien après llatí abans.[2]

Si va estudiar a Mallorca, els estudis que calia fer eren semblants. El pare Fluxà era coetani del cèlebre missioner de Califòrnia fra Juníper Serra, franciscà eximi que ha estat molt ben estudiat i compta amb diverses biografies que ens donen una idea bastant aproximada de quina podia ser la formació d'un franciscà mallorquí de començament del segle XVIII.

Fra Juníper, nascut el 1713 a Petra (Mallorca) i batejat Manuel Josep, estudià llatinitat a l'escola que els pares franciscans tenien en aquest poble.[3] El 1729, es traslladà a Ciutat i començà a estudiar Filosofia al convent de Sant Francesc. Prengué l'hàbit el 1730 i demanà l'admissió com a novici. Durant un any féu el noviciat al convent de de la Mare de Déu dels Àngels o de Jesús, fora de les muralles. Professà el 15 de setembre de 1731 prop dels 18 anys i prengué el nom de religió de Juníper. Poc després fou enviat un altre cop al convent de Sant Francesc i allí començà els estudis superiors. En primer lloc, tres anys de Filosofia i després estudià tres anys més Teologia. El 1736 assolí el diaconat i fou ordenat el 1737. Finalment, es doctorà a la Universitat Lul·liana de Mallorca el 1742.[4]

1. Construït entre 1627 i 1764 a la Rambla de Barcelona, fou suprimit el 1820, durant el Trienni Constitucional. Els seus ocupants passaren al convent de Sant Francesc i l'edifici després fou enderrocat totalment. P. SANAHUJA, ofm, *Historia de la Seráfica Provincia de Cataluña,* Editorial Seráfica, Barcelona, 1959, p. 363-365.

2. P. SANAHUJA, ofm, *op. cit.,* p. 431.

3. Hi tenien el convent de Sant Bernardí, fundat el 1567.

4. B. FONT OBRADOR, *Fray Junípero Serra, doctor de gentiles,* Miquel Font, Editor, Ciutat de Mallorca, 1998, p. 26-29.

Al segle XVIII, la major part de la bibliografia que manejaven els religiosos dels Països Catalans per a la seva formació, tant de l'orde de Sant Francesc com dels altres, era majoritàriament en llatí i tant si era manuscrita com impresa. El castellà, a distància però en línia ascendent, era la segona llengua. Això ja venia de lluny. El llatí estava en plena vigència per als llibres de Teologia i el castellà era la llengua d'autors religiosos de gran prestigi. Els autors de llengua catalana continuaven servint-se del llatí per tradició i imprimien també en aquesta llengua, perquè garantia una difusió inigualable. Però si abandonaven el llatí i aspiraven a veure's en lletra d'impremta, havien de passar-se al castellà, perquè l'edició en català era inviable des del punt de vista econòmic. Així, sense que s'haguessin promulgat encara lleis sobre l'obligació d'ensenyar en castellà i dur els llibres parroquials en la mateixa llengua, les quals vindrien més tard (1768), els novicis seguien textos en castellà i els calia estudiar i practicar aquesta llengua si pensaven dedicar-se a la predicació de solemnitat o aspiraven a publicar llibres. A més a més, la intensa lectura dels místics castellans del segle d'or als convents contribuïa a familiaritzar els religiosos dels Països Catalans amb la llengua de Cervantes. Amb tot, pel que fa al Principat és segur que la llengua de la terra no fou bandejada dels estudis, ja que era imprescincible en la predicació i la relació amb els fidels, especialment els de les capes populars.[1] No tinc prou notícies per pronunciar-me amb la mateixa contundència pel que fa al País Valencià i a les Illes, però si comparem el relat del pare Pou, l'anònim *Jardí Seràfich Històrich* o la *Font mystica* del pare Francesc Baucells[2] amb el relat que publiquem, hi trobarem una diferència més que notable en les grafies emprades. En les tres obres catalanes esmentades, s'hi veu una fidelitat molt més gran a la tradició ortogràfica, cosa que indica una pràctica de lectura i escriptura no interrompuda, mentre que en la mallorquina hi

1. Prova d'aquest manteniment del català són els llibres relacionats amb l'ensenyament publicats per J. JANER, *Memòria e instrucció per los novicis de la religió de N.P.S. Francesch de esta província de Cathalunya,* Barcelona, Pau Piferrer, 1733, 181 p., i F. PLA, *Manual, instrucció de novicis y novament professos de la Religió de N.P.S. Francesch de la província de Cathalunya,* Barcelona, 1755, 305 p. És recomanable, en aquest aspecte, el treball de J. BERNADAS I TORNÉ, «El manuscrit *Explicació de la doctrina christiana d'Escornalbou* i la llengua catalana en el segle XVIII»: *Analecta Sacra Tarraconensia*, 67 (2), 1994, p. 83-91.

2. Publicada a Barcelona, 1704, tingué almenys set edicions en català i quatre en castellà.

ha una deturpació gràfica que denota una escassa o menor familiaritat de l'autor amb la tradició escrita de la seva llengua.

Pel que fa a la personalitat del pare Fluxà, només ens en podem fer una idea a través de les opinions que emet.

D'antuvi, cal deixar clar que Fluxà no és un cosmògraf, ni un filòsof, ni un naturalista, ni un comerciant, sinó un home de fe, un religiós en la missió de conservar un espai mític de la seva religió situat en un ambient molt advers: un illot cristià en territori musulmà on, a més a més, hi ha la concurrència de cristians d'altres confessions igual d'hostils: els grecs ortodoxos i, amb menor força, els armenis. És, doncs, un resistent. En cap moment no hem de perdre de vista que la identitat religiosa de l'autor influeix la visió que ens dóna dels habitants de Palestina, país que per a ell és Terra Santa, governat i poblat per gent d'una altra fe. I tampoc no podem oblidar que la seva formació encara no s'havia pogut beneficiar de les reformes –relatives– que la Il·lustració obligà a introduir en els plans d'estudi dels ordes religiosos, en general a partir de la segona meitat del segle XVIII.[1]

El pare Antoni Fluxà, com gairebé tots els religiosos que havien sentit el desig d'anar a servir en aquells llocs, havia de conèixer algun dels principals llibres que descrivien els llocs sants, entre els quals hem d'esmentar els famosíssims *Devoto peregrino* del pare Antonio del Castillo[2] i *El viaje de Hierusalem*, de Francisco Guerrero,[3] entre d'altres. Els franciscans de les províncies espanyoles que demanaven d'anar a Terra Santa ja sabien què s'hi trobarien i aquest coneixement l'havien obtingut d'aquests llibres, molt llegits també fora dels convents. A més a més, és un fet conegut, divulgat pel pare Agustín Arce, ofm, que al convent de Sant Salvador, seu central de la Custòdia de la Terra Santa a Jerusalem, hi havia una biblioteca excel·lent i un arxiu on no faltaven els escrits, tant publicats com inèdits, sobre la

1. Vegeu l'interessant estudi de C. MILLÀS I CASTELLVÍ, *Una aproximación a los planes de estudio y a las bibliotecas de los franciscanos en Catalunya (siglos XVII-XVIII): Archivo IberoAmericano,* 221-222, 1996, p. 385-427.

2. Publicat per primer cop a Madrid el 1654, fou reeditat moltes vegades, almenys vint-i-cinc, fins al segle XIX, en què el nostre mossèn Jacint Verdaguer, també autor d'un relat de pelegrinatge a Terra Santa, afirma que «es trobava en tots los escons i llibreries de la Plana de Vic».

3. Relat molt curt, la primera edició és del 1590 i valenciana, i se'n feren més de vint edicions almenys fins al 1805.

presència dels franciscans als llocs sants i sobre la geografia i la història de Palestina. I el mateix Fluxà ens diu que hi havia una bona biblioteca al convent de Nicosia, a Xipre. El nostre autor, doncs, hauria pogut documentar-se perfectament, si hagués volgut precisar dates, confirmar xifres i donar noms de persones, però no era aquesta la seva intenció i en tingué prou amb les notes que anà escrivint de la seva actuació a Terra Santa. Ni tan solament, com feren altres autors, cita els punts de la Bíblia o dels Evangelis que tenen relació amb el lloc o el fet que descriuen.

L'OBRA

El pare Fluxà dividí el seu relat en 55 capítols –per error del copista es repeteix el 54–[1] que fan pensar en l'existència d'un diari que després fou utilitzat com a canemàs completat amb altres notícies i fets que li havien cridat l'atenció o considerà oportú de consignar. En aquest conjunt, s'hi distingeixen clarament set blocs, arrenglerats sense un pròleg on expliqui el propòsit que té l'autor en agafar la ploma, ni un epíleg on exposi conclusions a les quals hagi arribat:

Primer: «De Barcelona a Xipre passant per Marsella». Comprèn els capítols 1 a 4 i s'hi expliquen els preliminars del viatge, la sortida de Barcelona, l'escala a Marsella i l'arribada a Xipre.

Segon: «Xipre». Comprèn els capítols 5 a 12, on s'explica l'estada a Làrnaca i , sobretot a Nicosia, primer lloc de servei religiós.

Tercer: «Natzaret». Comprèn els capítols 13 a 20, on s'explica l'arribada a Acre i el viatge a la primera destinació a Terra Santa: Natzaret. Descripció de la vila, el convent franciscà i els voltants.

Quart: «Jerusalem». Comprèn els capítols 21 a 35, dedicats a descriure especialment el món religiós catòlic de Jerusalem. Els capítols 22 a 27 es refereixen a l'activitat litúrgica dintre la basílica del Sant Sepulcre, on també inclou la de grecs i armenis. Del 28 al 35 tracten dels voltants de Jerusalem, amb excursió al Jordà.

Cinquè: «Betlem». Comprèn els capítols 37-43, els quals tracten de Betlem i voltants.

1. El copista ha comès dues errates en la numeració dels capítols: del 36 passa al 38 i després repeteix el número 54. Nosaltres hem corrregit la numeració sense fer-ne nota en el lloc corresponent.

Sisè: «Sant Joan o Ain Karem». Comprèn els capítols 44-46, on es descriuen els llocs sants de Judea, especialment Sant Joan o Ain Karem.

Setè: «De Saida a Toló». Comprèn els capítols 47-56 i s'hi expliquen els preparatius per a la tornada, anada a Saida per a embarcar, sortida cap Xipre i trajecte entre Xipre i Toló, on s'interromp el relat.

Aquests set blocs segueixen un ordre cronològic estricte amb l'excepció del quart, el cinquè i el sisè, on la narració es basa en el lloc d'estada. Tots set blocs, però, presenten una estructura adequada a la intenció d'informar els futurs servidors dels llocs sants.

No és fàcil classificar el nostre relat en un gènere concret, però amb criteris actuals podem situar-lo en l'anomenada «literatura del jo».

De l'estructura lògica i ben meditada que exclou la precipitació, se'n desprèn que, un cop tornat de Palestina el pare Antoni Fluxà, aprofità les notes d'un diari que anà escrivint durant l'estada per fer dues coses: d'una banda, conservar per a ell mateix el record del seu pas per Terra Santa, i de l'altra pintar un quadre viu per a un destinatari concret: els germans del convent on professava i, a tot estirar, els de la pròpia província o demarcació eclesiàstica –com es dedueix del fet que elegí escriure en català– a fi que el religiós de l'orde que volgués anar a Terra Santa sabés a què atenir-se.

D'acord amb la finalitat descrita, el relat conté especialment com s'hi anava i se'n tornava (les característiques del viatge), els llocs que hi havia per a servir, en quines condicions es prestava aquest servei, quina vida religiosa s'hi menava, els actes litúrgics que hi tenien lloc; i també les característiques del territori, tant físiques (flora, fauna, vegetació), com humanes (gent que hi habita, tarannà, costums).

No pretengué escriure un tractat sobre Terra Santa per a un públic erudit o savi, el qual ja estava servit a bastament amb altres llibres, ni redactar un informe sistemàtic de l'estat de la Custòdia, perquè l'autor hi afegeix les vicissituds personals i anècdotes, que són els elements que separen el relat d'un informe i el converteixen en un llibre de memòries. Tampoc no volgué fer una guia, ja que en cap moment no exhorta ningú a fer el pelegrinatge i per tant hem de descartar que escrivís per als possibles pelegrins o per al poble cristià en general.

Hem de destacar també que quan un escrit de caire autobiogràfic inclou períodes viscuts a l'estranger, o tot ell és precisament la narració d'una etapa de la vida passada fora del país d'origen, pot suscitar-se la qüestió de si el text tractat es pot incloure en el gènere de viatges. Aquest és el cas del *Llibre de la mia peregrinació,* perquè hi trobem la

descripció del que és peculiar i propi del país visitat, i per tant diferent del que hi ha al país d'origen. El visitant, en general, se sent sorprès per allò que veu de diferent i aquesta realitat diferent és la que intentarà de retenir per explicar als lectors compatriotes. Així actua el viatger, però el relat del nostre franciscà no és la narració del pelegrí que s'està només uns quants dies en un país, sinó que en aquest cas el narrador hi ha passat gairebé quatre anys. Penso que aquesta inclusió d'observacions no exclusivament religioses i d'opinions personals sobre la realitat humana que l'envoltava fan que el *Llibre de la mia peregrinació* es pugui incloure també en el gènere esmentat.

Tot religiós franciscà anava a Terra Santa amb la missió fonamental de contribuir a la conservació dels edificis o restes d'edificis relacionats amb fets bíblics, però especialment els evangèlics relacionats amb la vida de Jesús. Aquestes restes es trobaven fonamentalment a Judea i Galilea. Per decisió de Roma, des de 1342, els franciscans tenien en exclusiva la cura dels llocs sants de Jerusalem, Betlem i Ain Karem. Sense aquest caràcter exclusiu, hi havia presència franciscana a moltes altres ciutats i pobles de Llevant: Damasc, Constantinoble, Alexandria, el Caire, Sant Joan d'Acre, Saida, Jafa, Làrnaca, Nicosia..., però aquí ja hi havia també missioners d'altres ordes: jesuïtes, carmelites, caputxins, etc.

El nostre autor repartí el temps de la seva estada llevantina entre Xipre (Làrnaca i Nicosia), Judea (Jerusalem, Betlem i Ain Karem) i Galilea (Natzaret). De passada, en trànsit cap a Catalunya, estigué a Sant Joan d'Acre i Saida. Tots aquests territoris estaven sota les autoritats de l'Imperi Otomà des de 1517.

Xipre era una possessió turca des de 1573, però la majoria de la població parlava grec i era de religió ortodoxa. Com a conseqüència de l'ocupació turca, les catedrals i bon nombre d'esglésies cristianes foren transformades en mesquites. La impressió que es trasllueix del relat del pare Fluxà és que la major part del poble és cristià ortodox i només les autoritats i part de la població són turques. La missió dels religiosos occidentals és atendre els pocs catòlics que hi ha –pràcticament només els comerciants estrangers–, els maronites i els grecs fidels a Roma.

A terra ferma, a Palestina, la població era de majoria musulmana, i no hem d'oblidar els beduïns, que vivien fora de les ciutats sobre una gran extensió territorial i gairebé fora del control de les autoritats de la Porta. Des de l'Edat Mitjana rebien el nom d'àrabs per part dels viatgers i pelegrins, els quals reservaven el nom de moros per als musulmans de

les ciutats que no eren turcs. Hi havia també una varietat notable de confessions cristianes: armenis, coptes, grecs ortodoxos, nestorians, maronites i catòlics, aquests generalment als ports principals, Finalment hi havia els jueus, establerts a diversos punts, no gaire nombrosos i generalment malvistos de turcs, musulmans i cristians.

Els religiosos franciscans desconeixien l'àrab generalment. Ni el sabien quan arribaven ni l'havien après quan se n'anaven, al cap de tres o quatre anys. Només uns quants l'aprenien, sobretot a Damasc, perquè havien d'atendre una petita població cristiana fidel a Roma que era d'aquesta llengua i perquè calia tractar amb les autoritats. Els franciscans ensenyaven l'italià –llengua predominant entre els religiosos– als nens que acollien en alguns dels seus convents, i després, de grans, feien d'intèrprets, dels quals la Custòdia no podia prescindir. Per tant, la comunicació amb la població autòctona era escassa i imperfecta i la convivència molt conflictiva i frustrant, sobretot dintre Jerusalem i a Betlem. Amb tot, el relat del pare Fluxà ens deixa entendre que hi podia haver relacions força bones amb individus particulars i amb determinats representants locals del poder turc.

Pel que es dedueix del relat del nostre franciscà i d'altres viatgers i pelegrins, la relació amb els beduïns (però anomenats àrabs) era molt difícil, com sembla que ho era la d'aquest poble amb els turcs i altres comunitats. Dominaven tot l'espai que no era darrera muralles i convertien els desplaçaments en una aventura perillosa fins al punt que els viatgers, tant musulmans com cristians, havien d'anar sempre agrupats i amb protecció militar (els geníssers).

El pare Antoni Fluxà també visqué rera els murs dels convents on s'estigué, però s'interessà pels habitants dels llocs per on passà. Poc o molt, la vida que feien, de què vivien, com s'organitzaven, quins costums tenien, queda reflectit en el seu relat, el qual en principi només havia de conservar els records i les emocions religioses de l'estada en el lloc més important del cristianisme. Així, a Marsella, compara la burocràcia portuària local amb la barcelonina, es fixa en la indumentària femenina, emet judicis sobre el valor artístic de la ciutat, sobre els seus centres assistencials, com també sobre la brutedat que impera arreu. I una descripció que mai s'oblidarà de fer: la del convent on s'allotja i com és la vida religiosa que s'hi fa. En el cas de Marsella, això té interès pel fet que el convent franciscà desaparegué després de la Revolució de 1789. També l'estada a Xipre –a Làrnaca i Nicosia– li és ocasió propícia per a explicar-nos com és el convent que l'acull i com s'hi

viu. I a continuació ens parla de com treballen els pagesos, quan sembren, quan cullen, com celebren les festes religioses els ortodoxos i els turcs, com viu el seu clergat, en quin estat es troben les restes cristianes. Aquest interès no decau quan és destinat a la Terra Santa pròpiament dita. Dedica uns capítols a parlar-nos de la vida religiosa, dels actes litúrgics que es fan a Jerusalem, Betlem, Sant Joan, Natzaret, però a continuació n'hi afegeix d'altres exclusivament dedicats a la vida dels seus habitants.

La mirada del pare Fluxà no fa l'efecte de ser la d'un fanàtic intransigent, però és la d'un religiós catòlic que ha de viure envoltat d'una enorme hostilitat, no solament per part dels musulmans com a creients i dels otomans, enfrontats militarment amb els europeus, sinó de les altres confessions cristianes, en especial la grega ortodoxa i l'armènia. Les lluites entre ortodoxos i catòlics per la possessió a vegades d'un altar, a vegades d'una basílica sencera, eren aferrissades i sovint es pagaven amb sang i sempre amb grans quantitats de diners per part dels fidels a Roma. Els otomans, com més malament els anaven les empreses militars, més collaven els catòlics, perquè els ortodoxos, tot i que eren també infidels, almenys eren vassalls del Gran Turc. Aquesta situació opressiva no predisposava precisament a una visió objectiva de les terres i persones que eren governades des de la Porta i així el pare Fluxà deixa entrar en el seu relat una sèrie de denúncies que no eren noves i que des del segle anterior ja escampaven les premses europees: govern despòtic del soldà, corrupció de les autoritats, venalitat dels càrrecs, violació de tota mena de drets, pèssima administració, endarreriment gran en els camps tècnic, científic, mèdic, agronòmic, etc.[1] Probablement eren certes en bona part, però no cal dir que en cap moment li passa pel cap al franciscà mallorquí d'intentar una comparació objectiva amb la realitat coetània del seu país. I tampoc no esmenta les fortes dissensions i conflictes que solia haver-hi entre els mateixos franciscans.

1. Segons B. HEYBERGER, *Les chrétiens du Proche-Orient au temps de la Réforme Catholique (Syrie, Liban, Palestine, XVII-XVIII siècles)*, École Française de Rome, Roma, 1994, les obres *Specchio ovvero descrizione della Turchia*, Venècia, 1674, 20. ed., *État présent de la Turquie*, París, 1675, i *Théatre de la Turquie*, París, 1682, de Michel Febvre (pseudònim d'un caputxí d'Alep), ja s'inscrivien en una línia propagandística tendent a desmitificar el poder otomà i a encoratjar les potències europees a enfrontar-s'hi amb més decisió.

Aquesta mala percepció sociopolítica de la Palestina i els seus habitants té un lleuger element compensatori en l'aspecte eticoreligiós quan el pare Fluxà reconeix als musulmans la devoció, la constància en la pràctica de l'oració, i al clergat d'altres confessions cristianes una fe profundíssima i una dedicació abnegada.

Finalment, creiem destacable el fet que el pare Fluxà destina els dos darrers capítols del seu relat al viatge de tornada, un viatge que començà el dia 10 de juny de 1736 i acabà el 27 d'agost a Toló. En aquestes pàgines i gairebé dia per dia ens transmet l'enuig, el cansament, la por i la incertesa que podien turmentar els qui emprenien un viatge per mar abans de la navegació de vapor. Si a l'anada, de Marsella a Xipre hi havia esmerçat vint-i-dos dies, a la tornada es convertiren, a causa dels fenòmens climàtics adversos, en gairebé vuitanta per fer el camí invers. És un temps avui increïble que converteix el relat del franciscà mallorquí en un testimoniatge força interessant de la història de la navegació pel Mediterrani.[1]

Llengua i estil

El llibre de la mia peregrinació no té, tot i ser una obra escrita amb reflexió i sense precipitació, un estil acurat. La suplantació gairebé total de llibres escrits en català pels impresos en castellà ja esmentada es deixa sentir prou, com no podia ser d'altra manera, en el text de Fluxà, i tant en el lèxic com en la sintaxi. No es pot dir precisament que sigui el treball d'un literat, però vista la manca de models literaris adequats o prestigiosos que patien els autors que volien escriure en català, aquest relat és apreciable per la frescor i espontaneïtat que reflecteix.

El pare Antoni Fluxà era mallorquí i en aquesta varietat dialectal del català escriví. Com era tradicional, la forma d'article que predomina és la derivada de «illu», en la forma *lo, el, los, els.* A més, té una tendència notable a l'escriptura fonètica i s'aparta considerablement de qualsevol estàndard.

1. El 1752, un altre franciscà, Angelo Maria Papotti, passà noranta dies a bord per a anar de Livorno a Jafa, tal com explica S. Saccone, *Come si viaggiava verso la Terra Santa: la «Descrizione del viaggio e le sue vicende» di Angelo Papotti (1751-1754),* dins *Miscellanea di Storia delle explorazioni,* XXII, Gènova, 1997, p. 134.

No és el nostre propòsit estudiar el manuscrit des d'un punt de vista lingüístic i per tant ens limitarem a una descripció sumària de les grafies que el caracteritzen.

Se'n poden destacar els trets següents:

1) Vocalisme:

Hi ha una confusió total en la representació gràfica de la neutralització a/e: «enar», «tellar», «perlar», «poblesió» per anar, tallar, parlar, població; «cause», «obre», «barbe», «assent», «asperaren», «marcans», «refató», «aspentat», per causa, obra, barba, essent, esperaren, mercants, refetor, espantat.

També n'hi ha en la *o* àtona: «podian», «custum», «descubrir», per podien, costum, descobrir.

A més a més, el text presenta altres característiques ortogràfiques que havien esdevingut gairebé normals al segle XVIII, com per exemple el predomini de les formes de plural en *as*. La conjunció i escrita sempre «y».

Tendeix a conservar el grup àton final *ia*, però hi ha algunes excepcions: «llargari», «amplari», «lluminari», «sinis» per sínies, amb la hipercorrecció de «presbitèria» per presbiteri.

2) Consonantisme:

En el consonantisme, hi ha la mateixa anarquia. Així, la confusió entre *s* sonora i *s* sorda i viceversa apareix arreu: passava ho trobem escrit «pessave», «pesava», «pasava», «pasave», etc.; i posar i posàvem es converteix en «possar», «possavem». Igualment «pasaven», «fosen», «profesó», «clasics», «nesecitats», «proseguírem»,«presís», «llisència», «siris» per passaven, fossen, professó, clàssics, necessitats, prosseguírem, precís, llicència, ciris.

No fa ús de la *ç*: «alsar», «comensar».

El grup *mp* és escrit generalment *np*: «tenpestat», «conpañia», «senpre», «canpanar, «aconpañave», «conpletas», «anple», «unplir».

El grup *mb* l'escriu molt sovint *nb*: «enbarcar», «tanbé», «conbregar», «conpany», «enperador» per embarcar, també, combregar, company, emperador.

Els verbs acabats en *ejar* i alguns altres mots mostren la pronunciació africada de la sibilant: «bordetjant», «passetjant», «maretjats» i «maretxats», «costetjant».

Predomina la *ch* final per a representar el sol velar [k], però hi ha casos de *c* final: «foc», «llarc», «poc». I també inicial: «Chatalunya», «chatòlic», «christians».

Predomina de bon tros la utilització de *ñ* per al so nasal palatal, i en posició final és escrit *ñi*: «puñi», «Alamañi», «lluñi».

La palatal fricativa sorda s'escriu sempre amb la grafia *x*: «matex», «axò», «axí», «bax», «caxes» per mateix, això, així, baix, caixes; però quan el so és africat es transforma en *tx* i també *x*: «vax» per vaig, «mitx» per mig.

Molt sovint *rr* reduït a *r*: «aròs», «coresponen», «paruqueta», «aribar», «paròquia», «coral», per arròs, corresponen, perruqueta, arribar, parròquia, corral.

Hi ha pèrdua de *r* final en els infinitius i substantius: «entrà, «reservà», «cuiné», «refetó» per entrar, reservar, cuiner, refetor; «marinés», «forestés», «siculàs», «carrés», «primés» per mariners, forasters, seculars, carrers, primers.

Hi ha alguns casos de metàtesi, corrents en alguna part de Mallorca: «probe» per pobre, «catredal» per catedral, «premeten» per permeten.

Pel que fa a l'ús de la *h*, n'hi ha tant un ús sobrer: «ahont», «hont», com inexistent.

Confusió entre la palatal fricativa sorda *g/j*: «manjava», «manjave», «mangave», «jermanes», «mangar», «diumenga», «magor», per menjava, germanes, menjar, diumenge, major.

Els mots acabats en *nts* perden sovint l'oclusiva medial: «parens, «dolens», «marcans», «contens», «bastimens», «san», «sans», «infans» per parents, dolents, mercants, contents, bastiments, sant, sants.

Igualment els mots acabats en *rts*: «pars» per parts.

El grup *mps* perd a vegades la *p* : «tems» per temps.

La nostra edició

No sabem de l'existència de cap més còpia, i encara menys si s'ha conservat l'original. No hem pogut escorcollar els arxius mallorquins i només podem dir que Joaquim M. Bover, a la seva *Biblioteca de Escritores Baleares*,[1] on es troben notícies d'altres autors mallorquins que escriviren sobre Terra Santa, no enregistra aquest relat ni sota el nom de l'autor ni com a anònim. Per tant, a l'espera que algun estudiós

1. Palma de Mallorca, 1868.

trobi més manuscrits i reuneixi els elements per empendre una edició crítica com cal, donem a conèixer el viatge amb l'ortografia modernitzada, atès que el manuscrit és difícil de llegir fins i tot per als especialistes. Creiem que aquesta opció permetrà que els estudiosos de la Custòdia de la Terra Santa i lectors en general puguin accedir a un text força interessant per la seva riquesa en notícies sobre la vida quotidiana tant als convents com en els pobles d'aquella província franciscana.

La modernització del text s'ha fet d'acord amb els criteris següents:

a) Hem fet alguns canvis en la puntuació.

b) Regularitzem les majúscules, guionets i apostrofació, però deixem en majúscula els noms de càrrecs o jerarquies, d'acord amb el sentit reverencial de l'autor.

c) Regularitzem el vocalisme àton *a/e* i *o/u*, com també l'ús de la *h*, de *u* i *v*, de *j* i *y*, i de *s*, *ss* i *ç*; suprimim la *h* intervocàlica i final d'acord amb la normativa actual; deixem *ch* per al so africat palatal només en els castellanismes.

Regularitzem els usos de *tan/tant* i *quan/quant*.

Per confluència fonètica, *ab* és usat tant en el sentit de *en*, com *en* en el sentit de *ab*. Aquesta confusió és tan freqüent al manuscrit que ens permès de corregir-la segons el sentit sense fer-ho constar en nota.

d) Modernitzem les reminiscències de l'ortografia llatina com ara els grups de *s* inicial més consonant. En aquest cas, hi afegim una *e*: esperar, esperant, Espanya, espanyols, escola, escolanet per «sperar», «sperant», «Spañe», «spañols», «scola» «scolanet».

e) S'ha respectat la morfologia i el lèxic de l'original. S'han conservat els castellanismes i estrangerismes en general, els arcaismes i els vulgarismes. No hem mantingut, però, formes com *ab, ahont, beurer, mourer* i *veurer,* les quals hem substituït per amb, a on, beure, moure, veure. Els topònims s'han adaptat a les grafies actuals, en general a les que es troben a la *Gran Enciclopèdia Catalana.*

f) Igualment es respecta la sintaxi. L'autor tendeix a prescindir de *que* en les oracions completives de complement directe, la qual restituïm entre claudàtors quan creiem que això farà més comprensible el sentit de la frase. Igualment fem en alguns casos de supressió de *a* entre verb i infinitiu: «tornarem enbarcar» per tornàrem a embarcar.

[**1r**] IN NOMINE DOMINI. AMEN.

COMENÇA LO LLIBRE DE LA MIA PEREGRINACIÓ A ON DONARÉ VERDADERA RELACIÓ DE LO MÉS PRINCIPAL VIST I SU[C]CEÏT A MI EN MON VIATGE.

[**1v**] **CAPÍTOL PRIMER.** ***De com fonc a Mallorca per despedir-me.***

Molt de temps havia que tenia desig de fer aquest sant camí i viatge a los sants llocs de Jerusalem, però a causa de finir los estudis no lo vaig posar en obra fins l'any 1732 en què, finit lo Moral[1] i obtinguda la patent de predicador i confessor, vaig instar ma pretensió al Superior major, nostre pare Reverendíssim Soto,[2] i mediant nostre president pare Provincial Saura[3] se va alcançar la llicència molt prest.

Antes de posar-me en tan llarg camí, vaig pensar seria bo anar primer en Mallorca per despedir-me de mon pare, onclo, germanes i demés parents, i obtinguda la patent de nostre pare provincial, lo dia 27 de maig per la tarda me vaig embarcar en lo correu. Tinguérem bon temps i lo dia 29 fórem en Mallorca. Fonc a nòstron convent[4] i no fonc tan ben rebut del Guardià, que era lo pare Sautó Negra, que ni la benvinguda me va donar. Los demés religiosos me feren molta caritat, en particular lo pare Josep Thoels, mon onclo i molts altres, i lo temps que vaig estar a la ciutat, que foren catorze dies, re me contentava.

[**2r**] Per esto lo dia 14 me vaig partir per a Llucmajor[5] i vaig estar millor que no en Ciutat. Lo Guardià era lo definidor Miralles i lo Vicari lo pare Mateu Thomàs, i lo feren molt bé.

Lo dia 22 de juny vaig rebre una carta de nostre pare Provincial en què me deia que lo més prest que pogués me restituís en Barcelona, que ja havia vinguda la patent per anar a Jerusalem. Molt sentí mon pare, onclo i demés parents que tan prest me n'hagués de tornar, però no obstant

1. *Moral*. Curs de Teologia Moral.

2. *Soto*: Juan de Soto. El 1733 era lector jubilat i General de l'Orde de Sant Francesc.

3. *Saura*: Fra Antoni Saura fou tres vegades provincial: els triennis 1730-1733, 1740-1743 i 1750-1753. En el capítol de Roma de 1750 fou elegit definidor general. Fou també consultor de la Suprema Inquisició. Morí el 3 de gener de 1757.

4. A Ciutat hi havia dos convents franciscans: el de les Llagues de Sant Francesc i el de Jesús.

5. El convent de Sant Bonaventura, fundat el 1599.

això, lo dia 22 me vaig tornar partir per a la Ciutat i lo dia 25 per la nit me vaig tornar embarcar per Barcelona en lo mateix correu.

Tinguérem lo primer dia bon temps i en 24 hores mos posàrem prop de Catalunya, però vingué una tempestat de vent i aiga que mos féu tornar en Mallorca en dotze hores. Fórem en el port d'Andratx i estiguérem aquí fins lo dia 30. Jo fonc a la vila i vaig estar tot aquest temps en casa de mon amic lo Dr. Gabriel Alemany i lo féu molt bé, i lo dia 30[1] per lo matí mos tornàrem embarcar. Vàrem veure una fragata,[2] però no sabíem [que] fossen [**2v**] moros i passàrem prop de ells. Tinguérem bon temps, i lo dia 1[3] de juliol vaig arribar en Barcelona.

Lo dia 2 fou lo últim dia que em vaig tallar la barba.[4] Essent en Barcelona, per no tenir barca que anàs en Marsella vaig haver d'esperar tretze dies, i en aquest temps, lo dia 9 vaig anar a Sant Boi[5] per a despedir-me de la senyora Maria, i lo dia 11 vaig tornar en Barcelona, on vaig estar fins lo dia 14.

CAPÍTOL 2. *De com vaig partir per a Marsella.*

Lo dia 15 de juliol per lo matí me vaig partir per Marsella amb una tartana[6] francesa en companyia del pare Sagismon[7] Gràcia i lo pare Pau Pou,[8] que per tots tres vingué la llicència [a] un mateix temps.

Lo patró de la tartana se deia mussú[9] Joan Lion, mallorquí i habitant en Marsella. Lo tracto que mos féu fou molt mal, sent així que la paga era molt bona i, ademés de ser pagat, li donà lo fra Antoni Pla per a

1. *30*: ratllat '29'.

2. *fragata*: vaixell de vela de tres pals (trinquet, major i mitjana), a més del bauprès. N'hi havia de guerra i de mercants.

3. *1*: ratllat '2'.

4. La barba era un element que causava respecte a les terres de Llevant i els religiosos que hi anaven se l'havien de deixar.

5. *Sant Boi*: Sant Boi de Llobregat, població pròxima a Barcelona. Al primer quart del segle XVIII tenia un miler d'habitants.

6. *tartana*: embarcació provençal cobertada, de dues rodes, amb aparell llatí, generalment d'un sol arbre vertical, amb un petit masteler, rems, destinada a la pesca o al transport de mercaderies.

7. *Sagismon*: per Segimon.

8. El pare Pou escriví també els records de la seva estada a Terra Santa. Vegeu A. HOMS I GUZMÁN, *Una relació desconeguda sobre Terra Santa: les* Notícies verdaderes *del franciscà Pau Pou (1732-1737): Analecta Sacra Tarraconensia,* 73, 2000, p. 87-128.

9. *mussú*: per monsieur.

tots tres bona provisió i mos era precís menjar lo que nosaltres aportàvem, i havia tan poca vergonya que volia passar sens fer foc molts dies, i era tanta la misèria que ni llenya teníem per a fer foc, i mos begueren lo vi.

[**3r**] Lo primer dia de nòstron camí tinguérem calma i sols arribàrem a Montgat,[1] i la major mortificació fonc anar carregats de banyes que pudien molt. També aportava una dona amb tres criatures i mos enfadava més.

Lo dia 16 arribàrem a Mataró[2] i saltàrem a terra. Jo vaig dir missa a casa Arnau[3] per ser aquell dia Nostra Senyora del Carme. Tot lo dia estiguérem en terra i per la nit mos tornàrem embarcar.

Lo dia 17 tinguérem poc vent i sols arribaren davant Pineda,[4] i sempre anàvem prop de terra.

Lo 18 fórem amb petit vent i contrari prop de Roses.[5] Lo dia 19 prop de les Medes[6] i donàrem fondo prop de terra i menjàrem arròs a la desesperada.[7] Mai n'havíem menjat.

Lo dia 20 per la nit fórem prop de Cadaqués[8] i vingué un bon vent i en sola aquesta nit passàrem lo golfo de Lleó[9] sens ningun perill, sols cerca la mitjanit giraren les veles i per ser los mariners dolents los costà

1. Montgat: població situada al nord de Barcelona, molt a prop, formada a començament del segle XVIII per un petit agrupament de cases de pescadors.

2. *Mataró*: ciutat de la costa catalana, 30 kms. al nord de Barcelona. A la primeria del segle XVIII comptava amb uns 6.000 habitants i era la cinquena ciutat de Catalunya. Tot i la importància de la ciutat, no tenia port, i les naus havien de fondejar al davant i carregar o descarregar les mercaderies per mitjà d'uns llaguts.

3. *casa Arnau*: M. RIBAS I BERTRAN, *Origen i fets històrics de Mataró*, Aixernador Edicions, Argentona, 1995, p. 101, esmenta Ca l'Arnau entre els edificis particulars de la ciutat, però a Mataró hi havia a l'època diverses famílies riques de cognom Arnau. P. MOLAS I RIBALTA, *Societat i poder polític a Mataró. 1718-1808,* Ed. Rafael Dalmau, Barcelona, 1973, p. 52 i 92, esmenta uns Arnau pertanyents a l'alta burgesia, els quals tenien una casa espaiosa que disposava de capella.

4. *Pineda*: població situada a 54 kms. al nord de Barcelona. No arribava al miler d'habitants.

5. *Roses*: poble del nord de Catalunya, a 156 kms. de Barcelona. Tenia uns 400 habitants al primer quart del segle XVIII.

6. *Medes*: arxipèlag situat al nord de Catalunya, davant el Baix Empordà, compost per dos illots i alguns esculls.

7. *arròs a la desesperada*: especialitat culinària que no hem sabut identificar.

8. *Cadaqués*: municipi de l'Alt Empordà, situat a la península del cap de Creus. A la primeria del segle XVIII tenia uns 725 habitants.

9. *golf de Lleó*: golf de la Mediterrània que s'estén entre el cap de Creus i la desembocadura del Roine (400 kms. aproximadament).

molt i mai acabaven, i si no fos estat per lo patró no porien girar. Los mariners serien set.

I per últim, lo dia 21 per lo matí descobrírem Marsella i quedàrem contents.

[3v] CAPÍTOL 3. *De com vaig arribar en Marsella i lo vist.*

Lo dia 21 per lo migdia arribàrem en Marsella. Donàrem fondo en el port, que és tan bo com n'hi hagi en tot lo mar, si no tenia les aigues tan brutes, que són la mateixa brutícia. Antes d'entrar en este port se troben algunes isles petites. La una se diu Castelvi, altra Bramepan, altra Pumaguer i altra la Plana.[1] Totes estes guarden lo dit port i a l'entrada també té fortaleses[2] que lo guarden.

Quan nosaltres arribàrem, havia setze galeres i més de 200 vaixells, i entre tots los bastiments serien més de mil embarcacions grans i petites. Per totes parts està rodat de cases que tenen moltes finestres i d'elles poden parlar a los bastiments. Los forçats de les galeres tots treballen i tenen moltes casetes a la mateixa riba i fan de tot. Los moros forçats també fan lo mateix, que tothom s'enginya.[3] I lo millor que té dit port és que tot lo que s'entra en ell és franc, sols[4] no sia tabaco i sal. La pólvora també s'aporta a Casa del Rei.[5]

[4r] Dins de poc temps que fórem arribats mos donaren pràctica,[6]

1. Les illes que tanquen la rada de Marsella tenen, en francès, els noms següents: Ratoneau –també anomenada de Saint-Etienne-, Pomégues –coneguda també com Bramaupant, i If. En aquesta darrera, s'hi construí una fortalesa entre 1524 i 1528, la qual el 1624 esdevingué presó. Alexandre Dumas la féu famosa amb la seva novel·la *El comte de Montecristo*. Castelvi pot ser una defectuosa transcripció de Castell d'If, i la Plana es pot referir a un escull anomenat Planier, 20 kms. a l'oest de Marsella. Segons J.-B. TOLLOT, *Nouveau voyage fait au Levant, és années 1731 et 1732, contenant les descriptions d'Alger, Tunis, Tripoly de Barbarie, Alexandrie en Egypte, Terre Sainte, Constantinople, etc.*, París, 1742, p. 352, a Pomégues hi havia el llatzeret per a complir la quarantena els vaixells que venien de Llevant, i que ell passà. Disposava d'una cambra on els viatgers eren exposats durant set minuts al fum que es produïa en cremar unes herbes molt pudentes. Aquesta operació es repetia al cap de quinze dies.

2. Aquestes fortaleses són, a la dreta el fort de Sant Nicolau i l'esquerra el fort de Sant Joan, totes dues del segle XVII.

3. *s'enginya*: enginyar-se: discórrer amb enginy els mitjans d'aconseguir o d'executar (alguna cosa) (*DIEC*).

4. *sols*: amb l'excepció.

5. *Casa del Rei*: era la residència o palau de l'intendent de les galeres.

6. *pràctica*: al text, 'patria'. Aquí 'donar pràctica' vol dir donar l'autorització per a atracar al port.

que no costa tant com a Mallorca ni Barcelona, que fan anar d'Herodes a Pilat sens aprofitar res.

Luego d'haver saltat a terra sens haver volguda veure la roba[1], mos n'anàrem en nostre convent. Fórem a trobar lo Provincial que viu aquí. També fórem a dir «*Benedicite*» amb el pare Guardià i mos remeté al quarto de Terra Santa.[2] Aquí fórem rebuts molt bé. Mos feren refrescar luego i mos donàrem celda[3] en el mateix hospici, conforme és costum a los qui van a Terra Santa.

Aquest hospici és bo. Tindrà unes dotze celdas i quasi sempre hi ha religiosos qui van o vénen a Terra Santa. Té son refetor,[4] rentador[5] i secretes,[6] i sols sien dos o tres los forasters, sempre los fan lo menjar en lo hospici. Aquí té celda pròpia lo conductor d'Espanya,[7] i sempre que passa paga lo que han gastat los religiosos espanyols qui han passat a Terra Santa, i los francesos no fan sinó bestraure per los qui passen i fins lo magatzem a on posen sa roba fan pagar.[8]

[**4v**] Aquest convent està prop de la murada de la part del mar. És molt baix i no té quasi ninguna vista, si no fos per lo campanar, que és alt i bo. La iglésia és molt miserable i apareix més celler que iglésia. Té lo cor baix, al mig, i los siculars[9] canten amb los religiosos. Les capelles corresponen en pobresa a la iglésia. La sacristia és així mateix. En ella vaig veure dos calis de sant Lluís, bisbe, i un tern ordinari. També un cap de nano més gros que un cap de gegant de Barcelona.[10]

Ningú vol dir missa de matí i nosaltres sempre dèiem les primeres.

1. *veure la roba*: vol dir que no passaren cap escorcoll a la duana.

2. *quarto de Terra Santa*: despatx o dependència del religiós que s'ocupava dels viatgers en trànsit cap a Terra Santa.

3. *celda*: al manuscrit, sempre 'selda', castellanisme ben arrelat ja al segle XVII, segons el *DECLLC*.

4. *refetor*: refectori, menjador.

5. *rentador*: lloc on hi ha recipients adequats per a rentar-hi roba o altres coses (*DCVB*).

6. *secretes*: latrina. La utilització en plural és pròpia de Mallorca, segons el *DCVB*.

7. *conductor d'Espanya*: religiós franciscà encarregat de dur els diners de les almoines i les donacions de la Corona a Terra Santa.

8. A continuació hi ha la frase: 'La vida fonc ordinari', ratllada.

9. *siculars*: per seculars, és a dir, no eclesiàstics.

10. Segons A. BOUYALA D'ARNAUD, *Évocation du vieux Marseille,* París, 1961, p. 195, el convent dels franciscans de l'Observança, anomenat de Sant Lluís, passà a l'Estat durant la Revolució i fou venut i demolit. F.-X. EMMANUELLI, *Vivre à Marseille sous l'Ancien Régime,* Perrin, París, 1999, p. 42, dóna la data de 1524 com la de la fundació d'aquest convent.

Lo Provincial i pares graves[1] sempre diuen les misses a la missa cantada i no se parla de xicolata,[2] puix que lo dia de sant Jaume la volíem pendre nosaltres i no trobàrem xicolatera ni xícares en tot lo convent. Aixís fos en Barcelona.[3]

Alguns dies mos feren anar a dir missa fora, esto és a la Charité[4] o a l'Hospital[5] o algun convent de monges, que són tots prop del convent, i per anar fora un novici mos acompanyava i luego mos deixava sols a la iglésia per dir missa.

[**5r**] Tots los divendres i dies clàssics[6] se dóna la benedicció en nostra iglésia, i està funció se fa així. Se canten completes i, finides, posen Nostre Senyor patent. Se fa la professó amb la Vera Creu i antes de reservar[7] se dóna la benedicció amb lo sagrament i tots los dies se dóna a una o altra iglésia que ja estan per això assenyalades, i assisteix molta gent per ser los francesos molt devots d'esta santa cerimònia, així com de cantar les vespres.[8] I per exposar lo Senyor sols posen sis ciris. A nosaltres no mos permeteren anar al cor.

Lo convent és molt pobre i falta[9] a cobrir tot.[10] Les celdes de part de l'hort són un poc bones i alegres perquè lo hort és bo, però lo cultiven

1. *pares graves*: importants, de jerarquia elevada.

2. *xicolata*: pronunciació dialectal mallorquina per xocolata.

3. Aquesta frase és subratllada al manuscrit. Fa referència a la notable afecció que hi tenien els religiosos, especialment els regulars. Segons A. DOMÍNGUEZ ORTIZ, «Costumbres clericales en la España barroca»: *Historia 16,* any VIII, núm. 89, p.28-30, tant el tabac com la xocolata suscitaren controvèrsia en el món eclesiàstic, pel fet que eren substàncies noves a Europa sobre les quals no pesava cap obligació d'abstinència. El tabac, però, fou prohibit als llocs sagrats ja el 1642 per una butlla del papa Urbà VII, mentre que amb la xocolata hi hagué molta més tolerància. Els ordes més rigorosos, però, consideraren que atemptava contra la pobresa i la mortificació i el pare Mucio Vitelleschi (Roma, 1563-1649), general dels jesuïtes, el prohibí als membres de la Companyia de Jesús.

4. *Charité*: al text, Xarité. Edifici dedicat a la beneficència. Inaugurat el 1640, s'hi treballà fins al 1729 i arribà a ocupar 77.000 metres quadrats.

5. *Hospital*: edifici molt antic i colossal -fou començat al segle XII i reedificat i engrandit al final del segle XVI en un obres que duraren 25 anys-, el 1754 fou reformat pel cèlebre Mansard. I encara de 1863 a 1865 fou renovat totalment.

6. *clàssics*: de significació religiosa destacada.

7. *reservar*: guardar.

8. Sobre la vida religiosa a la Provença en aquesta època és interessant l'aportació de M. VOVELLE, *Pieté baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIème siècle,* París, 1973.

9. *falta*: la lliçó, però, és 'fante'. Al foli 17 v, hi trobem també clarament 'fantan' per falten. Sembla que vulgui dir que no té totes les necessitats cobertes.

10. *cobrir*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cuprir'.

siculars, que los frares no volen ser hortolans, i hi ha moltes flors i abunda de molta aiga. Lo demés, quina vida fan judic serà molt mala, i cada qual fa lo que vol conforme lo costum de la Província, i molts mos tenen envídia per saber com som tractats en Espanya, però de tot tenen ells la culpa, puix que los recolets[1] i caputxins tenen convents en Marsella i lo passen molt bé.

Lo comissari de Terra Santa se diu lo pare Camarino i ha estat Provincial. Lo vicecomissari se diu Esteve Maurel, [**5v**] i lo company, fra Francisco Beuda, i estos estan millor que ningú per raó de Terra Santa.[2] La vida que mos feren fonc ordinari, sent així que és ben pagada, però estava molt alegrement, i per tocar[3] al refetor tocava lo cuiner una trompeta.

La ciutat de Marsella serà com Barcelona, però molt més bruta, i és la mateixa brutícia, puix que tothom tira la merda per les finestres i si no fos que per los carrers corre aiga, per moltes parts no se poria passar. Per molts cantons i places té canons d'aiga, que sempre corre, i particularment prop lo port. Per fer aiga los bastiments està bé.

Los carrers no són molt curiosos per no haver molts palacios, perquè aquí tots són marxants, que n'hi ha una infinidad, i tenen una bona llonja[4] prop lo port, i aquí s'ajunten tots los dies dos vegades, i cada dia se saben notícies de quasi tot lo món. També hi ha un carrer molt ample i llarg i se diu lo Corso.[5] I a un cap d'ell és la plaça Major,[6] i aquí se troben moltes coses de menjar i tot va barato per no haver de pagar drets. Los demés carrers són quasi tot botigues de vendre, en particular a la vora del port, i per los carrers les dones venen de tot i sempre[7] se sent qui ven alguna cosa.

1. *recolets*: recol·lectes, adjectiu aplicat als religiosos que observen la regla i les normes d'una manera més estricta. Segons el *Dictionnaire des églises de France*, Robert Laffont, París, 1966, article "Marseille", vol. II, D 97, els recol·lectes franciscans de Marsella tenien un bell convent, del qual no queda sinó l'església de Sant Teodor, construïda entre 1638 i 1648.

2. *Terra Santa*: pel fet d'estar adscrits al servei de la Custòdia de Terra Santa, l'organització franciscana que tenia cura dels llocs sants.

3. *tocar*: per cridar.

4. *llonja*: llotja. Probablement es refereix a l'edifici de l'Ajuntament, a la planta baixa del qual es reunien els comerciants per als seus tractes i negocis.

5. *Corso*: aquest passeig, avui Cours Belsunce, fou acabat de construir el 1670 i aviat esdevingué lloc de trobada i relació dels marsellesos, especialment els benestants. Tollot, *op. cit.*, p. 19, el veié plantat d'arbres i ornat amb fonts.

6. *plaça Major*: probablement es refereix a la porta d'Aïs de Provença, que és on començava el Corso.

7. *sempre*: 'se senpre' al manuscrit.

[**6r**] Totes les iglésies d'esta ciutat són molt pobres. Só estat a veure la catredal[1] i és més pobre que la més pobre de Barcelona i és[2] feta molt malament. Les demés iglésies són com a capelles d'Espanya.

Més. Fonc a una que és un poc gran i se diu les Acules,[3] i esta serà la millor i és un poc bona. I quan era en ella va sortir un combregar i sols lo rector assistia, parlo de sacerdots, i tots los hòmens cantaven. Los canonges, quan van vestits de cor, per diferenciar-se[4] aporten una llarga pell en el bras i los collets de tots los capellans són com un coll de Mallorca.

Lo que més se veu per les iglésies són moltes cadires, perquè les madames[5] mai seuen en terra,[6] i totes les cases i famílies tenen son lloc per a seure pagant un tant a les confraries, i esto m'agradà molt. Dites madames van vestides més honestament que les senyores en Espanya i de ninguna se veu més de la cara. Les xiquetes són més curioses[7] amb la perruqueta que aporten, però se veuen grans tuntillos[8] i per los carrers se troben pocs cotxos, perquè no n'hi ha, però són moltes sillas de mano que sempre van per la ciutat, i qui vol pagar prest és servit, i se troba més lleialtat que en Barcelona.

[**6v**] Té esta ciutat una gran criança d'infants i és així. Prop lo nostre convent hi ha una gran casa i se diu la Charité. Aquí viuen molts mils[9] minyons que tenen pare, altres que no en tenen i a tots fan la vida, i quan són per a treballar, los posen a ofici, lo que lo minyó li agrada, i los primers diners que aguanya són per pagar la Charité. I los fan anar per

1. *catredal*: vulgarisme per catedral. Anomenada la Major, no tenia gaire mèrit artístic. Fou desafectada el 1856, demolida en gran part i substituïda per una altra de nova.

2. *és*: escrit a la interlínia superior.

3. *Acules*: església situada en el punt més elevat de la ciutat antiga, era a prop de l'Hospital. Fou demolida durant la Revolució, però se'n conservà el campanar punxegut del segle XIV.

4. *deferersiar-se*: la lliçó és correcta, però cal entendre diferenciar-se.

5. *madames*: és correcció meva, al text 'medemas'.

6. A *Un viaje por España en 1679*, Ediciones La Nave, Madrid, s.a. p. 189, la comtessa d'Aulnoy, explica que, a les esglésies de Madrid, les dones segueixen l'ofici assegudes a terra com els moros, és a dir, amb les cames encreuades. Hi afegeix també que prenen sovint tabac en pols i que no paren de ventar-se tant a l'estiu com a l'hivern.

7. *curioses*: és correcció meva; el manuscrit diu 'curiesos'.

8. *tuntillos*: per 'tontillos', del castellà *tonelete*, segons *Vox. Diccionario General Ilustrado de la Lengua Española*, Barcelona, 1987. Era un artilugi de la indumentària femenina que feia molt amples les faldilles a l'altura dels malucs.

9. *mils*: és correcció meva; el manuscrit diu 'mills'.

mar, i en tots los vaixells i barques en tenen de pendre un de dita Charité i altre de l'Hospital. Lo mateix fan com són vells. Donen de menjar i beure i los fan[1] treballar lo que poden.

Esta ciutat té vuit portals i bones muralles per la part del mar, però per lo demés no valen res per no ser ciutat de guerra. Los soldats són molts pocs i serien ninguns si no fos per les galeres. Si altra cosa particular veig, quan Déu vulla que tòrnia la diré en son lloc.

Lo comissari mos buscà bastiment per a Xipre[2] i havent estat sis dies en Marsella mos donaren lo passaport i ordre de marxar, i sols mos donaren vi per omplir la canaveta, que los de la tartana mos havien begut. I feren pagar lo coscuts,[3] que és lo costum que se paga per qualsevol religiós que passa a Terra Santa.

[7r] CAPÍTOL 4. *De la partida de Marsella per Xipre.*

Lo dia 27 de juliol per lo matí, sens poder dir missa, sent així que era diumenge, mos vingueren a buscar per anar a bordo per a marxar. Anàrem amb un llaüt al bastiment que s'havia posat en roda[4] una hora lluny. Esta fonc una barca[5] bona, sinó que és molt vella. Porta les veles[6] traus.[7] Lo capità se diu musú[8] Josep Cafú; lo escrivà, musú Francisco Susigo, i este era bon home, però lo capità no molt. Los mariners eren deu sens lo nostramo,[9] i dos minyons. Entre tots érem setze.

Aquí estiguérem esperant lo bon temps i tardàrem en partir dos dies, i començàrem a conèixer que aniria tan mal com a la tartana, perquè lo menjar era poc i mal. Mos aconsolava musur[10] Major, que és lo cirurgià[11]

1. *fan*: a la interlínia superior.
2. *Xipre*: al manuscrit, 'Cipro'.
3. *coscuts*: mot no identificat, sembla el nom d'un tribut o peatge.
4. *posat en roda*: estar fondejat un vaixell amb una o més àncores de vira, presentant sempre la proa a la part d'on ve el vent (*DCVB*).
5. *barca*: normalment designa una embarcació petita, de pesca o per al transport costaner o navegació de cabotatge, però també hi havia barques de grandària diversa, amb quatre i fins i tot cinc pals, aptes per a viatges més llunyans i càrrega més gran.
6. *veles*: correcció meva; el text diu 'vellas'.
7. *traus*: la vela trau és la major i més grossa que es para en la part més baixa de l'arbre (*DCVB*).
8. *musú*: per monsieur.
9. *nostramo*: mariner revestit d'autoritat damunt els altres d'un vaixell, en una categoria intermèdia entre ells i els oficials. (*DCVB*).
10. *musur*: per monsieur.
11. *cirurgià*: és correcció meva; al manuscrit, 'serurgià'.

de la barca -i tots los bastiments [que] sols[1] aportant setze hòmens en tenen de portar per força per ser ordre real, i medicines. Este médico mos deia que quan lo capità seria a bordo aniria millor, però va ser lo mateix, i si hagués durat molt aquest camí, mos hauríem vistos apurats. Jo me valia de la poca provisió que mos féu fra Anton Pla en les majors necessitats.

[**7v**] Lo dia 29 per lo matí mos posàrem a la vela. Tinguérem bon vent i prosseguí la nit, los dos altres dies, i lo dia 1 d'agost per lo matí descobrírem les muntanyes de Sardenya. Passàrem molt prop de les isles de Sant Pere,[2] que són unes petites isles distintes de dita Sardenya. Tinguérem alguns dies de calma i vent contrari, i descobrírem, passats quatre dies, les costes de Tunis, mes no se van veure ben clares. Altre dia se va veure una isla [que] té les muntanyes molt altes i se diu la Pantel·leria,[3] i aleshores era del senyor Emperador.[4]

Més. Passat alguns pocs dies fórem prop de Malta. Teníem intenció de passar per lo mig de Malta i Sicília, però no poguérem a causa del vent fort i contrari i mos féu passar lo temps entre Malta i la Barbaria.[5] Circa[6] la mitjanit me vaig alçar per veure Malta i la vaig veure un poc, però també vaig veure les ones més altes que la barca i no deixava d'estar espantat i desitjàvem molt vingués lo dia. Vingut que fonc, fonc tan gran lo treper[7] que fonc precís lligar les caixes i tot rodolava. I lo dia 10 i 11

1. *sols*: a la interlínia superior.

2. *Illes Sant Pere*: San Pietro és el nom d'una illa de 51,3 quilòmetres quadrats, situada a 6 kms. al SO de Sardenya.

3. *Pantel·leria*: al text, 'Pantelleria'. Illà volcànica situada al sud-oest de Sicília, a 100 km de l'illa i a 70 de la costa africana. Té forma allargassada (14 km de llarga per 8 km d'ample). El seu punt més alt arriba als 836 m. Fou posseïda pels Requesens del 1492 al 1620 amb títol de prínceps.

4. *Emperador*: es refereix al de l'Imperi Germànic, Carles VI (Viena 1685-1740), que havia estat rei de Catalunya-Aragó amb el nom de Carles III (1705-1717).

5. *Barbaria*: Nom amb què era conegut el Magrib a l'Edat Mitjana i que encara s'utilitzava al segle XVIII.

6. *circa*: devers, cap a. És forma erudita segons el *DCVB*.

7. *treper*: aquest mot no es troba en cap dels diccionaris moderns de la llengua catalana. Al *Diccionari de la llengua catalana*, de Pere Labèrnia, Barcelona, 1865, hi figura 'trapeig', descrit com "Lo moviment del mar quant comensa a alborotar-se sens vent fort". El *Dictionnaire de l'ancienne langue française et tous ses dialectes du IXème au XVème siècle*, t. VIII, París, 1895, esmenta 'treper' només com a verb: "S'agiter en desordre et tumultuairement". El *DECLLC* desconeix aquest mot, però a l'article 'trepitjar', vol. VIII, p. 776, recorda que en el francès antic 'treper' significava saltironar, i a la p. 777 esmenta 'trepejar' i 'trepeig', com a termes nàutics que indiquen alteració de la mar.

no se pogué fer foc de tanta tormenta i estàvem tots tres maretjats. Jo no vaig vomitar mai, però no era res de bo ni bo per res i sols aquestos dies no poguérem dir ofici.

[**8r**] Més. S'assossegà la fortuna[1] i lo dia 14 descobrírem una isla gran i se diu Càndia,[2] i esta fonc la primera terra de moros que vaig veure. Passàrem prop d'una una isleta petita com Cabrera de Mallorca[3] i se diu lo Gozo.[4] En esta isla de Càndia són molt altes les muntanyes, i essent així que érem a mig agost, a moltes muntanyes havia neu. Caminàrem amb bon temps quatre dies i arribàrem amb lo favor de Déu en Xipre lo 17. Descobrírem lo cap Blanc,[5] que és la primera terra se troba venint de Cristianitat i lo dia 18 al migdia donàrem fondo.

CAPÍTOL 5. *De com vàrem arribar en la isla de Xipre.*

Lo dia 18, circa lo migdia arribàrem a la badia de Xipre, i se diu aquí Làrnaca,[6] i aquí donàrem fondo. I luego que lo cònsol[7] va veure la

1. *fortuna*: tempestat, especialment en la mar (*DCVB*).

2. *Càndia*: nom amb què també és coneguda l'illa de Creta, pres del nom de la seva capital. Té 8.331 quilòmetres quadrats. La seva forma és allargassada d'oest a est: 260 kms. de longitud per uns 60 d'amplada. El relleu és muntanyós amb tres massissos i compta amb dues muntanyes que arriben als 2.500 m. d'altura. Fou possessió veneciana del 1204 fins al 1669 en què passà a mans dels turcs. El comerç català amb aquesta illa està documentat des del segle XIII, i a la capital hi hagué cònsol català entre 1433 i 1519 (*GEC*).

3. *Cabrera de Mallorca*: illeta situada al sud de Mallorca. Té 1,564 hectàrees d'extensió. El seu punt més alt arriba als 172 m.

4. *Lo Gozo*: al manuscrit, Logoso. Illot situat al sud de Creta.

5. *cap Blanc*: nom català de râss el Abiad, cap de la costa de Tunísia, a l'oest del golf de Binzert.

6. *Làrnaca*: al manuscrit, Àrnica. Situada molt a prop de la costa de Xipre, a la part que dóna a Àfrica, i a 50 kms. de Nicosia. És lloc estèril. Segons Giovanni Mariti (Florència, 1736-1806), que recorregué Xipre i Palestina entre 1764 i 1767 i publicà *Viaggio per l'isola de Cipro e per la Soria e la Palestina.* 2 vols. Lucca, 1769-1771, hi havia l'església de Santa Maria, de tres naus, amb les dues col·laterals tancades. Era la parròquia de tots els europeus, amb un bell orgue donat per Leopold I (Viena, 1640-1705), emperador romanogermànic. Al refectori del convent dels franciscans, hi havia dos quadres excel·lents que representen en rentament dels peus i les noces de Canà. Tenia una bella biblioteca i horts i jardins. Hi havia sis religiosos, però a vegades els estadants passaven de trenta. A la mateixa ciutat, els caputxins hi tenien un convent. Eren de Flandre.

7. *cònsol*: es refereix al de França, el qual, segons Jean-Baptiste Tollot, *op. cit.*, p. 205, que hi passà el 1731, era Mr. Mongrand.

nostra bandera francesa, ell posà bandera en casa sua i així ho fa per tots, sols sien francesos. Lo mateix fa lo inglès[1] i holandès[2] per los bastiments de la sua nació, i los diumenges i festes sempre posen bandera. Luego de donar fondo, vingueren a bordo dos llaüts de turcs i gregos per saber d'on veníem i lo nom del capità. Luego mos posàrem a dinar i esta fonc l'última menjada férem en la barca, que bastant frisàvem de sortir-ne, perquè en 22 dies que fórem a ella anà molt mal per lo ventre, [**8v**] perquè lo un dia menjàvem un petit plat de arròs i altre dia un petit plat de pèsols. Lo dia d'arròs menjàvem una gallina entre vuit. Lo capità feia les parts, i les més petites per a nosaltres. Lo mateix feia del bacallà lo dia de pèsols. Si hagués durat molt m'hauria vist apurat. I en la nit moltes vegades un poc de galeta i formatge. Los primers dies lo pa era un poc bo, però passat sis, molt mal, i anava més mal que en la tartana i mai mos queixàrem de res, perquè lo capità no en volia portar sinó dos, i amb bons medis mos portà tots tres.

Circa les tres de la tarda saltàrem en terra a la badia de Xipre, que per causa del sol, que és molt fort, mos esperàrem a bordo fins esta hora. Aquí fonc la primera terra de infeels que vàrem trepitjar i aquí vaig començar a veure en pràctica lo que havia vist en representació en Barcelona, quan passà don Carlos,[3] circa los moros gregos, que menys que no aporten careta és lo mateix. Per los carrers se'n veien molts, los uns mig ageguts, altres mig assentats, tots amb grans pipes, que tenen una braça[4] de canó, i tant lo matí com lo migdia com a la tarda sempre fumen i lo tabaco va molt barato. Ningú mos digué res ni menos se cuiden de què part venim, ni què aportam, ni volen veure passaport, ni res, i és port franc de totes coses i no s'ha de pagar res de desembarcar ni embarcar. Sols té de mal que han de desembarcar a coll per no tenir riba[5] ninguna, així com tots los altres ports de turcs.

[**9r**] Lo capità mos acompanyà fins prop lo nostre convent, que dista poc més d'un quart del mar. La causa d'estar aquí és perquè aquí prop viu lo cònsol i demés mercants francesos i venecians, que n'hi ha molts.

1. Els anys 1732-1733, el cònsol anglès era Mr. William Purnell, segons H. LUKE, *Cyprus under the turks. 1571-1878,* 1921.

2. *holandès*: és correcció meva; el manuscrit diu 'orlandès'.

3. *Don Carlos*: el futur rei Carles III d'Espanya (Madrid, 1716-1788), passà per Barcelona el 1731 a fi d'embarcar-se per traslladar-se als seus dominis italians -era duc de Parma i de Piacenza (1731-1735)- i l'Ajuntament de la ciutat celebrà aquesta curta estada amb actes festius. Fou rei de Nàpols del 1734 al 1759.

4. *braça*: mesura de longitud equivalent a 1,67 m.

5. *riba*: a la interlínia superior.

Per lo camí no vaig veure sinó alguns gregos i turcs. Les dones, no se'n veuen moltes per estar més retirades que les monges –parlo de les turques–; les gregues i les maronites no tant.

Arribàrem circa les quatre en nòstron convent i se diu Santa Maria de Làrnaca, i és lo primer se troba de la Santa Custòdia[1] venint de Cristianitat, si no és que se passa sens tocar en Xipre. Estiguérem contents per veure ja convent i religiosos. Fórem rebuts amb molta caritat del pare Guardià i demés pares, i los religiosos que aquí trobàrem passaven de 26, però los conventuals sols són deu. Luego nos feren refrescar i prest sopàrem. I sopen sempre a les cinc i dinen a les tres, sols[2] no sia dejuni, que s'esperen més.

Este convent és bo per ser la terra que és. Tindrà més de trenta celdas i algunes vegades no basten, per ser molts los que passen.[3] Té lo[4] refetor molt hermós i se[5] menja molt bé, i los primers dies en particular fórem tractats[6] com a prínceps, i no és d'admirar, perquè tot lo menjar i beure va baratíssim, sinó que una vedella la donen per un real de vuit i una gallina per un sou, i més barato; i per dos pessetes donen sis gerres de vi molt bo i generós. Sols basta dir que va tot donat i esto és per causa que hi ha molta vianda.

[**9v**] Les taules del refetor són de màrmol brunyit i no són menester tovalles. La cuina, la fa un maronita, que los frares llecs aquí són popes,[7] i també tenim aquí servidor del convent, com a tots los demés.

La iglésia d'aquest convent és un poc bona. Té tres bòvedes,[8] però és petita. L'una serveix de cor, l'altra és per les dones i l'altra per los hòmens. Esta iglésia solament és la parròquia, i aquí tenim pila de batisme i demés sacraments. Lo curat és lo rector de francesos i maronites i gregos catòlics, que són tots los bons cristians que viuen aquí. Dit curato sempre ha de saber la llengua grega per servir sos parroquians, i s'estudia en aquest

1. *Santa Custòdia*: la Custòdia de la Terra Santa era l'organisme franciscà que tenia cura dels llocs sants de Jerusalem i Betlem principalment, però tenia convents a gairebé una trentena de poblacions escampades entre Xipre, Síria, Turquia i Egipte.

2. *sols*: mentre.

3. G. Mariti, *Viaggio,* vol. I, p. 64, diu que el convent compta amb dos grans dormitoris, un refectori amb dos bons quadres i una biblioteca excel·lent.

4. *lo*: a la interlínia superior.

5. a continuació hi ha 'y bé' ratllat.

6. *tractats*: és correcció meva; al manuscrit diu 'tactactas'.

7. *popes*: pope és el nom genèric donat a un sacerdot secular de l'Església Ortodoxa. El sacerdot ortodox de Grècia és també conegut amb el nom autòcton de *papàs* (*GEC*).

8. *bòvedes*: vol dir tres naus.

convent. També té escola de minyons catòlics i serveixen d'escolanets,[1] i lo convent los fa la vida fins que són grans. Les cases de cristians catòlics seran unes quaranta, però tots miserables. Si no fos los mercants, no porien viure.

Aquest convent té bon hort, però sols dura lo hivern, que lo estiu no té aiga i quasi tot s'asseca, sinó los próculos.[2] És molt malsà a causa del molt calor, que apareix un forn, i les aigues són pèssimes per ser salmastres,[3] i esta és la causa que molts religiosos moren aquí sens visitar, i particularment los espanyols que arriben en lo estiu. I aquí morí lo pare Bonaventura Puig,[4] fill de la nostra Província, i en pocs anys n'hi han mort vuit espanyols. També té de mal aquest convent que té molts mosquits petits i blancs que no deixen dormir, i tots los llits tenen mosquiteres.

[**10r**] Esta ciutat de Làrnaca és molt roïna i totes les cases són més barraques que cases, i corrals de bous, i si no fos per les de los cònsols i marxants seria no res. La major part o totes elles són de tàpia, que se troben poques pedres.

Aquí són molts los turcs i gregos cismàtics, que són més contraris nostros que los mateixos turcs, però se va per tot aquest país amb gran llibertat i ningú mos diu res ni fa pagar res.[5]

Lo dia 20, lo pare Guardià me donà una entima[6] que ja me pensava. Esta fonc que havia d'anar a un hospici de Nicosia, i així me digué me posàs a punt que per la tarda havia de marxar. Jo vaig sentir molt lo haver de deixar mos companys,[7] però no se pot replicar, que lo Guardià

1. Des de 1630, i per iniciativa del custodi Giovanni di Bergamo, els franciscans emprengueren la tasca d'ensenyar els infants, sobretot els cristians, allí on tenien hospicis o convents. El 1633 ja ensenyaven a Jerusalem i Betlem i en tots aquests llocs els alumnes hi feien algun àpat i se'ls donava fins i tot roba, atesa la misèria dels pares, B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 274.

2. *próculos*: mot no identificat.

3. *salmastres*: barrejades amb aigua de mar.

4. Bonaventura Puig: al manuscrit, 'Puix'. Segons P. GARCÍA BARRIUSO, *España en la historia de Tierra Santa,* Ministerio de Asuntos Exteriores, Madrid, 1994, vol. II, p. 536, el P. Puig fou Superior del convent de Nicosia i morí el 1727.

5. Per a G. MARITI, *Viaggio,* I, p. 7, a l'illa la majoria de població és grega, però també hi ha molts armenis. En canvi, són molt pocs els catòlics i els maronites. Mariti destaca la tolerància dels turcs amb les religions altres que la musulmana.

6. *entima*: versió dialectal d'intima, acte de notificar a algú alguna cosa.

7. *companys*: es refereix als pares Segimon Gràcia i Pau Pou. Aquest darrer s'estigué a Xipre fins al mes de setembre.

té potestat d'enviar los religiosos que arriben en molts hospicis i convents de la Custòdia. Vaig pendre un poc de roba, la més necessària, i lo demés vaig deixar a mos companys, junt amb la caixa, i per la tarda vingué un grego amb una bona mula i me vaig partir per la ciutat de Nicosia de família.[1]

CAPÍTOL 6. *Del viatge que vaig fer de Làrnaca a Nicosia.*

Circa les quatre de la tarda vaig pujar a cavall per Nicosia. Lo que me va succeir en aquest camí és conforme se segueix.[2]

Luego que fonc fora del convent, comencí [**10v**] per veure m'apartava de mos companys i que lo qui m'acompanyava no m'entenia una sola paraula, ni jo a ell. Prenguérem un camí molt desert, que si lo grego no l'hagués sabut tan bé mos hauríem perdut moltes vegades, i en quatre llegües no vàrem trobar ni viles, ni cases, ni gent, i lo que se troben sols és frigoles,[3] com si fos Urgell,[4] sinó que no se veu població ninguna. Lo camí és quasi tot pla.

Essent ja de nit arribàrem a una petita vila i aquí tenia la casa lo qui m'acompanyava, que se diuen *mucaros*.[5] M'aportà a ella i luego que arribàrem me féu posar una catifa prop del portal, a la part de dins del corral, o casa, que així són totes, i és la millor peça que tenen, i si passava lo Gran Turc[6] no porien fer més. Jo aportava què sopar i lo grego me féu companyia a beure lo vi, perquè no volgué menjar carn, que feia quaresma i la fan més rigorosa que ningú, conforme se dirà a son lloc. Havent sopat, s'apartà lo grego i jo me vaig posar a dormir a lo lloc i puesto sobredit, fins prop de mitjanit. La gent d'este corral o casa eren molt bells i joves. Tots dormien a la fresca, que quasi sempre dormen a la serena, i amb la sua conversa me feien companyia, perquè no vaig dormir molt i desitjava vingués l'hora de partir.

Circa la mitjanit vingué lo mateix que m'havia acompanyat i mos posàrem a punt per a continuar la marxa. [**11r**] Pujàrem a cavall tots dos

1. *família*: com a component de la comunitat de religiosos.

2. La distància entre Làrnaca i Nicosia que avui donen les guies és de 48 kms.

3. *frigoles*: farigoles. Aquesta planta es fa en els indrets àrids i pedregosos de la Mediterrània occidental (*GEC*).

4. *Urgell*: comarca catalana prepirenenca amb sectors de gran aridesa abans de la construcció del canal del mateix nom.

5. *mucaros*: els qui lloguen ases, mules o camells.

6 *Gran Turc*: nom amb què es coneixia el sobirà de l'Imperi Otomà; també Gran Senyor.

a una mula cada un, que mos salvem[1] 3 llegües, i camin[a]des cosa de dues hores encontràrem una altra vila de turcs, però per ser de nit no vaig veure res, sinó sentir los gossos i los galls, que n'hi havia molts. Cosa d'una hora d'aquí, que ja era sortit lo sol, vaig tenir un bon espant, i fonc que anant tots sols sens trobar cases ni gent, lo grego caigué de cavall de la sua mula i fonc tan mala caiguda que estigué mitja hora sens sentits i amb un calor fred que jo pensava que si no era mort poc se'n faltava. Jo vaig procurar a girar-lo, que tenia la cara a la terra, i luego que fonc girat tingué un gros tremolor i estirament que certament pensava jo que moria.

Començí jo estar més trist, i sens saber què fer-me lo encomanava a Maria Santíssima i sant Antoni no morís allí, i mirant a una i altra part vaig veure venir gent per lo camí, i foren dos turcs. Jo los feia senyal que havia caigut de la mula, però ni menos lo volgueren mirar per ser cristià, i vaig quedar més trist. Vingué altre home, que era un grego, i féu lo mateix. Tots passaven sens dir re. Jo, a vista d'açò, vaig pensar que havia de morir allí i no[2] sabia què fer-me. Vaig traure una botella de vi que jo aportava i vaig començar a fregar-lo per la part a on tenia lo colp i fregar-li los polsos, i a poc a poc cobrà los sentits, [**11v**] però com jo no lo entenia, fonc lo mateix que antes. Vaig entendre que me feia senyal que lo deixàs estar tot sol i que me n'anàs, lo que no vaig voler fer, sinó que vaig esperar més d'una hora i li vaig fer beure vi. I de la manera que vaig porer lo vaig fer pujar a la mula en què jo anava, que era més vella, i jo vaig pendre la seva, i tot gemegant prosseguírem nòstron camí.

Cosa d'una hora després vaig veure una casa de camp, i sent així que era lo dia 21 agost encara batien i havia moltes garberes, i me digueren que comencen per lo mes d'abril a batre, tanta és l'abundància de la collita. Passat un poc més de camí, vaig descobrir la ciutat de Nicosia, que és molt bona, conforme se dirà, i de lluny fa bona planta a causa de tantes torres i mosquees.

Antes d'arribar a dita ciutat vaig veure un camp[3] que era sembrat de cotó que era com una vinya, més altre camp de morers infinits, que fan molta seda.

1. *salvem*: això és el que diu el manuscrit, encara que sigui incomprensible.
2. *no*: escrit a la interlínia superior.
3. *camp*: és correcció meva; al manuscrit, 'capm'.

CAPÍTOL 7. *De l'arribo a la ciutat de Nicosia.*

Molt ben arribat fonc en aquest hospici de Santa Creu[1] de Nicosia.[2] Aquí vaig trobar quatre religiosos, dos espanyols i dos napolitans. Lo president d'aquí sempre és espanyol. Aquest temps era un pare aragonès i se diu lo pare Josep Herrero,[3] i aquí los espanyols que volen estudiar la llenga grega se queden aquí, però són molt pocs, que sols tots que la saben.

[**12r**] En tota la Custòdia són tres i se va perdent de dia en dia. Luego [que] lo President donà providència que fos curat lo grego, li donaren ventoses[4] i sangries i estigué dos dies en nòstron hospici, i perquè no morís allí lo aportaren a una altra part, però no va morir, i si hagués mort per lo camí hauria costat molt a Terra Santa, perquè m'acompanyava, però Déu me començà a ajudar en los perills grossos.

Este hospici, com dic, és d'espanyols, i serveix més de mortificació per ells que altra cosa, i són molt pocs los que s'hi volen quedar, i per esto sempre són pocs.

No és tan malsà com lo convent sobredit,[5] ni té mosquits, i té bones aigues, que ve una gran font a la ciutat i passa prop de l'hospici. Té un jardí que ningú convent de la Custòdia en té de millor, per haver-hi dotze llimoneres grosses, sis tarongers, i dos de la Xina, molts poncems i demés arbres, per lo que és molt abundant de fruites, però també abunda de febres malignes i mos deixen [en] lo pelleco.[6]

Aquí tenim una bona iglésia. Se diu Santa Creu per ser[7] la patrona, i vénen moltes gregues los dies de festa a adorar la creu i aporten candeles, però són cismàtics. Lo President és lo curato, però té molt petita cura,

1. *Creu*: falta al text, però aquesta era l'advocació del convent.

2. *Nicosia*: ciutat situada al centre de l'illa de Xipre, a la vora del riu Pedies. Durant les croades passà a mans dels Lusignan, els quals en feren la capital del seu regne fins al 1488 en què, com tota l'illa, quedà sota poder venecià. El 1570, amb l'ocupació otomana, passà a mans de Constantinoble.

3. Segons F. Faccio, *op. cit.*, p. 178. José Herrero fou Superior del 24 de maig de 1732 fins al 10 de maig de 1733, i del 14 de maig de 1735 fins al 25 d'abril de 1737.

4. *ventoses*: procediment terapèutic que consistia a aplicar sobre la pell del malalt un vaset en forma de campana, ample de ventre i estret de boca i, mitjançant el buit, produir un efecte de succió.

5. *sobredit*: es refereix al convent de Làrnaca.

6. *pelleco*: cast. 'pellejo'. Deixar molt dèbil i aflaquit.

7. *ser*: escrit a la interlínia superior.

puix que en tota la ciutat no són sinó 3 cases de maronites i un marxant francès. Per les villas[1] n'hi ha molts més. També hi ha pila batismal i demés aparatos de parròquia, i se troba aquí una bona llibreria i particularment llibres espanyols. Les celdas, bones i millor vida que enlloc.

[**12v**] La ciutat de Nicosia està al mig de la isla. És la principal de tot el reina[2] i en ella viu lo *musullim*, que és lo governador, i aquest té potestat de fer i desfer tot quant vol. Ell sol penja o fa penjar, fa donar bastonades, etc., i no hi ha recurs, sinó paciència. Ell viu a un gran palacio que seria la casa de la ciutat en temps de cristians i té sobre lo portal un sant Marc, però los turcs l'han un[3] poc desfigurat. Jo só estat dins d'aquest palacio a causa d'un esclau que morí aquí i era catòlic i li portàrem los sacraments de nòstron hospici. Té una gran cuina i serien més de trenta los cuiners, perquè tots los turcs grossos mengen amb lo governador. Al mig de l'entrada té una gran font i aquí sempre hi ha cavalls.[4]

Per esta ciutat se coneixen encara molts dels bons palacios. Lo de los reis és quasi tot perdut i viu en ell un home que fa gerres. Lo de l'arquebisbe i canonges són habitats de los turcs més grossos i fan llàstima de veure.[5] Los carrers són un poc vistosos per ser encara d'en temps de cristians, però tot plora.[6] Al mig de la ciutat n'hi ha un que se diu lo *basaro* i aquí se venen infinites coses de menjar i vestir, i tot va a barato[7] com, o més que, a Làrnaca, i són moltes botigues de tots los oficis. I aquí se treballen cobertes[8] bones i se'n venen per molta part de la Turquia i Cristianitat. Los qui venen i treballen sols estan a les botigues [**13r**] sis o set hores al dia, i luego tanquen[9] i se'n van a cases sues, i lo

1. *villas*: escrit a la interlínia.
2. *el reina*: per 'el reino'.
3. *un*: escrit a l'interlineat.
4. Segons G. MARITI, *Viaggio,* vol. I, p. 100, era l'antic palau reial, d'estil gòtic.
5. Per a MARITI, *Viaggio,* vol. I, p. 102, l'arquebisbe grec ocupava l'antiga seu de l'arquebisbe llatí.
6. *plora*: de plorar, causar mala impressió, tenir mal aspecte una cosa combinada amb una altra (*DCVB*).
7. *barato*: és correcció meva; el manuscrit diu 'parato'. La confusió de p i b és freqüent, però a partir d'un punt determinat, el mateix copista o una altra mà ha anat afegint una b damunt la p errònia.
8. *cobertes*: segons G. MARITI, *Viaggio,* I, p. 100, el basar era molt gran i animat i la indústria principal eren els draps de cotó.
9. *tanquen*: és correcció meva; el manuscrit diu clarament 'tancen'.

que té de millor és que essent així que[1] amb un bon cop de peu obririen qualsevol botiga, però no se toca res de ningú i no se troben ninguns lladres, sent així que no falten pobres. I tots los divendres és fira i ve molta gent de les viles a comprar i vendre, i per lo mes d'octubre, dia de sant Dimitre, se comença una gran fira que ve gent, molta de fora del reine.

Les muralles d'esta ciutat són molt bones per ser les que los venecians feren.[2] En elles ha hi mitges llunes i fortins i molt bones peces de bronzo, però quasi totes sens rodes, perquè los turcs no les saben manejar i estan segurs que no vindran los cristians. Quan han de tirar les peces, les fan compondre a los gregos, i en la primera volta ja cauen. En la nit fan guarda los turcs a dita muralla, i la fan d'esta manera. A l'un portal d'esta ciutat, que se diu de Famagusta[3] i és un tir de pedra d'esta celda, sobre de dit portal totes les nits, cosa de mitja hora de nit, fan un quart de música de quatre tambors i dos trompetes, que no és mala, i han enperat[4] a sonar a la guerra de Belgrado. Luego de finida esta música comencen a cridar turc i fan uns crits tan forts que no sé com no s'escanyen, i qui crida més fort és la millor guarda i és més ben pagat. Lo que diuen quan criden és «*Al·là ei, dixici Al·là*», i que vol dir «vine Déu, vine».

[**13v**] La causa de fer la música tots los dies és perquè per aquest lloc aguanyaren la ciutat a los venecians i en memòria d'esto lo fan.

Esta ciutat té tres portals i prenen lo nom de les ciutats a on van. L'un se diu de Famagusta, l'altre de Kyréneia i l'altre de Pafos,[5] i sobre de dita muralla tota la nit també criden[6] molts gossos, i si venien[7] deu maltesos porien pendre la ciutat i les guardes. Sobre un dels dits portals té més de trenta peces, i diuen los turcs que per aquí han de venir los cristians a aguanyar la ciutat, i per això estan tan previnguts.

1. *que*: repetit al manuscrit.

2. G. MARITI, *Viaggio*, vol. I, p. 90, diu que comptava amb onze bastions o baluards.

3. Era el porta per on entraven els qui venien de Làrnaca. També s'anomenava Porta Juliana i era la més bella de les tres portes de la ciutat.

4. *enperat*: aquesta lliçó és clara, però el sentit fosc. Potser vol dir aprendre, de l'italià *imparare*.

5. *Pafos*: al manuscrit, 'Bafo'. Ciutat situada a la costa sud-oest de l'illa, a 153 kms. de Nicosia.

6. *criden*: és correcció meva; el manuscrit diu clarament 'cridam'.

7. *venien*: és correcció meva d'acord amb el sentit de la frase; el manuscrit diu clarament 'veniam'.

CAPÍTOL 8. *De les mesquites i iglésies de Nicosia.*

Té esta ciutat nou mosquees o mesquites, i totes eren iglésies de los cristians. La principal se deia Santa Sofia,[1] que era la catredal, i és molt gran i curiosa segons se veu per defora. Davant lo portal major té una bona plaça i, juntament, una bona font a on fan los turcs la mala confessió, que consisteix en rentar-se los peus, si és confessió particular, i si és general se renten tot lo cos, conforme se dirà en altra part. Nosaltres, los cristians, sols porem arribar fins la dita plaça, i d'aquí se veuen les columnes i lo paviment de dita catredal i [en] tota ella no hi ha sinó alguns llantons que cremen, i lo divendres lo santó principal predica i sempre que predica té una espasa en la mà. [**14r**] La raó és perquè deixà dit son mal profeta en son Alcoram que los bons turcs no han de voler sentir mai raons que els convencin, sinó l'espasa per defensar[2] la sua mala llei.

En esta catredal hi ha dos altes torres per a cridar al *salà*,[3] que és la sua mala oració, i criden cinc voltes al dia, esto és, dematí, al migdia, a les quatre de la tarda, quan se pon el sol i circa les deu de la nit. I luego que la mesquita gran crida per totes, les altres també criden tan fort que se senten de tota la ciutat. Lo que diuen és «*Maomet Al·là*» i molts disbarats que sols los turcs los entenen, i fan com si cantassen un gois,[4] i los divendres criden més.

Prop de casa del governador ha hi altra mesquita que també era una gran iglésia, i també totes les demés, i fan venir les llàgrimes a los ulls dels cristians catòlics lo veure-les i pensar sien estades iglésies consagrades a Déu i servesquen ara per Mahoma. I los turcs, encara que caiguen, mai les adoben perquè no se cuiden d'obres.[5]

Los gregos tenen en tota esta ciutat sis iglésies, però tan miserables que són la mateixa misèria. Jo n'he vistes, particularment una que és la catredal, i aquí resideix l'arquebisbe cismàtic, i mai hauria pensat fossen tan desditxats. La iglésia cau de vella. Té tres retaules tan vells que sols se coneixen les posts podrides. Lo *san*[*c*]*ta san*[*c*]*torum*, [**14v**] que és lo

1. *Santa Sofia*: catedral cristiana catòlica, fou començada el 1192 i consagrada el 1326. La conversió en mesquita (1570) va fer que canviés tant d'aspecte interior com exterior. En ser adaptada al culte muslímic, les columnes foren cobertes amb una gruixuda capa de guix i se li afegiren minarets de 49 m. d'altura.

2. *defensar*: és correcció meva; el manuscrit diu clarament 'denfensar'.

3. *salà*: l'oració dels musulmans.

4. *gois*: pronunciació mallorquina de goig.

5. perquè no se cuiden de fer obres: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu: 'per se se cuidan de fer obres'.

lloc a on diuen la missa, és com una cadira, i a una mala capsa de fusta conserven lo pa consagrat del dijous sant per tot lo any per los malalts. A un racó d'esta iglésia està lo retaule que tenia la catredal en temps de catòlics i és quasi tot podrit, i los gregos, per ser de tela, no volen conèixer les figures de los sants i lo recataren[1] a los turcs. Les demés iglésies gregues no tenen cosa particular.

Los armenis tenen solament una iglésia, que era lo convent de los pares dominicanos. Jo fonc a veure esta iglésia i per entrar en ella és menester passar d'ageguts, que té lo portal com una clavaguera, perquè los turcs no entren en ella. Aquí vaig veure dos com si fossen monjos, i eren los seus sacerdots. Hi havia un bisbe, però tots són heretges, i més que los gregos, com diré més avant. Estos dos monjos deien completes o ofici, i cridaven molt bé. També havia cosa d'uns vint hòmens que feien oració. Nosaltres adoràrem la creu que tenien sobre un altar i mos ensenyaren un bon jardí que tenen. Si algun dia los seus sacerdots no volen dir missa, vénen dits armenis a nostra iglésia a oir la nostra, i los gregos no los deixen oir la sua. Tan contraris són los temps que [quan] jo fonc en esta ciutat morí un armeni i era catòlic, sinó que era saerci[2] i se confessà amb un papas[3] catòlic.

[15r] En tota esta isla de Xipre són cinc bisbats i un arquebisbe. Aquest viu i té la sua residència en esta de Nicosia. Quan jo vaig arribar era desterrat en Constatinoble per no voler pagar a·n·el Governador lo que li demanava, i aquell qui paga més és arquebisbe, o bisbe, que lo turc los fa,[4] i val tant un bisbat com un escolañat[5] de Mallorca, i encara menos. I van tan mal[6] vestits dits bisbes com uns bàrbaros. Ells, per aguanyar molt diner fan molts sacerdots a la sua moda grega, i sols sàpien lligir los basta, i són tan miserables los uns i los altres que és menester treballar per a viure i no como quiera[n], sinó que fan los oficis més vils[7] de la ciutat: fan de bastaixos, venen llenya i moltes altres coses, i se coneix que són papassos[8] o sacerdots amb un dolent

1. *recataren*: amagaren, posaren fora de la vista, del castellà *recatar*.
2. *saerci*: mot no identificat.
3. *papas*: vegeu nota 7, p. 158, *popes*.
4. *fa*: abans hi ha la paraula 'done' ratllada.
5. *escolañat*: al manuscrit, 'scolañat', però aquest mot no figura al *DCBV*. El sentit ha de ser 'funció o càrrec d'escolanet'.
6. *mal*: és correcció meva; el manuscrit diu 'malts'.
7. *vils*: és correcció meva; la lliçó del manuscrit és 'vills'.
8. *papassos*: el mot turc per a designar el sacerdot és 'papasso', de manera que l'autor en fa un plural a la catalana.

bonete que sempre aporten en son cap. Lo demés, lo diré parlant de son patriarca.[1]

Quan lo dit arquebisbe vingué de son desterro, li anàrem a fer visita lo President i jo, i vaig veure son palacio, que consisteix en una mala cosa. Mos rebé amigablement, mos contà en llenga grega los treballs que li feren passar los turcs i moltes altres coses que no entenia. [**15v**] Mos féu pillar[2] lo cafè en son *llivant*,[3] que és la millor peça que té la gent del país, i consisteix en una catifa i quatre coixins en terra o sobre un petit tablado. Mos féu aportar les pipes, que és una gran cortesia, i ell també fumava i passava lo rosari lo mateix temps. I ja era molt vell i prest morí. Tenia a son costat son majordom i alguns papassos i dos pages i una llibreria d'uns vint llibres gregos. I no vaig veure altra cosa en tot lo palàcio. Dins la clasta[4] de la sua casa té una bona iglésia per part de fora. Per dins serà lo mateix que les altres.

Per tota esta ciutat són més los gregos que los turcs, però estan més mals que si fossen esclaus, en pena de son pecat, perquè estimaren més ser de los turcs que de los venecians, per no ser catòlics, i són molt maltractats i paguen un gros *caratxe*[5] cada un, que seran vint reals de vuit, i los turcs no han de pagar res, i amb tot això moltes bastonades i presons, i no poden fugir de la isla, que si porien molts passarien en altres parts. I un minyó turc fa fugir un home grego, i aunque los maten no poden fer tornes[6] amb pena de ser cremats i morts tots los seus parents, i per últim que estan pitjors que esclaus.

[16r] CAPÍTOL 9. *De los sacerdots maronites i la sua gent.*

Además de los gregos i armenis, hi ha en esta isla altres sacerdots maronites. Estos tenen son origen de Maronio,[7] frare nostre que los[8] con-

1. És freqüent trobar en els escrits dels missioners i viatgers que passen per Llevant la sorpresa per la pobresa del clergat oriental cristià. Sovint les comunitats eren molt petites i no podien oferir gaire als seus sacerdots, els quals, situats dintre l'Imperi Otomà, tampoc no en podien esperar cap ajuda.

2. *pillar*: castellanisme per 'prendre'.

3. *llivant*: per divan, sala de recepció en les cases turques i d'altres països orientals, guarnida tot al voltant de coixins per a seure (*DCVB*).

4. *clasta*: a Mallorca, pati situat a la part anterior o central d'una casa de pagès, envoltat de les habitacions i altres dependències de la casa (*DCVB*).

5. *caratxe*: àrab '*kharadj*': impost que tot cristià i jueu baró i més gran de 15 anys i apte per al treball havia de pagar com a estranger o infidel.

6. *fer tornes*: tornar-s'hi, correspondre a una agressió.

7. *Maronio*: sant Maró, monjo anacoreta a Síria, segles IV-V.

8. *los*: escrit a la interlínia superior.

vertí, i per això se diuen maronites. Esta nació està subjecta al patriarca del Monte[1] Líbano. Aquest patriarca, lo fa lo Pontífice, o lo confirma, que los bisbes catòlics lo fan. Dit patriarca ordena sacerdots per ser rectors de les parts a on se troben maronites, i en esta de Xipre són quatre i haurien de ser molts més per haver-hi moltes viles que no en tenen, veritat és que en Roma són quatre minyons que estudien per ser-ho[2] quan seran grans.

Lo dia 12 de setembre vingueren dos d'estos sacerdots en nòstron hospici. L'un digué missa en nostra iglésia i nostres ornaments, que usen de los mateixos nostres. Jo la vaig oir tota i és més llarga que la nostra i la diuen en llenga siríaca. Tenen moltes ceremònies diferents de nosaltres, encensen moltes vegades, i tant lo qui la diu com qui la ajuda sempre canten *sub missa voce,* i dura quasi una hora. També alcen l'hòstia i càlix després d'haver consagrat, i luego sumeixen. I luego de sumit han finida la missa, i sempre la diuen del comú, sinó[3] les pasqües.

[**16v**] D'estos sacerdots, n'hi ha de dues maneres. Los uns són religiosos de sant Antoni Abat,[4] los altres són sacerdots siculars. Estos, antes d'ordenar-los se casen i viuen casats fins que la muller se los mor, i no se poden tornar casar. Los religiosos no se poden casar mai i poden ser bisbes, lo que no poden ser los casats. I així mateix és de los gregos i armenis i demés nacions.

Estos sacerdots siculars són molt pobres, perquè la rectoria los val molt poc, i lo *carage*[5] que paguen és molt gros, i quan passen turcs per les sues viles van a cases sues i los fan gastar lo poc que tenen. Estos van vestits com si fossen siculars, sinó que en turbant se deferencien[6] també. Tots los cristians no poden aportar turbant blanc del tot per deferenciarse de los turcs, i és menester que dits papassos treballen per porer viure. N'hi [ha] alguns que tenen ofici i lo campen millor. Los demés han de llaurar i sembrar, vendre llenya, etc.

Los seus feligresos fan lo mateix i sempre vénen en este hospici a menjar, que los feïm caritat per ser tan pobres, i si no fos per Terra Santa molts serien perduts. De lo que cullen donen lo que ells volen a lo patriarca, i no[7] són forçats, i estos tots són la quinta essència de la misèria.

1. *Monte*: és correcció meva; el manuscrit diu 'Molte'.
2. *ser-ho*: és correcció meva; el manuscrit diu 'sar-o'.
3. *sinó*: vol dir amb l'excepció.
4. *religiosos de sant Antoni Abat*: inspirats en la vida d'aquest anacoreta.
5. *carage*: *kharadj*, impost.
6. *deferencien*: per diferencien.
7. *no*: escrit a la interlínia superior.

[17r] Les dones cristianes van vestides quasi a la franca,[1] tant les gregues com les maronites, sinó que en lo cap aporten un mocador lligat. Estes són les de les viles. Les de la ciutat van més guapes, i les gregues riques aporten molts botons d'or i altres coses de valor, i sempre que van per la ciutat van tapades del cap fins los peus amb un gran llençol blanc, que apareixen un carnestoltes. Totes, tant les unes com les altres aporten calces i ben brodades, si són riques, i si són pobres les aporten d'endiana,[2] que va barato en esta ciutat, i n'he vista fer moltes vegades. També aporten unas mitges o botins de pell, i mitges i sabates tot és un tros.[3]

Les turques van vestides així mateix, però estes se veuen molt poc per no sortir mai de casa, sinó per anar a los banys i anar a los sepulcres, i lo demés sempre tancades a la casa. I si lo turc té moltes dones, per cada una té son apartament, i per un torn[4] he vist que los donen lo que han de menjar. I per totes les finestres tenen moltes gelosies, que les sues cases apareixen més convent de monges que cases, i si[5] per cas veuen passar algun religiós o franco, luego tanquen les portes, que temen més a nosaltres que a·n·el diable, perquè pensen que són maltesos. **[17v]** I les dites turques són més esclaves de los marits que mullers, conforme diré en altra part. Les gregues no estan tan estretes i gusten molt de ser vistes, i n'hi ha moltes d'hermoses i també moltes de putaines conforme m'han dit, i més de les casades, perquè si sos marits los[6] renyen,[7] los fan[8] donar bastonades per los turcs, i així etc., etc., i los diuen per sobrenom les sirenes de Xipre, perquè en son modo i manera encanten molts, i los mercants no poden ser casats, però no los falten[9] dones, conforme he sentit a dir, i de les més guapes, perquè amb lo diner fan tot quant volen, etc., etc.

1. *franca*: a l'europea.
2. *endiana*: d'indiana: teixit de cotó, sol o mesclat amb altres fibres, estampat per una sola cara, de no massa qualitat.
3. *tros*: vol dir que mitja i sabata o calçat formen un tot.
4. *torn*: tambor giratori d'eix vertical amb obertures laterals, que, col·locat en l'obertura d'una paret, serveix de vehicle per a passar objectes d'un costat a l'altrede paret sense que la persona que hi ha a un costat vegi la que està a l'altre costat (*DCVB*).
5. *si*: escrit a la interlínia superior.
6. *los*: per les.
7. *renyen*: al manuscrit, 'renan'.
8. *fan*: escrit a la interlínia superior.
9. *falten*: és correcció meva; al manuscrit, 'fanten'.

CAPÍTOL 10. *De la manera que los turcs i gregos dejunen.*

Estant jo en esta de Nicosia, vingué la quaresma de totes les nacions. La primera que començà fonc la de los moros, i dejunen d'esta manera. Aquest any, per lo mes de gener, lo dia que se començà a veure la lluna nova per la nit tiraren sis cops de peça i aquest fon lo senyal que començava la sua quaresma, i en la sua llengua se diu ramadan. Per les torres de les mesquites posaren molts llums totes les nits que dura dita quaresma per porer fer lo lloco[1] los turcs, [**18r**] perquè tot aquest temps que dejunen tota la nit mengen i beuen i criden i juguen, que apareix un judici, i per mal que fàcien aquest temps, tot és perdonat. Luego que ve lo dia, des de que lo sol surt fins que se pon no poden pendre res ni per la boca, ni per lo cul,[2] ni per altra part, i com són acostumats a menjar a totes hores i pendre cafè i fumar senten molt l'abstinència ni los poden olorar. Los primers dies no en fan tant de cas, però després ja se cansen i van per los carrers amb lo rosari en la mà sempre pregant que vinga la nit.

Luego que és post lo sol, tots mengen lo millor que troben i molts de los pobres guarden los diners que aguanyen sols per menjar carn estes nits, i fan alegrement quasi tota la nit, i molts que no han de treballar fan del dia nit i de la nit fan dia, i esta és la sua quaresma, que dura fins lo dia que se torna veure la lluna nova, que és un mes just. A la matinada van diferents turcs amb molts instruments de fer rumor i criden tots i diuen:[3] «Alçau-vos a menjar, a menjar i fer fills per Mahoma, que de dia no poreu», i esta quaresma, sien hòmens, sien dones, sien malalts o bons, grans i petits, tots la fan sens faltar, [**18v**] i primer cauran morts que menjar cosa ninguna. I la raó diuen que és perquè qui no dejuna no pot entrar en el cel, i lo tenen de fer. I lo que més los mortifica és la set, particularment quan ve lo estiu esta quaresma,[4] que sempre puja i abaixa[5] i d'ella ningun turc queda dispensat.

Los gregos, aquest any han tinguda la quaresma lo mateix temps que nosaltres, i alguns anys passen vuit dies més, altres tot un mes, perquè no han admesa lo correcció de la pauta[6] i sempre compten dotze dies de

1. *lloco*: cast. *loco*.

2. *cul*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cull'. Les referències a les pràctiques homosexuals masculines entre els turcs no són infreqüents en els relats de viatgers i pelegrins dels segles XVII i XVIII.

3. diuen: és correcció meva; el manuscrit diu 'diuam'.

4. cal entendre 'quan s'escau a l'estiu'.

5. *puja i abaixa*: vol dir que no té una data fixa de celebració.

6. *pauta*: es refereix a la correcció del calendari julià, vigent fins al 1582, la qual, decretada pel papa Gregori XIII, no fou acceptada fora del catolicisme.

més antes de nosaltres, i així se muda la sua quaresma. Lo seu dijuni, lo fan també molt rigorós, perquè no poden menjar peix ningun, sinó lo dia del ram i dia de Nostra Senyora de Març.[1] No poden menjar res, sinó cebes, i estes sens oli, i lo que los sap més mal, no porer[2] beure vi ni vinagre. També molts dies no poden menjar res calent i tant si estan bons com malalts, petits i grans, tots los obliga així com s'ha dit de los turcs, i són així mateix tan observadors de son dijuni que no faran cas de robar, tenir dues dones públicament i fer mil maldats, però mai rompen lo dijuni. La raó que tenen és que lo dijuni perdona tots los pecats, i ademés d'esta quaresma en tenen dos més, que són l'una de los apòstols, altra de la Mare de Déu, sinó que no són tan rigoroses. Los armenis i maronites fan quasi lo mateix.

[19r] Los turcs són estats los primers que han feta la pasqua, i se fa d'esta manera. Lo primer dia[3] que se veu la lluna molts van a la Macralle per veure-la més prest, i com saben per lo compte que ja és estat al girant, esperen amb gran devoció. Luego que se veu, tiren sis cops de peça i algunes pistoles, i esto és lo senyal que és finit lo rabadan.[4] Lo endemà és la primera festa, que en fan tres dies, i procuren tots a fer-se roba per estes festes –i en tot l'any no se faran res– sols per sortir nous, i anaven molt ben vestits. Jo, un dia d'estes festes vaig sortir a passetjar per la ciutat i vaig veure que per los carrers ballaven com si fossen llocos, pero estos dies tingueren males festes i fonc lo cas que a una vila que és prop lo mar los maltesos saltaren a terra i lo temps que los turcs eren a la mosquea prengueren trenta dones i moltes criatures i los feren esclaus. D'esta ciutat sortiren turcs a cavall per saber la vera notícia i tornaren venir rabiosos.

Los gregos i armenis, lo dia de pasqua, que també era la nostra, també han fet lo mateix d'anar ben vestits, i diuen és que és fantasia. Les gregues, en los tres dies aporten molta plata en el vestit, i tots los gregos lo dia de pasqua no poden menjar carn ni ous si primer no[5] han comunicat[6] en les sues iglésies, i com comulguen grans i petits encara que mamin, *sub utraque specie*, que és son rito, és una gran confusió i irreverència, **[19v]** perquè com los minyons no tenen ús de raó fan anar

1. *Març*: és correcció meva; al manuscrit,'Marts'. És la Festa de l'Anunciació, que se celebra el dia 25.
2. *porer*: correcció meva; el manuscrit diu 'perer'.
3. *dia*: escrit a la interlínia superior.
4. *rabadan*: per ramadan.
5. *no*: a la interlínia superior.
6. *comunicat*: de *comunicare,* combregar en italià.

lo pa i lo vi consagrat per terra i no se cuiden tant de confessar com de combregar. Luego que han oïda la missa i combregat, mengen de tot, però fan una manera de flaunas,[1] que ells diuen *colurdas*,[2] i són de pasta i ous i ells l'aprecien més que tot, però no[3] val res. També mengen molts ous durs. Jo este dia me trobava tot sol en lo hospici i lo servidor i jo anàrem a dinar a casa d'una germana sua que és grega i estigueren més de quatre hores a taula, i jo me vaig[4] posar a dormir i ells eren molts gregos i gregues, i fins estar borratxos varen beure. Los maronites no fan tant per ser més pobres, però també fan la sua i tots se confessen per estes festes.

Esta és l'oració del *paternoster* en llengua grega: «*Paterimon ubuitusuranos aserti, aia smeno tonemaso acerti vaciliaso asdinete tu celimaso cassos ipse istusuranos ipse guirigui clesmos tu quasimera numma samnai gericoriseman casos emis sicorumen tus agriofestesmos i emmas feris amb upud acacon. Amin.*»

I són tan ignorants que, sinó los papassos, i aun no tots, lo saben, que ningú se cuida de tal cosa.

[20r] CAPÍTOL 11. *De lo vist i su[c]ceït fora de la ciutat.*

La primera vegada que vaig sortir de la ciutat vàrem anar a veure una cova que dista tres quarts de la ciutat, i antes d'arribar en ella vaig reparar que encara batien, sent així que era per setembre, i no [hi] ha que admirar, conforme queda dit. Esta cova se diu de santa Pereseve[5] i en ella féu penitència esta santa. És molt fonda i baix té un bon pou. Junt aquesta cova hi ha una iglésia de gregos i és així com queda dit de les altres, i prop d'aquí és lo lloc d'on los turcs batiren[6] las muralles de la ciutat, i se coneix molt bé.

Altre dia fonc a veure los sepulcres de los gregos i maronites, que disten de la ciutat mitja hora i són dins un mateix clos i hi ha una iglésia, també de gregos, i se diu Se Mulutiacles, que vol dir los confessors.

Per tot lo circuit d'esta iglésia són sepulcres de gregos i maronites, i estos són unes pedres posades sobre la terra, i n'hi ha de bons i hi ha nou

1. *flaunas*: pastís farcit amb panses, ous i formatge, que es menja per quaresma.
2. *colurdas*: mot no identificat.
3. *no*: escrit a la interlínia superior.
4. *vaig*: escrit 'vax' a dalt a la interlínia.
5. Actualment hi ha una porta de la ciutat coneguda com St. Paraskevi's Gate, nom derivat d'un antic monestir grec, Agia Paraskevi.
6. *batiren*: per bateren.

religiosos nostres enterrats i ningú se pot enterrar dins la ciutat, ni turc ni grego ni altra nació, i esto és pertot.

[**20v**] Aquí en tres dies havem portat dos morts. L'un era capità francès que morí en nòstron hospici, i lo altre un esclau maltès que morí al serrallo, que és la casa del governador.

Prop lo un portal d'esta ciutat, [a] un tir de les muralles són los sepulcres de los turcs i n'hi ha moltíssims i los han fet i los fan de les pedres de los palacios de la ciutat. N'hi ha alguns de bons per ser de grossos turcs. Vaig veure enterrar un turc i la cerimònia era així: Lo cos del difunt, lo aporten quatre, conforme los cristians. Davant d'ell van altres turcs i tenen un gran silenci i quasi corren de tant caminar, i son santó gruny darrera. Lo posen[1] dins lo clot i tots s'arrodillen i ploren. Lo santó predica un poc i després d'una hora se'n van, i res més. I luego que espiren ja los treuen de casa, com se dirà en altra part.

Los armenis tenen los sepulcres a altra part. Cosa d'un tir d'escopeta de la muralla és lo lloc a on teníem nosaltres lo convent. Vui en dia és com un muladar, i lo turc de qui és sempre cava per treure pedres per fer sepulcres, i ara que m'hi trobava treien[2] les que eren a la o. (sic) del cor.

[**21r**] Lo dia primer de gener de 1733 só anat a dir missa a una vila qui ha unes[3] cases de maronites i se diu San Romano i dista dues hores d'esta ciutat. Per fer aquest camí se va amb la mula i s'aporta què sopar, perquè són tan miserables que no tenen res, ni menos lloc per a dormir. Tots assistiren a la missa i quedaren contents, i no tenien popes que los ne digués. En esta vila viuen també molts gregos i turcs, i cada qual a la sua llei. Quan tornava a la ciutat, circa lo mig camí, prop d'un corral de bestiar vaig veure una àguila tan gran com la que balla a la professó de Corpus i per fort que vaig cridar mai se volgué moure, i si no hagués comanat tan bona mula hauria tingut por. Lo camí quasi tot és terra perduda a falta de qui la cultívia. Hi ha moltes serres i sobre dita vila grans muntanyes.

Lo dia 26 d'abril[4] só tornat a la mateixa vila per tornar [a] dir missa. Per lo camí he encontrats molts tals de segadors que segaven los ordis, i lo modo de segar que fan és curiós. Sols los hòmens seguen i van tots vestits de blanc del cap als peus amb unes llargues vetes, que apareixen uns disciplinats. [**21v**] La falç és com un coltell, i en el mànec aporten

1. *posen*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ponsen'.
2. *treien*: és correcció meva; al manuscrit diu 'treain'.
3. *unes*: a continuació hi ha un número inintel·ligible.
4. *26 d'abril*: aquesta data està equivocada, perquè com veurem de seguida, a la primeria de març rebé l'ordre d'anar a Natzaret. Devia ser el 26 de febrer.

lligats una dotzena de cascavells més grossos que una nou i tots sonen, i seguen i és un gust sentir-los i se senten de molt lluny. Jo he preguntat a qui aportaven dits cascavells i m'han respost que per alegrar-se i per fugir les serps que estan per los sembrats, però tot és bogeria.[1] Les garbes que fan són molt petites i un home n'aportaria tres. Aquest any no han tinguda tan bona collita per haver plogut poc, i tots los anys esta isla pateix una gran plaga a los sembrats i demés fruits, i és la plaga de la llagosta i se menja quasi la meitat de tot, fins les fulles de los arbres, i com és tan ordinari no en fan tan cas i ha molts anys que dura.

Lo dia 11 d'octubre vaig tenir la notícia que mos companys tenien orde d'anar a Natzaret de família i vaig quedar enfadat de veure m'havia de quedar, però vaig saber que per mi havia també orde, sinó que per no quedar tot sol lo President me feien quedar a mi i que venint religiosos jo marxaria.

Lo dia 21 de desembre, per carta de fra Antoni Pla vaig tenir la trista notícia de la mort de mon pare. *Requiescat in pace. Amén.*

[**22r**] L'un dia de estos he vist entrar el governador nou d'esta ciutat i per ser cosa rara la poso aquí. Lo Gran Turc de Constantinoble diuen que té una filla i son pare per regalo li dóna tot lo que pot traure del reine de Xipre. Esta filla fa lo governador i aquell que li dóna més diner, sols sia turc, queda governador. Però moltes voltes no dura mig any per haver un altre que torna a donar diner i luego lo fan governador i trau lo vell i moltes voltes amb confusió, si no li tallen lo cap, que succeeix moltes vegades, i esto és la causa que fan pagar tan gros *carage*[2] als pobres, perquè se volen rescabalar prest per por [no] ser-hi a temps. I lo mateix se fa per tota la Turquia. I sabent lo Gran Senyor que hi ha un baixà o governador molt ric, li fa tallar lo cap perquè no se fàcia rei.

Estant jo aquí un dia, vingué governador nou i fonc cosa de veure la sua entrada, i fonc així. Sortiren de la ciutat molts turcs a cavall i tres banderes, una vermella, altra verda i altra blava. Vingué acompanyat de tots. Tirà la ciutat cinc cops de peces i tothom de la ciutat, hòmens i dones, petits i grans, s'ajuntaren a una gran plaça davant la casa del dit governador, [**22v**] qui entrà a cavall amb dotze turcs que lo tenien perquè no caigués, i estos grunyien més fort que vint tocinos per fer burla del governador vell que volia fugir i no pogué, i fonc gran cosa de riure esta

1. G. MARITI, *Viaggio,* vol. I, p. 33, diu que la mossegada de les serps és mortal, i que tot i que hom creu que són sordes, porten cascavells a les botes per espantar-les.

2. *carage*: *kharadj*, impost.

funció. Però no va durar mig any, que lo mateix governador vell féu lo mateix amb el governador nou, perquè va pagar una bona porció de diner i lo tornà treure.

CAPÍTOL 12. *De com vaig tornar en el convent de Làrnaca.*

Lo dia 9 de març de 1733 vaig rebre la notícia de que tenia obediència per anar en Natzaret. Molt me vaig alegrar per anar a tan gran santuari i perquè no me succeís com l'altra volta. Lo mateix dia me vaig partir per lo convent de Làrnaca, havent estat molt bé i sempre bo en la ciutat de Nicosia vuit mesos i vint dies.[1]

Vaig partir per la tarda amb un grego i una bona mula. Lo camí va ser lo mateix que a la vinguda, sinó que lo grego no caigué del cavall. També vaig dormir en casa sua, que era un poc bona per estar molt ric i tenia moltes mules i sabia la llenga franca, que era lo millor.

[23r] Lo dia 10 per lo matí vaig tornar arribar en el mateix convent de Làrnaca i vaig trobar quasi tots los religiosos mudats. Lo Guardià era lo mateix.[2] Me rebé així com primer, sent així que jo estava molt malcontent d'ell per haver tingut dos vegades obediència per a mi i no me l'havia enviada, però tot fonc perdonat. Vaig estar fins lo dia 27 aquí a causa d'esperar bastiment per a partir.

Estant aquí vaig sortir moltes voltes a passetjar i veure bona part de la vila, però tot no val res. La mesquita major se coneix encara lo campanar i lloc de les campanes de com era de cristians. També té un *basaro*[3] petit. Les cases de los tres cònsols són molt bones i grans, com si fossen palacios de Cristianidad, i també tenen bons jardins. Molts de los mercants tenen bones cases i caleses per anar a la marina. La catredal de los gregos apareix molt mala. També tenen altra iglésia, i se diu Sant Llàzaro[4] perquè aquí estigué lo sant quan lo embarcaren per Marsella. Esta iglésia és feta de los cristians passats i és molt forta, i lo dia de sant Làzaro i de santa Magdalena anam nosaltres aquí per a cantar la missa i dir les altres.

1. Aquest compte no és exacte, perquè el pare Fluxà va arribar a Nicosia el 21 d'agost de l'any anterior, de manera que es va estar sis mesos i vint dies en aquesta ciutat.

2. El 1733 era Superior del convent de Làrnaca l'italià Bonaventura de San Quirico, segons Faccio, *op. cit.*, p. 176.

3. *basaro*: basar.

4. Es refereix al Llàtzer ressuscitat per Jesucrist, el qual fou enterrat a Xipre en la segona mort.

[**23v**] Lo dia 22 de març arribaren en aquesta badia de Làrnaca cinc vaixells de turcs, dos sultanes[1] i tres caravel·les, i són molt grossos, quasi tant com los vaixells de Malta i aporten les sultanes 70 canons, la caravel·les[2] 60. Los turcs són molt dolents mariners, i si no fos per los renegats i esclaus que aporten no valdria tot res. Aporten molts soldats i se diuen *llevens* i jo los dic dolents, perquè són la mateixa dolenteria i no fan sinó fer mil maldats. Molts han saltat a terra i no hi ha res segur, perquè quasi tot quant poden robar roben, i si no poden robar, composen.[3] Açò és a los hòmens. Si per cas troben alguna dona, sia qui sia tots ne passen, i lo mateix fan de los minyons, però d'esto se guarden, perquè com saben les sues maldats, no surten de casa i se tanquen més fort per estar segures. I lo nostre convent hagué d'estar tancat alguns dies perquè no robassen la iglésia, i se feren pobres festes de l'Esperit Sant per esta causa.

I ningú, sia qui sia, los pot dir res per ser soldats del Gran Senyor, i com sempre van per lo mar, van desitjosos de fer maldats. Per un carrer trobaren un pobre vell grego i li feren pagar lo que haurien fet si fos estada dona. [**24r**] Estigueren alguns dies en el port i essent així que estaven baix lo castell, en tot això no estaven segurs de los maltesos, a qui temen més que lo diable, i los saben traure del port per força conforme succeí l'any passat en Damiata,[4] i tots los vaixells i bastiments que arribaren en aquest temps no los deixaren sortir per temor que no avisassen los maltesos, que ja sabien que rodaven. Per últim, després de vuit dies se partiren per Constantinoble i mos pillaren un pobre minyó maronita i se lo'n portaren. Lo feren fer turc per força, però los fugí després i se tornà[5] fer catòlic. Ara és mariner de França.

Lo dia 24 havem tingut un enterro en este convent, que sols ell és la parròquia, i la comunidat ha anat a buscar lo cos com si fos en Cristianitat, sinó que no se canta fort i s'aporta la creu baixa, i los turcs ni gregos ningú diu res.

Los pares caputxins també tenen aquí un hospici, però no és parròquia, i d'ordinari són francesos. Per lo cònsol i nació francesa, en lo nostre convent també hi ha un curat francès, perquè no hagen d'anar los mercants als dits caputxins.

1. *sultanes*: embarcació principal que usaven els turcs a la guerra.

2. *caravel·les*: és correcció meva; al manuscrit, 'callaveras'.

3. *composen*: composar és imposar certa quantitat a pagar (generalment injusta o arbitrària) (*DCVB*).

4. *Damiata*: ciutat situada al braç oriental del delta del Nil, a 12 kms. de la desembocadura.

5. *tornà*: és correcció meva; el manuscrit diu 'tornar'.

[24v] CAPÍTOL 13. *Del viatge que vaig fer de Xipre a Acre.*

Lo dia 27 de maig me vaig partir amb una saica,[1] que és un bastiment com un vaixellet. Era molt vella i de contínuo havíem de traure aiga sens parar mai. Lo capità se deia musú Gutié. Lo Guardià me féu una bona provisió per quedar amics. Tinguérem bon temps, però caminàvem molt poc i quasi per miracle arribàrem a Acre. En aquest bastiment havia un home mallorquí de Campos.[2] Se diu Guillem i és casat en Marsella, i feia tot quant jo volia. Tots me volien servir, però la mar me féu molt mal i no era bo sinó per a jeure, i de la molta provisió que aportava quasi no vaig menjar res.

Lo dia 30 del mateix mes arribàrem en la ciutat d'Acre i fonc molt ben rebut del President de nòstron hospici, que lo coneixia de Nicosia i era un de los dos napolitans que vaig trobar allí i se diu lo padre Francisco Surrento.[3] Aquesta fonc la primera terra firme que vaig passetjar.

Lo nostre hospici és bo, per ser nou, i d'ordinari viuen tres religiosos aquí, i és molt malsà.

[**25r**] Esta ciutat de Sant Joan d'Acre[4] antigament se deia la Gran Ptolemaida[5] i amb molta raó,[6] puix que en temps de cristians era molt gran i fonc la darrera que perderen los cristians de la Palestina.

Esta ciutat per lo present és molt xica i quasi una mala vila. En esta

1. *saica*: vaixell d'un o dos pals i vela quadra. Les vergues són molt llargues i les veles també.

2. *Campos*: poble de l'illa de Mallorca.

3. Segons FACCIO, *op. cit.*, Francesco Surrento fou Superior d'aquest convent del 16 de febrer de 1733 al 30 de desembre de 1734 (p. 118); també ho fou quatre mesos del de Làrnaca el 1742 (p. 176); tres mesos al Sant Sepulcre el 1738 (p. 55) i tres mesos al de Betlem el 1741 (p. 80).

4. *Sant Joan d'Acre*: al manuscrit, San Juan de Acre. A la Bíblia és anomenada Akko i el seu nom hel·lenístic fou Ptolemaida. És situada a 22 km al nord de la badia de Haifa. Conquerida per Alexandre Magne el 332 aC, arribà als 60.000 habitants en el període hel·lenístic. El 636 passà a mans àrabs. Els croats la conqueriren l'any 1104 i la posseïren fins al 1187 en què Saladí la prengué. Recuperada pels croats poc després, el 1191, la mantingueren fins al 1291 en què la perderen definitivament i quedà destruïda. Els cavallers de Sant Joan hi tingueren el quarter general. La seva fortalesa és un dels monuments medievals més importants de Palestina. Fou la darrera ciutat cristiana que caigué en mans musulmanes. Al *Viaje y peregrinación de Jerusalén que hizo el hermano fray Juan del Santísimo Sacramento,* Lisboa, 1744, p. 75, l'autor, que hi passà l'any 1725, diu que a penes hi viuen un centenar de veïns. A mitjan segle XVIII, però, es començà la reconstrucció de la ciutat.

5. *Ptolemaida*: al manuscrit, 'Tolamayda'.

6. *raó*: és correcció meva; al manuscrit, 'ro'.

quasi tots són turcs. També hi ha gregos i maronites. Lo governador és un agà[1] i està subjecte al baixà[2] de Saida.[3] Té son palacio, per estar més segur, dins lo camp de los francos,[4] que és com un gran convent, i aquí viuen tots los mercants francesos, que n'hi ha molts, i lo nostre hospici i iglésia tot està aquí mateix.

La parròquia de tots los catòlics és la nostra iglésia, però és molt petita, que sols és una capella. La nació francesa l'ha de fer. Altra capella hi ha dins lo mateix camp, que és la de los religiosos descalços del Carme, però no és parròquia i és per quan vénen del monte Carmelo, que dista tres hores d'aquí. Lo President del nostre hospici és sempre italià i en temps passat era espanyol. Aquí moren[5] molts religiosos i aquest any de 1735 n'han morts set de pesta, [**25v**] i aquí morí lo pare Ramon Vallmarí, de ma província, de pesta, lo dia 2 de febrer de 1736.[6] *Requiescat in pace.* S'han fetes moltes diligències per evitar esta enfermedad i han cremada molta roba per a purificar-ho tot, que haurà costades moltes mils[7] piastres.[8]

Un de los religiosos que viuen aquí, tots los dies de festa va a dir missa a una capella a casa d'un sicular catòlic per les dones cristianes catòliques i no poden venir a la iglésia perquè és petita. També tenen dos papassos o sacerdots catòlics per a administrar-los lo que han de menester, i en temps de pesta fan bona honra a nostres religiosos.

Un dia d'estos som sortit a passetjar la ciutat i fa llàstima de veure, puix que sols han quedat les pedres de les iglésies i palacios. Un gran tros de paret se conserva, que és de la catredal. També se coneix lo que era lo convent de Sant Joan de Malta i se veuen moltes columnes caigudes

1. *agà*: a l'Imperi Otomà, cap militar o civil, especialment dels geníssers.

2. *baixà*: títol donat als alts càrrecs de l'Administració civil i militar otomana i als grans senyors de l'Imperi.

3. Vegeu p. 272, nota 4.

4. Probablement es tracta del khan el-Faranj, on els comerciants francesos s'establiren el 1516. Aquesta informació i la relativa a Sant Joan d'Acre és treta de J. Murphy O'Connor, *Tierra Santa*, Acento, Madrid, 2000, p. 153-160.

5. *moren*: és correcció meva; al manuscrit diu 'morin'.

6. Ramon Vallmarí: havia estat Superior del Sant Sepulcre el 1734, segons Faccio, *op. cit.*,.p. 55. El pare Fluxà conegué aquesta notícia quan, de tornada a Catalunya l'abril de 1736, s'aturà a Acre.

7. *mils*: és correcció meva; al manuscrit diu 'mills'.

8. *piastres*: la piastra és avui moneda divisionària equivalent a una centèsima part de les lliures d'Egipte, Líban, Síria i Sudan, com també de la lira turca. Al segle xviii i anteriors, també era el nom donat al pes dur o fort. Fluxà (104v) diu que mil piastres són cinc-cents rals de vuit.

i moltes altres ruïnes. La mosquea principal d'esta ciutat se diu que era lo convent de Santa Clara, i d'aquí és que diu la crònica[1] nostra que les monges, quan vingueren los turcs se tallaren totes lo nas per ser feias.[2]

[**26r**] Fora d'esta ciutat se coneixen los fossos de la ciutat vella i seria dos vegades més gran que Barcelona, i més de la mitat era a la vora del mar. També té alguns bons jardins, però no té aiga de font, sinó sinis[3] i molt dolenta. Los sepulcres de los cristians catòlics estan molt ben tancats per haver-hi gran multitud de pedres de les ruïnes. Acre és molt abundant de peix, barato i bo, i los turcs no en volen menjar.

Aquí és estat a on he començat a veure àrabos, i si no que ja me feia comptes quina gent era, m'hauria espantat, i en la vista ja se coneixen. Ara anaven tots armats per tenir guerra amb altres àrabos, i aporten una llarga llança i una bona *ganxara*,[4] que fan por de veure, si no[5] sé què faré quan los veuré fora de població, que ara fan tanta por, i si algú surt lluny de la ciutat, torna tot nuu i l'esquena calenta de les bastonades que donen.

CAPÍTOL 14. *Del camí d'Acre a la santa casa de Natzaret.*

Lo dia 3 de juny vaig partir d'Acre per la santa casa de Natzaret. Per fer aquest camí s'esperen los *mucaros* natzaretanos, que tots són cristians catòlics, i tenen bones egües o cavalls, per a acompanyar los religiosos. [**26v**] Ells van a peu amb un bon fusell i lo religiós a cavall. Dista la ciutat de Natzaret de la d'Acre unes sis llegües. Lo camí és quasi tot pla i un poc de muntanyes, i són tan fértiles com si fos un prat, i de l'herba seca que havia i diferentes herbes haurien tapat un home. Per aquest camí se veuen diferents coses notables i són les sigüents.

Primo. Dos viletes prop lo camí, i l'una és tota nova i hi ha molts cristians.

Més. Veiem[6] molts camps[7] de cotó que val molt.

Més. Essent quasi a mig camí se troba un gran pla i se diu lo camp de Zabuló[8] per ser aquí lo lloc de son tribu. La terra d'aquest camp és

1. *crònica*: és correcció meva, al manuscrit, 'charònica'.
2. *feias*: per *feas*. La finalitat d'aquesta automutilació fou evitar la violació.
3. *sinis*: per sínies.
4. *ganxara*: àrab 'kandjar', daga.
5. *si no*: aquesta és la lliçó exacta del manuscrit, però ha de ser: i no.
6. *veiem*: és correcció meva; la lliçó exacta del manuscrit és 'veuem'.
7. *camps*: és correcció meva; 'capms' al manuscrit.
8. *Camp de Zabuló*: al manuscrit, 'Zabulón'. Zabuló era un dels dotze fills de Jacob. El camp d'aquest nom era el lloc que ocupava aquesta tribu, i s'estenia des del Carmel fins al llac de Tiberíades.

molt bona si la cultivaven, però com no fan sinó tirar lo blat i asgaringar[1] un poc, per açò no cullen la mitat de lo que collirien, i sembren poc perquè los àrabos lo mengen[2] en son bestiar, com se dirà en altra part, i aquest any, per no haver plogut, era lo sembrat molt petit i granat i bo com lo millor any d'Espanya, i per dins los blats vaig veure més ravenisses i altres herbes més grosses que los mateixos blats. [**27r**] I la terra tenia uns crivells,[3] per ser terres grosses, que lo cavall no poria caminar, i si hi posaven un peu dins teníem treballs.

Aquí mateix hi ha un pou a la vora del camí i se diu lo pou de Zabuló i és molt fondo i ample i aquí fan alto los que passen, i se refresca, que s'aporta pa, vi i carn. I aquí és mig camí de Natzaret i se veuen moltes coses.

Primo. Se veu la ciutat de Betúlia,[4] a on Judit matà Holofernes, i aquí habiten molts judíos i són molt perseguits de los turcs.

Més. Se veu lo sepulcre de Lot.

Més. Lo Canà de Galilea.[5]

Més. Cefuria.

Més. Lo camp que se diu lo tribu de Neftalí i hi ha unes poques cases i cristians gregos i catòlics.

Més. Caminant una hora i mitja se troba una vila i se diu Cefuria[6] i esta és la pàtria de la gloriosa santa Anna. A lo lloc de la sua casa, en temps de cristians havia una bona iglésia [**27v**] de tres naus que seria cosa rica, però vui en dia sols han quedat les parets del presbitèria[7] i lo demés està tot a terra i fa llàstima de veure, i aquí viu un sacerdot catòlic i diu la missa dins lo que era sacristia, que és lo lloc a on nasqué la

1. *asgaringar*: probablement 'esgarrinxar', esgarrapar, fregar amb les ungles (*DCVB*). L'autor vol donar a entendre que la terra dóna poc perquè és llaurada superficialment.

2. *mengen*: aquesta és la lliçó exacta del manuscrit. Sembla que vulgui dir que els beduïns el donen al seu bestiar com a menjar.

3. *crivells*: clivells: obertura estreta i llarguera, produïda a un cos per vellúria, sequedat, malaltia, etc. (*DCVB*).

4. *Betúlia*: Hom identificava la Betúlia bíblica, lloc de naixement de Judit, amb el poble de Sanur.

5. *Canà de Galilea*: població situada a uns 7 km de Natzaret, entre aquesta vila i el llac de Tiberíades.

6. Cefuria: al manuscrit, 'Safuria'. És el lloc de naixement de sant Joaquim i de santa Anna, pares de la Mare de Déu, segons una tradició del temps de les croades. Està situada a dues llegües de Natzaret. Hi ha ruïnes d'una església. Tollot, *op. cit.*, p. 123, hi trobà que hi vivien "*7 ou 8 ménages*". Aquesta població passà a ser la capital de la Galilea després que Tiberíades deixà de ser-ho. A la Custòdia de la Terra Santa hi tenia una església i un convent.

7. *presbitèria*: ultracorrecció sobre presbiteri.

santa, i per altar hi ha una roca i un quadret petit de santa Anna, que hi ha molta misèria.

Lo dia de la santa, los religiosos de Natzaret venim aquí a cantar la missa i tèrcia, i se fa molt devotament. Veritat és que alguns anys, a causa de los àrabos[1] no s'hi pot anar. Jo vaig abaixar de cavall per adorar aquest sant lloc, que fonc lo primer santuari que vaig veure, i d'aquí vaig pendre algunes pedretes. Prop d'aquesta vila vaig veure una font molt bona i quasi sempre són àrabos, com diré en altra part. Passat mitja hora se troba un collet i d'aquí se veu la ciutat santa de Natzaret i lo que se dirà en capítol següent.

[28r] CAPÍTOL 15. *De l'arribo en Natzaret i lo que se veu en ella i prop d'ella.*

Lo dia 3 de juny de 1733 vaig arribar per la nit a la santa ciutat[2] de Natzaret.[3] Molt content vaig estar per trobar aquí mos companys[4] i per veure lo que luego diré.

Aquí tenim un bon convent tot nou que sols són quatre anys que és acabat i està mal compost per haver-se fet molt de pressa, però les celdas són bones i també enfadoses de los mosquits petits, i en totes hi ha mosquitera, que no se poria dormir sens ella.[5]

La família d'aquest convent sempre són vuit o deu sacerdots i vuit religiosos llecs, i aquí los oficis se fan així com a Jerusalem, sens faltar en cosa ninguna, i així.

A les sis hores del matí se toca a prima i luego se diuen les hores de Nostra Senyora. Després prima i tèrcia se canten a deu a to. Luego se

1. *àrabos*: es refereix als beduïns.

2. *ciutat*: escrit a la interlínia superior.

3. Natzaret: És el lloc on residien Maria i Josep, els pares de Jesús. Com a lloc on transcorregué gran part de la vida del fundador del cristianisme, sempre hi ha hagut edificis que han recordat el fet. Als segles III-IV, ja hi havia un santuari. Després s'hi construí una església bizantina (segle V), destruïda pels perses el 647. Els croats la reedificaren esplèndidament, però fou destruïda pels àrabs al segle XVII. El 1730, els franciscans pogueren adquirir el terreny i van aixecar-hi una esglesieta que va servir fins al 1954, en què fou enderrocada per a construir la basílica actual. La petita església tenia 22 m. de llarg per 17 d'ample.

4. *companys*: sempre es refereix als pares Pou i Gràcia.

5. Segons MARITI, *Voyages dans l'isle de Cypre, de Syrie et du Levant,* París, 1791, 2 vols, p. 156, II, p. 156 (d'aquí endavant citat *Voyages*), el convent tenia aspecte de fortalesa a causa de l'altura dels murs, i la porta era de ferro. Hi trobà dotze o quinze religiosos i sovint s'hi estatjaven pelegrins i viatgers.

canta la missa conventual, que sempre és de «*Annuntiatione*»[1] sols no sia clàssic[2] o festa. Finida esta, que se diu en el santuari, los religiosos que no han dita missa antes la diuen. [**28v**] A les nou i mitja se toca a 6a i 9a, i luego al refetor. I tots los dies se dóna principi i moltes vegades dos. A la una, vespres, i les de Nostra Senyora a les quatre. Completes sempre cantades i professó, i mitja hora d'oració mental, i luego a sopar, i a les dotze a matines, i també se diuen les de la Mare de Déu i se té oració fins a les dues. Tot esto se fa indispensablement, i quan és clàssic va més solemne conforme la festividad.

La iglésia és bona per ser nova[3] i la feren dins un mes, i per anar tan de pressa les columnes s'han hagut de reforçar amb unes barres de ferro i ara queda forta. La causa d'anar tan apressa fonc per los grans pagaments que s'havien de pagar per fer l'obra, que eren molts, i amb lo que costa de fer lo convent i iglésia n'haurien fets vint en Espanya. Lo cor d'esta iglésia és curiós.[4] La silleria, cosa bona, i l'ha feta un religiós espanyol i se diu fra Josep Aguirre de Madrid, i lo dit cor és detràs lo altar major. Sortint d'ell s'abaixen dotze escalons per abaixar. En el paviment de la iglésia hi ha uns arrambadors de ferro, cosa molt curiosa que féu un napolità religiós. [**29r**] Baix lo altar major hi ha lo santuari, que per abaixar en ell s'abaixen altres dotze escalons i se troba lo lloc a on estava la casa de la Mare de Déu, que[5] los àngels aportaren a Loreto.[6] Junt aquí és la santa cova, a on estava Maria Santíssima quan lo àngel li aportà l'ambaixada de que havia de ser mare del Fill de Déu.[7] Està aquest lloc

1. *Annuntiatione*: és correcció meva; al manuscrit, '*Anunciacione*'.

2. *clàssic*: tradicional.

3. El pare A. Arce, ofm, a *Huellas de España en Nazaret y Belén,* dins *Revista de Geografía Española. La huella de España en Tierra Santa,* 34, II, p. 23-36, diu que a Natzaret ja hi havia una església grandiosa al segle IV, la qual subsistí fins al 1100 en què fou enderrocada pels sarraïns en lluita contra els croats. La victòria dels cristians permeté que fos reedificada esplèndidament fins que un altre cop anà a terra el 1263. Així quedà fins que el 1620 els franciscans bastiren una modesta capella, reemplaçada el 1730 per una altra església.

4. *curiós*: en el sentit que és interessant de veure (*DCVB).*

5. *que*: escrit a la interlínia superior.

6. *Loreto*: al manuscrit, 'Lloreto'. Ciutat italiana de les Marques (Ancona), a 5 kms. de l'Adriàtic. És un centre de pelegrinatge marià molt important, ja que la llegenda pretén que la casa on la Mare de Déu rebé l'anunci de l'àngel fou traslladada el 1296 a un pujol de la ciutat. La devoció a la Santa Casa de Loreto fou viva als Països Catalans als segles XVII i XVIII.

7. Segons Marcel Ladoire, ofm, que hi passà el 1719, la gruta feia deu passes de llarg per vuit d'ample i dotze peus d'altura, *Voyage fait à la Terre Sainte,* París, 1720, p. 296.

ricament adornat i aquí se diu «*Hic verbum caro factum est*». Hi ha concedida indulgència plenària i de contínuo s'hi sent un olor que apareix un cel i sempre cremen aquí dotze llànties de plata i les sis[1] són de Portugal, i en temps meu les aportaren i són ben dotades. Tota la santa cova és vestida de ric domàs. Aquí mateix hi ha una columna que posà santa Helena[2] per esser en ella lo lloc a on estava Maria Santíssima i una altra a on estava lo àngel. Però sols la primera ha quedat, i en temps de que los turcs tiraren a terra la gran iglésia que havia feta santa Helena procuraren també a fer caure esta columna, però no pogueren i la tallaren tota per baix i ara per miracle se té sols dalt a lo que correspon lo cor i mai cau, que és prodigi.[3] [**29v**] Vui en dia los turcs, i particularment les turques, tenen una gran devoció a dita columna i hi[4] fan tocar cintes i la roba que han de vestir, i confessen les mateixes turques que fa molts miracles.

Ademés d'esta santa gruta, que per altar té una imatge o quadro de la Visitació, hi ha cinc altars més, esto és per la iglésia. L'altar major és tot de mármol fi i lo han portat de Nàpols lo any 1735 i també és la Visitació. A la part dreta és lo altar de sant Josep. Prop d'aquest, altra capella i altar de nostre pare sant Francesc. A la part esquerra, la capella i altar de santa Anna i prop d'aquest la capella i altar de sant Antoni, tot de rics quadros,[5] los quals en temps meu s'aportaren tots de Nàpols i són cosa bona. Aquest any han portat un bon orgue. Tota esta iglésia sempre està adornada de riques colgadures. La sacristia és molt bona i és la millor de la Custòdia. Les robes són molt riques i los portuguesos i tudescos s'han apreciat d'enriquir de robes aquest sant lloc, que ningun santuari li fa ventatja i poc temps ha que era molt pobre.

[**30r**] Aquest convent és molt sa i no necessita de metge ni apotecari, que la Mare de Déu se'n cuida, i no fa calor perquè totes les tardes fa un vent molt fresc i saludable i són molt pocs los malalts. Lo any 1735

1. *6*: a continuació diu 'sis', en lletres.

2. *Santa Helena*: la mare de l'emperador Constantí, a la qual s'atribueix la construcció d'un gran nombre d'esglésies a Terra Santa.

3. Giovanni Mariti, *Viaggio,* II, 158, menys crèdul, explica que les columnes de la gruta estaven trencades per la base, però que havien estat enganxades a la volta amb ferros, els quals, com que no eren visibles, feien pensar que les columnes s'aguantaven per miracle.

4. *hi*: al manuscrit,'hï'.

5 *Visitació*: el pare Arce, *op. cit.*, p. 26, informa que el quadre de la Visitació és una obra del segle XVII d'escola sevillana. Els que es veuen a les capelles de Sant Francesc i de Sant Antoni també pertanyen a aquesta escola i diu que probablement són de Murillo. Tal com diu el pare Fluxà, n'hi havia més.

moriren dos religiosos de pesta que vingué d'Acre. Aquí tenim molí i forn per estar més ben servit, i tenim guarda de moltons i lo Guardià és lo primer cabo de la vila o batle, que diem, i de dos altres viles, i és per lo següent.

Esta vila de Natzaret és de la jurisdicció del baixà de Saida i a ell han de pagar los villanos, sien turcs, sien gregos, o francos son *caraxo*[1] i lo dret de tot lo que cullen. Terra Santa té un concert fet amb dit baixà: és que li donen set[2] bosses que són quatre mil piastres i són dos mil[3] sivillanes,[4] i lo que los villanos havien de donar al dit senyor mos donen a nosaltres, i lo mateix fan dues altres viles, i nosaltres som[5] los senyors. I s'aplega molt blat[6] i mèlica,[7] que si mos ne poríem cuidar bé no perdíem molt, però com ha de córrer[8] per mans de villanos sempre roben.

[**30v**] Lo nostre Guardià té autoritat molta en esta i les dues altres viles, però procura a tenir pau amb tothom, i si hi ha novitat alguna, lo nostre procurador, que és un mercant francès, castiga o fa castigar perquè nosaltres estiguem més segurs.

I esta és la causa que tenim aquí molta llibertat i ningú mos enquieta i se va a passetjar i visitar los santuaris com si fóssem en Cristianitat, però esto sols és aquí en la ciutat de Natzaret, i si mos apartam,[9] los àrabos algunes vegades no dormen, però amb un home de companya se pot anar una llegua lluny.[10]

CAPÍTOL 16. *De los santuaris se visiten prop de Natzaret.*

Los santuaris que se visiten prop de esta ciutat són los següents.

Primo. Lo principal i primer de tots que és la nostra iglésia.

Més. Se visita la casa a on treballava sant Josep i vui en dia és una

1. *caraxo*: *kharadj*, tribut.
2. 7: a sobre de 7, a la interlínia, hi ha escrit un 8.
3. *mil*: és correcció meva; al manuscrit és escrit a la interlínia superior i diu 'mill'.
4. sivillanes: la sevillana era la denominació popular del pes dur o fort, moneda d'argent de vuit rals encunyada el 1731 i que fou coneguda com a *piastra vieja o sevillana* (*Enciclopedia Espasa,* vol. 44, article "piastra").
5. *som*: és correcció meva d'acord amb el sentit; el manuscrit diu 'són'.
6. *blat*: és correcció meva; al manuscrit diu 'balt'.
7. *mèlica*: per melca, planta gramínia conreada per a farratge.
8. *córrer*: és correcció meva; el manuscrit diu 'corre'.
9. *apartam*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, 'apartan'.
10. A continuació hi ha una frase inacabada: 'Los santuaris que se vi...', la qual constitueix, repetida, la primera del capítol següent.

pallissa d'un turc i se coneix haver haguda una bona capella en temps de cristians.

Més. Una font que se diu de Nostra Senyora i d'ella se servia –i en lo convent sempre bevem– d'esta aiga, [**31r**] i esta font és lo consuelo de Natzaret i sens ella no hauria vila ni ciutat.

Més. Se visita una casa que està al mig de la vila i era una sinagoga de en temps de Cristo, i aquí ensenyà moltes vegades la verdadera llei. I succeí aquí un prodigi i és que ningun turc pot viure en ella, i alguns que han volgut porfiar-[1]se[2] són morts en pocs dies. Ara habiten aquí uns cristians grecs i moltes vegades han sentit ruido. Les parets d'esta fàbrica tenen més de dotze palms i la bòveda també.

Més. Se visita una pedra que se diu *Mensa*[3] *Christi* i té dotze palms i més de llargari i més de sis d'amplari i en ella se diu haver menjat Cristo amb los apòstols moltes vegades. En temps de cristians, esta pedra estava tancada d'una retja de ferro. Vui en dia està a la inclemència del temps.

Més. Se visita un lloc que se diu lo Temblor o Pasmo de Maria Santíssima, i se diu així perquè quan los de Natzaret volien precipitar a Cristo perquè no feia miracles en Natzaret, se trobava Nostra Senyora aquí [**31v**] i tingué un gran sentiment. En memòria d'esto havia aquí un convent de monges en temps de cristians. Vui en dia sols han quedades les pedres i dos cisternes i un tros de torre.

Tots los sobredits santuaris solament disten un tir d'escopeta d'aquest convent. Los que se visiten més lluny són los sigüents.

Primo. Se va cosa de mitja llegua a una vila i se diu Safa o Safet,[4] i aquí és la pàtria de sant Joan i sant Jaume, fills del Zebedeu,[5] i esta vila és de la juredició[6] del Guardià, com he dit. Aquí no hi ha més memòria, sinó un tros de paret que diuen ser de la mateixa casa o ha

1. *porfiar*: escrit a la interlínia superior.

2. *se*: a la interlínia superior.

3. *Mensa: és correcció meva; al manuscrit, 'Menssa'.*

4. Safa o Safet: és correcció meva; al manuscrit Jafa o Jafet. Situada a 1.046 m. sobre el nivell del llac de Tiberíades. Als *Voyages de Richard Pococke dans l'Égypte, l'Arabie, la Palestine, la Syrie, la Grèce, la Thrace, etc*, París, 1772-1776, 6 vols., III, p. 229, l'autor hi veu un castell en ruïnes, però també set sinagogues i un centre d'estudis per a la formació de rabins. De fet, era una població important dins el judaisme que ja acollí molts jueus expulsats pels Reis Catòlics dels seus regnes d'Espanya. A mitjan segle XVI tenia 12.500 habitants, segons A. ABDEL NOUR, *Introduction à la histoire urbaine de la Syrie otomane (XVIème et XVIIème siècles)*, Beirut, 1982.

5. *Zebedeu*: al manuscrit, 'Sabadeo'. Pescador.

6. *juredició*: per jurisdicció.

estat iglésia,[1] i aquí van tots los religiosos lo dia de sant Joan i lo dia de sant Jaume.

Més. Un quart lluny de Natzaret se visita lo lloc del precipici, que és una muntanya molt alta i d'aquí volien llençar lo Senyor los natzaretanos, com diu lo Evangeli de la Quaresma, però los deixà burlats i los escapà de les mans. I aquí en memòria d'açò havia altre convent. Se coneix lo paviment de la iglésia i hi ha dos cisternes, [**32r**] i en esta muntanya hi ha un gros bananer i alguns religiosos han vistes aquí figues. La fèria quarta de la segona semmana de Quaresma se va aquí a dir moltes misses per ser lo Evangeli del dit lloc i entre any també se n'hi diuen i sempre que volem porem visitar.

Més. Cosa d'una llegua i mitja se visita i veu una vila no molt gran, i antigament se deia la ciutat del Canà de Galilea i aquí fonc a on Cristo convertí l'aiga en vi i té una bona font de la qual fonc portada la dita aiga. Aquí havia una polida iglésia no ha molts anys, però ara sols ha quedat una paret i lo presbiteri, i causa llàstima de veure. Aquí van los religiosos lo diumenge infraoctava de los Reis i canten vespres. També a la mateixa vila se veuen ruïnes de dos altres iglésies, i eren de les cases de sant Bartomeu i sant Mateu.

Més. D'una petita pujada prop de Natzaret se visita i veu lo sacro monte Tabor, [**32v**] del qual parlaré lo capítol avinent.

Més. Se veu la ciutat de Naïm.[2]

Més. Les muntanyes de Gelboè.[3]

Més. Bona part de la Samaria.[4]

Més. Lo gran pla o Camp magno d'Esdreló[5] i molts pavellons d'àrabos i moltes altres coses i quasi tot lo monte Carmelo, tot lo qual explicaré en [altre] lloc.

CAPÍTOL 17. *De lo vist i vesitat més lluny de Natzaret.*

En lo temps que vaig estar en esta santa casa de Natzaret fonc dos

1. La lliçó és clara, però el sentit resta fosc.

2. *Naïm*: petit vilatge a prop de Natzaret, situat al peu de la muntanya de Dahi, anomenada també petit Hermon.

3. *Gelboè*: serralada de Palestina, a la Galilea, prop de Beisan o Bet Shean, entre la plana de Jezrael i el Jordà. El seu punt més alt assoleix els 500 m.

4. *Samaria*: regió històrica de la Palestina situada a la part central de la Cisjordània, entre Galilea i Judea.

5. *Esdreló*: al manuscrit, 'Asdreló'. La plana d'Esdreló és la més àmplia d'Israel. Les muntanyes de la Galilea la tanquen pel nord, i les de Samaria pel sud. Té una forma triangular la base de la qual té 30 kms. i els altres dos costats 22 kms. cada un.

vegades a visitar lo sacro monte Tabor[1] i sempre vaig dir[2] missa en ell. La primera vegada fonc lo dia 6 de setembre i la segona lo dia 7 d'octubre del mateix any. La visita primera se féu d'esta manera. Seríem set religiosos los que anàvem junts tots a cavall amb bons[3] cavalls i serien uns dotze hòmens tots amb fusells per acompanyar-mos i un turximain[4] del convent. Dista lo sacro monte Tabor de Natzaret cosa de dues llegües i mitja i quasi tot lo camí és mala terra.

[33r] Passada mitja nit pujàrem a cavall i mos partírem, i antes d'esser clar ja fórem a lo més alt de la muntanya, i fonc un matí molt alegre per a tots. Luego d'arribar vàrem reparar en lo que diré ara.

Esta muntanya del Tabor judico serà la[5] més hermosa del món, perquè ademés de santa los arbres [que] hi ha són posats de tal manera que ningun artifici los hi posaria millor. Los que n'hi ha més són alzines no molt grosses, tarabintos, arbres de fer rosaris i molts altres que mai los havia vistos.[6]

A lo més alt d'esta muntanya hi ha un gran pla[7] i aquí en temps passat que havia una gran ciutat i se deia la ciutat del Tabor. Seria molt forta.[8] Se veuen grans ruïnes de cases i muralles i moltes cisternes[9] i altres coses, i és tan abundant d'herbes que un home no se veu de dins

1. *Tabor*: és un turó cònic de 588 m. d'altitud, isolat al nord-est de la plana d'Esdreló, a 28 kms. de Tiberíades i a 35 de Natzaret. El carmelita LEANDRO DI SANTA CECILIA, que hi estigué el 1730, diu que la muntanya té forma de «*pane di zuccaro*», *Palestina ovvero primo viaggio di Leandro di Santa Cecilia,* Roma, 1753, p. 70. Hi hagué un temple bizantí construït el segle V, i el 1924 s'aixecà en el mateix lloc una basílica. La tradició cristiana situa aquí la transfiguració de Jesús, però la muntanya ja era considerada un indret sagrat des de temps molt reculats.

2. *dir*: escrit a la interlínia superior.

3. *amb bons*: al manuscrit, 'abons'.

4. *turximain*: per torsimany, intèrpret.

5. *la*: és correcció meva; al manuscrit diu 'las'.

6. LADOIRE, *op. cit.*, p. 310, hi veié molta vegetació, però en destaca «*chênes, therebintes, buissons*». També hi trobà molta varietat d'ocells, en especial, perdius, i alguns senglars.

7. *pla*: escrit a la interlínia superior.

8. A *El Tabor,* Publicacions «Bíblia de Montserrat», sèrie B, núm. 6, Montserrat, 1934, p. 8, hi llegim que durant la guerra contra els romans, cap a l'any 68, els jueus van construir un recinte fortificat de 3 kms. de perímetre. L'anglès Richard Pococke hi passà el 1737. Als seus *Voyages*, aquest autor, III, p. 191, hi diu que el cim fa una milla de llarg per un quart de milla d'ample i que està voltat d'una muralla. Assenyala les portes de Bal al-Honab (porta del Vent), a ponent, i Bab al-Kubba, porta amb volta, cap a migdia.

9. *cisternes*: és correcció meva; al manuscrit diu 'ciuternas'.

quan són seques (¿què faran quan seran verdes?), i la major part són odoríferes. També en estes muntanyes i per totes les de prop de Natzaret són moltes flors particulars, esto és tulipans, clavells, roses, violes dobles, etc., [**33v**] i quan ve la primavera apareix tot un jardí, i esta muntanya i gran monton de flors a lo mig del dit pla és lo santuari de la Transfiguració, i està d'esta manera.

A lo més alt de la muntanya i al mig del pla sobredit havia en temps passat una bona i gran iglésia. [D']esta, vui en dia sols ha quedat la paret del presbiteri i un poc de les parets de los costats. Al mig d'esta iglésia és lo lloc a on Cristo se transficurà,[1] i encara són los tres ninxos o tabernacles que féu santa Helena en memòria d'aquest misteri. Jo he dit dos vegades missa a un de estos llocs i se diu la missa de «*Transfiguratione*»,[2] que és un gran consol, i jo sempre la vaig dir per les persones més parentes i de més obligació. Cada un d'estos ninxos té una braça de llarg. I aquí sols anam los cristians alguns dies. Lo demés temps de l'any és o serveix per barraca de los pastors i àrabos. Lo dia 6 d'agost, quan no hi ha perill, tots los religiosos de Natzaret vénen aquí a fer tots los divinos oficis [**34r**] i vénen també tots los cristians de Natzaret i molts d'Acre i Saida i altres parts per celebrar esta festa, i també pugen molts turcs i àrabos per menjar arròs, que a tothom se dóna per estar segurs. També hi van molts sacerdots gregos catòlics i diuen la sua missa aquí. Lo any que jo me trobava en Natzaret no poguérem anar aquí los religiosos no sé per què causa, però anàrem tots a una altra muntanya d'on visitàrem molt bé. Los villanos, tots hi pujaren.

Luego d'haver dites les misses i haver visitat a nostra satisfacció, se cantà lo evangeli propi en el lloc mateix i prenguérem una refecció, que també hi ha una bona cisterna. Després fórem tots qui a buscar bastons per fer gueatos,[3] qui fustes[4] per fer rosaris, qui llavors d'herbes, per tenir tots memòries d'este sacro monte. Passades dos hores, partírem d'aquí i caminàrem cosa d'un quart, ja començant a baixar, i aquí se veu i visita una capella caiguda, i aquí és lo lloc a on Cristo digué a los tres deixebles: «*Visionem quan viditis, etc.*», i quan s'abaixa no se pot abaixar a cavall.

[**34v**] Visitat tot lo sobredit, mos partírem per un altre camí i fórem a visitar lo Canà de Galilea, i per lo camí encontrárem tres vilatges de gregos i turcs, i en totes vaig veure tenien una font i no hi ha vila sens tenir aiga viva.

1. *transficurà*: per transfigurà.
2. *Transfiguratione*: és correcció meva; al manuscrit, '*Transfiguracione*'.
3. *gueatos*: gaiato, bastó.
4. *fustes*: és correcció meva; al manuscrit, 'fuistas'.

Més. Vaig veure per totes estes viles[1] molt tabaco, i sent així que mai plou en tot lo estiu, que és una meravella, i mai lo hauria cregut que sens aiga, sens fems i sinó pedres[2] tan bon tabaco. Per la tarda arribàrem en Natzaret molt alegres.

CAPÍTOL 18. *De lo vist i visitat anant en el mar de Tiberíades*[3].

Per lo mes d'octubre arribaren en esta santa casa los comissaris de Portugal i de Viena i aportaren bons aparatos[4] per celebrar los divinos oficis. Lo de Portugal sis llànties de plata, com queda dit, i moltes altres coses. Estos demanaren a·n·el Guardià de voler visitar la Galilea, i com per fer este camí han de ser alomenos set religiosos, vingué bé per los que no havíem visitat, que érem quatre, i mos valguérem d'esta bona ocasió.

[**35r**] Lo dia 6 d'octubre tornàrem al sacro monte Tabor amb tota la comitiva, que érem divuit, i havent fet tot lo que queda dit en el capítol passat, mos partírem per lo mar de Tiberíades i altres santuaris. Essent baix de la muntanya, luego se troba un *mensur* o hostal, i és del Gran Senyor, i se diu lo Campo Damasquino, perquè aquí sempre viu gent de Damasc, i per aquí passa molta gent, perquè per aquí van a Jerusalem, al Caire, a Egipte i moltes altres parts. En aquest hostal donen de menjar i acolliment a tots los que passen, i esto de franc, que lo cabo lo paga. I així mateix per totes les viles i ciutats del Gran Senyor se fa lo mateix, que han de donar a tots los[5] que passen acolliment i menjar una volta, i lo menjar ha de ser segons la qualitat de la persona, i per totes les[6] viles hi ha un hospital que serveix per dit efecte, i no pot ser vila ni lloc si no té per fer aquest gasto, que és gros, però bo per a tots.

En aquest hostal prenguérem cafè i no volguérem altra cosa, que portàvem bona provisió, i nosaltres som francs. Los peregrins gregos o armenis han de pagar una sivillana.

1. A continuació hi ha ratllat: 'vax veure'.

2. *pedres*: a continuació hi falta algun verb per a completar el sentit com ara 's'hi fes'.

3. *Tiberíades*: al manuscrit, 'Thiberíadis'. Aquest llac és conegut també com de Genesaret i mar de Galilea. De forma allargassada, fa 21 kms. de llarg per 12 kms. d'ample, de manera que la seva superfície és de 165 quilòmetres quadrats. Està a 212 m. sota el nivell del mar i la seva profunditat màxima és de 48 m. És ric en pesca.

4. *aparatos*: cast. Conjunt d'instruments que serveixen per a executar alguna cosa.

5. *los*: és correcció meva d'acord amb el sentit; el manuscrit diu 'lo'.

6. *les*: a l'interlínia superior.

D'aquí prenguérem lo camí per lo mar de Tiberíades i caminàrem per una terra molt bona, però tan seca que los cavalls no porien traure los peus de los crivells. Per aquest camí trobàrem dos fonts petites, però molt al propòsit, perquè quasi tot l'any no plou sinó dos mesos, i teníem molta set i més calor i feia un vent tan calent que cremava la vista. I encontràrem una vileta de poques cases, sense gent, que serien per les muntanyes a buscar la fresca.

Caminades unes quatre hores, descobrírem de molt prop lo mar de Tiberíades, que és tan anomenat en l'Escriptura, i és una meravella veurelo, perquè se veuen grans coses. Quan se volia pondre lo sol, arribàrem a la ciutat,[1] i és un poc forta per tenir muralles que la guarden, però és molt miserable, perquè totes les cases no valen res i fan cases de llena[2] per dormir en lo estiu. Té un castell quasi tot caigut i a les muralles dotze pecetes d'artilleria.

[**36r**] Esta ciutat a l'una part té lo mar, i és un gran estany que tindrà unes dotze llegües de llarg i unes tres d'ample, i per una part entra en ell lo riu Jordà i per l'altra surt. Les aigues són molt bones, però nou mesos calentes de tant de sol fort que aquí fa, i en les nits són més fresques. Tot aquest mar està rodat d'altes muntanyes, i quan plou va tota l'aiga en ell. Abunda[3] de molt de peix, però no lo saben pescar. També fa olas[4] i fortuna[5] com lo mar salat.

A la vora d'aquest mar, dins la mateixa ciutat, tenim nosaltres, los francos, una iglésia que se conserva molt bé i forta, i és obra de santa Helena.[6] En aquest lloc Cristo entregà les claus a sant Pere. Aquí predicà de la barqueta i féu moltes altres coses, com consta de l'Evangeli. Jo vaig dir la missa aquí i se diu de la càtreda[7] de sant Pere. Tota la nit estiguérem en aquest santuari, i per porer-lo visitar s'ha de pagar de *cafarro*[8] una piastra i quatre madins. Lo cabo mos envià de sopar a la sua moda, però nosaltres ja ne portàvem i sols per cortesia prenguérem alguna cosa.

1. *ciutat*: es refereix a Tiberíades, situada a la riba occidental del llac d'aquest nom. En àrab Tabbariya, fou fundada per Herodes Antipas en honor de l'emperador romà Tiberi (26 aC).

2. *llena*: llosa. Vol dir amb un terrat adequat per a passar la nit a la intempèrie.

3. *abunda*: és correcció meva; al manuscrit, 'apunda'.

4. *olas*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ollas'.

5. *fortuna*: tempestat, especialment al mar.

6. Leandro di Santa Cecilia, *op. cit.* p. 71, diu que està dedicada a Sant Pere i que té una sola nau.

7. *càtreda*: per càtedra.

8. *cafarro*: Tollot. *op. cit.*, p. 130, diu: "*caffare est ce que nous apellons péage*".

[**36v**] Per aquest temps ha su[c]ceït a esta iglésia un bon miracle i és així. En esta iglésia de què estic parlant moltes voltes serveix de magasent[1] o altra cosa. Una turca d'aquí a prop, per fer desprecio de los cristians fonc tan atrevida que molts dies entrava en esta iglésia a fer la sua mala confessió, esto és, se rentava son cos i tot quant tenia i tirava l'aiga[2] sobre del mateix altar. Fonc avisada per un cristià que no fes tal cosa, sinó que Déu la castigaria, i ella respongué que per desprecio de los cristians ho feia, i continuà alguns dies, però bé li va costar, perquè un dia estant fent lo sobredit, sortí de baix lo altar un venerable vell vestit de pontifical amb unes claus en la mà i li digué: «Mala dona, ¿com tens atreviment a la mia casa de fer això?», i li pegà un gran colp que estigué bon rato sens parlar, i desaparegué lo sant. Tornà en si la dona i cridà molt agrament. Acudí molta gent a veure què tenia i contà tot lo succeït, i luego de contat va morir de repente. Quedaren tots los turcs admirats i donaren part al Guardià de Natzaret, qui amb son company anà a veure la[3] novedat, prengué informació verdadera de tot i se donà part al Reverendíssim i també al Pontífice, i queden los turcs confusos. [**37r**] A vista d'aquest prodigi demanen los turcs que anam a fer un hospici allí mateix, però perquè costaria molt, per lo present no se'n parla fins altra orde.

Lo cabo que és ara és bon turc i quan ve en Natzaret té lo convent obligació de donar-li una candela de sèu. Té cosa de trenta soldats i se burla de tots los majors, que ningú li pot fer res, i sis soldats d'Espanya li pillarien tot quant té. Quan vingué lo matí, després d'haver dits tots la missa se cantà lo Evangeli propi de lo lloc i la lletania i altres oracions i mos partírem. Luego de ser fora de la ciutat prenguérem un camí a la vora del mar que va a uns banys que disten mitja hora de la ciutat, i per tot aquest camí se veuen ruïnes de la ciutat de Cafarnaüm[4] i moltíssimes columnes i se coneix haver-hi haguda aquí una llarga ciutat. Arribàrem a estos banys que estan a la vora del mar i és un safareig cobert ple d'aiga que ve d'una font molt prop de aquí, i és tan calenta que una avemaria no se pot sofrir. I esta aiga passa per mines de sofre i té moltes virtuts per dolors i molts altres mals. Tornàrem per lo mateix camí fins prop de la ciutat i prosseguírem nòstron viatge.

1. *magasent*: per magatzem.
2. *l'aiga*: és correcció meva; al manuscrit, 'llaygue'.
3. *la*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'lo'.
4. *Cafarnaüm*: al manuscrit, 'Cafarnau', en italià. Situada vora el llac de Genesaret, a uns 4 kms. de la desembocadura del Jordà al llac. Jesús hi visqué després de deixar Natzaret i l'escollí com a centre de la seva activitat. També hi vivien alguns dels apòstols.

[**37v**] Vist lo sobredit, partírem per Natzaret, i per lo camí se veu i visita tot lo següent. Cosa de dos hores del Tiberíades, en una petita muntanyeta que té un bon pla, és lo lloc a on Cristo donà de menjar a los 3000 hòmens dels cinc pans i dos peixos, i aquí se diu també lo Evangeli, i d'aquí se veu molt bé la ciutat Betsaida, que està a la vora del mar. Pàtria de sant Pere i sant Andreu i sant Filip i altres apòstols, és una petita vila. També se veu d'aquí molt bé la ciutat de Betúlia, que se veu un castell en ella molt gros.

D'aquí mos partírem per la muntanya de les Benaventurances, que dista cosa d'una hora i mitja, i per aquest camí havia molts alts rostois i encontràrem una infinitat de moltons i ovelles i molts cabrons quasi sens número, i eren de los àrabos que luego diré. Arribàrem a la muntanya de les Benaventurances, pujàrem en ella, que no és molt alta, visitàrem i cantàrem lo Evangeli, i aquí se coneix haver-hi haguda una iglésia, però ara sols han quedat les pedres.

D'aquí partírem per lo camp de les espigues, que és lo lloc a on los apòstols anant amb Jesucrist colliren espigues per menjar blat d'elles i foren represos de los judíos, i Cristo los digué lo que diu lo Evangeli que se canta aquí. [**38r**] Per venir aquí fonc precís passar per un gran camp[1] d'àrabos que eren de pau. Serien més de 3000 tendes llargues i veles[2] negres fetes d'una tela de cerres i estes són les sues cases. Los àrabos i àrabes, quasi tots nuus, sortiren de dites tendes per a veure-nos, que mai havien vistos francos. Los demanàrem un poc d'aiga per[3] a beure i me la donaren amb una gran conca de fust [que] apareria[4] havia de beure un bou. Nosaltres los donàrem un parell d'agulles de cosir i estigueren més contentes que si los haguessen donat un principat. Estos àrabos són molt rics i tenen infinit bestiar, esto és, moltons, cabrons i camelles, i los que antes encontràrem tots eren seus.

De aquí fórem al Canà de Galilea i per aquest camí encontràrem una infinidad de camells, grossos i petits, que ne n'hi havia molts mils.[5] Tots eren de los dits àrabos i són tan mala gent que si per les viles no los regalen,[6] en una nit se menjaran tots los blats i ordis i demés forments de qualsevol vila, i ningú los comanda sinó ells mateixos.[7] Aquí se canta lo

1. *camp*: és correcció meva; el manuscrit diu 'capm'.
2. *veles*: al manuscrit, 'vellas'.
3. *per*: preposició repetida al manuscrit.
4. *apareria*: és correcció meva; al manuscrit, 'aperaria': semblaria.
5. *mils*: és correcció meva; el manuscrit diu 'mills'.
6. *regalen*: vol dir obsequien amb menjar o diners.
7. Vol dir que els beduïns no reconeixien les autoritats otomanes.

Evangeli conforme los demés llocs i havent menjat mos partírem per Natzaret, i aquí s'acaba la visita del Tiberíades.[1]

[38v] CAPÍTOL 19. *D'altres coses de Natzaret.*

Per aquest país, molt d'ordinari hi ha guerra, esto és, una vila contra l'altra. Per coses de no res prenen les armes i van[2] a fer-se la guerra, i jo dic que la fan a l'arròs, perquè amb una menjada de cabró i arròs tot se compon. Aquest any de 1736 no és estat tot de burles, que los morts d'una part són estats més de 200, i mai lo havien vist. Haurà costat molt a Natzaret, perquè com lo convent és com un castell, los natzaretanos se refugiaren en ell i d'aquí feren moltes morts.

Quan jo estava aquí vingueren dos baixàs, esto és lo de Damasc i de Saida, per fer guerra a·n·el cabo de Tiberíades. Feren alto en el Canà, enviaren a demanar socorro al Guardià, qui los envià arròs, mel i altra menjaria, i no los volgué enviar gent per no posar-nos en mal amb dit cabo. Mes un malvat turc de Natzaret va anar a fer una falsa acusació contra nòstron Guardià de què havíem feta gran iglésia i convent, i que havíem destruïdes moltes cases de moros per fer esta obra i que no havíem pagat ningú, etc. [**39r**] Per lo qual lo dia 26 d'agost lo baixà envià dos principals turcs i que diguessen al Guardià se presentés, i si no [que] lo aportassen pres. Luego lo Guardià se posà a camí per veure què cosa seria, i havent estat quasi tota la tarda allí li digué lo baixà lo sobredit i ell respongué a tot que era fals, i que per fer dita obra teníem llicència del Gran Senyor i que ell mateix l'havia vista en altra ocasió. Lo baixà li digué que si era així que se'n tornàs, i un altre gros turc que coneixia lo Guardià lo féu bo i així tornà i mos alegrà molt a tota la comunidad, que pensàvem tots que hauria grossa avania.[3]

Un dia, estant a Natzaret, fórem a visitar a una font prop de Safuria. Aquí aportàrem lo dinar per fer un poc alegrement. Havent dinat vingueren molts àrabos a dita font i mos fonc precís marxar, i si no que estàvem ben acompanyats, hauríem tingut treballs, però lo fugir prest mos valgué.[4] Moltes vegades sortírem a menjar figues, però mai tinguérem ningun mal enquantre.[5] I totes les dones de Natzaret, turques i gregues, van vestides a l'àrabe, que se dirà en altra part.

1. A continuació hi ha ratllat: 'Capítol 19. De altres coses succeídas'.
2. *van*: és correcció meva; el manuscrit diu 'fan'.
3. *avania*: multa
4. LADOIRE, *op. cit.*, p. 295, diu que Safuria és un «*méchant village*».
5. *enquantre*: per encontre.

[**39v**] Tots los dies, després de completes, en aquest convent de Natzaret se fa una devota professó, així com a los demés santuaris. Aquí se diu lo sigüent.

Primo. S'abaixa a la santa gruta i se cante «*Ave Maris Stella*», i finita[1] esta se diu «*Missus est angelus Gabriel a Deo*» i lo demés de lo Evangeli, versos i oració pròpia del lloc i *paternoster* per aguanyar[2] la indulgència.

D'aquí se va a l'altar de sant Josep cantant lo himne propi i l'antífona que diu «*Joseph filii David etc.*», vers i oració pròpia i *paternoster*, etc.

D'aquí anam[3] a la capella de santa Anna i se diu lo himne «*Fortam virili, etc.*»

D'aquí se va a l'altar major i se canta lo himne de sant Gabriel, la lletania de la Mare de Déu, moltes altres oracions i se té mitja hora d'oració i tres dies la semmana disciplina, i segons les festividats va més solemne,[4] i tots los hòmens i minyons canten i fan los minyons d'escolanets. Jo, tot lo temps que vaig estar aquí vaig ser mestre de dits minyons i estava bé i eren vuit, i quan me vaig partir per Jerusalem quedaren tristos. També vaig esser un mes vicari de cor sens saber solfa.

[**40r**] CAPÍTOL 20. *Del viatge de Natzaret a Jerusalem.*

Lo dia 31 octubre vaig rebre l'obediència per porer entrar a la santa ciutat de Jerusalem, de què me vaig alegrar molt per veure se me complien mos desigs[5] que eren de ser a Betlem per la novena de Nadal.

Despedit d'aquest santuari, lo dia 3 de novembre me vaig partir per Acre. Per lo camí vaig tornar visitar la casa de santa Anna. Vàrem encontrar gran multitud de camells i moltons de los àrabos. No tinguérem mal encontre algú[n]. Trobàrem soldats del cabo de Tiberíades amb grans llances i mos feren un poc de por, però no fonc res.

Dit dia per la tarda arribàrem a Acre i aquí vaig trobar lo pare Ramon[6] que havia dos dies que era arribat i me vaig alegrar per saber notícies. Lo dia 5 per la tarda mos embarcàrem amb un[7] altre religiós i jo per Jafa

1. *finita*: italianisme per finida, acabada.
2. *aguanyar*: és correcció meva; el manuscrit diu 'aguaña'.
3. *anam*: repetit al manuscrit.
4. a continuació, ratllat 'si lo temps'.
5. *desigs*: és correcció meva; al manuscrit, 'desitxs', amb la t escrita a la interlínia superior.
6. *Pare Ramon*: el ja esmentat Ramon Vallmarí.
7. *un*: escrit a la interlínia superior.

amb un llaüt de cristians, que així ho han de fer tots los que van a Jerusalem. [**40v**] Passàrem per prop d'una vila baix lo monte Carmelo[1] i se diu Caifa[2] i té un poc de port i aquí se diu haver estat Maria Santíssima. També passàrem junt a la muntanya del monte Carmelo. La vaig visitar. D'aquí mateix se veu lo conventet que tenen aquí los carmelites descalços, però no vaig porer anar a terra. També se veu la font de sant Elies, tot d'un tir d'escopeta. Junt aquí se veu un castell quasi tot caigut i se diu Castell Peregrí, i aquí en temps de los cristians desembarcaven los peregrins que anaven a la santa ciutat. Vui en dia van a Jafa. No molt lluny d'aquí se veu una vila i aquí era la ciutat de Cesarea de Palestina,[3] i los habitadors d'aquí són mala canalla, perquè si poden haver los qui passen, los roben i los abastonen, de què donarà testimoni lo pare Torrents.[4]

Lo dia 6 per lo matí arribàrem en Jafa molt maretjats, però contents. Fórem a l'hospici, que és la casa de sant Pere de quan pescava, i aquí hi ha un pou d'en temps del dit sant, i se té en molta devoció per los miracles fa la dita aiga. [**41r**] Aquí estava sant Pere quan lo àngel li aparegué amb la sábana d'animals inmundos com diu lo texto.[5] Aquí mateix s'embarcà lo profeta Jonàs, i se deia antigament Joppen. Lo nostre hospici sols és una sola casa.[6] Per estar al mig de los gregos i armenis no porem fer més obra i no volem anar en altra part per no deixar aquest sant lloc.

Lo President d'aquí és sempre espanyol i té molt que fer, perquè tot quant va i ve a Terra Santa fa cap aquí. Per iglésia sols té una petita capella,[7] i sempre està tot sol, sinó quan passen religiosos. Jo sols vaig

1. *Carmelo*: el Carmel és una serralada d'uns 25 kms. de llarg per 6 o 8 d'ample i una altitud màxima de 550 m. Està al costat de la ciutat de Haifa. A mitjan segle XII s'hi fundà l'orde carmelità, pero els monjos hagueren d'abandonar el lloc el 1291, quan Sant Joan d'Acre caigué en mans dels àrabs. El 1631 foren autoritzats a construir un convent, on s'estigueren fins al 1767. Després en construïren un altre en un altre lloc.

2. *Caifa*: l'actual Haifa. Per a LADOIRE, *op. cit.*, p. 282, Caifa és un poble habitat per jueus, mahometans i grecs. També hi trobà restes de muralles. Avui és el port més important de l'Israel actual i la tercera ciutat del país.

3. *Cesarea de Palestina*: situada a uns 50 kms. al nord de Jafa. Fou construïda per Herodes el Gran. Els croats s'hi establiren entre 1101 i 1265 i la fortificaren, però després s'anà enrunant.

4. *Torrents*: l'any 1730 era Superior al Sant Sepulcre un religiós català anomenat Francesc Torrents, com consta a FACCIO, *op. cit.*, p. 55.

5. *texto*: les Sagrades Escriptures.

6. *casa*: a la interlínia superior, escrit 'case'.

7. *capella*: escrit sobre la paraula 'iglesia', ratllada, a la interlínia superior.

estar aquí cosa de dos hores, perquè havia un religiós que anava en Jerusalem i jo me vaig partir amb ell. Los mercants que viuen aquí sols són dos o tres i qualsevol peregrí, sia qui sia, paga aquí de *cafarro* 10[1] piastres.

Esta ciutat té alguns jardins per tenir una[2] bona font. També té dos castellots, quasi tots perduts, i unes 10 peces d'artilleria. La ciutat és una dolenta vila.[3]

[**41v**] Partírem de Jafa per Rama a cavall en uns borricos, que aquest és lo costum. Lo camí és tot pla i quasi a la meitat d'aquest se troba un sepulcre d'un santó que té cinc cúpules i aquí se dóna beure aiga a tothom que passa, que així ho va deixar en son testament lo dit santó, i no és poc, perquè la gent que passa és molta i l'aiga se té de portar de lluny i costa molt. I és una bona obra. Prop d'aquí, de *cafarro* o dret se paguen dos madins.

Circa les cinc de la tarda arribàrem a Rama.[4] Esta és una bona vila i antigament ciutat. Està en un gran pla i les terres són molt bones, però malsanes, i hi ha molts tamarells.[5] Tenim aquí un hospici un poc capaç, però mal per tenir les celdas totes a baix. Aquí lo president és sempre espanyol i d'ordinari habiten aquí tres religiosos. També té son curato, que també és parròquia, i hi ha algunes cases de cristians nostres. Té un

1. *10*: hi ha una altra xifra ratllada que sembla un 7.

2. *una*: escrit a la interlínia superior.

3. *Jafa*: situada a uns 65 kms. de Jerusalem, ha estat el port tradicional d'arribada dels pelegrins a Terra Santa fins fa ben poc. Al segle XIV (1345) era tota destruïda i deixada en aquest estat pels àrabs –els quals l'havien conquerit el 1267– a fi que no pogués ser ocupada pels cristians, com una tàctica de terra cremada. Amb el mateix pretext, cap al 1336 en fou inutilitzat el port. El 1520, els franciscans reberen permís per a establir-s'hi en una casa particular, i fins al 1654 no els fou permès de construir una església, un convent i un alberg per a a acollir els pelegrins. Començà a refer-se a mitjan segle XVII. POCOCKE, *op. cit.*, III, p. 9, afirma que s'hi fa un comerç notable de sabó A la primeria del segle XX, s'hi va començar a construir la moderna Tel Aviv.

4. *Rama*: coneguda també com Ramlé, és situada en una plana ascendent a uns 20 kms. al sud-est de Jafa i dista uns 40 kms. de Jerusalem. Relativament moderna, és l'única ciutat de Palestina fundada pels àrabs (715), de la qual fou la veritable capital molt de temps. Incendiada el 1177, era una ciutat pròspera a l'Edat Mitjana i nombrosos basars eren l'exponent de la seva riquesa. Estava voltada d'una muralla amb dotze portes i protegida per una fortalesa. El 1296 ja hi havia un convent de franciscans, i des de 1403 acollien els pelegrins cristians en un espai que havia estat fets pels Hospitalers. Durant segles fou un important nus de camins que anaven a Damasc, Bagdad i el Caire. Al segle XVIII, hi havia, segons POCOCKE, *op. cit.*, III, p. 13, dues esglésies, i també n'hi havia de gregues, maronites i armènies.

5. *tamarells*: al manuscrit 'temirells', tamarius.

bon jardinet, i si no fos tan malsà estaria aquí molt bé. Aquí s'esperen los religiosos fins que lo camí està bo, perquè són vuit llegües fins a Jerusalem i són les més males de passar que totes, [**42r**] perquè són molt pocs los que passen sens ser abastonats, o composats,[1] o despullats, o altres desgràcies, i judico que en tot lo món [no] haurà més mal pas que aquest, conforme diré en altra part parlant de Betlem.

Jo vaig tenir una gran ventura que de los mil ningú la té i de molt de temps no la tindrà, i fonc que estant esperant la bona ocasió vingué lo governador de Jerusalem en esta vila de Rama, que venia de Jafa i tornava a Jerusalem amb més de 200 soldats de cavall i altres turcs grossos. Li férem parlar si volia que quatre religiosos que passàvem a Jerusalem fóssem en la sua companya. Ell, per lo que treia de Terra Santa digué que sí, i així lo dia 8 per lo matí, quan lo sol sortia, partírem de Rama per la santa ciutat tan ben acompanyats com queda dit. Los demés religiosos que passen sempre han d'anar de nits i en gran silenci per no ser descoberts, lo que no vaig d'haver de fer jo, i així vaig veure i reparar moltes coses que los altres no veuen i són les següents.

[**42v**] Primo. Sortint de Rama lo camí és bo cosa de dues llegües, que és lo mateix pla de Rama. Després se segueix la muntanya, que és molt aspra. Nosaltres, sent així que anàvem tots junts, anàvem poc per camí a causa de los àrabos, i així ara per una part, ara per altra caminàvem i sempre les espies anaven fent la descoberta i lo que veien venien a dir-ho a·n·el governador.

Circa[2] mig camí encontràrem una vileta que era de la juredició[3] del governador, i aquí férem cosa d'una hora d'alto. Los villanos d'aquí aportaren moltes fogasses, que és lo pa que se menja per aquest país. També aportaren ous cuits amb *butiro*,[4] olives, etc., tot lo qual menjaren los turcs de la caravana nostra. Lo governador envià son torsimany[5] a nosaltres si volíem del seu dinar. Nosaltres nos excusàrem que era l'Advent i dejunàrem.

Més. Mos digué si aportàvem vi, que l'hi enviàssem. Jo aportava una boteta i la hi vaig enviar i la va estimar molt, perquè acostumava beure'l fins estar borratxo, i en Jerusalem tot lo temps que fonc governador li n'havíem[6] d'enviar un gran flascó cada dia i lo mateix feien los gregos

1. *composats*: obligats a pagar algun peatge.
2. *Circa*: al manuscrit 'sirca' i la r escrita a la interlínia superior,
3. *juredició*: llegiu jurisdicció.
4. *butiro*: mantega, en italià.
5. *torsimany*: al manuscrit, 'turximany'.
6. *havíem*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'envian'.

i armenis. [**43r**] Les dones d'esta vila sortiren totes a dar la benvinguda al dit governador, i esta consistia en fer com un plant i l'ululà, que lo explicaré en altra part. Mos partírem d'aquí i vaig veure dalt una altra muntanya una caseta i se diu del Bon Lladron,[1] i diuen que aquí estava quan robava.

Més. Vaig veure de lluny tota la muntanya del monte Carmelo.

Més. Ja per la tarda mos digué un turc que mos cuidava si volíem beure[2], esto és, aiga. Li diguérem que sí[3] jo i un altre religiós. Mos acompanyà a una petita vila i se diu Sant Samuel, i aquí hi ha una bona iglésia, però no entràrem en ella. Aquí és la casa del profeta i aquí estigué l'arca del Senyor, com diu l'Escriptura. Prop d'aquí vaig veure de lluny castell d'Emaús,[4] la vall del Terebint[5] i altres coses que diré en son lloc.

Més. Abaixàrem per una muntanya que quasi tots haguérem d'abaixar de cavall per ser tan mala, i si un hagués rodolat, s'hauria fet molts molts pedaços. Passada esta, vérem de lluny Sant Jeremies. Los hòmens que encontràvem mos miràven tots amb mala vista i si haguéssem anats [**43v**] sens esta companyia mos haurien saludats d'altra manera. Per últim, essent ja a la tarda començàrem a trobar moltes ruïnes de cases caigudes, que en temps passat serien ravals de Jerusalem, i passades estes luego se descobrí lo sacro monte Olivete i molt prest la santa ciutat. Jo vaig abaixar de cavall per porer, d'agenollat, guanyar la indulgència i reparar millor en lo que veia, que eren moltes cúpules i diferents coses.

Arribàrem per últim a la santa ciutat que serien les cinc hores. Donàrem les gràcies al governador i mos féu acompanyar per un turc dels grossos fins nòstron convent. Entràrem per la porta de Betlem[6] i no molt lluny d'aquí, com un tir d'escopeta prop de la muralla, arribàrem a nòstron convent quan sopaven bé i bé.

1. *lladron*: la r és escrita a la interlínia superior.

2. *beure*: és correcció meva; el manuscrit diu 'peure'.

3. *sí*: escrit a la interlínia superior.

4. *Emaús*: nom d'un vilatge als voltants de Jerusalem, cap a l'oest, on anaven dos dels deixebles de Jesús el dia de la Resurrecció, i on el Senyor se'ls donà a conèixer en partir el pa. És una població de localització incerta.

5. *Terebint*: Terebinto al manuscrit.

6. G. MARITI, *Viaggio*, II p. 271, entrà pel portal de Jafa, però el feren sortir i tornar a entrar pel de Damasc, que era l'obligat. Pagà només dos madins. El francès Tollot, *op. cit.*, p. 130, diu que entrà per la porta de Damasc i que pagà 24 piastres i mitja, perquè era la primera vegada. Després només es pagava un madí. Hi afegeix que la piastra val 3 lliures i 6 sous de França.

CAPÍTOL 21. *De l'arribo a la santa ciutat.*

Lo dia 8 de novembre de 1733 per la tarda, quasi post[1] lo sol, arribàrem[2] en[3] aquest convent de Sant Salvador de la santa ciutat de Jerusalem. [**44r**] Molt ben rebuts fórem aquí de tots los pares, i particularment del Reverendíssim,[4] qui mos rebé amb entranyes de pare. Luego mos feren sopar. Jo vaig trobar aquí mon amic lo pare Sagismon.[5] Després de haver sopat fonc a visitar los pares graves que viuen aquí, esto és lo pare Procurador, pare Vicari i alguns altres.

Aquest convent se diu Sant Salvador i és lo primer[6] de la Custòdia. En ell sempre viu lo Reverendíssim, lo Vicari i Procurador i lo Discretori.[7] D'ordinari viuen aquí 60 religiosos i sempre són tants los llecs com los de cor per les moltes oficines que té. Lo convent és molt mal compost perquè s'és fet a trossos conforme les llicències s'han pogut alcançar, perquè costen més aquestes que fer quatre vegades les obres. Les oficines[8] són bones. Té bon forn, molí, fareria,[9] escarparia,[10] patacaria,[11] fusteria i moltes altres, i totes són menester i són religiosos qui lo fan tot. L'hospederia també és bona i estan bé tots los peregrins que vénen. L'hort és petit i molt sec. [**44v**] L'apotecaria serà la millor botiga que he vista, i abundant de tot lo que s'ha de menester, perquè com vénen comissaris de pertot, aporten de tot. L'assistència de l'enfermeria és bona, però falta lo millor, que és lo metge, sinó que un religiós llec en fa.

1. *post*: és correcció meva; el manuscrit diu 'pots'.

2. *arribàrem*: una r escrita a la interlínia superior.

3. *en*: escrit a la interlínia superior.

4. *Reverendíssim*: el Superior de la Custòdia de la Terra Santa. El 1733 era fra Andreas de Montoro (FACCIO, *op. cit.*, p. 47).

5. *Sagismon*: es refereix a Segimon Gràcia, el qual havia sortit amb ell de Barcelona. També hi havia de trobar el pare Pau Pou, perquè aquest entrà com a Superior del Sant Sepulcre el 12 de novembre de 1733 (FACCIO, *op. cit.*, p. 55).

6. *primer*: vol dir el principal. Els franciscans s'hi traslladaren quan foren desposseïts del convent de Mont Sió el 1559. Amb l'adquisició de cases i edificis dels voltants s'arribà a fer un estatge gran i capaç per a albergar els pelegrins que visitaven els llocs sants. Encara avui és la seu de la custòdia central de la Terra Santa. I el nostre autor s'oblida de dir que comptava amb una excel·lent biblioteca.

7. *Discretori*: conjunt d'assessors o consellers que en alguns ordes religiosos assisteixen el Superior.

8. *oficines*: és un italianisme per tallers o obradors.

9. *fareria*: cast. per alfarería, és a dir, obrador de terrisseria.

10. *scarparia*: italianisme per sabateria.

11. *patacaria*: per apotecaria. L'excel·lent i eficaç apotecaria d'aquest convent de Sant Salvador tenia fama a tot l'Orient Pròxim.

La iglésia d'aquest convent és curiosa, sinó que és petita. Se sustenta sobre quatre columnes i té una polida cúpula tota ben pintada.[1] Lo altar major és la vinguda de l'Esperit Sant. A la part detràs, una capella de la Cena de Cristo; a la part esquerra una capella de l'Aparició de Cristo a sant Tomàs a les quatre columnes: a la una un altar de nostre pare sant Francesc; a la altra, de sant Roc, i a les altres dos un quadro de sant Josep i un de sant Antoni. Tota dita iglésia està adornada per les parets de rics quadros de Nostra Senyora i de diferents sants, i entre ells és Nostra Senyora de Montserrat, que se féu en Barcelona. Lo demés que se veu de les parets tot és rajola de València. També té riques colgadures per les festes principals.

[**45r**] Les indulgències concedides[2] a esta iglésia són les mateixes que eren en el Monte Sion quan era convent nostre, per això han restats los mateixos altars que eren en dit Monte Sion, que són de los tres santuaris principals d'aquell sant lloc. En esta iglésia, lo segon dia que ha arribat algun peregrí, sia religiós, sia sicular, se fa una devota ceremònia i és que lo Reverendíssim, vestit amb rica cota i anell i pectoral de bisbe, després de completes, tota la comunitat present, renta los peus als peregrins que han vingut i luego de rentats los hi besa i luego se segueix[3] tota la comunitat a fer lo mateix de besar los peus, i en aquest temps se canten diferents salms a l'intent.[4] Luego de finit açò, s'entona lo «*Te Deum*» i se fa una professó per lo clastet del convent, i lo peregrí va al costat del Reverendíssim amb una candela de tres unces i se conclou esta ceremònia dient lo domer[5] diferents oracions.[6] [**45v**] També [el] mateix, los tres dies primers lo posen en el refetor al costat del Procurador, i si és sicular, tot lo temps que està en Jerusalem, i sempre té un plat d'extraordinari i és molt ben servit. Los ornamens de la sacristia d'aquest convent són molts i los millors que se puguen trobar. Particularment los pontificals és cosa rara, que no crec que hage bisbe que tenga millors

1. *pintada*: la 'a' és escrita a la interlínia superior.

2. *concedides*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'consedidos'.

3. *segueix*: és correcció meva; el manuscrit diu 'sagues'.

4. Richard Pococke, *op. cit.*, III, p. 37, diu que només renten els peus als de la seva confessió i també n'exclouen els de "*basse alloi*", és a dir, de categoria baixa. Aquest autor era prelat anglès i fou bisbe d'Ossory. Tollot, *op. cit.*, p. 196, diu que no els renten els peus.

5. *domer*: eclesiàstic que exerceix una funció religiosa per setmanes.

6. Fluxà parla d'un pelegrí, un de sol, fet que deixa entendre que el pelegrinatge a Jerusalem a la primera meitat del segle XVIII havia decaigut molt. L'esmentat Pococke, *op. cit.*, III, p. 35, diu que mai no hi ha més de dos o tres pelegrins europeus, els quals mengen amb els religiosos al seu refectori, mentre un frare llegeix.

ornaments. Lo dia de sant Diego, que havia quatre dies que havia arribat, celebrà lo Reverendíssim de pontifical, i és cosa de veure, perquè fa lo Superior tot quant fa un bisbe consagrat, que per açò té privilegi del Pontífice. Té cinc assistents, mestre de ceremònies i entre tots los que érem vestits seríem trenta, i entre lo any n'hi ha diferents: aquí en Sant Salvador, també en el Santíssim Sepulcre, també en Betlem i també en Sant Joan, segons los dies. Dit Superior dura sis anys i sempre és italià i sols està quatre anys en Jerusalem, perquè després que és fet tarda un any i se'n va a capítol un any antes.

[**46r**] Lo Vicari d'aquest convent és sempre francès i és la primera persona després del Reverendíssim. Lo Procurador sempre és espanyol i és tercera persona,[1] però no té presidència, sinó per honor, en el refetor, però val molt més ser Procurador que los demés oficis, perquè tot lo que va i ve a Terra Santa té de passar per la sua mà. Lo Reverendíssim cuida d'acomodar les famílies[2] i fer Superiors; lo Vicari cuida de la sua nació francesa i lo Procurador cuida del menjar i beure i demés gasto, que és grandíssim, i per açò té dos religiosos llecs i son Viceprocurador per porer donar cap a tot. Pocs dies havia que jo era fora de Jerusalem i mudaren dit Procurador.

La vida que se fa en aquest convent és[3] bona, però millor en qualsevol altre convent. Los oficis són així com a Natzaret, sinó que no hi ha matines de Nostra Senyora. Lo cor és bo i també cansat, però són molts los que fan los oficis. Lo corista que és Vicari de cor fa com un novici.

[46v] CAPÍTOL 22. *De la iglésia del Santíssim Sepulcre.*

Además del convent de Sant Salvador, tenim dins les muralles de Jerusalem un altre convent i està d'esta manera.

Cosa de un tir d'escopeta del sobredit convent hi ha una gran iglésia feta de santa Helena i conté dins este los millors santuaris de tot lo món, conforme se veurà en aquest capítol. Antes d'entrar en este temple se troba una bona plaça i per ella no pot passar ningun judío so pena de ser cremat.[4]

1. *tercera persona*: el tercer en rang.

2. *famílies*: els col·lectius o grups de franciscans que s'estaven als diversos convents de Terra Santa.

3. *és*: ratllat 'sera'.

4. L'església a què es refereix el nostre autor és l'edifici que construïren els croats a partir de 1099 sobre restes d'edificis anteriors, ja que la primera basílica fou feta per l'emperador Constantí i consagrada el 335. La basílica dels croats fou inaugu-

A la una part d'esta plaça havia -i són- dos portals de pedra marbre molt ben treballats que costarien molt de fer. Un d'estos portals vui en dia està paredat; lo altre està tancat amb tres diferents claus i sempre que s'ha d'obrir són menester tres turcs de los grossos sens altres de los més inferiors, i per obrir aquesta porta se té de pagar segons lo temps que està oberta i segons qui entra, conforme se dirà.

[47r] Dins aquesta gran iglésia sempre estan de contínuo quinze religiosos nostres i tenen son President, son refetor, son hospici amb celdas per cada un i lo demés necessari a un convent, sols que lo menjar ve cuit de Sant Salvador i por esto té la porta un bon[1] forat per passar lo que s'aporta.

Dins esta mateixa iglésia també hi ha un apartament de gregos cismàtics, altre d'armenis i altre de gofitos[2] i avesinos[3]. Cada qual té son hospici, però lo nostre és lo millor i més capaç, i perquè s'entenga millor lo que aquí se veu i visita lo explico així.

A lo més prop de nostre hospici tenim una bona capella i se diu de l'Aparició, perquè aquí Cristo aparegué a la sua mare ressuscitat. Aquí tenim lo sagrament i bon cor i aquí se diuen les matines i demés oficis d'ordinari. La missa conventual se canta en altre cor –també aquí és lo orgue, que és bo– tots los dies de l'any, aceptats[4] alguns pocs, com se dirà.

[47v] Finides les completes, lo domer, revestit, amb son acòlit i tots los religiosos amb candeles enceses, se comença una devota professó. Se diu aquí «*O sacram* (...)[5]», vers i oració i lo mateix se fa a los demés santuaris, i un *paternoster* per aguanyar la indulgència concedida a lo lloc que se visita.

Junt aquí mateix, dins la mateixa capella, dins un xic ninxo, hi ha

---

rada el 15 de juliol de 1149, però el 1187 Saladí, en expulsar les forces cristianes de Jerusalem els en prohibí l'entrada. A mitjan segle XIV, es produí l'entrada dels ritus orientals a la basílica i calgué distribuir-ne l'espai interior entre les diverses confessions, cosa que donà lloc a profundes rivalitats i enfrontaments. Armenis i georgians abandonaren aviat aquell lloc perquè no tenien ni els diners que demanaven les autoritats àrabs ni personal per a servir-lo. A mitjan segle XVIII, els grecs ortodoxos quedaren com a posseïdors de gran part del temple.

1. *bon*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'bons'.
2. *gofitos*: italianisme per coptes.
3. *avesinos*: abissinis o etiops.
4. *aceptats*: llegiu exceptats.
5. Mot il·legible.

mitja columna a la qual fonc assotat Jesucrist en casa de Pilat. Aquí se canta himne, vers i oració propi, etc., i d'aquí s'ix de dita capella i se va a la presó de Cristo. Aquí tingueren los judíos lo Senyor lo temps que prepararen la creu per a crucificar-lo, i se veu una pedra que està baix d'un altar nostre i aquí se diu haver tingut Cristo los sagrats peus i hi ha dos forats fondos. Aquí se canta himne[1] i s'encensa, etc.

D'aquí se va a una capella que se diu la divisió de les vestidures de Cristo, perquè en aqueix lloc los soldats, després d'haver-lo crucificat, se fa lo mateix que queda dit. D'aquí s'abaixa una escala que té[2] [...] escalons i se passa per una capella [**48r**] que se diu de santa Helena. Se va a una part d'ella i s'abaixen[3] [...] escalons, i aquí és lo lloc a on fonc trobada la santa creu. Se diu lo himne «*Crux*[4] *fidelis*».

D'aquí se torna pujar per la mateixa escala i se va a la dita capella de santa Helena. Se diu lo himne «*Fortem*[5] *virili*». D'aquí se torna pujar per la mateixa escala i se va a altra capella que se diu de la Columna de los Improperis, perquè aquí hi ha una columna a la qual feren en aqueix lloc mil improperis al Salvador. Se fa lo mateix que a los demés llocs.

D'aquí se va al monte Calvari. Se puja una escala que té divuit escalons i se va en el lloc a on fonc crucificat Cristo, Senyor Nostre. Aquí se canta lo himne «*Vexilla, etc.*» amb gran solemnitat perquè tinga lo domer temps per encensar tot lo sant lloc i altars. Se diu oració i vers propi, etc.

D'aquí se va en el lloc a on fonc fixada la santa creu i morí Cristo. Se diu «*Surgite*»[6]. Se diuen l'oració «*Respice*» sens cantar, per més ternura, i se torna abaixar.

[**48v**] D'aquí se va a la pedra de la unció. Aquí Josep i Nicodemos ungiren lo sagrat cos de Cristo. Se canta un himne molt llarg i s'encensa tota dita pedra, etc.

D'aquí se va en el Santíssim Sepulcre. Se canta lo himne «*Aurora lucis rutilat*». Se fa lo mateix, etc..

D'aquí se va a lo lloc a on aparegué Cristo a la Magdalena. Se diu lo mateix que a los demés santuaris, i d'aquí se torna anar a nostra capella. Se canta lo himne propi de Maria Santíssima que és a l'intent. Se canta

1. *himne*: és correcció meva; el manuscrit diu 'himene'.
2. *té*: a continuació hi ha un espai per a posar-hi el nombre dels graons.
3. *abaixen*: a continuació hi ha un espai buit per a escriure-hi el nombre de graons.
4. *Crux*: és correcció meva; al manuscrit, '*Crus*'.
5. *Fortem*: és correcció meva; al manuscrit, '*Fortam*'.
6. *Surgite*: és correcció meva; al manuscrit, '*Surquite*'.

també la lletania de dita Nostra Senyora i lo «(...)[1] *Virgo*», lo respons de Santoni, la «*O Gloriosa*» i moltes altres oracions, i tres dies la setmana se fa indispensablement la disciplina.[2]

Tot lo sobredit, per fer-ho és menester quasi dos hores, i quan los dies són solemnes s'han menester més. I tots los dissabtes de quaresma i altres festivitats, la professó se fa conforme se dirà més avant.

Nota la distància que hi ha d'un santuari a l'altre. La columna de la Flagel·lació està dins la nostra capella. D'esta fins a la presó són trenta passes. De la pressó a la divisió de les vestidures, vint passes. D'aquí a l'escala de la capella de santa Helena, set passes. [**49r**] L'escala per abaixar a dita capella té 24 escalons; l'altra per abaixar a la Invenció de la Creu en té dotze. De la primera escala fins la capella d'Improperis, sis passes. D'aquí a l'escala del monte Calvari, deu passes. Per pujar al monte Calvari, divuit escalons; de l'últim escaló fins lo lloc de la Crucifixió, tretze passes; d'aquí fins on fonc fixada la santa creu, vuit passes. Debaix l'escala fins la pedra de la unció, divuit passes; d'aquí al Santíssim Sepulcre, cinquanta passes; d'aquí fins a on aparegué a la Magdalena, dinou passes; d'aquí a lo lloc a on aparegué a Maria Santíssima, dinou passes.

CAPÍTOL 23. *D'altres coses notables del Santíssim Sepulcre.*

Tots los sobredits santuaris són dividits en les tres nacions, com és: nostres, de los gregos i de los armenis. Los nostres són los sigüents.

Primo. La capella de l'Aparició.

Més. La columna de la Flagel·lació.

Més. Lo lloc a on fonc trobada la santa creu.

Més. Lo lloc a on Cristo fonc crucificat.

Més. Lo lloc a on estava Maria Santíssima en el peu de la creu.

Més. La pedra de la Unció.

Més. Lo Santíssim Sepulcre.

Més. Lo lloc a on aparegué a la Magdalena.

[**49v**] Los gregos tenen la presó de Cristo; lo portal és nostre.

Més. Tenen la columna d'Improperis.

Més. Lo lloc a on fonc fixada la santa creu i lo cor gran de la gran iglésia.

Los armenis tenen lo lloc de la Divisió de les Vestidures; la capella

1. Mot il·legible.
2. *disciplina*: és correcció meva; el manuscrit diu 'diciciplina'.

de Santa Helena, a on tenen dos altars, i un lloc a on ells diuen que estaven les Maries en temps que crucificaren a Cristo.

Lo Santíssim Sepulcre està d'esta manera.[1] A una part d'esta gran iglésia hi ha una gran cúpula o simbori que lo componen 136 grans bigues i moltes fustes, que solament de fer costa més d'un milió. Al mig d'esta cúpula hi ha una gran obertura i dóna llum a tota aquesta gran iglésia, que sols per aquí pot entrar lo sol. Baix de les dites bigues són unes bones parets a on carreguen. Baix d'esta paret hi ha una gran galeria com un bon clasto.[2] Baix d'esta galeria són riques columnes que sustenten tota la dita fàbrica, que és redona. Al mig de tot açò és lo gloriosíssim sepulcre de Cristo, que està com una casa. Té també altra cupuleta que la sustenten dotze columnetes de mármol. [**50r**] Luego que s'entra aquí, se troba una estancieta un poc capaç, que hi poran estar unes 24 persones. Al mig d'aquest lloc és la pedra que se diu de l'Àngel, i en ella estava assentat quan parlà a les Maries. En este lloc tenim sis llànties de plata que sempre cremen, i també n'hi ha de les altres nacions. A l'enfront d'este lloc hi ha un portal molt baix. S'entra en ell i se troba altra estancieta, i a la part detrás és lo sepulcre de Cristo, que serveix d'altar per a dir missa i ve molt ben a proporció.

Aquest Santíssim Sepulcre està cobert per totes parts de riques pedres mabres i no se pot veure altra cosa per los costats. Està sempre cobert de riques robes i al mig hi ha un quadro de la Resurrecció molt devot. Aquí tenim divuit llànties que sempre cremen i n'hi ha dos d'or finíssim: la una és de l'Emperador; l'altra és [d'] Espanya. Hi haurà poc més de dos anys que l'aportaren, i pesa vuit lliures castellanes[3] i val més de mans[4] que lo or que conté. [**50v**] Les demés són de plata i molt riques per ser dàdives de reis i grans senyors. Lo demés se dirà a la setmana santa.

Baix l'altar, a la mateixa roca, és lo lloc a on fonc posat lo sagrat cos de Jesucrist, però aquest lloc[5] no se pot veure per ser tot cobert com tinc dit. De Portugal s'espera una llàntia d'or que serà la millor. Los gregos i armenis i gofitos, per los costats també tenen moltes llànties, però poc bones i quasi sempre apagades, sinó quan s'obri la porta. Ninguna nació

1. L'edicle que albergava el Sant Sepulcre sofrí diversos canvis en el transcurs dels segles. Allò que conegué el franciscà mallorquí era la reforma que el 1555 dirigí el pare Bonifaci de Ragusa. A començament del segle XIX, un incendi destruí totalment aquest edicle i el que avui el substitueix és del 1810.

2. *clasto*: forma vulgar per claustre (*DCVB*).

3. *lliures castellanes*: aquesta lliura era de 460 grams.

4. *mans*: de mà d'obra.

5. *lloc*: escrit a la interlínia superior.

sinó nosaltres pot dir missa aquí. A los maronites, per ser catòlics se los permet alguns dies. La nacions rabien de que nosaltres sols siam los patrons d'aquest gran santuari. Los demés sempre poden visitar, sols no sia quan està ocupat per nosaltres.

Sempre que la porta està oberta, vénen moltíssims gregos i armenis i demés nacions per visitar aquest lloc i los demés sobredits, i aporten moltes candeles per fer cremar, i en aquest temps sempre hi ha un religiós nostre que fa guàrdia. Aquí tots los dies se canta la missa conventual, i si és semidoble[1] se canten tres o quatre.

[**51r**] Lo Santíssim Sepulcre per fora està guarnit de pedres mabres, però quasi cauen d'antiquitat i no porem adobar res sens orde del Gran Senyor, però no se veu res perquè sempre està cobert de riques colgadures, que tots los reis cristians se són esmerats en fer coses particulars.

De Portugal, n'hi ha una amb les armes del rei, de gran valor; altra de França, que és cosa rara; d'Espanya i demés reis són boníssimes i se posen segons les festes de l'any, i quan està ben adornat apareix un cel.[2]

Davant la porta del dit Santíssim Sepulcre, cosa de dotze passes, tenim lo nostre cor per a cantar les misses, i quan se fa de pontifical, la setmana santa, quan se fan les funcions aquí i sempre que volem, per ser lloc nostre, i per tot lo rador[3] d'aquest lloc tenim més de sis passes nostre[s]. Lo demés que se fa aquí se dirà parlant de la setmana santa. Les demés nacions poden visitar i també poden encensar lo portal, i així mateix a los demés santuaris sobredits.

A l'altra part de la gran iglésia és lo sacro monte Calvari i està d'esta manera.

[**51v**] Pujats los divuit escalons sobredits, se troba una suntuosa[4] capella. Aquesta la sustenta al mig una bona columna. Més de la meitat d'aquest lloc és nostre; lo restant, de los gregos. A una part és lo lloc de la Crucifixió, que està ricament posat de pedres mabres, també de vermelles i negres que formen diferents rollos, que està curiós, i quasi lo mateix és en tot aquest sacro lloc. Prop d'aquí tenim un altar i tots los dies se diuen moltes misses aquí mateix per los Reis catòlics i benefactors de Terra Santa. Lo divendres se canta «*De Passione*»[5] per lo rei de França.

Junt aquí tenim un altre altar que hi ha una maredeu dolorosa i aquí estava dita santíssima quan se diu al peu de la creu. També s'hi

1. *semidoble*: ritu o festa més solemne que el senzill i menys que el doble (*DCVB*).
2. *cel*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cell'.
3. *rador*: per rededor.
4. *suntuosa*: és correcció meva; el manuscrit diu 'santuose'.
5. *De Passione*: és correcció meva; al manuscrit, '*De Pacione*'.

diuen moltes misses. Junt aquí és lo lloc a on fonc fixada la santa creu i morí lo Senyor. Hi ha un Cristo crucificat i se veu aquí lo forat de la mateixa penya. Jo he tocats los santuaris dins aquest forat. Junt aquí se veu l'obertura de la muntanya que s'obrí quan Cristo espirà. Tot aquest sant lloc causa gran compassió, i sempre que s'hi va van amb los peus descalços. Tenim aquí deu llànties de plata que sempre cremen.

[52r] Además d'esto té lo monte Calvari per de sobre i per les parets compost de pedres mosaiques que són de vidre i són de tots colors, però per ser ja molt antigues són totes negres. Los gregos, a son territori, les han tretes i han emblanquinat.

Davall lo monte Calvari tenen los gregos una capella i aquí se diu ser estat[1] trobat lo cap d'Adam,[2] i aquí se veu l'obertura de la muntanya que correspon aquí i diuen que no té fi. Los gregos fan aquí coses que apareixen més supersticions[3] que altra cosa. Esto és en el lloc a on fonc trobat lo cap d'Adam, que és com un armari. Los qui van a vesitar, tots tiren qui dents, qui cabells, qui altres coses, etc., per dir que tenen enterrat aquí part de son cos. Dins esta capella hi ha dos sepulcres buits i són dels reis de Jerusalem que l'agonyaren,[4] i se diuen lo un Baldubino[5] i lo altre Belfredo[6] i també les nacions fan moltes coses per no tenir dolor de llom. **[52v]** Fora d'esta capella és la porta que ix fora, i devant d'esta és la pedra de la Unció i una boníssima pedra de marbre fi blanc, i baix d'esta és de roca natural, la mateixa a on fonc ungit lo sagrat cos de Cristo. Sobre la de marbre són les armes de Terra Santa, per ser lo lloc nostre, i tenim aquí sempre los grossos candeleros, i los divendres posen dos més quan se fa la professó. Los armenis, per evitar qüestions, los divendres n'hi posen un[7] al temps que fan la professó. Aquí, sobre dita pedra cremen nou llànties. La una, que és la millor i nostra, és del rei de França.

Esta[8] pedra va tota rodada d'un balustret de ferro perquè puga ser besada, però no trepitjada, i també hi ha prop d'ella altres pedres brunyides que estan molt bé. Prop d'aquí hi ha alguns sepulcres, també de reis cristians de Jerusalem.

1. *estat*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'estade'.
2. *Adam*: és correcció meva; el manuscrit diu 'Aadam', i a continuació hi ha el mot 'dins' ratllat.
3. *supersticions*: és correcció meva; el manuscrit diu 'supestions'.
4. *agonyaren*: per aguanyaren.
5. *Baldubino*: es refereix a Balduí I, germà de Jofre de Bouillon.
6. *Belfredo*: per Godofredo. Es refereix a Jofre de Bouillon.
7. *un*: a continuació ratllat el mot 'dos'.
8. *Esta*: a continuació hi ha 'esta' repetit.

CAPÍTOL 24. *D'altres coses d'esta santa iglésia.*

Dins aquesta santa iglésia són tantes coses [**53r**] que si havíem de posar aquí totes seria menester un gros llibre. Sols diré les més principals.

Tot lo ruedo del Santíssim Sepulcre i per tota la iglésia són moltes columnes, totes d'una peça i curioses, que sustenten la fàbrica d'esta iglésia. A les espatlles del dit Santíssim Sepulcre tenen los gofitos una capella que apareix més taverna que altra cosa, i la tenen dins la jurisdicció nostra, que la feren quan en una persecució que patiren los religiosos quan foren aportats tots en Damasco a cues de cavall, i per no perdre nosaltres la casa a on estigué Maria Santíssima en Egipte, que ells allí són los patrons, per això tenim paciència, però no mos fa ningun embaràs. Dins esta capella se veu una pedra de roca viva que diuen los gofitos que és del mateix sepulcre, lo[1] que no crec.

Davant d'aquí los gorgianos[2] tenen una petita capella i per haver vinguts pobres l'han venuda a los armenis i s'han reservat fer alguns dies de l'any, com el dia del ram i dia de Pasqua les sues funcions, com diré en el capítol que ve.

[**53v**] Més endins d'esta capella se veu un sepulcre, i se diu de Josep ab Arimatea, que després d'haver sepultat Cristo en el seu sepulcre ne féu un altre per ell, i d'aquest que se veu tot bé s'infereix qual seria el de Cristo en aquell temps.

Més. A la part de nòstron hospici hi ha una bona i gran cisterna i és de totes les nacions, i quan hi ha obertura, que en la nit resten molta gent dintre, serveix per a tots.

Més. Detràs la nostra sacristia és lo lloc comú de tots, però nosaltres en tenim un a nòstron hospici que correspon a·n·aquest i per no perdre la jurisdicció tenim aquí una secreta tancada i serveix per quan ve alguna dona peregrina que sia franca, esto és, de la Cristianitat.

Al costat de la capella de la Divisió de les[3] vestidures hi ha una altra capella que se diu de Sant Llonginos perquè en aquest lloc se diu que cobrà la vista. Junt aquí mateix se veu un portal[4] i alguns escalons i aquí se diu haver passat Jesucrist i aquí és la 10 estació del Via Crucis.

[**54r**] La capella dita de Santa Helena és capaç. Té una bona cúpula i hi ha una finestra que dóna a una escala i aquí estava la santa quan féu buscar la santa creu.

1. *lo*: és correcció meva; el manuscrit diu 'no'.
2. *gorgianos*: georgians.
3. *les*: escrit 'las' a la interlínia superior.
4. *portal*: és correcció meva; al manuscrit, 'portan'.

Al mig d'esta santa iglésia hi ha un gran cor a modo de catredal i és de los gregos, i a lo més alt tenen son altar major ben daurat i molts quadros pintats a les po[s]ts. Aquí fan la sua missa i moltes funcions que lo patriarca fa, com se dirà a son lloc.

Al mig d'aquest cor hi ha una cosa redona com una búixola posada a la terra, i aquí diuen los gregos que és el mig del món, per lo que diu l'Escriptura, *in medio terræ,*[1] *etc.* Tenen en aquest cor dos grans cadires, l'una tota daurada, i és per lo patriarca; l'altra és per, quan ell falta, per algun bisbe. Però d'ordinari sols viuen cinc gregos, ço és, un sacerdot, un diaca, dos llecs sacristans i lo President, que sempre és llec.

Los armenis són dotze d'ordinari. Tenen la sua principal iglésia alt, a la galeria o clasto per no tenir lloc aproporcionat en el lloc que tenen baix. Tenen tres arcades de galeria i la mos prengueren a nosaltres amb esta indústria: [**54v**] escrigué son patriarca a nòstron Pontífice que tant ell com tots sos bisbes i demés sacerdots i siculars volien ser catòlics i que lo coneixien per son legítim Superior per tenir lo lloc de sant Pere i que deixarien tot sos errors. Lo Pontífice prengué bona informació si era veritat i trobà que era així, però no conegué[2] la sua mala malícia i així los admeté a lo estat de la Iglésia. No havia molt temps que eren catòlics que demanaren a·n·el mateix Pontífice que los concedís part de la galeria del Santíssim Sepulcre, suposat que tota era nostra i no mos serveix. Lo Pontífice los concedí lo[3] que demanaven, i luego de tenir possessió no volgueren conèixer més a la Iglésia Romana tornant a los mateixos errors. I com qui té possessió una vegada no la hi lleven, així se quedaren en dita part de la galeria, de què han feta una mala iglésia que per raó del lloc no [ha] pogut ser millor, i així se són quedats, i no procuren sinó buscar pillar altres coses, que són los pitjors de totes les nacions, i los han concedides moltes coses, lo que mai havien de fer, que no seran contents fins que tinguen tots los santuaris.

[55r] CAPÍTOL 25. *De lo que fèiem nosaltres en les solemnitats del Santíssim Sepulcre.*

En esta sobredita iglésia fèiem entre any molts pontificals, esto és, lo Reverendíssim canta algunes festivitats la missa i fa altres cerimònies. Primerament, lo dissabte primer de quaresma és la primera entrada i es fa d'esta manera. Per aquest temps, lo Santíssim Sepulcre s'adorna

1. *terræ*: és correcció meva; al manuscrit, '*terre*'.
2. *conegué*: s'adonà, advertí.
3. *lo*: al manuscrit figura l'article 'la' abans de lo.

més que lo ordinari. Davant d'ell se posen en nòstron cor unes grans llànties de llautó que són de Gènova i cada una té molts llums. Per la galeria són moltíssimes llànties de vidre bo, i los gregos i armenis fan lo mateix en son lloc. Fan tot quant poden i nosaltres fèiem lo mateix lo dia de les sues funcions.

La primera obertura general és la nostra i també la segona, i d'esto rabien les demés nacions, però no poden dir res, i així circa les dos de la tarda lo Reverendíssim, acompanyat del Vicari i Procurador i molts religiosos i quatre genísseros [**55v**] vénen en el Santíssim Sepulcre. Ja troben la porta oberta i tot a punt, i quantes llànties i ha-hi ciris ensesos. Luego que arriba lo Reverendíssim, se vesteix amb rica cota i tota la comunitat[1] d'aquí lo ix a recibir amb creu alta i capa pluvial. Fa la sua oració acompanyat a los costats del Vicari i Procurador, luego tira aiga beneita a tots i sis cantors revestits i atxes enceses comencen a cantar lo «*Te Deum Laudamus*» amb gran solemnitat.

D'aquí, tot cantant anam davant al Santíssim Sepulcre, entra en ell lo Superior i, visitat que ha tot en professó, lo acompanyam a nostra capella, a on tenim lo sagrament. Aquí se diu una oració en acció de gràcies. Luego tota la comunitat va a besar la mà, i anell[2] del Reverendíssim, i se canten completes. Finites estes, se comença en la mateixa solemnitat l'acostumada professó, i s'està en ella dos hores. Assisteixen també molts cristians nostres i los peregrins gregos i armenis no fan falta a mirar-ho tot, puix que en tota la tarda sempre està oberta la porta.

[**56r**] En la nit, resta lo Reverendíssim aquí i molts religiosos i molta gent queda a dormir dins la gran iglésia, sien qui sien, sols sien cristians, i també los turcs que fan la guarda, i se tanca la porta sent quasi vespre. A mitja nit, les matines són més solemnes, i en el «*Benedicitus*» tota la comunidat en professó anam a encensar lo Santíssim Sepulcre, i lo mateix se fa tots los dies clàssics d'entre any.

Finides les matines, se comencen a dir misses en el Santíssim Sepulcre i monte Calvari fins que és clar. Tots los catòlics que s'han quedat procuren a confessar i comulgar i luego que és clar se canta una missa en el Santíssim Sepulcre i, finida, se torna a obrir la porta i està oberta fins a les 10, i estes se diuen obertures generals i s'ha de donar al turc per una d'estes obertures 7 sivillanes. Luego que la porta és oberta, vénen los demés cristians i quasi tots los religiosos de Sant Salvador. Se diuen les

1. *comunitat*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cumuditat'.
2. *anell*: és correcció meva; el manuscrit diu 'añel'.

hores i se canta altra missa en la capella [**56v**] i en ella se predica un sermó en llengua àrabe, i passada mitja hora se tanca la porta esta, finida la primera obertura. Lo mateix se fa la segona dominica, i si la Pasqua nostra no ve amb la de los gregos, se continuen fins la dominica de rams, i per totes estes dominiques assisteixen molts dels cristians de Betlem i Sant Joan.

CAPÍTOL 26. *De lo que se fa tota la Setmana Santa.*

Lo dissabte antes de la dominica de rams se fa lo mateix que les altres obertures sobredites, sinó que los ornaments són més millors. Aquest dia surt molta plata i també sis candeleros grossos de Catalunya[1] i serveixen fins passada la Pasqua. Se fa tot lo sobredit i se roda lo Santíssim Sepulcre en estes processons tres vegades.

Lo dia del ram per lo matí, lo Reverendíssim vestit de pontifical fa la benedicció dels rams sobre lo mateix Santíssim Sepulcre i los dóna a tots de sa pròpia mà, i a[2] tots los religiosos donen palmes ben compostes i a los siculars també a tots palmes, però no compostes. Vénen aquest dia moltíssima gent dels nostres de Betlem i Sant Joan, [**57r**] tots per pendre la palma de la mà del Reverendíssim i és menester una hora sols per donar palmes. Luego se fa la professó amb gran solemnitat. Van[3] davant tres bones creus i va per quasi tota la iglésia del Santíssim Sepulcre.

Més. Lo dimecres sant per la tarda entra lo Reverendíssim i molts altres religiosos a fi de cantar les matines i fer les demés funcions d'esta setmana. Se canten[4] estes davant lo Santíssim Sepulcre amb gran pausa i quietud per estar en aquest temps la porta tancada, i sols los ordinaris queden, i alguns peregrins.

Lo dijous sant per lo matí, a bon hora, lo Reverendíssim fa de pontifical amb gran solemnitat, i finida esta amb gran solemnitat i riques capes i cotes, les millors que hi ha, fan la professó per tota la iglésia i s'aporta[5] lo sagrament en el Santíssim Sepulcre i se col·loca en una rica caixa i dit Santíssim Sepulcre serveix de monument i hi posen tantes candeles[6] com poden estar dins com a fora, amb rics candeleros i tots de

1. *Catalunya*: és correcció meva; el manuscrit diu 'Chatalluña'.
2. *a*: escrit a la interlínia superior.
3. *Van*: és correcció meva; el manuscrit diu 'vant'.
4. *Se canten*: repetit al manuscrit.
5. *aporta*: és correcció meva; el manuscrit diu 'aparte'.
6. *candeles*: és correcció meva; el manuscrit diu 'candella'.

plata i uns tan grossos que los ciris que s'hi posen pesen[1] un quintar i sempre cremen fins lo endemà la mateixa hora.

[**57v**] Luego d'haver posat lo sagrament aquí, comencen los religiosos d'en dos en dos, revestits amb riques cotes, a fer la guarda d'una hora cada qual, i a mi me tocà la primera, de què vaig estar content. Circa la una, lo Reverendíssim, vestit de pontifical, fa lo lavatori[2] de los peus a dotze religiosos, esto és, tres de cada nació i los gregos i armenis queden admirats de veure esta funció. Per la tarda se diuen les matines així com lo dia antes.

Aquí ha-hi que notar que per aquesta setmana i del dijous fins lo diumenge de Pasqua tot lo bo i millor surt, esto és, de robes i plateria.[3] Solament les llànties de plata que aquest dia sortiren serien més de 300, sense los salamons[4] i altres instruments, i de les llànties n'hi ha de tan grosses[5] que qui no les ha vistes no lo creurà, i n'hi ha una que se féu en Nàpols, però de diner d'Espanya, i per pujar esta i abaixar-la és menester un torn i tres religiosos la pugen. Esta és la millor alaca[6] [que] té lo Santíssim Sepulcre, perquè ademés de ser tan grossa, val més de mà que tres llànties, i tot lo Testament Vell està en ella, tot en estàtues sobredaurades i molt grosses. [**58r**] I apareix més un gran tabernacle que no llàntia, i baix a lo últim té lo tusón[7] d'Espanya, cosa riquíssima, i s'hi posen 28 llantions i luego que los gregos i armenis, esto és, los peregrins forasters, veuen aquesta llàntia i les demés nostres no[8] se cuiden més de les sues.

Esta gran llàntia, la posen fora, davant lo Santíssim Sepulcre, i a l'un costat té una bona companyera d'Espanya, que si no és tan grossa poc se'n falta, i esta és de los reis passats d'Espanya. Té esta un llantió molt gros de fi or i tot guarnit de riques pedres, que val tant com la llàntia. A l'altra part correspon una de Florència, que també és molt gran i té dotze estàtues de los dotze apòstols, molt grosses, i aquí mateix n'hi ha altra de les Índies de gran valor. Altres de Portugal i de diferents príncipes, que és una cosa rara veure tant tresor.

1. *pesen*: és correcció meva; el manuscrit diu 'pensen'.
2. *lavatori*: abans hi ha una 'll' ratllada.
3. *plateria*: és correcció meva; el manuscrit diu 'paltaria'.
4. *salamons*: el salamó és un canelobre sense peu, amb molts de braços per a posar-hi els llums que penja al sostre per a il·luminar una església o un sala (*DCVB*).
5. *grosses*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'grosos'.
6. *alaca*: llegiu alhaja.
7. *tusón*: toisó.
8. *no*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'so'.

Lo sacro monte Calvari, per aquestos dies també està tan ricament adornat com se pot amb riques colgadures i més de trenta llànties de plata, particularment una de Malta i altra de Portugal, que un home sol no la porà aportar, i moltes altres de més petites.

[**58v**] Lo divendres sant per lo matí se fan totes les cerimònies acostumades en el sacro monte Calvari, i aquí se canta la «*Passió*».[1] Amb gran ternura se fa l'adoració de la Creu en el mateix lloc a on fonc crucificat Nostre Senyor. Finit tot açò, en professó se va en el Santíssim Sepulcre a sumir[2] lo sagrament i fer les demés ceremònies que mana lo missal, i aquest dia serveix un aparato[3] que féu fer Carlos Segon, que és de vellut negre, però tan ricament adornat de pedreria que és cosa rara i sols en tot lo any surt aquest dia. Per lo matí s'obre la galeria. Se fa una disciplina de més d'una hora i aquí mateix per ser molts los religiosos. A mig dia se menja pa i aiga.

Per la tarda se canten les matines amb més ternura que mai, puix que lo Santíssim Sepulcre és tot cobert de negre que plora. A la nit se fa una professó[4] que és la més devota se puga veure, i és així.

Circa les 8 de la nit se vesteix de pontifical negre lo Superior, tota la comunitat amb camisa i atxes enceses. Se predica un sermó a la capella de l'Aparició molt a l'intent del misteri en lo que s'ha de meditar i, finit aquest, comença la devota professó [**59r**] per la gran iglésia, per tots los santuaris i a l'un[5] va lo Reverendíssim vestit de pontifical negre i acompanyat de quatre diaques. Los dos aporten en les mans los rics pots de grans olors per a ungir lo Cristo. Davant esta professó va un religiós que aporta un[6] santcristo molt devot. Se canta lo «*Miserere*» amb gran ternura i se va en el[7] lloc de la Divisió de les Vestidures, i aquí se predica altre sermó i toca a los francesos. D'aquí se va així mateix a la columna d'Improperis, i aquí se predica en espanyol. D'aquí se va en el monte Calvari i se posa lo Cristo en el lloc de la Crucifixió i se predica altre sermó en francès o en italià. D'aquí se va al lloc a on fonc fixada la santa creu i se posa lo santcristo dins lo mateix forat a on fonc posada la de

1. *Passió*: és correcció meva; al manuscrit, 'Pació'.

2. *sumir*: prendre i engolir-se el cos i la sang de Jesucrist, en la missa, sota les espècies de pa i de vi; es diu sobretot del sacerdot que celebra la missa (*DCVB*).

3. *aparato*: cast. Conjunt de coses preparades per a emprar-se en qualque operació (*DCVB*).

4. *professó*: és correcció meva; el manuscrit diu 'porfessó'.

5. *un*: és correcció meva; el manuscrit diu 'unm'.

6. *un*: és correcció meva; el manuscrit diu 'en'.

7. *el*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ell'.

Jesucrist i aquí se predica altre sermó italià molt a lo intent, i van les llàgrimes per terra. Luego de finit lo sermó, dos diaques amb gran reverència i solemnitat fan l'endavallament, [**59v**] esto és, desclaven lo dit santcristo, posen tots los instruments de la passió dins una rica bacina i los ensenyen cada un en particular al poble que és present, que és numerós de totes nacions. Los plors que fan los armenios en aquesta funció no se poden explicar, i també molts religiosos i molts catòlics.

Posen los diaques lo santcristo dins un ric llençol i lo aporten en la mateixa professó sobre la pedra a on Jesucrist fonc ungit de Josep i Nicodenus. Aquí se predica en llenga àrabe tota la passió de Cristo, i és molt llarg. Després d'haver acabat de predicar, los[1] diaques que aporten los olors los destapen i lo Reverendíssim ungís[2] la figura del dit santcristo i senten tots los presents la gran fragància. D'aquí se va al Santíssim Sepulcre, se posa la figura del Cristo sobre d'ell i aquí se predica altre sermó en espanyol de lo enterro i mort de Cristo i aquí se conclou la funció. A esta estan presents molts dels nostres cristians de totes parts que per això vénen. També molts peregrins armenis i gregos i tots ploren i fins a los mateixos turcs, que da admiració però gran invídia de gregos i armenis.

[**60r**] Lo dissabte sant per lo matí se fa tot lo que mana lo missal. Se va a la porta del Santíssim Sepulcre a fer totes les ceremònies. La benedicció del foc nou se fa a la porta de la iglésia gran davant de tothom per raó de lo que diré lo capítol que ve. Lo ciri pasqual és de mig quintar. Aquest dia, així com los demés que se fa la missa de pontifical, se fa a la mateixa porta del Santíssim Sepulcre un altar molt ricament adornat. Lo pàlit és de l'Índia i tot de plata. Los candeleros, floreres i creu també, i són de Sicília, amb tanta pedreria fina que no se pot explicar. Se comença la lletania i en aquest temps encara és cobert de dol lo Santíssim Sepulcre.

Luego que lo Reverendíssim entona la «*Gloria*», cauen les colgadures negres i queda lo Santíssim Sepulcre molt ricament vestit, i al davant un misteri curiós de la Resurrecció,[3] que és obra que envià lo rei de França, que és riquíssim i apareix tot un món nou. Se toquen tantes campanetes, l'orgue, etc., que és una gran alegria espiritual. S'acaba la missa i tots aquestos dies apareix un cel.[4]

[**60v**] Lo dia de Pasqua per lo matí, després de mitjanit, que tot se fa

1. *los*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ls'.
2. *ungís*: per 'ungeix'.
3. *Resurrecció*: és correcció meva; el manuscrit diu 'Resusecio'.
4. *cel*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cell'.

aquí mateix davant al Santíssim Sepulcre, després de cantades les matines comencen tots los qui han de dir missa a dir-la en el Santíssim Sepulcre i hi ha molta pressa. Jo vaig tenir la ditxa de dir-la aquí mateix dos anys diferents. Luego que és de dia se canten les hores i la missa de pontifical, i finida esta, quasi tota la comunitat de Sant Salvador se troba aquí i tots los sacerdots amb camises i riques capes i atxes, los religiosos llecs amb camises i riques dalmàtiques, també amb atxes, se comença la clove[1] professó.

Van davant tres creus: una de França, altra de l'Imperi[2] i altra de Barcelona, totes molt riques. Van també tres rics encensers, un per cada creu. Se segueix tota la comunitat, que seran més de 70 religiosos. Van també quatre diaques ricament vestits, se volta bona part de la iglésia i a quatre parts del Santíssim Sepulcre se canten quatre evangelis, los que parlen de la Resurrecció, i li donen tres voltes a·n·el Santíssim Sepulcre i se conclou tota la funció. Finita aquesta, molts turcs amb tabals grossos, mitjans[3] i petits i moltes trompetes i trompetilles acompanyen la comunitat al convent gran, tots per fer música i donar la bona pasqua per buscar piastres, i costarà la festa molt, etc.

En el[4] Santíssim Sepulcre, [**61r**] tots los dies de l'any se diu la missa del dia de pasqua, sols no sia festa clàssica o dominica de quaresma.

CAPÍTOL 27. *De les funcions de los gregos i armenis i la sua pasqua.*

Totes les nacions, sien qui sien, també tenen la sua pasqua. Per veure aquesta vénen molt antes moltíssims peregrins gregos, armenis i gofitos de diverses parts. La causa de venir tants és perquè prediquen los gregos i armenis que ningun pot entrar en el cel si primer no ve a Jerusalen a buscar lo foc sant i camisa per enterrar-se. Aquest any serien més de dotze mil peregrins entre hòmens i dones. Si no fos per això, los gregos i armenis no porien viure, però com vénen tants i fan pagar tant a cada un, són rics. Tot lo temps que dits peregrins viuen en Jerusalem, que seran sis mesos, tots mengen i beuen en els convents de la sua nació i los fan pagar molt bé lo que mengen i les cases i tot, i si aquest temps mor algun, tot quant té és del patriarca. [**61v**] Lo que los fan pagar, ademés de los turcs a qualsevol peregrí seran més de dos-centes piastres, i essent

1. *clove*: mot no identificat.
2. *Imperi*: es refereix als dominis dels Habsburg a l'Europa central i part d'Itàlia.
3. *mitjans*: és correcció meva: el manuscrit diu 'mingans'.
4. *el*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ell'.

així que ja lo saben no deixen de venir molts i més vénen per fira que per devoció, perquè aporten moltes coses que vendre i tots[1] los dies, per lo matí i tarda, a la plaça del Santíssim Sepulcre fan mercat i per molt que aporten, quan se'n tornen no se'n porten res, que tot resta per los papassos.

També los fan pagar la camisa molt cara i és així. Molts de los armenis i gregos del Santíssim Sepulcre compren moltes peces de roba blanca, [que] fan a manera de mortalla, i hi fan moltes creus amb una candela encesa i caps de mort[s] pintats en la mateixa candela, i costarà cosa d'una pesseta[2] i fan pagar un sequí de cada una, i primer les fan tocar en el Santíssim Sepulcre i tots los peregrins en prenen per ells i per los de casa sua per enterrar-se, i esta és una entrada de les més grosses que tenen, i moltes altres coses.

La manera de fer les sues funcions en la quaresma i pasqua és així. Si la sua quaresma ve amb la nostra, no poden fer res que nosaltres no haguem fetes nostres funcions; si som dividits, ells sempre la fan o vuit dies després o un mes després. Per fer les sues entrades fan així.

[**62r**] Lo dissabte primer de la sua quaresma fan també la sua gran obertura lo patriarca o bé un bisbe. Ve també acompanyat del seu convent, de molts bisbes i papassos i turcs genísaros,[3] i fan lo mateix que queda dit de nostre Reverendíssim a la sua moda. Surten a recibir-li amb sis ciris grossos i tots cantant lo acompanyen en el Santíssim Sepulcre, i finida la sua oració se'n van[4] a la sua iglésia i canten més d'una hora amb molt «*kyrieleison*»[5]. Lo mateix fan los armenis lo altre dissabte que ve.

Lo diumenge per lo matí també tenen la porta oberta molt temps i circa les deu fan una radícula[6] professó d'esta manera. Al davant van dos turcs amb unes bones xurriaques per fer[7] lloc i per fer confusió, perquè com peguen a tothom, tot és córrer. Luego vénen sis gamfarons[8] que aporten sis peregrins i paguen dos doblons per a porer-los portar. Luego se seguien cosa de trenta pretes[9] tots amb capes a la grega i tots amb un

1. *tots*: sobre 'totes', ratllat, i a la interlínia superior.

2. *pesseta*: segons Corominas (*DECLLC*), és un castellanisme, diminitiu de *peso*.

3. *genísaros*: geníssers. Soldat d'infanteria de l'exèrcit turc. El cos fou creat al segle XIV i assolí una gran influència sobre els governs otomans. Els cos fou abolit el 1826.

4. *van*: escrit a la interlínia superior.

5. *kyrieleison*: és correcció meva; al manuscrit, 'kirieloson'

6. *radícula*: per ridícula.

7. *fer*: repetit al manuscrit.

8. *gamfarons*: el gamfaró és un estendard, bandera que penja d'un pal travesser i que sol ésser la insígnia d'una confraria, gremi o altra corporació (*DCVB*).

9. *pretes*: italianisme, per sacerdots.

quadret a la mà per a fer besar a tots, i com són tants los gregos, tots volen besar .[**62v**] Per açò havia molts turcs amb grossos bastons i pegaven a tots, fins a los pretes. Després venien alguns bisbes i després lo patriarca, molt ben vestit, i dóna la benedicció a tots i aporta una bandereta i tot rodat va de minyons que aporten molts cascavellins en una roda posada a un pal i tots sonen. Los demés canten tots «*kyrieleison*»[1] i quasi fan lo mateix los armenis, i entre sis aporten un llibre gros com un somaros[2] lo aporten.[3]

La segona dominica fan lo mateix que la primera, sinó que tots los pretes i bisbes aporten una creu per fer besar. Nosaltres, totes estes festes sues també posam molt de riques robes i moltes llànties, perquè lo mateix fan ells per a nosaltres.

Lo dia del ram fan altra professó tan a la grega com les demés, i a lo últim d'esta van tres hòmens que aporten una olivera molt grossa. Quan són prop del Santíssim Sepulcre, lo patriarca la beneeix i, luego de beneïda, los peregrins, que són moltíssims, tots a la una fan millons de bocins[4] de dita olivera i se tenen per ditxosos d'un petit tros. [**63r**] I és cosa de veure perquè en una avemaria queda dita olivera tota menuda. Lo mateix també fan los armenis i també fan creus de palmes i les fan pagar molt bé. Aquest dia totes les nacions fan dita professó, i si no que profana aquesta santa iglésia, seria cosa gustosa veure la manera com que van los gofitos, surianos i avisinos.

Quasi tota Jerusalem i molts de les viles vénen més per riure que per devoció, en particular los gregos villanos, que vénen de les viles sols per riure i fer maldats.

Lo dijous sant no tenen cosa particular ni fan monument ni altra funció, sinó que ja esperen lo dissabte sant per fer la més bulla s'haja vista mai. És així. Aquest dia per lo matí s'obre la porta i tot lo dia queda oberta i qui vol entrar més prest paga *paixís*[5] a los turcs porters, que aquestos dies se fan rics per tot lo any de los diners que trauen de los peregrins.

[**63v**] Lo dissabte sant, si la nostra pasqua ve amb la de los gregos i armenis, per lo matí nosaltres fèiem tot lo sobredit per donar lloc a los cismàtics i fer les sues males funcions.

Luego que havem finit nosaltres, comença a venir gent i més gent,

1. *kyrieleison*: és correcció meva; al manuscrit, 'kirieleson'.
2. *somaros*: mot no identificat.
3. *lo aporten*: repetició per distracció del copista.
4. *bocins*: és correcció meva; el manuscrit diu 'pucins'.
5. paixís: cal llegir 'bakxís', propina, suborn.

esto és, peregrins i demés de la ciutat, i tothom procura a pendre lloc per esperar lo llum del cel, i fan tals coses que sols qui les ha vistes les pot dir, i molts de los turcs grossos vénen aquí, i lo mateix governador, sols per a riure, i en tot lo any no tenen millor bulla que aquesta, i si no que queda profanat lo Santíssim Sepulcre, serà cosa de veure, però causa llàstima que en aquest sagrat lloc se permetin tals coses i no porem[1] nosaltres empedir-ho, perquè seria llançar a perdre tota la Terra Santa i sols los príncipes cristians porien remediar açò.

D'aquest matí fins a la tarda comencen a córrer i fan tals crits i tals coses que ningún loco les faria, esto és, prenen entre sis o vuit un peregrí i tant si vol com si no vol tots corrents lo aporten al coll [**64r**] i tots criden i li fan donar moltes voltes, que no sé com no se rebenten. Luego en prenen un altre i fan lo mateix. Altres tots van rodant lo Santíssim Sepulcre. Altres fan castells d'hòmens i en dotze ne porten sis i entre sis ne porten tres i entre tres un al més alt que va ballant sobre tots i és lo millor que veure.[2] I lo mateix fan los altres dissabtes de quaresma, però no tant com aquest.

Molts diuen que fan aquestes coses per encalentar les pedres, perquè lo llum sant abàixia millor. Altres diuen que lo fan per alegrar-se. Però altres diuen –que serà lo més cert– que los mateixos sacerdots gregos lo fan fer per entretenir los peregrins, perquè com són tants i estan tot lo dia dejuns, murmurarien del foc sant, perquè ja n'hi ha alguns que saben que tot és mentida i los donen aigaardent perquè fàcien estes corregudes i locures. Los armenis no fan tot açò, sinó que amb gran paciència estan assentats del matí fins a la tarda i tots amb un manat de candeles en les mans.

[**64v**] Circa les quatre de la tarda se fa una desordenada professó i fan uns crits de «*kyrieleison*»[3] per veure [que] s'acosta l'hora, que los senten de molt lluny.

Acabada esta, entren dins lo Santíssim Sepulcre los dos patriarques, grego i armeni, i donen entenent que fan oració, perquè abàixia lo llum

1. *porem*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'poren'.

2. L'autor d'aquest relat és mallorquí i tot haver estat a Catalunya, potser no havia tingut mai ocasió de veure els castells similars tan típics de la part de Tarragona i per això no hi fa cap comparació. Però el pare Pau Pou i el pare Joan López, naturals del Principat, també veieren aquests castells i tampoc no els relacionen amb els esmentats de Catalunya. MARITI descriu també aquest espectacle i precisa que els grecs intentaven aixecar torres humanes, però que queien de seguida, a *Voyages*, I, p. 340-346.

3. *kyrieleison*: és correcció meva; al manuscrit, 'chirieleson'.

del cel i en aquest temps piquen foc i encenen un mas[1] de candeles i luego surten a fora, i si bé és veritat que los geníseros donen tantes bastonades per cap i cara de los peregrins, *hoc no obstante*,[2] per ser los primers que prenen llum se deixen bastonar que no sé com en queden de morts. Luego, en un instant tothom pren llum, que per esto estan ben previnguts, i apareix un judici de tant foc, tant fum i tants crits que així ho faran a lo infern.

I d'aquest llum fan mil coses, esto és, se fan creus a les barretines, se cremen la barba i cabells,[3] altres se cremen los pits, tots per quedar assenyalats d'aquest foc,[4] que diuen que ha abaixat del cel i diuen que no crema, lo que és més que fals, i jo li dic foc del diable, perquè sols este hauria inventada tal astúcia per enganyar los pobres. [**65r**] Luego d'haver fet açò, se posen los turcs en el portal del Santíssim Sepulcre i los que primer volen entrar han de pagar més d'una dobla d'Espanya i són tants los que volen que no los donen temps, sinó d'entrar i sortir. Ni menos poden dir una avemaria. La causa de voler entrar tant i pagar tant diuen que és que los qui primer entren participen més d'aquest foc sant i que queden absolts a pena i culpa hagen fetes qualsevols maldats [que] se puguen fer, i altres diuen que ja no se poden condemnar. I jo dic que ja són condemnats en vida per tenir tan gran error. I si no fos per esta diabòlica ceremònia no vindrien peregrins així com vénen, i no estarien[5] tan rics los turcs, i per la gran ganància[6] que tenen permeten[7] tot lo sobredit, que bé saben los turcs que tot és una mentida, i molts de los mateixos armenis i gregos no lo volen creure, que també saben i coneixen la maldat. Los demés, però, són tan protervos que primer creuran est engany que ninguna altra cosa, i així viuen i moren enganyats i van tots a veure lo foc d'infern. [**65v**] Però lo que mos fa més mal a nosaltres, los catòlics, és que diuen ells que aquest foc no ve per a nosaltres i que ells sols són los bons cristians, i los francos no, però

1. *mas*: feixet de coses juxtaposades, manoll (*DCVB*).
2. *obstante*: és correcció meva; al manuscrit, '*obtante*'.
3. *cabells*: deia capells, però la 'p' ha estat ratllada.
4. *foc*: és correcció meva; el manuscrit diu 'fonc'.
5. *estarien*: és correcció meva; al manuscrit, 'astirian'.
6. *ganància*: G. MARITI dóna les xifres següents per a la dècada de 1760: presència d'uns cinc mil pelegrins grecs a Jerusalem, els quals s'hi estan quatre o cinc mesos. Vénen a desprendre unes 500 piastres per persona, la qual cosa equival a 2.500.000 piastres o 623.000 sequins aproximadament. *Histoire de l'état present de la cité de Jerusalem*, París, 1853, p. 17.
7. *permeten*: és correcció meva; el manuscrit diu 'premeten'.

si mos sabien entendre[1] desenganyaríem molts, perquè ja saben ells que no pot ser i que si lo llum venia del cel no havia de venir per los disbarats que fan antes de venir.

Lo any que jo vaig estar present en esta ceremònia pretenia lo patriarca de los gregos que volia posar una cadira a forma de sòlio en el portal del Santíssim Sepulcre per poder donar a tots los peregrins lo llum de la sua pròpia mà i fer pagar a tots los peregrins algunes piastres, però nosaltres no volguérem permetre tal cosa per ser nostre lo territori, i quedaren molt mals contents i lo any que vingué al davant tenien empenyat lo governador i molts dels turcs grossos, però vingué una orde del Pontífice nostre i del rei de França en què manaven que de ninguna manera se los permetés lo posar tal cadira, pena de ser privat lo Superior, i ara han quedats així com antes, etc.

[66r] CAPÍTOL 28. *De la visita del riu Jordà.*

Sempre i quan la nostra quaresma ve amb la de los gregos i armenis, lo endemà del dia de ram se va a visitar lo riu Jordà, i quan no ve així la quaresma hem d'esperar fins lo dilluns sobredit de los mals gregos per fer aquest camí. Més segurs anam junts.

Esta visita se fa d'esta manera. Lo dilluns per la matinada, tots los religiosos qui no han estat altra vegada en el Jordà se parteixen per lo hort de Getsemaní. Aquí se troben cavalls per a tots i se compon una gran caravana de gregos, armenis, nosaltres i molts turcs per guarda, i lo mateix governador amb los soldats i la sua música i banderes, i seríem entre tots més de dotze mil persones. Quan partírem encara no se coneixia lo dia. De l'hort de Getsemaní prenguéren lo camí de Betània, i dista de la santa ciutat cosa d'una petita llegua. Caminades cosa de tres hores, se troba una [66v] font i se diu de los Dotze Apòstols. D'aquí caminàren unes tres llegües per un camí molt muntanyós i arribàrem a un grandíssim pla i se diu lo pla de Jericó. Anàrem vora la muntanya cosa d'una hora i arribàrem en el peu de la muntanya de la Quarantena,[2] abaixaren tots del cavall i los que tingueren ànimo pujaren en ella, que tindrà una hora i mitja de malíssima i perillosa pujada, i se té de passar per baix d'una penya, i si algun caigués, cauria de més d'una llegua alt, i esta és la causa que molts no gosen a pujar, sinó que visiten de baix i molts comencen i han de tornar arrera quan veuen lo perill. Jo estava tan mal que sols no vaig provar, sinó que de baix vaig aguanyar la indulgència.

1. *entendre*: és correcció meva; el manuscrit diu 'entrendre'.
2. *Quarantena*: al nord-oest de la Jericó actual. Té una altitud d'uns 500 m.

Molts altres pujaren de los trenta-set religiosos que érem, i en el[1] lloc a on dejunà Cristo hi ha una iglesieta. Se digué aquí una missa i no hi hagué ninguna desgràcia, gràcies al Senyor. Havent estat aquí cosa d'una hora, mos partírem per lo dit pla i caminat cosa de mitja hora, trobàrem la font d'Eliseu, que és molt bona i molt gran sant. Aquest[2] és lo arbre a on pujà Zaqueu per veure a Cristo quan passava. [**67r**] Aquí prenguérem una petita refecció i beguérem de l'aiga d'aquesta font i prosseguírem nòstron camí per al mig del referit pla i encontràrem les ruïnes de l'antiga ciutat de Jericó,[3] que vui en dia és la més desditxada que he vista, perquè sols han quedat les pedres de les cases i alguns palmers.

Prop d'aquí se veu la casa de Zaqueu, que sols esta ha quedat i és bona casa, com si fos una casa de camp, i aquí fonc a on Cristo quedà, com diu lo Evangeli, i hi ha concedides indulgències.

Passada esta casa i bona part del pla arribàrem a lo lloc a on havíem de fer alto. Hi hauria aquí més de mil tendes de totes nacions. Nosaltres tenim la millor i més gran, que és un regalo que mos féu un baixà de Jerusalem i és[4] capaç per tots los religiosos. Aquí dinàrem, que ja eren dues hores, i tinguérem peix per ser de quaresma i lletugues en abundància, perquè per donar solament a turcs i àrabos n'havíem portades més de sis càrregues de camell i així mateix pa, però no se pot beure vi en públic. [**67v**]També dormírem aquí mateix i estàvem ben segurs perquè estàvem al mig de tots i tenien moltes guardes, i lo mateix governador també tenia la sua tenda i sempre música, i donà moltes ordes que ningú enquietàs. Però los àrabos estaven sempre a la vista. Mai perdien l'ocasió, si los venia a les mans, i molt prop de la nostra tenda despullaren dos armenis, i si tres de los nostres religiosos no haguessen tinguts bons cavalls, haurien fet lo mateix. Cap a la tarda vingué a la tenda nostra un príncipe de los àrabos a buscar *baixí*, que és lo mateix que regalo, i se li hagué de donar, i si no hauríem estats mals, perquè encara que lo governador de Jerusalem mos assegura que no faran mal ningú, que així ho té tractat amb los cabos principals, però no fan mal si no poden, i dit governador haurà de donar a dits cabos més de 600 piastres perquè dèixien passar la caravana, però bé se rescabala de lo que paga, [**68r**] perquè de cada peregrí té set piastres i no queda ningun que per grat o per força no fàcia aquest camí.

1. *el*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ell'.

2. *Aquest*: és correcció meva; el manuscrit diu 'aquesta', però cal entendre 'aquí'.

3. *Jericó*: situada a la vall del Jordà, a 35 kms. al sud-est de Jerusalem, en una depressió a 250 m. sota el nivell del mar.

4. *és*: escrit a la interlínia superior.

Partírem de la tenda per lo riu Jordà circa les dues, passada mitjanit. Férem dues parts. Los gregos i armenis van prop lo mar Mort; nosaltres anam al mateix lloc a on sant Joan b[a]tisà a Cristo, i aquí passà l'arca del Testament.

Luego que se feia de dia arribàrem al dit lloc. Luego se prepararen dos altars i se digueren quatre misses. Los que no digueren missa comunicaren, i abaixàrem a la vora de dit riu a beure de la sua aiga i buscar algun bastó, però luego mos feren tornar pujar a cavall i prest prest[1] fugir per causa d'altres àrabos que venien a nosaltres, i sols estaríem[2] poc més d'una hora aquí, i sempre és així, perquè nosaltres sempre anam davant i per no fer mala obra a los demés és menester anar molt de pressa.

[**68v**] Aquest riu és gran i fondo i per ningun temps se pot passar al vado. Les aigues són molt bones i són les mateixes del mar de Tiberíades.[3] Prop d'aquest lloc, en temps de cristians havia una bona iglésia de sant Joan Batista que era de los maltesos, però vui en dia sols han quedat les ruïnes. Per tot aquest camí i prop d'aquest riu se veuen moltes roses de Jericó, però per lo temps que anam a visitar són petites i verdes, i perquè sien bones s'han de collir per lo mes d'agost.

Quan tornàvem a la tenda, circa mig camí, en una petita muntanya trobàrem lo governador assentat a un lloc per a comptar tots los peregrins. Nosaltres som los primers que passam i mos tornàrem a la tenda i aquí estiguérem fins circa mitjanit, que mos feren pujar a cavall i estiguérem així una hora sens partir perquè los mateixos turcs temien a los àrabos i no sabíem què camí prendre per anar més segurs. Passàrem per molt mal camí i moltes muntanyes, [**69r**] i per dos vegades mos vérem en gros perill. Per últim, quan se començava a fer de dia arribàrem a la vall de Josafat tots molt cansats d'anar a cavall i sens haver dormit de dues nits, que era més mal. Jo me vaig quedar aquí i vaig dir missa i cantar la «*Passió*»[4] a la mateixa cova a on Cristo suà sang i aiga, i aquest dia toca a los espanyols i l'he cantada dues vegades. I aquí s'acaba la visita del Jordà.

1. *prest prest*: així mateix al manuscrit.

2. *estaríem*: és correcció meva; el manuscrit diu 'estiriam'.

3. *Jordà*: el riu Jordà neix de tres fonts situades a la confluència de les fronteres d'Israel, Síria i Líban. Travessa el llac de Genesaret i desemboca a la mar Morta.Té uns 100 kms., si es compta en línia recta des de les fonts, però a causa de les giragonses que fa es pot dir que el seu curs en té 350 aproximadament.

4. *Passió*: és correcció meva; al manuscrit, 'Pacio'.

CAPÍTOL 29. ***De los santuaris se visiten dins la santa ciutat de Jerusalem.***

Tota la santa ciutat se pot dir que sols és un santuari, puix que tota ella és santa, però per a dividir millor un sant lloc de l'altre servirà a aquest capítol i los demés que se seguiran.

Dic, pues, que havent visitat lo Santíssim Sepulcre, lo que més freqüentment[1] se veu i visita és lo carrer d'Amargura, i està d'esta manera.

[**69v**] Per visitar millor i amb més devoció tots los santuaris que aquí diré se comença a casa de Pilat. Aquesta està a la part de tramuntana de la santa ciutat. Vui en dia és lo palacio del governador i sempre s'és mantingut segons les inclemències de los temps. Aquest palacio seria en aquell temps molt gran, per lo que se veuen moltes coses per terra, i encara ha quedat lloc per estar lo governador. Dins aquest palacio se veu i visita una saleta que està blanca i seria curiosa, i aquí se diu que Pilat donà la sentència contra Cristo i li féu aquí les preguntes que diu l'evangelista, i té unes bones finestres amb retxes de ferro que donen a la gran plaça del temple de Salamó.

Baix d'aquest lloc se veu una altra estància molt mala i fosca i aquí se diu que fonc coronat d'espines. Més. Luego de ser en el mateix portal de Pilat és lo lloc a on era l'escala santa que és en Roma. Vui en dia s'hi puja sens escala, sinó que és una pujada petita. [**70r**] Davant d'aquí, a l'altra part del carrer, que no és molt ampla, hi havia una polida iglésia que féu fer aquí santa Helena per ser aquest sagrat lloc a on fonc açotat Jesucrist. Però, que llàstima! Vui en dia aquesta iglésia és l'estable per a los cavalls del governador, i causa gran llàstima de veure tal desditja.[2] La porta està quasi sempre oberta i poren entrar a visitar aquest sant lloc i los soldats del governador, per saber que tenim los cristians devoció aquí, mos preguen que entrem i mos donen pedres d'aquest lloc sols los deixem alguna cosa.

Cosa d'unes vint passes d'aquí és l'arc de Pilat, i d'aquí mostrà a Cristo a los judíos. Aquest arc passa de l'una part del carrer a l'altra, i hi ha algunes pedres que són de les mateixes que eren en aquell temps i lo demés és quasi tot nou i ho restaurà la Terra Santa perquè no se perdés tal memòria. [**70v**] Un poc apartat d'aquest arc de Pilat, cosa de seixanta passes, és lo palacio d'Herodes, que encara és un poc bo i viu en ell un

1. *freqüentment*: és correcció meva; el manuscrit diu 'frenqüentment'.
2. *desditja*: cast. *desdicha*.

turc dels grossos i se veu una finestra amb una retxa de ferro, i d'aquí se diu parlà Cristo a Herodes fent-li les preguntes que diu lo Evangeli, i per visitar aquest lloc s'ha de pagar una candela groga de mitja unça.

Tornant al mateix arc de Pilat se caminen cosa de vuitanta passes i se troba una columna, i aquí se diu fonc la primera caiguda, i en temps de cristians havia aquí una capella bona. Vui serveix per los bais[1] de los turcs. D'aquí se caminen unes deu passes i se troba lo lloc de lo enquantre[2] de Maria, i davant d'aquí és una petita casa del Lázaro mendigo i aquí mateix és lo camí o carrer que va a la porta de Damasc, i aquí Simon Cirineu ajudà a portar la creu a Cristo. Cosa de vint passes d'aquí és la casa del mal ric, i és bona per lo present per defora. [**71r**] D'aquí se caminen unes 200 passes i se troba una columna i se diu ser aquí la casa de la Verònica. D'aquí se caminen unes 60 passes i se troba una grossa i alta columna i aquí se diu fonc fixada la sentència de Cristo i aquí mateix era la porta Judiciària i és la segona caiguda. D'aquí se camina poca cosa més i se veu un portal paredat, i aquí se diu eren les filles de Jerusalem i vui en dia no se passa per aquí, sinó que se volta per una altra part i se va a la tresa caiguda i aquí se va a la plaça del Santíssim Sepulcre, i a una[3] part del monte Calvari tenim una devota capella que és lo lloc a on estava Maria Santíssima quan crucificaren a son fill i és nostre, i tots los dies va aquí un sacerdot a dir missa. Aquesta capella té una finestra que dóna en el sacro monte Calvari i és gran consol acabar aquí de fer los viacrucis.

[**71v**]Jo me vaig trobar una quaresma en Sant Salvador i molts dies[4] visitàvem los sobredits llocs i finíem aquí, i pocs érem los religiosos, particularment los divendres, que no visitassen los sobredits llocs, i vaig tenir tal ventura que moltes vegades vaig porer dir amb un llibret totes les estacions, i quan érem en el monte Calvari, a la part de fora, per dos vegades s'encertà a ser oberta la porta i vaig porer finir les estacions en els mateixos llocs i, més, per la mateixa setmana de Passió me tocà anar a dir missa per taula[5] a la sobredita capella de què vaig estar molt content.

1. *bais*: per 'cavalls'. Aquesta mateixa destinació explica el portuguès fra Antonio do Sacramento, que estigué a Jerusalem el 1740, *op. cit.*, segona part, p. 266: «*...e vimos, com lastima grande do nosso coraçao* [...] *esta servindo des estrebaria de cavallos de um turco...*».

2. *enquantre*: per 'encontre'.

3. *una*: escrit a la interlínia superior, sobre la paraula 'bax', ratllada.

4. *dies*: a continuació hi ha ratllat 'feiam'.

5. *per taula*: segons l'ordre indicat en una llista.

Sempre que se passa per aquest carrer de l'Amargura se va amb los peus nuus i moltes vegades los minyons de los turcs tiren pedres i criden. A mi per dos vegades m'han apedregat en aquest carrer i quasi tots los dies passava per aquest sagrat lloc, quan poria ser.

CAPÍTOL 30. *D'altres santuaris se visiten de la mateixa ciutat.*

[**72r**] En aquest capítol sols vull parlar de los santuaris més principals d'esta santa ciutat, además de los referits.

Primo. Passada la sobredita casa de Pilat, antes d'arribar a un portal de la santa ciutat que se diu lo portal de Sant Esteve, se troba aquí una mesquita i en temps de cristians era un gran convent de monges, i aquí és lo lloc de la Nativitat de Maria Santíssima. Aquí nasqué esta soberana senyora segons la més comuna tradició.

En aquest sant lloc anam tots los religiosos lo dia 7 de setembre, després d'haver dites les matines a mitjanit en el convent gran de Sant Salvador. Aquí se paren tres altars i se diuen moltes misses. Jo vaig tenir la ditxa de dir-la en el mateix puesto, que és com una gruta i està encara tot pintat d'en temps que era de cristians. També se diuen les hores i la missa tot mediana veu, perquè la mosquea correspon sobre aquest santuari i perquè los turcs no lo sèntien. No se pot cantar molt alt i tots los nostres cristians aquest[1], ni no fan falta a venir perquè en tot lo any poden, [**72v**] sinó aquest dia de privilegi, de venir aquí. Per porer lograr açò és menester pagar molt, particularment per les guardes que guarden los carrers i cantons, i quan se fa de dia ja havem finides totes nostres devocions.

Per tot aquest barrio viuen una mala canalla de turcs, i se diuen magrabins i són de la mala raça de los turcs que posseïren nostra Espanya, i són més mals que los altres. Però lo santó d'aquí era bon moro i mos deixava entrar moltes vegades a visitar dit santuari.

Prop d'aquí cosa de quaranta passos és la Probàtica Piscina, a on Cristo curà lo malalt. Esta piscina és molt gran, que qualsevol vaixell de guerra poria estar en ella.[2] Vui en dia no té aiga i és quasi tota plena de ruïnes i brutícia de la ciutat, i se coneixen los pòrticos. I no molt lluny

1. *aquest*: a continuació hi ha ratllat 'dia', però el mot escrit al damunt és il·legible.

2. ANTONIO DO SACRAMENTO, *op. cit.* , segona part, p. 251, diu: «*He capaz, estando cheia, de agua, de sustentar em si huma grande nao*». També diu que és buida, però que s'hi fan arbres i flors. LEANDRO DI SANTA CECILIA, *op. cit.*, p. 94, diu que fa cent passes de llarg per trenta d'ample i vuit passes de profunditat, és plena d'escombraries i l'aigua és estancada i putrefacta.

d'aquí hi ha una torre molt antiga i se diu la torre Antoniana, i prop d'aquesta hi ha tres carrers que van en el temple de Salamó i quan se passa de nits se veuen moltes llànties enceses per fer llum a los turcs quan van a fer l'oració en el [**73r**] gran temple, com diré en altra part.

Ademés d'estos santuaris sobredits se veu d'un poc lluny lo temple de la Presentació de Maria Santíssima, però no porem entrar en ell per ser mosquea.[1] És una obra molt forta i apareix curiosa per fora. Vui en dia diuen que aquest sagrat lloc serveix per tenir los turcs grossos les sues filles per ensenyar-les a treballar, i en temps de cristians se féu o renovà aquesta fàbrica i té una cúpula de plom molt bona.

També se visita i veu un convent d'armenis i se diu casa d'Annàs, i en aquest lloc fonc Cristo aportat pres i lligat la nit de la Cena. Aquí hi ha una olivera que se té en gran devoció de tots los cristians, puix que se diu que en ella tingueren lligat a Cristo la nit de la Passió, i se diu ser la mateixa. I perquè ningú en puga tallar, la tenen rodada d'una muralla i aquí los armenis tenen una polida iglesieta i convent de monges, però estes no guarden clausura, i lo mateix les de los gregos, i estes són estades[2] casades amb pretes i després de la mort de son marit se fan monges.

[**73v**] No molt lluny d'aquí és lo gran convent de los armenis,[3] que en temps de cristians era un hospital per a los espanyols. Aquí hi ha una gran i hermosa iglésia i un santuari molt ric, i és lo lloc on fonc martiritzat sant Jaume, patró d'Espanya. Esta iglésia serà la[4] millor que se veu en tot Jerusalem, salvo la del Santíssim Sepulcre, i la raó és perquè a los armenis, per ser tots vassalls[5] del Gran Senyor no los costa tant de porer fer obres i quasi fan tot quant volen.

Tota esta gran iglésia és molt ben pintada de rics quadros d'un famós pintor armeni que havia enparat[6] de pintor estant a Roma i feia de catòlic. Lo santuari està com lo nostre de Betlem i Sant Joan, sinó que no és cova. És ricament adornat de polits marbres i altres pedres de diferents colors, i com tots los anys vénen tants peregrins, han feta tota esta fàbrica i també tot lo convent, que és tot nou i molt gran, i aquí estan tots [**74r**] los peregrins.

1. *mosquea*: es tracta de la mesquita d'Al-Aqsa, la segona més important de Jerusalem.
2. *estades*: corregit segons el sentit; el manuscrit diu 'estade'.
3. *convent de los armenis*: l'esplèndida església de Sant Jaume.
4. *la*: escrit a la interlínia superior.
5. *vassalls*: és correcció meva; al manuscrit, 'vaxals'.
6. *enparat*: de l'italià *imparare*, aprendre.

En esta gran iglésia, lo dissabte de sant Jaume anam tots los anys a cantar vespres amb bona música i gran solemnitat, que esta és la festa de los espanyols, i lo pare Procurador fa la lledània[1] assistit de tota la nació i molts altres. També en el mateix santuari se canta la lletania i altres oracions i adornam a la nostra moda tot aquest sant lloc de moltes flors i lluminari que apareixen un cel.

Lo dia de sant Jaume per lo matí sols religiosos que volen van a dir missa en el sobredit santuari, i després de totes lo Procurador diu la cantada, amb gran solemnitat, i se canten les hores, i per porer fer aquesta funció en aquest lloc los concedí a dits armenis Terra Santa que un dia la setmana poguessen dir missa en el sepulcre de Nostra Senyora a la vall de Josafat.

En aquest gran convent viu lo patriarca i molts bisbes i monjos, que seran prop de cent i setanta. Lo convent molt bo i fet a la sua moda i ben alegre, [**74v**] i de contínuo sempre fan obres i dins aquest lloc tenen diferents cases petites i grans per tots los peregrins, i tenen lloc per més de deu mil, i los fan pagar lo lloguer i tot lo mateix que han de menester. Jo só estat moltes vegades en aquest convent i he vista la sua cuina, que és molt bona i té unes grans calderes per a fer la sopa a tots los dits peregrins.

Prop d'aquí hi ha una casa que se visita del carrer i se diu la casa de les Maries, esto és, d'aquí sortiren quan anaren al monument per ungir a Cristo i lo trobaren ressuscitat. No molt lluny d'aquí és una iglésia que és de surianos[2] i se diu que aquí era la casa de sant Joan [i de sant] Marcos i que aquí los apòstols batisaven a los qui venien a ells per ser cristians, i aquí se mostra una pila gran que servia per dit efecte. No molt lluny d'aquí és la porta Férrea, a on se diu que lo àngel desaparegué[3] a sant Pere després d'haver-lo tret de la presó, i lo portal ha quedat, i una columna per memòria.

[**75r**] Més. D'aquí se veu un portal de casa com una capella, i se diu que aquesta fonc la casa de sant Tomàs. Més. Se visita una iglésia ja quasi tota caiguda i a una part d'ella és la presó a on tenia Herodes sant Pere i d'aquí lo alliberà lo àngel. Som entrat dins aquest lloc i se té de pagar una candela i seria molt mala, i aquí vui en dia viuen los assaonadors[4] de Jerusalem, i dista unes setanta passes del monte Calvari.

1. *lledània*: lletania.
2. *surianos*: cristians de Síria, en àrab Suriyya.
3. *desaparegué*: llegiu aparegué.
4. *assaonadors*: el qui té per ofici adobar pells o cuir.

No molt lluny d'aquí hi ha una petita iglésia de gregos que en temps de cristians era una gran iglésia de sant Joan i sant Jaume, que aquí era la sua casa, i era de los maltesos.

Prop d'aquí és lo gran convent dels dits gregos. Aquí viu lo patriarca quan és en Jerusalem, [i] molts bisbes i papassos, però no és cosa particular, sinó que és molt gran i tenen lloc per molts peregrins i tindran dins la santa ciutat estos gregos dotze iglésies,[1] però miserables, i sens ningun santuari. I d'esta nació quasi la meitat de la gent de Jerusalem tots ho són, sinó que són cismàtics i més contraris a nosaltres per veure que tenim los millors santuaris.

[75v] CAPÍTOL 31. *D'altres coses particulars d'esta ciutat.*

La santa ciutat de Jerusalem en altre temps és estada molt més gran que vui en dia. Ara no és tan gran com Barcelona, i si no fos per los santuaris que conté seria ja del tot perduda.

Esta ciutat té unes muralles bones que la guarden, i si no fos per aquestes los àrabos robarien moltes vegades tot lo que hi ha dins d'ella. Té aquesta ciutat sis portes, quatre grans i dos petites. Les grans se diuen l'una de Betlem, l'altra de monte Sion, l'altra de Sant Esteve i l'altra de Damasc. Les petites se diuen la una d'Herodes i l'altra Estirquilina, i per aquesta entraren a Cristo pres.

En aquestes portes no hi ha ningunes guardes, ni espies, ni demés drets que són a la Cristianitat. Solament cada peregrí que entra té de pagar alguna poca cosa[2] i nosaltres no pagam res, que per açò mos diuen francos,[8] i tampoc no se cuiden de qui va, ni qui ve, ni què aporta.

[**76r**] Prop o junt de la porta de Betlem és lo castell d'esta ciutat i se diu *Turris Davidica* i aquí tenia lo palacio lo rei David, i d'aquí fonc que s'enamorà de Bersabè. No té vui en dia la santa ciutat més fortalesa que aquesta i tindrà unes dotze peces grosses d'artilleria i unes colombrinetes[4]

1. Giovanni Mariti diu que a Jerusalem hi ha una trentena d'esglésies pertanyents als ritus orientals, però sense precisar-los, *Histoire de l'état present de la cité de Jerusalem,* París, 1853, p. 122. Segons B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 168, cap al 1730 a Jerusalem hi havia catorze convents grecs, tres d'armenis, tres de coptes, dos de franciscans, un de siri i un de nestorià.

2. Giovanni Mariti pagà dos madins per entrar a Jerusalem, *Voyages,* II, p. 287.

3. *francos*: aquest era el nom que des del temps de les croades rebien els europeus a les terres de l'Orient Proper. Segons uns autors fa referència als francs invasors; d'altres diuen que al·ludeix al fet que els europeus eren lliures.

4. *colombrinetes*: la colombrina o colobrina era una arma de foc portàtil, consistent en un canó de poc calibre i tret molt llarg, que s'usà dels segles XVI a XVIII (*DCVB*).

petites com uns espingards,[1] i també té pont a la part de la ciutat per entrar en ella i seran uns turcs, que són soldats que se diuen genísseros, que lo guarden, i quatre gats d'Espanya lo pendrien luego. Tota la muralla se pot rodar per lo més alt d'ella i té bones retxilleres[2] per a guardar-se i [a] moltes parts d'ella se veuen pedres de les antigues muralles de Jerusalem i són grandíssimes, i per[3] calç i guix tenen plom.[4]

Entre la porta de Sant Esteve i l'Estarquilina hi ha una altra porta gran, sinó que està paredada, i se diu la porta Àurea, i per aquí entrà Cristo triomfant lo dia del rams. Vui la tenen los turcs tancada o paredada perquè diuen que per ella han d'entrar los cristians a aguanyar la santa ciutat, i tot és una bogeria, que ben segurs estan. [**76v**] Davant aquesta porta paredada hi ha una gran plaça i al mig d'ella és lo temple de Salamó. Aquest és la primera mesquita de Jerusalem i ningun cristià pot entrar en ella [sota] pena de ser cremat o renegar, ni menos poden passar per la plaça, però se pot veure de moltes parts de la ciutat. És molt hermós per la part de fora, tot pintat i moltes retxones[5] curioses. Té una gran cúpula de plom i ben hermosa, i per lo redor[6] tot està rodat de vidreres i és redó. Dins d'ell no hi ha res que veure, sinó curiositats antigues, segons diuen los que són entrats en ell, perquè molts oficials,[7] encara que sien cristians, han entrat en ell per a treballar. Al mig d'aquest temple tenen los turcs un de los dos peus que Cristo deixà imprès en el monte Olivete quan se'n pujà en el cel, i diuen los turcs que és lo peu de Mahoma, que també se'n pujà en Cristo, i per això lo tenen en gran estimació, i és la figura del peu dret.

1. *espingards*: l'espingard és una escopeta de canó molt llarg que usaven els àrabs.
2. *retxilleres*: espitlleres.
3. *per*: escrit a la interlínia superior.
4. La muralla que veié el pare Fluxà, que és l'actual, és obra de Solimà el Magnífic feta entre 1537 i 1540. Aquests treballs requeriren la destrucció d'altres muralles més antigues i deixaren fora l'edifici del Cenacle. Solimà hi obrí sis portes: Herodes, Damasc, Jafa, Sió, Sant Esteve i dels Magribins. Una setena porta, la Nova, és del 1887, J. MURPHY-O'CONNOR, *op. cit.*, p. 11-21. Cal dir que aquests portals tenen també el nom en àrab i altres denominacions populars. Així, per exemple, la porta de Sant Esteve és coneguda en hebreu com la «Porta dels Lleons», pels animals que hi ha en relleu a cada costat del portal, i en àrab Bab el-Ghor, o «Porta del Jordà», i «Porta de la Senyora Maria», perquè du al sepulcre de la Mare de Déu. El portal dels Magribins es coneix també com «Porta Dung»; la de Jafa, en àrab és Bab el-Khalil, «Porta de l'Amic»; la dels Magribins és coneguda també com «Porta del Femer».
5. *retxones*: diminitiu de retxes.
6. *redor*: voltant.
7. *oficial*: el qui en un ofici manual ha acabat l'aprenentatge (*DCVB*), operari.

Fora d'aquest temple hi ha moltes com mesquitetes[1] per tots los vents, i aquestes eren les dotze portes o pórticos tenia aquest gran temple, i és tot vistós, que no hi ha altra cosa més curiosa en tot Jerusalem, sinó esta.

[77r] En aquest temple, tots los divendres van, i molts altres dies, los turcs a fer la sua mala oració, i vénen molts turcs de fora per visitarlo i veure-lo. Ademés d'esta gran mosquea, en tenen altres, però no valen res, i també tenen grans i altes torres per cridar a la *çalà*.

Prop d'aquest temple és la porta Spaciosa, a on sant Pere curà lo tullit. Poren arribar aquí los cristians i se passa per un carrer tot cobert i se veu d'aquí lo sobredit temple.

Tota la santa ciutat és molt mal plana i se puja o abaixa quan se va per ella. Quasi al mig d'ella és lo gran hospital de Santa Helena,[2] que és una gran fàbrica. Per entrar en ella s'ha de pagar també candela. Se veuen aquí uns llargs quartos com les atarsanes[3] de Barcelona. Té una cuina molt gran i en ella se veuen sis grans calderes que servien per tots los peregrins que venien a Jerusalem en temps de cristians. Vui en dia dues serveixen per la menjaria[4] a tots los turcs pobres que van a Jerusalem. [77v] Tota esta gran fàbrica és de pedra molt bona i obra de santa Helena, i en lloc de calç i guix té metall, que és una obra perpètua.

Prop de la porta dita de Damasc se veu i visita la casa del Fariseo, i aquí s'adora en una pedra un peu imprès en ella de Jesucrist, i aquí fonc a on la Magdalena ungí los peus a Cristo. Havia aquí una una bona iglésia, però està ja quasi tota perduda, i los turcs que viuen aquí són molt miserables.

A una part d'esta ciutat hi ha una sinagoga de judíos, que n'hi ha un gran barri, i són molt mala canalla. Jo he estat en ella, però no hi ha res curiós. Tots saben parlar espanyol, perquè diuen que quan vindrà el Messies parlarà en eixa llengua.

Tenim nosaltres algunes famílies de cristians nostres. Seran més de setanta, i los de més fan santuaris.[5] Los xics vénen a l'escola, com se dirà parlant de Betlem. Tenen son curat i no són tan mals com los villa-

1. *mesquitetes*: és correcció meva; al manuscrit, 'masquitates'.

2. *hospital de Santa Helena*: l'anglès Pococke, *op. cit.*, III, p. 32, opina que devia ser construït pels Templers. Troba que és un edifici magnífic, amb porta de marbre blanc i vermell i una cuina i menjadors superbs.

3. *atarsanes*: per drassanes.

4. *menjaria*: coses de menjar.

5. *santuaris*: vol dir que la major part es dediquen a fer maquetes o reproduccions dels llocs sants.

nos. Les sues dones sempre van ben tapades que apareixen més carnestoltes que altra cosa. Les gregues i turques així mateix.

[78r] CAPÍTULO 32. *D'altres santuaris se visiten prop de l'hort de (santa ciutat) Getsemaní.*

Fora de les muralles de Jerusalem són molts santuaris, i los que se visiten i veuen són los següents.

Primo. Se parteix del convent de Sant Salvador. Se va per lo camí de l'Amargura, se passa per casa Pilat i per la casa a on nasqué Maria Santíssima. S'ix per la porta de Sant Esteve i luego de ser fora de la ciutat s'abaixa una bona baixada i aquí se troba la vall de Josafat i està d'esta manera.

És un torrent dit Cedron i a una i altra part té bona pujada. A l'una part és la santa ciutat i a l'altra lo sacro monte Olivete, i fa en el mig un petit pla, i en[1] tot aquest són molt i bons santuaris, tots nostres.

Primo. Un poc antes d'arribar a la vall dita és lo lloc a on fonc martiritzat sant Esteve, i en una roca se coneix son cos, que té cosa de mig palm de fondo i aquí caigué quan fonc apedregat, i se té en veneració de tots los cristians i ningú en pot tallar, de la dita roca, sots pena d'excomunicació. [**78v**] Luego de ser al mig de la vall se troba lo sepulcre de Maria Santíssima, que està molt devot i curiós i està d'esta manera. Aquí, en temps de cristians, santa Helena féu una rica fàbrica. Vui en dia ha quedat bona part i està així. Se troba una gran escala que tindrà més de setanta escalons i tindrà deu passes d'ample, i lo cobert és molt fort. S'abaixa baix i se troba una iglésia i al cap d'ella és lo sepulcre de Maria Santíssima, i com lo que queda dit de Nostre Senyor Jesucrist, està molt devot i lo mateix sepulcre serveix d'altar per a dir la missa. Jo l'he dita moltes vegades i se diu sempre de l'Assumpta.

Dintre aquest lloc sempre cremen sis llànties nostres, però no són sinó los vidres, perquè aquí no se pot guardar i queda solament tancat amb una mala porta, i los àrabos moltes vegades estan per aquí i per això no queda molt que puguen robar. Tots los dies de lo any va un religiós a dir missa en aquest santuari i és lo qui ha acabat de fer los oficis en el convent gran. Va acompanyat d'un religiós llec, també per taula,[2] i un sicular que és lo sacristà d'aquí, [**79r**] i tots los dies ha d'aportar los ornaments per dir la missa, i antes de començar-la adoba totes les[3] llànties

1. *en*: escrit a la interlínia superior.
2. *per taula*: vegeu p. 224, nota 5.
3. *las*: és correcció meva; el manuscrit diu 'llas'.

i per la nit té de tornar a acomodar-les i posar-i oli i per açò lo paga la Terra Santa i li dóna menjar.

Ningú pot dir missa en aquest lloc, sinó sols nosaltres per ser santuari nostre. A los armenis se los va concedir de gràcia porer dir missa aquí un dia la setmana, i per això mos concediren ells a nosaltres lo dia de sant Jaume fer los oficis a la sua iglésia i la segona festa de l'Esperit Sant també en casa Caifàs, que és convent seu, com se dirà en el capítol 33.

La vigília de l'Assumpta,[1] tots los religiosos que han vingut des de l'any passat fins aquest dia i bona part de la comunitat de Sant Salvador abaixen tots per cantar vespres, completes, lletania i altres oracions en aquest sant lloc, que està ricament adornat, i s'hi queden tota la nit. Aquí se fa un poc de col·lació i luego que és mitjanit se comencen les matines, molt solemnes, que apareix un cel, i s'està quasi passen dos hores en elles i ha assistència de molts cristians de Jerusalem, Betlem i Sant Joan.

[**79v**] Lo any que jo m'hi trobava no s'hi pogué anar lo dia propi a causa de los àrabos que eren aquí i pocs dies havia que donaren un mal cop de *ganxare*[2] a un religiós espanyol i lo volien despullar, però se compongué amb bons madins. Lo diumenge infraoctava férem la sobredita funció amb gran alegria.

Totes les demés nacions tenen los altars dins dita iglésia i molts dies també diuen la missa aquí mateix, però no dins lo sepulcre, sinó que del portal encensen. Un dia fonc jo aquí per a dir missa, que era diumenge i luego que vaig haver acabat vaig trobar los gregos, los armenis, gofitos i surianos que tots deien la missa, cada qual en son altar, i apareixia més confusió que altra cosa, perquè amb tants crits i remor i grunys[3] tots se pertorbaven. Dins aquesta iglésia hi ha una bona cisterna que serveix molt bé.

Quan s'abaixa la gran escala, a la part dreta hi ha una capella i dins estan[4] los sepulcres de sant Joachim i santa Anna, i davant d'esta capella n'hi ha una altra que correspon i és sepulcre de sant Josep, i los dies de les sues festes se fan aquí tots los oficis, com queda dit, de Maria Santíssima, i s'hi porta un órgano per aquest efecte. [**80r**] Sortint d'aquest santuari, a la part esquerra cosa d'unes tretze passes, és la santa gruta de

1. *vigília de l'Assumpta*: el 14 d'agost.
2. *ganxare*: daga.
3. *grunys*: és correcció meva; al manuscrit, 'gruins'.
4. *estan*: a continuació diu 'són'.

lo hort de Getsemaní, i aquí suà sang i aiga Cristo i fonc confortat de l'àngel. Aquest santuari també és nostre i tenim tres altars fets a la mateixa paret. Lo dimecres sant van molts sacerdots i amb religiosos aquí per fer la disciplina i cantar la missa i passió, i toca a los pares espanyols esta funció. Los italians, lo dia del ram la canten en el Santíssim Sepulcre. Los francesos en el monte[1] Calvari lo divendres sant, i nosaltres aquí.

Esta santa cova resta a la inclemència del temps i mai se tanca, i a una part d'ella hi ha una mina baix la terra que tindrà unes cent passes i surt a lo hort de Getsemaní, i per aquí se diu que Cristo anà a los deixebles quan los trobà adormits. Esta santa cova se coneix que en temps de cristians era bona iglésia i encara és pintada.

D'aquí se va al lloc a on se diu que estava Maria Santíssima lo temps que apedregaven a sant Esteve i dista d'esta santa cova unes cent passes. [**80v**] Cosa de vuit passes d'aquest lloc hi ha una roca, i aquí se diu que estant sant Tomàs ductós[2] de que Maria Santíssima havia ressuscitat, li deixà caure una cinta en senyal que estava en cos i ànima en los cels.[3]

Cosa de vint passes lluny d'aquí és lo lloc a on dormien los apòstols la nit que prengueren a Cristo, i cosa de dotze passes d'aquí és lo lloc a on los judíos prengueren a Cristo i hi ha una columna per memòria. Cosa de tretze passos d'aquí hi ha un planet que és nostre i aquí hi ha vuit oliveres i són també nostres, i de los pinyols,[4] són les corones que fan d'olives. Tots estos sants llocs solament disten un tir de pedra del sepulcre de Maria Santíssima.

Cosa d'un tir d'escopeta d'aquí és lo pont del dit torrent de Cedron, i d'aquí feren caure a Cristo los judíos quan lo portaven pres, i se coneix a una roca viva lo senyal de la caiguda i particularment l'una mà. Prop d'aquí hi ha molts sepulcres curiosos: l'un se diu d'Absalón, altre de Zacaries, profeta, i molts altres, i són de penya tallada, molt curiosos i tots d'una peça, que costarien molt de fer.

[**81r**] També se veu prop d'aquí una cova a on s'escondiren los apòstols la nit de la presa de Cristo, i junt aquí són una infinitat de sepulcres de los judíos, que tots los qui moren en Jerusalem s'enterren aquí i molts s'hi fan portar del Caire i Constantinoble, però si los turcs lo saben, esto és, que aporten morts d'altres parts, los fan grosses amanies[5] perquè diuen que són turcs morts i que los han ells morts. No ha molt

1. *monte*: a continuació, i abans de Calvari, al manuscrit diu 'cal'.
2. *ductós*: per dubtós.
3. *cels*: és correcció meva; el manuscrit diu 'cells'.
4. *pinyols*: és correcció meva; el manuscrit diu 'binols'.
5. *amanies*: per avanies, és a dir, multes, sancions.

temps que ne portaren un de Costantinoble dins un barril i los costà una infinitat de diner.

CAPÍTOL 33. *D'altres santuaris se visiten prop de la santa ciutat.*

Además de los santuaris sobredits, aquí mateix[1] se comença a pujar lo sacro monte Olivete, i tindrà de pujada una hora no molt llarga. Aquesta muntanya és hermosa per la part de Jerusalem, [**81v**] i a lo més alt d'ella és lo lloc d'on Cristo se'n pujà en el cel. Aquest puesto està com un castell: té un bon clos i al mig d'aquest hi ha una polida capella[2] qui té una cúpula, i aquí mateix dins esta capella hi ha un peu assenyalat[3] de Cristo; l'altre és en el temple de Salamó, com queda dit.

Aquest santuari és nostre i també tota la capella, i solament nosaltres porem fer aquí les funcions. Aquí se va a visitar sempre que se vol, solament no hagi perill d'àrabos. La vigília de l'Ascensió pujam quasi tota la comunitat[4] gran i amb peregrins i molta gent a fer los sagrats oficis. Aquí se canten vespres, se fa professó, se diuen completes i se queden a dormir fins a la mitjanit. Luego se diuen matines, totes cantades, i després moltes misses. Se canten les hores i la missa conventual i amb funcions acostumades i vénen una gran multitud de cristians de totes les nacions sols per visitar aquest sant lloc, però rabien tots de veure que sols nosaltres som los duenyos.

[**82r**] Los gregos, armenis, gofitos i demés nacions, tots també pugen en esta muntanya en esta festa, i ja que no poden dir la sua missa dins el santuari, fan unes tendes fora d'ell i cada qual a la sua criden tota la nit i sols de fora encensen les parets de nostra capella, i per no haver de pagar tant pugen amb nosaltres, qui pagam la festa per a tots. Lo mateix dia de l'Ascensió, havent dinat, pujam los espanyols i alguns altres altra vegada en aquest lloc i cantam nona[5] a l'ús d'Espanya.

Prop d'aquest santuari són molts altres i són los qui se segueixen.

Primo. Lo sepulcre de santa Pelàgia, però aquest no se veu per ser aquí la mesquita i son santó, i bona torre, que és de los principals de Jerusalem.

1. *mateix*: corregit segons el sentit; el manuscrit diu 'matexa'.
2. *capella*: capella de l'Ascensió.
3. *assenyalat*: vol dir una petjada.
4. *comunitat*: és correcció meva; el manuscrit diu 'comuditat'.
5. *nona*: en el breviari romà, oració que es diu cap a les tres de la tarda aproximadament. Si després l'autor remarca que es canta a l'ús d'Espanya, és perquè coexistien textos i fórmules diversos segons les tradicions tant nacionals com d'ordes religiosos.

Més. Cosa de dotze passes abaixant d'esta muntanya a la part de Jerusalem se troba lo lloc a on féu Cristo l'oració del *paternoster* i molt prop d'aquí és lo lloc a on predigué lo judici final a sos deixebles, i prop d'aquí lo lloc a on Maria Santíssima rebé una palma de sant Gabriel i li fonc revelat lo dia de la sua mort.

[82v] Tots estos sants llocs sols disten un tir de pedra[1] del lloc a on Cristo se'n pujà al cel. Un poc més per avall se veu una cova que té dotze ninxos i aquí se diu que los apòstols compongueren lo Credo. Cosa de 200 passes d'aquí hi ha una profunda i llarga cova que té[2] moltes mines i estàncies i aquí se diu que són los sepulcres de los Profetes. Jo he estat dins i sinó que tots aportàvem llum, seria estat lo nostre sepulcre, perquè no sabíem mai sortir.

Més. Sobre lo monte se veu com una capella caiguda i aquí se diu que digué[3] lo àngel a los apòstols *viri galilei*. Totes les pedres d'esta muntanya, o la major part, són pedres fogueres i bones. D'aquí se veu molt bé tota la santa ciutat i totes les sues cúpules, que són moltes.

Altre santuari se visita a l'altra part d'este monte abaixant, i se diu lo castell de Betfagè,[4] i aquí envià Cristo los deixebles per la burrica[5] i lo que diu lo Evangeli. Aquí lo dia del ram venia la comunitat a fer la professó i venia a cavall lo Reverendíssim, però ara ja no sé fa per causa de los àrabos, que sempre estan enquietant i demanant diner. Jo he passat per aquí dos vegades i los villanos sempre demanen. **[83r]** Cosa de mitja horeta d'aquí és una mala vila[6] que solament han quedat unes vint males cases, i aquí és la ciutat de Betània.[7] La fèria sexta de la quarta dominica de quaresma, tots los religiosos qui no han estat en aquest lloc hi van, i molts cristians per ser aquest dia lo Evangeli de Lázaro i se diuen moltes misses aquí en el mateix sepulcre a on havien enterrat a Lázaro.

Aquest sepulcre és una cova fonda i humida i les candeles[8] s'apagaven, sinó que se tenia gran cuidado de no tenir ninguna respiració. Jo vaig tenir ditxa de dir aquí missa, encara que amb molt treball. Molts altres la digueren en un altre apartament junt aquí mateix. Aquí no ha molts

1. *pedra*: és correcció meva; el manuscrit diu 'predre'.
2. *té*: escrit a la interlínia superior.
3. *digué*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, 'diré'.
4. *Betfagè*: situada al peu de la muntanya de les Oliveres, entre Jerusalem i Betània, desaparegué al segle XII i no en quedà res. Avui hi ha un convent de franciscans.
5. *burrica*: somera.
6. *vila*: escrit a la interlínia superior.
7. *Betània*: a 2,5 kms. de Jerusalem i a vint minuts caminant de Betfagè. Avui és el poble d'El-Azariye.
8. *candeles*: és correcció meva; el manuscrit diu 'candellas'.

anys que tots los dies de festa anava un religiós sempre a dir missa, però ara s'és deixat per lo molt que fan pagar los hòmens d'aquesta mala vila. Prop d'aquí se visita unes parets d'una bona casa caiguda i aquí se diu era la casa del fariseo a on la Magdalena ungí los peus a Cristo, i també se visita aquí mateix la casa de Marta, a on hospedà lo Senyor.

[**83v**] Com un tir d'escopeta d'aquí hi ha una pedra a la qual se diu que estigué assentat Cristo quant anà a ressuscitar Làzaro, i aquí fonc a on envià a buscar la Magdalena, com diu lo Evangeli, i parlà aquí mateix a Marta, etc. Esta pedra és grossa i no resta ningun peregrí que no en prenga per devoció i sempre resta així com era antes i creix per virtut divina i està a la inclemència del temps.

Tornant de Betània a Jerusalem se veu lo lloc a on Cristo maleí la figuera per no tenir fruit.

Més. Se veu lo lloc a on Jesucrist plorà sobre Jerusalem, i no molt lluny d'aquí és lo lloc a on era lo arbre en el qual se penjà Judes. Vui en dia no se veu tal arbre i prop d'aquí se veu una petita vila que se diu Siloè i d'ella parlaré en el capítol següent.

CAPÍTOL 34. *Del sacro monte Sion i altres coses notables.*

[**84r**] A la part del migdia de la santa ciutat de Jerusalem és la porta que se diu del monte Sion, i esta porta sols dista poc més d'un tir de pedra d'aquest santuari. Aquí seran pocs més de cent anys que teníem nosaltres nòstron convent gran, però per los nostres pecats se perdé aquest gran santuari i fonc convertit en mesquita i així persevera lo dia de vui.[1]

Este monte Sion, per la part de la ciutat no té ninguna pujada i ve tot igual en la mateixa ciutat, però per part de fora sí que s'ha de pujar una bona costa i fa un pla, i aquí és un de los principals llocs sagrats, però per ser mesquita no porem entrar en ells. Aquí Cristo la nit de la Cena instituí lo Santíssim Sacrament. Aquí mateix rentà los peus a los apòstols. Aquí aparegué ressuscitat estant[2] present sant Tomàs, i finalment aquí vingué lo Esperit Sant en llengues de foc i aquí visqué molts anys Maria Santíssima i aquí morí, i moltes altres coses que se conten d'este sagrat monte Sion.

[**84v**] Prop de dita mosquea hi ha unes pedres i figueres de moro i aquí poren arribar los cristians, i aquí se diu que era la casa de Maria

1. De fet, els franciscans perderen el convent de Mont Sió a mitjan segle XVI i passaren immediatament al convent de Sant Salvador.

2. *estant*: és correcció meva; la lliçó exacta del manuscrit és 'entant'.

Santíssima. Se veu d'aquí bona cosa del nostre convent vell que mos prengueren los turcs, i la causa de llevar-mos aquest santuari fonc perquè aquí fonc sepultat lo rei David i ells lo tenen per gran profeta i sols ha quedat a·n·el Superior nostre lo nom de Guardià de Monte Sion, i tots los poders de los reis no han bastat per fer-nos tornar aquest sant lloc. Sols ha quedat per a nosaltres un consol, i és que tots los religiosos qui moren en Jerusalem, i també tots los cristians catòlics s'enterren junt aquí, i n'hi ha molts en opinió de sants, i no se poden veure perquè los turcs són molt gelosos de que se descúbrien les sepultures i no lo permetran per ninguna cosa. Los sepulcres de los religiosos se coneixen perquè tenen sobre una pedra lo cordó pintat i n'hi ha un d'un mallorquí que fonc Procurador que està bé i té lo seu nom. [**85r**] Los gregos i armenis també tenen los sepulcres junt aquí mateix. Nosaltres, lo dia de los morts, tota la comunitat ve aquí a fer les ensoltes,[3] però no se pot cantar, sinó *sub missa voce* per causa de la mesquita.

Los armenis tenen prop d'aquí un petit convent, i és la casa de Caifàs, a on fonc portat Cristo pres i lligat, i aquí fonc a on sant Pere lo va negar, com diu lo Evangeli. Aquest convent sempre està ben tancat per causa d'àrabos i villanos, i sent així que sols dista un tir de pedra de la porta de la ciutat, amb tot això mai estan segurs i sols viuen en ell tres monjos i no ha molt temps que en una nit los degollaren tots los àrabos. Té la porta ben grossa i de ferro, i les muralles molt altes. La iglésia és petita i se veu un lloc com a presó i aquí se diu que estigué Cristo la nit de la Cena, quan fonc portat en presència del mal ministre, qui vivia aquí. I vui en dia se diu casa Caifàs, i a una pedra hi ha un gall pintat en memòria de sant Pere. [**85v**] Nosaltres, la segona festa de l'Esperit Sant, per ser aquest lloc molt prop del misteri, venim aquí molts sacerdots lo dia antes a cantar vespres i amb oracions. Lo endemà per lo matí venim a dir moltes misses i celebrar la cantata, etc., i se veu en esta iglésia una pedra la qual diuen que era la cobertura del Santíssim Sepulcre i que quan foren aportats los nostres religiosos en Damasc diuen que la robaren, però no lo crec. Dita pedra se té en gran veneració, i en tot lo sobredit consisteix lo monte Sion.

Quasi sempre se pot anar aquí a visitar i jo só estat moltíssimes vegades, però l'una vaig tenir gran temor i fonc que lo dijous sant, després d'haver dinat, me digué un bon religiós si volia anar acompanyar-lo en aquest sant lloc per ser aquell dia lo propi d'aquest santuari. Jo li vaig dir que content hi volia anar. Mos partírem tres religiosos per a visitar.

1. *ensoltes*: vulgarisme per absoltes, responsori que es diu per als difunts.

Sortírem per lo dit portal i sens veure ningú mos n'anàrem a lo lloc d'on porem visitar. A penes arribàrem aquí que vàrem veure baix d'una paret molts cavalls i àrabos. Fugírem corrents luego [**86r**] per refugiar-nos dins la ciutat, que sols distava un tir de pedra, però no fórem tan prest que ja trobàrem un àrabo a cavall i una gran llança en el mateix portal. Lo un de mos companys, per escapar-se se posà a perill de la vida, i si lo àrabo li hagués volgut matar, bé poria. Restàrem dos i mos digué dit àrabo que si volíem passar havíem de pagar *batxís*. Li férem senyal nosaltres que no teníem res que li poguéssem donar i estant ell un poc descuidat, lo altre company se va escapar dins la ciutat i jo vaig quedar tot sol, i aquest és estat lo cas més mal me ha succeït en temps que he estat en Terra Santa.

Luego que lo àrabo va veure que se li havien escapat los dos, s'assegurà més de mi i tragué una grossa *ganxara* i me feia amenaces de pegar i demanava amb més instància lo regalo. Jo li deia que vingués al convent i que se li donaria, però com ell no m'entenia, no volia tantes raons. En aquest temps los meus companys feren venir un turc de la ciutat i me deixà passar francament i no permeté Déu que aquest dia fóssem despullats.

[86v] CAPÍTOL 35. *D'altres coses se visiten prop de lo mont Sion.*

Además de los sobredits llocs, se visiten i veuen molts altres i són així. Casi davant la porta del monte Sion fa lo camí una petita raconada i aquí se diu que quan los apòstols aportaven lo cos de Maria Santíssima a enterrar un judío lo volia fer caure de les andes i lo bras se li[1] secà de repente.

Cosa d'un tir d'escopeta d'aquí hi ha una cova i aquí se diu que plorà sant Pere després d'haver negat a Cristo.

Aquí hi ha una vall que correspon lo torrent de Cedron. Passada esta se troba Acèldama,[2] que és lo lloc que fonc comprat de los trenta diners que Judes havia venut a Cristo. Aquest lloc és com una iglésia baix de la terra, i sobre té sis boques com boques de sepultures i encara serveix per a enterrar los peregrins que moren en Jerusalem, i en 24 hores diuen que són consumits. Altres diuen que són menjats d'animals que estan dins aqueix lloc, i per lo entorn són molts antics sepulcres. [**87r**] No molt lluny d'aquí és [el] pou d'Ananies i aquí estigué abscondit lo foc sant com diu l'Escriptura. Aquest pou és molt fondo i gran i si en lo hivern

1. *li*: repetit a continuació.
2. *Acèldama*: és correcció meva; al manuscrit, 'Alecldama'.

plou molt sobreïx i molta[1] gent lo va a veure i van a rentar[2] moltes catifes i altres coses, i en lo estiu hi ha molta necessitat d'aiga. La ciutat se val[3] d'aquí i moltes vegades és niu d'àrabos i no s'hi pot anar sempre.

D'aquí se camina cosa de 200 passes més prop de la ciutat i se visita i veu la natatòria de Siloè, que és com un aujup[4] i sempre corre aiga per ella, i aquí envià Cristo lo ciego com diu lo Evangeli. L'aiga que surt d'aquí rega un tros de terra i hi ha un poc d'horta mal guarnida, i si fos de cristians seria molt millor, perquè los turcs no saben fer hortalissa, i moltes vegades lo qui no la[5] sembra la cull. Prop d'aquí se veu un arbre que és un morer i dins aquest mateix se diu fonc serrat lo profeta Isaïes, i serveix dit arbre de mesquita.

[**87v**] Prop d'aquí hi ha una font la qual aiga corre sempre a dita natatòria o piscina, i se diu la font de Maria Santíssima. És bona i molt abundant, que bastaria per a una bona horta si la sabien ben conduir. En tot Jerusalem no hi ha més horta que aquesta.

Cosa d'un tir de pedra d'esta font hi ha[6] una mala vila molt rònega i petita, i se diu la vila de Siloè, i aquesta en temps de Salamó era lo palacio de les sues concubines i seria en aquell temps millor que no és ara, que solament viuen turcs, i bona part de l'any no s'hi troba ningú perquè van a viure per les muntanyes o coves per no haver de pagar *caraxo* i no tenen por que ningú los crémia ni fàcia caure, perquè són fetes d'una art que se'n deuen trobar en tot lo món, i és que a força de ferro han tallat unes grans roques per los costats solament i dins la mateixa roca han fetes com a coves, i estes són les sues cases i costarien molt de fer [**88r**] i solament lo poder de Salamó i la sabiduria poria inventar aquest art. Així mateix estan fets los sepulcres d'Absalón i alguns altres que són aquí mateix. Tots los sobredits llocs solament disten un tir[7] d'escopeta de la muralla de la santa ciutat, i tant a estos com a tots los sobredits, tant de dins com de fora, a molts hi ha concedides indulgències plenàries i a los altres de set anys.

A la part del ponent de la santa ciutat és la porta de Damasc i se diu així per ser aquest lo camí que va allà. No molt lluny d'ella hi ha una cova molt fonda i una bona cisterna, i se diu aquí la cova del plant de

1. *molta*: és correcció meva; el manuscrit diu 'monte'.
2. *a rentar*: és correcció meva; al manuscrit diu 'arrentar'.
3. *val*: és correcció meva; el manuscrit diu 'vall'.
4. *aujup*: dipòsit per a aigua, de poca fondària, excavat en terra (*DCVB*).
5. *la*: escrit a la interlínia superior.
6. *ha*: a sobre 'es', ratllat.
7. *un tir*: és correcció meva; el manuscrit diu 'una tir', i hi ha la paraula 'hor' ratllada.

Jeremies, perquè en aquest lloc compongué les llamentacions i aquí plorava la desolació de Jerusalem. Hi ha una mosquea i lo santó deixa entrar qui vol aquí, però ara estava felló[1] de nosaltres perquè no li volgueren donar un vestit que demanava i no mos volgué deixar entrar, sent així que pagàvem un madí.

[**88v**] No molt lluny d'aquesta cova hi ha molts sepulcres de turcs i n'hi ha de los grossos. Les sues dones, lo dijous i divendres van a plorar los morts i se fa d'esta manera. Aporten aquí moltes tendes. Les posen perquè lo sol no les toc. Aporten també molts tapetes o catifes i les posen sobre lo lloc a on estan enterrats. Los parents aquí mateix aporten flors i verdor com murtra i altres coses. S'assenten aquí i ploren o riuen, que ningú sinó elles sap lo que diuen i fan, i havent estat aquí bona part del dia mengen sobre la sepultura lo que han portat, i després totes fumen aquí mateix amb unes llargues pipes, i sent quasi en la nit se'n tornen a cases sues i en tota la setmana no surten de casa, sinó aquestos dos dies. Les dones de les villes tenen altre costum, com diré en altra part.

Cosa d'un quart petit d'aquí és lo sepulcre de los reis antics de Jerusalem, i és una fàbrica molt costosa, perquè en una com a cova de pedra viva se veuen molts ninxos a la mateixa roca tallats, que sols los reis porien fer aquesta obra.

[89r] CAPÍTOL 36. *Del viatge de Jerusalem a Betlem.*

Després d'haver vistos i visitats tots los sants llocs de dins i de fora de la santa ciutat de Jerusalem se passa a veure i visitar la ditxosa ciutat de Betlem. Aquesta dista de Jerusalem dos llegües petites i lo que se veu per lo camí és lo següent.

Primo. Se surt de la santa ciutat per la porta dita de Betlem, que ve quasi al migdia. Luego que s'ix de la ciutat s'abaixa una bona costa i aquí[2] ve una gran piscina i se diu de Bersabè i aquí se diu que se rentava quan fonc vista del rei David, i dista quasi un tir de pedra de Turris Davidica, que és lo castell de David.[3] Luego se puja una petita pujada i d'aquí se veu bona part de la ciutat i tot lo monte Sion.

1. *felló*: enfadat, disgustat.

2. *aquí*: a continuació, 'diu', ratllat.

3. Es refereix a la ciutadella, una fortalesa que ja existia al segle VIII, servì després de residència del rei croat de Jerusalem al segle XII i finalment quedà en la forma com la conegué el pare Fluxà, al segle XVI, després de la restauració que hi féu fer Solimà el Magnífic. Per error, els bizantins havien cregut que aquest edifici havia estat el palau del rei David i aquesta denominació durà molts segles, segons MURPHY-O'CONNOR, *op. cit.*, p. 22-23.

D'aquí se camina cosa de mitja hora i se troba lo lloc del Terebint, i aquí se diu que Maria Santíssima, quan anava en Jerusalem, descansava baix d'este arbre. [**89v**] Vui en dia solament hi ha una petita olivera, perquè lo terebint los turcs o àrabos lo han cremat per fer mal a los cristians, que lo tenien en gran veneració.

D'aquí se camina cosa d'un quart i se troba la cisterna dita de los tres Reis Magos, i aquí fonc a on descobriren l'estrella que dins Jerusalem se los era abscondida. És molt fonda, però té poca aiga, i si n'hi ha en lo estiu, los àrabos la beuen.

Caminat cosa d'un altre quart, sobre un collet hi ha un convent de gregos cismàtics i té bona vista, puix que d'aquí se veu Jerusalem i Betlem i moltes altres coses. Aquest convent se diu Sant Elies i davant d'ell, a una roca se coneix lo cos del sant i té quasi un palm de fondo i aquí se diu dormí lo sant.

Caminat cosa mitja hora, se troba la torre de Jacob i solament se coneixen los fonaments d'algunes pedres, i prop d'aquí és lo camp de los ciurons de quan passava la Mare de Déu i no pos el cas aquí perquè tothom lo sap molt bé.[1]

[**90r**] Cosa d'un quart d'aquí se troba lo sepulcre de l'hermosa Raquel,[2] que morí aquí i Jacob l'enterrà en aquest lloc i se diu Efrata. Son sepulcre encara se conserva i és molt polit. Té una bona cúpula i per los costats moltes cupuletes. Per lo entorn d'ell hi ha molts sepulcres de turcs que s'enterren aquí per memòria i[3] molts de Betlem fan lo mateix.

Passat cosa d'una mitja hora hi ha un collet i d'aquí se veu de molt prop la ciutat de Betlem, i aquí mateix és la cisterna de David, de la qual aiga desitjava beure, com diu l'Escriptura. Esta cisterna és molt gran, té tres boques i vui en dia solament serveix a les betlemites[4] per fer bugades, perquè tenen altra aiga millor.

No molt lluny d'aquí és lo lloc a unes roques que és la casa de David, però vui en dia sols hi ha figueres i olives i està del tot perduda la memòria. D'aquí fins la ciutat de Betlem solament dista poc més d'un tir d'escopeta, i d'aquí se veu molt bé lo que ella és, que si no fos pel gran santuari ja seria perduda.

1. Llegenda dels cigrons: Quan passava la Mare de Déu pel camí, demanà a un pagès que sembrava cigrons: "¿Què sembres? –"Sembro pedres"- li contestà. I Maria li respongué: "Pedres recolliràs". I al temps de la collita, pedres foren el que es trobà el camperol impertinent.

2. *Raquel*: al manuscrit 'Rachael'.

3. *i*: a continuació, al manuscrit hi ha 'al', que he suprimit d'acord amb el sentit.

4. *betlemites*: és correcció meva; al manuscrit, 'barlamitas'.

[**90v**] Esta ciutat de Betlem vui en dia és una vila no molt gran, però molt abundant de gent, esto és, turcs, gregos i cristians catòlics.[1] La vila està sobre un coll. Té molt males cases perquè los habitadors són gent molt vil i quasi tots viuen per baix de la terra com uns animals. Algunes cases hi ha un poc conforme d'alguns cristians nostres, que les han fetes dels diners de Terra Santa, i alguns de les sues maldats, com se dirà més avant.[2]

Per fer aquest camí de Jerusalem a Betlem sempre és menester anar ben acompanyat, i moltes vegades amb tot això no s'escapen d'algun mal, perquè aquest camí té molts contraris, esto és, los àrabos, los turcs, los gregos i molts de los mateixos catòlics. Sempre se va de nit, si no és que hage alguna bona ocasió d'algun turc gros de Jerusalem o de soldats que per algun interès mos acompanyen segurs, i lo mateix s'ha de fer quan aportam alguna cosa per lo convent, i si no lo fan així corre perill de ser tot robat. [**91r**] La causa d'açò és perquè tots los sobredits sempre busquen ruido per fer pagar mil coses a nosaltres, i com no hi ha justícia, ells mateixos se la fan, o no poden venjar-se, sinó quan los religiosos van i vénen i amb la roba que aporten. Estos són tan mala canalla que entre ells mateixos se roben tot quan poden, i si no se poden robar, se vengen d'altra manera, i és que uns als altres se tallen les figueres, les oliveres i les vinyes i fan guerra i pedrades, etc., i sempre aporten una gran *ganxara* i, quan van fora de la vila, un bastó molt llarg tot gornit de cabotes de clau i escopeta. D'esto i les sues maldats parlaré [en] lo capítol 39. Ara primer vui explicar lo santuari i convent.

1. El pare Pau Pou diu: «És Betlem una població desditxada, que ni sis cases hi ha que fassen carrer. Hi haurà dos mil i sis-centes persones entre grecs, turcs i catòlics, i de catòlics n'hi haurà alguns sis-cents». A. Homs i Guzmán, *Una relació desconeguda sobre Terra Santa: les* Notícies verdaderes, *del Franciscà Pau Pou*: Analecta Sacra Tarraconensia, 73, 2000, p. 87-128. El pare Antonio do Sacramento, en canvi, pocs anys després, la veia així: *«He villa mui vistosa, arruada com muitas e boas casas, segundo o estylo do paiz, e tao povoada de gente que nao parecendo ser muito grande tem em si mais de duas mil pessoas entre homens e mulheres, assim christaos catholicos, que esses exceden o numero de novecentos, como gregos, scismaticos e turcos infieis»*, *op, cit.* II part, p. 84. El pare Miquel Matas, vicari de Sant Pol de Mar, que hi estigué el 1602, ens en diu a *La devota peregrinació de la Terra Sancta y ciutat de Hierusalem*, Barcelona, 1604, f. 53r: «Esta ciutat està sobre d'una poqueta altura, més llarga que ampla, y se estén de ponent a llevant. Envés ponent havia un gran portal, mes ara a penas s'i conex ninguna cosa, ni manco de la ciutat, sinó algunas casetas ahont estan alguns pobres moros vivint de aquell poch que sémbran y del que han dels peregrins».

2. Mariti, *Voyages*, II, p. 363, diu que ja no hi ha muralles, els edificis s'hi han aixecat sense cap ordre, gust ni proporció, i només hi troba destacable la basílica de la Nativitat.

CAPÍTOL 37. *De la santa cova de Betlem.*

A la part de sol ixent de la dita vila de Betlem se troba la santa cova a on Jesucrist nasqué, i perquè s'entenga millor, l'explicaré de la millor manera posible.

[**91v**] Entre lo convent nostre i la ciutat de Betlem havia antigament un bon pórtico que sustentaven unes grosses columnes. Ara hi ha una bona plaça i les columnes en trossos serveixen a dues cisternes que hi ha aquí. Luego se troba la porta que és de la iglésia gran. Esta és de ferro i molt forta i baixa perquè los cavalls no èntrien en ella. Luego de passada esta porta, caminades unes vuit passes se troba un gran portal i bones i curioses portes i grans, i estes donen a la gran iglésia.

Esta iglésia és obra de santa Helena i és la millor que ha quedat en tota Terra Santa i se conserva molt bé.[1] És com una gran catredal i la sustenten vuitanta columnes d'una peça cada una i ben brunyides, que costarien molt de fer, i estes roden tota la dita iglésia. Per les parets té tot de pedres mosaiques, los concilis celebrats en diversos temps i moltes lletres llatines i gregues qui expliquen lo que és, però en moltes parts han caigut de velles.[2] La bòveda és de moltíssimes bigues i encavallades de fusta. Obra bona i de gregos, puix que lo temps que mos tingueren usurpat aquest santuari feren aquesta obra i los costaria molt.[3] [**92r**] Esta

1. La primera església de Betlem fou construïda al segle IV i fou respectada un cop els àrabs dominaren Palestina a partir del segle VII (638). Amb la conquesta dels croats, s'hi fundà un monestir atès per canonges de sant Augustí i Betlem fou per poc temps seu episcopal. Els anys 1165-1169, els bizantins la restauraren i hi afegiren una nova ornamentació.

2. L'expulsió definitiva dels cristians el 1291, no perjudicà excessivament la vida religiosa de Betlem i així el 1347 se'n feren càrrec els franciscans, com també dels altres llocs sants. El 1517, però, els otomans expulsaren els mamelucs i a partir de llavors els llocs sants començaren un canvi de mans entre grecs ortodoxos i franciscans. El 1537, la flota turca fou derrotada per la veneciana i Solimà el Magnífic empresonà i deportà a Damasc tots els religiosos de Betlem i Jerusalem. M. T. PETROZZI, Jerusalem *Betlemme,* 1971, p. 20-27.

3. El 1634, els grecs aconseguiren l'expulsió dels franciscans de la basílica de Nativitat. Els catòlics hi tornaren l'any següent després de pagar 30.000 sequins, però el 1635 un altre decret de la Porta tornava a atribuir Betlem als grecs (B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 221-222). El 1669, arran d'un enfrontament entre l'Imperi Otomà i Venècia, les autoritats turques concediren als grecs la possessió de la basílica i la gruta del naixement, però el 1690 els franciscans recuperaren la gruta. El 1671, els grecs dugueren a terme la reparació que el nostre autor esmenta. Vegeu PETROZZI, *op. cit.*, p. 27 i 42. El jesuïta Michel Nau, *Le voyage nouveau de la Terre Sainte,* 1678, p. 396, passà per Betlem el 1674 i afirma que les obres costaren prop de 100.000 escuts, 20.000 dels

gran fàbrica està coberta tota de grosses peces [de] plom en lloc de teules, que se conserven molt bé, i los mals temps ni les pedrades no lo gasten. Tindrà esta iglésia més de 200 finestres amb riques vidrieres que donen molta llum i perfeccionen esta fàbrica. Lo paviment era tot de rics màrmols, però los turcs se n'han portats molts al temple de Salamó, i lo mateix volien fer de les columnes, però Déu no lo ha permès i obrà un gros miracle, i fonc que volent fer caure una de les dites columnes, sortí d'ella una serpent que matà a molts i espantà[1] a molts.

Esta gran iglésia té un gran presbiteri molt capaç i per açò solament mos servim d'este, si no que sia per fer les professons, que anam a la iglésia per lo redor de les columnes. Este presbiteri fa un gran crucero i a cada part té una porta que[2] corresponen a dita iglésia, i al mig una més gran. A lo cap d'este presbiteri és lo altar major que [té] un bon quadro i retaule del naixement, i detràs lo cor. En tota aquesta iglésia solament hi ha este altar major. [**92v**] En este altar, los dies de festa i diumenges fèiem los divinos oficis, i los demés dies en altra iglésia per tenir allí lo sagrament. Baix d'este presbiteri és la santa cova a on Cristo nasqué la nit de Nadal. Este té de llarg dotze passes i cinc d'ample i és cosa meravellosa. Per a baixar en aquest sagrat lloc hi ha dos escales, una a cada part del presbiteri, i són de fins mabres los escalons, i són quinze les portes de bronzo ricament brunyides.

Este sagrat lloc és de los qui causen més devoció de tota la Terra Santa, i apareix més un cel que no la terra. És molt ricament adornat de finíssims mabres. A la part de llevant d'aquest santuari hi ha un altar amb un quadro que molt al viu representa lo sant naixement. Baix d'este altar és lo mateix lloc a on Cristo nasqué i està ricament adornat d'una estrella de plata i per lo redor unes lletres qui diuen: «*Hic notum fecit Dominus*».[3] Fa venir les llàgrimes a los ulls al qui considera aquí aquest sant misteri.

---

quals es pagaren per l'obtenció del permís del soldà (el sequí valia dos escuts). Hi afegeix que aquests diners els posà un carnisser de Constantinoble molt ric. MARITI, *Viaggio,* II, 390-391, que segueix Nau, dóna la xifra de 25.000 sequins com a cost de les reformes.

1. *espantà*: és correcció meva; el manuscrit diu 'espantar'.

2. *que*: repetit al manuscrit.

3. Segons PETROZZI, *op. cit.* p. 27, el 1717 els franciscans susbtituïren l'antiga estrella, ja molt gastada, per una altra d'argent, però amb la inscripció «*Hic de Virgine Maria Iesus Christus natus est*». El 1757, els grecs ortodoxos tornaren a apoderar-se de la basílica.

Cosa de quatre passes d'aquest sant lloc s'abaixen dos escalons i aquí és lo sant pessebre a on[1] fonc reclinat. Causa també gran ternura i hi ha un quadro com Jesús està reclinat en el pessebre. [**93r**] Davant d'aquí és lo lloc a on los reis adoraren lo infant Jesús. Esta santa cova, además de lo sobredit, està ricament adornada de riques robes i moltes llànties de plata i d'ordinari són vint les que cremen, i en la nit i festes de Nadal serien més de cent, com se dirà en el capítol que ve.

En el cap d'esta santa cova és lo lloc a on fonc circunsisat[2] lo Ninyo Jesús, i prop d'aquí s'adora un lloc en el qual se diu havia una fonteta de què se va servir Maria Santíssima lo temps que va estar aquí. I perquè se enténguia millor tot lo sobredit, lo explico així.

A l'un costat de la iglésia gran tenim una iglésia més petita i és de santa Caterina, verge, per ser la patrona d'aquest convent. Aquí tenim lo sagrament i fèiem tots los oficis divinos, sinó los diumenges i festes, com queda dit. Tots los dies sens falta, després de completes, se comença una devota professó. Davant va lo acòlit, amb son encenser i dos minyons, vestit amb cota. Luego se segueix tota la comunitat[3] amb veles enceses. Se diu aquí «*O sacrum convivium*», etc. Luego los cantors i minyons entonen «*Jesus redemptor*»,[4] etc., [**93v**] i se va per lo presbiteri de la iglésia gran i s'abaixa l'escala sobredita, i posada tota la comunitat[5] en cor canta tot lo himne sobredit. Finit aquest, los quatre minyons canten alguns versos molt devots i diuen «*Betlem ecce in hoc parvo terræ*[6] *foramine coelorum conditor natus est*» i repeteix tota la comunitat: «*Hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic adoratur a Magis, hic cecinerunt angeli dicentes Gloria in excelsis*[7] *Deo*». Finit açò, los quatre minyons assenyalant lo lloc amb lo dit diuen: «*Hic notum*», etc., i se fineix amb vers i oració propi del lloc.

Finit açò, se va al santíssim pessebre i se canta lo himne «*Quando ergo venit sacri*», l'antífona «*Cum peperisset Maria filium suum unigenitum*[8] *pannis eum invo[l]vit et reclinavit*[9] *eum in hoc præsepio*[10]

1. *a on*: és correcció meva; el manuscrit diu 'hanot'.
2. *circunsisat*: llegiu circumcidat.
3. *comunitat*: al manuscrit, 'comuditat'.
4. *Jesus redemptor*: és correcció meva; al manuscrit, '*Jesu redentor*'.
5. *comunitat*: és correcció meva; al manuscrit, 'comuditat'.
6. *terræ*: és correcció meva; al manuscrit, '*terre*'.
7. *excelsis*: és correcció meva; al manuscrit, 'exceilsis'.
8. *unigenitum*: és correcció meva; al manuscrit, '*unigentum*'.
9. *reclinavit*: és correcció meva; al manuscrit, '*reclinit*'.
10. *præsepio*: és correcció meva; al manuscrit; '*bresibio*'.

quia no erat locus in diversorio». Lo vers[icle] és «*Consideravi opera tua et expavi in medio animalium*», etc. D'aquí se va a l'altar de los reis i se diu l'antífona: «*Apertis thesauris*[1] *suis*», etc. Lo vers[icle] és «*Reges Tarsis hic*", etc. Finit tot açò, se va al contrari de la santa cova i se canta en aquest temps lo himne propi de sant Josep. S'ix de la gruta i se troba una altra, i aquí hi ha un altar de sant Josep i aquí se diu que estava lo sant quan nasqué Jesús, i seria una mateixa cova.

[94r] D'aquí se va a una altra cova que sols una paret la divideix dende[2] la de sant Josep i aquí hi ha un altar de los sants innocents i baix d'ell hi ha una gran cova i aquí se diu que foren enterrats molts sants innocents que Herodes matà, i aquí se canta «*Salvete flores, etc.*», l'antífona.[3]

D'aquí se va a un oratori passant per[4] altres coves, i se diu de sant Jeroni, i aquí fonc a on lo sant trasladà la Bíblia,[5] se canta «*Iste confessor*» i l'antífona «*O doctor, etc.*».

D'aquí se va al sepulcre del dit sant, que correspon a les espaldas del sant pessebre, i aquí fonc sepultat, i se diu altra antífona, etc.

D'aquí se va al sepulcre de santa Paula i Eustòquia, que són davant del sobredit, i se fa lo mateix, i d'aquí se va a altra cova a on és lo sepulcre de sant Eusebi, abat, i se fa lo mateix de dir antífona, vers, etc., i aquí se comença a cantar lo himne de santa Caterina, i per una escala que correspon a[6] la iglésia d'esta santa se puja, se canta lo mateix, etc., i lletania i responso i moltes altres oracions com los demés convents.

[94v] CAPÍTOL 38. *D'altres funcions que se fan aquí mateix.*

En aquest convent de Betlem, per ser[7] lo santuari que és, se fan entre lo any en ell polides funcions. Per haver jo estat en ell catorze mesos, les he vistes totes quasi dues vegades i són així. Per santa Caterina, que és la patrona d'aquest convent, vénen molts religiosos en aquest convent per restar ja per Nativitat. També ve lo Reverendíssim. Fa de pontifical. La iglésia se posa ricament adornada.

1. *thesauris*: és correcció meva; al manuscrit, '*tesauris*'.
2. *dende*: per des de.
3. El títol de l'antífona és abreujat i il·legible. Segons A. DEL CASTILLO, *El devoto peregrino y viage de Tierra Santa,* Madrid, 1654, p. 387, la que hi correspon comença: «*Innocentes, pro Christo infantes occissi...*».
4. *per*: a continuació hi ha ratllats els mots incomplets 'lo mal'.
5. *Bíblia*: és correcció meva; al manuscrit, 'Blíbia'.
6. *a*: repetit.
7. *ser*: a la interlínia superior.

Lo any 1735, jo me trobava Guardià d'aquest convent, aunque indigne, i lo Superior no pogué venir fins prop de Nadal i a mi me tocà fer les funcions que tocaven al Reverendíssim lo dia de la Concepció. També se fa festa gran i pocs de los cristians i cristianes queden sens comulgar estos dos dies, i jo los doní la comunió a tots perquè tenen de costum comunicar[1] a la missa cantada. Estos dos dies vaig cantar la missa i lo dia de cap d'any i dia de reis amb uns aparatos tan bons i com qualsevol bisbe d'Espanya: lo càlix d'or massís, les canadelles, campana i plat, tot obra de reis i per a Betlem.

[**95r**] Tots los diumenges d'advent se predica a la iglésia gran en llenga italiana i deu dies antes de Nadal se comença la santa novena i[2] així. Tots estos nou dies per lo matí se canta prima i tresa[3] molt solemnement i Nostre Senyor se posa patent tots los dies. També cada dia se canta la missa de la Mare de Déu de «*Expectatione*»[4] i en ella lo primer dia en italià, lo segon en francès i lo tercer en espanyol. Jo he tinguda la ditxa de predicar per los espanyols dos anys de seguida. Los altres dies se torna començar segons les dites nacions i lo dia últim predica lo predicador de l'advent i lo dia de sant Tomàs se predica en àrabo, i quant més se va acostant a·n·el misteri és més devot i per aquestos dies s'adorna molt bé la iglésia gran i també la santa cova i seríem de família per estos dies més de seixanta religiosos i tots los grossos de Jerusalem. La nit de Nadal passarien de setanta i jo era Guardià de tota esta comunitat.

La vigília de Nadal se canta prima molt solemne. Jo feia lo[5] domer i sobre la santa cova en el presbiteri de la iglésia gran se canta la calenda amb [**95v**] ternura per trobar-nos en el mateix lloc, i quan se diuen aquelles paraules «*hic na[s]citur, etc.*» fan venir les llàgrimes a los ulls de tots, i prostrats tots sobre aquell sant lloc considera cada qual lo misteri. Per la tarda [d'] aquest dia, a vespres, comença lo pontifical i se canten amb música. Jo, per trobar-me Guardià, vaig ser[6] lo assistent[7] major a·n·el Reverendíssim.

Esta santa nit no és nit, sinó dia, per a tots los qui se troben en

1. *comunicar*: italianisme per combregar.
2. *i*: a continuació hi ha un mot abreujat, 'car', el qual pel sentit del que ve a continuació permet d'intepretar com 'a cantar'.
3. *tresa*: per terça, hora canònica que segueix a la prima.
4. *Expectatione*: és correcció meva; al manuscrit, '*Eixpectacione*'.
5. *lo*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'la'.
6. *ser*: escrit a la interlínia superior.
7. *assistent*: és correcció meva; el manuscrit diu 'assintent'.

aquest sant lloc, i antes de començar les matines tots los religiosos passen aquest temps en la santa cova, que per esta nit i totes les festes està ricament adornada, i qualsevol que entre en ella no sap sortir i molts passen sens menjar ni beure per tenir més temps d'estar aquí.

Circa les deu se toca a matines i se fa de pontifical. A totes elles van amb gran solemnitat i és menester més de tres hores. Luego de finit lo «*Te Deum*» se canta la missa del gall a la iglésia gran, que lo altar d'ella correspon sobre lo mateix lloc del naixement, i luego que lo Superior diu «*Gloria*[1] *in excelsis*[2] *Deo*», se descobre un Ninyo Jesús molt hermós i molt al viu que és cosa rara i de veure. [**96r**] Finida la missa cantada, se fa una devota professó, que és lo més vistós de la festa i és[3] així. Tota la comunitat va revestida amb riques camises i amb atxes a les mans. Davant va la creu amb sis grossos candeleros. Luego se segueixen dotze minyons també amb cotes i ciris. Luego tota la comunitat amb gran gravedat. A lo últim, lo Reverendíssim amb tots los assistents i va baix del ric tàlamo i aporta a los braços un petit bressolet amb unes poques palles i sobre un Ninyo Jesús molt hermós i fet [a] Espanya. A lo últim van tots los cristians de Betlem, i esta professó se fa per tota la iglésia gran i causa admiració fins a los mateixos turcs que, encara que sia mitjanit, assisteixen a veure esta devota funció i estan com atònits. Lo mateix fan los gregos, però sempre rabiant que lo millor sia tot nostre, i per esta professó se canta lo himne de «*Nativitate*». Tota esta professó s'encamina a la santa cova, i ja de tantes llànties, ja de tans salamons, ja de tantes candeles i de tantes riques coses apareix un paradís, i per aquesta funció solament los religiosos poden caber dins la santa cova, i molts tindrien basca i gran calor, si no fos la gran suavitat que aquí se sent aquesta nit de diferents olors. [**96v**] Luego que arriba lo Reverendíssim, un diaca ricament vestit comença a cantar lo Evangeli de la nit de Nadal, i luego que diu aquelles paraules:[4] «*peperit filium suum, etc.*», lo Reverendíssim té lo Ninyo així com està, tot nuu, en el mateix lloc a on nasqué, i quan se diuen aquelles altres paraules «*pannis cum involvit*» lo cobre amb un drapet, i quan diu aquelles altres, «*reclinavit eum, etc.*», lo posa en el mateix pessebre i, finit lo Evangeli, tots lo van adorar aquí.

És tan tierna tota esta funció, que sols per trobar-se en ella se porien passar molts més mars i camins, i se donen per ben empleats los treballs

1. *Gloria*: és correcció meva; el manuscrit diu 'Golria'.
2. *excelsis*: és correcció meva; al manuscrit, 'eixelsis'.
3. *és*: escrit a la interlínia superior.
4. *paraules*: és correcció meva; al manuscrit, 'paraulles'.

se passen venint a Terra Santa sols se puga veure esta funció. Luego de fet tot lo sobredit, se comença a cantar lo «*Te Deum*» i se va a la iglésia a on és lo sagrament i aquí se fineix amb l'oració de gràcies per havermos fet tants gran favor Déu al deixar-mos celebrar los sobredits oficis al mig de tan infiels.[1] Luego tots los sacerdots comencen a dir les misses. La primera, la diuen en el mateix santuari; la segona, davant lo pessebre, a l'altar de lo[s] Reis, i la tercera a la capella de sant Josep, i esto se fa així perquè tots puguen lograr la ditxa de dir-la una a cada santuari.

[97r] Lo Reverendíssim diu la segona missa en el mateix santuari i dóna la comunió a tots los religiosos d'obediència i a molts cristians de Betlem, Jerusalem i Sant Joan, qui molts assisteixen a tota la sobredita funció. La missa major se canta així com queda dit de la del gall, i les demés festes toquen al Guardià.

Lo dia de cap d'any, si lo Reverendíssim se queda fa també de pontifical i també lo dia de los Reis, tot així mateix com queda dit. Lo any que jo era Guardià, la tercera festa lo Reverendíssim se'n va anar a Jerusalem i jo vaig fer totes estes funcions. La vigília de l'Epifania vaig haver de fer l'aiga santa[2] i per fer aquesta se està més d'una hora per les moltes ceremònies, i d'esta aiga los curatos beneeixen totes les cases de los siculars i d'esta s'aporta a Jerusalem i a[3] Sant Joan, perquè aquesta solament se fa en Betlem, sobre la santa cova.

Més. Lo dia de cap d'any, si lo Reverendíssim és aquí, o altre dia d'estes festes, confirma, que per [a] això té autoritat. Aquest dia per la nit se fa altra professó com la nit de Nadal i s'aporta lo sagrament. Esta funció me tocà a mi per ser fora ja lo Reverendíssim.

[97v] CAPÍTULO 39. *Del convent i casa de Betlem.*

Este convent de Betlem és bo i capaç i en ell de contínuo viuen setze religiosos. Lo Guardià d'aquí solament dura tres mesos,[4] i esto per contentar a molts i totes les nacions.[5]

Aquí hi ha un Viceprocurador que és espanyol i se cuida del victo

1. *infiels*: és correcció meva; al manuscrit, 'infiells'.

2. *aiga santa*: italianisme per aigua beneita. Segons el pare ANTONIO DO SACRAMENTO, *op. cit.*, II part, p. 155, la benedicció de l'aigua es fa «secundo o uso das Italias».

3. a: escrit a la interlínia superior.

4. Segons FACCIO, *op. cit.*, p. 80, entre el dia 12 de febrer i el 24 de maig de de 1734, el guardianat correspongué al pare Antoni Fluxà, de la província franciscana de Mallorca, motiu pel qual creiem que aquest franciscà és l'autor del relat que editem.

5. POCOCKE, *op. cit.*, III, p. 118, trobà que els religiosos eren governats per espanyols, francesos i italians per torn.

ració[1] del convent i de moltes provisions de Jerusalem. Vui en dia és un aragonès i se diu fra Narcís de Sant Antoni.

Lo convent és quasi com un castell i [té] tot [allò que] s'ha de menester per estar ben segurs.[2] Té molts terrats i bons i d'ells se veuen moltes coses.[3] D'aquí se veuen los santuaris que diré en el capítol que ve. Se veuen unes muntanyes molt altes i se diu l'Aràbia pedrosa, i distaran cinc llegües de Betlem. Se veu quasi lo mar Mort, que està baix de dites muntanyes. Se veuen també, cosa de dues llegües d'ací, altres muntanyes més petites i se diuen Vineas Engadi. Se veu prop d'aquí mateix altra muntanya i aquí hi ha una cova a on estava Saül quan David li tallà la capa. Se veu d'aquí una vila dita Betúlia i aquí és la pàtria d'Amós, profeta, [**98r**] i moltes altres coses notables. Hi ha també prop d'aquí una muntanya i se diu de los francesos,[4] i en aquest lloc se feren forts los cristians quan se perdé Terra Santa, i esperaren quaranta anys los cristians. També se veu d'aquí lo desert de Sant Saba, i hi ha un convent de gregos cismàtics.

Té aquest convent quatre horts petits i a lo estiu queden del tot secs perquè no tenim aiga sinó de cisternes. Detràs del santuari n'hi ha un a on hi ha nou tarongers i alguns d'ells no disten quatre passes del santuari, i de les taronges qui cauen fan les corones que diuen de les naranjas de Betlem i són molt estimades per dit efecte. Les celdas són bones i fresques. Jo he estat tot un any i mai s'hi va sentir calor i és molt saludable i regalat. En lo hivern és més fred que Sant Salvador i Sant Joan, i alguns anys hi ha molts mals de costat. Aquí tenim una gran parròquia, puix que los cristians són molts, i també son curato, religiós nostre, que és sempre de la llenga àrabe. [**98v**]També hi ha aquí una escola de tots los minyons catòlics, i passen de setanta i tenim obligació de donar-los escudella i pa sempre que vénen a l'escola, i vénen des de sis anys i fins

1. *victo ració*: subratllat al manuscrit, potser perquè el copista no entenia la paraula que havia de copiar. El més probable és que sigui un mot relacionat amb l'avituallament.

2. Al segle XVIII, dintre un recinte murallat hi havia un conjunt d'edificis religiosos que el relat del pare Fluxà no precisa amb exactitud. El principal era la basílica de la Nativitat, però també hi havia l'església de Santa Caterina, pertanyent als franciscans, un convent també franciscà, un convent grec, un convent armeni i un cementiri. A l'església de Santa Caterina, s'hi entra des de l'absis de la basílica.

3. *coses*: escrit a la interlínia.

4. L'autor fa referència a les ruïnes d'Herodium, castell construït per Herodes el Gran i destruït l'any 70. Una llegenda explica que els cavallers de l'Orde de Sant Joan s'hi van fer forts durant quaranta anys després que Solimà el Magnífic conquerís Jerusalem el 1517.

a dotze. I emparen[1] a lligir i a parlar italià i sempre quan canten al cor de dia n'hi vénen sis i fan també les funcions de la professó, i com són petits són molt bons i devots, però luego que són fora són diables com los pares i parents.

Té aquest convent un[2] gran celler i moltes bótes i bon vi de moltes maneres. Los ornaments de la sacristia són molts i bons i riquíssims, i en el santuari sempre se diu la missa de la dominica infraoctava de Nativitat, sols no sia clàssic. Tots los anys[3] tenim dos villanos per turcimans[4] del convent i són los servidors, i perquè tots ne pàssien tots los anys los muden.

Ademés del nostre convent, a l'altra part de la iglésia gran hi ha un convent de gregos cismàtics. Estos estan aquí, però no tenen ninguna jurisdicció en el santuari, ni llànties, ni altar, ni res, i lo tingueren en son poder cinquanta anys i esperen [**99r**] encara de tenir-lo altra vegada,[5] però no lo permetrà Déu, Nostre Senyor. Vénen los diumenges a visitar quan la porta està oberta i solament són dos los monjos qui viuen aquí, però tenen vuit pretes siculars i n'hi ha dos que se són fets catòlics nostres. Dit convent té una porta de ferro qui dóna a nostra iglésia gran i per aquí entren i surten los diumenges i[6] quan tenim nosaltres la primera porta oberta.

Prop de la primera porta de nostra gran iglésia hi ha com un altre convent d'armenis, també cismàtics, i tampoc tenen cosa ninguna en nòstron santuaris. Tenen lo convent bo i capaç per quan vénen los peregrins a visitar. D'ordinari viuen en aquest convent deu monjos i són molt austeros, i los qui volen fer més penitència vénen aquí. Mai mengen carn, no beuen vi i sols mengen herbes, i sense oli, i serien tots sants[7] si no[8] fossen heretges. Tots los dies vénen alguns a visitar i aportar candeletes en el santuari, i fora, en el presbiteri de la gran iglésia, se los concedeix dir la missa lo dia del seu Nadal.

1. *enparen*: italianisme (*imparare*) per aprendre.
2. *un*: escrit a la interlínia.
3. *anys*: a continuació hi ha 'dos' ratllat.
4. *turcimans*: per torsimanys, intèrprets.
5. *vegada*: la van obtenir, de fet, l'any 1757.
6. *y*: escrit a la interlínia superior.
7. *sants*: és correcció meva segons el sentit; el manuscrit diu 'sans'.
8. *no*: escrit a la interlínia superior.

[99v] CAPÍTOL 40. *De lo que se veu i visita fora de Betlem.*

Además de los santuaris principals de Betlem, són alguns altres no molt lluny d'aquí i són los següents.

Primo. Cosa d'un tir de pedra del santuari sobredit hi ha una cova dita la cova de Maria Santíssima, perquè aquí estigué alguns dies, i se diu de la Llet. En aquest lloc, en temps de cristians hi havia un convent i se coneix molt bé de les moltes pedres que aquí se veuen. Esta cova és molt fonda. Baix d'ella hi ha un altar i aquí era i és ara lo santuari. Molts dies anem aquí los religiosos a cantar la lletania i visitar aquest sant lloc.

Prop d'aquest altar hi ha una altra cova més fonda i d'aquí se trau la terra que se diu «llet de la Mare de Déu». Jo mateix he cavat[1] de la que tinc i serveix per febres i altres mals, i tots los cristians tenen gran fe en esta terra, i los turcs i turques també fan lo mateix i de tots és dita «llet de Nostra Senyora».

[**100r**] Cosa d'un tir d'escopeta d'aquí se veu una roca i se diu que aquí era la casa de sant Josep i que aquí va néixer, però no hi ha memòria de res més i [hi] ha concedits perdons.

Cosa d'un petit quart d'aquí [hi] ha una petita vila de los pastors[2] i d'aquí eren los pastors qui anaren a adorar a Cristo recién nat, i en la vila se veu un pou o cisterna que se diu de la Verge, i és que passant Maria Santíssima per aquí demanà a un home un poc d'aiga i la hi volgué donar, i l'aiga mateixa pujà fins dalt del pou perquè la Mare de Déu se'n servís.

Cosa d'un tir d'escopeta d'aquí hi ha un altre santuari i és lo lloc a on estaven guardant los pastors quan los àngels los aportaren la nova del naixement del Fill de Déu. Aquest santuari és nostre i hi ha una polida iglésia baix de terra com a cova i tot lo paviment és de pedra mosaica. Aquí se va la segona festa de Nadal a cantar la missa, i entre any se va a visitar i se canta aquí lo Evangeli del lloc i la glòria d'àngel i altres oracions. Però moltes vegades no s'hi pot anar, perquè la gent d'aquesta vila són mala canalla com los de Betlem, com se dirà.

[**100v**] Lo primer any que vaig ser a Betlem no s'hi pogué venir per estar embrollats. Lo segon, que me trobava Guardià, poguérem conseguir de venir aquí lo dia de los Innocents. Se digueren aquí tres misses i jo me vaig valer de l'ocasió, que la van dir cantada. Aquí havia un bon

1. *cavat*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, 'cava'.
2. S'anomena Beit Sahur en àrab i està situat a l'est de Betlem, a uns dos kms.

convent i sols ha quedat la sobredita iglésia i un gros munt de pedres. També hi ha aquí deu oliveres i són nostres, i de l'oli fan servir per lo dit santuari i tindrem aquí cosa d'una bona quartera de terra, i sent així que los turcs i demés villanos nos volen tan mal i són tan dolents no gosen tallar ni tocar dites oliveres, i un turc que se'n cuida porta les olives a nòstron convent. Alguna altra cosa se dirà d'aquí [a] lo altre capítol. Aquí hi ha un bon planet de molt bona terra.

Cosa d'un quart lluny d'aquí i mitja hora de Betlem és lo convent de Santa Paula i Eustòquia. Aquí havia un bon convent de monges, com diu sant Jeroni. Vui en dia ha quedat una petita iglesieta i se veuen algunes cisternes de com era convent, però és perillós d'anar-hi a causa de los villanos. Jo hi som estat algunes voltes.

Més. La una festa de Nadal se va a visitar, tots los peregrins junts, Fons signatus, que dista de Betlem una hora petita, i lo que se veu i visita és lo següent.

[**101r**] Són menester molts hòmens per acompanyar los religiosos. Se camina per un camí molt pedregós i caminats cosa de tres quarts se troba Hortus conclusus. Aquí és comparada Maria Santíssima.[1] Aquest Hortus conclusus és un petit planet que tindrà cosa de quatre jornals de terra i està al mig de dues muntanyes. Hi ha aquí una bona font que si se sabia aprofitar hauria un bon hort, però ningun se'n cuida, i los àrabos en lo estiu s'aprofiten d'aquesta aiga. Aquí tenia Salamó lo palacio de les sues concubines. Se veuen aquí mateix algunes cases contigües i no ha molt temps que havia aquí una petita vila, però vui en dia no viu ningú aquí, perquè no poden mantenir lo hospital per los qui passen, i no podent fer açò no hi pot haver lloc ni vila.

Cosa d'un petit quart d'aquí és Font signatus, i està d'esta manera. En el peu d'una muntanya no molt lluny de la ciutat d'Hebron surt una bona font i ve per baix terra fins aquí que hi ha un gran conducto com una cova. Aquesta és obra de Salamó i moltes columnes sustenten esta fàbrica. Aquí s'ajunten altres dos fonts més petites i fan la font més grossa. Tota aquesta[2] aiga surt a una[3] part i va a una gran piscina que és feta a les mateixes roques. [**101v**] És molt fonda i ampla i costaria molt de fer. D'esta piscina va l'aiga a una altra tan gran com la primera i d'esta va a una altra així mateix gran, i entre totes fan una gran multitud

1. En realitat, amb el que es comparava la Mare de Déu, considerada font de la vida veritable, era amb Fons signatus, font descrita més endavant.

2. *Tota aquesta*: al manuscrit l'ordre és: 'Aquesta tota...'

3. *a una*: és correcció meva: el manuscrit diu 'anua'.

d'aiga que sempre sobra. D'esta última comença un conducto fet de Salamó i se segueix fins la ciutat de Jerusalem, que dista tres llegües d'aquí. I lo ruedo que fa l'aiga per fer aquest camí seran més de deu llegües i arriba fins lo temple de Salamó.

Aquest any han renovades totes les tres piscines molt bé i també lo conducto per fer tornar l'aiga a Jerusalem, que havia molts anys que tot estava perdut, i han feta una bona obra, si dura, perquè los àrabos sempre rompen lo conducto, que va solament un palm baix de la terra. Aquí a les piscines hi ha com un castell per a guardar aquesta fàbrica. Aquest conducto passa un tir de pedra del nostre convent de Betlem i passa per casi al mig de la vila, i perquè los villanos no espàllien dit conducto los donen una canya[1] d'aiga dia i nit, i l'aiga d'aquesta font és boníssima. Va en moltes parts en Jerusalem.

[102r] CAPÍTOL 41. *Coses rares de los villanos de Betlem.*

Esta vila de Betlem és molt populosa. Són turcs, altres gregos i altres cristians catòlics.[2] Tots són molt mala canalla. Los catòlics són molts, que seran més de set-cents, sens comptar les dones i minyons. Tots aquestos i també los gregos tenen per ofici fer creus, o corones, i no fan altra cosa.[3] Los turcs cultiven los camps. Los cristians aguanyen molt diner, però no se sap què en fan, i bé no los fa profit, perquè lo que mengen és tan mal que los gossos de Catalunya mengen millor. La roba que aporten [és] tan dolenta que més val per carnestoltes que per a cobrir. Lo vestit de los hòmens consisteix en una *abe*,[4] que és una vesta de fil i cotó retxada i una camisa baix d'esta, i no aporten més vestit. Los demés van descalços de peus i al cap una barretina i un mocador i no aporten més roba en tot son cos, i sempre van així, sens fer mai ninguna distinció. I també aporten tots una bona corretja. [**102v**] Les dones, lo vestit que aporten consisteix en una sola camisa i una tovallola en el cap i una cinta o corretja i no aporten més roba en tot son cos i tenen per gran afront aportar sabates i por esto sempre van descalces. Les mànegues de la camisa són molt llargues i amples, que apareixen d'augustino. Los dies de festa van un poc millor, esto és, aporten una camisa blanca tota brodada a la sua moda i valdran un real de vuit i van més contentes que

1. *canya*: probablement, una mesura, o bé un conducte.

2. J.-B. Tollot, *op. cit.*, p. 167, hi afegeix els armenis.

3. El francès Tollot, *op. cit.*, p. 167, diu que fan creus i "*chapelets*", rosaris, els quals venen als pelegrins i als religiosos de Terra Santa.

4. *abe*: àrab 'abayah'.

una reina. La camisa de los demés dies és blava i n'hi ha també de retxades. Baix de la tovallola del cap aporten un barret tot ple de madins i piastres i algun sequí, i mai menjaran per reservar[1] açò, i les minyones petites en porten més.Tots los sobredits no pensen ni busquen altra cosa sinó com trauran diner de Terra Santa, i si fos just no seria res, però fan tantes maldats que si s'havien d'escriure totes seria menester un llibre molt gros, però posaré aquí algunes, i són així.

Totes les corones i creus que estos fan serveixen per a la Procura i per altres religiosos, i passaran de 200 mil piastres les que tenen segures tots los anys,[2] però com mai estan contents i tenen fam canina de diner [**103r**] ordeixen mil manyes per fer-lo pagar. La més mala de totes és lo anar-se'n al camí de Sant Jeremies i és així. Si algun turc o cristià, sia qui sia, vol robar, busca una fingida astúcia, esto és, diu que los francos mataran son pare o son avi i altres coses. *Verbigratia,* diuen que perquè son camell aportava alguna cosa de Terra Santa va caure o va morir. Lo mateix diuen del cavall i altres coses. Vénen al convent a demanar lo que volen per alguna cosa de les sobredites. Lo convent los fa de resposta que tot lo que diuen és fals, i si tenen testimonis. Ells diuen que sí, van a buscar altres villanos pitjors que ells mateixos i fan testimoni fals los uns per los uns i los altres per los altres, i sempre volen tenir raó. I haurà dia que són molts los qui vénen amb estos qüentos, i si no volen pagar lo que demanen, s'hi paguen ells de la manera que volen, i lo fan així.

Busquen un tapeto, que és una catifa, i se'n van a una vila que se diu Sant Jeremies, que és en el camí de Rama que va a Jerusalem, o en alguna altra d'aquí prop. Van a casa d'algun cabo turc, li fan lo regalo de la catifa i se posen a la sua protecció i li conten mil mentides que nosaltres mai hem pensades. [**103v**] Per açò li demana la sua ajuda. Lo mal cabo bé se n'alegra i li promet fer lo que ell voldrà. Va a la Procura de Jerusalem i diu lo cabo que en casa sua té un turc o cristià que demana tant. Lo Procurador diu que tot lo que demana és injust i que lo ha enganyat. Respon lo cabo: «sia lo que sia, està a la mia protecció», i així ha de ser pagat, i si no lo paguen se'n va lo cabo i diu a·n·el qui té a casa sua la resposta que li han feta, i així se posen de guarda en el camí qui va a

1. *reservar*: vol dir que no es despendran d'aquest adornament ni per a comprar menjar.

2. Aquesta quantitat sembla exagerada, però cal tenir en compte que aquests records també els compraven els pelegrins de les altres confessions cristianes orientals, visitants assidus i molt nombrosos dels Llocs Sants. D'altra banda, MARITI, *Voyages*, II, p. 369, ens diu que els comerciants catòlics establerts a Acre expedien a Europa aquesta producció betlemita.

Jerusalem i estan allí fins que passen los camells amb roba de Terra Santa. Luego prenen camells i roba, sia lo que sia, lo guarden sens tocarho i avisen que si lo volen rescatar los envien lo que demanaven antes, i així s'ha de fer si volen lo que han robat. I esto se fa tantes vegades que és lo major gasto que té Terra Santa, i si no s'hi posa remei no se porà aguantar. Lo mateix fan molts turcs de Sant Joan i molts altres d'altres viles de prop de Betlem i molts gregos.

Altres qui no volen anar tan lluny de cases sues van en el camí de Betlem i allí esperen la sua ocasió, i quan ve algun religiós o altra cosa, si no va ben acompanyat, lo roben tot, però si lo que aporten lo aporten dones no los diuen res, que ningú, sia qui sia, toca les dones, [**104r**] encara que sàpien que és nostre lo que aporten, i d'açò mos valem per fer portar moltes coses, com diner i provisió. I són tan desvergonyits que lo mateix dia i la mateixa hora que han feta la maldat vindran a nostres convents i los hem de donar pa, oli i vinagre, que no se nega a ningú i se gasta molt en esto, sinó que se contenten amb pa negre i moltes vegades passa mig any que no porem sortir del convent.

Lo any que jo vaig estar aquí no anà tan mal i sempre poríem passetjar sols no anàssem lluny, i en lo temps que vaig ser Guardià no succeí cosa memorable que notar. Sols un dia i mal cristià nostre aportà una pistola en la iglésia i volia matar lo curat, però no era sinó per fer-li temor, perquè no volia donar-li algun diner que li demanava, però no hi hagué res més. Pocs dies havia que havia acabat de ser Guardià que succeí un mal cas i fonc així. Un mal grego cismàtic tenia un germà. Este venia a menjar moltes vegades a nòstron convent. Un dia, venint este de menjar se n'anà a casa sua i l'altre germà començà a cridar amb ell i, fos com fos, li donà tal bastonada que morí en pocs dies, esto és, lo qui no venia al convent. [**104v**] Passà cosa d'un any sens dir res i després vingué a nosaltres a demanar li pagàssem la sang de son germà que ell havia mort. Nosaltres diguérem què teníem a veure amb això i digué ell que lo havia mort ell perquè venia de nòstron convent i que nosaltres teníem la culpa i que lo havíem de pagar, i lo que va a qui mata un altre són mil piastres, que són cinc-cents reals de vuit, i feren tantes coses tots sos parents que s'hagué de compondre amb una gran summa de diner.

No passà molts anys que tornà a demanar lo mateix, perquè pagant una vegada lo tenen per possessió i volen se los pagui sempre. No fonc escoltat ni se li volgué dar res. Començà a buscar medis per ser pagat i féu lo que se ha dit sobre[1] de pendre la roba, etc. Tornà tercera volta a

1. *sobre*: vol dir més amunt.

demanar i no se li volgué donar re, i una nit, ajustats los parents, i vingueren amb escales i sens ser sentits entraren dins lo hort i començaren a fer mal arrancant tot quant pogueren i mataren dos gossos i los llençaren en una cisterna i robaren tot lo que pogueren i per ser les portes de ferro no pogueren entrar en el convent. [**105r**] I fent totes estes maldats no porem dir res perquè és posar-ho pitjor i és menester paciència, i com no hi ha justícia no poren fer res. I ademés d'aquest dit se porien dir molts altres, però vui contar lo que està passant a los armenis d'aquesta ciutat, que sols tenen son turciman[1] que sia armeni.

Un monjo d'estos, volent entrar un turc en son convent per a menjar, no lo deixà entrar i li donà una petita empenta per a tancar la porta. Lo turc quedà malcontent i, vent-se burlat, pensà una diabòlica astúcia i fonc que digué que l'armeni li havia dat tal golp que lo atordí, i que si no fos fugit lo volia matar. I d'este dia en avant diu que no pogué tenir successió perquè perdé les forces, i així, ademés d'haver-li pagat cinccentes piastres per l'empenta, ara volgué li paguen deu fills que poria haver tingut de cada dona que té i són tres. I així demana la sang de trenta minyons, que són trenta mil piastres, i per açò los armenis pateixen també molt i també los monjos gregos.

[105v] CAPÍTOL 42. *D'altres coses rares de Betlem.*

Entre los mateixos de Betlem mai tenen pau, i per no res fan la guerra, que és cosa de riure si no mos fessen pagar los gastos a nosaltres, que d'ordinari lo fan. Però lo dia primer de setembre, per cosa de no res hi hagué una gran guerra entre los turcs i cristians de Betlem. Esta consistí primer en molt cridar i després de molts crits feren la crida general, que consisteix en que les dones donen un terrible crit i esto és senyal de començar la funció, i així començaren a tirar-se pedres i anaven tan espesses com a calabruixos,[2] però pocs se ferien, i a esta funció concorrien també les dones i minyons i minyones, que era cosa de riure, i sent així que tots los hòmens aportaven la *ganxara* i molts escopeta, però no les fan servir, sinó tot pedres, i posaven tots l'escopeta en terra per millor porer tirar pedres, i esto dura més de tres hores i lo endemà la mateixa hora feren lo mateix.

[**106r**] Més. Lo dia tercer, la mateixa hora, tornà de fer la crida i començaren de nou a tirar pedres, qui amb bassetja,[3] qui amb la mà, i

1. *turciman*: per torsimany, intèrpret.
2. *calabruixos*: pedra, calamarsa.
3. *bassetja*: fona, mandró.

encara que lo dia antes los cristians havien aguanyat, però aquest dia los turcs superaren i feriren alguns d'una i altra part malferits, per açò quedà més mala la guerra per lo endemà. Los turcs enviaren a buscar socorro a les viles de prop de Betlem i vingueren molts amb cavalls i llances. Lo mateix feren los cristians, que també tenen turcs qui los ajuden, i volien aquest dia ja no usar més les bassetges, sinó d'escopetes, però los turcs demanaren vuit dies de tregües, i se los concedí i quedaren ajustats per aquest temps.

Lo més singular d'esta guerra és que luego de passar lo rumor, se'n van a cases sues i encara que per aquest temps s'encóntrien per lo carrer, ningun diu res a lo altre, com si no haguessen fet res, i ells mateixos se componen, [**106v**] i d'ordinari fan venir un turc cabo i los compon i pilla bones piastres de los uns i de los altres, però qui los ajusta millor és lo subbagi[1] de Jerusalem, perquè los qui han donat causa a la guerra lo han de pagar molt bé, i per açò no poden entrar dins Jerusalem, perquè luego los posen a la presó i no en surten fins que lo han pagat tot, i sia qui sia lo prenen i tots los demés junts lo han de traure, i perquè nosaltres ho paguem tot ordeixen mil traces. En esta digueren que nosaltres érem la causa de què havien feta dita guerra, i digué un cristià dels nostres que li havia dit un grego que volia fer pagar tantes sangs a Terra Santa, i per defensar-nos digué que era fals i d'aquí s'originà la guerra. Esto digueren per carregar la paga a nosaltres, però no los valgué, perquè los férem venir a jurar-ho en el mateix santuari, però mai ho volgueren fer, i aquest és un gran recurs per a nosaltres, perquè encara que sien tan dolents, no s'atreveixen, en el lloc a on Cristo nasqué, fer tals juraments falsos, [**107r**] i los mateixos turcs són los qui més temen, i fora faran mil juraments, però en el lloc sant queden com a muts i s'ajusten a qualsevol partit per no haver de jurar aquí, i si algun atrevit ho vol fer, tots sos parents li són contraris i no lo permeten, perquè diuen que tots s'han de fer malbé si se jura aquí, i lo tenen experimentat alguns. Les rinyes majors que acostumen tenir són per poca cosa, i luego se tallen los arbres que tenen, i són pocs que no tinguen figueres i bones figues, però si les volen menjar madures és menester guardar-les, i la manera de guardar que fan és així. Les dones les guarden de dia i quan ve la nit van los hòmens, i quan los uns dormen los veïns los mengen les sues i lo mateix fan los altres a ells, i ningú menja les sues i tots ne mengen, i n'hi ha de bones. També en sequen moltes, però no les saben secar bé i també se les roben

1. *subbagi*: su-baixi (en dos mots), jutge de categoria inferior al cadi. També oficial de policia urbana, responsable davant el governador o baixà.

qui més pot. Lo mateix fan dels raïms los qui tenen vinya.[**107v**] Encara que los turcs no poden beure vi, per això no deixen de fer moltes vinyes, que los raïms los saben ben bons i los saben vendre molt bé, i és d'esta manera. Tots los qui tenen vinya és menester que la guarden, i molt bé, i si los àrabos s'hi giren,[1] no tenen ja què veremar,[2] que ben veremada resta. Los qui la guarden bé tenen ventura.[3] I és de notar que sempre tenen bona collita de raïms, molts i bons, perquè lo modo de podar és diferent del nostre, perquè quantes serments té la parra, que així són les vinyes, totes les tallen un palm llarg i fan molts raïms i sent així qui no plou són bons i grossos, però més clars los grans, i quasi són tots blancs com muntone.[4] Luego que ve sant Mateu,[5] vénen los cabos principals a Jerusalem i diuen a·n·el governador si hi ha molts raïms, i sempre se queixen per molts que en tinguen. Lo governador posa lo preu a tant el quintar i aquest any posà a vuit piastres lo quintar, [**108r**] esto és, quatre quintars d'Espanya[6] per sis pessetes, i no serien cars si anàs bé, però costen més, perquè la llicència per porer fer vi costa vuit-centes piastres, i lo mateix paguen los gregos i armenis, i ningú més fa vi. Luego que los villanos saben lo preu, comencen aportar càrregues, qui amb camells, qui amb someres, qui a un convent, qui a l'altre, i los han de pendre per grat o per força, i luego pagar, i si no, se paguen ells mateixos, i apareix tot una confusió, perquè com són tants i tots volen ser primers, tot és cridar i és menester molts grossos turcs per evitar moltes raons, i no se cuiden si tenim lloc o no per portar lo vi, perquè si no los volem pendre los deixen a terra i se'n van i se paguen fent maldats. I si poríem fer lo que volen no seria res. Lo que se fa en Jerusalem se fa també en Betlem i Sant Joan, i moltes vegades no saben a on posar tants raïms, que tot està ple i és un gasto molt gros. Los gregos i armenis no en fan tant cas perquè venen lo vi a los peregrins i lo paguen molt bé, però nosaltres hem de quedar amb lo vi.

[**108v**] Moltes altres coses rares tenen aquestos villanos, però no les poso aquí per no ser enfadós. Solament vui contar lo modo d'enterro que fan quan moren, que és així. Quan mor algun turc o grego, luego que ha

1. *s'hi giren*: hi van (*DCVB*).

2. *veremar*: és correcció meva; al manuscrit, 'vermar'.

3. *tenen ventura*: tenir ventura (d'una cosa): salvar-se per aquella cosa (*DCVB*).

4. *muntone*: probablement moltons. En el manuscrit, hi trobem casos de substitució de 'l' per 'n', com en 'fante' per 'falta' i 'pistone' per 'pistola'.

5. *sant Mateu*: 21 de setembre.

6. El quintar equivalia a 41,6 kgs. a Catalunya i 42,3 kgs. a les illes Balears. A Castella, 46 kgs.

expirat comença la sua dona, si és[1] casat, o la sua mare, si és minyó, a fer tals crits que apareix una lleona. Luego vénen les veïnes i parentes i les mestres de cerimònies que saben fer millor la funció i comencen a ballar totes a un rotllo i ballant i cantant i donant-se bufetades que apareix que s'han de rebentar, i fan tot açò fins que lo cadàver és enterrat. Lo santó renta molt bé a los hòmens i la santona a les dones. Luego que han fet un bon ball, aporten lo mort a la sepultura. La dona més parenta va davant ballant, cridant, fins que son en el lloc de la fossa. La muller, si és casat, o la mare, si la té lo mort, va davant de professó i apareix una lleona qui rabia, va abillada i sempre rodant les mans com si debanàs[2] i les demés dones van cantant i ballant i donant-se bufetades, i així lo aporten en el clot. [**109r**] Luego que arriben, la dona més parenta del mort se tira dins lo clot i està fins que hi posen lo mort, i moltes vegades l'han de treure per força, que diu que se vol quedar amb ell, però no lo dirà de cor, i diuen que hi ha parts que lo fan de veres.

Lo que diuen quan canten i ballen ningú les entén, o bé no volen dir-mos-ho què és lo que diuen. A mi m'han dit que les turques diuen, si és minyó: «Ai que polida[3] mossa que t'has perduda!», «Ai que bon cavall que hauries tingut, etc.!». Però tenen moltes altres cançons a la sua moda i sempre que muden de cançó ballen més fort, canten més fort i se peguen més fort, i les mestres de cerimònies van al mig del rollo ballant i cantant i fan mudar de cançó i de tot. I he vist ser més de cent dones fer tot açò i dura lo ball fins que és enterrat, i després vuit dies tots los matins ballen prop la sepultura més de dos hores i en casa sua tot un any, que és lo dol, i passen molts mesos que ningú se casa perquè és entre ells molt mala cosa casar-se ningú de la vila dins mig any. [**109v**] Luego d'haver enterrat lo[4] cadàver, se'n van a casa del mort a menjar lo arròs i fogassa que ja tenen previngut, i totes les que han ballat i lo han acompanyat mengen molt bé, i si no n'hi ha prou comencen a maleir lo mort i tots los parents que queden. Tot lo sobredit se fa si lo mort és home jove, i per los vells i per les dones no se fan tants desbarats ni ballen tant.

Los gregos fan tot lo mateix de ballar i cridar. Los nostres cristians, los curatos, no los ho permeten lo ballar, però també debanen i ploren, i lo temps que enterren lo mort, cada una a son sepulcre plora, però també

1. *és*: és correcció meva; el manuscrit diu 'as'.
2. *debanàs*: de debanar, és a dir, com si enrotllés fil per formar un cabdell.
3. *polida*: és correcció meva; el manuscrit diu 'pullida'.
4. *lo*: a continuació hi ha 'mort' ratllat.

luego que expiren los treuen de casa i luego los volen enterrar, i si té alguna cosa, lo curato li fa dir algunes misses, i per la caritat donen creuetes, però no han de pagar ni sepultura, ni enterro, ni res més, ni menos de los demés sacraments.[1]

Quan se casen los nostres cristians també tenen algunes coses particulars i rares,[2] les que deixo per no ser enfadós, i sols diré que així com les dones en Espanya porten lo adot,[3] ací los hòmens[4] han de pagar les dones.

[**110r**] Per últim, vull dir una cosa rara per rematar[5] lo de Betlem, i és que tenen un costum per aquest país molt raro, i és que sempre i quan és trobada alguna dona, sia qui sia, que fa mal de son cos, té de morir sens remei ningú, i lo qui executa la sentència és lo parent més prop que té. Per estos dies fonc trobada una dona d'una llegua i mitja lluny de Betlem qui fornicava. Luego que va veure la gent, cridà per donar entendre que era forçada. Lo home fugí i no se pogué haver. La dona no pogué negar i així hagué de passar per la llei, i son propi pare, cosa de dos hores de ser així trobada, davant de son marit i de tots los parents i poble li llevà lo cap. Molta gent de Betlem era a veure aquesta funció i seran tres anys que en este de Betlem feren lo mateix amb una grega. Una cristiana nostra fonc tocada a los pits d'un turc foraster i li feren pagar més de 200 piastres, i si lo haguessen hagut, moria.

[**110v**] Però per les ciutats grans tenen altre estil diferent i no deixa d'haver putes, etc., segons se diu.[6]

CAPÍTOL 43. *Del santuari de Sant Joan en Judea.*

Per anar a la ciutat de Judà, que vui en dia se diu la vila de Sant Joan, sortint de la dita ciutat santa de Jerusalem s'ix per la porta de

1. Les cerimònies dels enterraments sorprenien els europeus del segle XVIII, els quals les trobaven aparatoses i amb un contrast molt gran amb l'ordre, silenci i recolliment que presidia els funerals als seus països. El ja esmentat Giovanni Mariti les considerava excessives, *Voyages*, II, p. 379-380.

2. *rares*: és correcció meva; el manuscrit diu 'reraras'. Sobre el matrimoni i la mort entre els cristians de les confessions orientals, és molt interessant l'aportació que fa B. HEYBERGER a *op.cit.*, p. 522-548.

3. *adot*: dot.

4. *hòmens*: a continuació hi ha 'dones' ratllat.

5. *rematar*: és correcció meva; al manuscrit, 'renetar'.

6. Giovanni Mariti, que passà per Betlem trenta anys després que Fluxà, deixa constància de la mala fama de què gaudeixen les dones de Betlem, les quals troba dissolutes i especialitzades a robar els seus clients. *Voyages*, II, p. 371.

Betlem i se deixa a l'esquerra lo camí de Betlem, luego se troben molts sepulcres de turcs. Passats aquestos, no molt lluny de la santa ciutat se veu com una casa de camp i se diu la torre de Sant Simeón, qui rebé en los seus braços lo Infant Jesús en el temple, i se veuen diferentes torres. Aquí mateix, caminada cosa de mitja hora, se troba un convent de gregos cismàtics i està tot sol i és molt perseguit d'àrabos i villanos. Se diu, aquest convent, de la Creu, i en aquest lloc diuen que fonc tallat lo arbre de què fonc feta la creu de Cristo. Té una bona iglésia tota ben pintada a la moda grega i és curiosa.[1] **[111r]** Baix lo altar d'esta iglésia se veu i adora un lloc i d'aquí se diu fonc tallat dit arbre, i los gregos tenen aquí un bon *lignum crucis* i hi ha concedit perdons en aquest lloc. Tota esta iglésia té lo paviment de pedra mosaica de diferents colors i no està mala.

En tot aquest camí no se veu altra cosa que aquest convent. Lo camí consisteix en abaixades i pujades i moltes pedres. Aquest no és tan perillós com lo de Betlem, i un turximan[2] basta per a acompanyar un religiós, i los cabos de Sant Joan no permeten se fàcien maldats com en lo camí de Betlem.

Pujada una alta costa, se descobre la vila de Sant Joan.[3] Dista esta vila de la santa ciutat cosa de dues llegües. Esta està al mig d'altes muntanyes, per lo que no té quasi gens de vista, i en lo estiu és molt calenta, perquè apar que ix foc de les roques, però és molt sana. En esta vila sols viuen turcs i cosa de dotze cases de cristians nostres, i en cada casa són moltes famílies, i estos tots fan creus i són millors oficials que no en Betlem, i per lo present no són tan mala canalla com los betlemites.

[111v] La vila és petita i lo seria molt més si no fos per lo nostre convent, que la fa ser una vila, que si no serien unes poques barraques.[4] Los turcs i cristians d'aquí van tan mal vestits com los de Betlem, i la

1. Aquest convent, concebut com una fortalesa, data del segle XI i fou construït pel rei Bagrat de Geòrgia en el lloc on hi havia hagut una església bizantina al segle V. Al segle XVII, foren pintats els frescos a què fa referència Fluxà. Els georgians l'hagueren de vendre als grecs ortodoxos el 1685. MURPHY-O'CONNOR, *op. cit.*, p. 144-145.

2. *turximan*: per torsimany.

3. Anomenada Ain Karem en la llengua del país, «font del vinyater», és situada a uns vuit kms. al sud-oest de Jerusalem en una regió muntanyosa.

4. El pare Antonio do Sacramento, en diu: «*He pequena e povoada de casas, das quaes algumas sao bonas, mas as mais jà envelhecidas, sem terem em si algun affeio. Viven nella muitos turcos, algunos gregos e poucos catholicos, que entre todos farao o numero de quinhentas pessoas.*» *Op. cit.*, II part, p. 56.

sua roba no val res, perquè cullen molt oli, molts raïms i demés fruites i no se sap què en fan, sinó que se judica que també lo enterren com en Betlem, i quan han de pagar lo *carogo*[1] se valen del nostre convent, que d'ordinari los bestrau los diners i després paguen amb llenya o altra cosa.

Estos turcs de Sant Joan són dits magrabinos i diuen que provenen de los turcs que fugiren d'Espanya quan los cristians la restauraren. Són molt observadors de la sua mala secta i tots los matins de lo nostre convent se sent lo seu *zalà*, que és la sua oració, i la fan un tir d'escopeta de la vila, a una font, com diré luego, i mai deixen de fer esta funció. Dins de la vila tenen una molt mala mosquea i se diu que Terra Santa l'ha feta, perquè estimen més guardar los diners que fer mosquees.

[**112r**] A l'una part d'aquest vila tenim un bon convent i tot nou, que solament haurà quaranta anys que és fet, i lo féu fer un religiós mallorquí que era Procurador.[2] La iglésia és bella i de les millors.[3] És quasi quadrada, i a la part esquerra[4] del presbiteri és lo santuari. Per abaixar en ell s'abaixen vuit escalons i aquí és lo lloc a on nasqué sant Joan Baptista. Està aquest lloc ricament adornat i és lo santuari més hermós de Terra Santa, perquè aquest lo havem fet tot nou i no ha estat mai de ningú, sinó nostre.[5]

Baix lo altar és lo lloc del naixement de sant Joan. Està la sua vida ricament esculpida a lo redor en uns finíssims marbres, i al mig d'esto se diu «*Hic precursor Domini natus est*», i hi ha concedida indulgència

1. *carogo*: *kharadj*, impost.

2. Pot tractar-se del pare Rafael Ventayol, fill d'Alcúdia, el qual morí a Jerusalem el 1726 després de 56 anys de servei a Terra Santa, on arribà el 1670. Els anys 1676, 1677 i 1684 fou Superior del col·legi de Damasc, el 1686 Viceprocurador a Jerusalem i Procurador general de Terra Santa a la mort del pare Domingo de Lardizábal el 1697. El pare Ventayol era lector jubilat en llengua àrab i excustodi de la seva província franciscana de Mallorca. El pare E. BÁRCENA, ofm, a *Cien años de cristianismo mediooriental (1632-1732)*, El Caire, 1989, p. 254-264, exposa l'actuació d'aquest religiós i afirma que fou «alguien que pasó a la posteridad como uno de los mejores procuradores generales de la Tierra Santa de todos los tiempos».

3. Es tracta de l'església de Sant Joan. Fou reconstruïda al segle XII pels croats sobre una altra del segle VI. Malmesa per la reconquesta àrab posterior, els franciscans la recuperaren el 1621. El pare Tomasso Obicini adquirí la casa de sant Joan Baptista als magribins per 1.500 piastres més una contribució anual i una taxa per cada pelegrí visitant. El 1676, el lloc fou adquirit definitivament i de seguida se'n començà la restauració i ampliació.

4. Aquí hi ha una paraula incomprensible

5. Vol dir que no ha estat mai en poder d'altres confessions.

plenària, i sempre cremen aquí 10 llànties de plata, i tot açò està dins una cova i se veuen en algunes parts les roques naturals. Lo demés està cobert de riques teles. [**112v**] Aquest lloc estigué més de tres-cents anys[1] perdut en poder de los moros i ja a penes havia quedat memòria d'aquest lloc, però Déu, per la sua misericòrdia i bons medis i molt diner permeté[2] vingués en poder nostre, que costà molt de rescatar.[3]

A lo altar major de la dita iglésia és sant Zacaries, que és lo patró del convent, té necessitat de fer lo retaule[4] nou.[5] A l'altra part hi ha una capella de la Visitació i aquí mateix una pedra sobre la qual se diu haver predicat sant Joan Baptista. I succeí en esta pedra no ha molts anys un prodigi singular i fonc així. Esta pedra estava a la inclemència del temps a la vora d'un camí real. Feren prop d'aquí los turcs un forn de calç i entre altres pedres hi posaren esta perquè sabien que los cristians l'adoraven quan passaven per allí. Però quedaren ells burlats perquè les demés pedres se convertiren en calç, [**113r**] però esta quedà il·lesa i sens ningun senyal. Avisaren lo Guardià i molts altres religiosos i aportaren esta pedra en el lloc sobredit i d'esto se recorden molts religiosos i vui dia se té en més estimació.

Altra capella té esta iglésia, i és de santa Helena, en memòria de la santa que féu aquí un gran temple en honor del Precursor.[6] Té este temple una bona cúpula amb bones finestres i millors vidrieres. Lo cor és a la moda d'Espanya, que si no és aquest, són tots a la italiana, i està molt bé.[7] Lo orgue és petitó. La sacristia és bona i ben posada de bones robes, particularment d'Espanya per ser aquest convent per a los espanyols, com se dirà, i lo conductor[8] espanyol casi sempre aporta alguna cosa particular per aquest convent. Los tudescos han aportat també aquí bones

1. *anys*: escrit 'añis' a la interlínia superior. Al principi del segle XV, els franciscans ja estaven instal·lats a Sant Joan, segons A. ARCE, *Ain Karem, patria de San Juan Bautista: Revista de Geografía Española. La huella de España en Tierra Santa,* 32, I, p. 83.

2. *permeté*: és correcció meva; el manuscrit diu 'permeter'.

3. Els interessats a conèixer les vicissituds de la construcció i manteniment d'aquest convent fins al segle XVIII consultaran amb profit l'obra esmentada del pare Patrocinio Barriuso, imprescindible.

4. *retaule*: és correcció meva; el manuscrit diu 'ratalle'.

5. *nou*: abans hi ha ratllat 'de'.

6. Fou contruïda el 1698, sota el govern del pare Francesco de Santo Floro, calabrès (1697-1699). BARRIUSO, *op. cit.*, II, p. 466.

7. Fou fet de noguera en temps del Custodi pare Baltasar Caldera, milanès (1695-1696). BARRIUSO, *op. cit.* II, p. 465.

8. *conductor*: vegeu p. 150, nota 7.

robes i quadros.[1] També los portuguesos i demés, i ningun santuari li faria avantatge si tingués bon altar major i bon orgue.

[113v] Lo convent és molt espaiós i està tot fet a l'espanyola, i per anar al cor ni al refetor ni a la cuina i demés oficines no s'ha d'abaixar ni pujar ninguna escala. Lo més alegre és lo gran terrat que té, i en lo estiu bona fresca, i lo aire d'aquí és saludable en la nit, lo que no té Sant Salvador ni Betlem, i d'aquí se veu lo que diré en el capítol que ve. Les celdas són grans i alegres, que se descobre d'elles la campanya.

Lo Guardià d'aquest convent dura d'ordinari tres anys i sempre és espanyol,[2] i té la bossa, que ell sol se cuida de lo gasto de la comunitat.[3] D'ordinari viuen aquí vuit sacerdots i sis religiosos llecs i casi sempre són tots espanyols, perquè solament aquest convent està sol per a la nació, així com lo de Damasco, i les demés nacions mos tenen gran envídia, però sempre n'hi alguns d'ells perquè no diguen.

[114r] CAPÍTOL 44. *D'altres santuaris de la Judea.*

Cosa d'un tir d'escopeta de la vila de Sant Joan hi ha una bona font i se diu la font de Sant Joan. És bona i dona sempre un roll[4] d'aiga més gros que lo braç, i si los turcs la sabien aprofitar hi hauria una bonica horta, però com no se cuiden d'això deixen perdre l'aiga que sobra després de son menester. Sobre esta font hi ha un parral i aquí és lo lloc a on los turcs tots los matins i totes les tardes fan la sua *zalà*, i per lo matí criden molt.

Aquí, junt a dita font, tenen una llarga pica per a la sua confessió i la fan de dos maneres: ço és, confessió general i particular. Per fer la general se despullen tots nuus i se posen dins la dita pica i se renten tot son cos; i si és particular sols se renten les mans i los peus, i esto per molt fred que fàcia no lo poden excusar.

[114v] Cosa d'un tir d'escopeta de la dita font hi ha un dels santuaris principals, i és lo lloc de la Visitació, i aquí fonc lo lloc a on Maria Santíssima encontrà a santa Elisabet quan anà a visitar-la i aquí se

1. Un article molt interessant sobre la riquesa artística d'aquest convent el constitueix *El arte español en Ain Karem*, de S. MUÑIZ, a *Revista de Geografía Española. La huella de España en Tierra Santa*, Madrid, 32, I, 1951, p. 90-108.

2. Segons FACCIO, *op. cit.*, *de* l'11 de maig de 1733 al 22 d'agost de 1734, en fou Joseph Marijuan (p. 100); del 23 d'agost de 1734 al 18 d'abril de 1736, José González (p. 100), i del 19 d'abril de 1736 al 12 d'abril de 1737, el valencià Joan Baptista Tatay (p. 100).

3. *comunitat*: és correcció meva; al manuscrit, 'comuditat'.

4. *roll*: raig de líquid.

compongué lo càntic del «*Magnificat*». En aquest lloc, en temps de cristians havia un bon convent de monges i encara se coneix lo refetor i corredor i altres oficines. Lo demés està tot caigut. Sols ha quedat una gran paret de la iglésia i se coneix[1] que era gran i bona.

Aquí tenim com una capelleta i tots los dissabtes, o altre dia, semidoble de la setmana puja la comunitat a cantar la missa de la Mare de Déu i després se canta lo Evangeli de la Visitació, lo càntic del «*Magnificat*», altres antífones i oracions pròpies, que són les mateixes se canten tots los dies en la professó quotidiana se fa en el convent i s'aguanyen indulgències així mateix com lo lloc de la nativitat de sant Joan i demés llocs dits.[...][2]

[**115r**] Però un mal turc que la terra és sua, seran cosa de sis anys que plantà vinya, i perquè no li fessen mal la va tallar i Terra Santa comprà tota la llenya per a fer fer creus, i si no que lo tornam a tallar, prest tornaria a ser gros, perquè té bons pimpollos.

Cosa d'un tir de pistola[3] d'aquest lloc és lo sepulcre de santa Isabel, i se coneix haver estat en temps passat una polida capella, però per lo present solament és un munt de terra i una petita cova. Prop d'aquí se veuen diferents cases caigudes i són d'alguns turcs de Sant Joan qui volien fabricar aquí una vila i prenien les pedres del santuari caigut de Sant Joan, i fonc precís fugir per no porer habitar aquí, i molts confessaren haver vist en sueños a sant Joan i sant Zacaries que los feien amenaces de mort si profanaven més aquest lloc. Lo mateix ha succeït en la vila de Sant Joan moltes vegades, i si los mals turcs pretenen alguna munia,[4] Sant Joan sap sortir en defensa de la sua casa.

[115v] CAPÍTOL 45. *De la vall del Terebint i altres coses.*

A la part de la tramuntana del convent de Sant Joan hi ha una vall o torrent i se diu la vall del Terebint i és molt anomenada en la Sagrada Escriptura. Per anar aquí se camina cosa de mitja hora i sempre s'abaixa, i per aquest lloc són moltes oliveres i vinyes i lo temps que jo fonc a veure aquest lloc, que era per lo mes de desembre, estaven tan carregades d'olives que mai n'havia vistes més, perquè en tenien més que fulles, i

1. *coneix*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit,'cneoxen'.

2. Falten les pàgines 220 i 221 de la numeració primitiva, però la persona que folià el manuscrit no se n'adonà i els atribuí el número 114.

3. *pistola*: és correcció meva; el manuscrit diu pistone.

4. *munia*: mot de difícil lectura, podria ser *avania*, multa, però també de l'àrab *munna*, queviures, menjar.

totes negres i madures, i me digueren que casi tots los anys era així i sempre tenen esplet i lo mateix és de los raïms i altres fruites, que no tenen mai mala collita. I si sabien ben aprofitar, serien molts rics, però són bèsties en tot. Les olives són petites, però fan molt oli, i per fer-ne més esperen que sien podrides i les tenen sobre los terrats de les cases fins que són quasi perdudes.

[116r] Baix en aquest torrent és lo lloc a on David matà lo gegant Goliat, i d'aquest torrent prengué les pedres. Este torrent quasi sempre està sec, sinó quan plou, i hi ha prop d'aquí tres fontetes petites i la terra molt mal plana.

No molt lluny d'aquí se veu una petita vila i se diu Colonia,[1] i una altra que se diu la Mecha, i l'altra los Macabeus,[2] altra Emaús, i no s'hi pot anar per ser los villanos mala canalla.[3] També se veu d'aquí lo camí que va de Jerusalem a Rama i moltes altres coses. Per aquest avall hi havia molts tords i ningú los caça ni diu res, sols nostres cristians los dies de festa amb les escopetes mataven molts, però los turcs no volen fer mal a ningun animal volàtil, sinó sols a los pobres religiosos. Un altre dia fonc aquí mateix [que] uns turcs villanos qui feien la sua mala confessió mos volien despullar i me prengueren la capsa del tabaco, però la me féu tornar un cabo, i los hauria fets bastonar si hagués volgut. **[116v]** Per anar per los sobredits llocs basta per a acompanyar los religiosos un turximan del convent, que sols no hi hage guerra i aporta pa o no sien àrabos o turcs forasters, hi ha més llibertat que en Betlem i altres parts, i moltes vegades, si algú d'altra vila fa mal a nosaltres dins lo territori de Sant Joan, tornen bé per a nosaltres i fan tornar lo que mos han robat i mos diuen los seus frares, però açò moltes vegades costa més, perquè los hem de regalar molt bé per lo que han fet.

A l'altra part de la vila de Sant Joan, passada la muntanya, hi ha una altra vila i se diu Sant Felip, i aquí hi ha una bona font i se diu la font de Sant Felip, i aquí fonc a on lo sant batissà[4] lo eunuco que venia de Jerusalem, conforme diu l'Escriptura. En aquesta vila són tan mala canalla com a les demés, i moltes voltes fan maldats i no s'hi pot anar sempre. Tenen un poc d'horta i aporten a vendre hortalissa en el convent de Sant Joan, i també vénen a menjar.

1. *Colonia*: Kulunniya.

2. *Macabeus*: es refereix al lloc on eren enterrats els membres de la família d'aquest nom que lluitaren fins a la mort (166-160 aC) contra Antíoc IV Epifanès, rei selèucida: Mataties, Judes, Jonatan i Simó.

3. *canalla*: és correcció meva; al manuscrit, 'cañale'.

4. *batissà*: italianisme per batejà.

[117r] CAPÍTOL 46. *De retorn a la santa ciutat i altres coses.*

Havent estat cinc mesos en el convent de Sant Joan i havent vistos i visitats tots los sobredits santuaris, vaig demanar de tornar a la santa ciutat per trobar-m'hi per la quaresma altra vegada, i perquè tenia intenció de partir-me passada la pasqua per Cristianitat. Per açò vaig escriure a·n·el Superior i luego m'envià l'orde per retornar en Jerusalem. Lo dia antes de partir-me, que fonc lo dia 8 de febrer, vaig tenir la notícia de la mort del pare Ramon Vallmarí,[1] que morí en Acre lo dia 2 del dit mes i morí de pesta.

Lo endemà, després d'haver-li cantada la missa, me vaig partir per Jerusalem. Per lo camí no vaig veure cosa particular, sinó lo sobredit, i vaig visitar lo convent de los gregos dit Santa Creu i arribí sa i salve en Sant Salvador.

[**117v**] En la santa ciutat aquesta vegada vaig estar de família tres mesos. Vaig fer tots los oficis d'aquest convent i vaig visitar moltes vegades tots los santuaris de dins i fora de la santa ciutat. Particularment tots los divendres de març fonc a fer lo viacrucis per lo carrer de l'Amargura fins lo Santíssim Sepulcre, i fonc tan ditxós que mai vaig tenir ningun mal encontre i vaig porer fer mes devocions en los mateixos sants llocs moltes vegades.

La segona dominica de quaresma, per ser jo lo domer en Sant Salvador, me tocà fer la funció a l'obertura del Santíssim Sepulcre, que és cosa rara, com queda dit, i aquest dia vaig cantar la missa en dit Santíssim Sepulcre.

Més. Lo dia de los dolors de Maria, per ser jo de setmana, vaig dir la primera missa a la capella, a on estava la soberana senyora quan crucificaren a son Fill Divino, i eren molts los que volien dir la missa aquí, però jo vaig ser lo primer per tocar-me a mi.

[**118r**] Per la setmana de Passió vaig estar sis dies en el Santíssim Sepulcre per fer les últimes devocions en ell i vaig dir molts dies missa, i també en lo sacro monte Calvari i vaig assistir a les funcions se fan aquí tota la setmana santa fins passada la pasqua.

Lo dimecres sant me tocà lo cantar la Passió en la santa gruta o cova de lo hort de Getsemaní i juntament vaig dir missa aquí mateix i vaig visitar moltes vegades per aquesta setmana los sants llocs. Lo dijous sant, després d'haver dinat, vaig anar en companya de dos religiosos en el sacro monte Sion per visitar de prop lo Cenáculo, i fonc miracle de no

1. Ramon Vallmarí: repetició del que diu a la p. 178, nota 6.

tornar tots nuos, perquè fórem vistos d'uns àrabos que estaven amagats aquí mateix i mos detinguérem a la mateixa porta de la santa ciutat, i volien *baixí*, que és regalo, i no deixava jo d'estar espantat, però no fonc res. [**118v**] Lo divendres sant me tocà fer d'assistent al Reverendíssim, i en la santa professó aportava lo pot per ungir lo santcristo, com queda dit en son lloc. Per últim, passades i vistes totes les funcions de la setmana santa i pasqua, vaig determinar lo partir altra vegada per ma província tenint intenció de passar a Itàlia per a veure mon oncle, lo que no vaig porer conseguir per falta de bastiment per a anar a Liorna.[1]

Despedit ja de tots i obtinguda la llicència del Reverendíssim i presa l'última benedicció, mos partíren per Rama.

CAPÍTOL 47. *Del viatge de la santa ciutat en Rama.*

Lo dia 7 d'abril de l'any 1736, després d'haver sopat i donats los últims abraços a los religiosos, mos partírem per Rama. Érem catorze religiosos i alguns siculars cristians catòlics i quatre cabos de los àrabos que mos acompanyaven. Pujàrem a cavall dins la santa ciutat mateixa i sortírem per la porta de Betlem. [**119r**] Luego de ser fora de la santa ciutat, ja se ponia lo sol, i perquè ningú sabés lo camí que prendíem fins que fonc nit anàrem per fora de camí i essent ja en la nit passàrem per prop de la vall del Terebint, prop Colonia i prop de Sant Joan i Sant Jeremies, i sempre en gran silenci per no ser sentits de ningú.

Lo camí fonc molt mal, esto és, de muntanyes i pedres, i moltes vegades ningun camí, i passàrem pel mig de molts camps de sembrat molt bo i era de los àrabos. Caminades unes tres llegües arribàrem a una font i aquí férem alto i prenguérem un poc de refrescar, i tot en gran silenci, i los cavalls menjaven molt blat bo. Passada quasi una hora, partírem d'aquí i pujàrem una muntanya tan mala que per miracle se pot passar, i si un caigués, lo tros més gros seria l'orella. Lo cavall en què jo anava va caure i no fonc petit lo espant que jo vaig tenir, però me vaig trobar a la part de dalt i no vaig tenir desgràcia ninguna, ni menos lo cavall. [**119v**] Passàrem també per molt prop de la casa del Bon Lladre, i per fer molt fosca no poríem veure res. També passàrem per molt prop de les tendes de molts àrabos i los gossos mos descobriren, però no fórem encontrats per anar fora de camí i molt secretament. Cosa de cent passes davant de nosaltres sempre anava un turc àrabo amb una llarga llança

1. *Liorna*: nom català de Livorno, ciutat situada a la costa toscana. Fundada pels Medici el 1577, el seu port està a uns 15 kms. al sud de la desembocadura de l'Arno.

per veure si sentiria algun rumor, i luego que este se parava, que era molt sovint, mos havíem de parar tots.

Circa les quatre de la matinada arribàren en Rama, molt cansats però més contents per no haver tingut ningun mal encontre, perquè aquest camí lo fan pocs sens alguns treballs, com queda dit en altra part. Donàrem gràcies a Déu i fórem molt ben rebuts del President, que sempre és espanyol.[1] Aquí estiguérem vuit dies perquè no se parteix d'aquí fins que lo President de Jafa avisa que hi ha bateu[2] per a Saida. Lo temps que vaig estar aquí feia grandíssima calor i esta és la causa que sempre hi ha moltes malalties i febres malignes. Quan jo era en Jerusalem me volien fer president de [...][3]

[120r] Estant en aquest hospici de Rama se mogué tal guerra entre los villans d'esta vila i los àrabos que no poríem sortir de l'hospici. Esta guerra solament consistia en robar uns a los altres tot quant porien i cridar molt, però lo que més robaven eren bous i cavalls, i perquè los àrabos no los cremassen los sembrats, que eren molt bons, los segaven molt verds i per los primers d'abril era casi tot segat. Lo governador de Rama era fora, en la Meca, i por esto los àrabos s'atrevien a entrar dins la vila i l'haurien destruïda tota, sinó que tenien també guerra los uns amb los altres, que sempre és així.

Fórem un dia d'estos que estiguérem aquí a veure una molt alta torre i se diu de los 40 màrtirs,[4] i aquí foren martiritzats. La sua festa és per lo més de gener o febrer. Santa Helena havia fet fer aquí una gran fàbrica i se coneix molt bé i se veuen molts corredors i grans soterranis. La torre té més de 300 escalons i d'ella se veu lo gran pla de Rama **[120v]** i algunes viles. Les terres són molt bones, i si fos de cristians hi hauria una gran horta.

Aquí hi ha alguns pocs mercants francesos. Tenen son vicecònsol, però moltes voltes ni poden venir a missa a causa de tanta mala canalla. Compren molt cotó filat i fluix i lo envien a Saida per portar-lo a França.

1. A l'ocasió, el pare Juan Pereira, gallec (Faccio, *op. cit.*, p. 106).

2. *bateu*: barca de poca grossària (*DCVB*).

3. El guillotinat del paper ha tallat pel mig la darrera ratlla del text, de manera que només es pot intentar la reconstrucció de la frase: 'aquí [per Rama] i vaig dir que primer a la Província'. És a dir, que abans d'anar a un lloc tan malsà s'estimava més tornar a Mallorca.

4. *40 màrtirs*: és una torre de cinc pisos, aixecada al segle xiii. Té una alçada de 27 m. i cada costa 9 m. S'hi puja per mitjà de 120 esglaons. Segons la llegenda, quaranta soldats cristians d'una legió romana foren morts en negar-se a oferir sacrificis als ídols. Per als musulmans, fa referència als companys del Profeta.

Lo governador no vol deixar enviar blat fora, que també n'enviarien molt, i si alguna volta lo permet, ha de ser en la nit, que si lo poble lo sentia li tallarien lo cap. No dic més de Rama per haver-ne ja parlat en l'entrada que vaig fer quan anava a la santa ciutat.

CAPÍTOL 48. *Del camí de Rama en Saida.*

Passats vuit dies en Rama, per tenir bona ocasió d'una gran caravana que partia per Jafa, mos partírem amb ella per esperar allí una embarcació per a Saida. Seríem més de mil persones de companya, i per ser tants los àrabos no s'atreviren a dir cosa ninguna, i així tinguérem bon camí. Per tot aquest no vaig notar cosa particular, sinó tot lo dit en altra part.

[**121r**] Arribàren en Jafa circa mig dia i per ser tants no cabíem en lo hospici, que sols és una casa, com queda dit en altra part, i per açò se donà providència per partir prest alguns, perquè alomenos quedàs lloc per a dormir los altres.

Circa la mitjanit me vaig partir de Jafa per Saida en un gros bateu que era de gregos i anava carregat de cotó. Fórem sis los religiosos que partírem, esto és, lo comissari d'Espanya i son company, lo de Portugal i son company, un mallorquí[62] i jo. Los demés volien anar a visitar la santa casa de Natzaret, per això se quedaren en Jafa. Per aquest camí vaig tornar veure lo que queda dit quan anava en la santa ciutat. Passàrem per junt lo monte Carmelo i se veu d'aquí part del convent i solament viuen aquí quatre religiosos. [**121v**] No teníem intenció d'anar en Acre, que és aquí prop, però per tenir vent contrari i ser ja prop la nit hi haguérem d'anar.

Donàren fondo en Acre i fórem tres en el nostre hospici. Fórem rebuts molt bé del President[63] i demés religiosos, que havia pocs dies que estaven oberts i havien estat molt temps tancats a causa de ser dins lo hospici la pesta i no deixava jo de guardar-me molt bé de tots ells i n'hi havia un que estava un poc malalt i era lo company del pare Ramon.[64] Aquest me contà la sua mort com fonc i moltes altres coses i tenia algunes coses sues, les que jo no hauria volgut de ninguna manera per lo gran perill.

Lo President, que era un religiós maltès, mos donà un bon sopar i

62. Pot tractar-se del pare Antoni Bibiloni, el qual s'estigué a Betlem el 1721 i a Ain Karem els anys 1723-1725. FACCIO, *op. cit.*, p. 79 i p. 100.

63. El pare Cèsar de Melita fou superior d'aquest convent del 18 d'abril de 1736 al 27 de març de 1737. FACCIO, *op. cit.*, p. 100.

64. *pare Ramon*: Ramon Vallmarí.

bona provisió per lo camí que mos faltava, que eren trenta llegües que hi ha d'Acre en Saida, i mos donà també de menjar [**122r**] per los que s'havien quedat a bordo per guardar la roba. Jo tenia lo meu trasportí[1] aquí. Vaig saber que no tenia perill de pesta i així lo vaig pendre i quasi lo sol post mos n'anàrem al bateu. Lo servidor d'aquest hospici que assistí a la mort del pare Ramon m'assegurà havia feta una mort com un sant. *Anima eius requiescat in pace. Amen.*

Dormírem fins a la mitjanit en el port d'Acre i luego amb molt poc vent mos partírem caminant tot lo dia per molt prop de terra. No se veu sinó algunes torres casi caigudes i algunes males viles, però no hi ha àrabos i se pot anar per terra, sinó que costa més.

Quasi a mig camí se mogué una tramuntana forta i molt contrari que mos fonc precís donar fondo prop de terra i esperar lo bon temps. [**122v**] No poguérem saltar a terra per no haver de pagar l'ancoratge, que val un sequí,[2] per haver aquí un bon port, i se diu la ciutat de Tir,[3] i los vaixells grossos que vénen a Llevant no tenen millor port que aquest, però la vila i cases no val res, que tot quedà destruït i sols hi ha quedat qui fa pagar l'ancoratge. En aquest port se diu que embarcaven los cedros de què Salomó féu lo temple en Jerusalem. També prop d'aquí són los pous dits de Jacob, com consta de l'Escriptura, i moltes altres coses notòries, les que veuen los qui van per terra. Passada de la mitjanit s'espessà lo vent contrari i prosseguírem nòstron camí per a Saida, però com quasi teníem calma, haguérem de mester fins lo endemà al mig dia. D'aquí se veien molt bé les muntanyes del monte Líban, que sempre són carregades de neu.

[123r] CAPÍTOL 49. *De la ciutat de Sai[da] i fora d'ella.*

Lo dia 18 arribàrem en Saida[4] quasi al mig dia. Esta ciutat no té port ningun, sent així que sempre hi ha vaixells i altres embarcacions franceses, i sols hi ha una mala platja, i quan fa tramuntana i mestral fort tenen

1. *trasportí*: matalàs de viatge.

2. *sequí*: nom amb què es coneixia també el ducat d'or de Venècia, *zecchino*.

3. *Tir*: nom de l'antiga ciutat fenícia que avui s'anomena Sur i pertany al Líban. Dista 87 kms. de Beirut. És documentada el III mil·lenni aC. Els croats s'hi establiren entre el 1124 i el 1291 i després caigué en una decadència absoluta. LADOIRE, *op. cit.*, p. 10, la veié completament arruïnada, i TOLLOT, *op. cit.*, p. 203, diu que és lloc molt pobre, un *hameau*, i que tenia les muralles derruïdes. Començà a refer-se'n al segle XVIII.

4. *Saida*: anomenada Sidó en l'antiguitat, és documentada també com Tir al III mil·lenni aC. Els croats la conqueriren el 1111 i la conservaren, bé que amb algun

molt perill les embarcacions. Havia aquí bon port en temps passat, però lo governador, perquè no hi anassen les galeres del gran turc, lo féu destruir i se coneix molt bé. En esta platja hi ha una petita isleta o roca que serveix per a lligar los bastiments i és molt al cas. També junt a terra hi ha un castellot que en altre temps seria molt fort i bo. Ara sols hi ha unes poques i de dolentes peces i no costaria res de pendre-lo, i dista de terra unes trenta passes i és menester bateu per passar a ell.

[**123v**] En esta ciutat de Saida, no molt lluny del mar, hi ha un gran camp,[1] esto és, com un gran convent amb sos clastos i aposentos, i dins d'aquí viuen tots los mercants i demés francos.[2] A l'una part tenim nosaltres la iglésia, que és un poc bona i sols esta és la parròquia, i aquí vénen tots los cristians francos i molts maronites. Lo nostre President sempre és lo curat o rector i sempre és francès. La sacristia no és mala, perquè aquest és lo convent principal de los francesos i sempre procuren per aquí, per lo que té bones robes i bons ornaments. Lo nostre hospici està a l'altra part del dit camp, junt a la casa del cònsol.[3] És molt bo i capaç i quasi tot nou. D'ordinari viuen aquí sis religiosos, però los que van i vénen són molts i casi sempre és lo número doblat per ser aquí la principal clau de Terra Santa i aquí fan cap tots los conductors[4] i quasi tot lo qui va i ve de Jerusalem. [**124r**] Tenim dins aquest camp lo senyor Procurador de Terra Santa i ell rep totes les conductes[5] que vénen de Cristianitat i les deposita en una gran caixa de ferro dins la celda d'un religiós que és Viceprocurador i ara és un de la mia província i se diu fra Ramon Closa.[6] També té clau de la gran caixa i lo un mai pot obrir sens

---

parèntesi, fins al 1291. El 1517 passà a formar part de l'Imperi Otomà. Al segle XVII, Fakr ed-Din la reconstruí, en part, però féu destruir el port per por de l'amenaça turca, i la ciutat començà una època més pròspera, gràcies al comerç amb França. TOLLOT, *op. cit.*, p. 205, veié que dues fortaleses havien protegit el port en una època anterior, però que en el moment que ell hi estigué només en quedava una i mig ensorrada.

1. *camp*: és l'adaptació al català de «campo», italianisme per *khan*, mot àrab que designa un espai quadrat tancat per murs.

2. Es tracta del *khan* Fransaoui o khan el-Frange, un dels que féu construir el ja esmentat Fakr ed-Din.

3. El consolat francès a Saida es fundà el 1615, segons B. Heyberger, *op. cit.*, p. 243.

4. *conductors*: vegeu p. 150, nota 7.

5. *conductes*: el diners a què es fa referència a la nota anterior.

6. *Ramon Closa*: Segons SANAHUJA, ofm, *op. cit.*, p. 457, aquest religiós català morí a Jerusalem l'11 de setembre de 1763, després de 46 anys de servei a Terra Santa.

lo altre per traure i posar lo diner, i altra clau té lo President. Se diu que hi ha molt diner. Jo he vista la caixa i és molt gran i ben tancada i tota de ferro per ser més segura, i aquí lo diner està més segur que en ninguna altra part per ser dins lo camp i prop lo cònsol, i ben tancat. D'aquí se proveeix tota la Terra Santa i tots sos convents i hospicis, que causa admiració lo diner que surt i que entra, i per lo que pot succeir n'hi ha de reservat.[1]

[**124v**] Dins lo mateix camp té lo cònsol una bona casa, i quan arriben bastiments francesos posen bandera. Lo mateix fan tots los dies de festa. Té lo cònsol per son confessor un caputxí, i tenen un petit hospici aquí mateix i sols són dos religiosos.També hi ha altre hospici de los pares jesuïtes i també solament són dos i ningu[n] és la parròquia, sinó nosaltres, i quan mor algun en los dits hospicis, sia qui sia, lo nostre President lo acompanya a lo enterro per ser ell sol lo rector. Lo mateix se fa en totes les demés parts que tenim convent, i tenen molta envídia los dits pares per haver-se de subjectar a açò, però no tenen altre remei, que així lo té concedit Terra Santa de molts pontífices i reis de França i no poden fer lo contrari, sien qui sien. Lo cònsol té altre capellà a la sua casa i quan ell vol ve a la nostra iglésia, i no fa falta,[2] particularment les festes.

[**125r**] La ciutat és un poc bona a causa del baixà, que viu aquí. Té son serrallo o palacio no molt lluny del camp i sempre se veuen en casa sua molts turcs grossos. Aquest baixà és com un virrei i té més poder i molt territori i arriba fins a Natzaret i lo mar del Tiberíades, i té molt tribut i solament de Natzaret té set bosses, com queda dit.[3] Té molts soldats de cavall i esta és la causa que per aquí no hi ha àrabos, i los

1. A Saida, hi havia caputxins, franciscans i jesuïtes, i tant aquí com a Acre, Trípoli i Alep, aquests religiosos s'estatjaven a l'alfòndec dels europeus, generalment francesos, però podien ser llogaters o bé propietaris de la part que ocupaven. L'alfòndec era concebut per a les necessitats mercantils i no era un lloc adequat per al mode de vida religiós d'oració i recolliment, segons B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 340.

2. *no fa falta*: cal entendre 'no hi falta.'

3. Segons B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 33-35, la família drusa dels Ma'n, capitanejada per Fakhr ed-Din II, aconseguí fer-se un territori gairebé propi cap al nord del Líban i la Palestina. Aquest personatge, molt hàbil per a la diplomàcia i el desenvolupament econòmic, sabé promocionar l'agricultura, el ram de la seda i l'atracció dels comerciants europeus. Aquesta política permeté de créixer notablement viles com Beirut i Saida. El 1635, Fakr ed-Din fou eliminat pels otomans, però la família Ma'n encara mantingué la seva influència fins al 1697 en què s'extingí. Els successors, la família sunnita dels Shihâb, no volgueren perjudicar aquell creixement econòmic i es mantingueren fins al segle XIX.

villanos no fan tantes maldats. També té bona música i molts dies fan mal de cap de tant sonar.

Tindrà, segons m'han dit, unes vint dones i d'elles té molts fills i ha molt temps que és baixà, esto és, quatre anys, i ja és molt, perquè quasi tots los antecessors dins poc temps los han llevat lo cap, si no han tingut temps de fugir, i d'ordinari és esta la paga que lo Gran Senyor [**125v**] dóna a los baixàs, perquè luego puga donar los puestos o vendre-los a altri, i perquè té temor que no se àlcien rei contra d'ells, i si lo Gran Senyor no lo fa, moltes vegades lo fan los seus vassalls mateixos, i lo mateix se fa en les demés parts que hi ha baixà.

Per la ciutat són molts los turcs. També hi ha molts gregos i un gran barrio de judíos, que estan molt prop del nostre hospici, i de les finestres i terrat se veuen les sues cases, i tots saben la llenga espanyola, i gusten sempre de parlar, com queda dit de los de Jerusalem. Les judías, los dissabtes, que és la sua festa, van ben vestides i aporten un gran plat de plata o estany en lo cap, com un sombrero sens cofa, i n'hi ha de guapes, i se deixen veure i no se donen vergonya de res. Des de los terrats nostres se senten los crits que fan molts dies en la sinagoga, i són[1] molt forts. Les dones no poden anar-hi i sols de los terrats escolten, i de lo un terrat passen a tots els altres.[2]

[**126r**] També en esta ciutat hi ha molts maronites catòlics romans i tenen alguns sacerdots que los governen, i són de millor qualitat que los de Terra Santa i no mos costen res i vénen molt a la nostra iglésia, ademés que van a la sua.[3] Dins la ciutat mateixa també hi ha alguns sacerdots gregos catòlics, i aquí, a causa del baixà i de ser prop del monte Líban tothom viu a la sua llei, com volen, i no va tan rigorós com altres parts.

Té esta ciutat unes dotze mesquites i les de més[4] eren iglésies de los cristians. Se veu una molt gran que era la catredal i se deia Sant Andreu, i per ser obra forta encara se conserva. Los santons de dites mosquees són molt cridadors i bona part del dia sempre criden, particularment lo divendres. Fan mal de cap de tant cridar, i també en les nits. També tenen per la ciutat diferents banys i molt bons, i tots van a ells.

1. *són*: abans diu 'és', que el copista no ha ratllat, tal com devia pensar fer.

2. *els altres*: és correcció meva d'acord amb el sentit; el manuscrit diu 'l'altre.'

3. Segons B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 408, els primers maronites que anaren a estudiar a Roma ho feren el 1578 i el 1581. Es van instal·lar al Col·legi dels Neòfits, fins que el 1582 es va construir un altre edifici per a aquests alumnes orientals.

4. *de més*: vol dir la major part.

[126v] CAPÍTOL 50. *D'altres coses fora la ciutat de Saida.*

Esta ciutat de Saida té les muralles molt rònegues i estan ben segurs fora d'estes. Luego se troben una infinitat de sepulcres. A l'una part són de turcs, a altra de gregos i altra de judíos. A los de los turcs n'hi [ha] alguns de bons d'alguns baixàs i turcs grossos. Los turcs[1] no fan falta,[2] com queda dit parlant de los de Jerusalem, que van allí a menjar i fumar i contar rondaies tots los divendres.

Cosa d'una hora lluny de la ciutat hi ha una muntanyeta i se diu lo monte Sidon, i aquí són los sepulcres de los francos i maronites i també n'hi ha alguns de bons d'alguns rics mercants, i aquí hi ha també alguns religiosos enterrats, i per ser aquest lloc lluny de la ciutat hi costava molt de pujar los morts. Los dies que jo era en esta ciutat, Terra Santa comprà un clos no molt lluny de la ciutat que era un jardí i ara servirà de sepulcres per [...][3]

[127r] Les figues d'estes figueres són tan grosses com unes carabasses. No les he vistes madures. Los figons eren com los dos punys i fan les figues a ramells. Altres arbres se veuen en este orde, que són los mateixos de Cristianitat, i sempre anam segurs a passetjar i hi ha alguns jardiners maronites.[4]

Cosa de tres llegües d'aquí hi ha un convent de monjos gregos, tots catòlics romans, i aquí viu lo patriarca grego catòlic, i seran alguns deu bisbes, qui quasi tots han estudiat a Roma i són bons estudiants i bons cristians.[5] Quan mor lo patriarca, los dits bisbes fan elecció i lo Pontífice romà lo confirma i li envia lo pàlit, i aquest se diu lo patriarca antioquenyo[6] i és un dels quatre patriarcats. Tots los bisbes gregos catòlics i tots los pretes gregos catòlics i demés monjos i convents de tot lo Llevant són súbdits del dit patriarca i són molts i bons. **[127v]** Aquest patriarca vingué en lo hospici de Saida lo temps que jo m'hi trobava i estigué sis dies. Li besàrem la mà tots los religiosos i és un sant homo i bon estudiant,

1. *turcs*: és correcció meva segons el sentit; al manuscrit, 'turcas'.

2. *fan falta*: cal entendre no hi falten.

3. Hi ha les pàgines 246 i 247 arrancades i el text que ve a continuació no té relació amb el que l'autor ha explicat fins aquí.

4. TOLLOT, *op. cit.* p. 206, explica que al voltant de la vila hi ha molts horts amb tota mena d'arbres fruiters i, sobretot, de moreres per a la indústria de la seda.

5. A més del col·legi esmentat a la nota 3 de la p. 145, el 1627 el papa Urbà VIII va fundar el Col·legi Urbà per atendre la formació del clergat destinat a les terres d'infidels o herètics. B. HEYBERGER, *op. cit.*, p. 408.

6. *antioqueño*: d'Antioquia.

i ha estat en Roma catorze anys. Vingueren en sa companya quatre sacerdots monjos i son secretari, i també són bons estudiants. Hi hagué de venir de nit perquè totes les vegades que ve ha de fer regalo al baixà. Vingué per compondre algunes coses contra lo patriarca cismàtic grego que viu en Damasc i sortí molt victoriós.

Algunes vint llegües d'aquí és lo monte Líban, i en ell també viu lo patriarca de los maronites, que sempre és estat catòlic romà. També té molts bisbes i molts convents subjectes, i tots los pretes sacerdots maronites los ordena i estan subjectes a ell i són moltíssims en diferents parts de la Turquia, i diu de pontifical amb los mateixos ornaments que la Iglésia romana, així com queda dit de los papassos maronites i se dirà més avant.

[128r] CAPÍTOL 51. *De com vaig partir de Saida per Xipre.*

Dia 1 de juny de 1736 per la nit partírem per Xipre amb un vaixell francès. Lo patró se diu musú Artau. És molt bon home i en tot son bastiment tots eren bona gent. Aquest és capità d'un vaixell i és tot seu,[1] per lo que està molt ric i aguanya molt. Aquest vaixell era tot carregat de cotó i quasi tot filat, que valia molt. També aportava arròs i altres robes. Féu molt bona provisió i fonc molt ben menester, com se dirà més avant. Tots los qui anàvem en aquest vaixell érem vint-i-sis, esto és, lo capità, lo segon capità, l'escrivà. Los demés eren mariners i los passatgers érem cinc, esto és, dos religiosos i un jesuïta llec i dos minyons maronites que anaven a Roma per estudiar per ser papassos i sacerdots, com queda dit en lo capítol passat, i apareixien bons minyons i lo un era ben ric, que no és poc.

[128v] Partírem, pues, de Saida per a Xipre per fer allí més provisions, que van allí més a barato que a ninguna altra part. A mitjanit mos posàrem a la vela, però férem molt poc camí, i quan se féu de dia mos trobàvem encara davant de Saida i lo vaixell era molt mal caminador i sempre vent contrari, sent així que amb lo mateix vent tots mos passaven al davant. L'endemà mos trobàrem prop d'Acre i davant lo monte Carmelo i mai acabàvem de perdre de vista la terra firme, sentint molt calor.

Per fi, passats cinc dies descobrírem Xipre i rodàrem bona part d'aquesta isla, sempre amb vent contrari. Lo que més se veu per les costes d'esta isla són pedres i mala terra i molt poca gent, com queda ja dit, i no havia molt temps que era estada la pesta i no deixàvem de guardarmos molt bé.

1. *tot seu*: vol dir que no fa companyia amb ningú.

[129r] CAPÍTOL 52. *De l'arribo de Xipre i altres coses.*

Lo dia 7 de juny arribàrem en el port de Làrnaca de Xipre i per no sebre[1] del cert si la pesta hi era, no saltàrem a terra fins a la tarda, que sabérem que lo convent era obert, que sempre que dura la pesta estam ben tancats. Com queda dit, fórem en nòstron convent i fórem rebuts amb lo mateix amor de quan vinguérem de Cristianitat. Trobàrem aquí lo conductor d'Espanya i tinguérem moltes notícies.

Tots los dies anàvem a passetjar i vaig veure molt bé tot aquesta ciutat, lo que no havia fet a l'anada. Fonc a veure la casa del cònsol francès i inglès i són molt bones, i tenen bons jardins sens aiga bona. [**129v**] Se féu en estos dies la novena de Corpus i venia molta gent a la iglésia i se feren totes les funcions com en Cristianitat, sinó que no hi ha capellans i sols nosaltres som los rectors.

Lo Guardià d'aquest convent té obligació de fer les provisions per los religiosos qui partiran, encara que lo capità amb qui van los té de fer la vida en la sua taula, però perquè vaja millor fan aquí una bona provisió de pa, vi i gallines, i paga lo Guardià d'aquest convent per cada religiós dos reals de vuit per fer provisions, i n'hi ha lo bastant perquè va tot molt a barato, com queda dit.

No dic res més d'aquí perquè en altra part he parlat llargament de Xipre i d'este convent, sols dic que és mala estada per a los espanyols i molts s'hi moren per febres. [**130r**] Per a los italians i altres nacions és millor i ara hi ha dos rectors o cures, que són un francès per la nació i altre espanyol de la llenga grega.

CAPÍTOL 53. *De la partida de Xipre per Marsella i del camí.*

Lo dia 10 per lo matí tornàrem a bordo del vaixell. Havent estats quatre dies en lo dit convent, mos posàrem a la vela per Cristianitat. Començàrem ja a tenir vent contrari i en tot lo dia sols caminàrem unes cinc llegües, sempre fent bordos,[2] i continuà lo dia 12 així mateix. Arribàrem aquest dia prop d'altra ciutat de Xipre i se diu Limassol[3] i sempre amb vent contrari.

1. *sebre*: saber.

2. *fent bordos*: el *DCVB* diu que bordo és la distància que recorre una barca entre volta i volta. En aquest cas cal entendre que el vaixell anava endavant i endarrera.

3. *Limassol*: o Lemessós. Al manuscrit, Llimassó. Ciutat situada a la costa sud, a 81 kms de Nicosia. És una ciutat molt pobra en monuments, perquè un terratrèmol (1584) la destruí del tot. Actualment és la segona ciutat de Xipre.

Lo dia 13 descobrírem lo cap Blanc,[1] que és l'última terra de Xipre i sempre continuà lo mateix vent contrari.

[**130v**] Lo dia 14, vent contrari i fórem fora de Xipre.

Dia 15, vent més fort i contrari mos féu tornar atràs en Xipre i donàrem fondo en Limassol, que és una bona badia, i aquí estiguérem fins lo dia 17. Vaig saltar en terra i aquí trobàrem los companys que havíem deixats en Saida i havien partit deu dies després de nosaltres. Aquí no hi ha més que veure que un castell que era de Sant Joan de Malta. Vui és de moros i és un poc bo. Les cases són com les de Làrnaca i també tot va baratíssim.

Lo dia 17 per lo matí posàrem vela i en aquest dia sols arribàrem al cap de Gata,[2] que dista unes dues llegües de Limassol.

Dia 18. Calma. Per la tarda poc vent i fórem davant altra ciutat de Xipre i se diu Pafos.

Lo dia 19 poc vent i contrari.

Dia 20. Fórem fora lo últim cap de Xipre. Poc vent. Tramuntana petita, i aquest dia mos passàrem davant los companys per caminar més son vaixell.

[**131r**] Lo dia 21 continuà lo mateix vent petit, però no tan mal.

Dia 22. Un poc de bon vent de tramuntana. Lo camí hora per llegua i fórem dins lo canal de Rodes.

Dia 23. Mestral fort tota la nit i molt mal, i prosseguí tot lo dia. Se va veure un vaixell molt gros i una barca grega.

Dia 24. Lo mateix vent no tan fort. Molt treper[3] i no se pogué dir missa.

Dia 25. Vent més contrari, casi bonança. Poca via.

Dia 26. Vent ponent petit. Se va veure un bastiment.

Dia 27. Lo mateix vent dolent. Se descobrí una isla dita Scarpanto.[4] Aquest dia per lo matí encontràrem deu embarcacions de turcs: tres caravel·les, una nau de guerra i sis saiques, i venien de Constantinoble i anaven a Alexandria. La nau era bona i aportava seixanta canons i més de mil moros. Les caravel·les també eren bones, però no aporten tants canons com la sultana. Les saiques són bastiments petits i anaven carregats

1. *cap Blanc*: és constituït per la prolongació de la muntanya de Troados.

2. *cap de Gata*: al manuscrit, Lagate.

3. *treper*: vegeu p. 155, nota 7.

4. *Scarpanto*: illa del mar Egeu, situada entre Rodes (45 kms.) i Càndia (100 kms.). Té molt a prop l'illeta Caso (7 kms.). Té forma allargassada (48,5 kms. de llarg per 15 kms. d'ample), amb una superfície de 288 km^2.

de fusta per a fer caravel·les. [**131v**] Lo nostre capità tingué d'anar a bordo de la sultana a prestar lo jube[1] i mos tingueren entretinguts cosa de dos hores. Per la tarda d'aquest dia descobrírem terra en dues parts i vérem una altra embarcació.

Dia 28. Calma sens ningun vent, i en la tarda fórem molt prop del port de la isla de Rodes.[2]

Dia 29. Més calma. Més prop de terra. Tot lo dia bonança sens fer gens de camí.

CAPÍTOL 54. *Tot lo passat i vist en lo mes de juliol.*

Dia 1. Vent mestral molt fort i contrari mos féu tornar arrera prop de Scarpanto, isla petita. Tot lo dia mal temps sens porer dir missa de fortuna.[3] Tot lo dia jeure sens porer estar segurs.

Dia 2. Fórem prop d'altra petita isla i se diu lo Caso.[4] Més. Descobrírem la isla de Càndia caminant amb vent petit.

Dia tres. Fórem a la costa de Càndia. Vent contrari no mos deixà més passar avant. Més. En la nit no se pogué dormir [**132r**] de tempestat. Les ones més altes que lo vaixell i grossa fortuna i no se dormí gens. Tornàrem porp de Scarpanto.

Dia quatre. S'apaciguà un poc la tormenta i fórem a pendre port a la Càndia i donàrem fondo prop lo cap de Salomó. Aquí estiguérem dos dies. Fonc en terra dos vegades i férem aiga i rentàrem la roba. Esta terra de Càndia és molt fèrtil, així com Xipre, però se veu molt poca gent. En dos dies que aquí estiguérem no vàrem veure més que tres monjos gregos cismàtics que aportaren a vendre formatges i són tan miserables com los de Xipre. Los turcs pensaven que érem maltesos cossaris i no gosaven acostar-se. Sols vérem uns pastors que fugien de nosaltres. Feta provisió d'aiga, lo dia 7 mos tornàrem posar a la marxa sens tenir vent.

1. *jube*: mot no identificat.

2. *Rodes*: illa grega de la mar Egea d'uns 1.460 km² de superfície i uns 400 km de perímetre. Els cavallers de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem s'hi instal·laren en ser expulsats de Sant Joan d'Acre (1291). Entre aquest any i el 1522, en què l'illa fou conquerida pels otomans, hi construïren una catedral, el palau del gran mestre de l'Orde, dos hospitals i els edificis on s'albergaven les diferents llengües en què estava organitzat l'Orde.

3. *fortuna*: cal entendre per causa de la fortuna, és a dir, la mar avalotada.

4. *Lo Caso*: illeta de 67 km² al sud-oest de l'illa Scarpanto, de la qual està molt a prop. És muntanyosa i el seu punt més alt arriba als 956 m. El 1537 fou ocupada pels otomans.

Lo dia 8, vent contrari costetjant i bordetjant Càndia i sempre prop de terra, sens fer camí bo, sinó dolent. [**132v**] En aquesta part de la Càndia donàrem fondo i estiguérem, com tinc dit, dos dies esperant lo bon temps, però mai vingué. Fórem a terra a buscar aiga i la que trobàrem fonc molt dolenta, perquè era un pou molt brut, però per a aquella ocasió fonc la millor del món per a nosaltres. En aquest port rentàrem la roba i vingueren alguns villanos per buscar remei d'algun mal que patien, perquè saben que en tots los vaixells hi va metge, però no volgueren fer lo que los digué lo nostre cirurgià[1] i se'n tornaren així com vingueren. Una tarda fórem altra vegada a terra. Férem llenya, que n'hi ha en abundància i vérem bon ramat de moltons i ovelles. [**133r**] Tota la tarda estiguérem en terra i ningú mos digué res, perquè tenien més temor que altra cosa. Anàrem a caçar amb escopetes i no matàrem res.

Esta isla de Càndia és molt abundant de tot, així com Xipre, però per falta de compradors va tot barato. Per un ral de vuit nos donaven cinc tocinos verros i truges, però jo vaig dir al capità que no prengués tal cosa que mos faria estar malalts a tots, i lo féu desembarcar, que ja era dins la llanxa.

[**133v**] Dia 9. Tramuntana forta mos féu tornar atràs i no hi hagué remei de passar per lo archip[i]élago, sinó per l'altra part de Càndia. Tramuntana mala.

Dia 10. Vent més contrari. Mos fou precís dixar la costa de la Càndia i anar bordo a la Barbaria. Mestral fortet.

Dia 11. Vent més contrari. Fórem prop de Barbaria, però no se va veure terra clarament.

Dia 12. Vent contrari ponent a la part de Barbaria, i per no anar a ella férem altre bordo a la Càndia. Lo mateix mal vent. Molt engronsar.[2]

Dia 13. Mestral i tramuntana molt mala. Se tornà a descobrir Càndia i sempre rodant.

Dia 14. Lo mateix vent dolent i més fort. Se va veure un vaixell que fugia molt de nosaltres.

Dia 15. Lo mateix dels altres dies.

Dia 16. Lo mateix vent i més fort. Mos fonc precís tornà en Càndia per tan mal temps. Lo mateix féu un pinquo[3] que encontràrem. Volíem donar fondo [a] una isla petita dita el Goso, però no poguérem per tanta tormenta i vent contrari. Lo pinquo sí per ser més petit i millors mariners

1. *cirurgià*: al manuscrit, 'silurgià'.
2. *engronsar*: gronxar, balancejar-se.
3. *pinquo*: per pinc, vaixell mercant més aviat petit.

que los nostres. [**134r**] Esta isleta se diu lo Goso i no és habitada de ningú, però casi sempre los cossaris maltesos tenen aquí son niu i fan aiga i llenya. Aquí havia dos bastiments maltesos que esperaven la sua. No poguérem parlar amb ells, però sabérem que havia un capità mallorquí, dit lo Janet, i aquest dia se començà a donar lo pa i vi taxat[1] a tothom, que mai lo havíem vist, i se donava una galeta a cada menjar i no més, i eren tres cada dia. Per los mariners era molt mal. Per a nosaltres no tant, que ja mos bastava i teníem bescuit.

Dia 18. Sempre lo desditxat mal vent fort i contrari. Fortuna grossa i molt perill. Fonc precís llevar les veles i anar sols a la capa[2] sens porer donar fondo ni anar avant, i la nit molt mala.

Dia 19. Prosseguí la mateixa fortuna i mal vent i perdérem lo camí que havíem fet en vuit dies, i encara bon goig.[3] En la nit molt treper i tots enfadats i cansats de treballar.

[**134v**] Dia 20. S'apaciguà la fortuna, sempre a la costa de la Càndia. Calma sens vent buscant lo que havíem perdut.

Dia 21. Bonança. Vent en popa, però tan petit que no mos movíem i no poríem arribar en el Goso.

Dia 22. Lo mateix vent contrari i fort dels dies passats mos féu perdre lo poc que havíem avançat, i a mitjanit, calma.

Dia 23. Vent contrari. Arribàrem en dret del Goso i per la nit vent més fort i contrari.

Dia 24. Lo mateix mal vent. Fórem altra vegada i no se descobria terra de ninguna part. En la nit va anar pitjor.

Dia 25. Tramuntana forta. Fórem molt prop de terra de Barbaria. Giràrem per Càndia altra volta. En la nit molt treper. Aquest dia se començà a donar poca aiga.

Dia 26. Sempre lo més mal vent i vent que tornàvem al Goso. Giràrem altra vegada per Barbaria i fórem molt prop de terra.

Dia 27. Lo mateix vent. Molts bordos. En la nit molt desasosiego.[4]

Dia 28. Lo mateix vent, però no tan fort, i cessà lo treper, i anant sempre a la costa de Barbaria i fórem davant lo golfo de la Sidra.[1]

1. *taxat*: racionat.

2. *anar a la capa*: disposició de la nau de vela que, no faltant-li vent, no camina gens o camina molt poc. Aquesta maniobra es fa quan hi ha temporal, però també quan cal esperar una altra barca (*DCVB*).

3. *bon goig*: expressió que dóna a entendre que encara es pot estar content, que podria haver estat pitjor.

4. *desasosiego*: correcció meva, al manuscrit, 'desosiego'.

1. *Sidra*: al manuscrit, Cidra. Nom donat a les dues grans entrades que forma la

[**135r**] Dia 29. Vent mestral petit i contrari. Sempre a la costa de la Barbaria. En la nit bonança. Res de camí.

Dia 30. Vent de tremuntana un poc bo, però petit.

Dia 31.[2] Lo mateix vent bo i se feia quasi llegua per hora i ben dret, que havia molts dies que no havíem fet tant i mos trobàvem al mig del golfo de la Sidra.

CAPÍTOL 55. *Lo vist i succeït per lo mes d'agost.*

Dia 1. Vent bo, sinó que mos acostàvem massa la Barbaria i no se veia.

Dia 2. Bon temps com lo dia passat. Casi llegua per hora i alegrament tots.

Dia 3. Continuà lo vent petit, quasi calma, i mos trobàvem quarantasis llegües lluny de Malta; no se va porer veure.

Dia 4. Gran calma i no res de camí.

Dia 5. Més calor i calma sens moure-mos.

Dia 6. Lo mateix del dia antes. Més calor.

Dia 7. Vent contrari mestral. No mos deixaren anar a fer aiga en una isleta que se diu la Lampedusa,[3] i no és de moros ni de cristians, sinó de tots.

[**135v**] Dia 8.[4] Vent bo i favorable. Fórem molt prop de dita isleta i per tenir bon temps no saltàrem en terra. Hi ha una capella de cristians i una mesquita de moros, i los maltesos se'n cuiden. Prop d'aquí se veu una roca molt alta i se diu lo Llampió.[5] Més. Se descobrí altra isleta i se diu la Llinoso,[6] i vàrem veure un gànguil[7] francès.

Dia 9. Temps variable, ara bo, ara no, ara ni un ni altre. Se descobrí la Pantel·lària, terra d'Espanya. Llamps i trons i aiga.

Mediterrània a l'Àfrica septentrional. El golf de Sidra es correspon amb la Gran Sirte, situada al nord de Líbia.

2. *31*: és correcció meva d'acord amb l'ordre cronològic; el manuscrit diu '30'.

3. *Lampedusa*: illa al sud-oest de Sicília, de la qual dista 205 km. Té 11 kms. de llargària i 20 km² de superfície.

4. Dia 8: Abans d'aquesta anotació n'hi ha una altra corresponent també al dia 8, però tota ratllada: 'Dia 8. Se apasiguà la fortune y vingué la calme y ningun vent. Senpre a la costa de Càndia buscant lo perdut'.

5. *Llampió*: per Lampione, illeta de 700 m. de llarg per 180 m. d'ample a 18 km de Lampedusa.

6. *Llinoso*: per Linosa, illeta (3,5 km de llarg per 3 km d'ample) situada al sud-oest de Sicília.

7. *gànguil*: vaixell de càrrega amb un sol pal de vela llatina devers la part central i amb la popa i la proa iguals de forma (*DCVB*).

Dia 10. Fórem passada la Pantel·lària. Descobrírem terra ferma a la part de Tunis. Giràrem per tenir vent contrari. Bona pluja.

Dia 11. Vent contrari. No poguérem donar fondo prop lo cabo Bono.[1] Tornàrem prop la Pantel·lària en la nit. Lo vent més fort i contrari.

Dia 12. Donàrem fondo prop un castellot i una mala vila de moros que se diu Gal·lipoli.[2] Férem provisió d'aiga, de què teníem més necessitat, i no trobàrem res per menjar. [**136r**] I no volgueren que saltàssem en terra perquè no sabéssem què cosa era. Aquí vam veure dues fragates cossaris de moros i seríem, per terra, unes vuit llegües de Tunis, i se llevà aquest dia una galeta de lo que donaven a menjar.

Dia 13. Mos posàrem a la vela pensant tenir bon temps i fonc el contrari. Tornàrem prop la Pantel·lària i se va veure una tartana que caminava més que nosaltres.

Dia 14. Fórem molt prop del cabo Bono i vérem la badia de Tunis. Vent petit i contrari. Descobrírem un vaixell i dues tartanes i vérem l'antiga Cartago,[3] Porto Farina[4] i altres coses.

Dia 15. Fins al migdia, calma. Després vent bo, dos llegües per hora. En la nit millor vent en popa fresc, que mai n'havíem tingut. Per lo matí se descobriren les muntanyes de Sardenya i tots tan contents per lo bon temps.

Dia 16. Vent en popa ben fort i bo fins a la nit. Tot lo dia a la costa de Sardenya. Vérem moltes torres i poques viles i cinc isletes petites. En la nit, calma.

[**136v**] Dia 17. Vent de tramuntana contrari i mos apartàrem molt del bon camí.

Dia 18. Vent contrari. Mos feia anar a la Còrsega. Poca via i dolenta, i la tramuntana enfadosa.

Dia 19. Vent mestral contrari i calma i se descobreix clarament la Còrsega, i molta calma mala.

Dia 20. Més calma. Per la tarda vent més contrari i fora de camí.

1. *Bono*: en català Bon, nom de râss Addar, cap de la costa de Tunísia, a la península de Bon, davant Sicília.

2. *Gal·lipoli*: Indret no localitzat. Jean-Baptiste TOLLOT, *op. cit.* p. 84, diu que d'Alger cap a Llevant hi ha un lloc anomenat Galipe i precisa que el pare Jean-hau (sic) a la seva *Description du voyage en Levant* l'anomena equivocadament Gallipoli.

3. *Cartago*: vol dir les ruïnes d'aquesta ciutat, a 17 kms. de Tunis. TOLLOT, *op. cit.* p. 348, també les veié i diu que eren sobre un turó i molt esteses sobre un territori ampli. S'hi podien comptar fins a disset cisternes.

4. *Porto Farina*: a prop de Binzert i al costat d'una llacuna.

Dia 21. Calma més grossa. En la tarda vent contrari, tramuntana i mestral, i les costes de Còrsega.

Dia 22. Vent petit i contrari. Poca via i molta paciència.

Dia 23. Calma fins mig dia a dos hores. Ponent bo i fresc en la nit i matí. Quasi vent en popa petit.

Dia 24. Temps variable: ara bo, ara no, ara gens. Molt treper sens vent,[1] les ones més altes que el vaixell. Sens vent en la nit. Se descobriren les muntanyes de França i també dos vaixells. Tota la nit sens dormir. Molta maror, tempestat de trons i llamps i aiga forta, i més treper i sempre engronsar. Vent dolent i la nit molt llarga.

Dia 25. Grandíssim treper. Fórem prop la costa de França, davant d'unes isles no molt lluny de Toló.[2] Poca via a causa del treper.

[**137r**] Dia 26. Vent contrari. Fórem prop lo port de Toló. Sempre bordos no aguanyant res. Se veren moltes tartanes i en la nit molts focs. Vent més fort i contrari.

Dia 27. Lo mateix vent contrari i més fort. Mos fou precís tornar arrera en el port de Toló per veure si porien fer aquí la corentena, i no fonc possible per anar carregats de cotó i per no tenir aquí nosaltres comissari de Terra Santa. Fonc a terra en el port i és boníssim, i aquí té lo Rei de França los vaixells de guerra. N'hi havia 26 de ben bons. Lo port és bo i artificial i costaria molt de fer.

1. Vegeu p. 1555, nota 7. Aquí 'treper' té el mateix significat que el *Diccionari de la llengua catalana,* de Pere Labèrnia, Barcelona, 1865, atribueix a 'trapeig'.

2. Toló: Ciutat de Provença (Occitània). Després de ser annexada a França per Lluís XV, es convertí en un centre militar i més tard, ja als segles XIX i XX, fou la base de l'esquadra francesa de la Mediterrània. Hi destaquen l'església de Santa Maria la Major (segles XVII-XVIII) i la gran torre de la Mitra.

EL CUESTIONARIO DE LA CONGREGACIÓN DEL CONCILIO (1867) PREPARATORIO DEL CONCILIO VATICANO I. LA RESPUESTA DE JOSÉ CAIXAL Y ESTRADÉ, OBISPO DE URGEL[1]

SANTIAGO CASAS RABASA

Desde que Pío IX anunció su intención de convocar un concilio ecuménico hasta su apertura transcurrieron cinco años (1864-1869). Los motivos de esta dilación fueron de carácter político-religioso, debidos en gran parte a la situación política que se vivía en la península itálica y a las reacciones de los gobiernos liberales a la publicación de

1. José Caixal y Estradé nació en Vilosell (1803) y murió, desterrado, en Roma (1879). Estudió en la Universidad de Cervera, donde también enseñó. Colaboró con san Antonio María Claret en la puesta en marcha de la Librería Religiosa y en la fundación de los Claretianos. Sufrió varios destierros motivados por su postura a favor de los carlistas y por su oposición a los decretos liberales del gobierno. En 1853 fue nombrado obispo de Urgel. Allí puso en marcha el Instituto de la Sagrada Familia de Urgel (1859). Participó en el Concilio Vaticano I. Fue senador en Cortes por la provincia de Tarragona (1871). En la tercera guerra carlista fue nombrado vicario general castrense de las tropas carlistas. Para una mayor profundización en la figura de Caixal, véase, *Enciclopedia Espasa-Calpe*, Barcelona 1923, X, p. 471; *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie ecclésiastique*, Paris 1949, XI, pp. 247-248; *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, Madrid 1972, I, pp. 304-305; F. MESTRE SAURA, *El bisbe Josep Caixal i Estradé*, en AST 67/II (1994) 377-396; *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona 1998, I, p. 380.

la encíclica *Quanta cura* y del *Syllabus* (diciembre de 1864). No obstante, este período no fue un tiempo de inactividad en orden a la preparación del Concilio. De hecho, en marzo de 1865 ya habían llegado las respuestas de casi todos los cardenales residentes en Roma (veintiuno) preguntados por el papa sobre la oportunidad del Concilio; y en abril de 1865, Pío IX consultó a treinta y cuatro obispos europeos,[2] también *sotto segreto*, sobre los temas que a su juicio debían tratarse en la reunión conciliar. Para el estudio de las respuestas de los prelados nombró una comisión de cinco cardenales (Constantino Patrizi, Karl August von Reisach, Antonio Panebianco, Giuseppe Andrea Bizarri y Prospero Caterini),[3] que además debían poner en marcha toda la maquinaria organizativa del Concilio.

La situación política de la península itálica, con la evacuación de las tropas francesas de la Ciudad Eterna, junto con la proverbial lentitud del trabajo curial, condicionó el trabajo de la Santa Sede de tal manera que hasta 1867 no fueran examinadas las respuestas de obispos y cardenales; es decir, pasaron dos años desde su llegada hasta su primer examen. En efecto, monseñor Luigi Jacobini[4] recibió el encargo, en julio de 1867, de hacer un resumen de las respuestas enviadas por cardenales y obispos a la Santa Sede, para presentarlas a la comisión de cardenales a final de año.[5] Mientras tanto, siguieron los preparativos con el envío de consultas a los obispos orientales a través de Propaganda Fide.[6] Con todo, la intención de Pío IX de convocar el Concilio parecía firme a pesar de la situación mundial tremendamente frágil desde el punto de vista político y religioso.

2. Seis de ellos españoles: de Ávila, Burgos, Compostela, Salamanca, Valencia, Valladolid y Zaragoza. El resto de «naciones» consultadas fueron Italia, Francia, estados austriacos, Inglaterra, Bélgica y Baviera.

3. A la que más tarde se unirían Alessandro Barnabò, prefecto de la Congregación de *Propaganda Fide* y el cardenal Luigi Bilio.

4. En aquel entonces consultor y secretario de la Comisión para la Disciplina Eclesiástica.

5. Cfr. Mansi 49, 201-238.

6. Cfr. Mansi 49, 179-182.

1. Génesis y contenido del Cuestionario de la Congregación del Concilio

En diciembre de 1866, obispos de todo el mundo recibieron la invitación de Pío IX para participar, en Roma, en la actos del 1800 aniversario de la muerte de san Pedro y san Pablo.[7] Con motivo de dicha celebración, Pío IX reunió en Roma a una gran cantidad de obispos de todo el mundo (unos 450), dejando patente a los ojos de las naciones la unidad que existía en la Iglesia en torno a su persona. Los actos, que incluían varias canonizaciones, se desarrollaron en el mes de junio de 1867. Este centenario pudo ser, originariamente, el momento elegido por el papa para iniciar el Concilio, de no haber mediado los conflictos políticos y las propias dudas del pontífice.[8] Al final, fue el tiempo elegido para hacer pública su decisión de convocar un Concilio ecuménico que se iniciaría el 8 de diciembre de 1869.[9]

En este contexto, de anuncio de la celebración de un próximo Concilio ecuménico y después de varios años de consultas y preparativos, el prefecto de la Sagrada Congregación del Concilio, órgano antecesor de la Congregación del Clero, distribuyó entre los padres un cuestionario sobre temas de disciplina eclesiástica. Efectivamente, el 6 de junio de 1867 todos los padres presentes en Roma recibieron un cuestionario que llevaba por título «Quaestiones ab apostolica sede episcopis proponuntur circa graviora ecclesiasticae disciplinae capita». En principio, el cuestionario iba a ser distribuido solamente a los padres presentes en el evento eclesial, pero más tarde la protesta de algunos prelados hizo que también fuera cursado a aquellos que lo habían pedido expresamente. El plazo para contestar era de tres o cuatro meses, pu-

7. Texto de la carta invitando a la celebración en Mansi 49, 239-242, fechada el 8 de diciembre de 1866.

8. «Pertanto Pio IX dovette rinunciare alla sua prima idea, che era di convocare il concilio per il 1867 in coincidenza delle celebrazioni per il centenario del martirio dei Santi Pietro e Paolo, però rimase fermo nel suo proposito e volle che le solenni celebrazioni di quell'anno servissero ad annunciare pubblicamente il grande avvenimento» (M. Maccarrone, *Il Concilio Vaticano I e il «Giornale»di mons. Arrigoni*: Italia Sacra 7-8, Padova 1966, I, p. 137). En el mismo sentido, Aubert, R., *Vatican I*, Paris 1964, p. 46; TH. Granderath, *Histoire du concile du Vatican depuis sa première annonce jusqu'à sa prorogation d'après les documents authentiques*, Bruxelles 1907, I, p. 67.

9. Consistorio del 26 de junio de 1867. Texto en ASS 3 (1867) 3-10.

diéndose remitir a la Congregación del Concilio o directamente al Santo Padre.

El Cuestionario fue redactado en vistas de la reunión de obispos de junio de 1867 siguiendo un deseo personal de Pío IX. Su elaboración corrió a cargo de una comisión del Santo Oficio dirigida por monseñor Prospero Caterini, prefecto de la Sagrada Congregación del Concilio, que trabajó en ello durante el mes de mayo de 1867 basándose en la experiencia de esa Congregación[10] y en las visitas *ad limina* de los últimos años. Las preguntas que se efectuaban eran un total de diecisiete en las que se recogían los más variados aspectos de la vida eclesial diocesana.[11] En términos generales, era un cuestionario eminentemente práctico centrado en la disciplina eclesiástica.[12] En particular, abordaba cuestiones referentes a los sacramentos y a su administración (las cuatro primeras preguntas), con especial atención al bautismo y al matrimonio; la formación del clero y su incardinación (preguntas cinco, siete, ocho y nueve); la educación católica (sexta pregunta); los nuevos institutos religiosos (décima pregunta); cuestiones canónicas y de potestad del obispo en el gobierno de la diócesis (preguntas once a quince); y otras cuestiones variadas, como la administración de los cementerios (pregunta decimoséptima) o la influencia del famulado de personas «heréticas» en los hogares católicos (decimosexta pregunta). La carta que acompañaba al Cuestionario también preveía la posibilidad de presentar en apéndice las cuestiones que los obispos juzgaran que debían ser reformadas o consideradas por la Congregación o por el próximo concilio.[13]

10. El cometido de esta Congregación era poner en práctica y resolver las dudas que pudieran originar la aplicación de los decretos del Concilio de Trento.

11. Texto de las preguntas en Mansi 49, 242-244. Su traducción se encuentra publicada en E. Moreno Cebada, *El santo concilio ecuménico del Vaticano*, Barcelona s.d, I, pp. 305-307.

12. Años más tarde (1895), el informe Vico retomaría muchos de los temas planteados por el Cuestionario de la Congregación del Concilio, aunque desde un punto de vista más canónico y de relación Iglesia-Estado. Cfr. *Informe sobre la legislación española en materia eclesiástica o en conexión con la eclesiástica, comparada con la legislación canónica*, en V. Cárcel Ortí, *León XIII y los católicos españoles*, Pamplona 1988, pp. 677-804.

13. «Si quid vero aliud forte sit, quod abusum sapiat, aut gravem in urgenda sacrorum canonum executione dificultatem involvat, tibi exponere et declarare integrum erit» (Mansi 49, 241).

Como se puede apreciar, las preguntas del Cuestionario exponen algunas de las principales preocupaciones de la Santa Sede y de los obispos en particular, en una etapa especialmente convulsa de la Iglesia. De esta manera, al preguntar por el matrimonio se hace referencia a los matrimonios mixtos (frecuentes en Centroeuropa e Inglaterra) y al matrimonio civil, expresión acabada de las luchas entre los gobiernos liberales y la jerarquía eclesiástica. También, se interroga sobre el estado de la educación confesional, otra de las piedras de toque de las relaciones entre la Iglesia y los estados liberales. Del mismo modo, se hace hincapié en la fundación de nuevos institutos religiosos dedicados a la caridad y a la enseñanza, fenómeno emergente en la Iglesia del siglo XIX. En cuanto a las cuestiones canónicas y de relación entre la curia y el obispo, se afrontan prácticamente todos los temas que habían planteado problemas prácticos y para los cuales la legislación de Trento parecía superada: elección del vicario capitular a la muerte, renuncia o ausencia del obispo; concurso para la provisión de las iglesias parroquiales; ejecución de la suspensión a eclesiásticos *ex informata conscientia*; apelación de un tribunal a otro...

2. Importancia del Cuestionario en la preparación del Concilio Vaticano I

El Cuestionario iba acompañado de una carta de presentación dirigida a los prelados en que se explicaba la naturaleza y finalidad del escrito.[14] En ningún momento se hacia referencia al próximo concilio, ni la formulación de las preguntas hacia suponer que fueran la base de un decreto conciliar. Incluso, se afirmaba que la idea del Cuestionario había surgido independientemente de la celebración del Concilio.[15] No obstante, la mayoría de prelados vio en la coincidencia de fechas entre la entrega del Cuestionario y el anuncio del Concilio una clara señal de que sus respuestas servirían para la preparación de los documentos conciliares. Incluso, en sus respuestas, algu-

14. Texto de la carta en Mansi 49, 241-242.

15. «Queste questioni erano state formulate indipendentemente dall'idea di un futuro concilio ecumenico [...] Ciò nondimeno non lasciano di essere opportunissime per questa solenne conciliare adunanza riferendosi ad oggetti su i quali dovrà indispensabilmente richiamarsi l'attenzione e l'esame dei vescovi» (Mansi 49, 264).

nos pidieron que determinados asuntos fueran tratados en el próximo Concilio y otros, como Caixal, no dudaron en expresar su confianza en que sus respuestas servirían para elaborar los contenidos de los esquemas conciliares.[16]

La extensión de la consulta y la actualidad de los temas consultados también hablaban de una posible utilización de esas respuestas por parte de las comisiones preparatorias del Concilio. De hecho, y para facilitar el trabajo de consulta, monseñor Jacobini elaboró un extenso resumen, pregunta por pregunta, de las principales apreciaciones de los padres a las preguntas del Cuestionario. Este resumen, que sintetiza las respuestas de más de doscientos veinte obispos de Europa y de América del Norte, veinte de ellos españoles,[17] fue incluido en las actas del Concilio.[18] En él se recogen las propuestas más destacadas de cada obispo, a menudo agrupadas por países, debido a que los problemas nacionales y las situaciones particulares pesaban mucho; por ejemplo, es notable la diferencia de apreciación de los problemas entre los episcopados de países de mayoría o de minoría católica en cuestiones como la libertad religiosa, la educación o los matrimonios mixtos. Como ya dijimos, la carta que acompañaba al Cuestionario planteaba la posibilidad de expresar opiniones particulares sobre temas no tratados en el elenco de preguntas. La mayor parte de los obispos añadieron, pues, un apéndice a las respuestas del Cuestionario. Monseñor Jacobini agrupó estos anexos en siete categorías: clero secular; clero regular; derecho de patronazgo; matrimonio; nuevas facultades que desean tener los obispos; liturgia; cuestiones varias.

Las comisiones preparatorias del Concilio, especialmente la de Disciplina Eclesiástica, usaron con profusión el resumen elaborado por monseñor Jacobini; que si bien tenía el gran valor de haber logrado sintetizar abundante material en pocas páginas, también estaba sujeto a la arbitrariedad de la elección en cuanto a los contenidos extraídos de cada una de las respuestas de los prelados. De todas maneras, el cuadro final resultó de gran utilidad para las comisiones preparato-

16. «Acompaño a V la respuesta á las 17 preguntas que se nos hicieron en Roma de parte de su Santidad, que se me figura que son p[ara] preparar los materiales del Concilio» (ASV. *AN Madrid,* caja 435, 40.7, nº 94, f. 1498).

17. De la Tarraconense estaban: Barcelona, Lérida, Gerona, Tarragona, Tortosa, Urgel y Vich.

18. Este resumen puede consultarse en Mansi 49, 265-458.

rias.[19] Utilidad que se refleja perfectamente en el proyecto de esquemas disciplinares que la comisión de la Disciplina tenía pensado elaborar y su paralelismo con la mayor parte de las preguntas del Cuestionario.[20] Ya en el Concilio, algunos de los esquemas presentados a los padres, como el *De vita et honestate clericorum* o el *De sede vacante*, muestran como las respuestas de los obispos al Cuestionario fueron valoradas al elaborar el esquema.[21]

3. Las respuestas del Caixal a las preguntas del Cuestionario

En este apartado, no pretendemos analizar una por una las respuestas de Caixal al Cuestionario, tarea que nos llevaría demasiado tiempo, sino dar unas pinceladas de carácter general sobre el talante del escrito del prelado urgelés, mostrando cuáles eran sus principales preocupaciones pastorales en relación al estado de su diócesis, respecto a sus relaciones con el gobierno liberal español y en vistas a la celebración del Concilio Vaticano I.

En julio de 1867, Caixal regresó a Urgel y retomó sus trabajos habituales al frente del obispado y del gobierno del principado de Andorra. Durante este período, y hasta finales de año, Caixal trabajó en las respuestas a las preguntas del Cuestionario. El nueve de enero de 1868 envió al nuncio Lorenzo Barili la contestación al Cuestionario,[22] sugiriéndole que leyera sus respuestas, cosa que éste no hizo.[23] La respuesta al Cuestionario estaba escrita en latín y firmada por Caixal en

19. A este respecto, es significativo el uso que se hizo de estas respuestas en las reuniones de la Comisión de la Disciplina preparatorias del Concilio; p. ej., en la reunión del cinco de agosto de 1869 se dice: «Di poi si riassunse l'esame delle risposte dei vescovi al questionario della sacra congregazione del Concilio» (Mansi 49, 985).

20. Por ejemplo, los esquema *De patrinis, De matrimoniis mixtis*, *De modo procedendi ex informata conscientia*, etc. Para el elenco de esquemas preparados por la Comisión de la Disciplina, véase Mansi, 49, 933-934.

21. En las *Adnotationes* al *De sede*, se remarca como muchos padres, en sus respuestas al Cuestionario, habían pedido que no se exigiera el grado de doctor para los vicarios capitulares, puesto que cada vez había menos garantías en la expedición de esos títulos. Sin embargo, en la misma *adnotatio* se manifiesta que después de examinar estas propuestas, se sigue considerando necesario el que posean el grado de doctor.

22. ASV. *AN Madrid*, caja 435, 40.7, nº 94, f. 1498r-v.

23. ASV. *AN Madrid*, caja 435, 40.7, nº 94, f. 1498r.

Urgel con fecha 9 de enero de 1868. El texto se extiende a lo largo de veintinueve folios escritos por una sola cara. El folio que lo encabeza lleva por título «Risposte dei Vescovi 1867».[24]

A la hora de enjuiciar el valor de las respuestas de los obispos al Cuestionario tendríamos que considerar la importancia de la diócesis, el peso de su obispo en la misma y en el conjunto de la jerarquía nacional, el carácter del territorio y de la política gubernamental, etc. Sin embargo, existe otro aspecto que permite valorar las diferentes aportaciones –y de no menor importancia que los anteriores–, que es el esfuerzo que pusieron los prelados en transmitir fielmente lo que estaba sucediendo en su diócesis y el empeño por contestar con propiedad a cada una de las preguntas. En el caso del obispo de Urgel, y a falta de un estudio comparativo de otras respuestas de los prelados españoles, podemos destacar de entrada este segundo aspecto. El valor de la respuesta de Caixal es grande, sobre todo por ese intento de trazar una radiografía fiel del estado de la diócesis y de sus problemas; trabajó sin lugar a dudas facilitado por sus recientes visitas *ad limina* de 1862 y 1867, teniendo en cuenta que nos referimos a una diócesis enorme,[25] despoblada y formada preferentemente por gente rural de acentuadas tendencias carlistas, incluidos los sacerdotes. Además, la diócesis no contaba con grandes núcleos de población y la capital era animada, únicamente, por su carácter de frontera con Francia y por la coprincipalidad del gobierno de Andorra. Así, aunque desde estos puntos de vista, efectivamente, no era una diócesis que tuviera un excesivo peso en el mapa eclesiástico español, por otra parte los problemas que afectaban a su vida religiosa eran similares a los de otras diócesis españolas.

Caixal fue uno de los prelados que más se extendió en sus respuestas. En su contestación no escatimó citas de constituciones, concordatos, sagradas escrituras y, en muchos casos, expuso la doctrina que se seguía sobre un punto en particular, aunque ésta ya se daba por su-

24. En el archivo diocesano de Urgel no se conserva copia original del escrito. El que he consultado pertenece al Archivio Segreto Vaticano. Su referencia es: ASV, Vaticano I, XII (vol.), «Atti presinodali». Dentro de este volumen XII la respuesta de Caixal se encuentra en: Comissione Centrale. Risposte dei Vescovi alla circolare del 6 giugno 1867, nº 7, fasc. 7, Spagna e Portogallo, nº 22 Urgel.

25. La diócesis de Urgel abarcaba parte de las comarcas de Lérida, Huesca y Gerona, con todo el principado de Andorra. Contaba con 19 arciprestazgos y 399 parroquias, para una población total diocesana de 180.000 personas.

puesta. De hecho, en el resumen elaborado por monseñor Jacobini sobre las respuestas de los prelados, el obispo de Urgel es uno de los obispos que cuenta con más citas textuales de su contestación, y es una referencia clara para monseñor Jacobini cuando éste se entretiene a hablar de la situación eclesiástica de España. Por otro lado, hemos visto cómo estas respuestas fueron consideradas por las comisiones preparatorias del Vaticano I para elaborar los esquemas que se debían presentar a los padres conciliares aunque, por desgracia, en su gran mayoría, esos esquemas no llegaron a discutirse en el Concilio.

Otro punto que llama la atención en la respuesta del obispo urgelés es el conocimiento que Caixal tenía de la situación de las restantes diócesis españolas, del clero y de la situación de la Iglesia en otros países. Aparte de su paso por Francia en tiempos ya pretéritos (1834-1843), creemos que gran parte de la información que obtenía era debida a su cercanía con el territorio francés a través de Andorra, por la censura de las obras que llegaban desde el extranjero, así como por las noticias de prensa extranjera que se publicaban en España, en los medios católicos, y concretamente, en el Boletín Oficial Eclesiástico de Urgel. Otra fuente muy valiosa fue, sin duda, el contacto con los obispos de allende de los Pirineos con motivo de su reciente encuentro en Roma (1867), con el correspondiente intercambio de noticias y experiencias.

En sus respuestas, Caixal resalta los temas que le son más afectos. En primer lugar, todo lo que se refiere a la formación de los sacerdotes y, concretamente, a la formación en el seminario.[26] En segundo lugar, el reforzamiento de la autoridad episcopal.[27] Estos dos puntos respon-

26. Caixal insiste en la idea de crear unos seminarios centrales, en eliminar los alumnos externos, que se establezca una *Ratio studiorum* para los seminarios, que se mejoren las dotaciones de los seminarios, que los profesores estén mejor remunerados y que su puesto no dependa del capricho del obispo, que se examine a los alumnos sobre su predicación, que se siga en filosofía a Santo Tomás y a la escolástica, que los libros que se usen en el seminario estén aprobados por la Santa Sede... La exposición de Caixal es un tanto ideal pero tiene la virtud de abordar casi todos los temas que afectaban a la formación en un seminario.

27. Esta postura se deja entrever cuando habla de los sacerdotes que se ordenan y no quedan adscritos a ninguna iglesia (pregunta novena) o cuando menciona la impotencia de muchos obispos para remover a los párrocos (pregunta decimotercera). De hecho, Caixal propone cambiar el proceso de remoción de los párrocos aplicando el *iudicium summarium*.

den a la situación de la diócesis y a hechos concretos acaecidos durante el mandato de Caixal. Respecto a los sacerdotes, promocionó la construcción del seminario (1860), siguiendo su puesta en marcha y procurando un nivel académico aceptable, una vez suprimidas las facultades de teología. En cuanto a la curia episcopal, nada más tomar posesión de su diócesis (1853) y años más tarde (1863-4), Caixal tuvo algunos conflictos con la curia urgelesa, que debido a los prolongados destierros del anterior pastor, había ido tomando cada vez más relevancia. Así mismo, la enorme extensión de la diócesis y la rudeza de gran parte del clero, propició más de un conflicto entre éste y su obispo. De hecho, el obispo de Urgel insistirá en estos dos puntos hasta la saciedad en el Concilio Ecuménico, apreciándose una perfecta continuidad de pensamiento entre el Cuestionario y sus intervenciones conciliares, a pesar de mediar entre estos dos hechos la Revolución liberal de 1868.

La tensa relación entre el Estado y la Iglesia se refleja perfectamente en sus contestaciones.[28] La lucha contra cualquier tipo de regalismo o injerencia gubernamental es uno de los *leitmotiv* del pensamiento de Caixal, siempre pensando en la independencia de la Iglesia frente al estado al modo tradicionalista, manifestando una concepción muy asentada del papel temporal del poder eclesiástico. Es revelador de la forma de pensar de Caixal, aun en tiempos de un gobierno liberal pero moderado, sus tres sugerencias, fuera de temario, recogidas en el *Appendix*: *a*) convertir en cánones con el anatema las proposiciones que se refieren al poder temporal condenadas por el *Syllabus*; *b*) la abolición del patronato regio; y, *c*) la condenación de las proposiciones del clero galicano. A pesar de que la caída de la monarquía se veía como algo inminente, creemos que su modo de pensar acerca del poder temporal del papado responde, por un lado, a su amarga experiencia de destierros e injerencias gubernamentales en los veinticinco años al frente de su diócesis; a su lucha continuada en pro del reconocimiento de los derechos de la Iglesia frente a los gobiernos liberales; a su formación tradicionalista y antiliberal complementada por su carlismo militante; y a su devoción extrema al Romano Pontífice, no exenta de una buena dosis de romanticismo. Para acabar de redondear la cues-

28. Especialmente, en todo lo que se refiere al Patronato Regio, concretamente a la elección del vicario capitular, a las injerencias del poder judicial civil en el eclesiástico (recursos de fuerza) y a las leyes de matrimonio civil y secularización de los cementerios.

tión, su papel como copríncipe de los Valles de Andorra no le «ayudó» precisamente a entender la separación entre Iglesia y Estado, lo cual se vio reflejado en los conflictos que tuvo con las diferentes autoridades locales andorranas, atizadas convenientemente por los ministros franceses. Así, el obispo de Urgel puso sus últimas esperanzas de mantenimiento del poder temporal en el futuro Concilio Vaticano.

* * *

Lamentablemente, se han publicado muy pocas de estas respuestas de los obispos al Cuestionario, siendo éste, a nuestro parecer, un documento bastante esclarecedor de las situaciones de las diversas diócesis y de las preocupaciones del clero, en una época en que no abundan los informes sobre los estados de las diócesis (en cierto modo, es un precedente del informe Vico); más aún, si se lograran exhumar las respuestas de los obispos de una misma nacionalidad o circunscripción eclesiástica. Quizás el resumen de monseñor Jacobini haya retraído a más de uno de investigar en esa dirección; el caso es que para España no disponemos de la publicación de ninguna contestación;[29] y para el episcopado extranjero tampoco la situación se presenta mejor. Solamente está publicada la respuesta de monseñor Claudio Arrigoni, por otro lado una contestación muy somera, como para salir del paso.[30] Ante este panorama, esperamos que la publicación de esta respuesta de Caixal al Cuestionario de la Sagrada Congregación del Concilio sirva de estímulo para posteriores investigaciones de las respuestas episcopales a esta encuesta pontificia.

29. Pocas son las biografías publicadas sobre los obispos españoles del XIX. Destacamos dos de ellas, la de Monescillo y Viso, obispo de Jaén, (R. M. SANZ DE DIEGO, *Medio siglo de relaciones Iglesia-estado: el cardenal Antolin Monescillo y Viso* [1811-1897], Madrid 1979) que sí contestó al cuestionario, aspecto que no se menciona en su biografía; y la de García y Gil, arzobispo de Zaragoza, (V.-T. GÓMEZ GARCÍA *El cardenal de Zaragoza Fr. Manuel García y Gil O.P. Obispo de Badajoz y Arzobispo de Zaragoza [1802-1881]*, Valencia 1990) que no contestó al Cuestionario de la Congregación del Concilio. García y Gil sí contestó a un cuestionario elaborado por la Nunciatura española en 1868 sobre 18 puntos de disciplina eclesiástica que guardaba cierta relación temática con el Cuestionario de la Sagrada Congregación del Concilio.

30. M. MACCARRONE *Il Concilio Vaticano I e il «Giornale» di mons. Arrigoni:* Italia Sacra 7-8, Padova 1966, II, pp. 151-156.

APÉNDICE DOCUMENTAL

A continuación transcribimos el texto presentado por don José Caixal y Estradé a la Sagrada Congregación del Concilio como respuesta al Cuestionario.[31] El texto original no transcribe las preguntas; nosotros las hemos incluido para facilitar la comprensión de la contestación.[32] Los subrayados del texto son del obispo. Algunas citas de la Escritura pueden llamar la atención del lector por su significado, debido a que Caixal cita según la versión del texto masorético.

Texto de la respuesta de Caixal al cuestionario de la Congregación del Concilio

Septemdecim Quaestionibus
mihi a Sanctissimo Domino nostro Pio Papa IX, per
Sacram Congregationem Concilii, die 6 Junii anni
huius 1867 propositas
Responsiones.

[Pregunta: *Utrum accurate serventur canonicae praescriptiones, quibus omnino interdicitur, quominus haeretici vel schismatici, in administratione baptismi, patrini munere fungantur?*]

I.

Ad primam: Praescriptiones canonicae, quibus sancte interdicitur, ne homines ab unitate corporis Ecclesiae avulsi sponsores sint in solemni baptismi collatione, accuratissime in hac mea, et credo in omnibus Hispaniarum Ecclesiis, servantur: et mea quidem sententia ubique terrarum servandae forent. Prestat siquidem solemne administrare baptisma nullo adscrito patrino, si catholicus adsit nullus idoneus, qui eo munere fungatur, quam hominem adhibere hereticum, vel schismaticum, qui sacrilego ore id spondeat, quod detestatur in corde, atque adimpleturus est numquam. Neque publice excommunicatus vel interdictus umquam admittendi sunt. Circa publicos criminosos accurate notari deberet, quinam tali nomine veniant. Cum hisce temporibus, qui praecepto paschali non satisfaciunt, inter excommunicatos referri non soleant, quoniam eorum numerus nimis alicubi excrevit, et excomunicatio minus quam aliis temporibus timeatur, qui uno tantum anno hoc praeceptum neglexit, non idcirco ab hoc munere separandum iudico. Si tamen a duobus vel tribus annis praeceptum praetermisit, aut si publicus sit concubinarius, aut incredulus, aut

31. El original del texto transcrito se encuentra en ASV. Veáse nota 24 de este artículo.

32. El texto de las preguntas se encuentra en Mansi 49, 241-244.

blasfemus, etc. arceatur omnino. Quomodo enim rudimenta fidei aut cr[h]istianos mores suos spirituales filios edocebunt, contraria ipsis agentibus?

[Pregunta: *Quanam firma et quibusdam cautelis probetur libertas status pro contrahendis matrimoniis; et utrum ipsimet episcopo vel eius curiae episcopali reservetur iudicium super status cuiusque contrahentis libertate. Quidnam tandem hac super re denuo sancire expediret, prae oculis habita instructione die 21 augusti 1670, sanctae memoriae Clementis X auctoritate edita?*]

II.

Ad secundam dico. In hac mea Dioecesi contrahentium libertatem in matrimoniis ab ipsis parochis comprobari solere, quin necesse habeant ad Episcopum, vel ad eius Curiam accedere, si agatur de matrimoniis inter personas eiusdem paroeciae, quae ab ea notabiliter non dicesserunt. Si intra limites Dioeceseos fuit eorum dicessus, aut cum initur Matrimonium inter personas eiusdem Dioeceseos, idem Parochus ad Parochum alterius partis recursum habet, ut proclamationes canonicae fiant in utraque paroecia? Si utriusque libertas reperiatur, nullumque deprehenditur aliunde canonicum impedimentum, parentumque cum opus est, consensus habeantur, caeteraque requisita, celebratur matrimonium a proprio contrahentium parocho, si ambo sunt eiusdem paroeciae aut a parocho alterutrius cum licentia alius, si ex diversa sint paroecia, ordinarie a parocho mulieris.

In his montibus paroeciae magnae non sunt, communiterque fideles omnes a parochis cognoscuntur. Unde fit, ut rare cum impedimentis dirimentibus matrimonio fiant, et si hoc aliquando factum fuit, eo quod ignotum remansit impedimentum, non obstante trina proclamatione canonica, id solummodo in quarto gradu evenire solet.

Cum duo contrahentes, aut unus ex illis viduus est, eiusque uxor in alia paroecia mortua est, parochus ad matrimonium celebrandum non procedit quin certus sit, aut ex testimonio alterius parochi, aut per testimonium scriptum ab ipso parocho expeditum, partem liberam esse. Attamen, si testimonium obitus non exibeatur, aut ex alia quacumque causa dubium aliquod restat, ultra non proceditur, quinimo contrahentes ad curiam Episcopalem remittuntur.

Quando vero contrahentium alter ex aliena est dioecesi, aut in aliena dioecesi per longum tempus est commoratus; aut cum vir ex militia procedit; aut viduus est, eiusque coniux extra dioecesim, vel in aliquo publico domicilio defuncta est, aut cum contrahens cum alia ante contraxit, matrimoniumque nullum declaratum est; aut de personis vagis agitur; aut dispensatio unius vel trium proclamationum petitur, in omnibus his aliisque simillibus casibus, ad Episcopalem Curiam omnino recurrendum est.

Curia vero hoc modo procedit: Cum unus ex aliena dioecesi vult contrahere cum diocesana Urgellensi, attestati ab eo exigitur, a suoque Dioecesano expedita, de eiusdem libertate aliisque requisitis a Canonibus praescriptis, in quo etiam exprimatur nullum inventum fuisse matrimonii impedimentum canonicum. Cum praedicta attestatione, ac testimonio proclamationum in mulieris parochia factarum, a Parocho mulieris exhibita, licentia pro matrimonio contrahendo impertitur a Curia. Si contrahentibus in pluribus paroeciis commorati sunt, sufficiensque tempus non

excurrit ut certo appareat de eius libertate, in singulis proclamatur, idemque fit si vir in pluribus paroeciis commoratus sit.

Si ambo ex hac Dioecesi fuerint, longoque tempore in alia sunt commorati, tunc expediuntur libertatoriae litterae ad Ordinarium loci, vel locorum, ut ibi debitae fiant proclamationes et, cum liquido eorum libertas agnoscitur, matrimonium conceditur. Si vero Ordinarii loci illius litteras iam ipsi adferunt, in quibus illa iam facta fuisse constet, eorumque libertas comprobetur, tunc causa finitur, matrimoniique a Curia decernitur.

Quando a militia procedit contrahens, ut matrimonium possit iniri, requiritur certificacio a suo castrensi capellano exhibita publica auctoritate roborata, eiusque virtute, proclamationibusque factis, causa finitur, permissioque conceditur.

Qui vero in regionibus longinquis demorati sunt, aut transactis montibus per aliquot annos in Galliae Imperio vixerunt, aut in viarum publicarum laboribus notabili tempore fuerunt, cum pauperes plerumque sint dificineque [sic] in omnibus, ubi demorati sunt, locis proclamari queant, eo quod, aut domicilium ibi fixum non habuerunt, et ex altera parte necessarium plerumque sit talium matrimonia non diferre, proclamantur in praecipuis locis ubi demorati sunt, atque in oppido suae nativitatis: quo facto testiumque informatione recepto, causa concluditur.

Idem sit circa vagos, qui vere tales sunt.

In testium autem declarationibus aut in quaestionibus quibus examinantur, fieri solent omnia iuxta Instruccionem Emmi. Cardinalis Vicarii, die 30 Augusti anni 1670, atque a Clemente X, approbatam, quantum fieri potest. Nihilominus cum de solutis personis agitur, non solet adeo stricte servari Instruccio quam cum personis viduis, si quando obitus primae coniugis testimonium veridicum non affertur. Huius differentiae causa est, quia cum Hispaniarum lege cautum sit, ut tales personas sine consensu aut saltem consilio suorum parentum contrahere nequeant, si ille consensus ad aliud contrahendum matrimonium datus esset, eius familia istud ignorare non posset, de illiusque libertate testimonium reddere recussaret.

Ex quo resultat, Curiam meam in matrimoniis contrahendis non intervenire, nisi in praedictis casibus, in quibus necessaria apparet strictior observatio Instruccionis Clementis X. In aliis vero nunquam executioni mandata est, neque eius observationem necessariam umquam inveni. Quin imo, si vellem eam ad praxim reducere, id resisterent populi, tribueretur illius observantia avaritiae Curialium, multiplicarenturque peccata, eo quod difficiliora fierent matrimonia, quae expedire his temporibus maxime convenit.

Hac de causa censeo opportere relaxare aliquid de nimia observantia Instruccionis supradictae in testium receptione, suprimendo praesertim interrogationes de *possibilitate*. Forsitan catius esset decernere, ut ultra procedi possit in talibus causis matrimonialibus, cum caetera alia servata sunt, Vicarius Generalis plene convictus remanet de libertate contrahentium iuxta personarum circunstancias aut casus, non solum cum solutis, sed etiam cum viduis. In his enim ultimis, quandoque imposibile fere est testimonium obitus exhibere, quando, exempli gratia, in mari navis periit in qua deferebatur coniux omnesque simul perierunt; quando in civilibus bellis multi perierunt quin id possit comprobari; etc. Cum ergo fama publica mortuus creditur coniux, eo quod omnes perierunt in navi, aut plurium annorum tempus transactum est, quin de illius coniugis sorte aliquid cognoscatur; catius credo decernere ut soluti declarari possint, quamvis talis certitudo non habeatur, quam

Instructio requirit. Instructio malo bigamiae vitando providere volens, alia indirecte provocat mala. Sunt enim qui extra matrimonium continentiam servare nequeunt, qui videntes sibi legitimum interdictum semper futurum Matrimonium, in concubinatu miseram trahentes vitam, et aliorum sunt scandalum, ipsique miserrime pereunt. Inter utrumque extremum medium superius indicatum opportunius mihi videtur.

[Pregunta: *Quaenam adhiberi possent remedia ad impedienda mala ex civili quod appellant matrimonio provenientia?*]

III.

Ad tertiam respondeo: Ex quo promoveri coepit a Melchiore Cano, et deinde a nonnullis Galliae teologis doctrina nova de Sacerdote ministro Sacramenti Matrimonii, et de distinctione inter Matrimonium *ratum*, ratione contractus, et matrimonium *Sacramentum* disputari coepit; summa facta est licentia saecularibus imperantibus ad civile sanciendum et confirmandum matrimonium, quod ut verum et *ratum* supponebatur, ad ius sibi in matrimonialibus causis admittendum imo ad impedimenta dirimentia statuenda et dispensanda. Quam ob rem, ad tot et tam gravia impedienda mala, quae ex hoc, ut vocant, civili matrimonio proveniunt, nullum fortasse remedium efficacius foret, quam si a futuro Concilio decernetur nullum omnino atque invalidum prorsus esse inter christianos civile matrimonium; atque insuper anathematis vinculo adligarentur ii, qui auderent deinceps secus docere, aut huiusmodi fornicarias nuptias contrahere.

Materia enim Matrimonii Sacramenti non est civilis contractus, ex sua natura mutabilis, secundum temporum aut locorum circunstancias; sed naturalis contractus, a Domino nostro Iesuchristo ad Sacramenti dignitatem elevatus. Idem etenim Dominus Iesus Ecclesiam sibi ex omnibus gentibus formare, populumque acceptabilem ac sectatorem bonorum operum, originem humani generis primi hominis peccato vitiatam sanare decrevit. Hac de causa Matrimonium constituit Sacramentum, ut hoc pacto ab hominum arbitrio ereptum, tutelaeque Ecclesiae commissum, unum pro omnibus gentibus fieret. Aliunde contractus naturalis, ex sua essentia, perpetuus est et immutabilis, anteriorque omni legi civili, atque in eo, tamquam in proximo et communi fundamento firmi permanent et contractus civilis, et Sacramentum. Et hinc est, quod licet Legislator civilis non excludatur ab interventione circa contractum civilem nempe circa effectus civiles matrimonii, nihil tamen potest ordinare circa ipsum Matrimonium Sacramentum, eiusque validitatem, quin spiritualia Ecclesiae iura usurpet. Cum enim natura una spirituale sit, inaccessibile semper manet potestati civili, semper immobile perseverat, et idcirco illius vinculum omnium firmum, non obstante quacumque lege civili.

Praeterea civile Matrimonium evidenter catholico dogmati adversatur, cuius rei nullum adeo decretorium [sic] argumentum afferri potest, quam gravissimum testimonium Summi Pontificis Papae Pii IX, rationesque, quas in sua autografa littera ad Pedemontanum Regem directa, sub die 19 septembris anni 1852, ab ephemeridibus publicis evulgata. «Dogma fidei est illi, –intonat Pontifex–, matrimonium fuisse elevatum a Domino nostro Iesu-Christo ad Sacramenti dignitatem, et catholicae Ecclesiae doctrina est Sacramentum qualitatem accidentalem non esse contractui

superadditam, sed de essentia adeo ipsum esse Matrimonii christiani, ut coniugum unio inter c[h]ristianos legitima nunquam sit nisi in Matrimonio-Sacramento, nam extra illlud, nonnisi purus putusque est concubinatus. Lex, ergo, civilis, quae, supponens divisibile Sacramentum a contractu, validitatem eius regulare praesumit, Ecclesiae doctrinae contradicit, inalienabilia eius iura invadit, et in praxi aequiparat concubinatum Sacramento Matrimonii atque utrumque velut legitimum sancit».

Et postquam reiecit Pontifex quaedam conciliaciones ipsi a Regiis Ministris propositas, eisque opportunissimas observaciones opposuisset, prosequitur dicens: «Nullum est aliud conciliacionis medium, quam ut Caesar, quae Caesaris sunt, retinens, relinquat Ecclesiae, quod ad Ecclesiam spectat. Civilis, ergo, potestas, de effectibus civilibus, qui a Matrimonio derivantur disponat; Ecclesiae vero validitatem ipsius inter c[h]ristianos relinquat. Lex civilis Matrimonium validum aut invalidum, prout ab Ecclesia iudicatum fuerit, acceptet; atque ab hoc puncto, quod extra illius facultates constitutum est, procedens, effectus illius civiles ordinare satagat».

Citatus Rex Pontifici recordaverat civile Matrimonium in regno Pedomonti rexisse, quin hoc impediat ne Santa Sedes benevolentia et amore Regnum illud prossequatur. Ad quod Summus Pontifices opportunissime reponit, nunquam Sedem Apostolicam factis huiuscemodi adquievisse, contraque tales leges semper reclamasse.

Cumque damnatum etiam expresse sit hoc civile Matrimonium in Bulla quae incipit *Apostolicae Sedis*, die 22 Augusti anni 1852, aliisque Apostolicis documentis, proscribatur haec doctrina et omnino damnetur, prout supra exposui.

[Pregunta: *Pluribus in locis, ubi haereses impune grassantur, mixta connubia ex summi pontificis dispensatione quandoque permittuntur, sub expressa tamen conditione de praemittendis necessariis opportunisque cautionibus, iis praesertim quae naturali ac divino iure in hisce connubiis requiruntur. Minime dubitari fas est, quin locorum ordinarii ab huiusmodi contrahendis nuptiis fideles avertant ac deterreant, et tandem, si graves adsint rationes, in exequenda apostolica facultate dispensandi super mixtae religionis impedimento, omni cura studioque advigilent, ut dictae conditiones, sicuti par est, in tuto ponantur, At enimvero postquam promissae fuerint, sanctene diligenterque adimpleri solent, et quibusnam mediis posset praecaveri, ne quis a datis cautionibus servandis temere se subducat?*]

IV.

Ad quartum dico: Non est in mea hac dioecesi memoria mixtum matrimonium umquam fuisse celebratum. In his vero locis, in quibus quandoque ex Summi Pontificis dispensatione talia celebrantur connubia, eo quod catholici cogantur inter haereticos commorari, non facile negotium videtur ea praescribere media, quibus sancte ac diligenter cautiones serventur, quae ex iure naturali, divino et canonico a contrahentibus promisse [sic] fuerunt. Nam, qui huiusmodi cautiones abrumpere solet, coniux est a Catholica Ecclesia extorris, qui censuras Ecclesiae contemnit. Solent etiam in huiusmodi locis principes saeculares aut protestantes esse, aut constitutionales, ut dicunt, qui omnium sectarum libertatem foventes, solius Ecclesiae catholicae solent esse oppressores, eiusque iurium contemptores, et ex quibus eorumque ministris, nulla est speranda protectio.

Quo igitur confugiendum? ad fidemne solemniter iuratam? verum hae etiam facile a coniuge haeretico contemnitur, qui a ministris suae sectae quotidi[a]e circa hoc negotium exprobratur, ab eis continuo audit tale iuramentum irritum, sacrilegumque fuisse, atque ab eo non teneri, quia iuramentum non est vinculum iniquitatis, talem reputantes iuratam cautionem ipsi ab Ecclesia praescriptam. Itaque, cum Ecclesia a talibus coniugiis semper abhorruit, atque hodie, Deo fovente, ubique terrarum Ecclesia sit difussa, quantum fieri poterit, talia impediantur coniugia; veruntamen cum hoc fieri omnino necessum poterit, cognitio dispensationum huiuscemodi, ratione specialissima, ipsi Summo Pontifici reservetur, cuius erit ea in singulis casibus opportuna praescribere media, quibus conditiones a contrahentibus sancte iuratae, adimpleantur.

[Pregunta 5ª: *Quomodo enitendum, ut in praedicatione verbi Dei sacrae conciones ea gravitate semper habeantur, ut ab omni vanitatis et novitatis spiritu praeserventur immunes, itemque omnis doctrinae ratio, quae traditur fidelibus, in verbo Dei reipsa contineatur, ideoque ex scriptura et traditionibus, sicut decet, hauriatur?*]

[Pregunta 7ª: *Maxime interest, ut adolescentes clerici humanioribus litteris severioribusque disciplinis recte imbuantur. Quid igitur praescribi posset ad cleri institutionem magis ac magis fovendam accommodatum, praesertim ut latinarum litterarum, rationalis philosophiae ab omni erroris periculo intaminatae, sanaeque theologiae iurisque canonici studium in seminariis potissimum dioecesanis floreat?*]

[Pregunta 8ª: *Quibusnam mediis excitandi essent clerici, qui praesertim sacerdotio sunt initiati, ut emenso scholarum curriculo, studiis theologicis et canonicis impensius vacare non desistant? Praeterea quid statuendum efficiendumque, ut qui ad sacros ordines iam promoti, excellentiori ingenio praediti, in decurrendis philosophiae ac theologiae stadiis praestantiores habiti sunt, possint in divinis sacrisque omnibus disciplinis et nominatim in divinarum scripturarum, sanctorum patrum, ecclesiasticae historiae sacrique iuris scientia penitius excoli?*]

V. VII et VIII.

Ad quintam, septimam et octavam qu[a]estiones coniunctim primum respondens, quoniam mala, de quorum exterminio in ipsis inquiritur, ab una ea radice mihi provenire videntur; deinceps de singulis, quod ad unamquamque singulariter spectat, exponam.

Ac primo quidem, Episcopi omnes et Sacerdotes, qui zelo flagrant pro domo Israël, gemunt super humana, imo et perversa ratione Dei verbum enunciandi, quae nostris temporibus invalescere tentat, quod quandoque non est verbum Dei sed potius sunt ephemeridum articuli. Hinc fit ut verbum Dei, de quo Dominus ait (Isaiae LV, 11): *Non revertetur ad me vacuum*, inutile ferme reddatur, et inter tot praedicatores, christianus alicubi populus fame frecuenter perit. Huic tamen malo, aliisque, de quibus in aliis duobus quaestionibus agitur nullibi mellius et efficatius remedium adhibere potest, quam in ipsis Seminariis Tridentinis. Aliunde in ipsis gubernamentalis actio saecularis imperii non sentitur, unde facilius est remedium apponere, quale ab Ecclesia praescribatur.

Praecipiatur ergo ut ubique Seminaria erigantur iuxta prescripta a Sacrosancto

Tridentino Concilio, in quibus iuvenes omnino formentur in apostolico et sacerdotali spiritu, et ubi iam sunt, iuxta praefata reformentur. Et primo quidem curetur omnino ut clerici omnes in ipsis Seminariis degant, raroque permittantur externi, ne mundi spiritum ad Seminaria deferant, ubi tantum Christi spiritus regnare debet. Formentur quoque ab ipsa Sancta Sede Seminariorum statuta, quae eadem ubique esse deberent, ac *Studiorum ratio*, quae eadem in omnibus vigere deberet. Si quae modificationes alicubi fieri debeant, eas non Episcopus solus, sed in Nacionali Concilio, si habeatur, aut saltem in provinciali faciendae erunt, si de minimis agatur. Si substantialis esse debeat modificatio, ad Sedem Apostolicam referri debeat. Quid melius fieri potest quam Seminaria ad normam Seminarii Papalis instituere?

Ab ipsa etiam Apostolica Sede designentur auctores, qui alumnis tradendi sunt, et etiam principaliores, quos consulere debeant professores. Sin minus id fiat a Concilio nationali, aut saltem provinciale. Antiquitus cum gentes vix aut parum inter se communicabant, poterant esse alicubi speciales errores confutandi, specialesque necessitates explendae. Veruntamen nostris hisce temporibus, in quibus communicationum rapiditate ephemeridum multitudine, librorumque typis multiplicatione communes fiunt errores, non minus quam necessitates, eadem ubique *Studiorum ratio*, Seminariorumque Statuta, auctoresque iidem ubique esse deberent. Hoc modo aliquid esset in Seminariis stabile quod modo non est, nimia enim Episcoporum in suis Seminariis libertas in ipsorum perniciem redundat.

Professores Seminariorum non sint omnino ad nutum amovibiles. Malum esset maximum si professor inamovibilis perversa doceret in Seminario; veruntamen non minus malum est, si, ut malus professor vitetur, boni a Seminariis arceantur. Apud nos enim, cum Seminarii professores observant se semper a sui Episcopi voluntate pendere, nihilque stabile sibi esse, quod nihilominus habet parochorum, aliquando suorum discipulorum minimus; cumque timere aliquando possint, se, ut Episcopo fideliter serviat, capituli cathedralis iras incurrere, qui in morte Episcopi eum potest in Dioecesis angulum relegare aut vacuum relinquere; professoratus onus non acceptant communiter nisi ut gradum ad maiora transeundi. Unde fit ut cessent esse professores, cum boni professores esse inciperent. Oporteret designare modum et causas ad professores expellendos, qui tamen facilior esse deberet quam ad Parochum deponendum.

Ut alumni in apostolico et sacerdotali spiritu formentur, illud necessarium iudico ut iuxta Tridentini mentem omnes in Seminariis Seminariorum sumptibus alantur, vestitumque ac libros a Seminariis accipiant, licet divites sint, neque nummos habere ullo modo permittantur. Discant opportet se pauperes Ecclesiae esse; discant apostolicum in communi vivendi morem, ut ita facilius disponantur ad instituendam vitam communem quam clero saeculari, Innocencius [sic] XI probante, proposuit Vene. Bartholomeus Holzhauser. Nisi enim Clerus talem vitam instituat, raro eveniet ut sit umquam talis, qualem esse vult Christus et Ecclesia, nec umquam vitabuntur mala, quae ex hodierna consuetudine proveniunt.

Neque mihi opponatur in hac Cleri Ecclesiarumque paupertate id imposibile omnino esse. Video enim quae in parte faciunt Angliae et aliarum regionum Episcopi, et video a me paupere, modice a Clero meo adiuto, inmensam Seminarii completi, maiorum scilicet et minorum simul fabricam fere esse completam, et spero, si Deus per aliquot annos me incolumem servat, ea quae proposui adimpleturum, si forte non plene, in maxima sane parte.

Quamvis Seminaria Dioecesana absolute necessaria sint, ea tamen non sufficiunt Ecclesiae necessitatibus: opus ergo est ut alia Seminaria quae centralia sint pro singulis saltem tribus Provinciis ecclesiasticis, et in quibus maiora fiant studia, et quidquid theologum, canonistam, consumatumque ecclesiasticum facere potest fusius, solidiusque tradatur. Sint haec Seminaria quo mittantur prestantiores iuvenes ex singulis Seminariis in numero sufficienti ut aemulatio esse possit: sint in eis plenissimae bibliothecae musaea et quidquid opus sit ad sapientes et sanctos ecclesiasticos formandos, ex quibus professores sumipossint [sic]: sint idcirco splendide, quantum fieri possit, dotata. Dentur mihi, facultates quas petam et ante decennium, si non sit omnino formatum Seminarium centrale pro tribus Regni Aragoniae Provinciis, non multum a perfectione aberit.

Seminaria omnia subiiciantur rigidae disciplinae, caritate tamen prudentiaque moderatae, probentur iuvenes et nonnisi probati serventur. Probatos vero, qui sufficiens ingenium habentes studinique sint, spiritum orationis habeant, caritate, modestia, mansuetudine, humilitate, animarum celo, ceterisque sacerdotalibus virtutis fulgere incipientes, spem certam faciant se aliquando futuros dignos sacerdotes; catius enim est paucos habere optimos sacerdotes, quam plurimos malos vel etiam tepidos.

Quod ut possit haberi, tradantur Seminaria quoad regimen interius et quod minores instituendos, alicui religioso Instituto, Societatis videlicet Iesu, saltem per aliquod tempus donec Rectores moderatoresque Seminariorum in Clero saeculari formentur. Professores autem Seminarii maiorum, omnes aut saltem maior eorum pars a clero dioecesano sumantur.

Curetur ut Seminaristae omnino formentur in Seminariis ad cantum ecclesiasticum ac Rubricas, omnique perfecte exerceant in Seminariis, quae postea in paroeciis agere tenebuntur. Idcirco curetur ut ultimo anno omnes sint presbyteri. Curetur etiam ut singulis annis, viginti solum aut triginta diebus a Seminario discedant, ut cum parentibus commorentur. Hoc pacto Seminarii regularem vitam non obliviscentur, parentumque caritati satisfacient. Atque insuper eo tempore, quo nunc ab studiis vacant, recreationis modo in scientiis et artibus liberalibus, quae ab ecclesiastica professione non abhorrent, incumbere poterunt, quae tanti faciunt, uniceque aestimant saeculares viri, ne, si ab eis alieni fuerint, ab illis contemnantur, fructumque inter eos reportare nequeant. Illud ex hoc commodum reportabitur ut, studiorum curriculo, toti in latina lingua, in humanioribus litteris, philosophia, etc. incumbere possint, in eisdem praestantes evadere, quin opus illius ut attentionem suam ad multa extendere, atque idcirco in nullo perfecti sint.

A Seminariis denique arceatur omnino spiritus huius saeculi, qui inobedientiae, imo et rebellionis est, divissionis atque odii. Regnet in eis scientiarum aemulatio, attamen cum humilitate, obedientia, simplic[it]ate, divitiarum contemptu, amore paupertatis, et mortificationis, ac sacrificii. Pietas, quae ad omnia utilis est, iuxta Apostolum, cognitioque et amor Christi, in eis super omnia regnet. Si haec fiant, meo quidem iudicio, habebuntur omnia, quae in tribus enuntiatis quaestionibus proponuntur; a defectu enim spiritus sacerdotalis, solidaeque sacerdotalis instructionis et aeducationis mala illa omnia oriuntur.

Nihilominus ut ad particularia in unaquaque qu[a]estione descendam, ad quintum quaesitum dico ut in Seminariis praedicatione secundum regulam a Divo Paulo in suis epistolis traditam novelli Diaconi ac Praesbiteri exerceantur, corriganturque si secus fecerint. Fiat collectio Homiliarum ac Sermonum, iuxta

uniuscuiusque gentis linguam, quae a Sede Apostolica approbata unicuique Sacerdoti in sua ordinatione tradatur, eique praecipiatur, ut iuxta eam praedicet, cum ipsi ad hoc, post severum examen, tradentur facultates, omnino revocabiles, si praedicatione abutatur. Episcopis etiam Dei iudicium comminetur, si in hac parte negligenter aut nimis benigni fuerint. Potest etiam praecipi quemadmodum alicubi praeceptum dicitur, et exordium sermonis sit semper alicuius puncti, ex cathequismo dioecesano dessumpto, explicatio.

Ad septimum quaesitum dico: ut humaniorum litterarum linguaeque latinae studia floreant, tradantur ubique Patribus Societatis Iesu minorum seminaria in dioecesanis Seminariis. Revertamur quoque sine mora ad rationalem scholasticorum philosophiam et theologiam atque ad ipsam etiam tradebant methodum. Sit divus Thomas Scholarum Theologicarum lumen, prolegomenaque ac loca Theologica ex G. Perrone, ex[empli] gratia sumantur. Ex armamentariis Ecclesiae, a tot illustribus viris congestis, efformentur libri ad usum scholasticorum.

Ad octavam vero quaestionum dico: Medium maxime efficax ad excitandos eos qui sacerdotio sunt iniciati, ut, emenso studiorum curriculo, studia theologica et canonica diligenter excolant, iudico esse collationes ecclesiasticas, quae, si recte instituantur, optatum proculdubio [sic] referent fructum. Definiantur ergo leges, non nimium graves ac difficiles, quia difficiles ac graves facile non observantur, sed accomodatae personis ac earumdem negotiis, quae omnino hilari ac corde benevolo queant ac velint sacerdotes, curis ac negotiis non levibus gravati, diligere et observare, idque fiat ab ipsa Sancta Sede.

Ad excolendos autem eos, qui pr[a]eclariore sunt ingenio praediti, instituantur Academias sex: 1°. de Hermeneutia et Exegesi sacra: 2ª. de Theologicis disciplinis: 3ª. de Iure canonico: 4ª. de re liturgica: 5ª. de scientiis philosophicis: 6ª. de arte rethorica et poëtica ad humaniores litteras excolendas. Seligantur themata ex singulis quae sint opportuna et tradantur singula singulis sociis, qui oratione scripta, die assignata, eadem pertractans in aula aliqua maxima vel aedium Episcopalium, vel Seminarii pro civitate Episcopali; pro aliis vero dioecesis locis in aula maxima, si haberi potest, vel etiam in aliqua Ecclesia ianuis apertis. Curandum est ut singulae Academiae singulis mensibus congregentur.

Denique optimum esset si ad dignitatum collationes et dimediae partis canonicatum, patroni cogerentur eligere, quem vellent unum ex his, qui ex individuis harum academiarum ab Episcopo dioecesano praesentarentur atque reliqui canonicatus ac beneficia cathedralium in praesentatis[;] simili ratione inter Parochos suae dioecesis ex aliis academiis dessumptos.

[Pregunta: *Dolendum summopere est, ut populares scholae quae patent omnibus cuiusque e populo classis pueris, ac publica universim instituta, quae litteris severioribusque disciplinis tradendis et educationi iuventutis curandae sunt destinata, eximantur pluribus in locis ab ecclesiae auctoritae moderatrice, vi et influxu, plenoque civilis ac politicae auctoritatis arbitrio subiiciantur ad imperantium placita quidnam itaque effici posset, quo congruum tanto malo remedium afferatur, et christifidelibus suppetat catholicae instructionis et educationis adiumentum?*]

VI.

Promoveantur instituta religiosa utriusque sexus, quibus sanctum est docendi officium: nullum aliud malo in hac quaestione proposito, efficax remedium umquam inveni. Idcirco, simul ac potui, institutum puellarum caritatis pro sexu requievi, et Sacerdotum pro parvulis instituendis, efformare sategi, quae alicui ex ordinibus a Sancta Sede approbatis aggregare curabo. Illud meum consilium est hos institutores, atque institutrices per omnes meae Dioecesis paroecias in quantum potero, diffundere, ita ut ubique nulla sit alia quam religiosa educatio.

Perversi enim et versipelles homines, religionis ac fidei catholicae expugnandae causa, nullum putaverunt efficacius medium ad id assequendum, quam ordines religiosos expellere, quibus cura est, ex Sedis Apostolicae auctoritate, iuventutem in litteris humanioribus ac disciplinis severioribus educare, atque Licaeos a saecularibus profesoribus formatis, instituere scholasque, ut vocant, normales, in quibus efformarentur institutores secundum huius saeculi perversum spiritum. Ergo Episcopis maxima cura enitendum est eosdem religiosos Ordines restituere, fovere ac tutari, ut hoc modo, gravissimo, quod patimur, malo ex arbitrio docendi ad imperantium placita, remedium opportunum afferatur, et Christi fidelibus suppetat catholicae instruccionis et educationis adiumentum.

Hoc facientes in pleno nostro iure sumus. Ius enim docendi nemo habet nisi qui certo veritatem possidet, et hic alius non est quam catholica Ecclesia, in qua Christus est omnibus diebus usque ad consu[m]mationem Saeculi, qui veritas ipsa est, cuique dedit Spiritum veritatis ne posuit errare, et praeceptum imposuit ut doceat omnes gentes.

[Pregunta: *Iuxta ea, quae a concilio Tridentino c. 16. vers. 23 de reformatione, praescribuntur, quicumque ordinatur illi ecclesiae aut pio loco pro cuius necessitate aut utilitate assumitur adscribi debet, ubi suis fungatur muneribus nec incertis vagetur sedibus: quod si locum inconsulto episcopo deseruerit, ei sacrorum exercitium interdicitur. Hae praescriptiones nec plene neque ubique servantur. Quomodo ergo his praescriptionibus supplendum, et quid statui posset, ut clerici propriae dioecesi servitium, et suo praesuli reverentiam et obedientiam continuo praestent?*]

IX.

Ut malo in nona quaestione notato ocurratur, tollenda radix est, ex qua meo quidem iudicio provenit. Clerici credentes se a sua Dioecesi ad aliam emigrare posse, invito suo Episcopo, ei reverentiam et obedientiam debitam, quam in ordinatione promiserunt non servant, et plerique se a suo Episcopo veluti independentes reputant. Praecipiatur ergo ut Cap. 16. SSess. 23 Concilii Tridentini rigide observetur. Praecipiatur etiam Episcopis, sub poenis aut mulctis a Metropolitanis exigendis, ut nullum ad ordines nec ad primam quidem tonsuram admittant, quin alicui Ecclesiae adscribant, in qua functiones proprii gradus exercere teneatur, licet ad patrimonii titulum ordinatus sit, et cum sacerdotio fuerit initiatus, teneatur Parocho subiici sicut et Beneficiati et Coadiutores ad confessiones excipiendas, ad populum in rudimentis fidei edocendum, atque ad missam ea hora celebrandam in qua populo opportuniorem

ipse Parochus iudicaverit. Si secus fecerint, puniantur suspensione a sacro celebrando, ad spiritualia exercitia facienda, etc. iuxta casum. Et quod potissimum erit, interdicatur omnino Episcopis, et Vicariis generalibus castrensibus, ne quemquam in posterum admitant sine permissione litterisque commendatitiis sui Episcopi. Episcopi autem moneantur ne nimium difficiles sint in eiusmodi litteris concedendis. Praecipiatur quoque ut nullus presbyter a sua Dioecesi exire possit, sub poena suspensionis, si id fecerit, sine litteris canonicis seu commendatitiis sui Episcopi, quas isti gratis aut sub taxa adeo modica concedere teneantur, ut ferme gratis datae dici possint. Clerici autem respectu sui Episcopi esse deberent, sicuti sunt regulares subditi respectu suorum superiorum. Si autem sine talibus litteris nunquam a suis domibus discedere presumunt.

[Pregunta: *Plures prodierunt et in dies prodeunt congregationes et instituta virorum et mulierum, qui votis simplicibus obstricti piis muneribus obeundis se addicunt. Expeditne ut potius congregationes ab apostolica sede probatae augeantur latius et crescant quam ut novae eumdem prope finem habentes constituantur et efformentur?*]

X.

Communiter expedire videtur, ut Episcopi suo pastorali zelo et sollicitudine in promovendis et augendis Congregationibus, ab Apostolica Sede iam huc usque approbatis, incumbant; quam ut tot novae atque eumdem cum antiquis ferme finem habentes, efformentur. Nihilo tamen minus, Spiritus Sanctus, a quo omnium religiosorum ordinum inspirata est institutio, alios religiosos ordines, his temporibus plus accomodatos adhuc inspirare valet, ac temerarium forsan esset manus velut alligare velle. Cautissime tamen Sancta Sedes procedat in his novis ordinibus admittendis; semper enim Spiritus Sanctus, si alios novos ordines vellet, mentem Sui in terris Vicarii illuminare dignabitur. Curet etiam Sancta Sedes extinguere illos ordines, qui ad regularem sui instituti formam reformari non curant.

[Pregunta: *Utrum sede episcopali ob mortem vel renunciationem vel translationem episcopi vacante, capitulum ecclesiae cathedralis in vicario capitulare eligendo plena libertate fruatur?*]

XI.

Capitulum meae Ecclesiae atque omnium Ecclesiarum Hispaniarum Capitula, plena fruuntur de facto libertate in Vicariis Capitularibus eligendis, et etiam de iure, si electio fiat in persona, quae gradum doctoris, aut saltem licentiaturae in iure civili obtinuerit, titulumque advocatus in Hispaniae tribunalibus. Quamvis aliter fiat electio, communiter non molestatur electus, ut Coelsonae evenit, paucis abhinc annis tempore Vicarii Capitularis Canonici Blanch, qui legis peritus non erat.

Veruntamen, in Vicensi Ecclesia post mortem ultimi Episcopi, cum ad munus Vicarii Capitularis Dr. Iosephus Sors fuisset electus, post aliquot a sua nominatione menses, et cum iam per id tempus munus suum exercuerit, Regale mandatum accepit per Ministrum Secretariae Gratiae et Iustitiae, in quo ei dicebatur Reginam non esse

dignatam approbare nominationem Vicarii Capitularis a Vicensi Capitulo in eius persona factam, atque prohibebatur ne ei daretur regium auxiliatorium rescriptum, ut vocant, (quod tamen non petierat) quodque indispensabile in illo dicebatur, et sine quo iurisdictionem dioecesanam ordinariam legitime exercere non posse affirmabatur. In eo quoque praecipiebatur Capitulo ut secundum ius ageret in electione alterius personae. Diligentiae a Capitulo atque eius Vicario adhibitae impedire potuerunt ne violatio iurium Eclesiae consummaretur: Regalis tamen praeeminentia, quam *Regalia* vocant, a Carolo III, omnium catenarum Ecclesiarum Hispaniae fabricatore, introducta, si non revocetur aut saltem inter limites verae protectionis, non autem libertatis Ecclesiae opresionis contineatur, nostram electionis Vicariorum Capitularium libertatem in fumum abire certisime faciet.

Tempore etiam Revolutionis omnis fere directe, aut indirecte adimebatur Capitulis libertas in huiusmodi electionibus. Pro his electionibus plena statuatur necessaria libertas, et anathemate atque irregularitate mulctentur ii, qui sub pressura Gubernii saecularis electi, si tale munus exercere praesumpserint.

Oportet quoque ut anathemate, irregularitate atque inhabilitate ad Episcopale munus umquam obeundum, plectantur ii, qui a Guberniis temporalibus ad aliquem Episcopatum electi, sese in administrationem talis Ecclesiae, ante approbationem et praeconizationem Sanctae Sedis, quoquo modo immiscere tentaverint: interdicaturque Capitulis sub poenis simillibus [sic] ne eos in Vicarios Capitulares eligant, electionem omnino nullam irritamque fuisse declarando.

Decernatur quoque Episcopos a die praeconizationis suae omnibus Episcopalibus iuribus potiri, quae a consecratione non emanent, licet ea nonnisi post suam consecrationem Sedisque possessionem exercere valeant. Si aliquando Sancta Sedes aliter fieri posse iudicaverit, disponat quod sibi in Domino bene visum iudicaverit.

[Pregunta: *Quanam forma indicatur et fiat consursus, qui in provisione ecclesiarum parochialium peragi debet iuxta decretum concilii Tridentini sess. XXIV de reformatione, c. 18, et constitutionem sanctae memoriae Benedicti XIV, quae die 14 decembris 1742 data incipit Cum illud.*]

XII.

Cum ea mala, quibus providere voluit Sapientissimus Papa Benedictus XIV. in Sua Constitutione, quae incipit: *Cum illud* numquam evenerint, antecessores mei concursus ad provissionem Ecclesiarum Parochialium, qui ad formam a Sancto Concilio Tridentino praescriptam semper fiebant, antiquo more semper facere consueverunt. Ego autem volens in omnibus, non modo a Sancta Sede praecepta exacte servare, sed etiam quae ab ea commendantur executioni mandare, semper iuxta formam a Benedicto XIV praescriptam concursus feci, praeterquam in ultimis concursibus, in quibus, ut examinatoribus Synodalibus, qui pro antiqua forma mihi supplicaverant, morem gererem, hoc tamen in animo firmum habens ad formam Benedicti XIV. redeundi, cum finita fabrica novi Seminarii, in qua facile erit oppositores ab invicem plene separare, illud sine simoniarum periculo fieri poterit. Nam, cum plurimi concurrere soleant, difficillimum est impedire, ut ii, qui minoris sunt ingenii, non videant, quae a prestantiori amico, qui eum sibi ad latus apponit, scribuntur, suaque faciant.

[Pregunta: *Utrum et quomodo expediret numerum causarum augere, quibus parochi ecclesiis suis iure privari possunt, nec non et procedendi formam laxius praestituere, qua ad huiusmodi privationes facilius, salva iustitia, possit deveniri?*]

XIII.

Multum interest ut augeatur causarum numerus, quibus Parochi a suis beneficiis privari possint, si illud eo modo fiat ut contraria vitentur incommoda, quae ex nimia facilitate id faciendi provenire potest, ut in Galiis evenit. Ut illud bonum, quod sane maximum erit, sine periculis ex alia parte provenientibus adspiciamur, supremo Ecclesiae iudicio sequentes considerationes submittere iudicavi.

Ut nihil dicam a criminibus, delictis et excessibus, propter quae potest Parochus ex iuris praescripto suo beneficio privari; considerans tamen ea, quae in bono animarum Pastore requerit Concilium Tridentinum: «nempe, pascere oves suas bonorum omnium operum exemplo, ipsas agnoscere, pauperum ac aliarum miserabilium personarum curam paternam gerere, et in caetera munia pastoralia incumbere» non paucos video qui, licet criminibus illis, delictis et excessibus non sint foedati, pastoris munere sunt indigni, ideoque a suo beneficio removendi. Huiusmodi enim tales sunt ut, non modo non pascant oves, sed similes sint de quo dictum est: *qui derelicta non visitabit, dispersum non quaeret, et contritum non sanabit, et id quod stat non enutriet, et carnes pinguium comedet, et singulas eorum dissolvet. O pastor et idolum derelinquens gregem.* (Zach XI., 16,17), retrahentes homines a Deo, fame verbi Dei necantes oves, etc., etc. Horum clases numerare satagam, pauca de unaquaque addendo.

Primo enim quidam sunt, qui suo pervicaci ingenio paroquiae [sic] perniciosi sunt, alii qui licet in paroecia morantes, sua negligentia oves retrahunt a Sacramentorum frequentia, sua pigritia aut Verbum Dei non praedicant aut si praedicant id faciunt sine praeparatione, stulta potius quam Dei verbum anuntiantes, alii vero quos Prelatus videt nulli bono esse suae paroeciae, piscationi, aut venationi fere unice incumbentes, aut tempus perperam consumentes. Animarum ruinam in silentio considerare debent Praelatus, qui hos pluries monuit, exortavit, ac etiam comminatus est, eo quod leges canonice parochi separationem propter talia non statuunt? Semper Praelati habere debuerunt ius ad tam indignos pastores animarum pellendos; hoc tamen absolute ipsis necessarium est his temporibus, in quibus fidei fervor tepuit, religiosusque spiritus adeo imminutus est et, cum Parochi, immo et Sacerdotes omnes, scientia et virtute pollentes, esse deberent fidelium exemplar, zelo religionis pleni, operosi, ministerio omnino dediti; et tales sese christiano populo exhibere, ut non modo qui ex adverso est, nihil haberet malum de eis dicere, quin imo ad pietatem populos, ad religiosas practicas, Sacramentorumque frequentiam, eos pascentes verbo vitae, atque ad legem Dei servandam adducentes, et omne opus bonum. Experientia enim edoctus video, perversos etiam populos, si talem nanciscantur Pastorem, ad meliorem fructum reverti; ac nullam esse paroeciam, in qua fidei fervor extinctus fere sit, quod non ex disidia aliisque supra notatis vitiis sui praesentis pastoris, aut aliorum, qui antea eum fuerunt, non proveniat. Inquireres enim alicubi, quare talis paroecia omnem ferme religionis sensum amiserat? Dictum est mihi. Initio huius saeculi per quadraginta annorum spatium parochum habuit, qui ita desidiosus erat, ut numquam fere praedicaret, qui pueros cathemismum [sic]

non edoceret, etc. Zelantem eis sacerdotem dare potui, et religio iam reflorescit, mores mutantur in melius, Deoque favente, alia omnino erit.

Dummodo Seminaria nostra non erunt, qualia supra exposui, et in quibus moderatores Clericorum ingenia, vitia ac virtutes cognoscere atque ad Praelatum opportune deferre non curabunt, in paroeciarum provissione Praelati circa indolem ac vitia naturalia et oculta oppositorum, semper ut coeci procedent. De scientia tantum ac exterioribus iudicantes, frequenter hipocritam, qui sua vitia studiorum tempore et annorum, in quibus coadiutor fuit celare curavit, loco optimi pastoris ad paroecias mittit. Unde fit ut in paroecia constitutus, ac omnino se credens securum, vititis suis habenas laxat; Episcopi monita contemnens, ac dicens, quem admodum de quodam mihi dictum est: Quid contra me potest Episcopus? a paroecia me expellere nunquam poterit dummodo ego in non desim muneri, per hoc intelligens materialiter facere id, sine quo parochus esse non potest, sine zelo animarum, quas a Sacramentis arcet.

Evenit aliquoties ut aspera indoles Parochi, eius temeritas et imprudentia sese in negotiis municipii inmiscendi, causa fuit gravium subversionum, et huiusmodi, quamvis a suo Episcopo reprehendantur, communiter in sua temeritate persistunt. Semper ergo tali non pastori, sed potius lupo grex illa Christi relinquenda erit?

Alii vero sunt, de quibus nullum probabitur crimen, si ad tribunal defferantur, qui nihilominus sui animi levitate suis per oppidum continuis excursionibus, visitationibusque domorum non necessariis, praesertim ubi mulierculae sunt, suspicionibus ocasionem praebent ac murmurationibus, qui tamen pluries correcti semper iidem sunt, nullumque idcirco fructum faciunt: aut nimis cum saecularibus commorantes, in eorum contemptum veniunt.

Hi omnes, si in suis paroeciis manent, aut hae paroeciae languent aut penitus in ruinam veniunt. Poterit, ergo, Praesul id tolerare, animarumque perniciem impasibiles contemplari? nullo modo. Ecclesia nec honores, nec dignitates habet nisi ut animarum saluti inserviant. Horum ergo honor et temporale emolumentum, bono communitatis sacrificanda sunt, praesertim cum sibi imputare debeant, si ad talia deveniunt. Quotiescumque, ergo, pastorale munus non eo adimpletur modo, quod sperare ius habet Ecclesia, si semel, bis, terque monitus Parochus non emendatur, a suo honore cadat, aliusque accipiat, qui eo sit dignus, qui oves Christi vere, non autem se ipsum pascat, ut in ea iterum refloreat collapsa religio.

Opus ergo est ut augeatur causarum numerus, quibus suo beneficio Parochi privari possint, sineque illae omnes quae important defectum adimpletionis ministerii parochialis iuxta Ecclesiae desiderium animarumque necessitatem: non enim Ecclesia paroecias instituendo, otiandi, licentiose vivendi, etc., etc. modos instituit, sed Christo animas lucrifacere voluit.

Et non modo augendae sunt causae huiusmodi, sed et modus talia iudicia instituendi mutandus est, modoque gubernativo hacce fortassis ratione instituendus.

Praelatus post trinam Parochi monitionem paternalem, eo modo factam, quo Ecclesiae videbitur decernere, gubernative procedere incipiet contra illum, facta inquirendo et comprobando, de quibus Parochus incriminatur. Quofacto, summarium fiet causae totius, exprimendo culpas de quibus inquisitum est, atque media, quibus comprobatae manent, supprimendo tamen testium nomina, ne forte aliter in iudicio respondere testes nolint. Ad ea enim devenimus tempora in quibus boni timent malorum iras, et improbi parati sunt semper ad perversos iustificandos, iustosque tamquam criminosos traducendos.

Tunc Rectori causa communicabitur, ut pro se respondere possit ad acusationes et pro se iustificationibus adducere. Post quae Praelatus quatuor ex suo Capitulo, in iure civili, ac praecipue in canonico versatos, et si fieri potest doctores, una cum suo Vicario Generali, vocabit, quibus causam omnem subiiciet, atque ab eis suam exposcet sententiam in scriptis, et sub iuramento religione signatum super duobus his capitulis: 1° An comprobatas credant causas contra Parochum adductas. 2° An at[t]entis iis culpis credant deberi illum suo beneficio privari, et in casu negativo, qua poena puniri. Quibus auditis, atque mature perpensis quod in Domino iustum iudicabit decernet, ita tamen ut maioris numeri votum sequi teneatur, atque executioni mandabitur. Ab hac tamen sentencia recursus ad Summum Pontificem admittendus erit, si sit pro destitutione iudicatum: in aliis, nullus.

[Pregunta: *Quomodo executioni traditur quod de suspensionibus ex informata conscientia vulgo dictis decernitur a concilio Tridentino c. 1, sess. XIV de reformatione. Et circa huius decreti sensum et applicationem estne aliquid animadvertendum?*]

XIV.

Quod in Cap. I, Sess. XIV Concilii Tridentini sapientissime sanccitum [sic] est, fideliter in his partibus observatur, non permittendo talibus ut ad ulteriores ascendant gradus.

Credo optimam rem facturum Concilium si hae causae *ex informata conscientia* vulgo dictae, et quae etiam parochis quandoque applicantur, expresse ad eos extenderentur ad effectum eos per aliquod tempus, imo et annos, si opus esset, a suis paroeciis separandi, eas interim per alium dignum Sacerdotem deservire faciendo. Hoc pacto minus boni Sacerdotes, et auctoritatis impatientes, qui in crimen inciderint, de quo dubitari nequit, quod tamen iudicialiter non posset probari, atque difficillissimum esset, scandalaque sequerentur si tentaretur probatio; aut qui paroecias non bene regunt, intelligerent quanta sit ipsorum ab Episcopis dependentia, possent condigne puniri quin opus esset ad extremum eos suis beneficiis privandi devenire, atque scandala promovere quae communiter ex huiusmodi causis oriri solent.

[Pregunta: *Quonam modo episcopi iudiciariam qua pollent potestatem in cognoscendis causis ecclesiasticis, potissimum matrimonialibus, exerceant, et quanam procedendi atque appellationes interponendi methodo utantur?*]

XV.

Omnes causae ecclesiasticae communiter in his locis in curia instruuntur, exercentibus Praelatis suam iudicialem potestatem, non per se ipsos, sed per unum Vicarium generalem; potest tamen Episcopus, quotiescumque ei placuerit, qualemcumque causam ad se evocare.

Nihilominus in his ultimis temporibus in pluribus coarctata est tribunalium Ecclesiae auctoritas.

Primo: Causae criminales contra Ecclesiasticos, propter gravia delicta, et maior

illorum pars grave delictum declarantur a novo Codice criminali, ad saecularia tribunalia deferuntur, virtute Decreti auctoritatis civilis, sine concursu auctoritatis ecclesiasticae sub die 17 octobris anni 1835. Nihilominus, credo non impeditura tribunalia civilia actionem tribunalis ecclesiastici contra talem ecclesiasticum criminosum. Abrogatum esse debuit, vi ultimi Concordatus; verumtamen, cum ad Senatus iudiciales, vulgo *Audiencias*, deferuntur recusationes iudicium saecularium, quae a tribunalibus ecclesiasticis intentantur, ab illis semper contra tribunalia ecclesiastica iudicantur.

Causae civiles, venditis omnibus Ecclesiarum prop[r]ietatibus, censalibus, iuribus, etc., aut ad fundatorum familias devolutis, ad nihilum ferme redactae sunt.

In causis possessionis, etiam si de iure aliquo ecclesiastico ac spirituali agatur, lege civili cautum est ut ad civilia tribunalia deferuntur, si ad interdicta appellant: in interdictis enim non agnoscitur nisi competentia tribunalis civilis.

Circa sponsalia pragmatica a Carolo IV., anno 1803, promulgata est, in qua ad eorum validitatem scriptura publica exigitur, ac poena exilii et occupationis bonorum temporalium mulctantur Vicarii Generales, qui secundum canones, iusque naturale in iis agere voluerunt. Non est reclamatum ab Episcopis illorum temporum, et in rem iudicatam abiisse ab aliquibus creditur; quod tamen in his locis aegre fertur. Haec praescriptio nulla certe iudicari deberet, eo quod, si ab uno abhinc saeculo Episcopi contra omnes saecularis potestatis invasiones reclamare debuissent, totum tempus in reclamationibus conficiendis impendere coacti essent, et aliunde non satis liberi ad illud satis fuerunt. Nihilo tamen minus, si Ecclesia similem conditionem, ad plura evitanda mala, quae ex inconsideratione, qua multoties sponsalia fieri solebant, apponere dignaretur, aut antiquorum temporum circa sponsalia disciplinam revocare, aut ei similem statuere, multa ex hoc provenirent bona, ac plurima quoque evitarentur mala.

Denique, quoad appellationes, eae admittuntur, quae sacri canones admittenda praescribunt, quae plures sunt, quam quae a lege civili permittuntur. Quantum ad modum procedendi idem regit qui in tribunalibus civilibus. Interponuntur in tribunali *a quo*, ac cum interpellatio admissa est, acta ad superius tribunal remittuntur, quin serventur *apostoli* et alia, qu[a]e in iure Decretalium praescribuntur, quae in dessuetudinem abierunt.

Contra tribunalia ecclesiastica in Hispania enormis invecta est vexatio a *Regalia*, ut vocant, *de los recursos de fuerza*, qui in nova lege dicta: *De enjuiciamiento civil*, maximum accipere incrementum; ab his enim auctoritas Ecclesiae, atque independentia non modo non agnoscuntur, sed etiam tribunalibus civilibus submittuntur. Ut quod peius est, omnes hi recursus, communiter contra auctoritatem tribunalis ecclesiastici, contra quod interpositus est, pronuntiantur. Prescribendi, cras, sunt cum de materia stricti iuris Ecclesiae agitur, atque auctoritas iudicialis Ecclesiae ad priorem statum revocanda. Protestare nequivi, quia id anno 1856 factum est, cum in exilio pro Ecclesiae causa relegatus gemerem.

Exsurge Christe, (exclamare deberemus contra invasiones saecularis potestatis,) adiuva nos, et libera nos propter nomen tuum. Gentes enim fremuerunt, et populi meditati sunt inania; adversus Dominum et adversus Christum eius. Dirumpamus, ergo, vincula eorum et compedes, quibus Ecclesiam opprimere conantur, et proiiciamus a nobis intolerabiles iugum ipsorum, et agnoscant hi mali filii Ecclesiae quia nobiscum Deus.

[Pregunta: *Quaenam mala proveniant ex domestico famulatu, quem familiis catholicis praestant personae vel sectis proscriptis vel haeresi addictae vel etiam non baptizatae: et quodnam hisce malis posset opportune remedium afferri?*]

XVI.

Non multi recurrunt in Hispania huiusmodi casus, et credo in hac mea Dioecesi nullum omnino in praesentiarum existere. Scio tamen, alicubi evenire, ut aliquae personae exterae, ex protestantibus sectis provenientes, quae familiis catholicis inserviebant, tandem ad verae fidei lumen conversas, Ecclesiae catholica unitatem fuisse amplexas.

[Pregunta: *Quidnam circa sacra coemeteria adnotandum sit: quinam hac de re abusus irrepserint et quomodo tolli possent?*]

XVII.

Cementeria in Hispania prout sunt sacra loca, auctoritati Ecclesiae agnoscuntur subiecta. A temporibus tamen Caroli III, qui Ecclesiam compedibus onerare, quantum potuit, sategit, auctoritas civilis administrativa de coementeriorum extra oppida constructione, reparatione et ornatu curat, titulo publicae sanitatis conservandae; immo in cadaverum exhumatione intervenire sola contendit, et quodammodo coementeria saecularizare conatur. Quantum potui in hac mea Dioecesi hos conatus eludere curavi, Deoque favente, huc usque consequutus sum; fabricae Ecclesiae rectoribus omnia, quae ad coementeria pertinent, commendans. Nullum alium abussum, saltem in hac Dioecesi, hac in re inveni.

Quandoque cum aliquis moritur impoenitens, aut suicida, Ecclesiae inimici vocem extollunt, eo quod in coemeteriis tales sepeliri non permittuntur. Huic malo facil[l]ime mederi posset si, cum coemeteria fiunt, ad ipsorum latus parvum relinqueretur spatium, ad quod per aliquam portam esset ingressus, et in eo tales, puerique qui absque baptismate moriuntur, foetusque abortivi, sepelirentur. Cum nova coementeria aedificantur, aut antiquis additiones fiunt, curo ut modo supradicto procedatur, hoc enim modo futurum spero ut impediantur coementeriorum profanationes.

Appendix

I.

Quaecumque in Syllabo continentur in canones redigantur cum anathemate cum opus fuerit, contra diversa sentientes, praesertim quae ad temporale Sanctae Sedis dominium spectant, sine quo libertas apostolici ministerii haberi non potest nisi aut in catacumbis aut in patibulis. Haereses enim liberalis, seu fomes ille malorum fere omnium, quibus nunc ferme obruitur Ecclesia, diris devovenda foret in omnibus suis doctrinis. Plures enim sunt, qui ampullosis liberalium verbis aut promisis decepti, sese huic haeresi tradunt, nullum inde malum contra fidem suam timentes, qui, si

eam ab Ecclesia plene damnatam scirent, cauti essent et in barathrum incredulitatis non inciderent.

II.

Sancta Sedes Concordatum cum Hispaniarum Regina conficiens, anno 1851, Capitula Cathedralis ad debitam Episcopis subiectionem reducere voluit, atque id praescribere, quo Capitula vere Senatus Episcoporum fierent eorumque sollicitudinis ac Pastoralis curae adiutores. Quomodo enim solus Episcopus Dioeceses immensos [sic], quales in Hispania sunt, regere poterit sine consilio, sapientia ac laboribus alicuius Senatus? Antiquitus, cum regulares erant, saltem poterant eos adhibere Episcopi ad consilium ac plura, quae opus sunt facienda, nunc vero huiuscemodi auxilio destituti sumus. In praesentiarum Capitula si non impedimento sunt, ad Dioecesis regendas, saltem nullius aut fere nullius sunt adiumenti. Credo id maxima ex parte ex eo provenire quia maior canonicorum pars fere omnes a Gubernio nominantur, ac ferme semper inter minus dignos, si non inter disculos aut dissipatos. Simoniaco labe maior eorum pars infecta creditur.

In Concordatu statuitur ad Reginam et Episcopos alternatim patronatum spectare. Veruntamen, traslationum ope ad alias ecclesias id hucusque evenit, ut Gubernium in mea Ecclesia trigesies saltem nominaverit, et solummodo *bis* Episcopus subscribens, qui anno 1853 Episcopus est creatus. Id, ut credo, plus minusve in omnibus evenit Ecclesiis.

Aut ergo alia forma statuatur, ut huic malo immenso provideatur, quia inde Cleri relaxatio provenit, et Ecclesiarum Hispaniae ruina proveniet, aut saltem statuendum foret ut a Gubernio nonnisi inter tres aut quinque ab Episcopis propositos, ex Clero eiusdem suae Dioecesis nominare possent. Urget huic malo providere, et idcirco Gubernium hispanum Sancta Sedes excitare dignetur, ut illico fiat.

III.

Opus esse existimo quator propositiones, Cleri gallicani vulgo dictas, expresse iterum damnare: arma enim sunt, quibus Ecclesiae inimici contra eam militant atque incredibilia damna ipsi inherunt.

Urgelli nonis Ianuarii anni MDCCCLXVIII

Iosephus Episcopus Urgellensis

LOS NOMBRAMIENTOS DE OBISPOS EN ESPAÑA DURANTE EL PONTIFICADO DE PÍO IX

Tercera parte: 1874-1877

Vicente Cárcel Ortí

1. Introducción

La tercera parte de este estudio sobre los nombramientos de obispos en España durante el pontificado de Pío IX cubre los últimos cuatro años del mismo, desde 1874 hasta 1877, que corresponden al comienzo de la Restauración monárquica, tras el fracaso de la Primera República, cuando de nuevo se normalizaron las relaciones con la Santa Sede.[1] Analizo en primer lugar los nombramientos preparados por el

1. Cf. los dos anteriores: *Los nombramientos de obispos en España durante el pontificado de Pío IX. Primera parte: 1846-1855*: Analecta Sacra Tarraconensia 72 (1999) 319-488; *Los nombramientos de obispos en España durante el pontificado de Pío IX. Segunda parte: 1857-1868*: *ibid.* 73 (2000)... Así termina el amplio estudio sobre los nombramientos de obispos a la luz de la documentación vaticana, en los 75 años que van desde Pío IX hasta Benedicto XV, dividido en artículos publicados en ésta y otras revistas: *Los nombramientos de obispos en España durante el pontificado de León XIII. Primera parte: 1878-1884*: Analecta Sacra Tarraconensia 69 (1996) 141-279; *Segunda parte: 1885-1903*: *ibid.* 70 (1997) 321-504; *Nombramientos de obispos en España durante el pontificado de san Pío X (1903-1914)*: *ibid.* 68 (1995) 235-423; *San Pío X y la primera asamblea del episcopado español en 1907*: Archivum Historiae Pontificiae 26 (1988) 295-373; *Intervención del cardenal Rampolla en los*

encargado de negocios monseñor Bianchi en 1874, pues la nunciatura estaba vacante desde que marchó a Roma el nuncio Alessandro Franchi en 1869. Siguen después las gestiones realizadas a partir de 1875 por el nuncio Simeoni,[2] que tuvo de secretario en la nunciatura, a monseñor

nombramientos de obispos españoles: *ibid.*, 34 (1996) 213-244; *Intervención del cardenal Merry del Val en los nombramientos de obispos: ibid.* 32 (1994) 253-291; *Benedicto XV y los obispos españoles. Los nombramientos episcopales en España desde 1914 hasta 1922*: *ibid.* 29 (1991) 197-254; 30 (1992) 291-338; *Organización y magisterio del Episcopado Español contemporáneo (1812-1966). Estudio histórico-jurídico* en: «Actas de las Conferencias de Metropolitanos Españoles» (Madrid, BAC, 1994), pp. 1-144. Cf. también: *El primer documento colectivo del episcopado español. Carta al Papa en 1839 sobre la situación nacional*: Scriptorium Victoriense 21 (1974) 152-199; *Los obispos españoles ante la Revolución de 1868 y la Primera República*: Hispania Sacra 28 (1975) 339-422; *Los obispos españoles y la división de los católicos. La encuesta del nuncio Rampolla*: Analecta Sacra Tarraconensia 55-56 (1982-1983) 107-207; *Organización del Episcopado Español Contemporáneo. La Conferencia de Metropolitanos Españoles (1921-1964)*: Cum vobis et pro vobis (Valencia, Facultad de Teología San Vicente Ferrer, 1991), pp. 549-570; *Nombramientos de obispos en la España del siglo XX. Algunas cuestiones canónicas, concordatarias y políticas*: Revista Española de Derecho Canónico 50 (1993) 553-589; *Los nombramientos de obispos durante el régimen de Franco*: ibid. 51 (1994) 503-566; *Aplicación del Convenio de 1941 sobre nombramientos de obispos*: Anales Valentinos 20 (1994) 243-173; *Ejercicio del privilegio de presentación de obispos por el general Franco*: «Il processo di designazione dei Vescovi. Storia, legislazione, prassi» (Città del Vaticano 1996, pp. 263-319. Estos estudios serán reelaborados para mi *Historia del Episcopado español contemporáneo. Siglos XIX-XX*, de próxima publicación en la BAC maior.

2. Giovanni Simeoni nació en Paliano de Palestrina el 12 de julio de 1816, hijo de un empleado del príncipe Colonna, que se encargó de sufragarle los estudios. Fue profesor de filosofía y teología en el colegio de Propaganda Fide, auditor de la nunciatura de Madrid durante la misión del nuncio Brunelli y posteriormente encargado de negocios de la misma. Prelado doméstico de Su Santidad en 1857, poco después fue nombrado arzobispo titular de Calcedonia y secretario de la congregación de Propaganda Fide. En 1858 formó parte de la misión presidida por el cardenal Panebianco para tratar la cuestión de los matrimonios mixtos en Transilvania. Nombrado nuncio apostólico en España el 15 de marzo de 1875, fue creado cardenal ese mismo día, pero Pío IX le tuvo *in pectore* durante varios meses, por lo que su elevación a la púrpura no se hizo pública hasta el consistorio del 17 de septiembre del mismo año. Permaneció en España, en calidad de pro-nuncio, hasta noviembre de 1876, cuando, fallecido el cardenal Antonelli, fue llamado para sucederle en la Secretaría de Estado. Durante el poco tiempo que desempeñó este importante cargo tuvo que enviar a las potencias la protesta papal contra la sucesión de Humberto I a Víctor Manuel II en perjuicio de los derechos temporales de la Santa Sede. Al fallecer Pío IX, que le nombró su ejecutor testamentario, cesó en la Secretaría de Estado el 7 de febrero de 1878, pero el nuevo

Mariano Rampolla,[3] quien quedó al frente de la misma nunciatura, como encargado de negocios, cuando Simeoni fue creado cardenal y nombra-

papa León XIII le confirmó como prefecto de los Palacios Apostólicos y administrador de los bienes de la Santa Sede, cargos que había tenido con el anterior pontífice. Fue también prefecto de la congregación de Propaganda Fide hasta su muerte, ocurrida en Roma el 14 de enero de 1892. Al papa legó una valiosa colección artística, recogida durante su larga vida. Cf. artículo de R. U. MONTINI en *Enciclopedia Cattolica, XI,* col. 628; G. DE MARCHI: *Le nunziature apostaliche dal 1800 al 1956* (Roma 1957), pp. 12 y 238, y mis artículos *Instrucciones a Simeoni, primer nuncio de la Restauración*: Revista Española de Derecho Canónico 33 (1977) 143-172 y *El archivo del nuncio Simeoni y del encargado de negocios Rampolla (1875-1877)*: Scriptorium Victoriense 26 (1979) 338-352, 27 (1980) 102-110, 199-233.

3. Mariano Rampolla del Tindaro nació en Polizzi, diócesis de Cefalù (Sicilia), el 17 de agosto de 1843. Cursó sus primeros estudios eclesiásticos en el Seminario Vaticano, donde ingresó en 1856, a los doce años, y desde allí pasó, en noviembre de 1861, al Colegio Capránica de Roma, donde concluyó la preparación al sacerdocio, que recibió en 1866. Después ingresó en la Academia de Nobles Eclesiásticos para seguir los cursos de la diplomacia pontificia; consiguió el doctorado en *utroque iure* en 1870 y comenzó a trabajar en la Sagrada Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios, donde demostró su capacidad para la carrera diplomática por su vasta cultura y conocimientos de lenguas orientales. En 1875, cuando contaba treinta y dos años, Pío IX le nombró consejero de la nunciatura de Madrid, al frente de la cual estaba Giovanni Simeoni. Fallecido el cardenal Antonelli, secretario de Estado, fue nombrado sucesor suyo en 1876 el nuncio Simeoni, y Rampolla permaneció en Madrid durante varios meses como encargado de negocios hasta la llegada del nuncio Giacomo Cattani. Durante este período demostró competencia para tratar asuntos político-religiosos. Al llegar el nuncio Cattani a Madrid, en 1877, Rampolla regresó y fue nombrado primero secretario de la congregación de Propaganda Fide para los ritos orientales y después de la congregación de Propaganda Fide. Gracias a su intervención se puso fin al cisma armeno. El 16 de noviembre de 1880 fue nombrado secretario de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios y como tal tuvo que ocuparse de algunas cuestiones españolas. Creado cardenal, León XIII le asignó el título de Santa Cecilia y le nombró secretario de Estado en sustitución del fallecido cardenal Domenico Jacobini y presidente del consejo de Administración de los Bienes de la Santa Sede. Elegido papa san Pío X, Rampolla cesó como secretario de Estado, aunque no quedó alejado por completo de la actividad político-diplomática de la Santa Sede y de las actividades curiales, como demuestra su participación activa en las plenarias de la congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios, si bien no consta que interviniera directamente en los nombramientos de obispos españoles, materia que se reservó personalmente el cardenal Merry del Val. Rampolla falleció en Roma el 16 de diciembre de 1913. Su actividad política y diplomática como secretario de Estado es inseparable de la de León XIII, con quien actuó siempre en perfecta sintonía para asegurar la independencia de la Santa Sede mediante la inserción del Vaticano en la comunidad internacional con el fin de salvaguardar los intereses de la Iglesia. Dio pruebas de su saber en varios trabajos

do secretario de Estado de Pío IX. Rampolla gestionó con gran acierto y habilidad los últimos nombramientos hecho por este Papa, algunos de ellos muy complejos, y dejó los relativos expedientes acabados, de forma que al llegar a Madrid el nuncio Cattani unos meses antes de la muerte de Pío IX (febrero 1878)[4] la documentación sobre nombramientos episcopales estaba puesta al día.

A la luz de estas explicaciones comprenderá el lector por qué ha sido oportuno someter el pontificado de Pío IX a esta triple división. Aún así se trata de tres amplísimos artículos, que a pesar de su notable extensión, no recogen toda la documentación que hubiera sido posible dar. Por lo menos, aporto en los apéndices aquellos despachos de los nuncios que considero fundamentales para entender las razones de algunos nombramientos.

2. Gestión interina de monseñor Bianchi, encargado de negocios

El 3 de enero de 1874 concluyó la aventura revolucionaria española iniciada en septiembre de 1868, pues el golpe de Estado del general Pavía disolvió las Cortes y abrió el paso a una serie de gobiernos que a lo largo del año liquidaron los últimos residuos de la fracasada Primera República y favorecieron la restauración de la monarquía borbónica en la persona del joven monarca Alfonso XII.

Durante el sexenio revolucionario[5] no hubo ruptura total de relaciones por parte de la Santa Sede, aunque estuvieron vacantes la nun-

---

sobre lenguas orientales, historia y arqueología. Cf. mi artículo *El archivo del nuncio Mariano Rampolla (1883-1887)*: Hispania Sacra 39 (1987) 747-788, en el que ofrezco una amplia biografía de Rampolla con abundante bibliografía.

4. Cf. mis artículos *Instrucciones a Giacomo Cattani, último nuncio de Pío IX en España*: Revista Española de Derecho Canónico 38 (1982) 253-284 y *El archivo de los nuncios de León XIII en España. I. Nunciatura de Cattani (1877-1879)*: Italica. Cuadernos de Trabajos de la Escuela Española de Historia y Arqueología en Roma 16 (1982) 237-264.

5. Sobre la situación religiosa durante aquel sexenio cf. mi monografía *Iglesia y Revolución en España (1868-1874). Estudio histórico-jurídico sobre la documentación vaticana inédita* (Pamplona, Eunsa, 1979), que debe completarse con la de F. Martí Gilabert, *Amadeo de Saboya y la política religiosa* (Pamplona, Eunsa, 1999), breve estudio que analiza la política religiosa de una desafortunada monarquía aunque la ve con ojos muy amables, sin ocultar sus simpatías por el reinado de Amadeo I, un monarca extranjero que le fue impuesto a España contra la voluntad del pueblo y que

ciatura apostólica de Madrid y la embajada española ante el Vaticano por el retiro de los respectivos titulares. Se adoptó tal actitud «con firme propósito de no provocar un rompimiento y esto fue obra personal de Pío IX, que tuvo para ello que resistir la presión ejercida a todas horas y con grandes elementos por los carlistas, que contaban con muchos y poderosos auxiliares en el Vaticano».[6]

Cuando el nuncio Franchi se retiró de España en junio de 1869,[7] al frente de los intereses de la Santa Sede, pero sin carácter diplomático, quedó monseñor Elia Bianchi,[8] que había sido secretario del nuncio

---

concluyó el período revolucionario, comenzado en septiembre de 1868. El futuro rey fue buscado por las diversas naciones europeas. Después de un rechazo general, tras una negativa inicial, la aceptó al fin Amadeo de Saboya, el hijo segundo del rey de Italia, dinastía que en algunos sectores revolucionarios gozaba de prestigio en España. Comenzaba así un reinado tan efímero, que duró sólo dos años y dos meses, caracterizado por un tono revolucionario que fue perdiendo virulencia, dentro de la habitual hostilidad contra la Iglesia. El autor destaca las medidas antirreligiosas del gobierno saboyano: los «agravios» presentados por la Santa Sede, las relaciones con el Vaticano, el nombramiento gubernamental de obispos, etc.

6. J. BÉCKER, *Relaciones diplomáticas entre España y la Santa Sede durante el siglo XIX* (Madrid 1908), p. 266.

7. Alessandro Franchi (1819-1878), nombrado nuncio en España en marzo de 1868, llegó a Madrid en mayo del mismo año y permaneció al frente de su cargo hasta junio de 1869, en que con motivo de la proclamación de la nueva Constitución y de las tensiones entre el Gobierno y la Santa Sede regresó a Roma sin dejar el título de nuncio.

8. Elia Bianchi nació en Alejandría de Egipto el 2 de noviembre de 1820. Fue ordenado sacerdote el 4 de enero de 1846 y se doctoró en Teología. Fue vicerrector del Colegio Griego de Roma y posteriormente secretario de las nunciaturas de Madrid y de Florencia; en 1867 fue nombrado rector del Colegio Bandinelli de Roma y uno año más tarde fue destinado nuevamente a la nunciatura de Madrid. Con carta autógrafa, de 28 de abril de 1876, dirigida al cardenal Antonelli, el cardenal Simeoni, pro-nuncio en España, comunicó el deseo de monseñor Bianchi de regresar a Roma, por motivos de salud (ASV *SS 249 [1876] 11* f. 139). Antonelli, con despacho del 4 de mayo de 1876, n. 18531, autorizó el viaje de Bianchi, que salió de Madrid en tren el día 11 de mayo de 1876. Siguió por Bayona, Lourdes y Toulouse, para llegar a Roma el 18 del mismo mes. Simeoni hizo un nuevo elogio de su persona (Despacho nº 177, de Simeoni a Antonelli, Madrid 11 mayo 1876 ASV *SS 249 [1876] 11,* ff. 142-143). El 12 de mayo de 1879 Bianchi fue nombrado obispo titular de Tani y auxiliar de Ostia y Velletri; recibió la consagración de manos del cardenal Simeoni el día 25 sucesivo; el 3 de julio de 1882 fue nombrado arzobispo titular de Nicosia y el 3 de julio de 1889 canónigo de la Basílica de San Pedro, en el Vaticano. Falleció en Roma, el 7 de septiembre de 1889) (R. RITZLER-P. SEFRIN, *Hierarchia Catholica*, IX, pp. 141,534).

ausente.[9] A Bianchi se le llamó encargado de negocios desde junio de 1869, aunque esto no es exacto, ya que Franchi siguió siendo el único representante oficial del Papa en España, si bien estuvo ausente de su sede diplomática y los asuntos fueron llevados de hecho por Bianchi, quien mantuvo siempre correspondencia con el nuncio Franchi y solamente en muy contadas ocasiones con el cardenal Antonelli, secretario de Estado. Solamente en 1874, después que Franchi fue creado cardenal[10] a Bianchi le reconoció el gobierno español el carácter diplomático y lo admitió como interlocutor legítimo en sus negociaciones con la Santa Sede, como veremos inmediatamente, porque Bianchi recibió órdenes de permanecer en Madrid con el fin de custodiar el palacio y archivo de la nunciatura y de tener informada a la Secretaría de Estado de todas las noticias que pudiesen interesar a la Santa Sede.[11]

Por tanto, a través de los despachos de Bianchi hay que seguir los intentos y gestiones del Gobierno para restablecer las relaciones diplomáticas con la Santa Sede, interrumpidas de hecho, aunque no de derecho, y para resolver los complejos problemas que seis años de revolución habían planteado a la Iglesia. En una palabra, comenzaba la Restauración.

Particular interés encierran en el clima que caracterizó la política

9. Despacho de Antonelli a Bianchi, Roma 2 enero 1874 (ASV *SS 249 [1874] ff. 9-9v*). Bianchi respondió a Antonelli el 10 de enero 1874 agradeciendo la misión que se le encomendaba (*Ibid., ff. 22-23v*).

10. Franchi fue creado cardenal en el consistorio del 22 de diciembre de 1873, junto con el arzobispo de Valencia, Mariano Barrio, y otros prelados de diversas naciones.

11. Cuando Franchi fue creado cardenal el secretario de Estado, Antonelli, con despacho del 2 de enero de 1874, n. 10455, comunicó a Bianchi que desde ese momento quedaba oficialmente encargado del archivo y palacio de la nunciatura y obligado a comunicar a la Secretaría de Estado todas las noticias que pudieran interesar a la Santa Sede. Con despacho del 10 de enero de 1874, sin número, Bianchi agradeció al cardenal Antonelli el nuevo encargo que se le había confiado (ASV *SS 249 [1874]*, ff. 22-23v). Sin embargo, en carta privada al cardenal Franchi, expuso las pocas ventajas que le ofrecía la nueva situación. Por el contenido de dicha carta se descubre que Bianchi había trabajado con Franchi por espacio de 21 años, por consiguiente desde 1853, y que hubiera preferido seguir a su lado en Roma, puesto que la permanencia en España no le suponía ningún aumento de sueldo ni de categoría, ya que debería llevar los asuntos de la nunciatura hasta la llegada del nuevo representante pontificio, como en realidad hizo (Carta de Bianchi a Franchi, de 17 enero 1874, ASV *AN Madrid 467, tit. El rubr. 16)*.

española del año 1874 las conversaciones que monseñor Bianchi mantuvo con el ministro español de Gracia y Justicia. Durante doce meses –desde el 3 de enero, caída de la República, hasta el 29 de diciembre de 1874, proclamación de Alfonso XII– se sucedieron tres gobiernos, llamados ejecutivos, presididos por los generales Serrano y Zavala y por Sagasta, que estuvieron prácticamente cuatro meses cada uno de ellos en el poder. El primer Gobierno ejecutivo, presidido al principio por el general Serrano y después por Zavala, estuvo desde el 3 de enero al 13 de mayo de 1874. El segundo, presidido por Zavala, permaneció desde el 13 de mayo al 3 de septiembre, y el tercero, presidido por Práxedes Mateo Sagasta, desde el 3 de septiembre al 31 de diciembre de 1874.

Interlocutor directo de Bianchi fue Alonso Martínez,[12] ministro de Gracia y Justicia en el gabinete que el general Zavala formó el 13 de mayo de 1874.

Aunque los problemas que dividían a los gobiernos español y pontificio eran muchos y muy complejos, el representante pontificio prefirió afrontar cuatro asuntos concretos, que darían la medida de la capacidad de diálogo de la Santa Sede y cuyo resultado condicionaría evidentemente el desarrollo de ulteriores negociaciones. Se trataba del Patronato, de la concesión de las bulas a los nuevos obispos, del nombramiento de Monescillo para el arzobispado de Toledo y de la erección del priorato de las Ordenes Militares, llamado «Coto Redondo», en Ciudad Real.

De estos cuatro argumentos, el único que realmente afectaba a una cuestión de principio, secularmente debatida por juristas españoles y romanos, era el Patronato. En 1874, como en anteriores épocas conflictivas, seguía el interrogante: ¿quién es depositario del mismo? El Jefe de la nación española o la misma nación. En Roma se defendió siempre que el privilegio se había concedido a los Reyes Católicos y a sus legítimos sucesores en la Corona española. Quienes en 1874 formaban el Gobierno, como los que en 1868 habían destronado a

12. Manuel Alonso Martínez (Burgos 1827 - Madrid 1891). Político destacado del partido progresista durante el reinado de Isabel II fue, en diversos gabinetes, ministro de Fomento, de Gracia y Justicia y de Hacienda. Volvió a ocupar la cartera de Gracia y Justicia en el segundo Gobierno de 1874. Posteriormente presidió la comisión encargada de redactar la Constitución de 1876. Fue nuevamente ministro de Gracia y Justicia en otros gabinetes de Sagasta y durante la regencia de María Cristina de Habsburgo-Lorena.

Isabel II, afirmaban que el Patronato era un patrimonio de la nación y, por ello, los gobiernos estaban obligados a defenderlo a todo trance.

Los otros tres asuntos –bulas, Monescillo y priorato– se resolvieron sin grandes dificultades, habida cuenta de la buena voluntad que ambas partes manifestaron, si bien no faltaron momentos de tensión ante la parcial intransigencia de los nuevos gobernantes que superaron gran parte de la actitud anticlerical de los gobiernos precedentes, aunque sin que los espíritus se adentrasen resueltamente por el camino del diálogo y de la tolerancia.

3. Conversaciones Bianchi-Alonso Martínez

Las negociaciones entre el Gobierno español y la Santa Sede comenzaron por iniciativa del primero. «El señor Alonso Martínez –escribía Bianchi al cardenal Antonelli– ha querido tener una conferencia conmigo y me ha manifestado su vivo deseo de hacer todo el bien posible a la Iglesia».[13]

Bianchi no podía negociar a nivel oficial porque carecía de representación diplomática y de instrucciones precisas para tratar con el ministro español, pero escuchó al titular de Gracia y Justicia en vía confidencial y privada, y el cardenal Antonelli aprobó la conducta observada en sus primeros contactos y le autorizó a proseguirlos.[14]

Del nuevo Gobierno había dado Bianchi una impresión sustancialmente positiva, pues estaba formado por elementos que habían contribuido al golpe de Estado del 3 de enero de 1874, que acabó con la Primera República.[15]

13. Despacho de Bianchi a Antonelli, Madrid 22 mayo 1874, publicado en mi artículo *1874: comienzo de un siglo de relaciones Iglesia-Estado*: Revista Española de Derecho Canónico 30 (1974) pp. 284-286.

14. Despacho nº 11626 de Antonelli a Bianchi, Roma 30 mayo 1874 (*Ibid.*, pp. 287-288).

15. Con despacho del 14 de mayo de 1874 escribía Bianchi a Antonelli: «I nuovi ministri tutti sono una garanzia per la questione d'ordine, ma finora non si può avventurare un giudizio circa la loro condotta colla Chiesa, nonostante che l'eletto pel ministero di Grazia e Giustizia sia il signor Alonso Martínez, i precedenti del quale permettono supporre che vorrà ad ogni costo riannodare le relazioni colla Santa Sede. Il nuovo ministero non consentirà certamente che la demagogia torni a rialzare il capo, ma è da dubitarsi se avrà sufficiente forza per distruggere il carlismo, e di piantare una

Y comentando el manifiesto dirigido a la nación,[16] dijo: «Aunque no está claro el método general que piensa seguir en la administración del Estado, la proveniencia de todos los miembros del gabinete, sus precedentes y la opinión pública hacen prever una política esencialmente conservadora, y aunque nada se dice en este documento de las relaciones con la Iglesia, es opinión general que se hará todo lo posible para reconciliarse con la misma, o al menos para vencer los obstáculos que alejan al clero».[17]

A través de sus conversaciones personales con el ministro de Gracia y Justicia, Bianchi pudo comprobar que Alonso Martínez deploraba sinceramente el estado en que se encontraba la Iglesia en España y deseaba poner remedio, en la medida de lo posible, a los daños ocasionados a la misma por la revolución. «No sólo mis impresiones personales –decía a Antonelli– sino la opinión unánime de los más notables exponentes de los diversos partidos confirman que este hombre, católico leal, desea verdaderamente favorecer a la Iglesia y se encuentra en el Gobierno solamente para conseguir con su esclarecido ingenio y buena voluntad una cordial inteligencia entre la Iglesia y el Estado».[18]

4. El Patronato

El Patronato fue el tema fundamental de las conversaciones y el que estuvo en la base de toda la negociación. En su primera entrevista con Bianchi el ministro Alonso Martínez no dudó en defender que el Estado español había heredado de los antiguos monarcas el Patronato

---

cosa solida in questo paese... La formazione dunque di questo nuovo gabinetto sembra essere una soddisfazione data all'esercito; ed ora da tutti si domanda ansiosamente se l'esercito strascinerà il Governo a costituire definitivamente il paese col principe Alfonso o se il general Serrano abbia voluto sopire con questo ministero l'ardore alfonsino dell'esercito» (ASV *SS 249 [1874] ff. 102-102v).*

16. *Manifiesto a la Nación exponiendo la conducta política y administrativa que se propone seguir el Poder Ejecutivo de la República*, de 15 de mayo de 1874 (*Colección legislativa de España.* Edición oficial. Primer semestre de 1874. Tomo CXII [Madrid 1874] pp. 851-853).

17. Despacho de Bianchi a Antonelli, Madrid 20 mayo 1874 (Cf. mi artículo *1874:comienzo de un siglo...*, pp. 282-283).

18. Despacho de Bianchi a Antonelli, Madrid 15 junio 1874 (*Ibid.*, pp. 293-296).

y por consiguiente poseía todos los derechos inherentes al mismo. Bianchi, por su parte, objetó que tal afirmación era errónea, porque el Patronato no era un derecho sino un privilegio concedido por la Santa Sede a los reyes de España y que habiendo sido ellos derribados del trono cesaba el privilegio. Esto había quedado demostrado con las repúblicas hispanoamericanas cuando se emanciparon de la corona española. Además, el Estado no era una persona a la que el papa concedía tal privilegio, porque hubiera sido absurdo que una república atea hubiese sido protectora de la Iglesia. Finalmente observó Bianchi que aun suponiendo la existencia de tal privilegio, en la situación española de aquel momento faltaba la persona que pudiera ejercitarlo, porque el Gobierno existente era solamente de hecho, como sus propios ministros confesaban, ya que no estaba interiormente legalizado ni exteriormente reconocido. Como respuesta Alonso Martínez concluyó diciendo que al no poder ejercitar el Gobierno el Patronato tampoco estaba obligado a pagar la dotación del clero. Bianchi replicó diciendo que la dotación del clero no era un acto gracioso del Estado sino un deber de justicia, proclamado en la misma Constitución revolucionaria de 1869, porque era una indemnización a la Iglesia por los bienes sustraídos en provecho del Estado a raíz de las desamortizaciones de las décadas anteriores.[19]

5. Las bulas

Partiendo del principio de separación entre la Iglesia y el Estado, Castelar[20] se había puesto de acuerdo con la Santa Sede para cubrir las numerosas diócesis vacantes y en el consistorio del 16 de enero de 1874 Pío IX había preconizado a los nuevos arzobispos de *Santiago de Compostela* (Miguel Payá y Rico, que era obispo de Cuenca) y *Tarragona* (Esteban Pérez Martínez, obispo de Málaga) y los nuevos obispos de *Barcelona* (Joaquín Lluch Garriga, que era obispo de Salamanca), *Salamanca* (Narciso Martínez Izquierdo), *Teruel*

19. Despacho de Bianchi a Antonelli, Madrid 22 mayo 1874 (*Ibid.*, pp. 284-286).

20. Emilio Castelar y Ripoll (1832-1899), presidente de la República desde el 7 de septiembre de 1873 al 3 de enero de 1874. Sobre sus relaciones con la Iglesia cf. F. A. Plco: *Emilio Castelar and the Spanish Church*: The Catholic Historical Review (Washington) 52 (1966-67) 534-548.

(Victoriano Guisasola Fernández), *Jaca* (Ramón Fernández Lafita), *Málaga* (Ceferino González, O.P.), *Nueva Segovia* (Mariano Cuartero, O.E.S.A.) y *Puerto Rico* (Juan Antonio Puig Montserrat. O.F.M.).

Las bases del acuerdo, que permitieron hacer los nombramientos citados, fueron:

1.ª El Gobierno presentará confidencialmente a la aprobación preliminar de Su Santidad sacerdotes ilustrados y ajenos a toda pasión política para las diócesis de Tarragona, Toledo, Santiago, Mondoñedo, León, Lérida, Huesca, Barcelona, Pamplona, Jaca, Vic, Murcia y Mallorca. Para las sedes arzobispales se propondrán obispos y las vacantes se cubrirán simultáneamente por el mismo procedimiento.

2.ª La Santa Sede dará confidencialmente su aceptación a las personas que reúnan dichas circunstancias.

3.ª El Gobierno español hará entonces los nombramientos con las reservas que considere necesarias.

4.ª La Santa Sede preconizará también con las reservas que considere necesarias.

5.ª Los ministros de Estado y Ultramar se pondrán de acuerdo para retirar del arzobispado de Santiago de Cuba al señor Llorente.[21]

Sin embargo, el nuevo Gobierno, que reconocía como religión del Estado la católica, apostólica, romana, no quería admitir este procedimiento porque se oponía a los derechos del Patronato y, en consecuencia, no concedió el *pase* o *exequatur* a las bulas de los nuevos obispos.[22]

Bianchi hizo notar que se había llegado a estos nombramientos por un simple *modus vivendi* transitorio, que para nada afectaba al principio de separación Iglesia-Estado, condenado por el Papa en el *Syllabus* y por el Concilio Vaticano I, y dejaba por tanto el camino abierto para que una vez constituida legalmente la nación pudiese la Santa Sede conceder al rey o al presidente de la República los privilegios que creyese convenientes.

21. J. Bécker, *o. c.*, pp. 262-263.

22. Sobre el *pase regio* se habían publicado varios estudios, pero en 1875 salió un nuevo libro del que era autor el futuro obispo de Segorbe, Francisco de Asís Aguilar Serrat (Despacho nº 96 de Simeoni a Antonelli, Madrid 25 de noviembre de 1875, ASV *SS 249 [1875] 31, ff. 132-133*, original).

Fruto de los primeros contactos personales de Bianchi con Alonso Martínez fue un documento, redactado por el ministro, que condensaba en cuatro puntos la postura del Gobierno:

«El ministro de Gracia y Justicia, inspirándose en su conciencia de católico, en las piadosas excitaciones de algunos prelados y de gran número de virtuosos sacerdotes y sobre todo en el sentimiento de la inmensa mayoría de los españoles, de acuerdo con el Consejo de Ministros y atemperándose al espíritu de concordia que ha dominado en las conferencias de carácter privado y confidencial celebradas con Monseñor Bianchi, propone lo siguiente:

«1.° A pesar de que en la última provisión de sedes vacantes y expedición y forma de las bulas no se hayan observado las reglas establecidas por las leyes y sancionadas por la tradición en España, el Gobierno, en su deseo de no prolongar la orfandad en que hoy se hallan muchas diócesis, y sobre todo pagando un tributo de su respeto y profunda veneración al Padre común de los fieles, y en muestra también de la estima en que tiene las altas dotes y virtudes de las dignísimas personas designadas para las sedes, ofrece entregarles las bulas, dándoles el pase con las convenientes reservas, inmediatamente después que el cardenal Antonelli haga una declaración en que conste que la Santa Sede no opondrá obstáculo alguno al ejercicio de los derechos del Patronato por el Jefe del Estado el día que reunidas las Cortes se constituya definitivamente el país, pactándose entretanto un *modus vivendi*, que asegure de un modo eficaz la previa presentación por el Gobierno de los prelados destinados a ocupar las sedes que queden vacantes.

»2.° Entregadas que sean las bulas a los obispos preconizados, los prelados pondrán en posesión de sus respectivas prebendas, beneficios y piezas eclesiásticas a los sacerdotes ya nombrados o que en adelante se nombren por el Gobierno durante la interinidad, a calidad por supuesto de que los nombrados tengan los requisitos canónicos.

»3.° La cuestión de las Ordenes Militares se arreglará formando desde luego el Coto Redondo pactado en el concordato.

»4.° El Gobierno español, que ve con profunda pena la lastimosa situación del clero, reconoce la obligación en que está la nación de sostener el culto y los ministros de la religión católica y mandará que el tesoro público abone desde 11 de julio próximo los haberes y asignaciones personales que les correspondan, y a las iglesias, colegiatas y catedrales los gastos del culto, aunque por de pronto y hasta tanto que

termine la guerra sólo satisfará para personal del clero y obligaciones eclesiásticas el cincuenta por ciento de sus respectivos haberes y dotaciones, sin otro descuento alguno. Pero esta reducción transitoria, impuesta por la penuria y escasez del Erario y por los enormes gastos de la guerra, no obsta al reconocimiento del derecho a la integridad de las asignaciones, ni impedirá tampoco el que se proceda desde luego a realizar una liquidación por diócesis de los atrasos del clero.

El ministro de Gracia y Justicia, dirigiéndose por conducto de monseñor Bianchi a la Santa Sede en asunto de tal magnitud y de tan vital interés para la Iglesia española, se avergonzaría de iniciar un indigno regateo. Por esto llega desde luego y espontáneamente al último límite de las concepciones compatibles con los deberes del Gobierno y confía tranquilo el éxito de su propuesta a la elevación de miras de Su Eminencia el Cardenal Antonelli, a la vez que al entrañable amor y paternal solicitud del Santo Padre por la católica España, y a su nunca desmentido interés por la paz de las conciencias».[23]

6. Primeras bases de un acuerdo provisional

La Santa Sede deseaba un acuerdo inmediato para la normal provisión de todos los obispos vacantes, sin tocar de momento la cuestión del Patronato hasta que el Gobierno quedase regularmente constituido y fuese reconocido por las potencias extranjeras, ya que no se podía conceder un privilegio de tanta importancia y trascendencia a un Gobierno que no lo era oficialmente.

Por otra parte, los nuevos dirigentes políticos españoles quedaron insatisfechos de la respuesta dada por la Santa Sede a Bianchi[24] e invitaron a éste a presentar unas bases más conciliadoras. Habida cuenta de las precisas instrucciones recibidas del cardenal Antonelli, Bianchi presentó, siempre en vía confidencial y privada, algunos puntos que servirían de base a un proyecto de convenio provisional.

Propuso, en primer lugar, que ambas partes dejasen intacta la cues-

23. ASV *SS 249 (1874) ff. 179-180.*

24. La respuesta de la Santa Sede está en el despacho nº 11626 de Antonelli (cf. mi artículo *1874: comienzo de un siglo...*, pp. 287-288). Sobre la reacción del Gobierno cf. el comienzo del despacho de Bianchi a Antonelli del 14 de mayo 1874 (*Ibid.*, pp. 293).

tión del Patronato, en espera de que el Gobierno se constituyese regularmente y fuese reconocido por las potencias exteriores; ofrecía la posibilidad de un *modus vivendi*, semejante al acordado en tiempos de Castelar, y exigía las reparaciones que el Gobierno debía hacer inmediatamente a la Iglesia suprimiendo el tribunal de las Órdenes Militares, decretando el pago de los haberes al clero, suprimiendo el matrimonio civil, observando exactamente el concordato de 1851 y el convenio de 1859 y, sobre todo, entregando las bulas pontificias a los obispos preconizados en enero.

Las ocho bases del proyecto de convenio provisional, preparado por Bianchi, estaban redactadas en los siguientes términos:

«1.º Ínterin duran las anómalas circunstancias en que se halla España, la Santa Sede y el actual Gobierno de España acuerdan que no se discuta por el momento el Patronato eclesiástico. Esta cuestión queda pues intacta y sin prejuzgar por ambas partes hasta tanto que se constituya regularmente el Gobierno.

»2.º El Gobierno actual, no obstante lo dispuesto en la base 10, presentará a la Santa Sede sacerdotes que reúnan los requisitos canónicos para ocupar las sillas arzobispales y episcopales vacantes, haciendo los nombramientos con las reservas y cláusulas que estime convenientes a fin de no prejuzgar su derecho.

»3.º La presentación a la Santa Sede se hará por medio de carta en que el ministro de Estado o el representante de España en Roma, de acuerdo con el Gobierno, anuncie confidencialmente al cardenal Antonelli los nombres de los sacerdotes designados para las sillas vacantes.

»4.º En la misma forma confidencial el cardenal Antonelli expresará la opinión de la Santa Sede sobre la aptitud de las personas designadas y siendo favorable se instruirán *more solito* los expedientes canónicos en la nunciatura de Madrid, la cual los pasará al ministerio de Estado y éste los dirigirá a la Santa Sede.

»5.º El Santo Padre preconizará a los sujetos designados y expedirá las bulas de costumbre, con las reservas que tendrá por conveniente.

»6.º Una vez tenido el consistorio el cardenal Antonelli lo participará al representante de España en Roma, entregándole las cartas consistoriales, con las cuales recogerá éste, conforme a lo practicado siempre, las bulas que el Gobierno español entregará a los interesados.

»7.º Las provisiones de los beneficios vacantes se harán por el Gobierno y si los respectivos prelados no tienen qué oponer a la idoneidad

de los sujetos nombrados, les darán la canónica institución y colación con las reservas que previamente indique la Santa Sede. Igual proceder se observará con los nombrados anteriormente y no estén colacionados.

»8.º El Gobierno entregará inmediatamente las bulas a los obispos preconizados en virtud del acuerdo previo entre la Santa Sede y el Gobierno del señor Castelar; dispondrá lo conveniente para que se cumpla el concordato de 1851 y el convenio adicional de 1859; mandará que se sobresea en las causas que se hayan incoado contra los obispos por cumplir con las leyes de la Iglesia; que se derogará el decreto que restableció el Tribunal de las Órdenes Militares y dispondrá que se haga el Coto Redondo, de acuerdo con la Santa Sede; anulará el decreto que trata de los deanes; idem el de quitar los derechos civiles al matrimonio canónico, declarando que éste surte todos aquellos efectos; restablecerá en las leyes la inspección en la enseñanza que al clero corresponde».[25]

El ministro quiso estudiar este proyecto, redactado «con singular habilidad». Una copia del mismo fue llevada al Consejo de Ministros y todos los miembros del gabinete intervinieron en la discusión. El titular de Estado, Ulloa,[26] aun siendo uno de los más conservadores, fue el más tenaz en exigir que el Gobierno pidiese como condición *sine qua non* en el acuerdo de las cuestiones pendientes una declaración de la Santa Sede sobre el respeto del Patronato, si no inmediata, sí al menos cuando el Gobierno se hubiese definitivamente constituido.

En el mismo Consejo, el general Zavala,[27] presidente del gabinete, manifestó los lazos de amistad personal que le unían al cardenal Berardi,[28] a quien deseaba escribir para que interpusiera sus buenos

25. ASV *SS 249 (1874) ff. 179-180.*

26. Augusto Ulloa y Castañón (1823-1879). Periodista y abogado, fue ministro con O'Donnell y Mon. Intervino en la revolución del 1868. Fue ministro de Estado en los dos gabinetes de Zavala y Sagasta, en 1874.

27. Juan de Zavala y de la Puente (1804-1879), general que vino a España tras la independencia del Perú; participó en las guerras carlistas y en el convenio de Vergara, y después en la guerra de África; ministro de Marina con O'Donnell, perteneció a la Unión Liberal y se apartó de la política durante la República. El general Serrano le encargó la presidencia del Gobierno en mayo de 1874.

28. Giuseppe Berardi (1818-1878) fue sustituto de la Secretaría de Estado desde 1851 hasta su elevación al cardenalato en 1868; durante el bienio 1859-60 fue también secretario de la Congregación de Asuntos Eclesiásticos Extraordinarios.

oficios ante el cardenal Antonelli. Les gustó a los ministros la idea de su presidente y Alonso Martínez quedó encargado de redactar dicha carta, que debía ser una manifestación colectiva de todos los componentes del Gobierno.

7. Nuevas bases para un convenio provisional

El propio Alonso Martínez redactó unas nuevas bases para el convenio provisional, que se alejaban en buena parte de las preparadas por Bianchi:

«1.ª Cuando se trate de la provisión de sedes vacantes, el Gobierno español se pondrá de acuerdo con la Santa Sede, por cartas confidenciales, acerca de la persona que se proponga presentar.

»2.ª Obtenido el acuerdo, el Gobierno hará los nombramientos *more solito,* y de la propia manera instruirá la nunciatura el expediente canónico, remitiendo su resultado al ministerio de Gracia y Justicia.

»3.ª La Santa Sede preconizará los sujetos presentados para las sillas vacantes y sobre los cuales haya tenido lugar el acuerdo de que habla la base 1ª, expidiendo las bulas de antigua costumbre con las reservas que estime oportunas, dirigiendo al Jefe del Estado la bula correspondiente y expresando en la de confirmación por quién han sido presentados.

»4.ª El Gobierno recogerá las bulas en la Dataría Apostólica para entregarlas a los interesados. Esta misma entrega hará a los prelados preconizados el diez y seis de enero último.

»5.ª Continuará el Gobierno proveyendo, conforme al concordato de 1851, las piezas eclesiásticas, vacantes o que vacaren; y los prelados darán a los sujetos nombrados la colación e institución canónica, siempre que estén adornados de los requisitos exigidos por los cánones. Igual proceder se observará respecto a los anteriormente nombrados, a quienes no se hubiese dado la colación de sus beneficios.

»6.ª La cuestión de las Órdenes Militares se arreglará formando desde luego el Coto Redondo, pactado en el Concordato.

»7.ª El Gobierno reconoce la obligación de sostener el culto y los ministros de la religión católica y mandará que el tesoro público abone desde 11 de julio próximo el cincuenta por ciento, sin ningún otro descuento, de todos los haberes y asignaciones correspondientes al clero y

al culto. Esta reducción es transitoria e impuesta por la penuria del Erario a causa de la guerra, debiendo cesar tan luego como cese ésta y declarando desde ahora que el Gobierno reconoce como deuda sagrada los atrasos del clero y del culto, a cuyo efecto se hará una liquidación de todos los débitos por aquellos conceptos antes del 11 de enero próximo a fin de pagarlos en tiempo oportuno.

»Queda entendido que la Santa Sede no opondrá obstáculo alguno al derecho y ejercicio del Patronato de España el día en que la nación se constituya, cesando entonces, de hecho y de derecho, el presente convenio transitorio».[29]

Bianchi observó inmediatamente que la base octava, es decir, la última, se oponía casi por completo a los principios de la Santa Sede, que no quería discutir de momento la cuestión del Patronato, por las razones anteriormente expuestas. Además, la formulación de dicha base octava implicaba un reconocimiento previo del Patronato por parte de la Santa Sede, cuando todavía se desconocía la forma de Gobierno que adoptaría España y se ignoraba quién debería ejercer el Patronato, si un príncipe protestante o un presidente de República, como los que se habían conocido el año anterior. Y que, en fin de cuentas, se ignoraba cómo restablecería el Gobierno sus relaciones con la Santa Sede.

Comprendió Alonso Martínez el peso de las razones que Bianchi le expuso, pero repitió que el Gobierno insistía unánimemente sobre este punto, del cual hacía depender la solución de todos los asuntos religiosos pendientes, ya que para los ministros era cuestión de honor y dignidad el no abandonar los derechos del Patronato, que siempre había ejercido el jefe de la nación española. Por otra parte, Alonso Martínez no vio inconveniente alguno en que el cardenal Antonelli introdujese en la base octava las modificaciones que estimase útiles, como, por ejemplo, exigir que el Jefe del Estado fuese católico.

Animada fue también la discusión sobre el punto tercero, pero visto que el empeño del Gobierno estaba centrado en la base octava, no fue necesario insistir para que se modificase la redacción de la tercera y de las restantes.

Alonso Martínez advirtió que el Gobierno tenía conciencia del lamentable estado de pobreza en que se encontraban los obispos, la

29. ASV *SS 249 (1874) ff. 181-182; AN Madrid 467, VI, 30.*

indigencia de los canónigos, la miseria del clero parroquial, especialmente el de las zonas rurales, y la situación de completo abandono del culto, que antes de la revolución del 68 florecía en España. Por ello deseaba que desde el 1.° de julio culto y clero volviesen a recibir al menos una parte de sus haberes en dinero efectivo, pero era necesaria la colaboración de la Santa Sede para llegar a un acuerdo satisfactorio, que tuviese como base la conservación del Patronato en España; prometiendo que si el Papa accedía a las propuestas del Gobierno éste haría el mayor bien posible a la Iglesia.

Bianchi se limitó a transmitir las bases al cardenal Antonelli, diciéndole que el Gobierno parecía dispuesto a transigir en los otros puntos con tal de asegurar el Patronato, y que en una carta confidencial a todos los obispos el ministro de Gracia y Justicia manifestaba sus más ardientes votos por la pacífica solución de los asuntos religiosos, de acuerdo con la Santa Sede, y pedía la colaboración de los prelados.[30]

Ante la morosidad del Gobierno en restituir las bulas a los obispos preconizados en enero, la Santa Sede les autorizó para que pudiesen seguir administrando las diócesis que habían dejado vacantes.[31]

A los cuatro puntos, inicialmente presentados por Alonso Martínez, respondió el cardenal Antonelli con un memorándum que contraponía algunas observaciones a las propuestas del Gobierno e indicaba posibles soluciones a las diversas cuestiones.

La llegada del memorándum coincidió con la catástrofe militar del Norte y la muerte del general Concha,[32] lo cual impidió que el Gobier-

30. Significativa a este propósito fue la respuesta del cardenal Moreno, arzobispo de Valladolid, que puede verse en mi artículo *1874: comienzo de un siglo...*, pp. 309-311.

31. El sustituto de la Secretaría de Estado, monseñor Marini, escribió el 12 de mayo de 1874 al cardenal Asquini, secretario de Breves, comentando la actitud del Gobierno: «In seguito di questo arbitrario rifiuto (*de dar las bulas*), la Santità di Nostro Signore, riguardo a quelle diocesi i di cui vescovi vennero trasferiti ad altre diocesi, si è degnata di autorizzare gli stessi vescovi ad amministrarle fino a nuova disposizione della Santa Sede. La prelodata Santità Sua ha poi ordinato, che nei Brevi Pontifici e negli altri atti della Santa Sede che si dovranno diriggere ai suddetti prelati siano essi denominati vescovi eletti delle chiese alle quali sono stati trasferiti, ed amministratori di quelle, che provvisoriamente governano per delegazione apostolica» (AAEESS *S. II Spagna 634, ff. 12-12v*).

32. Manuel Gutiérrez de la Concha (1808-1874), militar que participó en las guerras carlistas y en otros conflictos bélicos. Murió en un reconocimiento del campo enemigo, en tierra navarra, siendo jefe del Ejército del Norte.

no dedicase particular atención al documento pontificio, absorbido como estaba por la guerra civil.

Pasó el verano. Cayó el gabinete Zavala y se formó otro presidido por Sagasta,[33] cuyo ministro de Gracia y Justicia, Colmenares,[34] fue encargado de preparar la respuesta al memorándum de la Santa Sede, demostrando nuevamente las buenas disposiciones para completar la política religiosa anteriormente iniciada.

El 1874 fue un año repleto de iniciativas y contactos por parte del Gobierno con el fin de solucionar las cuestiones eclesiales pendientes. Se manifestó buena voluntad por ambas partes, aunque nada se hizo en concreto. El gabinete Sagasta cayó al finalizar el año, tras la proclamación de Alfonso XII, y la Santa Sede siguió negociando –bajo el signo de la Restauración– con los gobiernos presididos por Cánovas del Castillo.[35]

8. El «caso Monescillo»

Esta cuestión no afectó a las negociaciones en curso entre la Santa Sede y España, y aunque se trató de un asunto que pudo haber tenido graves consecuencias, prevaleció en ambas partes el buen sentido, aislando de la problemática general un caso que fue resuelto sin grandes clamores ni disgustos.

33. Práxedes Mateo Sagasta (1827-1903), político progresista, diputado desde 1856, participó en varias sublevaciones y revoluciones y formó parte de numerosos gabinetes desde la Revolución del 68 hasta finales de siglo.

34. Eduardo Alonso Colmenares (1822-1888), político liberal, ministro de Gracia y Justicia con Malcampo, en 1871, y con Sagasta en 1874, fue nombrado en 1882 presidente del Tribunal Supremo.

35. J. Rubio, *El reinado de Alfonso XII. Problemas iniciales y relaciones con la Santa Sede* (Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1998). Este volumen constituye una completa exposición de las relaciones entre el Gobierno español y el del Vaticano a lo largo de dicho reinado. Unas relaciones que al afectar al problema de la regulación constitucional de la cuestión religiosa adquieren una importancia y una prioridad excepcionales en los primeros años de la Restauración, ya que esta cuestión no cedía en prioridad e importancia a ninguna otra; ni siquiera ante las dos agobiantes guerras civiles, la carlista y la de Cuba, que había heredado del Sexenio democrático (1868-1874). La cuestión religiosa llegó a llamarse entonces «la cuestión de las cuestiones», como documenta esta obra.

Veamos cómo se desarrollaron los hechos. Monescillo[36] era obispo de Jaén desde 1865. Anteriormente lo había sido de Calahorra y después sería cardenal-arzobispo de Valencia y primado de Toledo. Monescillo saltó al primer plano de la actualidad nacional en 1869, cuando fue elegido diputado de las Cortes Constituyentes. El nuncio Franchi había advertido, antes de las elecciones, que entre las candidaturas de eclesiásticos parecía segura la del obispo de Jaén.[37]

Pero cuando Monescillo demostró realmente su talla fue durante las discusiones del proyecto de libertad religiosa. «Hoy –decía el nuncio– el obispo de Jaén ha hablado contra el proyecto de Constitución y en favor de la unidad católica. Ha provocado emoción y entusiasmo. Al terminar la sesión un gentío inmenso y muchos diputados le han acompañado a casa entre ovaciones. Ha sido un verdadero triunfo para la Iglesia y para el clero».[38]

Al transmitir este telegrama Franchi no ocultaba su satisfacción porque después de varios meses de humillaciones veía que un miembro de la jerarquía defendía desde la misma tribuna política de los revolucionarios las principios que ellos atacaban.

Monescillo no defraudó a quienes le aplaudían y vitoreaban y en años sucesivos demostró, con sus frecuentes intervenciones orales y escritas, ser realmente el número uno del episcopado español. Por ello, cuando el Gobierno comenzó a negociar con el Vaticano los nombramientos de

36. Antolín Monescillo y Viso (1811-1897), obispo de Calahorra y La Calzada (1861-1865), de Jaén (1865-1877), arzobispo de Valencia (1877-1892) y de Toledo (1892-1897), cardenal desde 1884. Puede verse una buena parte de sus escritos en *Documentos y escritos doctrinales del Emmo. Sr. cardenal Monescillo y Viso* (Toledo 1896-1905) 7 volúmenes. Existe una antigua biografía del mismo escrita por L. M. Carbonero Sol y Meras (Madrid 1895). Pero la obra fundamental es la de R. Mª. Sanz de Diego, *Medio siglo de relaciones Iglesia-Estado en España. El Cardenal Antolín Monescillo y Viso (1811-1892)* (Madrid, Univ. Comillas, 1979), que analiza los aspectos fundamentales de la situación político-religiosa siguiendo la biografía de este importante personaje.

37. Telegrama de Franchi a Antonelli, del 19 enero 1869 (ASV *SS 249 [1873] 3, f. 55*; *AN Madrid 464, III, 18*).

38. Telegrama de Franchi a Antonelli, del 13 abril 1869 (ASV *SS 249 [1873) 41, f. 105. AN Madrid 464 III, 10)*. Además del texto oficial, conservado en las actas de las Cortes, existe una edición del *Discurso en defensa de la Unidad Católica, pronunciado en las sesiones que las Cortes Constituyentes celebraron en los dias 13 y 14 de abril de 1869 por el Excmo. e Ilmo. Sr...., obispo de Jaén y diputado por Ciudad Real* (Madrid 1869).

obispos pidió para Monescillo la primera sede metropolitana de España: Toledo, que estaba vacante por fallecimiento del cardenal Alameda.

El 18 de marzo de 1874 Monescillo fue nombrado arzobispo de Toledo con decreto del general Serrano, presidente del Poder Ejecutivo de la República.[39] Firmándose «arzobispo electo de Toledo», Monescillo comunicó su nombramiento a Bianchi,[40] quien contestó a vuelta de correo diciéndole: «Supongo que V. E. habrá comunicado directamente cuanto se sirve decirme a la Santa Sede, de la que hasta ahora no he recibido noticia ni instrucción alguna respecto a este asunto».[41] Al mismo tiempo, Bianchi informó al cardenal Antonelli de lo sucedido, advirtiendo que si mala impresión había causado la medida del Gobierno peor había sido la producida por la aceptación del interesado.[42]

En Roma no sabían una palabra del asunto y, por supuesto, no se toleró que el Gobierno hiciese tal nombramiento, porque, decía el cardenal Antonelli, «si bien nada puede decirse de la persona del nombrado, Vd. comprende perfectamente que en las actuales circunstancias no se puede pensar en un traslado del mismo de Jaén a Toledo».[43]

Atrevióse incluso Monescillo a escribir una carta personal a Pío IX,[44] que mereció un duro reproche del pontífice.[45]

En las conversaciones de Bianchi con Alonso Martínez quedó claro que todo este asunto había sido iniciativa personal del general Serrano, pero que el Gobierno estaba dispuesto a componer el conflicto trasla-

39. Una copia auténtica de este decreto está en AAEESS *S. II Spagna 634, f. 4.*

40. ASV *SS 249 (1874), ff. 81-81v.*

41. *Ibid.*, ff. 83-83v.

42. Telegrama de Bianchi a Antonelli, 29 marzo 1874 (ASV *SS 249 [1874], f. 79v*).

43. El 22 abril 1874, acusando recibo del despacho de 29 de marzo, decía Antonelli a Bianchi que Monescillo nada había comunicado a la Santa Sede (ASV *SS 249 [1874], ff. 89-89v*).

44. El 30 marzo 1874 Monescillo escribió a Bianchi comunicándole que había delegado en su vicario general, Maximiano Ángel Alcázar, residente en Madrid, para que le representase en la elaboración del proceso canónico para su traslado a Toledo (ASV *SS 249 [1874], ff. 87-87v*). En el dorso de la carta que Monescillo envió a Pío IX hay una nota de la Secretaría de Estado que dice: «Si risponda che monsignore non deve firmarsi eletto perchè non è preconizzato. Si parli col card. Franchi» (ASV, *Epistolae latinae, posizioni e minute, 1874, n. 162*).

45. En la correspondiente posición de archivo se lee esta nota: «Lettera di rimprovero del Santo Padre dei 2 maggio 1874, diretta a monsignor vescovo di Jaén per avere assunto il titolo di arcivescovo eletto di Toledo» (AAEESS *S. II Spagna 634, f. 8*). La minuta de la respuesta de Pío IX, con abundantes correcciones, está en ASV, *Epistolae latinae, posizioni e minute 1874, n. 162*).

dando a Toledo al cardenal Moreno, arzobispo de Valladolid y prelado de mayor jerarquía entre el episcopado, y proponiendo a Monescillo para la sede vallisoletana o para el patriarcado de las Indias. La Santa Sede cedió en lo primero y Moreno pasó a Toledo, pero no aceptó lo segundo, y Monescillo no fue arzobispo de Valladolid ni patriarca de las Indias. Tuvo que permanecer en Jaén hasta que cuatro años más tarde se le trasladó a Valencia,[46] pero antes presentó la dimisión porque se sentía humillado por el modo como había sido tratado por el Gobierno.[47]

Al nuncio Simeoni esta situación le creó problemas y complicaciones desde el comienzo de su nunciatura porque constató que el ministro de Gracia y Justicia, Cárdenas, estaba irritado contra Monescillo, pues se le acusaba de haber escrito una carta al general Serrano, advirtiéndole de las gestiones que se estaban haciendo en Roma para llevar al trono a don Carlos. Sabía además el Gobierno que Monescillo estaba imprimiendo una carta pastoral en la cual hablaba mal de los ministros, acusándoles de oscuros asuntos económicos. La pastoral fue secuestrada y al tipógrafo se le prohibió imprimir el *Boletín oficial del obispado de Jaén* sin permiso gubernativo, y además se dispuso que cada vez que Monescillo hablase en la catedral estuviera presente un notario, con dos testigos, para levantar acta de lo que dijera. El nuncio no estaba de acuerdo con estas medidas excesivamente severas y le pidió al ministro que se tuviera en cuenta el prestigio de Monescillo.[48]

9. Nombramientos de 1874[49]

La interrupción de los nombramientos eclesiásticos desde 1868, debido a la revolución, provocó cinco años después que hubiera 16 diócesis vacantes, de las cuales tres eran metropolitanas y tres

46. Monescillo escribió a Pío IX con motivo de su traslado a Valencia, y recibió la respuesta del anciano pontífice pocos meses antes de su muerte, el 7 de noviembre de 1877. Del tono de las dos cartas, que están en ASV, *Epistolae latinae, posizioni e minute, 1877, n. 231*, se deduce que el incidente provocado por la decisión unilateral del Gobierno de nombrarlo arzobispo de Toledo, sin concultar previamente a la Santa Sede, había sido olvidado completamente por ambos.

47. Documento 3.

48. Ibid.

49. Documento 1. Bianchi completó las noticias contenidas en esta carta en otro informe del 31 de agosto de 1874 (AAEESS *S. II Spagna 624, ff. 70-75*).

sufragáneas. En las colonias de Ultramar había cuatro vacantes, de las cuales una metropolitana y tres sufragáneas. Las vacantes eran, por orden de importancia: Toledo, Barcelona, La Habana, Santiago de Compostela, Valladolid, Santiago de Cuba, Almería, Astorga, Cuenca, Huesca, Jaca, León, Lérida, Mondoñedo, Orense, Oviedo, Pamplona, Plasencia, Puerto Rico, Salamanca, Teruel, Vic, Cebú, Nueva Segovia.

En el consistorio del 16 de enero de 1874 Pío IX hizo los nueve nombramientos episcopales anteriormente indicados, que afectaron a las siguientes diócesis:

A *Santiago de Compostela*, vacante por fallecimiento del cardenal Miguel García Cuesta, acaecido el 14 de abril de 1873, fue destinado *Miguel Payá Rico*, obispo de Cuenca. A *Tarragona*, vacante por fallecimiento del arzobispo Francisco Fleix Soláns, ocurrido el 28 de julio de 1870 en Francia, fue destinado *Esteban José Pérez Martínez Fernández*, obispo de Málaga. Pero, poco tiempo después, este prelado renunció a la sede tarraconense y pidió al Papa que le volviera a nombrar obispo de Málaga, cosa que Pío IX hizo, como veremos más adelante.

A *Barcelona*, vacante por fallecimiento del obispo Pantaleón Monserrat Navarro, ocurrido el 21 de julio de 1870 en Frascati (Italia), fue destinado *Joaquín Lluch Garriga*, O.C.D., obispo de Salamanca. Sin embargo, otros candidatos a esta diócesis fueron el obispo de Cuenca, Miguel Payá y Rico, y el obispo de Oviedo, Benito Sanz y Forés; los dos eran valencianos, gozaban de mucho prestigio y tenían experiencia tras varios años de pontificado, aunque Payá parecía menos indicado en aquellas fechas por razones de salud, mientras que Sanz y Forés era más joven, bien preparado y buen pastor.

A *Salamanca*, vacante por el traslado del obispo Lluch Garriga a Barcelona, fue destinado *Narciso Martínez Izquierdo*, canónigo magistral de Granada, que fue el candidato de Bianchi para suceder a Lluch, a la vez que lo propuso también como candidato para La Habana, porque Martínez Izquierdo había sido dos años antes diputado en Cortes y había demostrado excelentes cualidades de orador, a la vez que defendió a la Santa Sede y gozaba de buena fama por sus cualidades humanas y por sus virtudes sacerdotales, y estaba considerado como uno de los eclesiásticos de mayor prestigio que tenía España en aquellos momentos, prudente, afable, docto, benigno.

A *Málaga*, vacante por el traslado del obispo Pérez Fernández a Tarragona, fue destinado el dominico *Ceferino González y Díaz Tuñón*, oriundo de Oviedo, examinador sinodal de varias diócesis, antiguo rector

y párroco del colegio de misioneros de Ocaña. Pero este nombramiento se deshizo después al regresar de nuevo a Málaga, el obispo Pérez Martínez, como ya se ha dicho.

A *Teruel*, vacante por fallecimiento del obispo Francisco de Paula Giménez Muñoz, ocurrido el 3 de junio de 1869, fue destinado *Victoriano Guisasola Rodríguez,* canónigo penitenciario de Sevilla. Bianchi propuso al sacerdote Jaime Catalá Albosa, de 39 años, que había sido secretario del arzobispo Costa y Borrás, de Tarragona, porque se trataba de una diócesis difícil debido a las divisiones políticas existentes en ella, para los cual se requerían prudencia y tacto, cualidades que reunía Catalá, junto con otras virtudes.

A *Jaca*, vacante por fallecimiento del obispo Pedro Lucas Asensio Pobes, ocurrida el 18 de noviembre de 1870, fue destinado *Ramón Fernández Lafita*, deán de la catedral de Jaca. Bianchi propuso la candidatura del doctoral de La Granja, José García Dosal, que acababa de ser nombrado canónigo de Segovia, y parecía un candidato con las cualidades necesarias para atender dicha diócesis montañosa y con clima duro, al que él estaba habituado.

A *Puerto Rico*, vacante por fallecimiento del obispo Pablo Vicente Benigno Carrión, ocurrida el 29 de noviembre de 1871, fue destinado *José Antonio Puig Monserrat*, párroco de la catedral de Puerto Rico. Bianchi pensó destinar a esta diócesis al párroco de Amusco (Palencia), Melchor Serrano, que reunía buenas condiciones de pastor, era buen predicador y gozaba de mucho prestigio.

A *Nueva Segovia*, vacante por fallecimiento del obispo Juan José Aragonés, ocurrido el 14 de agosto de 1872, fue destinado *Mariano Cuartero Medina*, O.E.S.A. Para esta diócesis filipina, el ministro Sorní nombró a un antiguo condiscípulo y amigo suyo, llamado Miñana, que era canónigo penitenciario de Manila, pero no reunía cualidades para ser obispo porque llevaba una pésima conducta y era conocido en la isla por escándalos públicos. Por ello Bianchi se opuso a este nombramiento y sugirió el del padre Cuartero, ex provincial de los agustinos descalzos en aquellas islas y, por consiguiente, buen conocedor de la situación. Era un religioso que gozaba además de tan buena reputación que el comisario apostólico de los agustinos quería que fuese confirmado como provincial por la Santa Sede.[50]

50. Sobre estos nombramientos cf. también los estudios de M. F. Núñez Muñoz,

10. Comienzo de la nunciatura de Simeoni

El tercer período de permanencia de Simeoni en España[51] comenzó a principios de mayo de 1875 y terminó a finales de noviembre de 1876. Nombrado nuncio el 15 de marzo de 1875, ejerció su cargo durante 19 meses. La tercera misión diplomática de Simeoni en España hay que situarla en el marco de las nuevas relaciones Iglesia-Estado que se iniciaban tras la restauración monárquica. Aunque habían transcurrido 18 años de su última estancia en Madrid, Simeoni conocía la evolución experimentada en las relaciones entre ambos gobiernos durante los últimos treinta años y en particular la situación de la Iglesia y las vicisitudes sufridas durante el «sexenio revolucionario»; por ello, aunque las instrucciones que le dio el cardenal Antonelli el 2 de abril de 1875 eran aparentemente amplias, en realidad contenían una breve relación de los daños ocasionados a la Iglesia por los gobiernos revolucionarios y algunas indicaciones sobre la forma de repararlos.

Simeoni debía conseguir del primer Gobierno de la monarquía, que presidía Cánovas, la completa reparación de los «agravios» sufridos por la Iglesia durante el «sexenio» y promover la ulterior ejecución del concordato de 1851 y de los convenios adicionales, siguiendo la línea

---

El episcopado español en los primeros años de la Restauración. Nombramientos de obispos, «Hispania Sacra» 27 81974) 285-263 y *La Iglesia y la Restauración, 1875-1881* (Santa Cruz de Tenerife 1976), así como la síntesis que ofrezco en *La Iglesia en la España Contemporánea (1808-1975)* (Madrid, BAC, 1979), pp. 270-274.

51. Simeoni estuvo en Madrid con el nuncio Brunelli desde 1847 hasta finales de 1851, en que tuvo que regresar a Roma por motivos de salud. El segundo período de su permanencia en España duró ocho meses: exactamente, desde el 28 de abril de 1857 en que llegó a Irún hasta el 6 de enero de 1858 en que regresó a Roma. La nunciatura de Madrid había estado vacante durante el llamado «bienio progresista», que como todos los períodos de tensión entre la Iglesia y el Estado en la España decimonónica se caracterizó por la retirada del nuncio y en los momentos más graves por la ruptura de relaciones. En esta ocasión no se llegó propiamente a una ruptura diplomática. El nuncio Brunelli, creado cardenal y terminada su misión, regresó a Italia en octubre de 1853. La nunciatura de Madrid quedó interinamente confiada al auditor monseñor Alessandro Franchi, que desde el 6 de octubre de 1853 informó periódicamente sobre la situación española hasta el 10 de julio de 1855, fecha en que se decidió a salir de Madrid siguiendo las instrucciones de la Santa Sede, ya que el Papa retiró a su representante en España debido a la nueva situación política del país y a la conducta observada por el gobierno hacia la Iglesia.

de conducta iniciada por el nuncio Brunelli y proseguida por sus colegas Barili y Franchi. Esta era la doble misión del nuncio.[52]

Pero había que añadir otras tareas fundamentales, entre ellas los nombramientos de obispos, que era una cuestión *sommamente a cuore di Sua Santità*, como se decía textualmente en las instrucciones. En realidad, las negociaciones habían comenzado durante la presidencia republicana de Castelar y en enero de 1874 se había hecho una primera provisión de sedes. Pero quedaban muchas vacantes. Por ello a Simeoni se le entregó una doble lista de candidatos, presentados unos por la Santa Sede y otros por los obispos españoles –que doy a conocer a continuación–, con el fin de que a la hora de negociar con el gobierno sobre este punto tuviera elementos suficientes para los diversos nombramientos y traslados.

Un nuevo estilo en los nombramientos de obispos se introdujo en España a partir de la Restauración, pues, a diferencia de cuanto había ocurrido en las décadas anteriores, a partir de 1875 no se hizo nombramiento alguno sin el acuerdo previo entre la nunciatura y el gobierno. Además, al nuncio se le autorizó a compilar el relativo proceso canónico, sin la autorización previa de la Santa Sede, siempre que los candidatos reunieran las cualidades exigidas por los sagrados cánones y reclamadas por las exigencias propias de cada diócesis.[53] Todo esto demostraba que, a diferencia de cuanto había ocurrido en el pasado, en

52. Con despacho núm. 3, del 8 de mayo de 1875, Simeoni informó al cardenal Antonelli sobre su primera entrevista con Cánovas (ASV *SS 249 [1876] 31, ff. 77-81v*, original).

53. «E' sommamente a cuore di Sua Santità la sollecita provvista dalle numerose sedi vacanti nella penisola. La Santa Sede, nel decembre del 1873, in occasione della provvista dalle chiese vacanti, che fu poi eseguita nel concistoro del 16 gennaio 1874, fece tenere al governo spagnolo un elenco di ragguardevoli ecclesiastici, riportato nell'allegato A, il quale era stato compilato sulle proposte rimesse da varii prelati, che si riferiscono nell'allegato B. Monsignor Simeoni, valendosi di questo doppio elenco, e di altre simili notizie che in seguito potrà procurarsi, si studierà di coadiuvare prudentemente l'azione del governo nella scelta di degni ed idonei soggetti da presentarsi per le chiese vacanti. Che se questa cada sopra ecclesiastici che riuniscono tutte le qualità prescritte dai sagri canoni e reclamate dalle esigenze dalle rispettive diócesi, potrà farne compilare nella nunziatura il relativo processo canonico. Ma se, al contrario, i medesimi non si credessero meritevoli della dignità vescovile, esorterà il governo a desistere da tali presentazioni; e quante volta le sue esortazioni riuscissero inefficaci, si affretterà d'informarne la Santa Sede, dalla quale attenderá le convenienti istruzioni. In occasione poi di vescovi trasferiti ad altra diócesi, sarà sollecito di trasmettere ai medesimi la lettera che ricoverà dalla segreteria della Sacra Congregazione Consisto-

que los abusos del regalismo habían violado constantemente los derechos de la Iglesia, el nuevo gobierno no estaba dispuesto a proceder en los nombramientos sin el beneplácito previo de la Santa Sede. A todo esto había que unir la actitud personal del ministro de Gracia y Justicia, Cárdenas, que deseaba que los nombramientos recayeran en personas idóneas y dignas de la dignidad episcopal.[54]

Sin embargo, la Santa Sede no siempre consiguió elevar al episcopado a los mejores eclesiásticos, ya que en muchos casos al nuncio le resultó difícil ponerse de acuerdo con el Gobierno porque eliminaba a candidatos muy dignos e idóneos acusándoles de ser carlistas[55] o enemigos del Gobierno, como dijo Simeoni a Antonelli en septiembre de 1876.[56]

11. Lista de candidatos para la provisión de diócesis vacantes, comunicada por la Santa Sede al Gobierno en 1873[57]

1. Toledo: Cardenal Moreno Maisonave, arzobispo de Valladolid.
2. Santiago de Compostela: Miguel Payá y Rico, obispo de Cuenca.
3. Tarragona: preconizado Antolín Monescillo, obispo de Jaén.
4. Santiago de Cuba: Dionisio González, auditor del tribunal de la Rota de la nunciatura.

---

riale, contenente l'avviso officiale della loro traslazione, secondo gli accordi presi col governo ed eseguiti sin dal concistoro del 3 agosto 1857. E qui per sua norma giova accennare che nel concistoro del 16 di gennaio 1874, essendo stato trasferito alla chiesa metropolitana di Tarragona monsignor Stefeno Giuseppe Pérez y Martínez, vescovo di Málaga, e nominato per questa sede il padre Zeffirino González y Díaz Tuñón, dell'ordine dei predicatori, l'uno e l'altro hanno presentato la loro rinunzia, che è stata accettata da Sua Santità, nella intelligenza di soddisfare il desiderio manifestatole da monsignor Pérez di essere a suo tempo nuovamente preconizzato per la chiesa di Málaga» (cf. mi artículo *Instrucciones a Simeoni, primer nuncio de la Restauración*, «Revista Española de Derecho Canónico» 33 [1977] 143-172).

54. Documento 2.

55. Con despacho nº 33 del 6 de julio de 1875, Simeoni informó a Antonelli sobre las severas medidas adoptadas por el Gobierno contra los carlistas en general (ASV *SS 249 [1876] 31, ff. 218-220*, original).

56. Documento 34.

57. Publicada en apéndice a mi artículo *Instrucciones a Simeoni, primer nuncio de la Restauración...* pp. 166-167.

5. Almería: Antonio Sánchez Arce y Peñuelos, dignidad de chantre de Granada.

6. Astorga: Padre Ceferino González, O.P., preconizado para Málaga.

7. La Habana: Antonio Ortiz y Urruela, de la diócesis de Sevilla.

8. Barcelona: Joaquín Lluch, obispo de Salamanca.

9. Huesca: Francesco Barba, vicario general de Zaragoza.

10. Jaén: Vicente Carderera, vicario capitular de Huesca.

11. León: Francisco de Sales Crespo Bautista, obispo titular de Archis, antiguo auxiliar de Madrid.

12. Lérida: Juan Bautista Grau Vallespinós, vicario capitular de Tarragona.

13. Mallorca: Saturnino Fernández de Castro, canónigo de la catedral de Santander.

14. Mondoñedo: Manuel González Peña, magistral de la metropolitana de Burgos.

15. Orense: José de Torres Padilla, profesor del Seminario de Sevilla.

16. Pamplona: Pablo Yurre, dignidad de deán de la catedral de Vitoria.

17. Plasencia: Victoriano Guisasola, arcipreste de la metropolitana de Sevilla, preconizado per Teruel.

18. Teruel: Carlos Máximo Navarro y Martínez, lectoral de la metropolitana de Valencia.

19. Vic: Manuel Mercader, canónigo de Pamplona.

20. Puerto Rico: Padre Puig, O.F.M., preconizado.

21. Cebú: debe designarse.

22. Nueva Segovia: Mariano Cuartero, ex provincial de los agustinos descalzos. Preconizado.

Diócesis vacantes por traslados

23. Valladolid: Francisco de Paula Benavides, obispo de Sigüenza.

24. Cuenca: Santos Arciniega, vicario capitular de Toledo.

25. Jaén: Cesáreo Rodrigo, dignidad de tesorero de la metropolitana de Valladolid.

26. Salamanca: Narciso Martínez Izquierdo, arcediano de la metropolitana de Granada. Preconizado.

27. Sigüenza: Vicente Calvo Valero, canónigo de la catedral de Cádiz.

12. Relación de candidatos para el episcopado presentados por varios obispos[58]

Candidatos del arzobispo de Valencia (Mariano Barrio Fernández)

1. Carlos Máximo Navarro y Martínez, canónigo lectoral de la metropolitana. *N.B.* Fue preconizado para Teruel.
2. Luis Badal y Trenco, vicerrector del seminario de Valencia.
3. Francisco García López, canónigo de la metropolitana de Valencia.
4. Francisco Buñuelos y García, beneficiado de la metropolitana de Valencia.
5. Jerónimo Servent y Rico, ecónomo de la colegiata de Guadix.
6. Manuel Encinas y del Soto, beneficiado de San Juan del Hospital de Valencia.

Candidatos del arzobispo de Burgos (Anastasio Rodrigo Yusto)

7. Manuel González Peña, canónigo magistral de la metropolitana de Burgos.
8. Antonio García Fernández, canónigo magistral de la catedral de Salamanca.
9. Emeterio Lorenzana, dignidad de arcipreste de la catedral de Palencia.
10. Saturnino Fernández de Castro, canónigo de la catedral de Santander (cf. nº 19).
11. Gabino Catalina del Amo, canónigo de la metropolitana de Toledo.

Candidatos del arzobispo de Granada (Bienvenido Monzón Martín)

12. Antonio Sánchez Arce y Peñuelas, dignidad de chantre de la metropolitana de Granada.

58. *Ibid.* 169-170.

13. Narciso Martínez Izquierdo, arcediano de la metropolitana de Granada. *N.B.* Fue preconizado para Salamanca.

14. Francisco de Paula Moreno, canónigo lectoral de la catedral de Cartagena.

15. José Fernández y Fernández, arcediano de la catedral de Guadix.

16. Santos Arciniega, arcipreste y vicario capitular de Toledo.

17. Manuel Gómez Salazar, canónigo de la catedral de Valencia.

18. Pablo Yurre, deán de la catedral de Vitoria.

19. Saturnino Fernández de Castro, canónigo de la catedral de Santander (cf. núm. 10).

Candidatos del obispo de Gerona (Florencio Lorente Montón)

20. Tomás Sivilla, canónigo de la catedral de Barcelona.

21. Ramón Ezenarro, abreviador de la nunciatura.

22. José Morgades y Gili, canónigo penitenciario de la catedral de Barcelona.

23. Luis Gonzaga Carles, canónigo de la catedral de Gerona.

24. Pedro Colomer, profesor del Seminario de Gerona.

Candidatos del obispo de Tortosa (Benito Vilamitjana Vila)

25. José Bellin, párroco de la diócesis de Tortosa.

26. José Pascual Verdiá, párroco de la diócesis de Tortosa.

27. Francisco Vilaret, canónigo magistral de la catedral.

28. Raimundo Sala, canónigo penitenciario de la catedral de Vic.

29. Andrés Durán, profesor del Seminario de Vic.

30. Juan Bautista Grau Vallespinós, vicario capitular de Tarragona (cf. núm. 35 bis).

31. Pablo Bofarull, canónigo penitenciario de Tarragona.

32. Domingo Cortés, canónigo de Tenerife.

33. Manuel Mercader, canónigo de la catedral de Pamplona.

34. Francisco de Asís Aguilar Serrat, dignidad de chantre de la catedral de Barcelona.

Candidatos del obispo de Salamanca (Narciso Martínez Izquierdo)

35. José Torres Padilla, antiguo profesor del Seminario de Sevilla (cf. núm. 55 bis).

35 bis. Juan Bautista Grau Vallespinós, vicario capitular de Tarragona (cf. núm. 30).

Candidatos del provincial de los jesuitas

36. Esteban Moreno Labrador, dignidad de chantre de la catedral de Guadix.

37. Sebastián Herrero y Espinosa de los Monteros, vicario general de Cádiz.

38. Vicente Calvo Valero, canónigo de la catedral de Cádiz.

39. Antonio Ortiz Urruela, sacerdote de la diócesis de Sevilla.

40. Victoriano Guisasola, arcipreste de la metropolitana de Sevilla. Preconizado para Teruel.

41. Mateo Gago, sacerdote de la diócesis de Sevilla.

Candidatos del cardenal arzobispo de Valladolid (Juan Ignacio Moreno Maisonave)

42. Cesáreo Rodrigo, dignidad de tesorero de la metropolitana de Valladolid.

43. Mariano Miguel Gómez, canónigo lectoral de la metropolitana de Valladolid.

44. Pedro Casas Souto, canónigo penitenciario de la catedral de Orense.

45. Eugenio de Almor Palafox, párroco de Madrid.

Candidatos del arzobispo de Zaragoza (Manuel García Gil, O.P.)

46. Luis María Elio, vicario capitular de Pamplona.

47. Vicente Carderera, vicario capitular de Huesca.

48. Raimundo María García Abad, canónigo doctoral y vicario general de Lugo.

49. Francisco Barta, arcediano y vicario general de Zaragoza.
50. Padre Juan Planas, O.P.
51. Antolín Barbagero, canónigo de la metropolitana de Zaragoza.
52. Juan Francisco Bux Loras, doctoral de la metropolitana de Toledo.
53. Padre Gregorio Echevarría, O.P., rector del colegio de Ocaña.
54. Padre Ceferino González, O.P. *N.B.* Fue preconizado para Málaga.

Candidatos del obispo de Córdoba (Juan Alfonso de Alburquerque)

55. Evaristo de la Riva y Sánchez, canónigo de la metropolitana de Sevilla.
55 bis. José de Torres y Padilla, canónigo de la metropolitana de Sevilla (cf. nº 35).
56. Blas Díaz de Arcaya, abad de la colegiata de Jerez de la Frontera.
57. Pedro Luis Delgado de Luna, canónigo doctoral de la catedral de Badajoz.
58. José María Leal, deán de la catedral de Badajoz.
59. Manuel Moreno Almeida, canónigo penitenciario de la catedral de Badajoz.
60. Vicente Roa y Ríos, canónigo de la catedral de Cádiz.
61. Juan Mendazo, sacerdote de la diócesis de Cádiz.
62. Ricardo Míguez, secretario de la curia episcopal de Córdoba.
63. José Proceso Pozuelo, canónigo de la catedral de Córdoba.

Candidatos del obispo de Ávila (Fernando Blanco Lorenzo, O.P.)

64. Félix Hernández, dignidad de chantre de la catedral de Ávila.
65. Apolinar Serrano Díez, canónigo doctoral de la catedral de Ávila.
66. Padre Clemente Martín, O.P., vicario provincial del la Orden de Predicadores.

13. Nombramientos del 5 de julio de 1875

Con telegrama del 2 de junio de 1875 el nuncio Simeoni informó al cardenal Antonelli de las siguientes presentaciones hechas por el rey, previo acuerdo entre el nuncio y el ministro de Gracia y Justicia, porque todos ellos reunían las cualidades exigidas por la Iglesia:

Para *Toledo*, vacante por fallecimiento de Cirilo Alameda Brea, ocurrido el 30 de junio de 1872, *Juan Ignacio Moreno Maisonave*, cardenal-arzobispo de Valladolid.

Para *Málaga*, vacante por renuncia de Ceferino González y Díaz Tuñón, aceptada el 21 de junio de 1875, antes de su consagración, *Esteban José Pérez Martínez Fernández,* arzobispo electo y después dimisionario de Tarragona.

Para *Mondoñedo,* vacante por fallecimiento de Ponciano Arciniega, ocurrido el 3 de septiembre de 1868, *Francisco de Sales Crespo Bautista*, obispo titular de Archis y auxiliar del fallecido cardenal Alameda, arzobispo de Toledo.

Para *Córdoba*, Vacante por fallecimiento de Alfonso de Alburquerque, acaecido el 13 de marzo de 1874, *Ceferino González y Díaz Tuñón*, O.P., obispo dimisionario de Málaga.

Y por último fue nombrado *Patriarca de las Indias Occidentales,* título vacante por fallecimiento de Tomás Iglesias Barcones, ocurrido el 9 de mayo de 1874, *Francisco de Paula Benavides Navarrete*, obispo dimisionario de Sigüenza.[59]

Todos estos traslados fueron hechos, como ya he dicho, previo acuerdo entre el nuncio y el ministro de Gracia y Justicia y aceptados según las instrucciones que la Santa Sede había dado a Simeoni. Por otra parte, se trataba de un grupo de obispos que reunían buenas cualidades y que eran bastante conocidos por la Santa Sede.[60]

Todos ellos fueron preconizados en el consistorio del 5 de julio de 1875, junto con el nuevo arzobispo de *Santiago de Cuba*, sede vacante por fallecimiento de Primo Calvo Lope, ocurrido en octubre de 1868, a la que fue destinado *José María Martín de Herrera y de la Iglesia,* sacerdote de Salamanca, deán de la catedral de León, y el nuevo obispo de *Calahorra y La Calzada*, diócesis vacante por fallecimiento de

59. Sobre Benavides cf. el despacho nº 18 de Simeoni a Antonelli, Madrid 16 junio 1875 (ASV *SS 249 [1875] 41, ff. 21-23*, original).

60. Documento 2.

Fabián Sebastián Arenzana Magdaleno, ocurrida el 9 de noviembre de 1874, a la que fue destinado *Gabino Catalina del Amo*, sacerdote de Sigüenza, canónigo de la catedral de Toledo.

Martín de Herrera no figuraba en la lista de eclesiásticos que la Secretaría de Estado entregó al nuncio, pero Simeoni lo aceptó como candidato idóneo porque reunía buenas cualidades, era un sacerdote culto, piadoso y bien preparado, si bien, en un primer momento, no quiso aceptar el episcopado. Por lo que el ministro de Ultramar, Ayala,[61] le insistió a Simeoni para que consiguiera su aceptación, ya que se trataba de cubrir la sede de Santiago de Cuba, una diócesis dificilísima, en la que había que evitar conflictos.[62]

En un oficio que el ministro de Gracia y Justicia, Cárdenas, envió al nuncio el 8 de junio de 1876, le comunicó que el gobierno había decidido presentar para la diócesis de *León*, vacante por fallecimiento de Calixto Castrillo Ornedo, ocurrido en Vitoria el 17 de septiembre de 1869, a *Saturnino Fernández de Castro*, canónigo de la catedral y rector del seminario diocesano de Santander.

Para *Santander*, vacante por fallecimiento de José López Crespo, ocurrido el 21 de marzo de 1873, se pensó en un primer momento en José María Orberá Carrión, vicario capitular de Santiago de Cuba. Pero después fue destinado *Vicente Calvo Valero*, sacerdote de Sevilla, canónigo de la catedral de Cádiz y rector de su seminario, a quien el gobierno quiso enviar a La Habana, diócesis que él rechazó por razones climáticas.[63] Después se pensó destinarlo a Almería, pero este nombramiento tampoco cuajó porque el interesado no aceptó y el nuncio prefirió que fuera destinado a Santander, mientras que a Almería fue Orberá.[64]

14. Obispos preconizados el 17 de septiembre de 1875

Durante el mes de septiembre de 1875 Pío IX preconizó 18 obispos españoles en dos consistorios, celebrados el 17 y el 23 del dicho mes.

61. Este ministro pidió a la Santa Sede un oratorio doméstico para su familia y el nuncio Simeoni recomendó la concesión en despacho dirigido al cardenal Antonelli, nº 41, del 20 julio 1875 (ASV *SS 249 [1875] 11, ff. 148*, original).

62. Documento 4.

63. Documento 3.

64. Documento 3.

A *Valladolid*, vacante por el traslado del cardenal Moreno Maisonave a Toledo, fue destinado *Fernando Blanco Lorenzo*, obispo de Ávila, quien estando todavía en esta diócesis pronunció en el Senado un discurso sobre la cuestión religiosa, que provocó tensiones y polémicas y el obispo tuvo que aclarar su posición en una pastoral.[65]

A *Tarragona*, sede metropolitana vacante por la renuncia de Pérez Fernández, presentada antes de tomar posesión de la misma, a la que siguió su traslado a Málaga, fue destinado *Constantino Bonet Zanuy*, obispo de Gerona, que era el más antiguo de los prelados de las diócesis catalanas, por lo que el nuncio no puso dificultad alguna a la propuesta del gobierno, ya que, además, se trataba de un prelado digno e instruido.[66]

A *Huesca*, diócesis vacante por la muerte del obispo Basilio Gil Bueno, ocurrida en Roma, el 12 de febrero de 1870, mientras asistía al Concilio Vaticano I, el gobierno quiso destinar en un primer momento al magistral de Burgos, Manuel González de la Peña, que era un eclesiástico distinguido por ciencia y virtud y que figuraba en la lista de candidatos de la Santa Sede entregada al nuncio, pero no fue posible convencerle para que aceptara porque adujo motivos de salud que, en realidad, eran verdaderos. Por ello, presentó su renuncia al ministro y el nuncio no tuvo más remedio que aceptarla como hecho consumado.[67] En su lugar fue escogido *Honorio de Onaindía López,* protonotario apostólico, arcipreste de la catedral, administrador económico y examinador sinodal del arzobispado de Burgos, que no figuraba en la lista de candidatos de la Santa Sede, de quien el nuncio recogió muy buenos informes. El cardenal Moreno lo recomendó con mucho interés al ministro de Gracia y Justicia y el nuncio no tuvo inconveniente alguno en aceptarlo por considerarlo digno y con buenas cualidades para el gobierno de una diócesis como Huesca.[68]

A *Vic*, vacante por el fallecimiento del obispo Antonio José Jordá Soler, ocurrido el 22 de enero de 1872, fue destinado *Pedro Colomer Mestres*, profesor del seminario de Gerona.

Para *Mallorca*, vacante por fallecimiento de Miguel Salvá Munar, ocurrido el 4 de noviembre de 1873, se pensó en Manuel Mercader

65. Documento 30.
66. Documento 2.
67. Documentos 4 y 7.
68. Documento 7.

Arroyo, pero después el mismo gobierno decidió que a Mallorca fuera *Mateo Jaume Garau*, obispo de Menorca, y el nuncio aceptó este traslado porque lo creía conveniente para la Iglesia, mientras que Mercader fue destinado a Menorca.[69]

Esta diócesis, debido al influjo de los ingleses sobre la isla, estaba considerada como la más alejada de las costumbres y tradiciones religiosas de España y en ella se había difundido mucho el protestantismo a raíz de la revolución de 1868, llegando a abrirse un total de trece capillas protestantes en un territorio diocesano que era de los más pequeños de España.[70] Por otra parte, el obispo de aquella diócesis, Mateo Jaume Garau, aunque poseía buenas cualidades, sin embargo, no estaba capacitado para gobernar una diócesis tan compleja y sobre todo le faltaba energía para luchar contra los protestantes y neutralizar su propaganda. Por ello pareció conveniente trasladarlo a Mallorca, como queda dicho, ya que los habitantes de esta isla, de la que él era oriundo, querían tenerle como obispo.[71]

Volviendo a cuanto he dicho anteriormente sobre *Menorca*, que quedó vacante por el traslado del obispo Jaume Garau a Mallorca, hay que añadir que el candidato destinado, *Manuel Mercader Arroyo*, era sacerdote de Barcelona, canónigo de la catedral de Pamplona y secretario del obispo de la misma diócesis. Este nombramiento se hizo porque Menorca era una diócesis que necesitaba un obispo nuevo y más activo por las razones expuestas.[72] Sin embargo, Mercader, después de haber aceptado el nombramiento y emitido la profesión de fe ante el nuncio, tuvo de repente una serie de escrúpulos que le llevaron a presentar la renuncia ante el ministro de Gracia y Justicia porque no se consideraba digno del episcopado. Nada de esto sabía el nuncio, que

69. Documento 2.

70. En el despacho núm. 5, del 18 de mayo de 1875, Simeoni informó al cardenal Antonelli sobre la propaganda protestante en Oviedo y en Mahón (ASV *SS 249 [1876] 31, ff. 94-97*, original). Estas noticias deben completarse con la relación que Simeoni envió a la Santa Sede sobre el estado del protestantismo en España (Despacho nº 45, al cardenal Antonelli, del 6 de agosto de 1875 (ASV *SS 249 [1876] 41, ff. 11-22*, original). Sobre este tema cf. mi artículo *Acatólicos españoles en los albores de la Restauración*: Anales de Historia Contemporánea 3 (1984) 101-121 y los comentarios aparecidos en *Indice Histórico Español* 30 (1992) 283-284, nº 92-3094 (J. B. Vilar) y en la *Revue d'Histoire Ecclésiastique* 80 (1985) 581 (T. Moral).

71. Documento 4.

72. Documento 4.

fue informado más tarde, y de nada valieron ni los consejos del cardenal Moreno, ni los del mismo Simeoni y los de otros amigos del interesado para calmarlo y sólo, a duras penas, consiguió el nuncio convencerle diciéndole que dejara en las manos del Papa la última decisión.[73]

Para la diócesis de *Cuenca*, vacante por el traslado del obispo Payá Rico a Santiago de Compostela, fue presentado *Sebastián Herrero y Espinosa de los Monteros*, miembro del Oratorio de San Felipe Neri, rector del Seminario, dignidad de arcipreste de la catedral y vicario general de Cádiz. El nuncio lo admitió enseguida porque figuraba en la lista de candidatos que la Secretaría de Estado le entregó junto con las instrucciones al comienzo de su misión.[74]

La diócesis de *Sigüenza* quedó vacante por la renuncia del obispo Benavides Navarrete, nombrado patriarca de las Indias Occidentales. Su sucesor fue *Manuel Gómez-Salazar y Lucio Villegas*, sacerdote oriundo de Burgos, canónigo de la catedral de Valencia, rector y profesor del Seminario Conciliar Central.[75]

Los obispos de Vitoria y Guadix le manifestaron al nuncio deseos de ser trasladados a otra diócesis aduciendo como razón el clima poco favorable para la salud.[76] El ministro de Gracia y Justicia no era contrario al traslado de ambos y el nuncio tampoco opuso resistencia, si bien quería conocer previamente el parecer de la Santa Sede, que fue favorable.[77] De este modo a la diócesis de *Astorga*, vacante por fallecimiento del obispo Fernando Argüelles Miranda, ocurrido el 2 de septiembre de 1870, fue destinado *Mariano Brezmes Arredondo*, obispo de Guadix, mientras que a *Guadix* fue destinado *Vicente Pontes Cantelar*, O.E.S.A., de la diócesis de Madrid, catedrático de religión y moral en Málaga, director del Instituto provincial de dicha ciudad y párroco de la iglesia de los Santos Carlos y Domingo.

Mientras la presentación de Brezmes no encontró dificultad alguna por parte del nuncio, la de Pontes requirió una investigación previa, ya que este religioso no figuraba en la lista de candidatos que le entregó la Secretaría de Estado al nuncio; sin embargo, los informes recibidos

73. Documento 6.

74. Documento 6.

75. Documento 29.

76. Sobre el traslado de estos dos obispos, cf. el despacho núm. 26 de Simeoni a Antonelli, Madrid 26 junio 1875 (ASV *SS 249 [1875] 11, ff. 111-112*, original).

77. Documento 5.

sobre su vida y conducta fueron plenamente favorables, y aunque se trataba de un religioso de edad avanzada, sin embargo gozaba de buena salud, por lo que parecía ser un buen candidato para una diócesis pequeña como Guadix.[78]

15. Obispos preconizados el 23 de septiembre de 1875

La diócesis de *Gerona* quedó vacante por el traslado de obispo Bonet Zanuy a la metropolitana de Tarragona. Su sucesor fue *Isidro Valls Pascual*, sacerdote oriundo de Vic, dignidad de arcipreste de la catedral de Lérida, administrador, juez y examinador sinodal de su obispado, pues, aunque no figuraba en la lista de candidatos de la Santa Sede, el nuncio no tuvo inconveniente en aceptarlo porque le fue recomendado por el nuevo obispo de Menorca, Mercader, quien dio óptimos informes sobre sus cualidades y conducta.[79]

A *Plasencia*, vacante por fallecimiento del obispo Gregorio López Zaragoza, ocurrido el 3 de mayo de 1869, fue destinado *Pedro Casas Souto*, sacerdote de Orense, penitenciario de su catedral, cuya candidatura no ofreció dificultad alguna.

A *Pamplona*, diócesis vacante por fallecimiento del obispo Pedro Cirilo Uriz Labairu, ocurrido el 7 de agosto de 1870, fue destinado *José Oliver Hurtado*, sacerdote oriundo de Málaga, canónigo de la catedral de Granada, provisor y vicario general del arzobispado. Aunque Oliver no figuraba en la lista de candidatos que la Secretaría de Estado entregó a Simeoni, sin embargo, ya en diciembre de 1873 el Papa le propuso ser obispo de Pamplona, pero él no aceptó.[80]

Para *Almería*, vacante por el fallecimiento del obispo Andrés Rosales Muñoz, ocurrido el 10 de octubre de 1872, se pensó en un primer momento en la persona de Vicente Calvo Valero, que después fue enviado a Santander, diócesis a la que en principio iba destinado *José María Orberá Carrión,* sacerdote de Valencia, canónigo doctoral de Santiago de Cuba, provisor, vicario general y capitular de dicho arzobispado y subdelegado castrense de Cuba.

A la diócesis de *San Cristóbal de La Habana*, vacante por el falle-

78. Documento 7.
79. Documento 7.
80. Documento 7.

cimiento del obispo Nicolás Martínez Sáez, ocurrido el 31 de octubre de 1873, fue destinado *Apolinar Serrano Díez,* sacerdote oriundo de Palencia, que era canónigo doctoral de la catedral de Ávila. Pero tuvo un pontificado muy efímero, pues falleció apenas un año más tarde, en plena juventud, con apenas 43 años de edad, y tras haber demostrado buenas cualidades en sus pocos meses de gobierno pastoral, en los que supo ganarse la simpatía y el afecto de la población y de las autoridades militares de la isla. Fue un obispo joven y apostólico que se lanzó con mucho entusiasmo a desarrollar sus deberes pastorales, sobre todo en la predicación y confesión, pero contrajo muy pronto la llamada enfermedad del vómito, que le provocó la muerte en muy poco tiempo, dejando de nuevo vacante una diócesis que estaba muy necesitada de un buen obispo.[81]

Orense, vacante por la muerte del obispo José de la Cuesta Maroto, ocurrido el 5 de marzo de 1871, quedó cubierta con el nombramiento de *Cesáreo Rodrigo Rodríguez*, sacerdote oriundo de Burgos, dignidad de tesorero de la catedral de Valladolid. El gobierno quiso nombrarlo en 1875 auxiliar del cardenal Moreno, arzobispo de Toledo, para que residiera en Madrid. Sin embargo, él no aceptó, por lo que el nuncio trató de convercerle para que fuera a una diócesis y aceptó ir a Orense.[82] Rodrigo había sido secretario del cardenal Moreno, quien se lo llevó a Roma como teólogo personal para el Concilio Vaticano I, y figuraba en la lista de candidatos de la Secretaría de Estado.[83]

Para la diócesis de *Lérida*, vacante por el fallecimiento del obispo Mariano Puigllat Amigó, acaecido el 2 de febrero de 1870, fue designando como candidato idóneo *Tomás Costa Fornaguera,* sacerdote oriundo de Gerona, que era canónigo lectoral de Cádiz y anteriormente había sido penitenciario de Canarias. El nuncio Simeoni lo escogió, aunque no figuraba en la lista de la Secretaría de Estado, porque tenía 44 años, gozaba de prestigio, el cardenal Moreno lo había indicado como posible candidato y el obispo de Canarias lo recomendó por sus buenas cualidades, que todos reconocían y apreciaban.[84]

Con el traslado de obispo de *Ávila*, Fernando Blanco Lorenzo, a la metropolitana de Valladolid, quedó vacante la diócesis castellana, a

81. Documento 31.
82. Documento 2.
83. Documento 9.
84. Documento 9.

la que fue destinado *Pedro José Sánchez Carrascosa Carrión*, sacerdote oriundo de Burgos, antiguo miembro del Oratorio de Sevilla, al que perteneció hasta la dispersión de dicha comunidad, en octubre de 1868. Muchas veces lo había presentado el ministro Cárdenas a la nunciatura como candidato idóneo para el episcopado, pero Simeoni se opuso siempre a su promoción porque le parecía que llevaba poco tiempo en el clero secular, apenas 12 años, y porque aun tenía poca experiencia pastoral directa y escasas cualidades para el gobierno y administración de una diócesis, aunque era un eclesiástico muy virtuoso, de conducta irreprensible, ortodoxo, adicto a la Santa Sede y a la persona del Papa. Sin embargo, su nombramiento se pudo hacer gracias a la insistencia del presidente del gobierno, Cánovas, quien quería a toda costa elevarlo al episcopado, porque había sido el primer eclesiástico que, desde el púlpito, había saludado la subida al trono del rey Alonso XII. Ante estas presiones y dado que Simeoni reconoció que Carrascosa era un óptimo eclesiástico y que gozaba de mucho prestigio, la Santa Sede no quiso oponerse a las pretensiones del gobierno y, por ello, Carrascosa fue nombrado obispo de Ávila.[85] En julio de 1876 este obispo tuvo una polémica intervención en el Senado sobre la cuestión religiosa, que produjo pésima impresión entre los católicos, porque tuvo que publicar una carta pastoral aclarando sus intenciones y uniformándose a las directrices que la Santa Sede había dado al cardenal Moreno sobre el tema de la unidad católica,[86] mediante una carta pontificia.[87]

16. Auxiliares de Toledo y Sevilla

El 28 de enero de 1976 fue nombrado obispo auxiliar de Toledo *Ciriaco María Sancha Hervás*, sacerdote oriundo de Osma, que era canónigo penitenciario de la catedral de Santiago de Cuba, secretario del arzobispado y profesor del seminario. Fue preconizado obispo titular de Areópolis y auxiliar del cardenal Moreno, arzobispo de Toledo. De él dio el nuncio informes muy favorables, destacando la actuación que había tenido en Cuba durante el llamado cisma provocado por el

85. Documento 9.

86. Documento 30.

87. Despacho núm. 155 de Simeoni a Antonelli, Madrid 25 de marzo de 1876 (ASV *SS 249 [1876] 51, ff. 46-49v*, original).

canónigo Llorente.[88] En aquella circunstancia, Sancha demostró sus buenas cualidades, defendió los derechos de la Iglesia y de la Santa Sede y por este motivo llegó a sufrir persecución y encarcelamiento.[89]

El mismo día fue nombrado obispo auxiliar de Sevilla *Manuel María González Sánchez*, canónigo penitenciario de la metropolitana hispalense, catedrático y rector del seminario de la misma archidiócesis, preconizado obispo titular de Zela y auxiliar del cardenal De la Lastra, arzobispo de Sevilla.[90]

Aunque Toledo y Sevilla tuvieron tradicionalmente, desde antaño, obispo auxiliares, sin embargo los nombramientos de éstos siempre encontraron dificultades por parte del Gobierno, que no podía intervenir directamente en sus nombramientos, ya que se los reservaba de forma exclusiva la Santa Sede,[91] y no era favorable a ellos porque sabía que antes o después serían destinados a una diócesis. Así ocurrió cuando el cardenal Barrio, arzobispo de Valencia, pidió un auxiliar en 1876. El Gobierno opuso dificultades de tipo económico, ya que le resultaba muy dificil incluir en el presupuesto estatal una nueva asignación de cuatro mil escudos para un nuevo obispo auxiliar.[92] Barrio murió sin haber conseguido lo que deseaba.

17. Las provisiones de Manila y Cebú[93]

Al arzobispo de *Manila*, Gregorio Melitón Martínez, le fue aceptada el 30 de septiembre 1875 la renuncia que había presentado. Para evitar las dificultades y formalismos regalistas del Gobierno, que todavía permanecía vivo por aquellas fechas, con todas las consecuencias negativas que esto comportaba, el nuncio Simeoni pidió al cardenal Antonelli que la aceptación de la renuncia del mencionado arzobispo, en lugar de ser comunicada directamente al interesado y al gobierno, se comunicara al nuncio con el encargo de notificarla al interesado

88. Con despacho nº 35 del 10 de julio de 1875, Simeoni pidió a Antonelli la absolución de las penas eclesiásticas en que incurrieron los sacerdotes que tomaron parte en el cisma de Cuba (ASV *SS 249 [1875] 11, ff. 129-130v*, original).

89. Documento 12.

90. Documento 18.

91. Documento 19.

92. Documento 20.

93. Documento 10.

y al Gobierno; de este modo se evitaría que el acto pontificio de aceptación de la renuncia fuese sometido al Consejo de Estado, y podría obtenerse que la presentación del candidato a la sucesión del arzobispo dimisionario se hiciera con mayor rapidez. El Gobierno le asignó a Melitón Martínez una dotación de tres mil escudos, cantidad que el nuncio estimaba suficiente para un obispo que viviría retirado en una provincia.[94]

La propuesta del nuncio fue aceptada en Roma y de hecho él comunicó la aceptación de la dimisión tanto al interesado, que se encontraba en Madrid, como al ministro de Ultramar, y se evitaron todas las formalidades previstas por las leyes de Indias. Después el arzobispo dimisionario informó al cabildo de Manila y le invitó a elegir el vicario capitular. Entre tanto, el rey nombró arzobispo de Manila a *Pedro Payo Piñeiro,* O.P., procurador general de las misiones de Asia de los dominicos y exprovincial de la misma orden.[95] El nombramiento de Payo lo hizo el Papa el de 28 enero de 1876.

Para la diócesis de *Cebú*, vacante por el fallecimiento del obispo Romualdo Jimeno Ballesteros, O.P., ocurrido el 17 de marzo de 1872, en Jaro, fue escogido *Benito Romero Madridejos*, O.F.M., oriundo de Toledo, que era párroco en Manila, definidor y provincial de su orden para las misiones de Asia y nombrado el mismo día que el anterior, es decir, el 28 de enero de 1876. De este obispo dio Melitón Martínez, arzobispo dimisionario de Manila, informes muy positivos y el nuncio lo recomendó para que fuese nombrado porque dijo que era un «óptimo religioso».[96] Por ello, el nombramiento pudo hacerse sin grandes dificultades, ya que el interesado aceptó inmediatamente el nombramiento.[97]

18. Provisiones de Segorbe, Segovia y Tuy

Segorbe quedó vacante por fallecimiento del obispo José Luis Montagut Rubio, ocurrido el 9 de diciembre de 1875 en Valencia, donde el mencionado obispo vivía desde hacia un año gravemente afectado por una enfermedad mental. El nuncio hizo presente al cardenal

94. Documento 8.
95. Documento 10.
96. Ibid.
97. Documento 18.

Antonelli la urgencia del caso y la necesidad de proceder cuanto antes al nombramiento del sucesor,[98] que fue *Mariano Migue Gómez,* sacerdote oriundo de León, canónigo lectoral de Valladolid, profesor y rector del seminario de aquella metropolitana, que fue preconizado el 3 de abril de 1976.

Con la misma rapidez fue cubierta el mismo día la diócesis de *Segovia*, vacante por fallecimiento del obispo Rodrigo Echevarría Briones, ocurrido el 21 de diciembre de 1875. El candidato elegido fue *Antonio García Fernández*, sacerdote oriundo de Burgos, canónigo magistral de la catedral y rector del seminario de Segovia.

Estas dos diócesis fueron cubiertas con urgencia porque el nuncio negoció personalmente los nombramientos de los nuevos obispos con el ministro de Gracia y Justicia, Martín de Herrera, para impedir que los diputados o senadores, interesados en ambas diócesis, fuesen a Madrid a recomendar eclesiásticos que no reunían las condiciones debidas, cosa que solía ocurrir con cierta frecuencia. Superadas algunas dificultades, consiguió Simeoni que el ministerio hiciera rápidamente la presentación oficial de los dos candidatos mencionados.[99]

La diocesis de *Tuy* quedó vacante por fallecimiento del obispo Ramón García Antón, ocurrido el 7 de abril de 1876. Pero, antes de que esto ocurriera, los diputados de la provincia de Pontevedra, que asistían en Madrid a las Cortes, se reunieron para deliberar quién debería ser el nuevo obispo y proponerlo al Gobierno. El nuncio le pidió al ministro que no hiciera gestión alguna antes de saber quién era el candidato de dichos diputados, que resultó ser el canónigo lectoral de Cuenca y rector del seminario diocesano, *José María Valero Nacarino.*[100] Se trataba de un eclesiástico oriundo de Coria, desconocido por el nuncio y, por ello, antes de iniciar las acostumbradas gestiones, pidió informes al cardenal Payá, arzobispo de Santiago de Compostela, que durante muchos años, antes de su traslado a la sede compostelana, había gobernado la diócesis de Cuenca, y éste le dio informes muy favorables del candidato, informes que confirmó de viva voz el obispo de Cuenca, Sebastián Herrero, quien por otra parte lamentaba tener que perder al rector del propio seminario conquense.[101]

98. Documento 13.
99. Documento 21.
100. Documento 23.
101. Documento 24.

Por ello, Valero Nacarino fue preconizado obispo de Tuy el 23 de mayo de 1876.[102]

19. Los nuevos obispos de Teruel, Cartagena, Vitoria y Cuenca

A la diócesis de *Teruel-Albarracín*, vacante por el traslado del obispo Guisasola Rodríguez a Ciudad Real, fue destinado *Francisco de Paula Moreno Andreu*, sacerdote oriundo de Almería, canónigo lectoral y rector del seminario de Cartagena. Éste era uno de los candidatos de la Santa Sede, incluido en la lista que se le entregó al nuncio, quien consiguió evitar presiones e interferencias de senadores y diputados de la provincia de Teruel, que pretendían imponer su candidato. Moreno Andreu reunía buenas cualidades y fue recomendado por el arzobispo de Granada, que lo consideraba un excelente eclesiástico por los servicios que había prestado a la Iglesia, por su conducta irreprensible, por su laboriosidad y por su buena preparación doctrinal.[103]

Otros dos nombramientos fueron hechos el 18 de diciembre de 1876, que afectaron a las diócesis de *Cartagena* y *Vitoria*. La primera de ellas había quedado vacante tres meses antes por la muerte del obispo Francisco Landeira Sevilla, ocurrida el 15 de septiembre de 1876, y a ella fue destinado *Diego Mariano Alguacil Rodríguez*, obispo de Vitoria. En esta diócesis le sucedió *Sebastián Herrero y Espinosa de los Monteros,* que era obispo de *Cuenca*. Y a esta diócesis, fue destinado *José Moreno Mazón*, canónigo penitenciario de Málaga,[104] que fue preconizado el 27 de marzo de 1877.[105]

20. Gestiones para restaurar la diócesis de Tenerife

Apenas entró en vigor el concordato de 1851, en virtud del cual quedó suprimida, junto con otras, la diócesis de Tenerife, para unirla a la de Canarias, los habitantes de aquella isla comenzaron a moverse

102. Documento 24.
103. Documento 32.
104. Documento 40.
105. Documento 35.

para evitar la supresión de la sede episcopal nivariense o tinerfeña y elevaron instancias al Papa y al Gobierno en este sentido. Por parte de la Santa Sede se pidió a los nuncios que tuvieran en cuenta estas peticiones; sin embargo, nada se consiguió en concreto y la administración apostólica de Tenerife fue encomendada provisionalmente al obispo de Canarias.

El momento oportuno para la restauración de la diócesis tinerfeña pareció llegado a finales de 1875, gracias a que el nuncio Simeoni tomó la iniciativa de hablar con el ministro de Gracia y Justicia, aprovechando que por aquellas fechas se estaba negociado la formación de Coto Redondo para las Ordenes Militares.[106] Se pensó que a Tenerife podía ir de obispo uno de los canónigos del cabildo catedralicio tinerfeño que era conocido por el ministro, porque había estado relegado en aquella isla durante varios meses. Sin embargo, en opinión del obispo de Canarias, consultado por el nuncio, ninguno de los canónigos de Tenerife ofrecía garantías para ser obispo, mientras que el canónigo de Las Palmas Rafael Monje podía ser tomado en consideración, ya que era un buen candidato al episcopado. Cuando parecía que este nombramiento estaba a punto de hacerse, porque el nuncio había convencido al ministro de Gracia y Justicia, éste le dijo que era preferible que a Tenerife fuese destinado un eclesiástico que no hubiese vivido nunca en aquellas islas porque de este modo sería bien acogido y respetado.[107]

Debidamente autorizado, el nuncio Simeoni inició las gestiones con el ministro Calderón Collantes, que sucedió a Martín de Herrera en el ministerio de Gracia y Justicia, con quien Simeoni había tenido los primeros contactos y conseguido que se aceptara en principio la restauración de la mencionada diócesis y la presentación del nuevo obispo. Varios fueron los candidatos gubernativos, pero ninguno de ellos reunía las condiciones exigidas, por lo que el nuncio consiguió que el ministro los excluyera a todos y propusiera al canónigo de Valladolid Melchor Díaz Serrano, que había sido varios años párroco de Palencia, demostrando una conducta muy ejemplar y gran celo apostólico, pues era asiduo al confesionario y a la predicación. Era hermano del malogrado Apolinar, nombrado poco tiempo antes obispo de La Habana y fallecido prematuramente. El cardenal Moreno hubiese preferido que

106. Documento 15.
107. Documento 32.

Melchor Díaz hubiese sido nombrado obispo en lugar de su hermano Apolinar porque reunía mejores cualidades, pero no fue así.[108]

Las gestiones terminaron con éxito y la diócesis de *Tenerife* fue restaurada el 2 de mayo de 1877. Su primer obispo residencial fue *Ildefonso Infante Macías*, que era obispo titular de Claudiópolis y administrador apostólico de Ceuta fue nombrado el 20 de marzo de 1877.[109]

21. Situación de la diócesis de Ceuta

El noviembre de 1875 el nuncio Simeoni hizo un viaje por Andalucía[110] con el objetivo fundamental de entrevistarse en Cádiz con el obispo Félix de Arriete para tratar de regular la situación religiosa de Ceuta, diócesis que estaba vacante desde hacía muchos años y que, según lo establecido en el concordato de 1851, debía suprimirse y unirse a la de Cádiz, si bien esto no se había hecho todavía con decreto apostólico porque en tiempos del nuncio Barili (1857-1868) el obispo Arriete se opuso a ello.

En septiembre de 1875, con motivo de la dimisión del vicario capitular de Ceuta, fue elegido por el cabildo para sucederle el canónigo Juan Ruiz Victoria. Pero esta elección resultó canónicamente dudosa. Ante este grave hecho y ante la precaria situación espiritual de la diócesis, el nuncio pidió al obispo Arriete que asumiera la administración apostólica de Ceuta. Pero Arriete, a pesar de tener también dudas sobre la validez de la elección del vicario capitular de Ceuta, no quiso negarla si antes no se hacía una visita apostólica que pusiera orden en una diócesis tan abandonada. El nuncio se reservó la solución definitiva del caso tras haber hablado en Madrid con el ministro de Gracia y Justicia.

Al pasar por Sevilla, el vicario general de esta diócesis también informó a Simeoni sobre la grave situación de Ceuta y le dijo que en el tribunal metropolitano hispalense estaba pendiente el recurso del deán de Ceuta –persona que no gozaba de confianza– y de otros dos canónigos que pedían la declaración de nulidad de la elección del vicario

108. Documento 33.

109. Documento 45.

110. Sobre este viaje informó al cardenal Antonelli con despacho nº 84, del 10 de noviembre de 1875 (ASV *SS 249 [1875] 31, ff. 111-119v*, original).

capitular. Pero como el proceso requería tiempo, los canónigos solicitaron al nuncio que sanara «ad cautelam» los eventuales actos nulos, de forma que el vicario capitular electo pudiera continuar en el ejercicio de su ministerio. Sin embargo, al nuncio no le pareció oportuno conceder la sanación, aunque poseía facultades para ello.[111]

La situación de Ceuta exigía un remedio rápido. Uno podía ser la visita apostólica pedida por el obispo Arriete. Otro era encomendar la administración apostólica de Ceuta al obispo de Cádiz, que era la solución preferida por el ministro de Gracia y Justicia. Pero el obispo Arriete se opuso tan tenazmente a esta eventualidad que estaba dispuesto a renunciar a la diócesis de Cádiz antes que aceptar ser, simultáneamente, administrador de Ceuta. Otro remedio era nombrar un obispo auxiliar. Y una cuarta solución podía ser invitar al vicario capitular a renunciar y nombrar administrador apostólico al arzobispo de Sevilla.[112]

Ante tantas propuestas, la Santa Sede decidió que fuese nombrado un administrador apostólico de Ceuta y así lo comunicó el nuncio al nuevo ministro de Gracia y Justicia, Martín de Herrera, si bien el subsecretario del ministerio, Arnau, quería que se procediera como en un nombramiento episcopal, a lo que se opuso el nuncio porque se trataba de un asunto en el que no tenía por qué intervenir la Corona. Pero el subsecretario quería que el nuevo administrador apostólico tuviera carácter episcopal, a lo que el nuncio no sólo no se opuso sino que lo consideró muy oportuno y conveniente por razones pastorales, pero ello suponía hacer un proceso episcopal como se hacía para todos los nombramientos, con el consiguiente pase regio, etc.; es decir, una serie de gestiones que exigían tiempo y burocracia.[113]

La solución se encontró con el nombramiento de un administrador apostólico en la persona de *Ildefonso Infante Macías*, sacerdote oriundo de Sevilla, que fue preconizado obispo titular de Claudiópolis el 23 mayo de 1876, y recibió la consagración episcopal en la catedral de Cádiz el 18 de junio sucesivo.[114] Sin embargo, éste permaneció poco

111. Sobre las facultades extraordinarias concedidas al nuncio, cf. el despacho nº 6 de Simeoni a Antonelli, del 21 de mayo de 1875 (ASV *SS 249 [1875] 11, ff. 73-75v*, original) y el despacho nº 31, del 4 de julio de 1875 (*Ibid., ff. 127-128*).

112. Documento 11.

113. Documento 14.

114. Documento 28.

tiempo en Ceuta porque fue trasladado a Tenerife y, seguidamente, la administración apostólica de Ceuta fue encomendada a *José Pozuelo Herrero*, preconizado obispo titular de Antipatro y nombrado administrador apostólico el 26 de junio de 1877. Pozuelo era canónigo de la catedral y rector del seminario de Córdoba y había sido presentado por Rampolla como el candidato más idóneo, por lo que fue aceptado sin dificultades porque había sido candidato para La Habana y luego para Tenerife.[115] Pero antes de publicarse este nombramiento, la nunciatura tuvo que hacer varias gestiones parque nadie quería ir a Ceuta, a causa del estado en que se encontraba aquella diócesis. Se le propuso en primer lugar al antiguo obispo auxiliar de Sevilla, Manuel González, quien estaba libre de destino tras la muerte del cardenal La Lastra, pero no aceptó. No fue fácil encontrar otros candidatos que aceptaran, porque tenían que dejar las prebendas que poseían en diversas catedrales y no estaban dispuestos a hacer este sacrificio en servicio al Iglesia, aunque se les confiriera la dignidad episcopal. Por ello, para evitar ulteriores retrasos en el nombramiento, Rampolla pensó en el citado Pozuelo y en el también mencionado canónigo de Valladolid, Apolinar Serrano, que había sido presentado por el Gobierno y aceptado por la Santa Sede para la diócesis de La Habana.

Sin embargo, el Gobierno, aunque estaba de acuerdo sobre estos dos candidatos, no quería que la Santa Sede les concediera la dignidad episcopal *in partibus infidelium*, porque antes o después debería colocarlos en una diócesis. La nunciatura insistió para que el administrador apostólico de Ceuta tuviera carácter episcopal porque se trataba de una diócesis muy singular y en un estado muy deplorable, formada por soldados y presidiarios, mezclados con judíos y musulmanes; donde había gran corrupción de costumbres, indisciplina y desidia del clero y otros graves inconvenientes, que solamente podrían evitarse si el administrador apostólica tenía el prestigio y la fuerza moral que le daría el carácter episcopal. El ministro estaba de acuerdo en que no era posible enviar a aquella diócesis a un simple sacerdote. Las insistencias de Rampolla consiguieron, por fin, que Pozuelo fuera destinado a Ceuta con carácter episcopal.[116]

115. Documento 47.
116. Documento 45.

22. Candidatos para Sevilla en 1877

Muchos problemas ocasionó la provisión del arzobispado de Sevilla, vacante por el fallecimiento casi repentino del cardenal Luis de la Lastra Cuesta, ocurrido el 5 de mayo de 1876. El gobierno de la diócesis quedó en manos del vicario capitular Mauri, un canónigo de sanos principios, pero de carácter débil. Por ello urgía la provisión de esta importante sede metropolitana, considerada la segunda del reino, evitando las acostumbradas interferencias de los políticos locales en los nombramientos episcopales. Simeoni, que sabía muy bien que el ministro de Gracia y Justicia era sensible a las presiones políticas y cedía frecuentemente a ellas, trató de entrevistarse inmediatamente con él para que presentara un candidato digno, posiblemente un arzobispo que gozara de prestigio y buenas cualidades y, además, que tuviera una edad idónea para hacerse cargo de la archidiócesis hispalense; de este modo se evitarían las protestas de algunos obispos que se creían en el derecho de aspirar a un traslado a dicha sede.

Mientras el nuncio iniciaba estas gestiones, supo que lo que él había querido evitar estaba para cumplirse, es decir, que el candidato gubernativo para Sevilla era el obispo de Orihuela, Pedro Cubero, quien gozaba de buenas amistades en los ambientes gubernamentales y estaba a punto de conseguir el nombramiento. Simeoni se apresuró a decirle al cardenal Antonelli que consideraba deplorable este nombramiento y, por ello, había que evitarlo por todos los medios, ya que el obispo Cubero había dado mucho que hablar y estaba considerado como una excepción negativa en el conjunto del dignísimo episcopado español. Nunca fue hombre de estudio ni de ciencia, tenía un carácter muy ligero y había sospechas fundadas sobre irregulares administrativas y vida privada no muy edificante. El nuncio pidió informes al arzobispo de Valencia, cardenal Barrio, metropolitano del de Orihuela, quien dijo que había oído decir muchas cosas desfavorables sobre la vida y conducta del obispo, si bien no estaba en condiciones de precisar muchos particulares. Pero, aparte la escandalosa vida privada del obispo, que era conocido por muchos, lo que más preocupaba a la nunciatura era que este prelado se desinteresaba del gobierno diocesano, no atendía al clero y al pueblo como debía y en sus escritos y discurso se mostraba imbuido de ideas modernas y liberales. Por este motivo era bien visto por el gobierno y por el partido liberal. Durante las últimas elecciones políticas escribió una circular que fue muy aplaudida por la prensa

ministerial y le procuró el puesto de senador del reino. Era, además, uno de los obispos favorables a la tolerancia religiosa, contrario al poder temporal de la Santa Sede y se temía que en las discusiones parlamentarias cometiera alguna imprudencia.

Como alternativa a Cubero, que era candidato personal de Cánovas, se pensó en enviar a Sevilla al nuevo obispo de Córdoba, Ceferino González, pero el nuncio no lo consideró idóneo porque era muy joven y carecía de experiencia pastoral, aunque era buen filósofo, pues llevaba apenas siete meses de obispo y su eventual traslado a Sevilla podía provocar admiración e incluso disgusto entre los prelados más antiguos, que esperaban un traslado o promoción desde hacía tiempo.[117]

También propuso el nuncio otra alternativa, que fue la candidatura del arzobispo de Burgos, Rodrigo Yusto, pues reunía cualidades científicas y pastorales y además estaba en una edad todavía aceptable para un traslado tan importante. Este dato era muy importante porque Sevilla era una diócesis que se hallaba bastante abandonada debido a que los últimos arzobispo habían llegado a ella en edad muy avanzada, en precarias condiciones de salud y cansados del ministerio pastoral. El nuncio quiso resolver esta situación en poco tiempo, pero no le fue posible porque a mediados de junio el gobierno estaba ocupado en el debate parlamentario, si bien a través de algún diario ministerial se filtró el rumor de que el gobierno deseaba promover a Sevilla al patriarca de las Indias, Benavides Navarrete, porque querían alejarlo de la Corte, ya que no era persona del agrado del rey y, en caso de producirse este traslado, al patriarcado iría el obispo Cubero, de Orihuela. Pero Simeoni tampoco estaba de acuerdo con esta propuesta porque Sevilla necesitaba un arzobispo de mayor empuje pastoral que Benavides y, sobre todo, que fuera más joven y enérgico.

Benavides, además, no reunía condiciones para ir a Sevilla porque había salido apenas hacía un año de Sigüenza, diócesis de la que había sido obispo desde 1857, y la había dejado en un estado tan deplorable que el nuevo obispo, Gómez Salazar, se encontró en situación muy apurada, pues el seminario llevaba siete años cerrado, mientras en otras diócesis, a pesar del período revolucionario, se procuró mantenerlo abierto; el clero no practicaba los ejercicios espirituales ni el obispo había hecho la visita pastoral, llegando a darse el caso de poblaciones que no habían visto al obispo en veinticinco años. El palacio episcopal

117. Documento 25.

había sido ocupado por los soldados durante la guerra civil, parte del archivo fue vendido a comerciantes y otra parte quemada para hacer fuego. La curia no poseía protocolo ni documento alguno y la administración de los bienes estaba en completo desorden. El nuevo obispo encontró un deficit enorme, tanto en la mesa episcopal como en el seminario y en las rentas de la Cruzada y desorden administrativo y económico en las fundaciones pías.[118]

Otra razón que desaconsejaba el traslado de Benavides a Sevilla era que se trataba de un obispo muy adicto al Gobierno y como el nuevo arzobispo de Sevilla sería ciertamente creado cardenal, no parecía oportuno en aquellos momentos que la púrpura le fuera otorgada a Benavides, porque se mostraba siempre más inclinado a las exigencias gubernativas que a la Santa Sede (en realidad, Benavides fue creado cardenal por Pío IX en 1877, tras las insistentes recomedaciones hechas por el embajador Cárdenas en nombre del Gobierno.[119]

Por ello, el nuncio se orientó hacia otros metropolitanos, que podían ser tomados en consideración con mayores probabilidades de éxito, como el arzobispo de Zaragoza, Manuel García Gil, dominico, que había sido obispo de Badajoz y gozaba de gran prestigio por su ciencia y virtudes y merecía por eso antes que otros la promoción cardenalicia; pero como tenía 74 años no parecía conveniente trasladarlo a una sede que requería un arzobispo más joven.

Otro podía ser Miguel Payá Rico, arzobispo de Santiago de Compostela desde hacía dos años, que tenía 65 años, energía y salud, pero al nuncio le parecía que no aceptaría el traslado por considerar que Compostela era una sede de mayor categoría que Sevilla.

También se pensó en Bienvenido Monzón, antiguo arzobispo de Santo Domingo y, posteriormente, de Granada, que contaba 56 años, pero debido a su carácter duro no era aceptado por el clero ni por el pueblo, y tampoco el Gobierno estaba dispuesto a promoverle.

El arzobispo de Tarragona, Constantino Bonet Zanuy, era un prelado activo, pero tenía 68 años y llevaba pocos meses en la archidiócesis tarraconense, por lo que no parecía conveniente trasladarle a Sevilla.

118. Documento 29.

119. Véase el amplio despacho de Rampolla que informa sobre las gestiones del Gobierno para que Benavides fuera creado cardenal, los datos negativos sobre la conducta de este obispo y las razones que desconsejaban, de momento, que fuera elevado a la dignidad cardenalicia (*Documento 43*).

El arzobispo de Valladolid, Fernando Blanco, estaba desde hacía apenas tres meses en aquella archidiócesis y mostraba señales de cansancio en el ministerio pastoral, hasta el extremo de que había dejado la diócesis de Ávila sin haberla visitado por completo. Mientras que el arzobispo de Burgos, Anastasio Rodrigo Yusto, era el único que podía ser tomado en consideración, como ya había dicho anteriormente el nuncio, porque tenía 62 años, estaba bien preparado y gozaba de prestigio en general.[120]

Excluidos estos metropolitanos, el Gobierno pensó en el obispo de Córdoba, Ceferino González, porque era un excelente religioso, con fama de gran filósofo; pero al nuncio no le acababa de gustar esta propuesta porque quería que a Sevilla fuera un pastor en lugar de un intelectual, ya que la archidiócesis hispalense, abandonada pastoralmente desde hacía muchos años, necesitaba un prelado activo, entregado de lleno al apostolado, aunque no tuviera tanta ciencia y doctrina. Además, según el nuncio, debía tenerse en consideración también el hecho de la antigüedad en el episcopado, la experiencia y las demostraciones de buen gobierno que algunos, como los arzobispos de Burgos y Santiago de Compostela e incluso el obispo de Barcelona, habían dado. Lo mismo ocurría con el de Salamanca, aunque era un obispo más reciente. Sin embargo, el nuncio estaba dispuesto a aceptar lo que el Papa decidiera.[121]

La ya difícil situación se complicó pocos días más tarde, porque el 7 de diciembre de 1876, después de la llamada función «de mantos», que acostumbraba a celebrar la Orden de Carlos III, el rey Alfonso XII le dijo al patriarca de las Indias, Benavides, que había decidido presentarlo para Sevilla porque lo consideraba adornado de las cualidades necesarias y que tenía intención de pedirle al Papa que lo creara cardenal. Esto lo supo el nuncio de forma secreta y reservadísima, por una persona que lo sabía de ciencia cierta. Al mismo tiempo, para el patriarcado de las Indias, en lugar del obispo de Orihuela, candidato de Cánovas, se estaba pensando en nombrar al obispo de Córdoba, Ceferino González. Al dar estas noticias a Roma, el nuncio evitó cualquier comentario porque ya lo había hecho en anteriores despachos y se limitó a insistir en el deseo expreso del Gobierno y del rey en favor de Benavides, aun antes de conocer la opinión del Papa al respecto.[122]

120. Documento 27.
121. Documento 38.
122. Documento 39.

Sin embargo, estas propuestas no pasaron porque el ministro de Gracia y Justicia no las vio con buenos ojos[123] y porque Rampolla, cuando quedó al frente de la nunciatura de forma interina –porque Simeoni había sido creado cardenal y nombrado secretario de Estado de Pío IX– hizo todo lo posible para deshacer estas dos combinaciones, si bien le costó mucho conseguirlo porque encontró tanto a los ministros competentes como a los funcionarios de sus respectivos ministerios completamente de acuerdo sobre dichas candidaturas y, por consiguiente, evitaban tratar el tema cuando hablaban con él.

Por la conversación confidencial de un diputado amigo, Rampolla supo lo que tanto Cánovas como sus ministros pensaban sobre el tema y era que comprendían que en algún caso concreto el Papa se opusiera a un candidato determinado propuesto por la Corona y, por ello, estaban decididos a no insistir ulteriormente sobre la candidatura del obispo de Orihuela. Pero lo que el Gobierno no estaba dispuesto a tolerar era la oposición sistemática a todos los candidatos adictos a la dinastía reinante, con el fin de llenar las sedes vacantes de candidatos procarlistas. Por ello quería sostener con toda firmeza la candidatura del patriarca de las Indias, Benavides, para Sevilla. Y Cánovas había conseguido convencer al rey para que apoyara esta postura.

Fue entonces cuando Rampolla procuró entrevistarse con la princesa de Asturias aprovechando la fiesta de felicitación con motivo de su cumpleaños. Recibido con gran amabilidad, no consiguió hablar de los nombramientos episcopales, porque cada vez que Rampolla lo insinuaba, la princesa lo esquivaba y hablaba de otras cosas, por lo que no fue posible hablar de cosas importantes. Pero en una segunda audiencia, que tuvo lugar pocos días después, Rampolla manifestó claramente a la princesa que el Papa no podía aceptar de ninguna manera la candidatura propuesta por la Corte para Sevilla, y no por el hecho de que el patriarca Benavides fuese totalmente adicto a la dinastía, como se quería hacer creer, sino por otros motivos. Por ello sugería la conveniencia de presentar otro candidato que reuniera las cualidades exigidas, pues no se le opondría nadie.

La princesa escuchó en silencio cuanto Rampolla le decía, sin replicar una sola palabra, y dando a entender que le disgustaba la negativa del Papa porque la única forma de alejar a Benavides de la Corte

123. Documento 40.

era enviarlo a Sevilla. Rampolla consiguió también convencer a Cánovas de la inoportunidad de este nombramiento a través de una tercera persona, una señora muy amiga de Cánovas que le habló directamente sobre el asunto un par de veces, haciéndole ver que la opción del Gobierno había sido desacertada y que la Santa Sede no podría nunca aceptarla. En un primer momento, Cánovas fue inflexible y dijo que estaba dispuesto a hacer respetar el patronato de la Corona, pero después se vio obligado a ceder y a resignarse al rechazo de Roma, aunque tenía todavía la esperanza de que el embajador en Roma consiguiera el traslado de Benavides a Sevilla.[124]

El 6 de enero de 1877 Rampolla tuvo una entrevista personal con Cánovas, que si bien en las formas fue cortés y tranquila, en la sustancia tuvo una cierta gravedad, pues durante una hora y media discutieron ambos, casi exclusivamente, sobre la nueva ley de enseñanza y sobre el nombramiento del nuevo arzobispo e Sevilla. Cánovas lamentó que la Santa Sede no quisiera permitir al rey, a pesar del derecho que le asistía, poder premiar de cuando en cuando a un obispo que había dado pruebas de adhesión y afecto a la dinastía. Este era, según Cánovas, el único motivo que movía al rey a presentar al patriarca Benavides para la sede hispalense. Por otra parte, se quería nombrar patriarca al obispo de Córdoba, Ceferino González, para que asumiera la grave responsabilidad de la educación moral y religiosa del joven monarca e informara su mente y su corazón todavía jóvenes abriéndolos al vasto horizonte de la filosofía cristiana.

Rampolla deshizo los malentendidos de Cánovas diciéndole que la Santa Sede no se oponía al traslado del obispo de Córdoba al patriarcado de las Indias para que estuviera junto al rey, ni tampoco pretendía negarle al monarca la posibilidad de premiar a un obispo adicto a su persona. El Papa estaba dispuesto a aceptar cualquier propuesta hecha por el rey siempre que se tratara de personas que poseyeran las cualidades necesarias, teniendo en cuenta únicamente el bien de la Iglesia y la salvación de las almas. Por ello no podía aceptarse que Benavides fuera a Sevilla, porque ya tenía 67 años, estaba cansado del ministerio pastoral y Sevilla necesitaba un arzobispo más joven, activo y emprendedor, pues en cincuenta años la archidiócesis no había sido visitada por un arzobispo. Y sobre este punto la nunciatura había avisado ya

124. Documento 41.

desde hacia mucho tiempo al ministro de Gracia y Justicia, antes de que el Consejo de Ministros determinara hacer la presentación.

Pero, a pesar de las explicaciones dadas por Rampolla, Cánovas le dijo que el Gobierno y el rey no entendían los motivos de una oposición tan decidida a las proyectadas presentaciones de Benavides para Sevilla y de González para patriarca de las Indias. Le confirmó, además, que el Gobierno en ningún caso presentaría al obispo de Orihuela, aunque era uno de los obispos más antiguos del reino y de los más adictos al monarca. Fue entonces cuando Rampolla dijo que la Santa Sede estaba dispuesta a aceptar al obispo de Barcelona, conocido en toda España por sus sentimientos de adhesión a la dinastía reinante. Rampolla se permitió hacer esta propuesta porque sabía que sería bien acogida y de hecho el cardenal Antonelli la aprobó inmediatamente. Sin embargo, al Gobierno no le parecía bien que a una sede tan importante como Sevilla fuese trasladado un simple obispo, como era el de Barcelona.[125]

Las últimas gestiones que Rampolla realizó en Madrid como encargado de negocios, cuando el nuncio Cattani ya había llegado a la capital de España, tuvieron lugar entre finales de marzo y primeros de abril de 1877, cuando se entrevistó con los ministros de Gracia y Justicia, Calderón Collantes, y de Ultramar, Martín de Herrera, para concordar el último grupo de nombramientos episcopales del pontificado de Pío IX. Rampolla consiguió que los ministros no se dejaran condicionar por presiones externas, intrigas y recomendaciones, como sucedía a menudo, y que escogieran candidatos idóneos, mirando solamente por el bien de la Iglesia. El ministro Calderón Collantes le prometió que tendría solamente en cuenta las necesidades de las diócesis y las cualidades de los candidatos y que en este punto sería mucho más exigentes que sus predecesores. El mismo día de la llegada del nuncio Cattani a Madrid, el ministro habló con Rampolla para decirle que el Gobierno deseaba hacer enseguida dos importantes nombramientos y para *Sevilla* fue preconizado el 22 de junio de 1877 *Joaquín Lluch Garriga*, O.C.D., obispo de Barcelona.

El mismo día fue nombrado arzobispo de *Valencia*, vacante por el fallecimiento del cardenal Mariano Barrio Fernández, ocurrido el 23 de noviembre de 1876, *Antolín Monescillo Viso*, obispo de Jaén. Para

125. Documento 42.

la vacante que este dejó en *Jaén*, fue designado *Manuel María González Sánchez,* obispo titular de Zela y auxiliar de Sevilla, y para *Mondoñedo*, vacante por fallecimiento del obispo Francisco de Sales Crespo Bautista, ocurrido el 6 de febrero de 1877, fue escogido *José Manuel Palacios López*, sacerdote oriundo de Burgos, que había sido penitenciario y posteriormente deán de Santiago de Compostela y vicario general de su arzobispado. Este eclesiástico era instruido, piadoso, buen orador, entregado al ministerio sacerdotal tanto en el sacramento de la confesión como en las visitas a los enfermos, de doctrina rigurosamente ortodoxa y excelente reputación.[126]

23. El obispado-priorato de Ciudad Real

Uno de los primeros asuntos que tuvo que afrontar Simeoni tras su llegada a Madrid fue la ejecución del artículo IX del concordato de 1851, relativo a la erección del nuevo territorio de las Ordenes Militares, designando con el nombre de «Coto Redondo».[127] Pero este asunto está relacionado con los nombramientos anteriormente citados, como veremos enseguida. Apenas marchó Simeoni de España para hacerse cargo de la Secretaría de Estado, Rampolla le pidió que se hicieran cuanto antes dichos nombramientos para impedir que el Gobierno cambiara de idea y para evitar que fuera trasladado el obispo prior de las Ordenes Militares, que el Gobierno quería enviar a Jaén, aunque Rampolla tenía algunas reservas porque este obispo había estado en conflicto permanente con el Gobierno desde el día de su nombramiento, pues no quería tomar posesión de la diócesis si no se le daba un edificio conveniente en Ciudad Real para la propia residencia y otro para el seminario. Por esta razón, después de tanto tiempo la prelatura de Ciudad Real seguía bajo la administración del cardenal Moreno, si bien el obispo Guisasola había recibido ya las insignias de la Orden de Santiago y percibía los emolumentos correspondientes. Esta actitud de Guisasola y algunos otros incidentes que había tenido con el presidente del tribunal y del consejo de las Ordenes Militares y también con el

126. Documento 47.

127. Despacho nº 13 de Simeoni a Antonelli, Madrid, 9 junio 1875 (ASV *SS 249 [1876] 21, ff. 95-99*) y despacho nº 56 del 26 de agosto de 1875 (*Ibid., ff. 148-150v*, original).

ministro de Gracia y Justicia le había creado mal ambiente entre el Gobierno, sin que nada hubieran podido hacer hasta entonces las mediaciones tanto de la nunciatura como del cardenal Moreno.

Como en Ciudad Real no había edificios disponibles para lo que el obispo quería, el Gobierno estaba dispuesto a cederle el único que parecía apropiado para curia episcopal y era el edificio del instituto provincial, que dependía del Ministerio de Fomento, pero los empleados del mismo no querían abandonarlo y el Ministerio se oponía a la cesión. El ministerio de Gracia y Justicia estaba dispuesto a darle la cantidad de 20.000 escudos para hacer un edificio nuevo apropiado a las necesidades de la nueva diócesis, pero el obispo no quería hacerse cargo de las obras y exigía que se le diera un edificio ya terminado, aunque fuera de forma provisional.

Cuando Calderón Collantes se hizo cargo del Ministerio prometió que resolvería cuanto antes la cuestión, sin embargo, hizo saber que el nombramiento del obispo-prior de Ciudad Real no se debía haber hecho hasta que hubiera estado preparada la residencia del prelado y que no se debería nombrar al sucesor –suponiendo que se aceptara el trasladado de Guisasola a Jaén– hasta que estuviera disponible el palacio del obispo.

Rampolla rechazó estas observaciones porque cuando se erigió el obispado-priorato de Ciudad Real el Gobierno se comprometió a dotarlo de todas las estructuras necesarias para su funcionamiento, cosa que no se había hecho hasta ese momento. Por ello, en lugar de trasladar al obispo existente y suspender el nombramiento del nuevo hasta que estuvieran hechas obras necesarias, le parecía más lógico y razonable a Rampolla que el Gobierno tomara en serio la situación y acometiera las obras. Pero como no era posible realizar esto en aquel momento, el ministro sugirió que el obispo se estableciera provisionalmente en Almagro, que era la principal ciudad de La Mancha, que estaba cerca de Ciudad Real y en ella podía instalar el edificio episcopal. Pero para ello tenía que hablar antes con el rey y con el Gobierno.

Sin embargo, la verdad de todo este asunto era que más que trasladar al obispo Guisasola a Jaén por las razones aducidas, lo que el Gobierno quería es que la diócesis quedara vacante para nombrar un nuevo obispo-prior que fuera del agrado de las Órdenes Militares y, posiblemente, escogiéndolo del clero de las mismas Órdenes, aunque se trataba de un clero bastante desacreditado. Lo cual era muy peligroso porque le Santa Sede no tendría más remedio que aceptarlo, habida

cuenta del amplio derecho de nombramiento concedido al gran maestre de las mismas Órdenes.[128] Entre tanto, Rampolla comenzó a buscar dos buenos candidatos para Barcelona y para La Habana,[129] pero las gestiones para estos nombramientos fueron completadas por el nuevo nuncio Giacomo Cattani y pertenecen al pontificado de León XIII.

La cuestión de Ciudad Real quedó definitivamente cerrada porque ambas partes –Santa Sede y Gobierno– estuvieron de acuerdo en la erección del priorato de las Ordenes Militares[130] o «Coto Redondo», que correspondía al territorio de la provincia civil de Ciudad Real, pero ésta no tuvo lugar hasta el 18 de noviembre de 1875.[131] Después se hizo el nombramiento del primer prelado *nullius dioceseos*, que fue *Victoriano Guisasola Rodríguez*, que era obispo de Teruel y fue preconizado obispo titular de Dora y nombrado prior de las Órdenes Militares el 29 de septiembre de 1876.

El último nombramiento episcopal hecho por Pío IX en España tuvo lugar el 28 de diciembre de 1877 y afectó a la diócesis de *Gerona*, vacante por fallecimiento del obispo Isidro Valls Pascual, ocurrido el 11 de septiembre de 1877. El nuevo obispo fue *Tomás Sivilla Gener*, canónigo doctoral de Barcelona.

24. Otras cuestiones

La *nueva circunscripción de las diócesis* fue objeto de atención por parte de la nunciatura en los primeros años de la Restauración porque era un asunto que se arrastraba desde la firma del concordato de 1851 y encontraba serias dificultades para su aplicación, como el nuncio Simeoni explicó en un amplio informe.[132] Para resolver la cuestión se nombró una comisión mixta formada por eclesiásticos y seglares

128. Documento 47.

129. Documento 48.

130. Con despacho nº 244, del 21 de octubre de 1876, Simeoni informó a Antonelli sobre el juramento prestado por los magistrados de las Órdenes Militares (ASV *SS 249 [1877] 21, ff. 77-78v*, original).

131. Remito a los artículos sobre la diócesis de Ciudad Real en el *Dictionnaire d'histoire et de Géographie ecclésiastiques*, dirigido por A. Baudrillart, XII (1953) 1004-1007 y en *Diccionario de Historia Eclesiástica de España*, dirigido por Q. Aldea, T. Marín y J. Vives, I (1972) 416-420.

132. Documento 17.

designados por la nunciatura y por el Gobierno, encargada de examinar las propuestas de suprimir algunas diócesis y de arreglar las otras según los límites provinciales. Pero el nuncio Simeoni temía que el Gobierno se opusiera a la erección de la diócesis de Madrid y que pretendiera adaptar la geografía eclesiástica a la organización judicial, con el fin de unificar el fuero y no restablecer el fuero eclesiástico, suprimido a raíz de la revolución de 1868.[133]

Otro asunto que provocó conflictos, tensiones y abusos fue el relacionado con el *traslado de los obispos* de una diócesis a otra, que ya había sido regulado verbalmente en 1857 entre Simeoni, entonces encargado de negocios, y el ministro de Gracia y Justicia. Durante la nunciatura de Barili se había perfeccionado el sistema, pero nunca se logró una solución definitiva y satisfactoria que evitara el control gubernativo sobre los actos pontificios y, sobre todo, el odioso *exequatur* que el Gobierno pretendía poner a los documentos consistoriales, con todos los inconvenientes y retrasos que esto comportaba.[134]

El último argumento que ocupó la atención de la nunciatura fue el de los *obispos senadores*. En el título III de la Constitución española de 1876, que trataba de la organización del senado, se estableció que este estaría formado por senadores natos, es decir, por personas que formarían parte de dicha cámara por razón de su cargo, entre los cuales, siguiendo las antiguas usanzas, estaban comprendidos todos los arzobispos de la península y el patriarca de las Indias; y luego una serie de senadores elegidos en parte por la Corona y en parte por diversas corporaciones y por los mayores contribuyentes, de tal forma que al Senado se le quiso imprimir un carácter popular, aunque en realidad estuvo siempre representado por las clases más altas e influyentes de la sociedad.

La presencia de los arzobispos en el Senado no presentó en principio problema alguno, ya que no se les obligaba a asistir a las discusiones parlamentarias sino que era un derecho que tenían si querían ir y que podían siempre usar en favor de la Iglesia.[135] Sin embargo, en virtud de un real decreto publicado en la *Gaceta de Madrid* el 10 de fe-

133. Documento 37.

134. Documento 16.

135. Cuando fue formada la Cámara Alta en febrero de 1876 los obispos de Ávila, Orihuela y Salamanca fueron elegidos senadores (Despacho nº 138 de Simeoni a Antonelli, Madrid 7 febrero 1876, ASV *SS 249 [1876] 41, ff. 207-210*, original).

brero de 1877, en virtud del cual se disolvía el Senado existente y se establecía el 5 de abril como fecha indicada para su reorganización según la nueva ley, se creó una situación un tanto comprometedora para el episcopado, el clero y la misma Santa Sede, ya que se establecía que los arzobispo y obispos, con sus respectivos cabildos, podían elegir un senador por cada provincia eclesiástica.[136]

Rampolla pidió al cardenal Moreno que pasara a todos los metropolitanos una lista de los obispos considerados más a propósito para estar en el Senado en defensa de los derechos de la Iglesia, entre los cuales indicó que no debían faltar ni el de Salamanca ni el de Córdoba, capaces entrambos de representar con decoro la alta jerarquía a la que pertenecían.[137]

136. Documento 44.
137. Documento 46.

APÉNDICE 1

Carta de Bianchi a Franchi

Estado de las diócesis españolas vacantes y candidados para las mismas.

ASV *AN Madrid 468, tít. VII, rúbr. 50* (minuta).
AAEESS *S. II Spagna 624, ff. 9-21* (original).

Madrid, 5 junio 1873.

In seguito di quanto mi dice Camps in data del 19 maggio, Le rimetto qui unita una nota di tutti i vescovadi vacanti in Ispagna e nelle provincie d'Oltremare; e giacché sembra che la Santa Sede va ad occuparsi seriamente della provvisione dei medesimi nel caso forse non lontano che si proclami dalle future Cortes Costituenti la separazione della Chiesa dallo Stato, senza che io voglia intromettermi in affare di tanta importanza e della più grande trascendenza per la Spagna, credo che non si prenderà a male, e che anzi piacerà ch'io faccia conoscere con dettagli tanto esatti, quanto mi sia possibile, lo stato attuale delle Chiese, di cui si tratta, a tenore dei dati e delle cognizioni che mi hanno procurato i cinque anni di dimora in questo paese, lo sconvolgimento della rivoluzione che in modo assai considerevole ha influito negli interessi religiosi e sociali e la particolare situazione di alcune diocesi in conseguenza degli stessi avvenimenti. Credo pure che Le sarà grato conoscere le mie impressioni sul personale ecclesiastico, e i dati e notizie che ho potuto acquistare, sia colla propria esperienza per le relazioni che ho coltivate in sì lungo spazio di tempo, sia per gli antecedenti che esistono nell'archivio di questa nunziatura fino dal tempo dell'Eminentissimo Barili, ed anche per le informazioni che naturalmente e spontaneamente giungono in questa casa, com'Ella può supporre e conoscere meglio di me. Se questi dati e queste notizie potranno servire di qualche lume nella alta gestione dell'affare che Le sarà affidato, mi darò per ben soddisfatto; e sarò ben contento di aver reso un piccolo e meschino servigio a Lei, alla Santa Sede ed alla Chiesa di Spagna.

Le Chiese vacanti nella penisola sono 16, delle quali tre metropolitane e 13 suffraganee. Quelle d'Oltremare sono quattro, delle quali una metropolitana, come si rileva dalla nota, che qui ho l'onore di acchiuderle.

Parlerò primieramente delle sedi che offrono maggior importanza, perché credo che questo metodo Le sarà più grato.

Non v'ha dubbio che la sede che ha veramente un'importanza eccezionale è quella di Toledo. Assai poco potrei dire ch'Ella non sappia riguardo a questa archidiocesi che comprende sotto la sua giurisdizione la capitale della Spagna. Sia per la sua smisurata estensione, sia per essere la primaziale, e sia per la presenza in essa del governo della nazione, esige per la sua retta amministrazione una persona di buona età collocata nel più alto rango, che riunisca grandi qualità, che sappia attrarre le simpatie di tutti colla soavità e mitezza di carattere, con affabilità e maniere socievoli e cortesi, che conti con relazioni estese ed elevate, e che infine goda d'una

stima universale. Un uomo di siffatte condizioni è tanto più necessario in questa sede, quanto che dovrebbe essere la guida e l'appoggio dell'episcopato spagnolo di fronte al governo. Più d'una volta ho inteso qualche prelato lamentarsi della mancanza in questa capitale d'un esperto pilota, che colla sua iniziativa, prudenza e perizia li dirigesse nel mare burrascoso che da circa quattr'anni attraversiamo. Io ritengo che non v'è in questo episcopato, quantunque assai degno, alcuno che avvantaggi in tutte le indicate qualità l'Eminentissimo cardinale arcivescovo di Valladolid, e che sia più a proposito per quell'elevato posto. Di maniera che non ostante la naturale sua ripugnanza della Santa Sede alla traslazione, sarebbe questa per il bene della Chiesa di una necessità assai grande.

Barcellona segue a Toledo per la sua importanza. Città di circa 200.000 anime e d'una attività commerciale ed industriale, che solo può paragonarsi a Marsiglia. Questa città per causa della sua ricchezza, della sua industria e del suo commercio è il focolare di ogni sorta di cospirazioni politiche, religiose e sociali. In essa trovano ricetto tutte le idee più rivoluzionarie ed antireligiose, che hanno propagato fin dal 1869 i protestanti ed i rivoluzionari di tutta Europa. Al lato d'un male cosi grave esiste un nucleo assai grande di gente dabbene, che ben diretta non si lascerebbe intimidare dall'insolenza dei malvagi. In essa come il bene come il male trovano grandi risorse, e questa povera diocesi è governata da circa tre anni da che è vacante da un vicario capitolare, che tocca già gli 80 anni d'età, e che quantunque assai buono, non ha potuto dominare l'impeto del male prodotto dalle gravi e tristi circostanze dei tempi. Il clero, che è numeroso e gode una certa indipendenza, è abbastanza istruito, e con a capo un buon direttore potrebbe riparare in gran parte gl'immensi danni che la rivoluzione ha prodotto in quel paese; ma secondo il mio debole parere converrebbe che la persona da elevarsi a quella sede goda d'una grande riputazione e venerazione, che possieda grandi cognizioni e che conosca il tratto della società, e si distingua specialmente per un zelo discreto, e per amore alla fatica, di maniera che possa utilizzare le grandi risorse che gli offre il paese per consolidare quella società nel cattolicismo e per incamminarla nella pratica del bene. Il memorabile monsignor Costa y Borras, che conosceva bene quella diocesi, per averla governata per qualche tempo, diceva in una comunicazione al nunzio Barili a proposito della provvisione di quella stessa sede nel 1863: «Para quien conoce lo que es aquella diócesis, hay muy pocos sujetos que puedan regirla según reclaman sus necesidades. Ha de hecharse [sic] allí con gran brío y con singular prudencia y aún así llegan lances tan críticos y extremos que no es dable superarlos. Si el gobierno apoyara algún tanto al obispo, marcharía con menos embarazos. Pero esto es algo raro y difícilmente en nuestros calamitosos tiempos», e dopo aver parlato di alcuni candidati conchiude così: «No extrañe V.E.I. que no le hable de simples presbíteros para dicha silla, pues a mi ver debe ocuparla un sujeto que esté ya probado y fogueado en alguna otra diócesis». Monsignor Costa y Borras proponeva in quell'epoca per vescovo di Barcellona all'attuale di Cuenca, che indubitatamente riunisce grandi condizioni e le più adatte a quella sede; ma sono già passati dieci anni, e non credo che ora monsignor Paya abbia il brio e la forza di resistere ad una fatica così improba e così costante come si richiede per quella diocesi. Quindi è ch'io credo che tra gli attuali membri dell'episcopato, quante volte si creda indispensabile una traslazione, il più a proposito pel vescovado di Barcellona sarebbe monsignor Sanz y Forés, vescovo d'Oviedo, eminente oratore, che gode grande prestigio nella Catalogna, per

aver ivi predicato molto quando era canonico di Tortosa. Prelato d'uno zelo instancabile fino al punto d'aver visitato nel corto spazio di tempo da che è vescovo mille cento undici parrocchie, mettendo a repentaglio la vita per la scabrosità del terreno. Finalmente pastore di carattere mite e soave, amabile pel tratto, e di una pietà e dottrina non ordinaria.

Qual sia lo stato della diocesi dell'Avana, Ella lo conosce molto bene, e non posso aggiungerle se non che tutti i mali si sono sempre più aggravati in questi ultimi anni. Monsignor Giacinto Martinez è ben persuaso oggi, e lo dice chiaramente, che non può più ritornare a quella sua sede, specialmente dopo aver veduto minacciata la sua vita quando l'ultima volta si presentò nel porto di quell'Antilla. É dunque indispensabile provvedere al governo di questa diocesi in modo definitivo per il bene della Chiesa e del clero, il quale è abbastanza insubordinato e non molto edificante, e che trovandosi dopo tanto tempo senza pastore, ed essendo in seguito delle commozioni politiche e della guerra civile del tutto abbandonato, ha bisogno estremo d'un vero e buon direttore, specialmente in un paese tanto difficile ad essere governato per le speciali sue condizioni. Un vescovo nuovo in quella diocesi tanto difficile potrebbe non dare buoni risultati, e credo che se attesa la sua grande importanza si stimasse conveniente una traslazione, il vescovo più adatto sarebbe monsignor Lluch, che lo è di Salamanca. Monsignor Lluch è stato dieci anni nelle Canarie, prima d'esser trasferito in Salamanca, e conoscere bene il carattere degli isolani, ed essendo di origine catalano s'intenderebbe bene coi catalani dell'Avana che sono quelli che ivi portano la battuta pel loro numero e per la loro importanza sociale. Monsignor Lluch è d'un genio assai pacifico e mite, d'uno zelo molto grande, buon oratore e mai ha avuto questioni nelle Canarie, dove è alquanto difficile il governo, pullulando in quelle isole le sette secrete. Veggo solo un'inconveniente nell'ottimo prelato, e sono i 58 anni di età, e quantunque ciò sia un vantaggio per quel clima, temo che sia un ostacolo per lanciarsi ad una vita di sacrifizi e d'improba fatica. Ciò non ostante qualora si giudicasse opportuna questa proposta, ed essendo il degno prelato virtuosissimo e pieno di affetto e devozione pel Santo Padre, si potrebbe forse previamente esplorare il suo animo per vedere se si presterebbe a far un grand'atto di abnegazione. Se questa traslazione non si credesse conveniente o non fosse possibile, crede Ella che il signor don Dionisio Gonzalez, uditore della Rota di questa nunziatura, che fu vicario generale di Portorico, potrà convenire per quella diocesi? Il suo carattere riservato e troppo chiuso non permette di formare un'idea dei risultati che potrebbe dare la sua promozione ad una mitra. Del resto è persona assai rispettabile ed Ella ben lo conosce. Altro ecclesiastico non meno degno ed assai più giovine e molto rispettabile potrebbe pure proporsi per l'Avana, ed è il signor Martinez Izquierdo, arcidiacono di Granata, che fu deputato or fa due anni nelle Cortes, in cui si distinse per un eloquente discorso che pronunziò in favore della Santa Sede, ch'io rimisi opportunamente a Roma. Sacerdote di solida virtù, dotto, di maniere molto affabili, e di carattere benigno e posato. Ho inteso fare molti elogi di questo sacerdote da ecclesiastici molto rispettabili.

Poiché finora ho parlato dell'Avana non mi sembra inopportuno dire tutto quel che sento rispetto all'attuale vescovo della medesima, monsignor Giacinto Martinez, che come Ella sa, risiede ora in Madrid. Questo ottimo prelato che mi onora della sua confidenza, e cui sono oltremodo grato per le attenzioni che mi usa, gode meritatamente di una opinione assai vantaggiosa per virtù e dottrina; ma è un uomo

singolare che ha la disgrazia di alienarsi le simpatie di tutti quelli che lo trattano. Di carattere severo, non è dato rimirare in lui quella mansuetudine ed amorevolezza propria d'un pastore, e se non m'inganno ha un'idea esagerata o falsa della dignità episcopale. Quando assiste a qualche solenne riunione non v'è posto per distinto che sia che sembri bastante per la sua persona, e non può occultare il dispiacere che gli causa l'assistere a qualche funzione in concorrenza di altro vescovo, perché, secondo la sua opinione non dovrebbe invitarsi che uno solo, credendo di ribassare il suo carattere se non fa la prima figura. Questa specie di eminenza in cui crede di dover stare sempre collocato, traluce in tutti i suoi atti esterni, di modo che infonde una certa diffidenza o timore nelle persone che vorrebbero avvicinarlo. Questo difetto, ed una certa mancanza di discrezione e di prudenza, che io non giungo a comprendere, sono da tutti notati e tutti li conoscono, perché risaltano perfino negli atti i più insignificanti. Non dirò nulla delle questioni che ebbero luogo tra questo prelato ed i capitani generali dell'Avana, perché Ella le conosce meglio di me; e quantunque non vi ha dubbio che tutte le ragioni erano in suo favore, non oso dire se sempre risplendeva quella prudenza e quel tatto sì necessario per evitare conflitti. Ora bene, nello stato attuale della Spagna, quando il rispetto dovuto al clero è quasi del tutto sparito. e gli ecclesiastici hanno bisogno di tutto lo zelo, di tutta la mansuetudine, e di tutta la forza d'unione per sostenere il prestigio del ceto, quale sarà la sede che potrà occupare il prelodato monsignor Martinez? Non v'ha dubbio che la metropolitana di Tarragona sarebbe per lui d'una traslazione onorevole. Ma questa provincia è stata sempre naturalmente inclinata alla sedizione pel carattere forte ed ostinato degli abitanti, ed è ora assai travagliata dal repubblicanismo. Non lungi dalla parte di Tarragona esistono le celebri città di Reus e di Valls, che sempre si sono distinte come rivoluzionarie; e può dirsi che tutta questa diocesi non conta che repubblicani intransigenti o carlisti fanatici. Gli uni e gli altri trovansi oggi in armi. Una gran parte delle chiese parrocchiali sono convertite in quartieri ed i parrochi esiliati; il clero della capitale perseguitato, ed il seminario parte convertito in caserma e parte distrutto dai repubblicani. A me basta di porle sott'occhio il vero stato attuale di quest'archidiocesi; Ella poi giudicherà del resto. Nel caso che questa traslazione non si stimasse conveniente e si volesse trasferire monsignor Martinez ad altra diocesi, chiamo le sue attenzioni su d'un degno ecclesiastico che ho veduto proposto fra le memorie esistenti nell'archivio del nunzio Barili alla dignità episcopale dall'attuale vescovo di Gerona. Questo sacerdote, don Gioacchino Masmitja, canonico penitenziere della cattedrale di Gerona, di anni circa 62, licenziato in sacri canoni, che fu parroco in quella città è considerato per la sua dottrina, virtù e zelo degno della mitra. Il prelodato monsignor vescovo chiude le sue informazioni al nunzio colle seguenti parole: «y para no extenderme más, concluiré asegurando a V.E.I. que es un eclesiástico completo en todo».

L'archidiocesi di Compostela, oggi sede cardinalizia, non ostante che come le altre di Spagna abbia risentito le conseguenze della rivoluzione, e che nella sua giurisdizione sia compresa La Coruña, porto di mare di qualche importanza, ed alquanto inclinata alle commozioni politiche, e non ostante che nella stessa capitale di questa provincia abbiano avuto luogo più di una volta seri disordini, pure può considerarsi come una delle sedi meno difficili ad essere governate relativamente alle difficoltà che in esse hanno creato le presenti circostanze. Questa sede gode in Ispagna una grande importanza per essere la metropolitana della Galizia, e per essere

la depositaria delle reliquie del glorioso apostolo San Giacomo. Se la Santa Sede crederà conveniente una traslazione per questa archidiocesi e volesse dare una pruova di deferenza al degnissimo monsignor vescovo di Cuenca, che si rese tanto celebre nel concilio Vaticano, non v'ha dubbio che sarebbe una scelta assai gradita e che riscuoterebbe gli applausi di tutti gli spagnoli, perché sarebbe al tempo stesso un degno successore dell'Eminentissimo signor cardinale Cuesta, sì saggio e sì virtuoso. Non saprei qual'altro semplice sacerdote potrebbe di primo slancio occupare una sede così importante. Crede Ella forse conveniente che sia elevato a quella metropolitana l'attuale vicario capitolare di Toledo?

Per la Chiesa metropolitana di Valladolid, nel caso che si stimasse opportuna la traslazione dell'Eminentissimo Moreno a Toledo, potrebbe forse nominarsi l'attuale prelato di Siguenza. L'arcivescovato di Valladolid ha un territorio poco estenso ma richiede nel prelato molta discrezione, prudenza e gran tatto, perché il partito repubblicano vi si agita molto, e gl'impiegati della ferrovia che ivi risiedono in gran numero, e che sono quasi tutti forastieri, e molti protestanti, esercitano una funesta influenza nella popolazione. É necessario dunque che il prelato che deve occupare quella sede, specialmente dopo l'Eminentissimo Moreno, goda di una grande estimazione e di una certa nobiltà, e che abbia esperienza del ministero episcopale; qualità tutte che riconosco nell'ottimo monsignor Benavides. Se questa traslazione non si credesse necessaria, potrebbe forse proporsi per questa archidiocesi l'attuale vicario capitolare di Santiago di Cuba, ecclesiastico distinto per virtù e zelo religioso, e che ha dato si grandi esempi di costanza, di prudenza e di adesione alle dottrine cattoliche sostenendo con fermezza e con pericolo dell'esilio i diritti della Chiesa, e soffrendo ogni sorta di persecuzione per motivo della intrusione del disgraziato Llorente. Sono questi io credo sufficienti motivi che rendono quest'ottimo ecclesiastico meritevole della dignità episcopale. Aggiungendo inoltre che ha disimpegnato lodevolmente per lo spazio di cinque anni il carico di vicario capitolare.

Santiago di Cuba, metropolitana nella grand'Antilla, vacante da cinque anni, oltre i disturbi che soffre per motivo della guerra civile che desola quel paese è attualmente funestata dallo scisma che ha introdotto il disgraziato Llorente. Per questa sede sarebbe forse più a proposito l'ecclesiastico signor Puig, nominato vescovo di Portorico dal caduto monarca don Amadeo. Il padre Puig, religioso francescano, ch'era parroco della cattedrale di quell'isola, si è condotto assai bene, resistendo sempre ai ripetuti ordini ed inviti del governo di andare a prender possesso della diocesi senza attendere il consenso della Santa Sede; e a dire il vero egli fin dal principio sempre si è mostrato contrario a siffatte intrusioni, dicendomi risolutamente che senz'un ordine espresso del Santo Padre non si sarebbe mai portato a quell'isola; e non ostante che il dovere di parroco lo stimolasse a recarvisi, ha preferito rimaner qui per non creare conflitti a quell'autorità ecclesiastica. Questa lodevole condotta potrà essere, io credo, meritevole della considerazione del Santo Padre. Io ho trattato abbastanza il padre Puig e le mie impressioni, confermate anche da altre parti, sono che sia veramente un degno ecclesiastico di una sufficiente istruzione, e che gode buona opinione in Portorico. La lunga lettera del decano della cattedrale di quell'isola, che tempo fa le rimisi, contiene estesi dettagli della condotta e delle qualità di quest'ecclesiastico. E' da preferirsi peraltro che invece di Portorico sia promosso alla archidiocesi di Cuba, perché 30 di permanenza in Portorico gli debbono naturalmente aver creato compromessi che sempre intralciano il libero esercizio del sacro ministero.

Per la diocesi di Almeria, che ha tanto bisogno d'un buon pastore, dopo le vicende per cui passò sotto l'ultimo pontificato, e dove il clero non è molto subordinato né molto esemplare, e dove han penetrato le pessime dottrine che la rivoluzione ha propagato e va propagando in Andalusia, credo che sarebbe assai opportuna la nomina del sacerdote don Victoriano Guisasola, che dev'essere conosciuto in Roma perché fu uno dei teologi consultori mandati da questa nunziatura pel concilio Vaticano, com'Ella ben si ricorderà. Quest'ecclesiastico è arciprete della metropolitana di Siviglia e segretario di quell'Eminentissimo arcivescovo. Nell'archivio di questa nunziatura ho veduto una lettera del defunto monsignor vescovo di Plasencia diretta a monsignor nunzio, in data 5 marzo 1868, in cui si esprime a proposito del referito ecclesiastico nei seguenti termini: «Conozco en efecto las cualidades que adornan al Sr. D. Victoriano Guisasola y todas ellas forman el conjunto de una persona a propósito para regir y governar una diócesis. Está en lo mejor de edad para encomendarle la que más necesite de arreglo, por su conducta intachable, por su facilidad y gracia especial de claridad en el púlpito, caracter sostenido sin tocar los extremos, y expedición en los negocios... Si a esto se agrega la humildad y modestia a que el trato familiar le ha hecho tan querido en dicha ciudad, creo completar...»

Il vescovato di Astorga racchiude condizioni speciali rispetto alla bontà di carattere dei suoi abitanti, e per la loro costante adesione all'antica fede ed alle tradizioni di Spagna. Se la traslazione dell'attuale monsignor vescovo dell'Avana per l'archidiocesi di Tarragona non si credesse opportuna, non potrebbe forse convenire per questa sede di Astorga? In caso contrario sarebbe di buona scelta per questa diocesi il padre Zeferino Gonzalez, dell'ordine dei predicatori, di anni circa 44, eminente filosofo e teologo di gran nome, autore di varie opere filosofiche di fama europea, e che com'Ella ben si ricorderà Le fu proposto per la sede di Portorico quando si trattava nel1868 di trovare un successore al defunto monsignor Carrion, che voleva ritirarsi alla vita del chiostro. Quest'ottimo religioso non potrebbe ora andare in Portorico per motivi di salute. Credo che sia conosciuto anche in Roma per avervi dimorato durante qualche tempo.

La diocesi di Cuenca resterebbe vacante se monsignor Paya sarà trasferito a Compostella o a Valladolid. Ottimo successore di sì degno prelato potrebb'essere il signor don Sante Arciniega, fratello del defunto monsignor vescovo di Mondoñedo. E' attualmente il vicario capitolare dell'archidiocesi di Toledo; ecclesiastico di vasta istruzione, altamente rispettato in quella città per le sue virtù, riunisce grandi condizioni di governo ed è stato vicario generale dell'arcivescovado durante il pontificato del defunto cardinale; ma temo che farà tutti gli sforzi per allontanare da sé sì grave peso.

Per la diocesi di Huesca, provincia dell'antico regno di Aragona, che è alquanto difficile ad esser governata perché gli abitanti di quelle montagne sono di carattere duro e propendono alle commozioni politiche, non sembrerebbe inopportuna la scelta del signor don Giuseppe di Lorenzo, vicario ecclesiastico di Madrid e parroco di Torrelaguna. É un ecclesiastico di buone qualità, molto zelante e prudente ed esperto nel maneggio proprio d'una diocesi.

Il vescovado di Jaca, situato nell'alta parte dell'Aragona, ha bisogno d'un pastore avvezzo al clima duro delle montagne, e credo che il sacerdote don Giuseppe Garcia Dosal, dottorale della Granja, vicario capitolare di quella giurisdizione esente, e parroco della stessa collegiata, ed ultimamente nominato dal Santo Padre al canonicato

di Segovia, potrebbe essere molto a proposito per questa sede di Jaca. É un ecclesiastico che possiede eccellenti doti di governo, è molto zelante e di una istruzione più che sufficiente. Monsignor Obesso, ch'è suo amico, e lo conosce bene, lo crede assai idoneo per governare una diocesi.

La diocesi di Leon è una delle più tranquille e più religiose della Spagna, e mi sembra che per questa sede sarebbe molto opportuna la traslazione di monsignor vescovo d'Archis 'in partibus infidelium', già ausiliare del defunto cardinale arcivescovo di Toledo. Ella ben lo conosce.

Lerida in Catalogna è una diocesi abbastanza sconvolta dai partiti politici, come succede generalmente in tutto quell'antico principato. Il suo territorio è molto esteso, e per conseguenza ha bisogno d'un prelato giovine e laborioso che edifichi coll'esempio della pietà, e che conduca al buon cammino colla mitezza di carattere e colla sana dottrina quegli abitanti. Il signor Cabañas, pro-rettore e professore di Teologia nel seminario di Barcellona ed economo della parrocchia del Pino della stessa città, giovine di circa 40 anni, possiede una profonda e solida dottrina ecclesiastica, conosce assai bene gli errori moderni ed è esperto nelle lotte scientifiche e soprattutto è d'un zelo instancabile e di una virtù e modestia che gli hanno acquistato la stima generale del clero e dei fedeli di Barcellona. Questo degno ecclesiastico sembra riunire le qualità che si richiedono per la buona amministrazione della vacante sede di Lerida.

Il vescovado di Mondoñedo, che è situato nella Galizia, è abbastanza tranquillo e facile a governarsi, e credo che un ecclesiastico rispettabile ed esemplare potrebbe esse un buon prelato per quella sede. Tale mi sembra esser il signor don Dionisio Gonzalez, uditore della Rota di questa nunziatura, che fu vicario generale di Portorico, ove lasciò buona fama; ond'Ella ben conosce che è un degno ecclesiastico di solida virtù e di molta dottrina.

Per la diocesi d'Orense, parimenti situata nella Galizia, ch'è tranquilla come tutte le Chiese di quel paese, potrebbe essere forse conveniente ed opportuna la scelta dell'ottimo ecclesiastico signor don Giuseppe de Torres Padilla, che, com'Ella ricorderà, fu mandato da questa nunziatura a Roma come teologo consultore del concilio Vaticano. Conta presso a poco 55 anni d'età ed è professore di Storia Ecclesiastica ed eloquenza sacra nel seminario di Siviglia, gode una generale estimazione per la purezza intacciabile dei suoi costumi, pel suo instancabile zelo, pel suo disinteresse e per altre commendevoli qualità. Questi elogi, tributati al riferito ecclesiastico, sono stati da me desunti da memorie esistenti nell'archivio del nunzio monsignor Barili.

Se si stimerà conveniente la traslazione di monsignor Sanz y Forés per la diocesi di Barcellona, niun ecclesiastico mi sembra più atto per reggere la vastissima diocesi d'Oviedo del signor don Emmanuele Gomez Salazar, rettore del seminario di Valenza e canonico di quella metropolitana. Questo degno sacerdote, di buona età, riunisce eminenti qualità per la sua dottrina, eloquenza ed esemplare pietà. L'attuale monsignor arcivescovo di Valenza, in una lettera al nunzio monsignor Barili, fa di lui grandi elogi, e fra le memorie esistenti in quest'archivio l'ho veduto proposto per la Chiesa delle Canarie assieme all'attuale vescovo delle medesime, monsignor Urquinaona, in una terna che suppongo sia stata consegnata dal riferito monsignor nunzio a monsignor Claret, confessore della regina Isabella.

Pamplona è un vescovado di grand'importanza e si distingue per l'adesione dei

suoi abitanti alla fede cattolica ed al partito legittimista. Un prelato che riunisse tutte le qualità che richiede la Chiesa e che inoltre sapesse conservare lo spirito religioso che in quella diocesi esiste finora inalterabile, e saviamente il clero, presterebbe un gran servigio a quella sede. Il signor don Paolo Yurre, decano della cattedrale di Vittoria, ecclesiastico distintissimo, che conosce bene il paese, sarebbe senza dubbio un eccellente vescovo per Pamplona. Ometto di darle dettagliate notizie di questo rispettabile sacerdote perché Ella deve averle sapute dal defunto don Giuseppe Ferrer, che, come ricorderà, lo proponeva sempre per suo successore nell'ufficio di uditore assessore della nunziatura. Ora essendo monsignor Obesso molto inoltrato negli anni ed estremamente sordo, e si volesse riservare il signor Yurre pel posto di assessore, si potrebbe nominare per vescovo di Pamplona il P. Zeferino Gonzalez, dell'ordine dei predicatori, qualora monsignor vescovo dell'Avana fosse trasferito alla sede di Astorga.

La diocesi di Plasencia, in Estremadura, con un buon pastore migliorerebbe assai perché le condizioni di quel paese sono buone; solamente il clero cattedrale non è molto subordinato. Per questa sede potrebbe essere opportuna la scelta del dottore don Tommaso Costa, giovine di circa 40 anni, attualmente canonico lettorale di Cadice e professore nel seminario di quella stessa città. Questo ecclesiastico, essendo assai giovine si educò al lato del savio e virtuosissimo monsignor vescovo di Gerona Llorente y Monton. Ordinato sacerdote fu nominato professore d'umanità del seminario di Gerona , e poi per concorso ottenne il canonicato di penitenziere nella diocesi delle Canarie, dove si dedicò a tutt'uomo al confessionario ed alle cattedre di Filosofia e Teologia, ed era il braccio destro del vescovo, conducendo una vita di missionario. Sacerdote d'uno zelo instancabile, di provata virtù, di grande istruzione, ed esperto degli affari propri d'una diocesi.

L'isola di Portorico si considera quasi della stessa importanza che l'Avana. É molto estesa, molto popolata, ricca di grandi risorse materiali, e d'una amministrazione che esige un gran tatto, la più squisita prudenza, una certa affabilità nel tratto cogli indigeni e peninsolari, oggi tanto divisi tra loro, ed un gran zelo per la salvazione delle anime. É necessario che il vescovo di Portorico sia un uomo apostolico, di grandi attrattive e di molta discrezione. Mi sembra che potrebbe riunire tutte queste condizioni il degno dottore don Melchiorre Serrano, parroco di Amusco, nella diocesi di Palencia. Ecclesiastico assai rispettabile per le sue ottime qualità e specialmente pel suo zelo, per la sua pietà, per la purezza di costumi. Oratore apologetico, si distinse notabilmente predicando l'ottavario del Santissimo Sacramento in questa capitale. Più volte ho inteso fare dal defunto don Firmino de la Cruz i più grandi elogi di questo sacerdote, dipingendolo come un ecclesiastico completo.

Se la diocesi di Salamanca dovesse rimanere vacante per la traslazione di monsignor Lluch a quella dell'Avana, potrebbe provvedersi, se piacerà; colla persona dell'arcidiacono di Granata, Martinez Izquierdo, di cui ho parlato nel paragrafo relativo a quell'Antilla.

Se si verificasse la traslazione di monsignor Benavides, vescovo di Siguenza, alla metropolitana di Valladolid, potrebbe nominarsi nella vacante il distintissimo vicario capitolare di Cuba, signor Orbera.

Teruel è un'altra diocesi dell'antico regno d'Aragona, e non molto estesa, e per le sue condizioni non è molto facile ad essere governata, perché i partiti politici sono molto esagerati e si dividono in repubblicani e carlisti. Il clero ed il popolo abbisognano

d'un pastore di molta discrezione, laborioso e che dia esempio di mansuetudine e di abnegazione, e di ogni sorta di virtù. A questa sede potrebbe forse convenire il sacerdote don Jaime Catala, di circa 39 anni d'età, che fu segretario del celebre monsignor Costa y Borras, arcivescovo di Tarragona. Quest'ottimo ecclesiastico di sufficiente istruzione, intacciabile per condotta, affabile pel suo tratto, di una squisita prudenza ha saputo profittare delle vaste cognizioni e delle eminenti virtù del suo mecenate il defunto monsignor Costa y Borras.

Il vescovado di Vich, fortunatamente ad onta delle grandi commozioni rivoluzionarie della Catalogna e della guerra civile che ivi infuria, non ha molto perduto della fede e delle tradizioni della Spagna. Per reggere questa diocesi mi sembra che il sacerdote don Emmanuele Mercader, canonico della cattedrale di Pamplona, segretario del defunto monsignor vescovo, e che lo è attualmente del vicario capitolare della stessa diocesi, potrebbe essere molto a proposito. Il signor Mercader, di circa 50 anni d'età, è molto pratico del maneggio d'una diocesi, e quantunque non appartenga a quella provincia e sia catalano ha saputo cattivarsi la stima generale di tutti per la sua vasta istruzione e solida virtù. Fu il braccio destro del defunto monsignor vescovo di Pamplona, che lo portò seco da Lerida, ed essendo persona cui si professa considerazione negli affari i più ardui è sempre da tutti consultato. Tra le memorie di ecclesiastici idonei per l'episcopato esistenti nell'archivio di monsignor Barili ho veduto belle informazioni rispetto a questo sacerdote, come consta specialmente in una lettera dell'attuale monsignor vescovo di Nueva Caceres diretta al riferito monsignor nunzio.

Per la diocesi di Cebu, nelle isole Filippine, credo che nessuno possa essere più a proposito per reggere quella sede del reverendissimo padre Nicola Lopez, ex - provinciale degli agostiniani. Questo padre conosce bene il dialetto proprio di quella provincia, ed è un religioso di grande zelo, e virtù e dottrina. Monsignor arcivescovo di Manila lo ha nominato amministratore di quella diocesi dopo la morte del prelato, e questa scelta fu ricevuta con grande applauso dal clero secolare e regolare e dal popolo delle Filippine. Il procuratore dei domenicani delle Filippine, residente in Madrid, mi ha fatto sempre grandi elogi del riferito padre.

Non ha guari il ministro d'Oltremare, signor Sorni, nominò per la vacante Chiesa di Nueva Segovia un suo antico condiscepolo ed amico, il sacerdote Miñana, canonico penitenziere della metropolitana di Manila; ma con mio dispiacere debbo dirle ch'è un ecclesiastico di pessima condotta ed è riconosciuto da quegli isolani per un pubblico scandalizzatore. Il religioso che potrebbe convenire per questa sede sarebbe il padre Mariano Cuartero, ex-provinciale degli agostiniani scalzi di quell'isola ed è versato assai nelle cose di quel paese, di sufficiente istruzione e di gran zelo. Il menzionato procuratore dei domenicani lo credo adatto per quella sede più di qualunque altro religioso degli altri ordini, per essere quello che si distingue sopra tutti. Anche il padre Gavino, commissario apostolico dei menzionati agostiniani scalzi, lo ritiene per uno dei migliori religiosi, ed è, per usare la sua espressione, il suo occhio destro; di maniera che avrebbe voluto ottenere dalla Santa Sede la facoltà di confermarlo nella carica di provinciale; ciò non ha eseguito per certi riguardi di prudenza dovuti alle comunità dell'ordine stesso.

Non conchiuderò questo lavoro senza dirle che ho omesso di darle una nota di altri ecclesiastici d'importanza, i nomi dei quali ho veduto registrati in quest'archivio della nunziatura, per esser quasi tutti superiori ai 60 anni d'età, e che per conseguenza

non possono servire specialmente nei tempi eccezionali che attraversiamo, per far fronte ai bisogni delle Chiese vacanti, sia per mancanza di forze fisiche e sia per difetto di energia ed attività. Né deve recarle meraviglia il corto numero dei candidati che le propongo, perché ripeto ho fatto questa relazione dietro uno studio sugli antecedenti che esistono in questa nunziatura, e sulle informazioni che naturalmente sono venute a mia cognizione, non essendomi arbitrato di chiedere notizie ai prelati su altri ecclesiastici, per non credermi a ciò competentemente autorizzato. Anzi La prego, qualora piacesse promuovere alla dignità episcopale alcuni dei soggetti da me proposti, e specialmente i sacerdoti Casañas, Costa, Catala, Martinez Izquierdo e Serrano, di procurarsi da altra parte più esatte informazioni, perché quantunque li ritengo per persone molto degne, pure i dati che Le ho esposto non sono definitivi, e perché non essendo conosciuti officialmente né compresi tra le memorie di quest'archivio della nunziatura è necessario assicurarsene meglio con notizie più sicure ed in modo più autentico.

Con sensi di profond'ossequio e baciandole...

APÉNDICE 2

Despacho nº. 15 de Simeoni a Antonelli

Le informa sobre los nombramientos de los nuevos arzobispo de Toledo y obispos de Málaga, Mondoñedo, Córdoba y del patriarca de las Indias.

ASV *SS 249 (1875) fasc. 1º, ff. 90-93v* (orginal).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 1* (minuta).

Madrid, 10 junio 1875.

Dal telegramma che ho avuto l'onore di spedire alla eminenza vostra in data 2 del corrente avrà ella rilevato la presentazione fatta da Sua Maestà dell'eminentissimo arcivescovo di Valladolid per la sede primaziale di Toledo; di monsignor Perez, arcivescovo dimissionario di Tarragona, per la Chiesa di Malaga; di monsignor Crespo, vescovo d'Archis, già ausiliare del defunto cardinal arcivescovo di Toledo, per la diocesi di Mondoñedo; del padre Zeffirino Gonzalez, vescovo dimissionario di Malaga, per la sede di Còrdova, e di monsignor vescovo di Siguenza, nominato procappellano maggiore del patriarcato delle Indie.

Queste traslazioni e presentazioni, fatte previo accordo tra me ed il ministro di grazia e giustizia, sono state definitivamente da me accettate per essere conformi alle istruzioni ricevute da vostra eminenza. Non dubitai quindi un momento di procedere alla compilazione dei rispettivi processi canonici e di ricevere dai singoli presentati la professione di fede come è costume e questi documenti, uniti alla rinunzia del nuovo patriarca alla diocesi di Siguenza da accettarsi dal Santo Padre, spero

saranno rimessi a Roma colla staffetta del ministero di stato che deve oggi partire.

Ometto di riferire a vostra eminenza le ottime qualità che adornano i prelati in discorso per essere abbastanza conosciute dalla Santa Sede. Poche ore dopo spedito il citato telegramma mi è giunto l'ossequiato foglio dell'eminenza vostra n. 15031, in data 1 corrente, nel quale si degnava annunziarmi che il Santo Padre aveva stabilito di preconizzare i nuovi vescovi il giorno 26 di questo mese e m'invitava, a nome della stessa Santità Sua di affrettare la provvisione del maggior numero di Chiese vacanti in questa nazione. Utilissimo ed opportuno giunse l'avviso di vostra eminenza, perché avendolo io comunicato al ministro di grazia e giustizia, è stato uno stimolo per eccitarlo a presentare subito per altre sedi vacanti ecclesiastici idonei e previamente tra me e lui accordati.

Difatti ier l'altro a sera il signor Cárdenas si compiaceva indirizzarmi un suo officio nel quale mi annunziava che il governo aveva risoluto di presentare il sacerdote don Saturnino Fernandez de Castro, canonico di Santander, per la sede vacante di Leon; don Emmanuele Gonzalez de la Peña, magistrale di Burgos, pel vescovado di Huesca; don Giuseppe Orberá, vicario capitolare di Santiago de Cuba, per la diocesi di Santander, e don Emmanuele Mercader, per la sede di Majorca nelle Baleari.

Il signor ministro aggiungeva nel precitato suo foglio che il governo vedrebbe con piacere che il tesoriere della metropolitana di Valladolid, don Cesareo Rodriguez, accettasse la dignità di vescovo ausiliare di Madrid.

Debbo prevenire vostra eminenza che avendo il suddetto ecclesiastico qualche giorno indietro manifestato all'eminentissimo Moreno che non avrebbe mai accettata la menzionata dignità, il signor Cárdenas colla suaccennata indicazione veniva chiaramente ad insinuarmi a scrivere al designato per indurlo ad accettarla. Prima però di far questo passo, converrà che io mi ponga d'accordo col prelato eminentissimo, e nel caso che egli non credesse opportuna la mia insistenza, procurerei che il signor ministro nominasse ad altra sede un così degno ecclesiastico.

Lo stesso signor Cárdenas mi diceva inoltre nel succitato suo officio che non faceva menzione del sacerdote don Vincenzo Calvo, canonico di Cadice, anch'esso eccellente soggetto, perché attendeva conoscere se preferiva una diocesi della penisola ovvero altra nei dominî d'oltremare. Ora però posso assicurare vostra eminenza che avendo il signor Calvo ricusato l'offertagli sede dell'Avana a motivo di quel clima che sarebbe pernicioso al suo fisico, il ministro si risolverà di presentarlo, come spero, per altra sede della penisola. Tutti i suindicati sacerdoti sono compresi nelle note che assieme alle istruzioni mi furono consegnate in Roma; ragione per cui mi astengo di ripetere a vostra eminenza i già conosciuti meriti e qualità dei medesimi. Appena il signor Cárdenas avrà eseguita la loro presentazione, mi darò premura di far subito compilare i rispettivi processi canonici e di sollecitarne l'invio a Roma onde possano giungervi prima del 26 corrente, se sarà possibile nella ristrettezza del tempo.

Dall'ultimo mio telegramma in cifra di ieri l'altro, avrà vostra eminenza rilevato che il governo pensa di trasferire alla sede metropolitana di Tarragona monsignore vescovo di Gerona, e di questa traslazione mi aveva tanto discorso il signor ministro, al quale manifestai che essendo il detto prelato uno dei più antichi di quella provincia ecclesiastica e che si distingueva per le sue eccellenti doti, niuna osservazione in contrario mi occorreva fare e che solamente mi restava l'obbligo di esplorare la volontà del Santo Padre in proposito.

Mi fò ora un dovere di accusare il ricevimento del veneratissimo dispaccio di vostra eminenza n. 15040 dei 2 corrente, e mi è grato significarle che la pubblicazione nella Gazzetta officiale delle presentazioni de' prelati ivi menzionati fu fatta dopo che queste eransi accordate con mia intelligenza e da me accettate. Posso assicurare l'eminenza vostra che il governo non ha finora pubblicato alcuna nomina per la dignità vescovile senza prima riportare il beneplacito dell'inviato della Santa Sede; e siccome nel foglio delle istruzioni da lei comunicatemi mi si conferiscono le facoltà di compilare i processi canonici quante volte la scelta cada sopra ecclesiastici che riuniscono tutte le qualità prescritte dai sagri canoni e reclamate dalle esigenze delle rispettive diocesi, ho creduto bene di usare dell'autorizzazione concessami senza darne previo avviso alla Santa Sede.

Inoltre avrà l'eminenza vostra osservato dall'esposto in questo rispettoso mio foglio che il signor ministro di grazia e giustizia è stato non solo deferente, ma ha voluto udire nelle singole presentazioni il mio consiglio. Anzi debbo aggiungere che prima di trattare queste ultime nomine mi richiese il signor Cárdenas una nota di ecclesiastici idonei per l'episcopato e che fossero di mia piena fiducia; al quale invito ho corrisposto inviandogli un elenco di 22 sacerdoti, la maggior parte di essi iscritti nella mentovata lista di codesta segreteria di stato.

Il medesimo nel suo citato officio mi accompagnò una nota di sei ecclesiastici, pregandomi manifestargli se incontravano la mia approvazione. Risulta quindi da quanto mi son fatto un dovere di riferire a vostra eminenza che, lungi dall'introdursi in questo regno abuso alcuno dal governo su questo importante argomento, esso si mostra abbastanza disposto a non procedere ad alcuna nomina senza il previo beneplacito della Santa Sede.

In fine debbo in quest'incontro tributare il meritato elogio al signor Cárdenas, il quale ha in animo di fare che la scelta cada sopra idonee persone e degne della alta dignità episcopale, e voglio sperare che questa sua buona intenzione non venga alterata dagli impegni ed influenze dei nuovi colleghi e d'altri personaggi.

APÉNDICE 3

Despacho n°. 19 de Simeoni a Antonelli

Sobre la dimisión del obispo de Jaén, Antolín Monescillo y Viso.
ASV *SS 249 (1875) fasc. 4°, ff. 3-5v* (original).
ASV *AN Madrid 473 tít. III, rúbr. I, sec. III, n°.1* (minuta).

Madrid, 18 junio 1875.

Uno degli affari che mi ha recato grande molestia ed imbarazzo nel poco tempo di mia dimora in Madrid è quello che si riferisce a monsignor Monescillo, vescovo di Jaén. Appena era qui arrivato, che egli mi scrisse querelandosi dello stato umiliante cui lo avea ridotto il governo, cercando questo ogni occasione per fargli vessazioni e

togliergli ogni prestigio presso i fedeli della sua diocesi. Fui sollecito di parlarne col signor Cárdenas, ministro di grazia e giustizia, e lo trovai sommamente irritato contro di lui, manifestandomi fra le altre cose che circolava una lettera scritta dal medesimo al generale Serrano, in cui lo avvertiva delle pratiche che si facevano anche in Roma per portare al trono don Carlos.

Si accrebbe poi l'irritazione del gabinetto quando sul principio di questo mese venne a conoscere che era sotto i torchi una pastorale, nella quale, con troppo chiara allusione, parlava sfavorevolmente dei ministri del re dicendo che essi andavano con iscrizioni del debito pubblico in tasca per portarsele seco a suo tempo. Non si fece aspettare l'ordine di sequestro della pastorale medesima con inibizione al tipografo di stampare in seguito qualsiasi atto del vescovo di Jaén e neppure il bollettino ecclesiastico settimanale della diocesi senza il previo permesso governativo e si ordinò eziandio, siccome lo stesso monsignor Monescillo mi assicurava, che alle sue prediche nella chiesa fosse sempre presente un notaio con due testimoni.

Non potendo io osservare silenzio sopra siffatte misure, fui a vedere il signor Cárdenas per fare i miei reclami, aggiungendogli che quand'anche quel prelato avesse alquanto ecceduto nel suo zelo, tuttavia, attesa la stima grande di cui godeva, conveniva trattarlo con maniere dolci, e procurare di cattivarsene l'animo invece di esacerbarlo continuamente; e mi permisi pure di accennargli che la sua promozione alla sede arcivescovile di Valladolid avrebbe potuto mitigare il dispiacere da lui necessariamente provato nel veder dichiarata senza effetto la nomina che avea ricevuta dal precedente governo alla primaziale di Toledo. Ma questa mia insinuazione venne rigettata con isdegno dal signor Cárdenas; e son certo che l'avrebbero egualmente rigettata gli altri ministri, ai quali non posso quasi mai presentarmi senza che mi facciano risentiti lamenti contro monsignor Monescillo.

Disperando d'inclinare il gabinetto a sentimenti più miti, volli tentare di rendere più calmo lo stesso prelato, invitandolo per mezzo di terza persona a recarsi in Madrid per tenere con essolui un abboccamento. Ma anche questo progetto mi andò fallito avendo egli a me fatto intendere che non gli era possibile allontanarsi dalla diocesi per le continue e gravi occupazioni del suo pastorale ministero, offrendomi invece che avrebbe inviato il suo segretario. Venne questi in effetto a vedermi, e dopo lo scambio di alcune parole di urbanità, mi manifestò che era portatore dell'atto di rinunzia del suo vescovo alla diocesi di Jaén, perché io lo facessi tenere al Santo Padre. Mi ricusai tosto ad assumere tale incarico facendogli riflettere che con tale rinunzia avrebbe trionfato il governo e che probabilmente Sua Santità non l'avrebbe accettata.

Mi adoperai quindi in una lunga conferenza ad interessare il detto segretario perché calmasse il suo prelato assicurandolo che né qui nella nunziatura, né in Roma, come mi constava ritenersi dallo stesso monsignor Monescillo, nutrivasi contrarietà alla sua persona, ed ebbi in tale congiuntura a conoscere che eraglisi riferito quanto questo uditore monsignor Bianchi avea scritto per altrui relazione a suo carico col rapporto degli 11 marzo ultimo n. 89.

Promisi ancora al ridetto segretario che mi sarei adoprato presso il signor Cárdenas onde si revocasse il suindicato ordine della presenza del notaio e dei testimoni e si restituissero al vescovo le pastorali sequestrate. E avendo ciò eseguito, il signor ministro non si mostrò alieno di secondare la mia dimanda purché però le pastorali non fossero diramate, attese le ingiuriose allusioni al ministero, delle quali ebbi io

stesso ad accertarmi, ed invece il vescovo pubblicasse altra pastorale, in cui raccomandasse in qualche maniera al clero la pace. Nemmeno questo ulteriore provvedimento piacque a monsignor Monescillo, come deduco da una sua lettera ultima colla quale mi rimette l'accluso piego pel Santo Padre, ove debbo ritenere si contenga la sua rinunzia al vescovado; e ciò nonostante che per mezzo del rimentovato segretario gli avessi io diretta una lettera concepita con espressioni di stima e di benevolenza di questa nunziatura e della Santa Sede verso la sua persona e lo confortassi a desistere dal divisamento di dimettersi da quella sede anche pel riflesso che alcune divergenze ed incidenti disgustosi si comporrebbero e rimedierebbero col tempo.

É veramente una sventura! Monsignor Monescillo è un eccellente prelato che distinguesi per le sue belle qualità, ma il suo genio assai vivo e il disgusto della poca considerazione usatagli dal governo fa sì che non si trovi modo onde ricondurlo alla calma e alla tranquillità. Tanto ho creduto dovere a vostra eminenza.

APÉNDICE 4

Despacho n°. 20 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre las gestiones para nombrar los nuevos obispos de León, Huesca, Santander y Mallorca.

ASV *SS 249 (1875) fasc. 4, ff. 8-10v* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, n°. 1* (minuta).

Madrid, 18 junio 1875.

Nel precedente mio rispettoso foglio dei 10 corrente n. 15 ebbi l'onore di annunziare a vostra eminenza che questo governo aveva risoluto di presentare il sacerdote don Saturnino Fernandez de Castro, canonico di Santander, per la diocesi vacante di Leon; don Emmanuele Gonzalez de la Peña, magistrale di Burgos, pel vescovado di Huesca; don Giuseppe Orbera, vicario capitolare di Santiago di Cuba, per la sede di Santander e don Emmanuele Mercader per la diocesi di Majorca nelle Baleari. Posteriormente, con mio telegramma dei 14 corrente, confermava all'eminenza vostra la presentazione fatta da Sua Maestà dei tre primi per le sedi sopraindicate, e diceva che il signor Mercader, in luogo di Majorca, era stato presentato per Menorca, essendosi risoluto di trasferire il vescovo di quest'ultima sede all'altra di Majorca. Mi sono veduto nella necessità di accettare siffatta traslazione prima anche d'interpellare la Santa Sede per ragioni imperiose di grandissima utilità per la Chiesa.

La diocesi di Menorca, pel motivo del molto traffico coll'Inghilterra alla quale appartenne già altre volte, è considerata come quella parte della Spagna che più si discosta dai costumi ed inclinazioni della madre patria e più s'avvicina agli usi ed al carattere degli inglesi. Questa deplorabile circostanza ha influito assai, specialmente

nello scorso sessennio della rivoluzione perché il protestantesimo vi propagasse con più agio e con piú speditezza le sue false dottrine; e in un breve spazio di tempo ha potuto aprirvi tredici cappelle acattoliche in un territorio che forse può considerarsi come il meno esteso delle altre diocesi della Spagna. D'altronde monsignor Matteo Jaume y Grau, vescovo di quella sede majorchina, quantunque assai distinto per le sue virtù e per la scienza, non riunisce un carattere abbastanza fermo ed energico per lottare contro le mene dei protestanti e per rendere inutili gli sforzi e la propaganda dei medesimi. In vista pertanto di queste gravissime ragioni ed anche del vivo desiderio della maggioranza dei majorchini di avere per loro pastore il prelodato monsignore Grau, ho creduto dover ammettere la proposta traslazione pregando l'eminenza vostra d'implorare la benignità del Santo Padre la sovrana sua conferma; tanto più che si può essere sicuri che il soggetto che deve sostituirlo va corredato di quelle doti che richieggono le condizioni summenzionate della diocesi di Menorca.

Don Vincenzo Calvo, canonico di Cadice, di cui feci menzione nel precitato mio foglio all'eminenza vostra e che nel telegramma diceva essere stato presentato per la vacante sede di Almeria, aveva emessa la rinunzia la quale per attendibili ragioni locali fu da me accettata; ma essendogli stata offerta la diocesi di Santander, fu costretto ad accettarla, ed al Signor Orberá, che era stato presentato per la stessa sede, sarà probabilmente offerta quella di Almeria.

Nel mentovato mio telegramma annunziava pure che don Giuseppe Martin Herrera era stato presentato per l'archidiocesi di Santiago di Cuba. Questo sacerdote, quantunque non trovisi registrato nelle note degli ecclesiastici consegnatami da codesta segreteria di stato, tuttavia va fornito di eccellenti qualità e gode generalmente una reputazione assai favorevole per le sue virtù e per la sua scienza specialmente in materie ecclesiastiche, ed è zelante ed indefesso nell'esercizio del sacro ministero. Avendo il medesimo decisamente rinunziato all'offertagli dignità ed avendomi pregato il signor ministro d'oltremare d'insistere a farlo accettare, ho creduto conveniente di adoperarmi per indurlo a sobbarcarsi il gravissimo peso di quella difficilissima diocesi ed a ciò mi sono prestato tanto più volentieri in quanto che si è potuto evitare alla Chiesa disgustosi conflitti.

Colla staffetta straordinaria che va ora a partire, si rimettono a Roma 4 processi canonici che si riferiscono alle diocesi di Leon, Calahorra, Santander e Santiago di Cuba.

Non si è poi potuta terminare la compilazione degli altri processi relativi alle altre diocesi menzionate nel mio telegramma per trovarsi alcuni dei presentati alle medesime in città molto distanti dalla capitale ed altri in paesi ove ferve la guerra civile e coi quali è difficile la comunicazione.

Riservandomi di ritornare su questo stesso argomento della provvisione delle diocesi vacanti appena ne sarò in grado...

APÉNDICE 5

Despacho n°. 26 de Simeoni a Antonelli

Sobre los traslados de los obispos de Vitoria y Guadix.
ASV *SS 249 (1875) 1°, ff. 111-112v* (original).
ASV *AN Madrid 473 tít. III, rúbr. I, sec. I, n°. 2* (minuta).

Madrid, 26 junio 1875.

Facendo seguito ai precedenti miei dispacci nn. 15 e 20 in data dei 10 e 18 corrente relativi alla provvisione delle sedi vacanti, mi permetto col presente ossequioso mio foglio chiamare l'attenzione di vostra eminenza sopra le due traslazioni dei prelati di Vittoria e di Guadix.

Tanto l'uno che l'altro hanno manifestato desiderio di esser trasferiti ad altre sedi adducendo per ragione che il clima non è favorevole alla loro salute, ma che al contrario è loro sommamente pregiudizievole. Il ministro di grazia e giustizia non si mostrerebbe alieno di condiscendere ai desideri dei menzionati prelati. Pel caso pertanto che siffatte traslazioni dovessero verificarsi benché finora nulla si è risoluto definitivamente, è mio dovere assoggettarle alla sovrana considerazione del Santo Padre, supplicando in pari tempo l'eminenza vostra a volermi implorare in prevenzione la pontificia autorizzazione, qualora alla stessa Santità Sua piacerà accordarmela, e di comunicarmela per telegrafo affinché possano essere da me accettate prima della mia partenza pei bagni di Ondaneda.

Profitto di questa occasione per portare a notizia di vostra eminenza che l'eminentissimo arcivescovo di Siviglia ed i degnissimi vescovi di Segovia e Segorbe trovansi disgraziatamente in uno stato di salute assai deplorabile e fanno temere non poco della loro vita; per conseguenza le rispettive diocesi ai medesimi affidate risentono quale più e quale meno gli effetti della privazione delle cure pastorali. L'eminentissimo di Siviglia vittima da qualche anno a questa parte di attacchi apoplettici, si è ridotto, specialmente in questi ultimi giorni, ad uno stato tale d'inerzia che non gli permette affatto occuparsi degli affari della diocesi, la quale da qualche tempo trovasi abbandonata al governo di mani inesperte, con grave pregiudizio dei diocesani. Ciò mi mosse a tenerne discorso col signor ministro di grazia e giustizia per procurare almeno un temporaneo rimedio onde riparare in parte ed impedire maggiori mali dai quali è minacciata quell'importante metropoli. La proposta d'un coadiutore con futura successione in vista della triste situazione di quell'archidiocesi non dispiacque al ministro; ma d'altra parte mi obiettava la novità di siffatti coadiutori in Ispagna, che non sono in uso e che presentano non piccole difficoltà pel modo di nominarli.

Ciò nonostante è sembrato al signor Cárdenas conveniente che io frattanto, in modo di semplice progetto senza prendere esso alcun compromesso, lo manifestassi alla Santa Sede per avere il suo parere in proposito. Nell'implorare dall'eminenza vostra le sue venerate istruzioni su questo particolare, debbo prevenirla che da notizie recentemente ricevute ho potuto rilevare che amici e parenti proposero all'eminen-

tissimo di chiedere un coadiutore e che egli, non persuaso della sua incapacità, rifiutò la proposta.

I vescovi di Segovia e Segorbe, quantunque siano resi incapaci di governare le loro Chiese, il primo per la grave età di anni 85, ed il secondo per la pericolosa infermità che il più delle volte lo priva delle facoltà intellettuali, tuttavia sono coadiuvati da rispettabili ecclesiastici che per la loro esperienza nel maneggio degli affari delle rispettive diocesi e per le eccellenti qualità di cui sono forniti, rendono meno sensibile e meno pregiudizievole la mancanza dell'azione dei mentovati prelati.

APÉNDICE 6

Despacho n°. 36 de Simeoni a Antonelli

Nuevas noticias sobre la provisión de diócesis vacantes.
ASV *SS 249 (1875) 1°. ff. 134-136* (original).
ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, n°. 2* (minuta).

Madrid, 10 julio 1875.

Colla staffetta di questo ministero di stato che oggi parte per Roma saranno rimessi a codesta ambasciata spagnuola altri tre processi canonici relativi alle traslazioni del vescovo di Gerona per la metropoli di Tarragona, del vescovo di Minorca per quella di Majorca, nonché di don Emmanuele Mercader Arroyo, canonico della cattedrale di Pamplona e segretario di quella curia vescovile, per la diocesi di Minorca. Inoltre si potranno pure rimettere colla stessa staffetta, se si giungerà in tempo, i due processi canonici di don Sebastiano Herrero, arciprete della cattedrale e vicario generale della diocesi di Cadice, nominato per la sede vacante di Cuenca, e di don Emmanuele Gómez de Salazar, canonico e rettore del seminario arcivescovile di Valenza, per la diocesi vacante di Siguenza. Delle due suddette traslazioni ho avuto l'onore di tener proposito a vostra eminenza nei miei dispacci nn. 15 e 20 in data dei 10 e 18 di giugno prossimo passato, e circa le quali non mi occorre fare niuna ulteriore osservazione.

Il canonico Mercader, presentato per la diocesi di Minorca, del quale feci menzione a vostra eminenza nel rispettoso mio foglio n. 20, dopo d'aver accettato la nomina ed aver emesso in mia presenza la professione di fede, fu di repente assalito da sì forte agitazione di spirito per un sentimento di umiltà che lo loda, da indurlo a mia insaputa ad inviare al signor ministro di grazia e giustizia la rinunzia dell'offertogli vescovato. Non valsero le prime esortazioni dell'eminentissimo Moreno, né le mie, né quelle dei suoi amici a calmarlo, e solo dopo ripetute insistenze a dura pena e colla promessa da me fattagli di lasciare la risoluzione della questione all'immediato giudizio del Santo Padre, si arrese a permettere che si ultimasse il processo canonico, e che si rimettesse a Roma.

Mentre pertanto per una parte compio il dovere di sottoporre alla considerazione

dell'eminenza vostra la promessa da me fatta al mentovato signor canonico, dall'altra non posso a meno di chiamare l'attenzione di lei sulla triste e difficile situazione della diocesi di Minorca che le esposi nel precitato mio dispaccio n. 20 e della necessità in che trovasi di avere un prelato che riunisca tali condizioni speciali e doti straordinarie che non è facile rinvenire in questo clero e che in grado eminente concorrono nel distinto sacerdote in discorso. Debbo qui far noto che il menzionato signor Mercader è uno degli ecclesiastici indicati nella nota riservata che mi consegnò Sua Santità e che vostra eminenza ben conosce.

Riguardo agli altri due ecclesiastici sopra menzionati, che si presentano per le sedi di Cuenca e di Siglüenza mi basta significare a vostra eminenza che appartengono alla nota de' sacerdoti designati per la dignità episcopale passatami da cotesta segreteria di stato assieme al foglio delle istruzioni. Tanto l'uno che l'altro si distinguono notevolmente per le loro virtù e per la loro scienza. Attendo poi da cotesta segreteria di stato che mi si rimettano le lettere della Concistoriale pei prelati che nell'ultimo concistoro furono trasferiti ad altre sedi, onde io possa trasmetterle ai medesimi in conformità del n. 21 delle istruzioni di vostra eminenza, supponendo che in pari tempo se ne darà avviso officiale a questo governo per mezzo di cotesto signor ambasciatore.

APÉNDICE 7

Despacho n°. 52 de Simeoni a Antonelli

Continuación del despacho nº. 36 sobre la provisión de las sedes episcopales vacantes.

ASV *SS 249 (1875) 3°. ff. 11-15v* (original).

ASV *AN Madrid 473 tít. III, rúbr. I, sec. I, n°. 3* (minuta).

Madrid, 18 agosto 1875.

Dopo l'umile mio rapporto n. 36 al quale l'eminenza vostra si degnava rispondere col venerato suo dispaccio n. 15616 in data 30 luglio scorso, continuarono le mie trattative col signor ministro di grazia e giustizia per la provvisione delle sedi vescovili che rimanevano tuttavia vacanti. Appena ricevuto l'ossequiato dispaccio di vostra eminenza n. 15437, col quale si compiaceva significare che la Santità di Nostro Signore si era degnata di approvare le proposte traslazioni dei vescovi di Vittoria e Guadix, mi diedi premura di renderne informato il signor Cárdenas, il quale si affrettò di presentare per la vacante sede di Astorga il secondo dei suddetti prelati monsignor Mariano Brezmes y Arredondo, e per parte mia si diede corso agli atti occorrenti. La traslazione poi del vescovo di Vittoria non potrà verificarsi nell'attuale provvista delle sedi vacanti sia perché ha dovuto rifiutare per ragioni di clima l'offertogli vescovato di Orense, e sia perché fra le poche tuttora rimanenti diocesi vacanti niuna

ve n'è confacevole alla di lui malferma salute, di modo che è mestieri rimandare ad altra occasione l'implorato suo trasferimento.

Contemporaneamente alla traslazione del vescovo di Guadix fu presentato per questa sede il religioso agostiniano padre Vincenzo Pontes y Cantelar, parroco di san Domenico di Malaga, di circa 65 anni di età. Non trovandosi il riferito ecclesiastico registrato nella nota dei soggetti designati dalla Santa Sede per la dignità episcopale, che mi fu consegnata da cotesta segreteria di stato, più d'una volta aveva pregato il signor ministro di non dar corso a siffatta nomina obiettandogli la troppo avanzata età del candidato. Ma le ripetute insistenze del signor Cárdenas onde io accettassi la presentazione del mentovato religioso e le accurate indagini da me fatte sulla condotta e qualità del medesimo, che risultarono favorevoli e vantaggiose, e la sua robustezza che compensa in qualche maniera l'età avanzata, mi determinarono alla fine di ammetterlo per la sede di Guadix; ciò che feci anche di buon grado al fine di eliminare altri candidati propostimi, non degni dell'episcopato, e di conseguire altre nomine di soggetti contenuti nella medesima nota.

Per la vacante diocesi di Huesca, com'ebbi l'onore di annunziare a vostra eminenza coi miei rapporti nn. 15 e 20, fu nominato dapprima il canonico magistrale di Burgos don Emmanuel Gonzalez Peña, ecclesiastico distintissimo per scienza e virtù, ed uno dei contenuti nella rimentovata lista; ma non ostante le mie più vive insisteze non ha voluto desistere dalla rinunzia già presentata al signor ministro di grazia e giustizia, motivata realmente da solide ragioni di malferma salute. In sua vece fu presentato per la stessa vacante diocesi il sacerdote don Onorio Maria Onaindia, dignità di arciprete della metropolitana stessa di Burgos e dottore in sacra teologia. Quantunque questo ecclesiastico non trovisi fra i designati dalla Santa Sede, è d'altronde degnissimo e va fornito di eccellenti qualità e dei requisiti che si richieggono in uno zelante pastore, siccome me ne ha informato l'eminentissimo Moreno, che personalmente lo conosce, e lo raccomandò al signor ministro. Non ho quindi dubitato un momento di accettare la sua presentazione per la riferita diocesi di Huesca.

Per le sedi vacanti di Avana, Pamplona, Plasencia e Vich sono stati presentati da Sua Maestà distintissimi ecclesiastici, i quali sono: don Apollinare Serrano Diez, dottore in ambi i diritti e canonico dottorale della cattedrale di Avila; don Giuseppe Oliver y Hurtado, canonico della metropolitana di Granata e vicario generale di quel la curia; don Pietro Casas y Soto, canonico penitenziere della cattedrale di Orense; e don Pietro Colomer, dottore in sacra teologia e professore della stessa facoltà nel seminario vescovile di Gerona.

Tre di questi ecclesiastici appartengono alla nota consegnatami dalla Santa Sede, e furono da me raccomandati, ed il signor Oliver sebbene non sia in essa compreso pure nel decembre 1873, con telegramma di vostra eminenza, il Santo Padre per mezzo di questa nunziatura gli aveva offerto la stessa diocesi di Pamplona, che non credette allora di accettare.

Per la diocesi di Gerona, che resterà vacante per la traslazione del prelato di quella sede alla metropolitana di Tarragona, è stato nominato da Sua Maestà il sacerdote don Isidoro Valls y Pascual, canonico della cattedrale di Lerida. Questo degno ecclesiastico non trovasi fra i soggetti designati dalla Santa Sede per la dignità vescovile; ma essendo stato proposto al governo dall'ottimo signor canonico Mercader, il quale gode piena mia fiducia e che più volte mi ha assicurato delle eccellenti

qualità e della irreprensibile condotta del candidato (notizie che mi furono inoltre confermate da altri rispettabili ecclesiastici) ho creduto di non rifiutarlo, ed anzi nutro fiducia che sarà per riuscire un ottimo e zelante pastore, e di grande utilità per quella importante diocesi. Sono stati già compilati in questa nunziatura i processi canonici riguardanti tutte le summenzionate provviste, ed una parte di essi furono trasmessi a codesta ambasciata di Roma, e gli altri spero saranno spediti colla prossima staffetta di questo ministero di stato.

Or non restano a provvedersi che tre sole diocesi nella penisola, ed una nelle isole Filippine; e sono Avila, Lerida, Orense e Cebu, le quali spero che al ritorno del signor Cárdenas dai bagni di Panticosa, che probabilmente sarà domani, si potrà ultimare questo delicato ed importante affare della provvista delle Chiese vacanti.

Intanto mi è grato significare all'eminenza vostra che la scelta di tutti i presentati ha riscosso l'applaso generale; e realmente si debbono rendere grazie alla divina Provvidenza che in un punto così vitale per la Chiesa l'ha evidentemente favorita e protetta.

Ripeto in quest'incontro i dovuti elogi al signor Cárdenas, ministro di grazia e giustizia, il quale nella trattazione di questo delicatissimo affare ha mostrato una grande saviezza e particolare prudenza, postergando gl'impegni e raccomandazioni di alti personaggi ed amici, deferendo alle indicazioni del rappresentante pontificio, ed avendo in mira unicamente il vantaggio di ciascuna diocesi.

Al tempo stesso che mi perveniva il precitato suo dispaccio n. 15616, nel quale si degnava parteciparmi la dimissione di monsignor arcivescovo di Manila che intende fare di quella metropoli, riceveva dal medesimo una lettera colla quale mi notificava i passi preliminari che aveva dato presso la Santa Sede onde eseguire il suo divisamento. Anche il governo aveva contemporaneamente saputo l'arrivo in questa penisola del prelodato arcivescovo, e del suo proposito di ritornare nelle Filipine nelle quali da qualche anno indietro aveva contratto una infermità che pone in pericolo la sua vita.

Pochi giorni prima che siffatta notizia giungesse a cognizione del governo, presso le reiterate insinuazioni da me fatte al ministro d'oltremare Sua Maestà il re aveva presentato per la vacante diocesi di Cebu il padre Pietro Payo, procuratore dell'ordine dei Predicatori in Spagna, religioso distintissimo per le sue virtù, perspicace, assai esperto nel maneggio degli affari e bene istruito delle cose religiose di quelle regioni per avevi dimorato moltissimi anni; di modo che la nomina fu generalmente applaudita. Saputasi però in Madrid la risoluzione di monsignor arcivescovo di Manila di rinunziare alla sua metropoli, il lodato ministro concepí subito l'idea di lasciare senza effetto la nomina del Payo per Cebu per presentarlo nuovamente a quell'arcivescovato.

Di questo suo progetto mi diede un cenno in Ontaneda ove erasi egli pure recato per passare quelle acque sulfuree. L'idea del ministro arride anche a me; e tanto più la stimo conveniente e direi quasi necessaria perche sono convinto che il metropolitano dell'arcipelago filippino debba essere un religioso, sia perche tutti i suffraganei appartengono ad ordini religiosi, e sia perche tutte quelle isole trovansi sotto l'amministrazione spirituale dei religiosi di varî ordini. Quindi è che ho creduto bene di sospendere il processo canonico del padre Payo per la diocesi di Cebu, e di attendere il ritorno in questa capitale del signor ministro d'oltremare, che si verificherà nella prossima settimana, onde concretare il suo progetto.

Altra circostanza mi obbliga ad intrattenere un poco più l'attenzione di vostra eminenza, ed è la seguente. Monsignor vescovo di Teruel con sua lettera degli 11 del corrente mi manifesta il suo vivo desiderio di essere trasferito ad altra diocesi di clima più mite, adducendo per ragione il timore che la sua salute vada a pericolare in quel paese freddissimo, assai diverso da quello del mezzodì della Spagna ove ha dimorato oltre vent'anni; e conferma questi timori con alcuni sintomi di una infemità chiamata angina di petto, contratta in Roma durante il concilio Vaticano, ove trovavasi in qualità di consultore. Appena sono trascorsi due anni da che monsignor Guisasola fu promosso alla sede di Teruel, ed appena sono sette mesi che ha preso possesso della medesima. Questa circostanza non gli è certamente favorevole, e temo che il ministro di grazia e giustizia non sarà disposto ad accondiscendere alla domanda del prelato. Ciò non ostante se il signor Cárdenas fosse disposto a condiscendere al desiderio del prelodato monsignor vescovo, prego la somma bontà di vostra eminenza reverendissima, qualora lo creda conveniente ed opportuno, d'implorare dalla sovrana clemenza del Santo Padre la pontificia autorizzzione di poter ammettere il progettato trasferimento, e se le piacerà, di comunicarmelo per telegrafo.

Infine mi permetto di rinnovare all'eminenza vostra la preghiera fattale col precedente mio dispaccio n. 36 di ordinare che mi siano rimesse le lettere dalla sacra congregazione della Concistoriale dirette ai prelati trasferiti ad altre sedi nell'ultimo concistoro onde possano mandarsi ad esecuzione le prescrizioni contenute sulla fine del paragrafo 21 delle istruzioni datemi da codesta segreteria di stato.

APÉNDICE 8

Despacho n°. 58 de Simeoni a Antonelli

Sobre la renuncia presentada por el arzobispo de Manila, Melitón Martínez, al gobierno de la diócesis.

ASV *SS 249 (1875) 3°. ff. 19-19v* (original).

ASV *AN Madrid 473 tít. III, rúbr. I, sec. III, n°. 1* (minuta).

Madrid, 30 agosto 1875.

Col corriere d'uno di questi ultimi giorni fu spedita a cotesta ambasciata spagnuola la rinunzia che monsignor arcivescovo di Manila ha emesso della sua metropoli, e della quale l'eminenza vostra mi tenne proposito nell'ossequiato suo dispaccio n. 15616 per umiliarla alla Santità di Nostro Signore. Ora ad ovviare alle difficoltà e formalità del regalismo che, oltre gl'inconvenienti che in se racchiudono, intralciano la pronta spedizione dell'affare, sarebbe mio subordinato parere che l'accettazione della rinunzia per parte di Sua Santità, invece d'essere comunicata direttamente al prelato ed al governo, sia dato a me l'incarico di notificarla; e così si eviterà che quest'atto pontificio sia sottomesso al consiglio di stato, e si potrà ottenere

facilmente e più sollecitamente la presentazione dell'ecclesiastico che dovrà succedere al prelato dimissionario.

Si è già quasi stabilita la pensione che dovrà godere il prelodato monsignor arcivescovo, la quale forse ascenderà alla somma di tremila scudi, che credo sufficiente pel decoroso mantenimento d'un prelato che viva in provincia.

APÉNDICE 9

Despacho n°. 65 de Simeoni a Antonelli

Continuación del despacho n°. 52 sobre la provisión de los obispos vacantes.

ASV *SS 249 (1876) 1°, ff. 3-7v* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. III, n°. 1* (minuta).

Madrid, 14 setembre 1875.

Col precedente mio rapporto n. 52 in data 18 agosto scorso che l'eminenza vostra si degnava riscontrare col venerato suo foglio n. 16028, ebbi l'onore di annunziarle che solo tre diocesi della penisola restavano vacanti, cioè Avila, Lerida ed Orense, e che sperava che al ritorno del signor Cárdenas, ministro di grazia e giustizia, sarebbero state provvedute. Ora mi è grato significarle che il prelodato signor ministro, secondando le mie insinuazioni e compiendo la promessa fattami di presentare degni ecclesiastici per le summenzionate sedi episcopali prima della sua uscita dal ministero, si affrettò nella scorsa settimana a porre termine a questo importantissimo affare della provvista delle sedi vacanti.

Per la Chiesa di Avila, che resterà vacante per la promozione di quel prelato alla sede metropolitana di Valladolid, fu nominato il sacerdote don Pietro Carrascosa, di circa 52 anni di età, e che appartenne all'Oratorio di san Filippo Neri di Siviglia fino alla dispersione di quella comunità che ebbe luogo durante la rivoluzione del 1868.

Più volte il signor Cárdenas mi aveva proposto questo ecclesiastico per la dignità episcopale ed io sempre mi era opposto facendogli riflettere che sebbene il signor Carrascosa sia un sacerdote di condotta irreprensibile, di principî sani e pienamente ortodossi, assai addetto alla Santa Sede ed all'augusta persona del Santo Padre, zelante della salute delle anime essendo indefesso nel pulpito e nel confessionale, tuttavia non lo riputava capace della mitra sia per il corto spazio di 12 anni da che era entrato nello stato ecclesiastico, sia perché non aveva finora esercitato niuna carica importante nel ministero sacerdotale, e sia infine perché gli mancavano quelle condizioni necessarie al buon governo d'una diocesi che solamente si acquistano con una lunga esperienza. Ma il signor ministro che non poteva a meno di riconoscere quanto fossero giuste le mie osservazioni, dovette ciò non pertanto cedere alle continuate insistenze del signor Cánovas, presidente del consiglio de' ministri, il quale esigeva

assolutamente che il menzionato ecclesiastico doveva essere innalzato alla dignità episcopale per essere stato il primo a salutare dal pulpito l'avvenimento di Alfonso XII al trono di san Ferdinando.

D'altronde io non poteva oppormi alla proposta fino al punto di escluderla definitivamente attesoché per la specchiata condotta del candidato, pel suo zelo e per la sua indubitata ortodossia gode egli fama di ottimo ed edificantissimo ecclesiastico.

Per la vacante diocesi di Lerida fu presentato il sacerdote don Tommaso Costa, lettorale della diocesi di Cadice, e che prima fu canonico penitenziere in quella delle Canarie. Questo giovane ecclesiastico che conta circa 44 anni di età, sebbene non sia uno dei soggetti designati per la dignità vescovile nella lista consegnatami da codesta suprema segreteria di stato, tuttavia io stesso lo proposi al signor ministro, tanto più che trovavasi egli notato in una lista di candidati per l'episcopato che gli aveva presentata l'eminentissimo Moreno. Mi è grato significare a vostra eminenza che siffatta presentazione è stata generalmente applaudita e tralascio di tessere gli elogi dovuti al candidato limitandomi a riferirle che monsignor vescovo delle Canarie, trovandosi attualmente in questa capitale, me ne ha fatto i più belli encomi, ha lodato la sua scelta ed ha voluto essere uno dei testimoni nel processo canonico.

Finalmente per la sede di Orense è stato nominato l'ottimo ecclesiastico don Cesareo Rodrigo, dignità di tesoriere nella metropolitana di Valladolid e segretario dell'eminentissimo Moreno, che lo condusse seco a Roma come suo teologo durante il concilio Vaticano. Il medesimo trovasi tra i sacerdoti compresi nell'anzidetta nota della Santa Sede, e del quale ebbi l'onore di far menzione all'eminenza vostra nel rispettoso mio foglio n. 15 del 10 giugno scorso. Mi fò pertanto un dovere di annunziare a vostra eminenza che sono stati già compilati i processi canonici dei tre prelodati ecclesiastici assieme all'altro riguardante il sacerdote don Giuseppe Orberà, vicario capitolare di Santiago di Cuba, ben noto per la lotta da lui sostenuta contro lo scisma del famoso Llorente. Il signor Orberà, come io preveniva vostra eminenza nell'ossequioso mio rapporto n. 20 del 18 giugno scorso, fu presentato per la vacante sede di Almeria.

In tale guisa si è posto termine alla provvista delle sedi vacanti nella penisola, rimanendo ora solamente il provvedere le due sedi delle isole Filippine Manila e Cebu, per le quali si faranno le presentazioni non appena avrò ricevuto l'accettazione per parte di Sua Santità della rinunzia dell'attuale arcivescovo di Manila, oggetto del mio precedente foglio n. 58.

Nel precitato dispaccio n. 16028 vostra eminenza si è degnata parteciparmi che la Santità di Nostro Signore non faceva difficoltà a che io ammettessi il trasferimento del vescovo di Teruel ad altra diocesi. Quando io proponeva siffatta traslazione secondando il desiderio da quel distintissimo prelato espressomi, il signor Cárdenas aveva concepito l'idea di affidare alle cure del medesimo la nuova diocesi del priorato degli ordini militari che andrà ad erigersi; ma essendosi esso dimesso nella recente crisi ministeriale, non so se il suo successore vorrà seguire l'indicato progetto, che io ritengo utilissimo e che non mancherò d'insistere perché sia posto in esecuzione.

Per ciò che riguarda le lettere che dalla sacra congregazione Concistoriale dovrebbero essere rimesse per mezzo di questa nunziatura ai prelati trasferiti ad altre sedi debbo assicurare l'eminenza vostra che io non le ho ricevute e che al contrario so positivamente esser state inviate e consegnate per mezzo del governo ai rispettivi vescovi assieme alle Bolle apostoliche.

In quest'incontro ho voluto riassumere tutti i dati esistenti nell'archivio durante la gestione del nunzio Barili e ho dovuto notare che si era divisato un nuovo metodo di comunicare le riferite lettere concistoriali all'oggetto di ovviare agli inconvenienti che tuttavia sussistevano nonostante il Convenio da me verbalmente conchiuso col governo durante la mia interina gestione del 1857.

Siffatto metodo però che trovasi ben dettagliato e riportato chiaramente nel venerato dispaccio di vostra eminenza n. 48333 in data de' 2 aprile 1868, non fu condotto a termine non ostante essere stato approvato dalla Santa Sede attesoché l'eminentissimo Barili in quell'epoca cessava dalle sue funzioni di nunzio, e il suo successore l'eminentissimo Franchi non poté continuare le trattative per averlo impedito la sopraggiunta rivoluzione del 1868.

In tale stato di cose sarà necessario che io riprenda le interrotte trattative col nuovo ministro di grazia e giustizia signor Calderon Collantes, che tuttora trovasi assente da Madrid, ma che non tarderà a venire per prender possesso del suo portafoglio.

Sennonché sarebbe mio subordinato parere che fino a tanto che io non abbia conchiuso questo nuovo Convenio, pel quale è necessario un qualche spazio di tempo particolarmente in vista del cambiamento del ministro di grazia e giustizia, le prossime lettere concistoriali che si spediranno ai prelati trasferiti ad altre sedi siano rimesse immediatamente dopo il concistoro pel mezzo di codesta ambasciata spagnuola, come si è praticato finora onde evitare vacillazioni e conflitti.

APÉNDICE 10

Despacho n°. 88 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre la dimisión del arzobispo de Manila, Gregorio María Martínez, y el nombramiento de su sucesor, fray Pedro Payo, O.P.

ASV *SS 249 (1875) 4°, ff. 99-100* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. III, n°. 1* (minuta).

Madrid, 12 noviembre 1875.

Ricevuto appena il venerato dispaccio di vostra eminenza n. 16142 in data del 1° ottobre scorso fui sollecito di comunicare, a tenore del progetto da me propostole con mio foglio n. 58, a monsignor arcivescovo di Manila l'accettazione del Santo Padre delle dimissioni da lui fatte della sua metropoli, e contemporaneamente la notificai al signor ministro d'oltremare; evitando in tal guisa tutte le formalità volute dalle leggi d'Indie di questo regno. Siccome poi il prelato suddetto trovavasi in questa capitale, mi fu facile di mettere in sue proprie mani la pontificia risposta di accettazione della sua riferita dimissione.

Dopo ciò monsignor arcivescovo, profittando della partenza del corriere delle isole Filippine, ch'ebbe luogo il 1° del corrente, comunicò a quel capitolo metropo-

litano l'accettazione di Sua Santità della sua dimissione, e dichiarando vacante l'archidiocesi, l'invitò a procedere all'elezione del vicario capitolare a forma delle prescrizioni canoniche.

Al tempo stesso Sua Maestà, per organo del ministero d'oltremare, nominò successore di monsignor Gregorio Martinez il reverendissimo padre Pietro Payo, procuratore dei padri domenicani ed ex provinciale dell'ordine medesimo, del quale feci menzionare a vostra eminenza nel mio foglio n. 52; e mi è grato annunziarle che fin da ieri fu rimesso a Roma, col mezzo della staffetta di questo ministero di stato, il relativo processo canonico.

In quanto poi alla pensione che il governo dovrà dare a monsignor arcivescovo dimissionario è pressoché stabilita, e non sarà meno di annui scudi tremila.

Per la vacante diocesi di Cebu, Sua Maestà presso mia insinuazione ha presentato l'ottimo padre Madridejos, religioso francescano, e da molti anni parroco nelle Filippine, del quale monsignor Martinez m'ha fatto i più grandi elogi. Prima di procedere alla compilazione del processo canonico del riferito religioso, attendo di conoscere la sua accettazione, che probabilmente non potrà sapersi che sui primi del prossimo dicembre.

APÉNDICE 11

Despacho nº. 94 de Simeoni a Antonelli

Sobre las medidas que deben adoptarse para la diócesis de Ceuta.
ASV *SS 249 (1877) 3°, ff. 67-72v* (original).
ASV *AN Madrid 474, tit. IV, rúbr. I, sec. I* (minuta).

Madrid, 23 noviembre 1875.

Nel mio ossequioso rapporto n. 84 indicai all'eminenza vostra che uno dei motivi che mi fece decidere ad intraprendere il viaggi all'Andalusìa fu quello di trattare con monsignor Felice Arriete, vescovo di Cadice, sul modo di provvedere all'ordinamento e regolare governo della vacante diocesi di Ceuta, e mi reco ora a dovere di rassegnare a vostra eminenza il risultato delle pratiche da me fatte a tale effetto.

La diocesi di Ceuta, resa vacante da moltissimi anni, secondo le norme stabilite nel concordato del 1851 deve sopprimersi e riunirsi a quella di Cadice, e sebbene non siasi ancora ciò eseguito con decreto apostolico, come si fece per alcune altre diocesi della penisola, tuttavia tale riunione travasi indicata nell'annuario pontifico. Trattò di effettuarla il nunzio monsignor Barili; ma non lo conseguì a motivo della invincibile resistenza del prelodato monsignor Arriete.

Nel settembre scorso, per rinunzia del vicario capitolare dell'anzidetta diocesi di Ceuta, venne dal capitolo deputato a succedergli il sacerdote don Giovanni Ruiz y Victoria, del quale dubitasi seriamente se sia stato canonicamente eletto. Fatto consapevole di questi dubbi e dello stato non soddisfacente in cui trovansi colà le

cose religiose, giunto in Cadice mi adoperai premurosamente col ricordato monsignor vescovo perché volesse assumere l'amministrazione di quella diocesi; ma egli, sebbene mi affermasse di aver solido fondamento per dubitare della validità della giurisdizione di quel vicario, tuttavia mi dichiarò che non potrebbe indursi ad accettarla, se almeno non precedesse una visita apostolica, la quale rimediasse ai gravi disordini invalsi e mantenuti durante la lunga vacanza della rimentovata diocesi. Mi congedai da lui dicendogli che reduce in Madrid avrei esplorato in proposito l'animo del ministro de grazia e giustizia per prendere con essolui gli opportuni concerti e gliene avrei dato subito contezza.

Recatomi quindi da Cadice a Siviglia, il vicario generale mi tenne proposito anch'egli della triste situazione della diocesi di Ceuta, indicandomi inoltre che innanzi a quel tribunale metropolitano pendeva la domanda del decano ecclesiastico (peraltro di niuna fiducia) e di due altri canonici di Ceuta diretta ad ottenere che si dichiari nulla la nomina a vicario capitolare del prenominato Ruiz y Victoria. E siccome richiedesi qualche tempo per formare il relativo processo canonico, affinché non rimanga dubbio sulla validità degli atti esercitati e che continueranno ad esercitarsi dal rimentovato vicario, implorava con la qui unita istanza (allegato 1) che io concedessi una sanazione 'ad cautelam' pel passato, ed autorizzassi lo stesso vicario a proseguire nel suo officio.

In quanto alla sanazione, quantunque io mi trovi munito delle opportune facoltà, non mi sembrò regolare ed opportuno che usandone rimediassi al dubbio valore degli atti fino ad ora esercitati qualora non potessi contemporaneamente provvedere alla legittimità della giurisdizione per il tratto avvenire. Imperocché, riguardo all'altra domanda fattamisi della conferma nel suo ufficio dell'attuale vicario, oltreché non mi credeva a ciò autorizzato, dubitava altresì se fosse conveniente tale conferma attesa l'animosità spiegata contro di lui da alcuni canonici e la suddetta istanza da essi inoltrata e tuttora pendente innanzi al tribunale metropolitano di Siviglia.

Meditando quindi seriamente sul modo più acconcio a far cessare quanto prima lo stato deplorevole della ricordata diocesi, mi feci a considerare diversi provvedimenti, non però scevri di maggiore o minore difficoltà, e mi permetterà l'eminenza vostre che passi ad esporli singolarmente.

Il primo è quello che preferirebbe monsignor vescovo di Cadice di una visita apostolica. Certamente sarebbe questo un rimedio efficace e spedito ed io potrei nominare il visitatore in uso della facoltà accordatami in proposito nel Breve di nunzio. Ma è appunto questa una di quelle facoltà escluse specificamente ai miei predecessori, ed a me con clausola generale nell'abusivo regio *exequatur* apposto ai rispettivi Brevi apostolici, e per ciò l'usarne senza previo accordo col governo potrebbe cagionare disgustose conseguenze; e neppure saprei dire se il governo medesimo vi si presterebbe qualora ne fosse nel modo conveniente prevenuto. Ciononostante, se si vuole che prima d'ogni altra cosa io tenti di conseguire dal reale governo che non ponga ostacolo alla nomina d'un visitatore apostolico, l'eminenza vostra avrà la bontà d'indicarmelo.

Altra provvidenza efficace anch'essa, conforme al concordato, e già praticata dai miei predecessori in altri casi, sarebbe d'affidare senz'altro al vescovo 'pro tempore' di Cadice, l'amministrazione della ridetta diocesi ceutana; siffatto provvedimento sarebbe preferito dal ministro di grazia e giustizia, cui diedi una leggera indicazione di questo affare. Ma come vincere la ostinata resistenza di

monsignor Arriete? Dopo la negativa da lui datami allorché gliene tenni proposito in Cadice, tornai ad esortarlo con mia lettera ad accettare la amministrazione di quella disgraziata diocesi, aggiungendogli che era altresì questo il desiderio del prelodato ministro; ma n'ebbi in risposta una seconda ed anche piú aspra negativa, siccome l'eminenza vostra potrà apprendere dal testo della sua lettera (n. 2), ove anziché ammettere l'incarico di amministratore di Ceuta, preferisce rinunziare alla propria diocesi di Cadice.

Riguardo poi al desiderio espresso nella medesima lettera di veder nominato il vescovo ausiliare di Ceuta, sebbene ciò sarebbe conforme al concordato del 1851, tuttavia ricorderà l'eminenza vostra che la Santa Sede, approvando le basi convenute dall'eminentissimo Moreno con regio governo in ordine alla creazione de «Coto Redondo» degli ordini militari, approvò eziandio la deroga a tale disposizione, deroga cui il predetto eminentissimo non ebbe difficoltà di aderire per non ravvisare necessaria la presenza in Ceuta di un vescovo ausiliare attesa la poca importanza di quell'isola e la sua vicinanza a Cadice, il cui prelato può colà recarsi con un viaggio di dieci o dodici ore.

Altro progetto è quello già indicato di sopra dal vicario generale di Siviglia, di confermare cioè nel suo officio l'attuale vicario capitolare di Ceuta fino a tanto che si porti a temine la causa iniziata innanzi a quel tribunale metropolitano sulla nullità della sua elezione. Siccome mi erano giunti due ricorsi inoltratimi a carico del detto vicario dal decano del capitolo di Ceuta, ecclesiastico che, come accennai, ispira poca fiducia, volli interpellare sulla condotta del medesimo vicario tanto il vescovo Caditano, quanto il vicario generale di Siviglia.

Il primo, che aveva nello stesso tempo pregato di manifestarmi il suo parere circa l'opportunità del progetto, declinando dal rispondere all'una e all'altra cosa, mi ha dirette queste poche parole: «A cuantos oído convienen en que aquello (sembra parlare di tutta la diocesi) en general está viciado a radice usque ad folia».

Il secondo poi cui aveva altresì incaricato m'informasse del fondamento su cui erasi basata la nullità della nomina del vicario, mi dice esser questo un ecclesiastico di buona condotta, ma troppo semplice, di poca istruzione ed esperienza, disposto però a rinunziare al suo officio qualora potesse esser sicuro che non fosse per succedergli l'inquieto e turbolento decano, come leggerà l'eminenza vostra nella qui unita copia della sua lettera (n. 3), alla quale sono pure annesse una breve relazione dello stato della causa attualmente pendente in quella curia arcivescovile (n. 4), e la copia dell'atto capitolare della nomina del medesimo vicario (n. 5). Non credo poi del tutto inutile di rassegnare all'eminenza vostra sotto i nn. 6 e 7, i due ricorsi diretti a questa nunziatura dal rimentovato decano contro il vicario capitolare Ruiz.

Un ultimo temperamento potrebbe essere forse quello d'invitare l'attuale vicario capitolare a dimettersi dal suo officio, e di abilitare l'arcivescovo di Siviglia a nominare con autorità apostolica il successore sia tra i pochi canonici superstiti di Ceuta, se ve ne ha alcuno idoneo, sia nella persona di altro buon ecclesiastico o della stessa Ceuta, o di differente diocesi, per esempio di quella di Cadice, conferendogli tutte le facoltà proprie di vicario capitolare.

Dopo tutto ciò l'eminenza vostra risolverà se e quale dei surriferiti procedimenti debba adottarsi, perché possa subito trattarne con questo signor ministro di grazia e giustizia, facendole peraltro osservare che se si preferisse d'insistere e di obbligare il vescovo di Cadice ad assumere l'amministrazione della diocesi ceutana, sarebbe

necessario che fossi munito all'uopo d'un Breve apostolico, il quale potrebbe essere generale, come fu spedito per monsignor Barili solo il giorno 19 novembre 1858, potendomi esso servire per altri casi consimili.

Ma per indurlo ad accettare sarebbe, a mio subordinato avviso, opportuno che il Santo Padre si degnasse indirizzargli una lettera con cui lo animasse, e in pari tempo lo persuadesse a desistere dalla sua renuenza, la quale proviene principalmente da motivi di salute cagionevole e da molti disgusti già sofferti nel governo della sua diocesi e dei gravi che avrebbe a soffrire nell'assumere l'amministrazione di quella disordinata diocesi, essendo d'altronde uno dei migliori prelati della Spagna, e devotissimo alla Santa Sede.

Per ultimo non debbo omettere di significarle che dovrebbe trascorrere qualche tempo prime che io potessi affidare la detta amministrazione a monsignor Arriete, poiché sarebbe indispensabile di assoggettare l'anzidetto Breve al regio «exequatur», e questo ordinariamente si accorda con ritardo.

APÉNDICE 12

Despacho nº. 102 de Simeoni a Antonelli

Informe sobre el sacerdote Ciriaco María Sancha y Harvás, presentado por el gobierno para obispo auxiliar del cardenal Juan Ignacio Moreno Maisonave, arzobispo de Toledo.

ASV *SS 249 (1875) 3º, ff. 136-138* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 4c* (minuta).

Madrid, 10 diciembre 1875.

Colla traslazione di monsignor Crespo, vescovo di Archis in partibus infidelium, alla diocesi di Mondoñedo verificata nel concistoro del 5 luglio ultimo, questa archidiocesi di Toledo si trova priva del vescovo ausiliare. A provvedere pertanto alla miglior amministrazione di quest'arcivescovato che è il più esteso di questa penisola, l'eminentissimo cardinal Moreno, dopo i concerti con me presi, presentò al governo una terna di rispettabili ecclesiastici onde Sua Maestà il re volesse disignare quale di essi doveva esser postulato dallo stesso porporato a tenore delle prescrizioni canoniche. L'ecclesiastico che dal monarca è stato prescelto è il primo dei proposti nella suddetta terna, delle cui qualità e doti mi fò un dovere di rassegnare a vostra eminenza un breve cenno.

Il candidato è il sacerdote don Ciriaco Sancha y Ilervas dell'età di 52 anni, nato nella città di Quintana del Pidio, diocesi di Osma. Percorse con molta lode gli studi di belle lettere, filosofia e sacra teologia nel seminario di Osma, ed ottenne il grado di licenziato in teologia nel seminario di Salamanca. Ordinato sacerdote, disimpegnò il ministero della predicazione ed al tempo stesso la cattedra di latinità, religione e istoria e quindi quella di filosofia nel seminario della stessa diocesi. Fu nominato

esaminatore sinodale e segretario interino di quella curia vescovile. Nel 1862 il defunto arcivescovo di Santiago di Cuba monsignor Calvo Lopez lo nominò segretario, nel quale ufficio fu anche confermato dal vicario capitolare monsignor Orberà, attualmente vescovo eletto di Almeria, disimpegnadolo fino ad oggi con piena soddisfazione di ambedue i superiori.

Fu inoltre professore di teologia morale in quel seminario arcivescovile. Nel 1868 concorse alla vacante prebenda di officio di penitenziere di quella metropolitana e la conseguì per unanimità di voti del capitolo. Questo benemerito ecclesiastico durante la sua lunga dimora nella Antilla ha dato prove d'una condotta sempre irreprensibile e del più gran zelo sacerdotale, dedicandosi indefessamente all'esercizio del suo sagro ministero ed esercitando opere di carità cristiana non solo a vantaggio spirituale dei fedeli, ma anche al loro bene corporale collo stabilire a sue spese case di beneficenza.

Durante poi il funesto scisma introdotto dal disgraziato Llorente in quella Antilla, il menzionato ottimo ecclesiastico fu compagno indivisibile del vicario capitolare monsignor Orberà e che lo coadiuvò valorosamente in quella difficilissima situazione. Egli fu che più contribuì colla lucidezza della sua mente, colla sapienza de' suoi scritti e colla fermezza del suo animo ad incoraggiare i deboli e fortificare i meno zelanti e a confortare colla sua presenza il vicario capitolare nei momenti più terribili, compartendo col medesimo le persecuzioni, le carceri, ed ogni sorta di dissapori in sostegno e difesa dei legittimi diritti della Chiesa.

Queste rilevanti qualità che adornano il prelodato sacerdote mossero l'eminentissimo Moreno e me a proporlo come degno dell'episcopato nelle liste degli ecclesiastici presentati al ministro di grazia e giustizia. Il porporato suddetto, promosso che fu alla sede primaziale di Toledo, trovandosi nella necessità d'aver un vescovo ausiliare, fissò le sue mire nel sacerdote don Ciriaco Sancha e rassicuratosi sempre più dei talenti, delle virtù e zelo sacerdotale del medesimo, mi manifestò la sua risoluzione di rivolgersi a Sua Santità, supplicandolo a volersi degnare di nominarlo suo vescovo ausiliare. Non potei a meno di applaudire alla proposta, ed ora mi fò un dovere di qui compiegare a vostra eminenza l'istanza dell'eminentissimo arcivescovo diretta al Santo Padre per l'oggetto indicato, prevenendola che con la prossima staffetta di questo ministero di stato le sarà rimesso come al solito il relativo processo canonico.

APÉNDICE 13

Despacho nº. 104 de Simeoni a Antonelli

Comunica el fallecimiento del obispo de Segorbe, José Luis Montagut Rubio.

ASV *SS 249 (1875) 3º, ff. 140-141* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 5* (minuta).

Madrid, 13 diciembre 1875.

Il vicario generale di Segorbe con officio del 10 corrente mi annunzia la morte di monsignor Giuseppe Luigi Montagut, vescovo di quella diocesi, avvenuta nella notte anteriore in Valenza ove dimorava da qualche anno, reso inutile per imbecillità di mente. Sembrami assai conveniente che sia dato a quel gregge colla maggior possibile sollecitudine un istruito e zelante pastore.

I termini onde è concepito l'articolo 21 delle istruzioni datemi dall'eminenza vostra al tempo di mia destinazione a questa nunziatura apostolica presi nel rigoroso loro senso mi autorizzano ad accettare le presentazioni regie qualora i soggetti designati fossero degni per le sole Chiese che si trovavano vacanti all'epoca del mio arrivo a Madrid.

Prego quindi l'eminenza vostra a volermi indicare se nel caso della presente vacanza e in altri che fossero per accadere pria d'accettare la presentazione del novello vescovo debba fargliene relazione, ovvero se possa continuare a regolarmi a tenore delle succitate istruzioni attese le circostanze tuttora difficili ed incerte della Spagna.

APÉNDICE 14

Despacho nº. 106 de Simeoni a Antonelli

Sobre las medidas que deben adoptarse para el gobierno pastoral de la diócesis de Ceuta.

ASV *SS 249 (1877) 3º, ff. 83-85* (original).

ASV *AN Madrid 474, tít. IV, rúbr. I, sec. I* (minuta).

Madrid, 14 diciembre 1875.

Tostoqué mi giunse l'ossequiato dispaccio dell'eminenza vostra dei 2 del corrente n. 17022, fui sollecito di recarmi al ministero di grazia e giustizia, e primieramente diedi al novello ministro signor Martin Herrera una leggera indicazione sulla necessità di dare un amministratore apostolico alla vacante Chiesa di Ceuta, e quindi passai a

vedere il sotto-segretario signor Arnau dal quale avrei potuto forse temere maggiore difficoltà, per trattare con esso dello stesso oggetto, ed ove mi riuscisse d'indurlo ad ammettere la deputazione dell'amministratore, regolare di comune accordo il modo d'eseguirla.

Non ebbi ad adoperarmi molto perché accedesse a siffatta deputazione, ma tosto mi accennó alla parte che nella designazione della persona deve avere Sua Maestà il re in forza delle regalie della corona, di cui è egli il signor Arnau geloso sostenitore. Ma rispondendogli io che trattandosi di amministratore apostolico non ha né può aver luogo alcun privilegio di presentazione o designazione regia, dovette ammettere la incontestabile mia osservazione. Insistette peraltro perché una semplice raccomandazione del soggetto, da nominarsi amministratore di comune accordo, figurasse nell'officio ministeriale da dirigersi al nunzio.

Avendo io presente che l'eminenza vostra aveva indicato e proposto in un caso somigliante al nunzio monsignor Barili siffatto temperamento di semplice raccomandazione, come risulta dal dispaccio dei 16 gennaio 1858 n. 89937, non mi opposi all'esigenza del signor Arnau, purché peraltro l'ecclesiastico da raccomandarsi fosse prima prescelto di mutua intelligenza. Il medesimo signor Arnau proponeva che il novello amministratore venisse insignito del carattere vescovile, alla quale proposta io replicai che ciò si deciderebbe al tempo di rendere concreto l'affare, e non volli compromettermi definitivamente per la ragione che or ora indicherò all'eminenza vostra.

Il progetto pertanto che sarebbesi ideato col prenominato sotto-segretario, e che sottometto al savio giudizio dell'eminenza vostra pria di renderlo definitivo è il seguente. La nunziatura passerebbe un officio al ministro di grazia e giustizia per significargli che atteso lo stato attuale della vacante diocesi di Ceuta, si era pensato di affidarne l'amministrazione al vescovo di Cadice, al cui territorio dovrà annettersi nella nuova circoscrizione delle diocesi; ma non potersi ciò portare ad esecuzione a motivo dell'avanzata età ed inferma salute di quel prelato, e perciò essere necessario di provvedere al caso in altra maniera soddisfacente.

A tale officio replicherebbe il ministro supplicando il Santo Padre che si degni deputare al governo di quella diocesi un amministratore apostolico fino alla nuova circoscrizione delle diocesi o alla vacanza di quella di Cadice, e nel tempo stesso raccomanderebbe alla stessa Santità Sua per tale officio l'ecclesiastico che si fosse prima ravvisato accetto alla Santa Sede ed al governo. In seguito di ciò, si procederebbe senz'altro dal Santo Padre alla nomina dell'amministratore.

Passando ora a parlare della convenienza di conferire al nominando il carattere vescovile col titolo di una Chiesa «in partibus infidelium», se mi è permesso esprimere il mio debole avviso, ravviserei ciò convenientissimo, non solo perché potrebbe in quella diocesi conferire i sagramenti della confermazione e dell'ordine ed eserciterebbe maggior autorità nell'estirpare i grandi inconvenienti che vi si deplorano, ma di più un giorno potrebbe esser trasferito alla Chiesa di Cadice.

Se non che per procedere alla nomina dell'amministratore rivestito del carattere vescovile dovrebbesi qui premettere la formazione del processo canonico, spedirsi quindi il Breve pontificio, il quale sarebbe poi rimesso al consiglio di stato pel regio «exequatur», e tutti questi procedimenti richiederebbero non poco tempo, ed intanto al diocesi Ceutana continuerebbe nel suo stato veramente lamentevole. Al contrario se riuscisse di ottenere che per ora si nominasse con decreto del nunzio al ridetto

officio di amministratore un semplice sacerdote da insignirsi dipoi del carattere vescovile, si regolerebbe il tutto con maggiore speditezza.

L'eminenza vostra preferirà quel mezzo che giudicherà più opportuno, avendo in pari tempo la bontà d'indicarmi se possa senz'altro intendermi col signor ministro sulla definitiva scelta dell'ecclesiastico da nominarsi, e d'implorarmi dal Santo Padre le opportune facoltà, qualora s'indicasse il secondo degli indicati progetti, avvertendola che ogni dì rendesi più urgente un provvedimento per riordinare la più volta ricordata diocesi di Ceuta.

APÉNDICE 15

Despacho nº. 107 de Simeoni a Antonelli

Sobre la oportunidad de restaurar la diócesis de Tenerife.
ASV *SS 249 (1875) 3º, ff. 143-144* (original).
ASV *AN Madrid 474, tít. IV, rúbr. I, sec. II, nº. 14* (minuta).

Madrid, 15 diciembre 1875.

Appena pubblicossi il concordato del 1851 in cui si sopprimeva, con altre diocesi, quella di san Cristoforo di Tenerife per unirla all'altra di Canarias, quei buoni isolani si adoperarono energicamente perché non avesse effetto tale soppressione. Continuarono incessantemente sino al presente ad implorare sia presso il Santo Padre, sia presso il governo spagnolo che si attendesse la loro domanda, e Sua Santità considerando il gran bene della Chiesa da cui era essa motivata, incaricò i diversi nunzî che si succedettero di far sì che il giusto desiderio dei ricorrenti fosse soddisfatto; nulla però poté conseguirsi e l'amministrazione di Tenerife venne affidata provvisoriamente dal nunzio Barili al vescovo di Canarias.

Sembrerebbe ora giunto il momento opportuno d'adoperarmi presso il governo perché venga senza indugio eseguito il ristabilimento della medesima diocesi convenuto al tempo di fissarsi le basi del «Coto Redondo» e riconosciute dal signor Castro con nota officiale di cui rimisi copia a lei con dispaccio del 9 giugno scorso n. 23.

Mentre vado a parlare in questo senso al signor ministro di grazia e giustizia, prego vostra eminenza a volermi indicare se posso mettermi d'accordo col medesimo sull'ecclesiastico da nominarsi vescovo, accettarne la presentazione e compilare il processo canonico poiché conosco per esperienza i ritardi nella Spagna, ove conviene prendere le cose, come suol dirsi, a volo, sono sempre pericolosi.

APÉNDICE 16

Despacho nº. 111 de Simeoni a Antonelli

Sobre la comunicación oficial que debe darse a los obispos trasladados a otro obispado.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 11-13* (original).

ASV *AN Madrid 473, tit. III, rúbr. I, sec. II* (minuta).

Madrid, 21 diciembre 1875.

Allorquando col mio ossequioso rapporto dei 14 settembre decorso n. 65 dava contezza all'eminenza vostra della provvisione di alcune diocesi vacanti accennava eziandio alla irregolarità tuttora vigente nella Spagna in ordine alla comunicazione ufficiale da darsi ai vescovi trasferiti ad altra sede della loro preconizzazione in concistoro.

Sebbene il modo di regolare questo punto in conformità alle disposizioni canoniche fosse da me convenuto verbalmente col ministro di grazia e giustizia quando nell'anno 1857 disimpegnava l'officio di Incaricato d'affari della Santa Sede e nuovamente trattato e migliorato dal nunzio monsignor Barili, tuttavia non giunse questi ad ottenerne che fosse redatto in tutti i suoi particolari nella conveniente forma ufficiale.

E mentre l'eminenza vostra con dispaccio dei 2 aprile 1858 n. 48333 lo autorizzava a passare alla conclusione di quegli atti che egli riserbavasi tuttavia a compiere, gli dichiarava che da quel momento in poi si osserverebbe dalla Santa Sede il nuovo metodo da lui accennato, il quale nella sostanza riducevasi a che la preconizzazione de' prelati per altre Chiese si comunicherebbe a codesto rappresentante spagnuolo con breve nota della segreteria di stato che accompagnasse gli atti del concistoro acciocché egli ne desse ufficiale partecipazione al ministro di grazia e giustizia, il quale ne rimetterebbe tosto notizia ai vescovi trasferiti affinché, senza aspettare le Bolle, cessassero dall'esercizio della giurisdizione e contemporaneamente invierebbesi dal nunzio ai medesimi la comunicazione direttagli dalla congregazione Concistoriale a forma delle prescrizioni del pontefice Urbano VIII.

Or questo nuovo metodo che tendeva al doppio scopo e di sottrarre il decreto concistoriale all'abusivo regio «exequatur» e ad eliminare il lungo ritardo onde il decreto medesimo giungeva alle mani de' vescovi trasferiti non fu mai o rare volte messo in esecuzione, almeno per ciò che riguarda l'invio diretto del documento concistoriale al nunzio. Per mio conto posso dire che nei tre ultimi concistori del corrente anno non ricevette questa nunziatura né un esemplare degli atti de' medesimi, né il rimentovato decreto de' parecchi vescovi spagnuoli trasferiti ad altra Chiesa, il quale fu invece consegnato all'ambasciatore Benavides e da questo ministero di grazia e giustizia rimesso ai rispettivi prelati unitamente alle Bolle, quando cioè rendevasi esso inutile; giacché i prelati medesimi avevano continuato fino a quel momento nel governo delle antiche loro diocesi, e in forza delle Bolle apostoliche andavano a prender possesso delle nuove.

Aggiungerò ancora che a taluni de' vescovi trasferiti non fu rimesso affatto da costì il più delle volte ricordato decreto. Stando così le cose il mezzo più acconcio per far rivivere e a regolare il metodo sovraindicato, e a richiamare il governo alla piena e stabile osservanza del medesimo, parvemi essere quello di adoperarmi affinché i dettagli già convenuti in proposito tra il nunzio Barili ed il ministro Arrazola a modo di semplici domande e risposte, ed accennati in un informe foglio di carta, dei quali il prelodato nunzio rimise copia alla eminenza vostra col suo dispaccio del 21 gennaio 1868 n. 2211 fossero consegnati in un formale officio, il che fu eseguito mediante lo scambio delle due qui unite comunicazioni tra me e il ministro di grazia e giustizia che vostra eminenza troverà pienamente conformi ai precedenti accordi da lei approvati col citato dispaccio del 2 aprile 1868. Onde non resta che procurarne l'esatta esecuzione e a tal effetto la prego di far comunicare alla congregazione concistoriale gli ordini opportuni affinché in avvenire, mentre ne' singoli casi di traslazione di vescovi spagnuoli ad altra sede, codesta segreteria di stato comunicherà officialmente all'ambasciata gli atti del tenuto concistoro, essa dal suo canto spedisca con sollecitudine il relativo decreto concistoriale al nunzio apostolico in Madrid.

APÉNDICE 17

Despacho nº. 116 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre las gestiones realizadas desde el concordato de 1851 para hacer la nueva circunscripción de las diócesis.

ASV *SS 249 (1876) 2º, ff. 221-227v* (original).

ASV *AN Madrid 475, tit. V, rúbr. I, sec. V, nº. 1* (minuta).

Madrid, 2 enero 1876.

Sono ormai più di 24 anni dacché nel concordato si decretò la nuova circoscrizione delle diocesi di questa penisola, e tuttavia non giunse a verificarsi, sopra il quale argomento mi permetterà l'eminenza vostra di rassegnarle alcuni brevi cenni storici prima che passi ad esporre lo scopo del presente ossequioso rapporto.

Negli ultimi tempi della nunziatura di monsignor Brunelli s'iniziarono trattative a fine di eseguire l'anzidetta circoscrizione; ma esse procedettero assai lentamente e sopravvennero dipoi gli sconvolgimenti politici degli anni 1855 e 1856, i quali interruppero il corso di tutti gli affari ecclesiastici. Il nunzio monsignor Barili riprese con impegno le sospese trattative col governo e di comune accordo pubblicossi il real decreto dei 22 agosto 1867, che unisco in copia, per dare esecuzione all'articolo 6° del concordato.

Per verità le disposizioni quivi contenute sono ben poca cosa poiché non riguardano che la sola formazione delle provincie ecclesiastiche, senza modificazione alcuna dei confini delle medesime, quantunque e il rappresentante della Santa Sede e il regio ministro fossero persuasi della necessità di variare almeno in alcune parti

l'attuale divisione ecclesiastica provinciale. Non disconosco che per fare una più conveniente circoscrizione delle province è necessario di eseguirla unitamente a quella delle diocesi suffraganee; ma è altresì vero che non facendosi questa seconda rendevasi pressoché inutile il semplice cambiamento e trasferimento di alcune Chiese suffraganee da una provincia all'altra.

Non tardò peraltro lo stesso monsignor Barili ad insistere perché s'iniziassero i lavori preparatori della nuova circoscrizione diocesana, e il governo mosso dalle sue insistenze incaricò gli ordinarî di fare un progetto ciascuno per la sua rispettiva diocesi. La maggior parte di essi lo eseguì e lo rimise al ministero di grazia e giustizia. Io non conosco codesti lavori, ma persona già addetta allo stesso ministero, che li esaminò, mi dice che sono di gran mole e talmente dissonanti fra loro che il progettato da un prelato è contraddetto dell'altro di maniera che sarebbe impresa assai difficile se non impossibile il procurarne la conciliazione.

Dalle lettere poi scritte in proposito dai prelati al prenominato monsignor Barili ho appreso che taluni di essi gli manifestavano essere del parere che i progetti elaborati dai singoli ordinarî diocesani non avrebbero prodotto un buon risultato attesa la grande varietà d'opinioni, ma che il miglior partito a seguirsi sarebbe stato quello di riunirsi i vescovi della provincia in conferenza per discutere sì grave affare e procedere ad un accordo. Qualche altro dei medesimi prelati gli fecero osservare essere cosa troppo odiosa che un vescovo nel compilare il progetto della nuova circoscrizione ceda una parte della sua diocesi per restringerla, o dimandi parte di altra per ampliarla. Fuvvi poi altro ordinario diocesano il quale querelossi presso lo stesso nunzio che avendo egli comunicato a due vescovi limitrofi il suo progetto con cui proponeva di unire al suo territorio alcune parrocchie delle loro diocesi perché credeva ciò necessario al bene delle anime, n'ebbe in risposta che eglino non cederebbero nemmeno un palmo di terra.

Con decreto reale del 25 luglio 1868 il ministro di grazia e giustizia nominò una commissione composta di ecclesiastici e secolari per occuparsi del progetto generale di circoscrizione diocesana; ma tale commissione non giunse a riunirsi, e taluni de' membri già morirono, qualche altro per la sua età e il suo stato di salute non sarebbe ora in grado di sobbarcarsi il faticoso lavoro.

Ai 23 agosto dello stesso anno il nunzio monsignor ora eminentissimo Franchi comunicò al prenominato ministro alcuni articoli che avrebbero dovuto servire di basi alla formazione del progetto della più volte ricordata circoscrizione diocesana.

Dopo avere ambedue trattato verbalmente sullo stesso argomento, ai 16 del successivo mese di ottobre il signor marchese De Roncali, che abbandonato il ministero di grazia e giustizia avea preso il portafoglio degli esteri, rimise al nunzio formulate le basi che avevano, com'egli asseriva, fra loro concertate ed eran state accettate dal consiglio de' ministri. Tali basi, come lei potrà scorgere dalla copia che le compiego, sono nella meggior parte relative alla formazione del «Coto Redondo» degli ordini militari, e sono identiche a quelle che per ordine suo furono da me approvate, e di cui le tenni proposito nel mio foglio dei 3 giugno ultimo n. 13, tranne alcune differenze delle quali sarà meglio parlarne in appresso.

È questa la storia di quanto è occorso finora in ordine alla nuova circoscrizione prescritta dal concordato. Lei poi conosce molto bene come in virtù della Bolla «Quo gravius» e dell'altra «Quae diversa» essendosi riuniti in via provvisoria alle diocesi i territori dispersi degli ordini militari e le varie giurisdizioni esenti, disparve con ciò

una grave difficoltà che si opponeva alla nuova demarcazione de' confini delle diocesi e rispettive provincie ecclesiastiche, e si agevolò anche assai più la impresa di effettuarla in seguito alla Bolla di recente emanata de Sua Santità per la formazione del »Coto Redondo». Per la qual cosa parmi forse giunto il momento propizio di dar opera perché la tanto desiderata circoscrizione provinciale e diocesana venga finalmente eseguita. Non voglio occultarle che l'impresa è ardua, che esige tempo e studio; ma del resto mai si pone mano decisa ed attiva all'opera e mai potrà sperarsi de veder attuati gli accordi convenuti.

E sebbene nelle istruzioni generali datemi quando assunsi la gestione di questa nunziatura mi fosse ingiunto di procurare sena eccezione la esecuzione degli articoli del concordato non ancora eseguiti, pero mi è sembrato opportuno di domandare pel presente speciale autorizzazione, e qualora lei giudicasse conveniente accordarmela, la prego considerare alcune idee che mi permetto esporre sul modo di condur l'esame e la conclusione dell'affare perché, se meritano la superiore approvazione, possa intendermi in proposito col ministro di grazia e giustizia.

E primieramente è evidente che la compilazione d'un progetto di circoscrizione di tutte le singole province e diocesi di Spagna non può esser lavoro d'una sola persona. D'altronde, invitando i vescovi di ogni provincia a farlo di nuovo, intendendosi fra loro senza aver presenti almeno alcuni dati, oltre che difficilmente potrebbe conseguirsi un accordo, sarebbe necessario moltissimo tempo. Sarei quindi di subordinato parere che, d'intelligenza col governo, s'istituisca una commissione consultiva di quattro o cinque individui, dei quali almento due debbano essere ecclesiastici, nominati metà dalla nunziatura e metà dal ministero di grazia e giustizia.

Questa commissione s'incaricherebbe di formare l'accennato progetto generale profittando di quelli particolari già inviati, come dissi, nel 1867 dai vescovi al predetto ministero, e procurandosi, ove sia necessario, nuovi dati ed elementi, e rimetterebbe quindi ai metropolitani il lavoro concernante la respettiva provincia, affinché ciascuno di essi, udito il parere de' suoi suffraganei riuniti in conferenze o in altro modo giudicato più acconcio, vi faccia le opportune osservazioni e con esse lo respinga alla commissione la quale, prendendole nella considerazione che meritassero, riformi e modifichi il progetto generale e su di esso la Santa Sede, di accordo col governo di Sua Maestà, emetterebbe il definitivo giudizio.

La rimentovata commissione nell'elaborare il suo progetto dovrebbe aver presenti alcune basi. Già indicai all'eminenza vostra che il marchese De Roncali le formulò, e fattele approvare dal consiglio de' ministri le comunicò al nunzio. Se l'eminenza vostra ha la bontà di confrontarle con quelle accettate dall'eminentidssimo Moreno sulla fine dell'anno 1874 e da me poi approvate con nota officiale secondo gli ordini ricevuti, le troverà pienamente conformi, tranne le seguenti differenze.

Nella base ottava delle dodici proposte del prelodato marchese si stabiliva che si conserverebbero le due diocesi di Tenerife e di Solsona, malgrado che nel concordato si fosse convenuto di riunire la prima alla diocesi di Canarias, e la secondo a quella di Vich; laddove nella base settima di quelle approvate per ordine di vostra eminenza si parla della conservazione della sola sede di Tenerife. Osserverà egualmente l'eminenza vostra che le basi settima e nona, la prima relativa alla deroga del concordato sulla erezione di una sede vescovile in Madrid, l'altra concernente i limiti della giurisdizione del pro-cappellano maggiore mancano affatto tra quelle approvate pel «Coto Redondo».

La ragione di tale mancanza si è perché e il nunzio monsignor Franchi e poi l'eminentissimo Moreno, atteso che ambedue queste basi erano del tutto estranee alla formazione del nuovo territorio degli ordine militari, giudicarono esser miglior consiglio di riservarne l'accettazione al tempo della circoscrizione generale delle diocesi; ed era poi ben naturale che non volendosi ammettere per parte del nunzio e del prelodato porporato la base settima, in cui si disponeva di non più erigere una sede cattedrale in Madrid, come erasi decretato nel concordato, il governo da parte sua esigesse che si cancellasse dalla base ottava la conservazione della diocesi di Solsona, la quale avrebbe accordata unicamente come compenso di quella che sarebbesi dovuta erigere in Madrid.

Or precisamente questi due punti, che formavano l'argomento delle surriferite basi ministeriali settima e nona, dovranno necessariamente definirsi nella nuova circoscrizione perché possano determinarsi come conviene i limiti della giurisdizione arcivescovile di Toledo. Per ció che spetta al primo, mi dispenso dal riferire le ragioni che si ebbero in vista allorché nel concordato si fermò la erezione d'una sede vescovile in Madrid, essendoché furono esse esposte charamente nelle osservazioni del nunzio monsignor Brunelli all'articolo 5° del concordato medesimo. Accennerò unicamente come si ritenne sempre per ineseguibile tale articolo a motivo della contrarietà che incontrerebbesi per parte sia del governo, sia dell'arcivescovo di Toledo.

Né il primo e molto meno il secondo potrebbero veder di buon occhio che il prelato ritenuto primate della Spagna e ordinariamente cardinale di santa romana Chiesa sia confinato nella città di Toledo, allontanato per sempre dalla corte, presso la quale invece risiederebbe un semplice vescovo. A ciò aggiungasi che per erigere una sede vescovile in Madrid dovrebbe fabbricarsi un edificio pel seminario, una chiesa che potesse servire da cattedrale, e presentemente non ve n'ha alcuna conveniente, istituirsi prebende per canonici e beneficiati, eccetera, e per tutto questo occorrerebbe una spesa vistosissima che l'erario pubblico non potrebbe sostenere né ora né per molto tempo avvenire.

Non debo poi occultare all'eminenza vostra che anche presentemente e il governo e l'eminentissimo Moreno, mentre non disconoscono la necessità di restringere in altre parti il territorio vasto dell'archidiocesi toledana, si mostrano d'altronde poco favorevoli all'erezione d'un vescovado in questa capitale, e quante volte si volesse insistere nell'esigerla, temo si opporrebbe insuperabile difficoltà e dal governo e dal suo ministero.

Dissi che per definire convenientemente il territoro della giurisdizione del'arcivescovo di Toledo è necessario di regolare eziandio quella della procappellania maggiore sulla quale, malgrado i Brevi di Benedetto XIV, Pio VII e Gregorio XVI, non mancarono di tempo in tempo controversie tra l'arcivescovo di Toledo ed il pro-capellano maggiore, come non mancano al presente, specialmente a motivo di aver venduto il patrimonio reale alcune aree ove sonosi edificate da particolari parecchie case sulle quali pretende il cardinal arcivescovo competergli giurisizione perché in niun modo potrebbero oggi dirsi appartenenti al patrimonio del re.

Sarebbe pertanto a considerarsi se fosse più conveniente che pria d'intraprendere il lavoro di un progetto della nuova circoscrizione la Santa Sede risolvesse d'accordo col governo i due suaccennati punti dell'erezione d'un vescovato in Madrid e della rettifica del territorio della giurisdizione del pro-cappellano maggiore e passare le

sue risoluzioni alla commissione incaricata del rimentovato progetto perché le servano di basi; ovvero se sia miglior consiglio di sentire in proposito il parere della stessa commissione, con che si avrebbe il vantaggio di non prendersi dalla Santa Sede la iniziativa di derogare su questo punto al concordato, e toglierebbe perciò al governo il pretesto di sostenere da parte sua l'impegno di veder riformati o esclusi altri punti più essenziali e di assai maggiore importanza.

Dopo tutto ciò altro non mi resta che attendere intorno a questo grave affare le superiori istruzioni dell'eminenza vostra e conoscere se possa iniziarlo ponendomi d'accordo col ministro di grazia e giustizia per la creazione della suaccennata commissione.

APÉNDICE 18

Despacho nº. 119 de Simeoni a Antonelli

Sobre los nombramientos de los nuevos obispos de Cebú y auxiliar de Sevilla.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 24-25* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 4* (minuta).

Madrid, 9 enero 1876.

Col rispettoso mio foglio n. 88 del 12 novembre scorso mi feci un dovere di annunziarle che Sua Maestà il re aveva presentato per la vacante diocesi di Cebu il francescano padre Madridejos, e che prima di compilare il relativo processo canonico, io attendeva di conoscere se il medesimo accettava l'offertogli vescovado.

Ora mi è grato significarle che essendo giunta la risposta affermativa di detto religioso, non indugiai un momento la compilazione del processo che già da vari giorni fu rimesso a Roma; avvertendo che non ha unita la professione di fede del designato, la quale tarderà qualche tempo a riceversi per la grande distanza che separa le isole filippine dalla penisola.

Ricevuto appena il telegramma del 7 corrente con cui lei si compiaceva comunicarmi che il Santo Padre si era degnato accogliere benignamente la domanda dell'eminentissimo arcivescovo di Siviglia, accettando per vescovo ausiliare del medesimo il raccomandato sacerdote don Emmanuele Gonzalez y Sanchez, canonico penitenziere di quella metropolitana, mi sono dato premura di dar termine alle solite procedure, onde sia spedito quanto prima in Roma il relativo processo canonico, che voglio sperare giungerà in tempo pel concistoro del 21 corrente.

APÉNDICE 19

Despacho nº. 125 de Simeoni a Antonelli

Sobre los nombramientos de obispos auxiliares, en respuesta al despacho nº. 17237

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 46-47* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 4* (minuta).

Madrid, 17 enero 1876.

Nel momento stesso in cui giungevami il venerato foglio di vostra eminenza n. 17237 in data 3 corrente relativo al metodo da praticarsi nella destinazione de'vescovi ausiliari, mi veniva riferito che già era stato rimesso a Roma il processo canonico del canonico Emmanuele Gonzalez, designato per vescovo ausiliare dell'eminentissimo cardinal arcivescovo di Siviglia, del quale le feci menzione nel precedente mio dispaccio n. 119 in data 9 corrente, e per conseguenza non mi fu possibile di farvi introdurre le variazioni che giustamente reclama la Santa Sede in questa materia.

A tenore dell'avviso datomi dall'eminenza vostra feci subito riassumere nell'archivio di questa nunziatura il dispaccio n. 20897, in data 25 gennaio 1862, ed avendo preso cognizione delle istruzioni ivi contenute, alle quali ella mi riportava, non tarderò a riprendere con l'attuale ministro di grazia e giustizia le trattative allora iniziate e non portate finora a termine.

Ma mentre per parte mia mi darò tutta la premura onde siano riconosciute ed ammesse dal governo le disposizioni dettate nel precitato dispaccio di vostra eminenza del 1862, non posso a meno di manifestarle che si opporranno grandi dificoltà circa l'accettazione generale delle medesime e specialmente riguardo alla eliminazione delle terre, l'uso delle quali è qui invalso da molto tempo.

Intanto però mi propongo di dar conto a vostra eminenza del risultato che sarà per dare questa mia gestione, ma debbo prevenirla che non ho mancato d'invitare il signor ministro di grazia e giustizia perché o per telegrafo o in altro modo si diano per ora ordini a codesto Incaricato della Spagna presso la santa Sede di usare la parola «raccomandazione» invece di «presentazione», nell'officio che le comunicherà relativo al vescovo ausiliare che il Santo Padre si è degnato di concedere al cardinale arcivescovo di Siviglia.

APÉNDICE 20

Despacho nº. 146 de Simeoni a Antonelli

Comunica que el arzobispo de Valencia, cardenal Mariano Barrio Fernández, desea que se le nombre un obispo auxiliar.

ASV *ASS 249 (1876) 1º, ff. 87-88* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. II* (minuta).

Madrid, 29 febrero 1876.

E' da qualche tempo che l'eminentissimo cardinal Barrio y Fernandez, arcivescovo di Valenza, va deteriorando nella sua salute, e nel passato inverno si esacerbò talmente il suo abituale incomodo nella laringe, che dovette anche astenersi per due mesi della celebrazione dalla santa messa. La infermità non presenta nel momento grave pericolo, ma secondo il giudizio de' medici va debilitando sempre più il fisico del porporato ed esige un alleggerimento di pensieri e di affari. Egli medesimo, sebbene non apprenda molto il male, pur tuttavia sentendosi mancare l'energia onde fino ad ora fu animato, in una delle sue ultime lettere mi ha espresso il desiderio d'avere un vescovo ausiliare.

Io prevedo qualche ostacolo per parte del governo a motivo di dover insinuare nel preventivo un nuovo assegno di 4 mila scudi; ciò non ostante potrei tentare di vincere queste difficoltà; ma prima di trattarne col ministro di grazia e giustizia è mio dovere di renderne intesa l'eminenza vostra pregandola di farmi conoscere se il Santo Padre è disposto ad accordare all'arcivescovo la grazia che domanda; ed ove la risposta fosse favorevole, non mancherò di occuparmi premurosamente di questo affare, profittando della circostanza per regolare la nomina di vescovi ausiliari a tenore delle istruzioni datemi dall'eminenza vostra col venerato dispaccio del 3 gennaio corrente anno n. 17237.

APÉNDICE 21

Despacho nº. 149 de Simeoni a Antonelli

Sobre la provisión de los obispados de Segorbe y Segovia.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 94-95* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. II, nº. 5* (minuta).

Madrid, 8 marzo 1876.

In seguito all'autorizzazione che vostra eminenza si compiacque concedermi col dispaccio telegrafico del 6 febbraio scorso, mi adoperai perché alle vacanti diocesi

de Segorbe e Segovia fossero presentati rispettivamente i due ecclesiastici don Mariano Miguel Gómez, lettorale del capitolo metropolitano di Valladolid, e don Antonio Garcia Fernandez, magistrale del capitolo cattedrale di Segovia. L'urgenza poi onde implorai per telegrafo l'anzidetta autorizzazione proveniva dalla necessità d'indurre quanto prima il signor ministro di grazia e giustizia ad eseguire l'atto di presentazione per impedire che i deputati e senatori i quali erano sul momento di recarsi a Madrid lo impegnassero a presentare altri soggetti non forniti delle eccellenti qualità che distinguono i due sunnominati canonici, e che sarà facile all'eminenza vostra di apprendere dai cenni biografici che si conservano nella segreteria della sacra congregazione degli affari ecclesiastici straordinarî.

Superate alcune difficoltà, potei conseguire dal lodato signor ministro che si facesse luogo all'atto ufficiale di presentazione dei medesimi, ed ora sto accupandomi della compilazione dei rispettivi processi canonici che spero potranno essere inviati costà colla staffetta ministeriale del 12 o 13 del corrente.

Intanto non cesso d'insistere presso lo stesso ministro perché solleciti la presentazione pel nuovo priorato del «Coto Redondo» degli ordini militari e per la diocesi di Tenerife, che secondo i concerti presi deve essere ristabilita.

Ho il piacere poi di annunziare all'eminenza vostra di aver già provveduto alle grandissime necessità della diocesi di Ceuta colla nomina di un amministratore apostolico, su di che mi riserbo a rassegnarle fra breve un rapporto speciale.

APÉNDICE 22

Despacho nº. 163 de Simeoni a Antonelli

Sobre el nombramiento de Ildefonso Infante Macías para el oficio de administrador apostólico de Ceuta.

ASV *SS 249 (1876) 3º, ff. 86-88v* (original).

ASV *AN Madrid 474, tít. IV, rúbr. I, sec. I, nº. 9* (minuta).

Madrid, 5 abril 1876.

L'eminenza vostra col suo ossequiato dispaccio del 2 dicembre scorso n. 17022 si degnava notificarmi che dei diversi partiti da me indicati nel rapporto n. 94 diretti ad apportare gli occorrenti rimedi allo stato anormale della vacante diocesi di Ceuta, era preferibile quello di annodare trattative col real governo nell'intento d'inviare colà un degno ecclesiastico rivestito della qualifica di amministratore o vicario apostolico ed anche del carattere vescovile ove si ravvistasse necessario. Col posteriore dispaccio dei 22 dello stesso mese n. 17217 lei si compiacque approvare il subordinato divisamento manifestatole nel mio foglio n. 106 e il modo onde mi proponeva condurlo ad effetto colla maggiore possibile sollecitudine reclamata dalle deplorevoli circostanze in cui trovavasi detta diocesi.

Munito in tal guisa delle necessarie facoltà, m'affrettai a comunicare

confidenzialmente al signor ministro di grazia e giustizia la determinazione in cui era di nominare l'amministratore apostolico nella persona del sacerdote don Pietro Carracedo, canonico lettorale della cattedrale di Astorga, del quale avea ricevute ottime informazioni. Il signor ministro accolse favorevolmente tale comunicazione, e mi rispose nei termini che l'eccellenza vostra scorgerà nell'allegato n. 1.

Ma essendosi il sullodato canonico ricusato ad accettare l'onorifica destinazione da me offertagli per motivo di malferma salute e per altre attendibili ragioni di famiglia, mi fu d'uopo pensare ad altro ecclesiastico fornito delle doti necessarie e le rinvenni nella persona del sacerdote don Idelfonso Infante, religioso benedettino e dignità maestrescuela del capitolo cattedrale di Segovia. E sebbene mi fosse già nota l'esemplare condotta, la scienza e perizia nel maneggio degli affari per aver sostenuto lodevolmente e lungo tempo l'officio di vicario generale del non ha guari defunto vescovo di Segovia, e sebbene sapessi che il medesimo avea meritato anni indietro l'onore di essere nominato prelato domestico di Sua Santità, volli nondimeno domandare ulteriori informazioni all'eminentissimo Moreno, che lo conosce perfettamente, e n'ebbi in risposta che il soggetto era eccellente e che se egli non lo annoverò fra gli ecclesiastici degni dell'episcopato nella lista rimessa alcuni anni indietro a vostra eminenza, ciò fu unicamente per non privare la diocesi di Segovia d'un istruito e zelante vicario generale. Tornai quindi ad indicare al ministro di grazia e giustizia che, attesa la rinunzia del Carracedo, andava ad affidare l'amministrazione della diocesi Ceutana a monsignor Infante, ed egli se ne mostrò contentissimo siccome risulta dalla risposta che leggesi nell'allegato n. 2.

Dopo ciò, assicuratomi che quel prelato era disposato ad accettare l'incarico, gli spedî il decreto di nomina che le rassegno qui in copia, allegato n. 3. Nel medesimo decreto allegai per motivo della deputazione dell'amministratore apostolico, la rinunzia fatta del suo officio dal vicario capitolare don Giovanni Ruiz y Victoria, poiché quantunque anche senza di essa avrei potuto procedere alla nomina dell'amministratore, tuttavia credetti miglior consiglio d'invitarlo a rimettermela come in effetto me la rimise mostrandosi grato dell'usatogli riguardo. Siccome poi erano insorti dubbî sulla legittimità di sua giurisdizione e pendeva in proposito formale ricorso innanzi al tribunale metropolitano di Siviglia, mi è sembrato opportuno di *sanare ad cautelam* tutti gli atti da lui esercitati fino al momento che ritenne l'officio di vicario e ciò ho fatto coll'altro posteriore decreto riferito nell'allegato n. 4.

Avendomi annunziato il sullodato prelato che il 24 dello stesso mese di febbraio avea preso possesso della confidatogli amministrazione apostolica, con mio officio del 28 dello stesso mese ne diedi partecipazione al signor ministro di grazia e giustizia, eccitandolo in pari tempo a stabilirgli il conveniente assegno. Sopravvenuta la convocazione delle cortes, occupato egli diariamente ad assistervi, differiva a rispondermi, come pure avea lasciata senza riscontro altra mia precedente comunicazione del 3 gennaio. Ed avendolo pregato più volte a terminare questo affare, senza però alcun risultato, feci nei passati giorni confidenzialmente sentite rimostranze presso le quali si risolvette a notificarmi coll'officio qui annesso in copia n. 5, che Sua Maestà aveva fissato per l'amministratore apostolico di Ceuta l'annua somma di diecimila pezzette, ossia scudi duemila, ed in pari tempo, secondo che erasi fra noi convenuto, m'indicava che la prelodata Maestà Sua gradirebbe assai che Sua Santità si degnasse a conferire a monsignor Infante il carattere vescovile «in partibus fidelium». Pertanto non resterebbe ora altro a farsi che pregare il Santo

Padre di volerlo elevare a tale dignità e di autorizzarmi a compilare il relativo processo canonico.

Giunto poi il tempo di rimetterlo costà, mi permetterò di sottoporre al sapiente suo giudizio il mio subordinato parere intorno all'opportunità di far luogo alla suacennata promozione o mediante la spedizione delle Bolle apostoliche e la preconizzazione in concistoro, ovvero per mezzo di semplice Breve, secondo che nel complesso delle circostanze mi sembrerà più conveniente. Sperimento una particolare soddisfazione di essere riuscito a condurre a termine nella riferita maniera questo affare, sia perché è il primo caso che io conosca della nomina di un amministratore apostolico nella Spagna ove, per le ben note dottrine regalistiche, non si volle mai permettere l'immediata ingerenza della Santa Sede nelle diocesi, sia perché la nomina fu fatta senza veruna dipendenza dal governo e con quei soli confidenziali accordi da cui non potevasi prescindere per la dotazione che esso si obbliga a pagare, sia finalmente per la speranza che ho di poter far valere questo fatto nelle trattative che presto mi propongo intraprendere per escludere la proposta della terna al governo e la presentazione di questo alla Santa Sede nella deputazione dei vescovi ausiliarî.

APÉNDICE 23

Despacho nº. 165 de Simeoni a Antonelli

Comunica el fallecimiento del obispo de Tuy, Ramón García Antón.
ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 125-126* (original).
ASV *AN Madrid 475, tít. V, rúbr. I, sec. II, nº. 8* (minuta).

Madrid, 12 abril 1876.

Ieri l'altro cessò di vivere monsignor Raimondo Garcia y Anton, vescovo di Tuy, ottimo prelato che amministrò per oltre dieci anni quella diocesi. Nei giorni precedenti alla sua morte, avendo appreso la sua grave infermità, i deputati di quella provincia che trovansi presentemente in Madrid per assistere alle cortes, si riunirono per deliberare sopra il successore da darsi al defunto prelato e proporlo al governo.

Essendo ciò venuto a mia notizia, mi diedi premura di rendere avvertito il signor Martin Herrera, ministro di grazia e giustizia pregandolo di non prendere alcun impegno senza prima notificarmi il candidato che i detti deputati fossero per proporgli.

Ho saputo dipoi che realmente la proposta venne fatta al lodato signor ministro, ma non conosco finora la persona indicatagli. Intanto appena ebbi certa notizia della morte di monsignor Garcia fui sollecito di fargli tenere il nome di uno de' soggetti compresi nella lista consegnatami dall'eminenza vostra e qualora il governo si ricusasse ad accettarlo, mi adoprerò che la scelta cada sopra altro ecclesiastico fornito di tutte le doti richieste dalla episcopale dignità e mi farò un dovere di farne relazione prima che abbia luogo la reale presentazione. Sto ugualmente occupandomi dei

soggetti da nominarsi pel priorato del «Coto redondo» degli ordini militari e per la diocesi di Tenerife che secondo gli accordi presi dev'essere ristabilita.

APÉNDICE 24

Despacho nº. 173 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre la presentación gubernativa del canónico de Cuenca, Juan María Valero Nacarino, para obispo de Tuy.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 127-128* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 6* (minuta).

Mardid, 30 abril 1876.

Facendo seguito al precedente mio dispaccio n. 165 in data 12 corrente, mi dò premura di parteciparle che il ministro di grazia e giustizia mi ha diretto ieri un biglietto in cui mi previene che il governo desidera proporre a Sua Maestà il re per vescovo di Tuy don Giovanni M. Valero, canonico lettorale della cattedrale di Cuenca, e mi domanda se io approvo la scelta di questo candidato. Sebbene io abbia prevenuto confidenzialmente il ministro d'aver notizie favorevoli dell'ecclesiastico propostomi, tuttavia mi occorre l'autorizzazione del Santo Padre per definitivamente accettarlo; ed è perciò che ricorro a vostra eminenza pregandola ad impetrarmela, come pure l'altra per poter procedere alla compilazione del relativo processo canonico.

Il designato per la vacante diocesi di Tuy è precisamente il candidato dei deputati di quella provincia, il nome del quale io ignorava nel momento in cui scriveva il succitato mio foglio; ma appena giunse a mia notizia, non tardai a dirigermi a monsignor vescovo di Compostella che per molti anni, prima della sua traslazione, aveva governato quella diocesi, con preghiera di comunicarmi quanto sapesse sul conto dell'ecclesiastico in discorso. Le informazioni ricevute sono eccellenti e perché vostra eminenza possa conoscerle con precisione mi permetto di qui accluderle copia della risposta del lodato arcivescovo, aggiungendole che anche l'attuale vescovo di Cuenca me le ha confermato a viva voce con grandissimi elogi, e mentre ne applaudiva la scelta non poteva a meno di contristarsi per la perdita che andava a fare nel virtuosissimo rettore del suo seminario. La prego di sollecito riscontro.

APÉNDICE 25

Despacho nº. 182 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre las gestiones del gobierno para que sean trasladados al arzobispado de Sevilla los obispos de Orihuela y Córdoba y expone

las razones que impiden el traslado del primero, Pedro Cubero, y desaconsejan de momento la candidatura del segundo, fray Zeferino Gonzalez.

ASV *SS 249 (1876) 1°, ff. 150-153* (original).
ASV *AN Madrid 467, VI, 66* (minuta).

Mardid, 18 mayo 1876.

Il doloroso ed imprevisto accidente della morte dell'eminentissimo cardinal De la Lastra y Cuesta, cagionatagli a quanto pare da uno stravaso al cuore, ha lasciato nella vedovanza la importante sede metropolitana di Siviglia. Il nuovo vicario capitolare testé eletto è il signor canonico Mauri, dignità del capitolo e già vicario generale del defunto arcivescovo, persona di sani principî, ma di carattere assai debole.

In vista per tanto dei particolari ed urgenti bisogni di questa diocesi e delle influenze sinistre che sogliono quasi sempre interporsi presso il governo in favore dell'uno o dell'altro soggetto, mi recai tosto dal signor ministro di grazia e giustizia, persona molto pieghevole alle ultime pressioni, coll'intendimento d'impedire la proposta di alcuni candidati che già andavano in voga ed invitarlo a voler prescindere dagl'impegni mirando unicamente al miglior bene di quella Chiesa mediante la scelta d'un prelato fornito di tutte le qualità convenienti.

A tal d'uopo gli feci presente la grande importanza della metropolitana di Siviglia, la quale a buon diritto si ritiene per la seconda sede del regno, doversi anche tener conto delle speciali necessità di quella vasta diocesi, epperò sembrarmi indispensabile che si facesse cadere la scelta sopra alcuno dei metropoitani più distinti dell'episcopato spagnuolo, il quale non fosse molto inoltrato negli anni ed insieme in riguardo delle sue qualità e dei suoi meriti non potesse porgere agli altri prelati giusto motivo di lagnanze. Il signor ministro nulla mi rispose in proposito, ma tenendosi sempre sulle generali mi promise che inanzi di procedere alla nomina me ne avrebbe tenuto parola e che frattanto vi penserebbe.

Ora mi viene confermato ciò che io temendo da principio erami proposto di evitare, vale a dire che le più pressanti premure presso il governo sono dirette in favore del vescovo di Orihuela il quale, godendo già delle simpatie del medesimo, presenta tutta la probabilità di riuscirvi. Non esito di affermare che tale nomina, secondo il mio coscienzioso parere, sarebbe sotto ogni rapporto deplorevole e però si dovrebbe escludere assolutamente. Per rendere poi a vostra eminenza manifeste le giuste ragioni di questo mio giudizio, mi trovo nella disgustosa necessità di intrettenerla alquanto sopra un delicatissimo argomento e parlarle con tutta la fiducia che m'ispira l'alta sua prudenza e con quella franchezza che in pari tempo si addice al mio ministero.

Monsignor Pietro Cubero, vescovo di Orhihuela, è un prelato che ha fatto parlare molto di sé e viene generalmente considerato come un'eccezione tra i degnissimi suoi colleghi nell'episcopato. Comunque, fornito di sufficiente ingegno, non è stato mai uomo di studio e di scienza, e ciò che più lo pregiudica nella comune opinione è la leggerezza di carattere, di cui non mancano continue prove alle persone che lo avvicinano. L'anno scorso, poco dopo il mio arrivo in questa capitale, ebbi una lettera

direttami dalla sorella di lui, la quale m'invitava a porre rimedio allo scandalo che stava dando suo fratello convivendo nell'episcopio con una certa signora e mandando denaro al suo paese natìo ad alcuni che diceva essa figli naturali dello stesso suo fratello avuti innanzi della promozione all'episcopato. In questa nunziatura poi esisteva un'antecedente denunzia fatta da altra persona per suggerimento del confessore, nella quale si confermava la scandalosa connivenza sovraindicata e si accennava inoltre all'indebita appropriazione dei fondi destinati al riparo delle chiese che avrebbe fatto lo stesso prelato a suo esclusivo vantaggio.

Vivamente penetrato dalla gravità di tali denunzie, mi rivolsi con tutta riservatezza all'eminentissimo arcivescovo di Valenza, che è il metropolitano di Orihuela, comunicandogli riservatamente le lettere ricevute, con preghiera di sapermi dire ciò che egli opinasse rispetto alle medesime. Quel porporato si limitò a respondermi che molto si era detto e molto anche egli avea udito a carico del vescovo di Orihuela. Avendolo in seguito pregato con altra mia riservatissima a volermi dare delle indicazioni più esplicite ed esatte, mi rispose che tale argomento, dietro le indagini da lui fatte, lungi dall'essere tranquillizzanti, riusciva per molti riguardi rincrescevole, ma che egli non avrebbe potuto mettere in iscritto quei particolari ragguagli da me richiestigli, dichiarando di non poterlo fare altrementi che a voce.

Feci anche delle pratiche presso altra persona di mia fiducia per attingere da Orihuela notizie veridiche sul conto del prelato, e queste furono che egli aveva veramente avuta intima familiarità con una signora la quale s'intrometteva in tutti gli affari che lo riguardavano, e quantunque questa fosse già defunta, non si era cancellata nel popolo la memoria di quanto era passato per l'addietro. D'altra parte mi è stato anche riferito che il prelato in discorso aveva conbinato un matrimonio tra una figlia della indicata signora ed un suo proprio nipote, fondandosi nella lusinga di ottenere in vantaggio di questo una vistosa eredità, ma che, ciò non ostante, è rimasto defraudato della concepita esperanza.

Quello che poi è a tutti noto e tutti del pari mi confermano è che il vescovo di Orihuela, menando una vita disoccupata, non si presta come dovrebbe in pro del clero e dei fedeli della sua diocesi, e ciò che è anche peggio, si mostra ne' suoi discorsi alquanto imbevuto delle idee moderne di liberalismo. Su tutto questo motivo poi si fonda la particolare benevolenza che egli gode presso il governo e presso il partito liberale.

Nei miei antecedenti fogli nn. 138 e 145 ebbi occasione di porgerne a vostra eminenza qualche indizio, dandole ragguaglio della circolare emanata da lui a proposito delle elezioni politiche, la quale fu tanto applaudita dalla stampa ministeriale e gli procacciò l'onore di sedere nel senato; come anche delle idee dallo stesso manifestate alquanto favorevoli alla tolleranza religiosa.

Il medesimo si è esternato non è guari ad una persona rispettabile, palesandole le sue particolari opinioni contrarie al dominio temporale della Santa Sede e viene porgendo ragione di temere che nella prossima discussione del senato sopra la base 11ª sia per comettere qualche imprudenza, ciò che mi adoprerò per quanto posso di impedire.

In considerazione di così gravi motivi son deciso per ciò che a me spetta di rigettare onninamente qualunque proposta sarebbe per farmi il ministro di grazia e giustizia per la traslazione del vescovo di Orihuela alla sede di Siviglia, e prevedendo che potrebbe insistere fino al punto di spingere costì le pratiche per mezzo di cotesta

ambasciata spagnuola, mi son creduto in dovere di rassegnare a vostra eminenza le ragioni della opposizione mia.

In pari tempo non debbo tacerle che per la medisima sede di Siviglia si vengono facendo delle premure in favore del padre Zefirino Gonzalez, dei predicatori, preconizzato testé alla Chiesa di Córdova, ed a quanto pare tale nomina incontrerebbe il gradimento del singnor Canovas. Benché nulla abbia a dire contro tal soggetto che come filosofo gode grande riputazione nella Spagna, e nell'inevitabile alternativa sarebbe stato preferibile al vescovo di Orihuela, pure credo opportuno farle osservare che egli è ancora di fresca età ed appena sono sette mesi che ha preso possesso della diocesi di Córdova, e che quindi il preferirlo a tanti altri degnissimi prelati e molto più anziani di lui, potrebbe cagionare non lieve ammirazione e disgusto nell'episcopato spaguolo.

Mi riservo di dare in seguito a vostra eminenza il dovuto ragguaglio delle pratiche che vado facendo in proposito.

APÉNDICE 26

Despacho nº. 189 de Simeoni a Antonelli

Trasmite el proceso canónico de Juan María Valero Nacarino presentado para el obispado de Tuy.

ASV *SS 249 (1876) 5º, ff. 110-110v* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 6* (minuta).

Mardid, 26 mayo 1876.

Appena mi giunse il telegramma che l'eminenza vostra si compiacque inviarmi l'8 del corrente col quale mi accordava l'autorizzazione, richiesta col mio ossequioso foglio dei 30 del mese precedente n. 173, di poter compilare il processo canonico a favore del sacerdote don Giovanni M. Valero per la vacante Chiesa di Tuy, fui sollecito di accettare la reale presentazione e d'iniziare senz'altro gli atti occorrenti in questa nunziatura.

Ieri l'altro fu terminato il detto processo che immediatamente rimisi al ministro di grazia e giustizia con preghiera d'inoltrarlo a codesta ambasciata spagnuola presso la Santa Sede a mezzo della staffetta ministeriale che partì ieri da Madrid.

Adempio pertanto al dovere di renderne avvertita l'eminenza vostra.

APÉNDICE 27

Despacho n°. 197 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre las negociaciones mantenidas con el ministro de Gracia y Justicia para cubrir la sede metropolitana de Sevilla.

ASV *SS 249 (1876) 1°, ff. 198-200v* (original).

ASV *AN Madrid 473, tit. III, rúbr. I, sec. X* (minuta).

Mardid, 16 junio 1876.

Pochi giorni dopo aver inoltrato a vostra eminenza il mio rapporto dei 18 maggio scorso n. 182, essendomi recato a vedere il signor Martin Herrera, ministro di grazia e giustizia, mi tenne egli proposito della provvista della vacante sede di Siviglia e mi accennò, come mi attendeva, ad un progetto del signor Canovas, presidente del consiglio, tendente a promuovervi monsignor Cubero, vescovo di Orihuela. Feci tosto sentire al ministro che siccome era a certo che la Santa Sede non seconderebbe siffatto progetto, era necessario di pensare ad altro; ed insistendo nell'idea precedentemente indicatagli soggiunsi che la scelta potrebbe cadere in uno dei metropolitani, quale sarebbe per esempio monsignor Yusto arcivescovo di Burgos, il quale alla scienza ed attività unirebbe l'età non molto avanzata, condizione che deve aversi molto in considerazione per quella diocesi, la quale trovasi in uno stato poco soddisfacente, principalmente perché vi furono trasferiti prelati già provetti e stanchi nel ministero pastorale.

Occupato com'è e tutt'inteso il gabinetto nei dibattimenti parlamentari, non mi si è fatta ulteriore indicazione su questo argomento, del quale peraltro credo opportuno aggiungere a vostra eminenza una notizia accennata in questi ultimi giorni da qualche periodico ministeriale. Riferivasi essa al divisamento concepito dal governo di proporre alla Santa Sede la promozione di monsignor Benavides, patriarca delle Indie, alla metropolitana di Siviglia e al trasferimento del vescovo di Orihuela al patriarcato. Nel riferire a lei siffatto progetto che sembra prendere qualche consistenza, mi permetto farle osservare che a mio subordinato avviso la vasta e importantissima diocesi di Siviglia richiederebbe un prelato di minore età e di maggiore energia.

Mi si dice che il prenominato monsignor Benavides nell'abbandonare l'anno scorso la sua diocesi di Siguenza la lasciò in uno stato assai irregolare, in guisa che il successore monsignor Salazar trovasi in penosa ed affliggentissima situazione. Non avendo però in proposito più particolari e sicure notizie, mi propongo chiamare a Madrid quel prelato, che può recarvisi in meno di quattro ore, affine di esserne bene informato e rassegnarne quindi esatta relazione a vostra eminenza.

Aggiungerò ancora altro riflesso che sembrami meritare speciale considerazione ed è che il sullodato patriarca è di un carattere molto arrendevole e ligio al governo, e siccome la Santa Sede fu solita promuovere gli arcivescovi di Siviglia alla sacra porpora e Sua Maestà il re non tarderà a domandare quest'onore pel novello arcivescovo, non potrebbe evitarsi di avere nel sacro collegio un eminentissimo che nelle difficili attuali circostanze propenda a favorire le viste ed esigenze governative.

Che se il Santo Padre giudicasse opportuno che io insistessi perché alla sede di Siviglia sia trasferito uno degli attuali metropolitani, sembrami non inutile di dar qualche cenno sopra ciascuno di essi.

Senza dubbio il più degno e meritevole è monsignor Manuele Garcia Gil, domenicano, nominato vescovo di Badajoz nel 1854 e trasferito alla sede arcivescovile di Saragozza nel 1858, prelato che riscuote la stima di tutti pel suo zelo e per la sua scienza e meritevole a preferenza di tutti della dignità cardinalizia. Una sola ragione credo io impedirebbe il suo trasferimento a Siviglia, il quale non sarebbe forse nemmeno a lui gradito ed è la sua grave età di 74 anni, ed una sordía, sebbene non totale, che lo molesta da alcuni anni.

Altro metropolitano che per la scienza e lo zelo occuperebbe il secondo posto di preferenza è monsignor Paya, nominato vescovo di Cuenca nel 1858 e promosso nel 1874 alla sede metropolitana di san Giacomo di Compostella, il quale si distinse nel concilio Vaticano. Trovasi egli nell'età di 65 anni e conserva vigore e robustezza. Di questo ancora dubiterei se fosse per gradire il trasferimento alla sede di Siviglia, attesa l'alta categoria di quella che sta attualmente occupando.

Monsignor Monzon, preconizzato nel 1862 alla sede arcivescovile di Santo Domingo e trasferito nel 1866 alla metropolitana di Granata, è un prelato zelante ed istruito; di buona età, non contando più di 56 anni, ma pel suo carattere alquanto duro non sarebbe gradito al clero ed alla popolazione di quell'archidiocesi di Andalusia, né il governo accederebbe a siffatto trasferimento.

L'attuale arcivescovo di Tarragona, monsignor Bonet, è un prelato anch'esso animato da zelo e dotato di sufficiente istruzione. Nel 1862 fu promosso alla diocesi di Gerona e nel concistoro di settembre dell'anno scorso fu trasferito alla metropolitana di Tarragona. Per la sua età piuttosto avanzata di 68 anni e per le sue personali condizioni parmi che non sarebbe conveniente di trasferirlo a quella di Siviglia.

Non restano che i due metropolitani di Valladolid e di Burgos, nominati ambedue vescovi nel 1857, l'uno alla diocesi di Avila, l'altro a quella di Salamanca. Questo ultimo, monsignor Yusto, nel settembre 1867 fu trasferito alla sede arcivescovile di Burgos e trovasi nell'età di 62 anni; prelato rispettabile, come accennai di sopra.

Rispettabile anche monsignor Blanco, dell'ordine de' predicatori, ma oltre che fu trasferito da soli tre mesi alla metropolitana di Valladolid, sembrami alquanto stanco delle cure pastorali, ciò che deduco eziandio dall'aver lasciata la sua antica diocesi di Avila senza essere in gran parte visitata.

Dopo ciò non restami che implorare su questo argomento le superiori istruzioni dell'eminenza vostra.

APÉNDICE 28

Despacho nº. 198 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre la ejecución del breve pontificio con el que es nombrado obispo titular de Claudiópolis el administrador apostólico de Ceuta, Ildefonso Infante Macías.

425

ASV *SS 249 (1877) 3°, ff. 106-107* (original).
ASV *AN Madrid 474, tít. IV, rúbr. I, sec. II, n°. 14* (minuta).

Madrid, 22 junio 1876.

Col presente ossequioso rapporto vengo a dar conto all'eminenza vostra del modo onde procurai fosse eseguito senza l'abusivo «exequatur» regio il Breve pontificio da lei rimessomi col venerato dispaccio dei 24 maggio prossimo passato n. 18587 col quale il Santo Padre si degnava nominare vescovo di Claudiopoli 'in partibus infidelium' il sacerdote don Ildefonso Infante, amministratore apostolico di Ceuta.

Giuntomi l'anzidetto Breve mi affrettai a partecipare al signor ministro di grazia e giustizia, senza indicargli di essere lo stesso Breve in mie mani, che sua Santità, secondando il desiderio di Sua Maestà il re si era degnata promuovere il menzionato ecclesiastico alla dignità episcopale col titolo della predetta Chiesa «in partibus infidelium» (allegato n. 1).

Quindi *brevi manu* consegnai il Breve al segretario dell'amministratore apostolico che trovavasi in Madrid perché glielo rimettesse insinuandogli di domandare al governo il permesso, com'è costume nella Spagna, di allontanarsi da Ceuta e di trasferirsi a Cadice a fine di ricevere da quel prelato la episcopale consegrazione.

Eseguitosi ciò esattamente, e ricevutasi tale domanda dal ministro di grazia e giustizia, ingiunsi al suddetto segretario di esigerne la risposta, la quale fu data sotto il giorno 1° del corrente al novello vescovo, con uguale comunicazione al governatore militare di Ceuta, come l'eminenza vostra potrà scorgere nei due allegati nn. 2 e 3.

Compiutesi queste trattative e comunicazioni, feci intendere a monsignor Infante che accelerasse la sua consecrazione, la quale in effetto ebbe luogo nella cattedrale di Cadice il giorno 18 del corrente.

In questa maniera sembrami di aver raggiunto l'intento della nomina già fatta precedentemente dell'amministratore di Ceuta e della promozione del medesimo alla dignità episcopale senza assoggettare né l'una né l'altra all'abusivo pase regio, e con tali intelligenze prese col governo che non possa questo aver motivo alcuno di querela o reclamo contro la nunziatura.

APÉNDICE 29

Despacho n°. 199 de Simeoni a Antonelli

Noticias sobre la situación de la diócesis de Sigüenza.
ASV *SS 249 (1876) 1°, ff. 202-203* (original).

Mardid, 23 junio 1876.

Come avea già indicato a vostra eminenza nel mio ossequioso foglio dei 16 corrente n. 197 prendendo motivo dalla funzione che andavasi a celebrare in questa

chiesa parrocchiale di san Pietro per solennizzare il trigesimo anniversario dell'esaltazione del Santo Padre alla cattedra pontificia, invitai monsignor Salazar, vescovo di Siguenza, a recarsi in Madrid per celebrare la messa pontificale. Ebbi quindi l'opportunità di tenere con essolui due lunghe conferenze per conoscere lo stato in cui lasciò il suo predecessore quella diocesi.

Con sommo mio dispiacere ebbi a confermarmi nelle notizie che eranmi da altra parte pervenute. Dalla relazione fattami dal prelodato monsignor Salazar il seminario di Siguenza trovasi chiuso da oltre sette anni, laddove in altre diocesi, ad onta del funesto periodo rivoluzionario, si procurò di tenerlo aperto; non si predicarono in detta diocesi esercizî pel clero; non si eseguì in grandissima parte la visita pastorale essendovi alcune località i cui abitanti da oltre venticinque anni non videro la persona del proprio vescovo.

Oltracciò in questi ultimi anni, allorché al tempo della guerra civile le truppe occuparono l'antico palazzo episcopale, ove conservavasi l'archivio, fu questo lasciato in balìa dei soldati, i quali parte ne vendettero ai bottegai, parte ne bruciarono per accendere il fuoco.

Nella segretaria vescovile né un protocollo, né un indice, e mancano documenti interessanti. Non è minore il disordine rispetto all'amministrazione temporale.

Il novello prelato mi manifestò il suo gran dispiacere nell'aver trovato il deficit di somme considerevoli nella mensa episcopale, nel seminario e nelle rendite della Crociata, oltre la mancanza di una iscrizione di rendita consolidata appartenente ad una causa pia.

Deplora inoltre il prelodato monsignor Salazar qualche contratto fatto con evidente pregiudizio della Chiesa e l'impiego d'una vistosa somma di denaro nel fabbricare un nuovo seminario, che ora conviene abbandonare perché situato in luogo d'aria malsana, dove parecchi alunni morirono e pressoché tutti cadono infermi.

Sono queste le attuali condizioni della diocesi Siguntina, che ho creduto opportuno manifestare all'eminenza vostra allo scopo cui si riferiva il precitato mio rapporto dei 16 del corrente.

APÉNDICE 30

Carta de Simeoni a Antonelli

Noticias sobre el obispo de Ávila.
ASV *SS 249 (1876) 1°, ff. 219-220* (original).
ASV *AN Madrid 484, tít. XIV, rúbr. I. sec. I, n°. 25* (minuta).

Madrid, 18 julio 1876.

A compimento delle notizie antecedentemente comunicate all'eminenza vostra coi miei ossequiosi fogli nn. 202 e 204 intorno alla condotta testé seguita in senato da monsignor vescovo di Avila, mi reco oggi a doverosa premura significarle che il

detto prelato, dopo essersi ritirato a fine settembre per alquanti giorni agli esercizî spirituali, ha indirizzato al clero ed ai fedeli della sua diocesi una lettera pastorale di cui le rimetto il qui annesso esemplare.

Profittando dell'occasione che somministravagli la passata solennità del principe degli apostoli, il medesimo si apre ivi la via per togliere la pessima impressione prodotta dal discorso che inconsideratamente avea pronunziato nel senato sulla questione religiosa, dichiarando quali fossero state le sue veraci intenzioni ed uniformandosi in tutto alla lettera diretta nello scorso marzo dal Santo Padre all'eminentissimo cardinal Moreno.

In pari tempo ha egli fatto ritorno alla sua residenza, ove presentemente si trova, con proposito di non ritornare in senato.

Voglio sperare che tale atto, il quale riconoscevasi del tutto indispensabile, possa riconcigliargli gli animi già alienati dei suoi diocesani, ed anche riabilitarlo in certa guisa presso la comune opinione.

E ciò sarà tanto più facile ad ottenersi se lo stesso starà saldo, secondo che io non tralascio d'insinuargli, nel concepito divisamento di non frequentare per l'avvenire con prolungate dimore questa corte, e di attendere invece con maggiore assiduità e sollecitudine allo spirituale vantaggio di quelle popolazioni affidate al suo pastorale ministero.

APÉNDICE 31

Despacho nº. 213 de Simeoni a Antonelli

Comunica el fallecimiento del obispo de San Cristóbal de La Habana, Apolinar Serrano Díez.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 237-237v* (original).

ASV *AN Madrid 475, tít. V, rúbr. I, sec. II, nº. 1* (minuta).

Madrid, 26 julio 1876.

Sono dispiacentissimo di dover annunziare all'eminenza vostra la morte di monsignor Apollinare Serrano Diez, vescovo di San Cristoforo d'Avana. Pieno di vigore e robustezza, nell'età di soli 43 anni fu egli promosso a quella sede vescovile nel concistoro dei 23 settembre dell'anno scorso. Nei pochi mesi che governò la anzidetta diocesi, si guadagnò la simpatia e l'affetto dell'intera popolazione e delle autorità civili e militari non solamente per le sue belle maniere, ma eziandio e molto più per lo zelo apostolico con cui si faceva tutto a tutti.

E di questo zelo fu egli il vero martire, poiché datosi a predicare, a confessare ed a lavorare tutto il giorno a pro dei suoi diocesani in un clima estremamente caldo, senza ascoltare la voce di chi lo consigliava a moderarsi nelle soverchie fatiche che sosteneva, almeno finché passasse la stagione estiva, contrasse la infermità del vomito che in pochi giorni lo trasse al sepolcro.

La perdita che ha fatto quella diocesi tanto bisognosa di uno zelante pastore e dove il clero invece di edificare distrugge e scandalizza, è oltremodo grande e si rende assai difficile il trovare un successore che riunisca tutte le doti e le virtù del prelato defunto.

Ho già cominciato a trattarne col signor ministro d'oltremare e mi darò ogni premura onde non si ritardi di molto la presentazione di un degno ecclesiastico.

APÉNDICE 32

Despacho nº. 214 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre la ejecución del breve apostólico de erección canónica del priorato de las órdenes militares en Ciudad Real, sobre el nombramiento del obispo-prior, Victoriano Guisasola Fernández, sobre el candidato para el obispado de Teruel, Francisco de Paula Moreno, y sobre el estado de la diócesis de Tenerife.

ASV *SS 249 (1876) 2º, ff. 206-208v* (original).

ASV *AN Madrid 474, tít. IV, rúbr. II, sec. III, nº. 13* (minuta).

Madrid, 28 julio 1876.

Si è venuto finalmente al temine delle trattative per la erezione del priorato degli ordini militari. Giunto qui il Breve pontificio, il ministero de stato lo passò alla sezione incaricata della traduzione di lingue, dove restò lunghissimo tempo per essere voltato all'idioma castigliano, quindi fu rimesso per parere al consiglio de stato e da questo inoltrato al ministero di grazia e giustizia, che gli appose secondo il costume l'abusivo «exequatur regio» nella forma ordinaria.

L'eminentissimo arcivescovo di Toledo, cui fu consegnato circa la metà dello scorso mese, compilò il decreto esecutoriale che andrà presto a pubblicarsi e del quale rimetterà egli stesso copia all'eminenza vostra, se già non la rimise.

Mentre tanto si stava preparando per l'esecuzione del detto Breve, io mi adoperava presso il ministro di grazia e giustizia affinché contemporaneamente si facesse luogo alla nomina del vescovo priore, e tanto maggiori furono le mie insistenze quanto vivo ed eccessivo era l'impegno dei cavalieri dei mentovati ordini militari che si nominasse a vescovo priore uno degli ecclesiastici appartenenti agli ordini medesimi.

E siccome fra essi niuno v'ha che riunisca le doti necessarie per erigere e governare la nuova diocesi, e taluno che veniva designato dai cavalieri non era neppure degno d'esser insignito della dignità episcopale, io insistetti nel progetto già ideato con codesto signor ambasciatore spagnuolo presso la Santa Sede, allorché era ministro di grazia e giustizia, di trasferire al novello priorato monsignor Guisasola, vescovo di Teruel, per la cui traslazione ad altra diocesi erasi già degnata l'eminenza

vostra autorizzarmi col venerato foglio del 26 agosto passato anno n. 16028, e la scelta non poteva essere migliore in vista delle eccellenti qualità di quel prelato, il quale alla scienza ed alla virtù unisce altresì molta destrezza nel maneggio degli affari, dote tanto necessaria in un vescovo, ma assai più in quello che deve erigere e sistemare una nuova diocesi. Persuaso il ministro della opportunità del progetto, si decise a non attendere le sconsigliate esigenze dei cavalieri e fra giorni porterà alla firma di Sua Maestà il re il decreto di nomina di monsignor Guisasola.

E siccome colla traslazione di questo prelato al priorato del «coto redondo» resterà vacante la sede di Teruel, pregai il ministro a metterci d'accordo sul candidato da presentarsi al Santo Padre per tale risulta, chiudendo così l'adito a qualunque impegno dei senatori e deputati di quella provincia, e potei ottenere che l'ecclesiastico fosse uno compreso nella lista da lei consegnatami.

E' questi il sacerdote don Francesco di Paola Moreno, canonico lettorale della cattedrale di Cartagena o Murcia, sul quale, sebbene si fossero date già favorevoli informazioni dall'arcivescovo di Granata, volli nondimeno dimandarne altre più recenti all'attuale suo ordinario diocesano, che con lettera dei 10 marzo decorso mi diceva quanto segue: «Debbo manifestarle in coscienza che stimo degno di essere promosso alla dignità episcopale il sacerdote don Francesco di Paola Moreno, lettorale della mia cattedrale, pei suoi lunghi sevizî prestati alla Chiesa come parroco, come canonico lettorale, rettore e professore di questo seminario, e che a mio giudizio ha da fare il bene della diocesi cui Dio lo destinerà per la sua grande e buona dottrina, per la sua laboriosità e condotta irreprensibile.» In vista di sì buone informazioni spero che sua Santità sarà per approvar la promozione del Moreno alla surriferita diocesi di Teruel.

Resta ancora a provvedersi la diocesi di Tenerife, la quale, come vostra eminenza ben ricorda, deve ristabilirsi in conformità colle basi accordate per la erezione del «coto redondo». Ad onta che il ministro di grazia e giustizia non siasi mai negato ad eseguire il convenuto, tuttavia osservai sempre in lui il divisamento di differirne l'adempimento. Se non che in questi ultimi tempi mi manifestò il desiderio de veder promosso a quella sede alcuno de' canonici del capitolo della stessa Chiesa di Tenerife che conobbe e trattò in addietro durante il suo soggiorno di quattro mesi di rilegato in quell'isola.

Mi diedi premura d'interpellare in proposito l'ottimo vescovo di Canarias che ritiene quella diocesi in amministrazione e mi rispose che nessuno dei canonici di Tenerife va fornito delle qualità richieste per essere vescovo, ed invece egli si permetteva di proporre il sacerdote don Raffaele Monje, arcidiacono della sua cattedrale, che giudica meritevole della dignità episcopale.

Avea quasi indotto il signor Martin Herrera ad accettarlo, quando essendo andato a vederlo sulla fine della scorsa settimana, mi disse che era necessario inviare per vescovo a Tenerife un ecclesiastico il quale non abbia dimorato in quelle isole, perché sia meglio accolto e rispettato; e conveniva ben meditare sul soggetto da scegliersi. Onde, partendo egli fra giorni per la villeggiatura della Granja e quindi pei bagni, riserbò pel suo ritorno, che si verificherà alla metà di settembre, il trattare di tale nomina come anche di quella del novello arcivescovo di Siviglia.

Intanto, sebbene da quanto ho esposto sopra mi sembra che non possa incontrarsi difficoltà ad accettare la traslazione di monsignor Guisasola al priorato degli ordini militari e la presentazione del canonico Moreno per la diocesi di Teruel, tuttavia

prima d'imprendere i relativi processi canonici attenderò che l'eminenza vostra mi partecipi la superiore autorizzazione.

APÉNDICE 33

Despacho nº. 227 de Simeoni a Antonelli

Informes sobre el sacerdote Melchor Díez Serrano, candidato del gobierno para el obispado de Tenerife.

ASV *SS 249 (1876) 1º, ff. 273-274* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. X* (minuta).

Madrid, 8 septiembre 1876.

È molto tempo che vado facendo istanze al signor Martin Herrera, ministro di grazia e giustizia, perché si faccia luogo alla presentazione del vescovo di Tenerife e finalmente s'è deciso a propormi confidenzialmente alcuni soggetti fra i quali taluno ve n'era raccomandato caldamente dal presidente del consiglio de' ministri; ma non riunendo essi le qualità richieste per un virtuoso e zelante prelato diocesano, procurai d'escluderli, invitando il ministro a pensare a qualche altro ecclesiastico.

In effetto mi propose alcuni giorni indietro il sacerdote don Melchiorre Diez Serrano, canonico di Valladolid. Esercitò questi per varî anni l'officio di parroco nella diocesi di Palencia, con una condotta esemplarissima e con zelo singolare, assiduo al confessionale ed alla predicazione. Quando si trattò di nominare suo fratello don Apollinare alla diocesi di Habana, il cardinal Moreno mostrò molto impegno che fosse egli invece preferito credendolo molto più adatto a compiere le gravi incombenze di vescovo, perché di più matura età e di maggior pratica ed esperienza, e il medesimo porporato, avendolo io recentemente interpellato se credesse opportuna la nomina di lui a vescovo, mi rispose per iscritto dicendo che giudicava una tale nomina opportunissima.

Debbo peraltro aggiungere che avendo domandato notizie sullo stesso soggetto a monsignor Blanco, arcivescovo di Valladolid pria a voce, quindi per lettera quando dopo la morte del fratello don Apollinare si vociferava che sarebbe presentato don Melchiorre per la stessa sede Avanese, mi si espresse ne' seguenti termini: «Il signor Melchiorre Serrano, fratello del defunto, è un sacerdote esemplare, dedicato con assiduità al confessionale ed al pulpito pel quale ha molta facilità e fervore, e gode riputazione nella città. È dottore in sacra teologia, ed è stato parroco zelante per molti anni. Io lo stimo moltissimo e lo annovero tra i miei più attivi cooperatori nel ministero sacerdotale in questa diocesi, dalla quale mi dispiacerebbe assai si allontanasse. Peraltro non ha esercitato alcun incarico di governo ecclesiastico, eccettuato quello di parroco, e da questo a quello di vescovo e di vescovo dell'Habana, passa grande differenza. Già altra volta parlai a vostra eminenza di questo rispettabile soggetto coll'elogio che si merita, ma senza azzardarmi a raccomandarlo per vescovo».

Ieri poi avendo avuto occasione di vedere il novello vescovo di Segorbe, che conosce bene e conversò da vicino con don Melchiorre Serrano, lo ricercai del suo parere in proposito e mi disse che se egli restasse per qualche altro anno nel capitolo di Valladolid acquisterebbe maggior esperienza e pratica negli affari, ma che ciò non ostante, se per la diocesi dell'Habana avrebbe esitato alquanto ad approvare tale nomina, la ravvisava opportuna per quella di Tenerife.

Per ciò che spetta all'unica difficoltà opposta dall'arcivescovo di Valladolid, mi permetto osservare che anche il fratello di don Melchiorre non avea sostenuto alcun incarico di governo, anzi secondo l'avviso dell'eminentissimo Moreno avea minor pratica ed esperienza, e tuttavia ne' pochi mesi che occupò la sede di Habana mostrò una speciale attitudine a governarla.

Siccome il ministro di grazia e giustizia con suo biglietto mi fa calde istanze perché gli dica sollecitamente se la Santa Sede accetterebbe la presentazione del più volte ricordato Serrano per la diocesi di Tenerife, prego l'eminenza vostra a voler implorare in proposito l'oracolo del Santo Padre, e a darmi per telegrafo una sollecita risposta poiché una ulteriore dilazione potrebbe forse far decidere il governo a propormi altro soggetto non idoneo e inammissibile.

APÉNDICE 34

Despacho nº. 230 de Simeoni a Antonelli

Transmite los procesos canónicos para los nombramientos de los nuevos obispos prior de Ciudad Real, Victoriano Guisasola Rodríguez, y de Teruel, Francisco de Paula Moreno.

ASV *AN Madrid 473, tít. I, rúbr. I, sec. I, nº. 7* (minuta).

Madrid, 12 septiembre 1876.

Appena tornato dai bagni di Cestona, il primo mio pensiero fu di compilare i processi canonici di monsignor Guisasola, nominato vescovo priore degli ordini militari e del canonico Moreno presentato per la diocesi di Teruel che risulta vacante per la traslazione del lodato monsignor Guisasola alla Chiesa di Dora «in partibus infidelium». Se questo ministero di stato spedirà, come spero, colla staffetta ministeriale che partirà oggi, i due anzidetti processi giungeranno essi in tempo pel prossimo concistoro.

Mi permetterà ora l'eminenza vostra di richiamare la sua attenzione sopra una osservazione fattami dallo stesso monsignor Guisasola. Essendo il capitolo di Teruel composto di canonici poco abili, meno uno, al governo della diocesi, e regnando fra essi la discordia, quel prelato prevede con certo fondamento, che dichiarandosi la vacanza della sede per la sua traslazione alla annunciata Chiesa di Dora, la elezione del vicario capitolare andrà a verificarsi in taluno dei canonici che comprometterebbe la tranquillità e il buon andamento dell'amministrazione ecclesiastica della diocesi.

Pertanto a fine d'impedire questo gravissimo inconveniente mi pregava d'implorare dal Santo Padre che anche dopo la sua preconizzazione in concistoro al priorato degli ordini militari fosse autorizzato a ritener la amministrazione della medesima diocesi di Teruel fino a tanto che ne prenderà possesso il suo successore. Un tale provvedimento se sarebbe efficace a scongiurare il temuto inconveniente, potrebbe peraltro a mio avviso cagionare un grave disgusto in quel capitolo, e forse ancora qualche scandalo. Sembrami pertanto che si raggiungerebbe lo stesso scopo per mezzo di altra provvidenza, di cui i canonici di Teruel non potrebbero querelarsi.

L'eminenza vostra ben conosce che secondo l'accordo fatto con questo governo, del quale le diedi piena contezza col mio rapporto dei 21 dicembre ultimo n. 111, il vescovo trasferito non cessa dall'esercizio della giurisdizione nella sua diocesi, né per conseguenza può dichiararne la vacanza della sede che occupa fino a tanto che non riceve per mezzo del nunzio il decreto concistoriale e la simultanea partecipazione del governo della sua traslazione ad altra sede pubblicata dal Santo Padre in concistoro.

Ciò posto se Sua Santità mi autorizzasse a ritenere presso di me, e a ritardare (presi gli opportuni accordi col governo) la trasmissione dell'anzidetto decreto concistoriale a monsignor Guisasola fino a tanto che il nuovo vescovo di Teruel, ricevute le Bolle, sia in grado di prendere possesso di quella diocesi, si eviterebbe in tal modo la vacanza della diocesi e la conseguente elezione del vicario capitolare.

D'altronde ritardando il rimentovato Guisasola a prender possesso del priorato non ne risentirebbe questo alcun danno, poiché nella Bolla pontificia, onde fu eretto, si stabilisce che l'arcivescovo di Toledo ne terrà l'amministrazione fino al momento che il vescovo priore ne avrà preso possesso.

Qualora questo mio subordinato divisamento meritasse la superiore approvazione di vostra eminenza, la pregherei a volermelo indicare con qualche sollecitudine perché io possa intendermi in proposito col ministro di grazia e giustizia prima che qui giunga la notizia officiale della preconizzazione concistoriale dei due surriferiti prelati.

APÉNDICE 35

Despacho nº. 232 de Simeoni a Antonelli

Sobre el traslado del obispo de Vitoria, Diego Mariano Alguacil y Gómez, a Cartagena, y del obispo de Cuenca, Sebastián Herrero y Espinosa de los Monteros, a Vitoria.

ASV *SS 249 (1876) 2°, ff. 2-4* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. X* (minuta).

Madrid, 27 setembre 1876.

Fin dal mese di giugno dell'anno scorso ebbi a manifestare a vostra eminenza le ragioni per le quali monsignor Diego Maria Alguacil, vescovo di Vittoria, implorava

dal Santo Padre di essere trasferito ad altra sede, ed ella col suo venerato dispaccio del seguente mese si compiacque indicarmi che Sua Santità avendole trovate attendibili degnavasi autorizzarmi a consentire a siffatta traslazione.

Furono offerte al prelodato vescovo le diocesi allora vacanti di Segovia e Segorbe, e dipoi anche quella di Teruel, ma nessuna di esse fin di suo gradimento a motivo del clima piuttosto freddo. Ora avendo cessato di vivere il 15 del corrente mese monsignor Francesco Landeira y Sevilla, vescovo di Cartagena, il ridetto monsignor Alguacil ha fatto istanze per esservi trasferito, ed il ministro di grazia e giustizia Martin Herrera si è affrettato manifestarmi confidenzialmente che andrebbe presto a presentarlo per quella sede vacante, alla cui proposta ho io aderito in virtù dell'anzidetta autorizzazione benignamente accordatami da Sua Santità. Il reale governo si è determinato con piacere a questo trasferimento non solamente per far cosa gradita al prelato di Vittoria, ma anche nell'intendimento di provvedere la dicesi che egli abbandona, colla nomina d'un prelato energico, il quale nelle attuali circostanze delle provincie basche possa sostenere il governo nell'attuazione della legge testé sanzionata dell'abolizione «de los fueros»; il governo medesimo è in qualche apprensione di forte commozione delle menzionate province, e teme che colà ove fu il centro del carlismo e il teatro della guerra possa avvenire qualche sollevamento e per tenere a bada quel clero nella sua totalità addetto alla causa di don Carlo desidera che la diocesi sia governata da un prelato addetto alla regnante dinastia qual'è appunto monsignor Herrero, attuale vescovo di Cuenca, che vorrebbe ora presentare per successore di monsignor Alguacil.

Altro scopo che si propone il governo con tale trasferimento sembra esser quello di procurare col mezzo di un prelato andaluso cambiare il clero basquense della diocesi di Vittoria sostituendogli un personale ecclesiastico di Andalusia, divisamento ad opinione di tutti inconveniente e pericoloso.

Il ministro di grazia e giustizia venne ieri a vedermi e con molto impegno ed urgenza m'interessava ad accettare questo nuovo trasferimento. Gli risposi senza esitare che monsignor Herrero da soli dieci mesi governava la sede vescovile di Cuenca e che tali frequenti cambiamenti sono di non lieve pregiudizio alle diocesi; e che non aveva io facoltà di accettare traslazioni e presentazioni di vescovi senza esserne nei singoli casi autorizzato dal Santo Padre. Voleva egli tuttavia dar corso all'atto di presentazione attendendo dipoi la risposta che si darebbe dalla Santa Sede. Ma mi riuscì di dissuaderlo per non esporre Sua Maestà il re alla spiacevole eventualità di un rifiuto del Santo Padre qualora non piacesse a sua Santità che monsignor Herrero abbandonasse la sua sede di Cuenca.

A tale riflesso il signor Herrera mi pregò caldamente di scrivere senza ritardo a vostra eminenza su tale argomento e gli promisi che l'avrei fatto quest'oggi. Tornando ora alla persona del signor Herrero, già col mio rapporto dei 10 luglio del passato anno n. 36, allorché fu egli promosso alla Chiesa di Cuenca, indicava a vostra eminenza che era uno dei soggetti designati nella nota da lui consegnatami come degni della dignità episcopale, e che si distingue per la sua virtù e scienza.

Avendo poi avuto occasione di trattarlo più volte, ho dovuto scorgere in lui zelo, attività e sentimenti di devozione verso la Santa Sede. Alcuni cenni biografici del medesimo si danno sotto il n. 37 di un quaderno che si conserva nella segreteria degli affari ecclesiastici straordanarî.

Peraltro è egli, come accennai, nativo di Andalusia, e il genio scherzevole

andaluso non è troppo gradito nelle province basche, i cui abitanti sono piuttosto amanti della serietà, colla quale osservazione peraltro non intendo affermare che egli manchi a quei riguardi che gli impone la dignità ond'è rivestito. Ora mi permetto osservare che codesto signor ambasciatore è anch'egli andaluso, al quale perciò non sarebbe conveniente indicare l'accennata osservazione.

Non sarebbe difficile trovare un ecclesiastico degno ed idoneo senza cagionare la vacanza della sede di Cuenca; ma è al contrario difficile il mettersi d'accordo col governo, il quale vuol declinare dai migliori soggetti qualificandoli di carlisti o nemici del governo.

Dopo tutto ciò non mi resta altro che pregare l'eminenza vostra a volermi manifestare se il Santo Padre si degni ammettere l'ideato trasferimento del vescovo di Cuenca alla sede di Vittoria.

APÉNDICE 36

Despacho nº. 240 de Simeoni a Antonelli

Sobre el decreto consistorial relativo al traslado del obispo de Teruel a la sede titular de Dora.

ASV *SS 249 (1876) 2º, ff. 213-214v* (original).

ASV *AN Madrid 473, tít. III, rúbr. I, sec. I, nº. 7, a* (minuta).

Madrid, 13 octubre 1876.

In seno all'ossequiato dispaccio dell'eminenza vostra dei 3 corrente n. 19795 mi giunse il decreto concistoriale sul trasferimento di monsignor Guisasola, vescovo di Teruel, alla Chiesa di Dora «in partibus infidelium», annessa perpetuamente al nuovo priorato degli ordini militari. Con riguardo al medesimo decreto mi permetterà l'eminenza vostra di far subordinatamente qualche osservazione.

E primieramente debbo ricordare come fin dal secolo passato nelle promozioni degli ecclesiastici agli estinti priorati di Uclés e di san Marco spettanti ai suddetti ordini militari fu solito il governo nei relativi officî non solamente esprimere che Sua Maestà il re nominava a quei priorati, ma inoltre che presentava i priori per una Chiesa «in partibus infidelium». Or nelle trattative col ministro di grazia e giustizia per la nomina del nuovo priore di Ciudad Real mi adoperai efficacemente per persuaderlo che siffatto procedimento era del tutto irregolare e anticanonico; giacché se il sovrano di Spagna nella qualifica di gran maestro godeva per privilegio apostolico di diritto di nomina dei priori, come nella recente Bolla «Ad apostolicam», gli fu altresì accordato pel nuovo ed unico priore di Ciudad Real, in niuna maniera peraltro poteva competergli il diritto di presentare ad una Chiesa «in pribus infidelium».

In seguito di ripetute insistenze potei conseguire che nella comunicazione officiale da passarsi a questa nunziatura non si facesse affatto menzione della presentazione alla Chiesa di Dora, ma unicamente della nomina al priorato con

preghiera al Santo Padre di conferire al novello priore, giusta il convenuto, il carattere vescovile col titolo della ridetta Chiesa di Dora, siccome l'eminenza vostra potrà scorgere nell'unita copia della precitata comunicazione.

Egualmente nel proemio del processo canonico compilato in questa nunziatura pel trasferimento del sunnominato vescovo di Teruel si ebbe la cura di non accennare affatto alla regia presentazione. Or nel decreto concistoriale trasmessomi viene espressamente indicato che sua Maestà presentò il nuovo priore per la Chiesa di Dora, ciò che a mio avviso dovrebbe in esso decreto onninamente sopprimersi regolandone il tenore in conformità ai termini del relativo processo canonico.

Non conosco poi se nella comunicazione data contemporaneamente a codesto signor ambasciatore siensi usate le medesime espressioni del più volte ricordato decreto, riguardo al quale mi occorre anche avvertire non essere esatto ciò che dicesi nella intestazione en el suo primo paragrafo, cioè a dire che il priorato è annesso alla Chiesa di Dora, mentre al contrario questa è annessa al priorato siccome chiaramente dicesi nella succitata Bolla di erezione.

Dopo ciò mi permetto rimettere qui unito il decreto originale affinché, se così piace a vostra eminenza, sia modificato nel senso sovraindicato, e mi si respinga colla maggior possibile sollecitudine per comunicarlo a suo tempo al prelato di Teruel.

APÉNDICE 37

Despacho nº. 246 de Simeoni a Antonelli

Informa sobre el real decreto relativo a la creación de la comisión encargada de preparar la nueva circunscripción de diócesis.

ASV *SS 249 (1876) 2º, ff. 234-237* (original).

ASV *AN Madrid 475, tít. V, rúbr. I, sec. V, nº. 1* (minuta).

Madrid, 25 octubre 1876.

Usando dell'autorizzazione che l'eminenza vostra si compiacque concedermi col venerato dispaccio dei 19 gennaio corrente anno n. 17421, ed in conformità alle istruzioni quivi tracciatemi, fui sollecito di adoperarmi presso il signor Herrera, ministro di grazia e giustizia, perché si procedesse alla creazione di una commissione mista che preparasse gli opportuni lavori per la nuova circoscrizione della diocesi della penisola.

Sebbene con notevole ritardo ho finalmente conseguito che le promesse fattemi più volte dal detto ministro abbiano avuto il loro compimento mediante il real decreto pubblicato nella Gazzetta officiale dei 20 di questo mese, del quale unisco copia. La commissione come lei apprenderà dal medesimo decreto è composta del presidente, di quattro membri e di un segretario. L'assessore della nunziatura don Emmanuele Rodriguez, che già apparteneva all'antica commissione del 1868, e l'uditore del tribunale della Rota don Dionisio Gonzalez de Mendoza, furono da me

proposti essendo persone istruite, intelligenti e di cui può aversi piene fiducia.

Per parte poi del governo furono prescelti il signor Pio de la Sota, decorato recentemente dal Santo Padre del titolo di conte de la Lastra, soggetto ben noto all'eminenza vostra, e il signor Ibáñez, direttore di questo istituto geografico e statistico, nel quale ramo è ritenuto nella Spagna per una notabilità e mi si dice essere uomo savio e di molta rettitudine. Io avea concepito il divisamento di far nominare a presidente della commissione l'eminentissimo arcivescovo di Toledo, anche nell'intento di avere la maggioranza a favore della nunziatura, la quale potrebbe colla dovuta prudenza dare qualche direzione alle determinazioni della commissione medesima, ed in questo senso erami adoperato col signor Herrera, il quale aveami fatte concepire buone speranze, ma dipoi cambiò egli parere e col fine di contentare qualcuno del partito di opposizione volle affidarne la presidenza al signor Aurioles, costituzionale sebbene non dei più esaltati e turbolenti, come mi fu indicato dallo stesso ministro.

Resta ora a desiderarsi che il governo non voglia esercitare sulla commissione la sua influenza perché vengano proposte misure tendenti sia a diminuire il numero delle diocesi, sia a regolare la nuova circoscrizione secondo i confini delle provincie civili e dei dipartimenti giudiziarî dello stato col fine di unificare e non ristabilire più il foro ecclesiastico, sia infine ad impedire la erezione della sede vescovile in Madrid.

Per mia parte non mancherò di far intendere ai due sunnominati ecclesiastici, come pure al signor conte de la Lastra che nei loro studî e nelle loro deliberazioni meramente consultive debbono partire dalla base della fedele osservanza delle cose stabilite di accordo di ambedue le alte parti contraenti nella solenne convenzione del 1851.

APÉNDICE 38

Despacho sin número de Simeoni a Vannutelli

Agradece las noticias sobre el estado de salud del cardenal Antonelli. Noticias sobre un cheque dirigido a monseñor Nardi, sobre el arzobispo de Granada, los peregrinos españoles y las gestiones del gobierno para nombrar arzobispo de Sevilla a fray Zeferino Gonzalez, obispo de Córdoba.

ASV *SS 249 (1876) 2°, ff. 250-251* (original).

Madrid, 6 noviembre 1876.

Ricevetti contemporaneamente le due graditissime lettere di vostra signoria in data dei 28 e 31 del caduto ottobre; e pria di tutto la ringrazio delle migliori notizie ch'ella mi dà sulla salute dell'eminentissimo Antonelli, il quale questi giornali spagnuoli aveano detto trovarsi in agonia. Mi rallegra pertanto il notevole

miglioramento che avea sperimentato al tempo ch'ella scriveva e spero che non tarderà a ristabilirsi.

Per ciò che riguarda la pretesa cambiale diretta a monsignor Nardi posso dirle che mi si presentò il signor Rimini, persona a me sconosciuta, dicendosi italiano, ma che sembrava essere piuttosto francese, e mi domandò denaro per dare alla stampa un manoscritto, che io non volli nemmeno vedere. Gli risposi francamente che io non era in grado di dargli danaro, e che molto meno lo dava a persone sconosciute; e soggiungendomi ch'egli era ben noto a monsignor Nardi, gli replicai che a lui poteva rivolgersi. Dopo questo breve colloquio non vidi più tale soggetto.

Da quanto ella mi dice rispetto l'arcivescovo di Granata, debbo ritenere che l'affare siasi già regolato in modo soddisfacente, e me ne rallegro. Godo sommamente che la scelta del nuovo ambasciatore francese presso la Santa Sede sia di gradimento del Santo Padre.

I pellegrini spagnuoli che sono di ritorno nella Spagna mostrano un contento ed una allegria indescrivibile pel modo tanto amorevole e paterno con cui Sua Santità si è degnata accoglierli, e credo che anche la stessa Santità Sua sarà restata soddisfatta nello scorgere in essi sentimenti di religione e di pietà.

Giacché mi si porge questa occasione di scrivere alla signoria vostra reverendissima, credo utile di prevenirla che in questo ministero di grazia e giustizia, malgrado le mie iterate istanze, nulla si è deciso riguardo alla presentazione del nuovo arcivescovo di Siviglia; mi si è detto che codesto signor ambasciatore Cardenas abbia indicato che il governo proporrà probabilmente monsignor Zeffirino Gonzalez, vescovo di Córdova. È certo che molti impegni vi sono per tale traslazione, ma credo che fin'ora non siasi presa alcuna risoluzione.

Monsignor Gonzalez è un eccellente religioso domenicano, e qui gode una grande fama come filosofo; peraltro doti di governo non so quante ne abbia. D'altronde la diocesi di Siviglia, che dopo tanti anni di grande abbandono per esservi stati nominati vescovi già provetti e stanche delle fatiche sostenute, ha bisogno d'un prelato attivo, dedito a tutt'uomo al ministero pastorale, sebbene non sia di tanta scienza e dottrina.

Di più credo che debba aversi riguardo ai vescovi più antichi, che colla loro esperienza ed operosità diedero prove di sapere e poter ben governare, quali sono per esempio i due arcivescovi di Burgos e di Santiago di Compostella, e il vescovo di Barcellona. Anche quello di Salamanca sarebbe eccellente, ma è uno dei più recenti. Dico tutto ciò perché serva di prevenzione; del resto il Santo Padre farà quello che nell'alta sua sapienza ravviserà più conveniente.

Debbo per ultimo aggiungerle che ieri l'altro il signor Lagard, ministro inglese in questa corte, venne a vedermi espressamente per aver notizie dell'eminentissimo cardinal Antonelli, e m'incaricò di fargli sapere che egli prende molto interesse per la sua salute. Prego per tanto lei e voler ciò partecipare a sua eminenza.

APÉNDICE 39

Despacho nº. 1 de Rampolla a Simeoni.

Informa sobre el interés del gobierno para que sean nombrados arzobispo de Sevilla el obispo de Córdoba, fray Zeferino González, y patriarca de la Indias el obispo de Sigüenza, Francisco de Paula Benavides y Navarrete.

ASV *SS 249 (1877) 1º, ff. 4-5v* (original).

ASV *AN Madrid 486, tít. XV, rúbr. III, sec. IV* (minuta).

Madrid, 9 diciembre 1876.

Facendo seguito al telegramma in cifre ch'ebbi l'onore indirizzarle ieri sera, mi reco oggi a doverosa premura intrattenerla più particolarmente sullo stesso argomento.

Giovedì 7 del corrente, finita che fu nella reale cappella la cosiddetta funzione «de mantos», secondo costuma praticare l'insigne ordine di Carlo III, Sua Maestà il re invitò graziosamente monsignor patriarca a seguirlo nelle sue stanze, ove entrambi si intrattennero in privato colloquio. Sua Maestà prese la parola dicendogli che dopo aver ben considerate le qualità di cui deve esser fornito il nuovo prelato da proporsi a Roma per la importantissima sede di Siviglia, le aveva rinvenute tutte nella persona di lui, del quale encomiò l'istruzione, la condotta e l'attaccamento alla sua regia dinastia. Quindi soggiunse che in vista di ciò e non ostante la pene di separarsene, aveva deciso di prendere egli medesimo la iniziativa e supplicare la Santità di Nostro Signore perché si compiaccia promuoverlo alla Chiesa metropolitana di Siviglia e condecorarlo in pari tempo della sacra porpora. Una persona autorevolissima partecipe di questo secreto, me lo ha confidato riservatamente.

Alcune ore dopo ebbi occasione di parlare col signor Alessandro Pidal, dal quale appresi che aveva avuto luogo testé un consiglio di ministri riunitosi per trattare esclusivamente sopra la provvista delle sedi vacanti, e che per quella di Siviglia con unanime accordo erasi designato il predetto patriarca, ed alla risulta della procappellania maggiore e del vicariato castrense, a proposta del signor Cánovas e contro il parere del ministro di grazia e giustizia, il quale propendeva per il vescovo di Orihuela, era stata approvata la candidatura dell'attuale vescovo di Córdova.

Mi astengo dal fare alcun rilievo sopra tali progetti, giacché l'eminenza vostra meglio di ogni altro si trova in grado di apprezzare le qualità personali dei proposti candidati, e giudicare sulla convenienza della scelta.

L'oggetto unico di questo mio ossequioso foglio è prevenirla di quanto qui passa e sovratutto farle presente l'impegno particolare assunto dal governo in favore di monsignor Benavides, e da sua Maestà, non saprei con quanta discrezione, manifestato già al medesimo interessato innanzi di esplorare le disposizioni della Santa Sede.

APÉNDICE 40

Despacho nº. 3 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre los candidatos del Gobierno para las sedes episcopales vacantes y para el cardenalato.

ASV *SS 249 (1876) 2º, ff. 263-266v* (original).

ASV *AN Madrid 486, tít. XV, rúbr. III, sec. IV* (minuta).

Madrid, 13 diciembre 1876.

Quanto ho avuto l'onore di venir manifestando alla eminenza vostra con due consecutivi telegrammi in cifre e col mio rispettoso foglio n. 1 era purtroppo fondato nella verità, com'ella può ben rilevare da questo ulteriore rapporto che mi credo nel dovere di rassegnarle.

Il consiglio dei ministri, di cui le feci cenno, ebbe luogo in palazzo giovedì 7, poco pria della funzione «dei manti». Ivi si trattò delle nuove provviste per le sedi vacanti come anche dei candidati alla sacra porpora che si dovranno costì proporre per parte della corona di Spagna. Il signor Canovas fu quegli che sostenne calorosamente la destinazione del patriarca delle Indie alla metropolitana de Siviglia, e dalla risulta del patriarcato monsignor Zeferino Gonzalez, vescovo di Córdova. Credesi che a ciò fare egli fosse indotto in parte dalle interposte raccomandazioni di ragguardevoli personaggi ed in parte da alcune influenze tendenti ad allontanare dalla corte monsignor Benavides, come colui che non v'incontra molte simpatie.

Il signor ministro di grazia e giustizia sembra essersi opposto a cosiffatta combinazione, o per lo meno non mirarla di buon occhio; anzi mi si assicura che ne facesse presentire ai suoi colleghi le difficoltà le quali si potrebbero opporre dalla Santa Sede.

Per la Chiesa di Cuenca si mantenne la presentazione del canonico penitenziere di Malaga, per quella di Tenerife monsignor Infante, amministratore apostolico di Ceuta, e per quella di Valenza non fu presa veruna determinata risoluzione. Finalmente in quanto alla promozione alla sacra porpora, oltre all'arcivescovo di Santiago ed al patriarca delle Indie, si convenne doversi proporre eziandio l'arcivescovo di Saragozza, non come candidato del governo, ma solo come soggetto gradito alla Santa Sede.

Dopo l'immediata apertura fatta da Sua Maestà a monsignor Benavides di quanto era stato accordato poche ore avanti riguardo a lui, questi prese un giorno di tempo per deliberare, e così sabato mattina 9 del corrente, ritornò a palazzo per manifestare al re che avrebbe accettata l'offerta qualora non s'incontrasse difficoltà per parte della Santa Sede. Lo stesso passò immediatamente a darne contezza alla principessa delle Asturie, al presidente del consiglio ed al ministro di grazia e giustizia, a quindi si recò alla nunziatura per comunicarmi confidenzialmente il secreto.

Senza nulla togliere alla verità dei ricordati precedenti, egli si fece a dire esser venuto a manifestarmi che Sua Maestà, prendendo da per sé l'iniziativa e senza influenza di sorta, avevalo proposto nel consiglio dei ministri per la sede di Siviglia

e per la sacra porpora, e che la reale proposta era stata accolta con piena soddisfazione dal governo. Che lo stesso in seguito della benevola partecipazione avutane da Sua Maestà, considerato che una decisione così straordinaria e spontanea del sovrano era un indizio provvidenziale della divina volontà, ed in tal concetto avendolo eziandio confermato persona prudente, cui erasi rivolto per consiglio, non esitò punto a presentare la sua accettazione, benché condizionata al gradimento di Sua Santità.

Alle quali parole risposi che a me, come privata persona, faceva piacere il conoscere così singolare dimostrazione di stima onde Sua Maestà avevalo distinto, ma che nella qualifica d'Incaricato della Santa Sede era ben dolente di non potergli dare alcuna risposta in proposito; poiché oltre a mancarmi le necessarie istruzioni, mi constava positivamente che l'eminenza vostra colla intelligenza di questi signori ministri aveva sé riservato il trattarne in Roma col signor Cárdenas. Di più ravvisai opportuno aggiungere che nell'ultima visita fatta al signor Herrera aveva udito dalla costui bocca che Sua Santità in una recente audienza accordata al predetto ambasciatore spagnuolo avevagli preventivamente raccomandati per la importante sede di Siviglia altri due o tre prelati, degni per fermo di quel posto. In vista di tutto ciò gli raccomandai istantemente di conservare il più alto segreto sino a tanto che non si rendano note le intenzioni del Santo Padre in materia così delicata.

Mi recai quindi senza molto indugiare al ministero di grazia e giustizia col doppio intendimenti di lagnarmi ove mi cadesse in acconcio per cosiffatta nomina improvvisata senza partecipazione veruna della nunziatura, ed in pari tempo d'impedire che se ne facesse la solita pubblicazione officiale, di che aveva avuto sentore.

Al signor Herrera non volli direttamente toccar questo punto, ov'egli non vi fosse venuto per primo, constandomi che per parte di lui e dei suoi collegi erasi tenuto perfetto silenzio, e che la colpa della rivelazione al patriarca cadeva, almeno all'apparenza, sul re.

Pertanto, dopo varî discorsi di affari, in cui il prelodato ministro si mostrò meco abbastanza cortese, gli raccomandai colle più calde parole di non permettere che si faccia alcun passo e si pubblichino nomi rispetto alla provvista di sedi vacanti senza l'antecedente accordo colla Santa Sede, potendo ciò somministrare occasione a gravi disgusti. Il ministro conobbe all'istante ov'io mi riferiva, e mi replicò con asseveranza che il governo di Sua Maestà voleva in tutto andar d'accordo colla Santa Sede, e che senza previa accettazione della medesima nessuna nomina avrebbe avuto luogo, soggiungendo che pochi minuti avanti aveva egli energicamente proibito al direttore della «Correspondencia» di confermare somiglianti notizie pubblicate da altro periodico.

Col sotto-segretario e col capo-sezione del ministero medesimo parlai un poco più esplicito e specialmente a quest'ultimo, il quale sta in buoni rapporti colla nunziatura, feci comprendere che io era già informato di tutto e che il modo di procedere del governo verso la Santa Sede per via di pressioni era male escogitato, poiché invece di sciogliere, rendeva più complicate le questioni.

Si unì meco costui nel disapprovare cotesta precipitazione del governo, e dalle confidenze fattemi potei intendere che il ministro di grazia e giustizia è contrario alla promozione del patriarca.

Mi fu dato anche rilevare che la Santa Sede, qualora lo crederà espediente, può benissimo rifiutare la proposta, non ostante il compromesso contratto del signor

Canovas e molto più dalla persona medesima del re, e senza timore di provocare conflitti, purché si faccia conoscere chiaramente che il motivo del rifiuto non è il colore politico e l'attaccamento che professa monsignor Benavides verso la regnante dinastia, sì bene la sua passata amministrazione della Chiesa di Siguenza.

Anzi sembrerebbe molto a proposito rimettere cotesto signor Cárdenas, al quale sono inviate le istruzioni analoghe dal ministero di stato, a prendere confidenzialmente migliori informazioni presso questo ministero di grazia e giustizia, e per tal modo lo stesso signor Herrera potrebbe giustificare la negativa della Santa Sede.

Tutto ciò ho creduto significare all'eminenza vostra per mio discarico.

APÉNDICE 41

Despacho nº. 10 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre las gestiones realizadas para evitar que el patriarca de las Indias, Francisco de Paula Benavides y Navarrete, sea nombrado arzobispo de Sevilla.

ASV *SS 249 (1877) 1º, ff. 7-8v* (original).

ASV *AN Madrid 486, tit. XV, rúbr. III, sec. IV* (minuta).

Madrid, 4 enero 1877.

Conformandomi a quanto mi s'ingiungeva testé da cotesta segreteria di stato col foglio senza numero del 16 decorso mese, ho posto ogni cura onde indurre il governo e la corte a desistere dalla presentazione del patriarca della Indie per la sede di Siviglia, con quell'esito che sono per esporre all'eminenza vostra.

Del tutto inutile, per non dire impossibile, mi è riuscito trattare di quest'affare sia coi signori ministri di grazia e giustizia e di stato, sia con altri impiegati subalterni, perché tutti, quasi fossero mossi da un accordo prestabilito, hanno studiosamente evitato di entrare in discorso, ed avendolo io stesso introdotto mi han dato delle risposte evasive. Da ciò compresi che l'impegno era esclusivamente del signor Canovas, e che si voleva mettere avanti la persona del re, così per appoggiare con efficacia la pretesa, come anche per evitare le discussioni e le difficoltà già prevedute per parte della nunziatura.

Un deputato di tutta confidenza mi ha riferito i sentimenti allo stesso manifestati intorno a questa vertenza dal signor Canovas, cioè che esso potrebbe tollerare che in alcun caso la Santa Sede rigettasse uno o l'altro candidato proposto dalla corona, e per tal riguardo non insisterebbe più in favore del vescovo di Orihuela, ma che non sopporterebbe da costì un rifiuto sistematico di tutti i presentati addetti alla regnante dinastia, all'oggetto di riempire le sedi vacanti di prelati carlisti. E pertanto si mostrava disposto a sostenere con fermezza la presentazione del patriarca per la sede di Siviglia.

Da altre parti mi hanno ancora assicurato che il signor Canovas aveva interposta

la persona del re onde implorarne immediatamente dal Santo Padre l'accettazione.

Dietro tali notizie mi procurai una udienza particolare dalla principessa delle Asturie con motivo di complimentarla nella ricorrenza del suo giorno natalizio. Questa mi fu accordata all0istante, e la prelodata principessa mi ricevette con particolare bontà, trattenendomi circa tre quarti d'ora; però per quanto procurassi di entrare in discorso riguardo alla provvista delle sedi vacanti, ella con innegabile destrezza ne rompeva il filo traendomi a parlare d'altre cose; di maniera che non potei dirle altro in proposito tranne alcune raccomandazioni generali.

Dopo pochi giorni le chiesi una seconda udienza all'oggetto di consegnarle la lettera del Santo Padre rimessami da cotesta segreteria, ed allora mi fu dato di parlarle di varî affari ed indicarle in termini molto chiari che il Santo Padre era ben dolente di non potere secondare i desiderî della corte e del governo relativamente alla proposta del patriarca per Siviglia, non già perché questo prelato fosse persona ben affetta alla dinastia, come si voleva far credere, ma per motivi d'altro genere. In conferma di ciò le soggiunsi che per parte della Santa Sede non vi sarebbe veruna difficoltà in accettare un altro soggetto di uguale gradimento di Sua Maestà, qualora vi concorressero le necessarie qualità per governare quella interessante e principale sede.

La principessa udì tutto in silenzio e senza replicare, quasi accennandomi che la negativa di Sua Santità solo le rincresceva perché non si trovava altro modo conveniente onde allontanare monsignor Benavides dalla corte. Infatti senza dirmi una sola parola in vantaggio di questo prelato, se ne uscì in un grande elogio dell'eminentissimo Moreno, ricordandomi i grandi servigi che esso aveva prestato alla corte in riordinare la real cappella, e la viva riconoscenza che perciò ella ed il suo reale fratello gli professavano.

Ho procurato anche indirettamente, per mezzo di una terza persona, indurre il signor Canovas a desistere dalla irragionevole esigenza, giovandomi dell'opera di una signora che esercita sull'animo di lui gran predominio. Questa gli ha parlato già due volte sull'argomento, facendogli presente che la scelta generalmente è disapprovata, e che la Santa Sede non potrebbe per questi motivi accettarla. Sulle prime lo trovò inflessibile affermandole che era deciso di far rispettare il patronato della corona; in seguito le si mostrò alquanto arrendevole e disposto a rassegnarsi al rifiuto di Roma; però riferì alla medesima dama che aveva ricevuto da cotesto ambasciatore un recente dispaccio ove gli si fa sperare la desiderata condiscendenza per parte della Santa Sede.

Tutto ciò ho voluto significare all'eminenza vostra affinché sia posta in grado di conoscere in così delicato affare quali oggi sieno le disposizioni e le speranze di questo governo, e quali pratiche dal canto mio ho potuto fare in esecuzione degli ordini da costì ricevuti.

APÉNDICE 42

Despacho nº. 11 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre la entrevista mantenida con el presidente del Gobierno, Antonio Cánovas del Castillo, para tratar de la enseñanza y de la provisión del arzobispado de Sevilla.

ASV *AN Madrid 487, tít. XV, rúbr. IX, sec. II, nº. 1* (minuta).

Madrid, 9 enero 1877.

Com'ebbi l'onore di segnalare all'eminenza vostra col mio telegramma in cifre del 7 corrente, ieri tenni una conferenza col signor Canovas, la quale se nelle forme fu del tutto calma e cortese, nella sostanza fu di qualche gravità, protraendosi ad un'ora e mezzo la discussione che versò esclusivamente intorno alla nuova legge sull'insegnamento ed alla provvista della sede di Siviglia. Appena ritornato a casa mi son recato a doverosa premura di rassegnarle questo breve ed ossequioso ragguaglio.

Il mio intendimento era quello d'indurre il signor Canovas a modificare le basi già proposte alle cortes in un senso più conforme all'articolo 2° del concordato, secondo le istruzioni comunicatemi da vostra eminenza col venerato suo foglio n. 20539, come anche di trovar modo di vincere la persistente decisione dello stesso riguardo alla traslazione di monsignor Benavides. Il primo punto fu lungamente dibattuto, e la discussione se non altro giovò a porre nella maggiore evidenza i concetti e le ferme intenzioni del governo.

Mi feci io stesso ad introdurre il discorso manifestando tutta la mia buona volontà di trovare una maniera soddisfacente onde risolvere col desiderato accordo alcune pendenze colla Santa Sede, accordo che a mio avviso era ben facile conseguire qualora il presidente fosse animato dalle stesse buone disposizioni. La questione dell'insegnamento, gli dissi, è quella che maggiormente preoccupa la Santa Sede per il carattere della più alta importanza che a buon diritto le attribuisce, ed è mestieri scioglierla in modo da non offendere così preziosi interessi.

Mi rispose egli assicurandomi esser ben disposto verso la Santa Sede e pronto a fare quanto fosse in suo potere onde favorirla, in prova di che aggiunse aver esso modificate le basi già approvate dal consiglio superiore della pubblica istruzione in senso più cattolico e restrittivo della libertà d'insegnamento ed avervi inserito l'articolo relativo alle scuole speciali per coloro che professano distinta religione, con animo di escludere la propaganda eterodossa. Mi fece quindi presente con molta franchezza i suoi pensamenti per questa materia.

Non potersi lui come uomo di stato discostare dalla norma pratica di governare in conformità coi fatti e colle circostanze che incontra nel paese, epperò esigere il suo dovere di non ricorrere tutto ad un tratto alle misure estreme, ma bensì apportare con prudenza e con forza a poco a poco gli opportuni rimedî ai mali cagionati dalle passate rivoluzioni, potendosi altrimenti compromettere il trono del giovine monarca. Né doversi prestare ascolto a certi personaggi politici i quali censurano ad oltranza

i suoi atti, stando esso disposto a cedere di buon grado il potere a costoro il giorno in cui promettessero seriamente di applicare principî più conservatori dei suoi.

Risposi che anch'io conosceva e sapeva ben apprezzare la situazione della Spagna, e che non era andato da lui per domandare l'impossibile. Altro non gli chiedeva se non di essere coerente con se stesso. Difatti avendo esso sostenuto che lo stato era e doveva essere cattolico in tutte le sue manifestazioni e che per soddisfare alle esigenze create per la tolleranza legale dei culti bastava l'ammettere alcune scuole speciali destinate esclusivamente ai figli di famiglie eterodosse, per ciò stesso avrebbe dovuto sanzionare come legittima conseguenza, che secondo il convenuto colla Santa Sede per tutti i sudditi cattolici l'insegnamento nelle università, collegi e scuole pubbliche e private di qualunque sorta dovesse esser conforme alla dottrina e morale cattolica, e soggetta quindi alla ispezione degli ordinarî. Aggiunsi esser questo lo stesso criterio con cui il governo poté risolvere non è guari la grave questione del matrimonio civile senza compromettere in nulla le sorti della monarchia, e che pertanto non ravvisava veruna impossibilità che si applicassero gli stessi principî alla futura legge sulla pubblica istruzione.

Mi replicò il signor Canovas che un tale criterio egli lo aveva applicato abbastanza ammettendo l'insegnamento cattolico e l'ispezione dell'autorità ecclesiastica in tutte le scuole dipendenti dallo stato al che opposi che ciò solo non bastava per compiere gli obblighi contratti dal governo in virtù del concordato, poiché le disposizioni da lui allegate non si estendevano alle scuole private e libere, ma solo alle officiali. Per la qualcosa ravvisava indispensabile che anche queste si regolassero secondo il menzionato criterio, vale a dire che ove fossero esse destinate alla gioventù cattolica si dovessero sottomettere alla legge della religione che questa professa, se poi venissero destinate all'uso degli eterodossi, si dovesse in tal caso proibire l'intervento dei figli di famiglie cattoliche.

A questa mia osservazione replicò nuovamente il signor Canovas dicendomi che la difficoltà precipua e la più grave per il governo ed anche per la Chiesa in Ispagna non è punto il protestantesimo. Questo come questione interna non ha nessuna importanza perché non può aver vita, sebbene come questione esterna dà certo delle preoccupazioni per motivo delle influenze che ora più che mai pretendono esercitarvi Alemagna ed Inghilterra. E ciò è verissimo, poiché mi si assicura da un membro del corpo diplomatico con cui ho relazione, e mi si conferma eziandio da altro autorevolissimo personaggio avere testé i due ministri di Germania e d'Inghilterra riuniti i principali capi del partito repubblicano e radicale per eccitarli a dichiararsi protestanti come mezzo efficace onde rafforzare la loro opposizione politica contro l'attuale governo. Ciò che questi con piena unanimità rigettarono all'istante.

Quindi è che il presidente del consiglio considera nella legge della pubblica istruzione come ostacolo principalissimo l'elemento filosofico, costituito da coloro i quali infetti già di razionalismo nelle scienze esigono tale insegnamento superiore che prescinda affatto dalla religione. Costoro poi, come lo stesso affermava, sono molti nella Spagna, e non si potrebbero costringere con la forza a ricevere un insegnamento che ricusano. Il governo pertanto non potrebbe intromettersi nell'istruzione che si dà privatamente in seno delle famiglie, né tampoco impedire a chicchessia di riunirsi all'oggetto di appendere a suo miglior grado le scienze e le lettere. L'unica misura che ad esso si consentiva adottare era quella di limitare la

libertà d'istruzione togliendole gli effetti civili, ossia non riconoscendone i gradi accademici e rendendo inutili tali studi per qualunque carriera se non a patto che i candidati diano il consueto esame innanzi alle giunte cattoliche ed in consonanza coi programmi cattolici approvati per le scuole dello stato.

Per tal guisa ritiene il signor Canovas che molto pochi, e questi già pervertiti, sarebbero coloro che potrebbero intervenire a siffatte scuole libere le quali, ove si aprissero, finirebbero presto o tardi per chiudersi per mancanza di concorrenza e di mezzi. A rendere poi vieppiù manifesta questa necessità di permettere le scuole libere, aggiungeva egli che la Spagna oggi è ben diversa da quella che era ai tempi della regina Isabella, e che ciò non ostante il 2° articolo del concordato del 1851, quantunque stipulato in quelle circostanze più favorevoli, pure non si mise in esecuzione in ogni sua parte; anzi appunto sotto il regno della prelodata regina le università di Spagna furono centri di propaganda razionalista ed in Madrid si eressi un pubblico ateneo d'insegnamento libero dove si sono esercitati gli uomini più illustri senza che né la Santa Sede, né gli ordinarî diocesani pensassero a reclamare il diritto d'ispezione.

Oggi ha trovato egli altri tempi ed altre circostanze, e dalla assoluta libertà ed indipendenza dalla Chiesa concessa alle scuole nel passato periodo rivoluzionario non potrebbe spingere le cose all'estremo opposto senza eccitare gravissime perturbazioni.

A questo suo nuovo argomento risposi che ancorché si ammettessero gli annunziati fatti, la Santa Sede non esige ora dal governo che in virtù della nuova legge faccia chiudere all'istante l'ateneo di Madrid, il quale sta aperto alla pubblica discussione sin dai tempi della regina Isabella, ma solo che non venga ad autorizzare con una legge speciale tali scuole sottraendole all'insegnamento cattolico ed alla legittima intervenzione della Chiesa. Altra cosa essere il non esercitare in certi casi i proprî diritti, altro il consentire che questi si distruggano creandosi nuovi diritti contrarî. In così delicate questioni la Santa Sede far gran conto dei principî, benché talora riguardo a certi fatti che non si potrebbero altrimenti evitare tenga per convenevole la misura di un precedente silenzio.

Le mie istruzioni essere di sostenere il pieno adempimento del 2° articolo del concordato il quale, dopo la recente ferita recata al 1° e l'inosservanza di parecchi altri articoli resterebbe annullato quasi del tutto per parte del governo medesimo che lo ha dichiarato vigente; ciò nondimeno a me non sembrare del tutto impossibile di trovar alcun mezzo d'accomodamento a fine di evitare qualunque alterazione del concordato, e questo essere che la futura legge si astenesse dall'autorizzare positivamente scuole libere ed indipendenti dall'ispezione degli ordinarî, riservando alla prudenza di chi governa il permettere in caso di necessità che se ne apra alcuna senza che possa invocarsi dagli interessati il diritto di esistere. Ciò poi basterebbe al governo per evitare le perturbazioni che teme.

A tutto questo rispose il signor Canovas dichiarandomi che egli riconosce giusto e ragionevole che la Santa Sede tenga fermo ai suoi principî, i quali se si potessero applicare praticamente in tutta la loro estensione, sarebbe egli il primo ad attuarli. Però, mentre esso non ricusava di recare alcun leggero cambiamento alla redazione del progetto, non poteva fare a meno di mantenerlo intatto nella sostanza.

Insistendo io ulteriormente per l'osservanza del concordato riguardo alle scuole private, mi ripeté il presidente in termini molto chiari e precisi che egli non poteva

fare l'impossibile assicurandomi con viva insistenza che le sue disposizioni erano favorevoli alla Santa Sede e che per tal motivo era egli soggetto a continue pressioni quanto disgustose altrettanto insopportabili per parte del governo alemanno, il quale insiste senza tregua perché la Spagna adotti una politica ostile alla Chiesa, alle quali pressioni com'esso aveva già resistito così si proponeva tuttora di resistere.

E qui si fece con tutta la sua eloquenza a dipingermi le disposizioni avverse alla Santa Sede di cui sono animati tutti di governi senza eccezione veruna, i quali costituiscono una forza poderosissima ed irresistibile, collocando la Chiesa in un periodo di persecuzione della quale non v'ha esempio nella storia. Continuando egli a ripetermi le stesse cose con certa enfasi, come per convincermi della verità di ciò che diceva, mi trovai nella necessità d'interromperlo con indicargli che non faceva mestieri insistere più a lungo su tale argomento, poiché io era ugualmente persuaso che oggi i governi fanno guerra alla Chiesa, quantunque ritenessi anche per vero che le popolazioni cattoliche tengono bastante forza per resistere a tali persecuzioni cui son fatte segno. Per tal guisa la discussione sempre cortese rimase interrotta con poca soddisfazione d'ambe le parti, restando ciascuno, senza nulla cedere, nel suo campo.

Un esito alquanto migliore ebbe la seconda questione riguardo alla provvista della sede di Siviglia. Incominciò il signor Canovas con molta gravità a lagnarsi della condotta della Santa Sede, dicendo esser cosa ben deplorevole che non si voglia permettere a Sua Maestà, non ostante il diritto che lo assiste, di poter premiare talvolta alcun prelato che le abbia dato prove di costante affetto e che siasi distinto per la sua fedele adesione alla dinastia. Aggiunse esser questo l'unico motivo che muoveva il re a presentare monsignor Benavides per Siviglia; dal canto suo non esservi alcun impegno personale, anzi intervenire nel caso l'avversità politica col signor Benavides, fratello del candidato, i cui meriti verso la persona del re non avrebbe potuto egli mettere in dubbio. Di più nelle sue vedute dominare soprattutto un intento di esclusivo sevizio della Chiesa, ed esser quello di chiamare alla corte per occupare il posto di patriarca della Indie l'eminente filosofo padre Zefirino Gonzalez, vescovo di Córdova, perché assumesse sopra di sé il grave compito della educazione morale e religiosa del re informandone la mente ed il cuore ancora giovine con aprirgli il vasto orizzonte della filosofia cristiana.

Risposi che i termini della questione non erano quelli in cui esso la presentava. La Santa Sede sapeva giustamente apprezzare la dottrina del vescovo di Córdova, né avrebbe posto alcuna difficoltà qualora solo si trattasse di avvicinare costui al fianco del re. Non si trattava tampoco di negare a Sua Maestà la soddisfazione di poter rimunerare alcun prelato, da cui abbia ricevute prove di fedeltà e dimostrazioni di affetto. Cotali riguardi sarebbero certamente attendibili anche per parte del Santo Padre, ogniqualvolta concorressero nelle persone accette alla corte le qualità necessarie, ed alla sua coscienza non si presentasse un riguardo ad ogni altro superiore che è la salute delle anime. Questo, unicamente questo essere il motivo per cui il Santo Padre non avrebbe potuto accettare monsignor Benavides, dell'età di 67 anni e stanco già del ministero pastorale, per la sede di Siviglia, la quale non è stata visitata da circa 50 anni ed ha estremo bisogno di un attivo e zelante pastore.

Tale impossibilità esser stata abbastanza indicata al signor ministro di grazia e giustizia molto tempo prima che il consiglio dei ministri si determinasse a farne la presentazione. Mi dicesse quindi con tutta la franchezza se nel rifiuto della Santa

Sede avesse egli motivo di ravvisare un dispetto verso il governo di Sua Maestà, e non piuttosto un compromesso di coscienza che nella presente circostanza era di ostacolo alla voluta condiscendenza.

A tutto questo replicò egli che quantunque ammettesse di buon grado non esser intenzione della Santa Sede di far un dispetto al governo, nondimeno non sapeva rendersi ragione di cotesta opposizione. Il governo, soggiunse, aver quasi del tutto abbandonato il diritto che tiene nella scelta dei prelati al gradimento della Santa Sede, e nelle numerose provviste fatte ultimamente aver lui medesimo date istruzioni al signor Cárdenas di accettare con tutta facilità i soggetti presentati dall'eminenza vostra. Ora a buon diritto cagionargli sorpresa che desiderando il re la stessa corrispondenza della Santa Sede all'oggetto di poter premiare due prelati verso dei quali nutre sensi di riconoscenza, la Santa Sede li rigetti entrambi senza considerazione veruna.

Sapere bene che si mettono innanzi varie cagioni relative alle qualità personali dei candidati, dicendosi di loro, senza sufficienti prove, che non hanno fatto la visita pastorale ed han commesse delle mancanze nell'amministrazione diocesana. Ciò non esser cosa nuova nella Spagna e tali difetti essere a molti altri comuni. In quanto al vescovo di Orihuela, uno dei più antichi prelati ed affezionatissimo alla persona del re, si asterrebbe egli di presentarlo per Siviglia, benché creda conveniente doversi promuovere ad altra sede metropolitana.

Riguardo poi alla proposizione del patriarca per Siviglia, non esistere motivo giusto di escluderla, tanto maggiormente che la Santa Sede nei tempi della regina Isabella aveva accettato per Toledo alcun soggetto che dava molto a dire di sé ed i cui difetti erano per fermo ben più rilevanti.

Essendo questo un punto assai delicato, né parendomi opportuno entrare nei particolari sopra la persona del patriarca, procurai di troncare la discussione con dirgli che senza mettere in dubbio i difetti di altri prelati, poteva con ogni certezza assicurarlo che il Santo Padre nella sua delicata coscienza non avrebbe accondisceso alle esigenze del governo di allora, se li avesse conosciuti antecedentemente; poiché, supposta tale anteriore notizia, avrebbe opposta non minore resistenza di quella che oppone nel caso presente. Del rimanente per dargli una prova evidentissima che il giusto rifiuto della Santa Sede non era diretto a privare il re del mezzo di rimunerare chi si fosse distinto per il suo fedele attaccamento alla persona di lui, non esitava punto di promettergli che si sarebbe accettato per Siviglia il vescovo di Barcellona, noto a tutta la Spagna per i suoi sentimenti devoti alla regnante dinastia.

Mi permisi avanzare tale proposizione sia per la necessità di risolvere subito la questione, sia anche perché conosceva esser accettabile il detto prelato, ciò che mi venne poco appresso confermato dal telegramma di vostra eminenza pel quale le rendo le dovute grazie.

Il signor Canovas non trovò altro da opporre se non eravi esempio di trasferire un semplice vescovo ad una sede così principale come Siviglia; e gli risposi immediatamente che appunto in Siviglia era passato dalla sede vescovile di Córdova il defunto cardinale Tarancón. Soggiunse egli che ciò era vero, benché in tempi un poco remoti, me che inoltre il vescovo di Barcellona era uno dei più recenti prelati. Non tralasciai di confutare questo ultimo appiglio ricordandogli che il detto prelato avanti di passare alla interessante diocesi di Barcellona, aveva governato altra Chiesa e che quindi poteva benissimo promuoversi a Siviglia.

Come termine della lunga conferenza conchiuse il signor Canovas dicendo che esso avrebbe per ora sospesa la presentazione del patriarca, e che in seguito di un consiglio di ministri il quale doveva tenersi immediatamente per trattare gli affari pendenti colla Santa Sede, dirigerebbe all'istante un telegramma a cotesto ambasciatore ordinandogli di sollecitare la venuta del nuovo nunzio in Madrid, e riservandosi di regolare collo stesso coteste vertenze.

Scambiateci altre parole di complimento, mi congedai con la persuasione che non si tornerà nuovamente ad insistere sulla traslazione del patriarca a Siviglia, potendosi oramai ritenere come vinta cotesta difficoltà.

APÉNDICE 43

Despacho nº. 12 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre las gestiones del Gobierno para que el patriarca de las Indias, Franciso de Paula Benavides Navarrete, sea creado cardenal.

ASV *AN Madrid 487, tít. XV, rúbr. VII, sec. I* (minuta).
ASV *Spogli Simeoni* (original).

Madrid, 17 enero 1877.

In ossequio ai venerati comandi espressimi dall'eminenza vostra, anche in nome della Santità di Nostro Signore, col foglio n. 20670, mi recai inmediatamente in casa dell'eminentissimo Moreno per consultarlo in via del tutto riservata e confidenziale sopra i motivi favorevoli e contrarî che possono per ventura esistere onde conferire ovvero rifiutare a monsignor patriarca delle Indie la dignità cardinalizia che ora sta sollecitando cotesto ambasciatore presso la Santa Sede.

L'eminentissimo porporato non esitó punto a manifestarmi che a lui non sembrava conveniente innalzare monsignor Benavides a così alta dignità, se pur la pressione del governo non fosse tale da temersene col rifiuto di lunga maggiori. Le ragioni poi che egli mi addusse a conferma di questo suo parere son le seguenti.

Essere a suo avviso il patriarca delle Indie sfornito di quelle qualità che dovrebbero andar congiunte coll'onore speciale della porpora; in faccia all'episcopato spagnuolo non aver esso né meriti né prestigio; ed essendo eziandio limitato il numero dei cappelli cardinalizî che soglionsi concedere alla Spagna, non convenire tampoco alla Santa Sede privarsi del mezzo di premiare la virtú e la dottrina di alcun altro prelato più degno ed anche onorare alcune delle sedi principali. Per ultimo tuttoché si volesse usare certa indulgenza riguado alle qualità personali di monsignor Benavides, non si dovrebbe mai prescindere dai motivi inerenti al posto medesimo che occupa nella corte, poiché da una parte gli officî del pro-cappellano maggiore secondo il cerimoniale vigente in palazzo sono tali che degradano abbastanza la dignità di principe della Chiesa, e dall'altra, non ostante alcuni esempî contrarî dei

tempi andati, si porrebbe un nuovo antecedente pericoloso di cui si potrebbe prevalere in avvenire il governo onde pretendere quasi come diritto consuetudinario la sacra porpora pei patriarchi futuri, che generalmente parlando sogliono essere le persone più lige verso il potere secolare.

A queste savie considerazioni palesatemi con tutta franchezza dal cardinal Moreno, nulla a me resterebbe di aggiungere, e trattandosi di un affare sommamente delicato, mi saprebbe molto più grado il tacere. Se non che dietro il comando espressomi dall'eminenza vostra di manifestarle in proposito anche il mio debole parere, non posso fare a meno di rassegnarglielo umilissimante e con quella coscienzosa sicerità che devo alla fiducia onde son stato onorato.

I motivi che possono consigliare di concedere a monsignor Benavides la dignità cardinalizia, a mio avviso sono due soli: il primo quello di condiscendere alle istanze del governo spagnuolo in vista di un accomodamento per la provvista delle sedi vacanti, ed anche per evitare ulteriori molestie; e l'altro di usare certo benevolo riguardo verso la persona del patriarca per non esporla ad una umiliazone troppo sensibile.

In contrario però vi sono ragioni di maggior peso. Innanzi tutto il patriarca non gode fama di possedere quelle qualità positive che lo rendono degno dell'alto onore implorato, essendo noto che esso, quantunque passi per buon oratore, non si è distinto mai né come uomo di scienza non avendo alcun grado accademico maggiore, né come uomo di governo avendo dato prova di poco criterio specialmente col circondarsi per lo più di cattivi soggetti; né tampoco per zelo pastorale, in conferma di che basterebbe lo stato poco soddisfacente in cui lasciò la diocesi di Siguenza, senza aver fatto mai in 18 anni di aministrazione la visita «ad limina» neanche, come mi vien detto, per mezzo di procuratore.

Ma tutto ciò sarebbe forse tollerabile qualora non vi si aggiungesse altresì alcuna cosa di peggio. Imperocché si dice da molti e da persone gravi ed autorevoli che al nuovo vescovo suo successore in Siguenza, distrutto in parte l'archivio, non abbia dato conto di somme rilevanti che appartenevano a quella mensa vescovile, e dagli antichi amministratori dei fondi della santa Crociata si afferma eziandio che altra quantità considerevole non è comparsa mai nei rendiconti di monsignor Benavides.

Voglio supporre che quanto si dice a suo carico sia infondato e falso, però queste stesse falsità corrono abbastanza per le bocche di molti. Un impiegato del ministero di grazia e giustizia no è guari mi diceva, a proposito del patriarca, che la promozione di lui sarebbe una immoralità e qualificò l'impegno assuntone dal signor Canovas per uno scandalo, aggiungendo che lo stesso governo che il promoveva, non glia vrebbe certo confidato un impiego qualunque di amministrazione. Altra persona d'intimità del signor Canovas ed impiegata nella presidenza gli ha manifestato gli stessi sensi rimproverandogli la protezione che ha spiegata sopra al soggetto.

Pertanto essendo questa la riputazione che, meglio credere a torto, tiene qui al presente il Benavides, fino a che non si ponga in chiaro il vero stato delle cose e non si riabiliti la sua buona fama, non mi parrebbe opportuno ricoprire cosiffatte macchie benché solo apparenti collo splendore della sacra porpora.

A salvare quindi tutti questi opposti riguardi che stanno da una parte e dall'altra, ravviserei espediente adottare per ora un temperamento evasivo e diretto a ritenere in sospeso la risoluzione del Santo Padre, e senza né rigettare né ammettere la dimanda del signor Cárdenas, dichiarargli che solo si prenderà in considerazione per altro

tempo, dovendosi per ora aver presenti in preferenza i meriti più rilevanti di altri prelati ed importanza delle sedi che essi occupano.

Questo è il mio subordinato parere che colla celerità raccomandatami ho l'onore di rassegnare all'eminenza vostra reverendissima.

APÉNDICE 44

Despacho nº. 24 de Rampolla a Simeoni

Sobre el derecho de elegir senadores concedido a los obispos y a los respectivos cabildos.

ASV *SS 249 (1877) 2º, ff. 82-88* (original).

ASV *AN Madrid 487, tít. XV, rúbr. IX, sec. I* (minuta).

Madrid, 25 febrero 1877.

Nel titolo III della recente costituzione spagnuola, ove si tratta della organizzazione del senato, si stabilisce che questo deve constare di senatori nati, ossia chiamati a far parte di esso per diritto inerente alla propria condizione, tra cui secondo le anteriori usanze si comprendono tutti gli arcivescovi della penisola ed il patriarca della Indie; e di senatori eletti in parte dalla corona ed in parte dalle varie corporazioni e dai maggiori contribuenti dello stato, volendosi con ciò imprimere a questo alto corpo della nazione certo carattere popolare, benché rappresentato dal concorso delle classi più elevate ed influenti della società.

Prescindendo da ciò, al proclamarsi la legge fondamentale del regno, non si scorgeva poter indi derivare alcuna difficoltà riguardo alla condotta di prelati sovrespressi; poiché l'esser essi senatori nati non esigendo dal canto loro veruna attiva partecipazione, solo li poneva in grado di usare liberamente di tale diritto secondo che le circostanze lo rendessero utile e conveniente al maggior bene della Chiesa. Se non che per un recente decreto, pubblicato dalla Gazzetta officiale del 10 corrente, che qui compiego (Allegato A), diretto a disciogliere l'attuale senato e ad intimarne in pari tempo pel 5 del prossimo aprile la riorganizzazione nella forma della nuova legge suindicata, si viene a collocare l'episcopato e il clero spagnuolo, e fors'anco la Santa Sede, in una situazione alquanto compromettente.

Infatti dichiarandosi ivi quali corporazioni dello stato abbiano il diritto di eleggere dal proprio grembo senatori, si dispone che eziandio gli arcivescovi e vescovi coi rispettivi capitoli possano eleggerne uno in ciascuna della nove province ecclesiastiche in cui si divide la penisola, nella forma prescritta dagli articoli 15, 16 e 23, vale a dire che quindici giorni innanzi che abbiano luogo le elezioni generali, radunati in capitolo i canonici di tutte le cattedrali, ed attenendosi alle regole dei proprî statuti in materia di elezioni, nominino rispettivamente i loro compromissarî i quali si dovranno quindi riunire in giunta pubblica nella capitale della provincia insieme ai vescovi

suffraganei e sotto la presidenza del metropolitano per scegliere l'individuo che li rappresenti nel senato.

Confesso all'eminenza vostra che cosiffatto decreto, quantunque mi giungesse inaspettato non avendomene fatto parola antecedentemente nessuno dei signori ministri, non mi cagionò tuttavia sfavorevole impressione per i seguenti motivi che credo opportuno accennarle.

Primeramente stando già la Spagna al pari di altri paesi accostumata a veder sedere i suoi prelati nella camere e prender parte, anche in tempi di governi rivoluzionarî, tra i senatori e i deputati nei dibattimenti in favore della religione e dei diritti della Chiesa; sarebbe oggi assai malagevole impedire in principio cotale intervento. Posto quindi che il patriarca delle Indie e tutti gli archivescovi, come senatori per diritto proprio possano talora occupare il seggio che loro corrisponde nel santo, non si comprende il motivo perché a questi non si possano aggiungere altri prelati o membri dei capitoli cattedrali per diritto concesso alle rispettive province ecclesiastiche.

Del resto un tal diritto politico di eleggersi un rappresentante per se stesso non importa che l'episcopato ed il clero debbano intromettersi negli intrighi elettorali ove si agitano e si raggirano i varî partiti e che sono sempre fecondi di scissure, di odî e di corruzione; giacché l'intervento dei vescovi e dei loro rispettivi capitoli non si estende alle elezioni generali, ma solo a determinare nel loro grembo medesimo l'individuo che rivesta la persona della intera collettività, alla quale è per legge inerente il diritto di far prevalere i propri interessi nella più alta rappresentanza dello stato.

Ciò non importa tampoco che i senatori ecclesiastici così eletti debbano o colla loro presenza o coi loro suffragi servire di istrumento all'una piuttosto che all'altra politica, sanzionare leggi estranee al proprio carattere, e quindi contrarre segreti compromessi e dar luogo ai soliti inconvenienti; poiché gli elettori che sono anche i mandanti possono limitare il mandato, traendo norma da ciò che unicamente esige la tutela degli interessi della corporazione che sono i religiosi; di maniere che fuori di questo caso possono essi, se vogliono, interdire ai loro rappresentanti o mandatarî qualunque partecipazione nei negozî di ordine meramente civile e politico e nelle gare di parte. Onde mi sembrava che l'esercizio di cosiffatto diritto elettorale, benché nuovo per la Spagna, non potesse presentare veruna rilevante difficoltà.

Però di più rifletteva che in virtù del menzionato decreto l'elezione delle province ecclesiastiche, tranne alcuna rara eccezione, dovrà sempre cadere nella persona di un vescovo e non già di un membro del capitolo cattedrale; perché a tenore dell'articolo 22 della costituzione vigente i vescovi sono sempre eleggibili ed un semplice canonico non può essere eletto se non dimostri possedere la rendita annuale di 1.500 scudi, somma di lunga superiore ai frutti della propria prebenda. Ciò mentre giova a rendere per ogni rispetto maggiore nel risultato delle elezioni l'influenza dei vescovi sui capitoli e ad impedire l'emulazione di questi inverso di quelli; farebbe anche sì che possano riunirsi nel senato circa venti prelati, generalmente dei più ragguardevoli, i quali non ostante il suffragio della maggioranza di cui sempre dispone chi governa, potrebbero in date circostanze sostenere con decoro la difesa degli interessi religiosi ed anche esercitare colla loro autorevole parola un gran predominio sugli elementi conservatori di cui suole constare quell'alto corpo dello stato.

Non sfuggiva per ultimo alla mia considerazione un altro vantaggio, riputato il più rilevante di tutti, il quale è stato oggetto delle pratiche e delle speranze, cui ebbi

non è guari l'onore di rappresentare all'eminenza vostra col mio rispettoso foglio n. 17, vale a dire che la nuova legge elettorale apre da per sé il cammino alla tanto necessaria e desiderata celebrazione dei sinodi provinciali. Difatti in virtù di essa legge i suffraganei si devono personalmente riunire col loro metropolitano ogniqualvolta conviene eleggere il senatore della rispettiva provincia ecclesiastica, il che ha luogo sia nelle elezioni generali, sia nelle parziali della metà de' senatori che si alternano ad ogni quinquennio, sia nella vacanza per morte, traslazione e rinuncia degli eletti. In tale occasione, che si ripeterà di frequente, dovendo essi secondo il prescritto della legge commettere al loro rappresentante la difesa degli interessi proprî della corporazione, che sono quelli della Chiesa, dal governo non si potrebbe impedire che anteriormente di questi si occupino e su questi prendano i convenevoli accordi.

Ciò non ostante non posso nascondere all'eminenza vostra che mirando praticamente la questione innanzi alla circostanze speciali della Spagna, essa a mio modo di vedere è sommamente delicata, e la risoluzione qualunque sarà per essere non è scevra tampoco di difficoltà. Poiché la questione è inseparabile dalla politica, e questa mantiene tuttora la nazione profondamente divisa.

Vostra eminenza ben conosce che l'episcopato e il clero spagnuolo nella grande maggioranza, coll'unico proposito di mirare al bene della religione, sono addetti alla causa carlista e costituiscono la forza principale di questo partito politico il quale, tenendosi unito all'episcopato e al clero, sa bene di tenere dal lato suo le masse delle popolazioni cattoliche. Per tal modo le opinioni di quello debbono necessariamente influire sul criterio che formano questi delle pubbliche cose.

Dopo l'infausto esito della guerra civile, l'attitudine di detto partito è la resistenza passiva alla situazione presente, che chiaro si manifesta in tutta la sua condotta. Imperciocché suppongono i carlisti che la dinastia, fatto digià consorzio colla rivoluzione, se a lungo rimarrà priva dell'appoggio dell'elemento conservatore del paese, dovrà cadere irreparabilmente senza speranza di risorgere, e ciò avverandosi verrebbe a trionfare la loro causa, ossia la piena ristorazione di un governo cattolico. Il che posto, è evidente l'imbarazzo in cui si trovano oggi i prelati non solo per la novità del diritto che offre loro un governo ritenuto come avverso alla Chiesa, non solo per certo aborrimento a tutto ciò che deriva dal sistema costituzionale e tende a consolidarlo; ma principalmente per la ripugnanza d'una gran parte del clero, per le censure cui potrebbero andare soggetti e per non separarsi dalle idee d'un partito considerevole che di fatto si confonde col cattolicismo.

Però rigettare un diritto che offre il governo sotto colore di speciale deferenza verso la Chiesa, invitandola a far prevalere i suoi interessi ed anco a concorrere alla direzione dello stato, potrebbe sembrare non solo uno sfregio, ma eziandio un'aperta dichiarazione di ostilità, tanto più grave qualora l'episcopato potesse coonestare la sua renitenza coll'autorità della Santa Sede. Del rimanente, senza l'intervento della Santa Sede, non è tampoco possibile ottenere che i vescovi ed i capitoli s'intendano tra loro e si concordino tutti alla medesima condotta, donde conseguirebbe che ove, a cagion d'esempio, il prelato si mostrasse propenso alle elezioni, potrebbe resistergli il capitolo, e per converso ove il prelato si dichiarasse in contrario, il capitolo, che mercé l'influenza che vi esercita il real patronato non manca di soggetti ligi al governo, potrebbe reclamare l'uso del diritto al quale si oppone l'ordinario, promovendosi scandali e conflitti.

Le quali mie supposizioni ebbero tosto a ricevere la conferma, poiché mentre qualche prelato si mostrava propenso a far uso del nuovo diritto elettorale, l'arcivescovo di Burgos, ad istanza dei suoi suffraganei, mi si fece per primo a chiedere istruzioni in proposito, invitandomi anche a ricorrere alla Santa Sede qualora me ne trovassi sfornito e manifestandomi il suo avviso contrario all'uso menzionato, come vostra eminenza può rilevare dalla sua stessa lettera di cui rimetto copia (Allegato B).

Trovandomi per tal guisa in dovere d'intervenire nella divergenza dell'episcopato, già abbastanza palese, e di ricorrere all'eminenza vostra per istruzioni, la prima mia cura è stata quella di rivolgermi ai metropolitani con lettera confidenziale e riservata facendo loro conoscere che era del tutto indispensabile che in unione dei loro suffraganei e dei capitoli seguissero in questo delicato affare la medesima condotta, potendone altrimenti derivare deplorevoli conseguenze, e che in pari tempo essendo stato richiesto d'istruzioni per parte d'alcuni prelati, innanzi di rappresentarne l'istanza alla Santa Sede, stimava espediente sapere ciò che essi come capi delle rispettive province ecclesiastiche ne avvisassero. Con ciò ho conseguito d'impedire la temuta scissura, giacché tutti ora aspettano una ulteriore mia comunicazione per intimarla ai proprî suffraganei, ed anche di somministrare a lei nelle loro risposte certi documenti su cui possa appoggiare il competente giudizio ed indi rimettermi quelle istruzioni che le sembreranno opportune.

Dagli acclusi documenti che qui del pari le compiego (Allegato C), vostra eminenza potrà meglio rilevare la contrarietà delle opinioni e dei motivi su cui esse si fondano; poiché gli arcivescovi di Saragozza, Valladolid e Granata unendosi a quello di Burgos, amerebbero rinunziare all'uso del nuovo diritto politico; laddove gli arcivescovi di Compostella, di Tarragona e l'eminentissimo Moreno, che ho consultato verbalmente, stanno in favore dell'esercizio del diritto medesimo.

Quest'ultimo in poche parole mi ha detto che egli stima conveniente concorrere alle elezioni per non provocar conflitti senza necessità, e che riguardo alla divisioni dei capitoli vi possono por riparo gli stessi ordinarî colla loro direzione ed influenza. Le altre due sedi metropolitane di Valenza e di Siviglia sono vacanti, ed io avrei dovuto dirigermi ai suffraganei più antichi, che sono i vescovi di Orihuela e di Cadice; però non mi è sembrato né conveniente né necessario dimandare al primo il suo riservato parere conoscendone le idee del tutto ligie al governo; ed al secondo prevedendo la riposta contraria alle elezioni ho scritto per mera cortesia, né stimo utile aspettarla innanzi di rassegnare a vostra eminenza questo ossequioso rapporto, attesa la somma urgenza dell'affare.

Imploro dall'eminenza vostra il più presto possibile un riscontro che mi ponga in grado di far conoscere prima del 20 marzo a tutti i prelati del regno la condotta alla quale dovranno attenersi.

APÉNDICE 45

Despacho nº. 30 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre el arreglo definitivo de la diócesis de Tenerife y sobre la administración apostólica de Ceuta.

ASV *SS 249 (1877) 3º, ff. 37-39v* (original).

ASV *AN Madrid 486, tít. XV, rúbr. III, sec. I, nº. 1* (minuta).

Madrid, 11 marzo 1877.

In seguito all'approvazione che la Santità di Nostro Signore si degnò dare al progetto di organizzazione del capitolo di Tenerife, ch'ebbi l'onore di rassegnare alla eminenza vostra, e degli eccitamenti fattimi onde preparare l'occorrente per la preconizzazione del nuovo vescovo, entrai all'instante in trattative col signor Calderon Collante, che è succeduto nel ministero di grazia e giustizia a Martin Herrera.

Innanzi tutto potei conseguire che accettasse egli integralmente gli accordi presi col suo antecessore, e quindi la presentazione, per parte della corona, dell'egregio monsignor Infante, amministratore apostolico di Ceuta, alla predetta sede nell'intelligenza che si dovrebbero prendere immediatamente i necessarî concerti per la destinazione dell'amministratore apostolico che vi si dovrà surrogare. A questo partito ho dovuto attenermi per conseguire che Sua Maestà firmasse il decreto di nomina prima di allontanarsi dalla corte.

L'altro decreto che riguarda la riorganizzazione del capitolo e la dotazione della cattedrale e del seminario pareggiata a quella delle altre Chiese suffraganee del regno, dopo averne io stesso esaminata la redazione, venne firmato in Valenza, e quindi pubblicato nella Gazzetta officiale. Il processo canonico ha sofferto considerevole ritardo sia per la distanza che corre tra Madrid e Ceuta, e la cattiva condizione del mare che spesso interrompe il corso ordinario delle comunicazioni, sia perché, avendo diretta monsignor Infante la sua accettazione al signor Calderon Collantes che stava in Valenza, e non al ministro di grazia e giustizia, questa venne colà rimessa come lettera particolare che il prelodato ministro ritenne seco sino al suo ritorno. Per tal motivo, come annunziai per telegrafo a vostra eminenza, non si è potuto inviare costà il processo canonico prima del giorno 7 corrente. Malgrado però l'imprevisto incidente, voglio sperare che avrà luogo nel prossimo concistoro la preconizzazione del vescovo di Tenerife, e così sarà assicurata da qualunque ulteriore intoppo l'erezione d'una nuova diocesi.

In quanto all'amministrazione di Ceuta che dovrà succedere a monsignor Infante, le mie gestioni hanno incontrato delle difficoltà a cagione dello stato infelice in cui si trova quella Chiesa che non invita per fermo chicchessia a risiedervi né a governarla. Infatti monsignor Gonzalez, vescovo di Zela, che sta in Siviglia senza alcuna destinazione, e che io proposi al signor ministro, anche per la circostanza di trovarsi esso rivestito del carattere episcopale, ha declinato la nomina. Altri soggetti idonei e del pari accettabili al governo, disposti a far questo non piccolo sacrifizio in

servizio della Chiesa, lasciando le prebende che occupano nelle città principali, non è agevole cosa il trovarli.

Pertanto, onde evitare continue rinunzie, ho dovuto fissarmi sopra due soggetti di molta virtù, noti già all'eminenza vostra, che sono il signor Pozuelo, canonico e rettore del seminario di Córdova, proposto no è guari dalla nunziatura per la sede di Avana, ed il signor Serrano, zelantissimo sacerdote e canonico della metropolitana di Valladolid, il quale era già stato presentato dal governo ed accettato dalla Santa Sede per la Chiesa di Tenerife. Avendone ieri tento proposito col signor Calderon Collantes, cui esposi le egregie qualità onde si trovano forniti i prelodati soggetti, se ne mostrò egli pienamente soddisfatto, dicendomi che li ravvisava degni entrambi non pure dell'amministrazione di Ceuta, ma ben anco d'una sede principale, e rimanemmo che esso fra qualche giorno mi darebbe una risposta definitiva.

Dopo ciò, senza verun indugio invitai il ministro a stabilire l'accordo necessario sopra un altro punto, mossovi dal parere del tutto contrario manifestatomi poco innanzi dal capo sezione degli affari ecclesiastici di quel ministero, a che il nuovo amministratore apostolico venga rivestito del carattere vescovile. Allegava costui che al governo non conviene la creazione di tali vescovi «in partibus infidelium», perché poi li dovrà collocare come titolari in una delle diocesi del regno. Risposi a questa difficoltà che il governo non contraeva punto cosiffatto obbligo, il quale del resto non eccederebbe i limiti della convenienza, mentre la creazione dei vescovi «in partibus», in molti casi come il presente, è una vera necessità.

Passando quindi a parlare col ministro mi parve opportunissimo concordare questo punto innanzi che il predetto impiegato avesse l'agio di prevenirlo in contrario. A tal uopo gli feci presente lo stato deplorevole della popolazione di Ceuta, composta di soldati, presidiarî, mescolati a giudei e mussulmani, la grande corruzione dei costumi, la indisciplinatezza e dissidia del clero, ed altri gravi inconvenienti, cui non si potrebbe affatto porre riparo, qualora l'amministratore apostolico non fosse circondato da quel prestigio e da quella forza morale che gli aggiunge il sacro carattere episcopale. Aderì egli all'istante e con pieno consentimento alla mia proposta, aggiungendo che, anche a suo avviso, era impossibile inviare colà un semplice sacerdote.

Non posso nascondere all'eminenza vostra gli altri motivi che ho avuto in vista e che mi hanno indotto a promuovere questo accordo che stimo vantaggioso. In primo luogo, nominando direttamente la Santa Sede gli amministratori apostolici, e rivestendoli della dignità vescovile, senz'altra ingerenza del governo che il semplice gradimento, esercita un atto di spirituale autorità, che non le fu mai consentito per l'addietro, e che per ciò stesso giova ripetere. In secondo luogo, essendo pratica nella Spagna che no vi siano vescovi senza alcuna destinazione i nominati dalla Santa Sede potranno col tempo occupare alcuna diocesi, con che viene indirettamente a scemarsi l'influenza del governo nella scelta dei candidati alle sedi vacanti, in vantaggio della medesima santa fede. Finalmente mi parve anche giusto il premiare con questa ulteriore considerazione un sacerdote il quale, fornito di rilevanti doti e trovandosi ben collocato, si assoggetta per destinazione della Santa Sede a tal carico che molti ricusano, e che può considerarsi come un vero sacrifizio.

Infine, essendo già convenuti sopra i predetti due punti principali, ricordai al ministro il metodo che si seguì nella nomina di monsignor Infante, in cui il governo di Sua Maestà non ebbe altra partecipazione che quella di esternare il suo gradimento, e restammo che tutto si regolerebbe secondo i ricordati precedenti.

Quantunque poi gli accordi sovrespressi siano del tutto conformi con quello che in simile circostanza venne praticato dall'eminenza vostra, nondimeno per mia maggior tranquillità la supplico che si compiaccia significarmi per telegrafo se il Santo Padre si degnerà confidare l'amministrazione apostolica di Ceuta ad uno dei candidati da me proposti, e promuoverlo eziandio ad una Chiesa vescovile «in partibus infidelium», affinché possa io sollecitamente condurre ad effetto le trattative iniziate.

Si ricordi anche l'eminenza vostra di rimettere le speciali facoltà per la nomina dell'amministratore, indicando, nel caso in cui questo si dovesse rivestire del carattere vescovile, se ciò dovrà farsi per Breve, come si praticó ultimamente, ovvero per Bolle, secondo che, mediante l'intervento del governo, si suol fare con tutti gli altri vescovi della Spagna.

APÉNDICE 46

Despacho nº. 33 de Rampolla a Simeoni

Sobre el derecho de elegir un senador concedido a las provincias eclesiásticas.

ASV *SS 249 (1877) 2º, ff. 110-111v* (original).

ASV *AN Madrid 487, tít. XV, rúbr. IX, sec. II* (minuta).

Madrid, 24 marzo 1877.

Com'ebbi l'onore di segnalare all'eminenza vostra col mio telegramma in cifra del 16 corrente, la lettera che ella m'aveva promesso con migliori istruzioni riguardo al diritto di eleggere un senatore concesso alle rispettive province ecclesiastiche non mi giunse in tempo opportuno, e quindi non potei farne verun uso. Dall'altra parte avendo presente la brevità del tempo, la divergenza di opinioni manifestata dall'episcopato, e sopra ogni altro la ripugnanza dei più a tenere partecipazione in quest'atto politico, e considerando del pari la delicatezza dell'affare in cui non mi sembrava conveniente mostrarmi propenso piuttosto all'uno che all'altro partito, ho procurato che l'accordo scevro da qualsivoglia mia coazione nascesse spontaneamente dai medesimi prelati, epperò mi son posto in un continuo carteggio coi metropolitani onde vedere di trarli ad una comune intelligenza.

Nell'insistere poi a questo oggetto con calde raccomandazioni, ho taciuto di proposito a ciascheduno quali e quanti dei suoi colleghi fossero favorevoli o contrarî alla legge elettorale, dal che è risultato che alcuni dei contrarî, credendosi rimasti soli nell'opposizione e per ciò stesso cagione della discordia, mi ebbero manifestata all'istante la loro adesione al parere degli altri.

Ottenuta così una grande maggioranza favorevole all'uso del nuovo diritto, mi sono indirizzato di nuovo e senza indugio ai pochi indecisi e restii, dicendo che in vista della urgenza del caso credeva opportuno prevenirli che la quasi totalità dei loro colleghi aveva significato alla nunziatura essersi decisa a far uso del nuovo

diritto. Ho scritto altresì allo stesso tempo ai suffraganei delle sedi metropolitane vacanti onde prevenirli di quanto a me constava esser stato concordato nelle altre province ecclesiastiche. Per siffatta guisa e col divino favore ho potuto conseguire la piena unione dei metropolitani tra loro e coi proprî suffraganei, in virtù della quale martedì 20 i capitoli cattedrali secondo le disposizioni dell'accennata legge procedettero alla scelta dei rispettivi compromessarî.

In quanto alla elezione dei senatori, che avrà luogo il 5 del prossimo aprile, ho pregato l'eminentissimo Moreno di passare a tutti i metropolitani una lista di quei prelati che egli giudica più a proposito per sedere in senato e difendere i diritti della Chiesa, tra cui l'ho anche pregato di non dimenticare gli egregi vescovi di Salamanca e di Córdova, capaci entrambi di rappresentare con decoro l'alta gerarchia alla quale appartengono.

Il prelodato cardinale mi ha promesso che penserebbe di buon grado ad ottenere questo accordo, di maniera che preparate antecedentemente le elezioni non è da temere, per quanto mi è dato scorgere, nessuna divergenza nel clero e nell'episcopato su questo riguardo.

APÉNDICE 47

Despacho nº. 36 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre las gestiones realizadas para la provisión de varias diócesis vacantes.

ASV *SS 249 (1877) 1º, ff. 133-137v* (original).

ASV *AN Madrid 487, tit. XV, rúbr. III, sec. IV* (minuta).

Madrid, 31 marzo 1877.

Essendomi recato a visitare i signori ministri di grazia e giustizia e di oltremare per trattare con loro di affari pendenti, ho potuto parlare della provvisione delle sedi tuttora vacanti e delle risulte che quindi avranno luogo. Varie volte aveva già fatta istanza ad ambedue ministri perché si scegliessero soggetti del tutto degni ed idonei al grave carico del ministero episcopale, senza tenere verun conto degli intrighi e delle raccomandazioni cui spesso obbediscono le proposte che fa il governo alla Santa Sede.

Il signor Calderon Collantes mi aveva ripetutamente assicurato che egli riguarderebbe solo alle necessità delle diocesi ed ai meriti delle persone che si debbono destinare a governarle, e che in ciò sarebbe maggiormente impegnato e sollecito dei suoi antecessori. Nulla però si è voluto con me trattare in proposito.

Il giorno medesimo dell'arrivo di monsignor Cattani il prelodato ministro di grazia e giustizia mi entró da per sé in discorso sull'argomento altre volte evitato, dicendomi che il governo pensava presentare per Siviglia il vescovo di Barcellona e per Valenza quello di Jaén, della cui attività e zelo pastorale mi fece i più grandi

elogî. Mostrandomi io molto interessato per la provvista delle risulte, specialmente di Barcellona che è di sommo momento, mi disse che egli aveva in animo di presentare per Jaén l'attuale priore degli ordini militari, ma che relativamente a Barcellona, come del pari per la vacante Chiesa di Mondoñedo non aveva egli tuttora verun soggetto in vista da poter proporre.

Profittando allora di tale apertura amichevole, l'invitai a prendere informazioni sopra alcuni soggetti che io già teneva preparati così per Barcellona come per Mondoñedo, e che stando alle notizie procuratemi antecedentemente da persone di piena fiducia, sarebbero molto convenienti a quelle sedi. In quanto alla traslazione del vescovo priore degli ordini militari alla vacante che risulterebbe a Jaén, la ravviso soggetta a qualche difficoltà, che non nascosi tampoco al ministro.

Il predetto vescovo è stato sino ad oggi in continuo aspettare e lagnarsi col governo, perché non ha stimato opportuno prendere possesso della sua sede priorale, se prima non gli si fosse dato un conveniente edifizio in Ciudad Real per la propria residenza ed altro per il seminario diocesano, di guisa che il priorato rimane tuttora sotto l'amministrazione dell'eminentissimo Moreno, quantunque il vescovo priore abbia già ricevute le insegne dell'ordine di Santiago e percepisca il corrispondente assegno. Tale attitudine di monsignor Guisasola ed alcun altro disgustoso incidente intervenuto tra lo stesso ed il presidente del tribunale e consiglio degli ordini summenzionati, gli ha cagionata avversione così presso il ceto dei cavalieri, come anche presso il ministero di grazia e giustizia. Per la qual cosa, malgrado le ripetute pratiche interposte da me e dell'eminentissimo Moreno sia presso il prelodato vescovo, sia presso il governo, nulla si è potuto conseguire.

Il governo, poiché Ciudad Real manca di edifizi convenienti, aveva promesso di dare l'unico che si ritrova acconcio per episcopio, che è l'istituto provinciale dipendente dal ministero del fomento; ma questo ad istanza degli impiegati che colà risiedono e che no ne vogliono uscire, si ricusa alla cessione. È stata anche promessa al vescovo priore la somma di ventimila scudi, che stanno in deposito presso il ministero di grazia e giustizia, per incominciare i lavori; però il prelato non volendosi incaricare della direzione di siffatte opere materiali esige senz'altro l'abitazione compiuta, benché provvisoria.

Stando così le cose, appena entrato nel ministero di grazia e giustizia il signor Calderon Collantes, dietro le mie premure, promise d'insistere presso il consiglio dei ministri per la cessione dell'indicato edifizio, e non avendo potuto può conseguire, mi manifestò il seguente progetto.

A suo parere la nomina del priore degli ordini militari non si avrebbe dovuto effettuare se non quando s'avesse digià preparata la necessaria abitazione per la residenza. Quindi egli propone di trasferire ad altra sede vescovile il priore nominato, e non procedere alla nomina del successore se non dopo d'aver preparato l'episcopio presso la chiesa cattedrale di Ciudad Real. A tal uopo desidera ottenere il consentimento della Santa Sede.

Risposi al ministro che la sua proposta non mi pareva accettabile, giacché colla erezione del priorato il governo erasi obbligato simultaneamente a fornire tutti i mezzi necessarî alla erezione medesima. Invece quindi di supplicare la Santa Sede perché voglia consentire che si trasferisca altrove l'attuale priore e si sospenda la nomina del nuovo, mi sembrava più ragionevole e logico che si pensasse seriamente al pieno adempimento delle obbligazioni assunte, mercé la immediata erezione dell'episcopio

e del seminario mancante. Soggiunse il ministro che essendo ciò per ora impossibile, almeno bramava conseguire dalla Santa Sede che la residenza del vescovo priore si stabilisse provvisoriamente in Almagro, città principale della Mancha, che dista poche leghe dalla cattedrale ed ove si potrebbe disporre di un acconcio edifizio. Del quale argomento alla prossima venuta del re e degli altri ministri ne avrebbe trattato in proposito.

Non occorre che io faccia avvertire all'eminenza vostra come la proposta di traslazione dell'attuale vescovo priore più che dalla necessità delle riferite circostanze proviene, a mio avviso, dal desiderio di eleggerne un nuovo del gusto degli ordini militari, prendendosi anche dallo stesso clero già abbastanza discreditato. Ove poi si venisse a simile elezione, la Santa Sede non potrebbe non accettarla procedendo essa canonicamente dall'ampio diritto di nomina concesso al gran maestro degli ordini medesimi.

In quanto all'amministratore apostolico per Ceuta, son lieto di annunziare a vostra eminenza che, dietro le informazioni prese, il signor ministro si è deciso di accettare il primo dei due soggetti da me propostigli, che è il canonico Pozuelo, rettore del seminario di Córdova; ma innanzi desidera egli darne partecipazione a Sua Maestà ed al consiglio dei ministri, e poscia darà corso al consueto cambio di offizî colla nunziatura.

Passai quindi dal signor Martin Herrera, ministro di oltremare, per restituirgli una visita da lui gentilmente fattami ed in pari tempo reclamare in favore del vicario capitolare di Avana in certa questione insorta per motivi della nomina del canonico penitenziere fatta illegalmente dal governo. Da ciò trassi argomento di sollecitare il ministro a prendere gli accordi onde provvedere quella disgraziata sede di un pastore veramente apostolico. Mi rispose che intorno a ciò aveva egli voluto dirigersi all'eminenza vostra. Dopo lo studio posto da lui continuamente in evitare cotali trattative colla nunziatura, e molto più dopo l'accennata dichiarazione, non volli insistere e solo mi feci a raccomandargli un soggetto che a mio avviso sarebbe un degnissimo successore del vescovo ultimamente defunto, affinché ne prendesse egli le previe informazioni.

So bene che oggi tutti gli impegni sono diretti a fare accettare alla santa Sede per la importante Chiesa di Avana il decano di Portorico, ecclesiastico già noto a vostra eminenza. Quest'uomo, benché sufficientemente istruito, è di poco criterio, di carattere imperioso ed in aperta nimistà col vescovo di Portorico. Oltre ciò, ha posto in gioco mille intrighi per esser promosso a quel vescovato. Una persona di tutta fiducia mi ha riferito avere per caso scoperto di quali relazioni costui si sta direttamente valendo, onde conseguire l'intento.

Al governo si mostra oltremodo ligio, e mi si dice gli abbia testé comunicati certi documenti onde combattere la giusta resistenza che sta opponendo il vicario capitolare di Avana alla nomina di quel penitenziere fatta dal ministro indebitamente. So anche che lo stesso va carpendo certificati da tutte le parti onde appoggiare le sue ambiziose pretensioni. Col medesimo intendimento il ministro di oltremare aveva procurato non è guari di sorprendere la buona fede dell'ottimo vescovo ausiliare di Toledo, domandandogli informazioni sull'accennato soggetto senza esprimergli lo scopo delle stesse che era di avvalorare con un attestato autorevole le istanze presso la Santa Sede.

Però l'egregio prelato, avvertitone da me in tempo, si limitò a rispondere che

poco conoscendo il decano di Portorico, non poteva somministrare le notizie che si bramavano.

Si sono anche procurate dalle autorità civili e militari di oltremare raccomandazioni pressantissime in favore di lui, e dalla corte sono venute alla nunziatura iterate dimande, alle quali ho risposto senz'altro che si desistesse dagli impegni per essere inammissibile il soggetto raccomandato.

Anche il signor Canovas si è dichiarato favorevole a tale candidatura e sino a tanto che non abbia una risposta categoricamente negativa, son persuaso che proseguirà nell'insistere.

Ho creduto mio dovere rassegnare all'eminenza vostra le suaccennate notizie sia perché prenda ella conoscimento dei propositi di questo governo, sia perché possa comunicare le opportune istruzione al nuovo nunzio apostolico, onde giovarsene nelle pratiche che sarà per intraprendere presso questi signori ministri riguardo alla provvista delle menzionate sedi.

APÉNDICE 48

Despacho nº. 42 de Rampolla a Simeoni

Informa sobre el regreso del rey a Madrid y sobre las gestiones para cubrir las diócesis vacantes.

ASV *SS 249 (1877) 2º, ff. 4-6v* (original).

ASV *AN Madrid 487, tít. XV, rúbr. VI, sec. I, nº. 3* (minuta).

Madrid, 10 abril 1877.

Giovedì 5 del corrente nelle ore pomeridiane giunse in questa corte Sua Maestà il re in compagnia dell'augusta sorella la principessa delle Asturie, la quale gli si era recata incontro per assistere alle sontuose funzioni della settimana santa che ebbero luogo in Siviglia. Per quanto poi qui si procurasse di renderne solenne l'ingresso e festevole l'accoglienza, si ebbe a notare una freddezza del tutto inaspettata ed anche per parte del governo qualche preoccupazione essendosi fatto distendere un cordone di truppa dalla stazione sino al reale palazzo e poste sentinelle in varie delle strade principale.

Non dissimile accoglienza ricevette il giovine sovrano in Valenza; in Barcellona per due volte, cioè nell'uscire dal teatro e nell'affacciarsi alla loggia municipale, venne salutato con fischi, ed anche in altri punti dell'Andalusia ebbe a soffrire degli insulti. Le quali dimostrazioni di ostilità, che palesano il malcontento generale delle popolazioni, furono in parte compensate dalle mostre di simpatia con cui festeggiarono ovunque il loro monarca i bene affetti alla regnante dinastia. Il clero in tale circostanza si è condotto, tranne poche eccezioni, convenientemente, e tanto il ministro di stato quanto Sua Maestà me ne hanno espresso la loro soddisfazione.

Giunto poi il sovrano in Madrid, i giornali di opposizione, postisi antecedente-

mente d'accordo, gli hanno indirizzato un'istanza domandando la destituzione dell'attuale gabinetto, il quale sempre più vien perdendo di reputazione, di prestigio e di forza. Ieri in unione del corpo diplomatico fui a presentare a Sua Maestà il re le doverose felicitazioni pel suo ritorno, ed esso s'intrattenne meco a parlare sopra varî argomenti ed anche sulla nomina dei nuovi prelati, dicendomi che egli sperava che fossero di gradimento del Santo Padre.

A questo proposito l'eminenza vostra avrà già ricevuto il mio telegramma in cifre della sera precedente, motivato da una conversazione avuta poche ore avanti col signor ministro di grazia e giustizia. Mi fece questi confidenzialmente sapere che appena tornato il re erasi tenuto consiglio di ministri per trattare sulla provvista delle sedi vacanti, e che avendo riguardo alla mie raccomandazioni ed alle sue promesse tante volte ripetutemi di no non dar luogo nella scelta dei prelati alle premure e agli impegni di chicchessia, ma di mirare solo al vantaggio della Chiesa, proponeva in nome di Sua Maestà il vescovo di Barcellona per Siviglia, quello di Jaén per Valenza, l'ausiliare di Siviglia per Jaén ed infine il decano di Compostella per Mondoñedo. Quest'ultimo lo aveva io medesimo proposto e raccomandato ripetutamente, in seguito alle favorevoli informazioni ricevute dagli eminentissimi Paya e Moreno, appena vacata quella sede, onde prevenire i soliti intrighi, tanto più che erami stato riferito che una dama d'intimità del signor Canovas teneva già pronto il suo candidato da far trionfare su tutti.

Del sacerdote don José Palacios, già canonico penitenziere ed oggi decano della metropolitana di Compostella quell'eminentissimo arcivescovo mi aveva scritto che è «un ecclesiastico venerabile, istruito come lo dimostra la carriera dallo stesso percorsa, di specchiata condotta, buon oratore, indefesso specialmente nel confessionale e nell'assistenza agli infermi, di eccellente reputazione e di dottrina rigorosamente ortodossa».

Credendo convenientissimo ed urgente accettare con urgenza senz'altro tali proposte, sopra di che anche il signor ministro mi faceva premura, non solo per non dar luogo a pentimento per parte del governo, ma molto più per evitare la voluta traslazione del vescovo priore degli ordini militari, ho stimato mio dovere domandare all'eminenza vostra le opportune istruzioni per telegrafo nell'impegno di conchiudere vantaggiosamente questo importante affare.

Riguardo alle sede di Barcellona e di Avana, ho già indicati due soggetti a mio avviso degnissimi, e spero che il governo si mostrerà pieghevole alle insistenze che sarà per fare in proposito il nuovo nunzio apostolico appena avrà presentato le lettere credenziali.

I giornali spagnuoli ed esteri hanno preteso non è guari di smentire l'accordo preso sulle future nozze del re con la infanta donna Mercedes, alle quali stante certa contrarietà del governo sono stati apposti altri progetti.

Però le mie notizie particolari attinte ad autorevole fonti mi permettono assicurare all'eminenza vostra che la predetta infante sarà tra non guari la regina di Spagna.

Quanto alla principessa delle Asturie, il divisato suo matrimonio col principe Arnolfo di Baviera, malgrado gli impegni del signor Canovas, sembra che rimarrà privo di effetto.

SOR FRANCISCA DE LAS LLAGAS DE JESÚS

ERNESTO ZARAGOZA PASCUAL

Dios nos ha hablado y nos habla de muy diversas maneras, y una de las más elocuentes es poniendo delante de nuestros ojos y a nuestra consideración la vida santa y las virtudes heroicas de aquellos hombres y mujeres que, en palabras del Concilio Vaticano II, en su Constitución dogmática sobre la Iglesia (núm. 50), «se transformaron perfectamente según la imagen de Cristo. En ellos, Dios nos habla y nos ofrece un signo del Reino hacia el cual somos atraídos poderosamente».

Una de las almas que, a finales del siglo XIX, «se transformó perfectamente según la imagen de Cristo» fue sor Francisca de las Llagas de Jesús, monja clarisa del monasterio de la Divina Providencia de la ciudad de Badalona, cerca de Barcelona, cuya vida y heroicas virtudes queremos referir aquí.

Sor Francisca fue un alma inocente que, cual otra Teresa de Lisieux, su contemporánea, se levantó a las alturas de la más eximia santidad, a pesar del ambiente desfavorable a la religión que reinó durante la mayor parte del siglo XIX.

El anticlericalismo de este siglo, entre otras muchas y diversas causas, motivó la exclaustración masiva de religiosos en 1835 y de algunas comunidades de religiosas. Pero a no tardar, nuevas comunidades religiosas aparecieron, en especial femeninas, que con el señuelo de la enseñanza y de la beneficencia, reanudaron en nuestra patria la vida religiosa consagrada. Era un enjambre de almas humildes y generosas que se consagraron a Dios, en la sombra, la propia abnegación y la

fidelidad al evangelio y a Cristo. El honor de Dios y la salvación de las almas eran los polos de atracción que mantenían su fidelidad a la llamada divina en la vida religiosa.

Pero como Dios abate a los soberbios y ensalza a los humildes, ensalzó a muchas de estas almas consagradas, como sor Francisca, mostrándolas a las gentes indiferentes y distraídas, como un foco de inmensa luz espiritual.

A esta legión de «almas ocultas» –por otra parte bien conocidas y amadas de Dios– pertenece sor Francisca de las Llagas de Jesús quien, como su fundadora, sor Teresa Arguyol y Fontseca, santa Teresita del Niño Jesús y otras, forman el ramillete de almas santas, las cuales, con sus particularidades, nos ofrecen «un signo del Reino de los Cielos» al que cada uno, dentro de su estado y vocación a la que ha sido llamado, debe procurar arrebatar.

Sor Francisca repite, con su vida silenciosa, humilde, penitente y entregada a la voluntad de Dios, que por encima de las cosas humanas que nos rodean y solicitan nuestra atención, existe alguien tan importante como Dios para que le amemos y sirvamos con fidelidad y alegría. Amor, fidelidad y alegría son las palancas de todo heroísmo que embellecen la existencia más oscura y conducen a los que quieren ser santos de verdad hacia «la perfecta transfiguración según la imagen de Cristo».

Así es la vida de sor Francisca, una vida hecha toda de amor, fidelidad y de entrega generosa, inmersa en la presencia de Dios. Pero como las vidas de los santos al pasar de un hagiógrafo a otro se han ido recargando de hechos piadosos a veces carentes de fundamento histórico, al escribir la que ahora presentamos nos hemos basado exclusivamente en documentos fidedignos y testimonios fehacientes y, en especial, de los primeros biógrafos de la sierva de Dios, principalmente del padre Josep Oriol, capuchino, documentadísimo, por cierto, porque pudo contar con informaciones de primera mano, facilitadas por la propia Comunidad y por los familiares, condiscípulas, discípulas y los sacerdotes que trataron de cerca de la sierva de Dios.

Asimismo, nos hemos servido de la obra del franciscano P. Jou, *El Ángel de Levante* y de las *Positiones et articuli* del proceso, impresos en Roma en 1957; también de la *Revista de Badalona*, números 74-79, publicados en 1943.[1]

Advertimos al lector que no extrañe el lenguaje y el estilo, pues

esta biografía la escribimos con 23 años, en 1968, y, aunque la hemos corregido en algún punto, no hemos querido cambiar el texto, porque al fin y al cabo sería decir lo mismo con otras palabras y perdería el sabor peculiar propio de un seminarista lleno de buena voluntad que escribía la segunda biografía de su carrera literaria, que hoy llega a más de 11.000 páginas impresas.

Ojalá que esta pequeña biografía de sor Francisca sirva para darla a conocer un poco más y, creciendo la fama de su santidad, podamos verla muy pronto beatificada y canonizada *ad maiorem Dei gloriam*.

Obviamente, cuando hablamos de santidad, de virtudes heroicas y de hechos extraordinarios, no pretendemos adelantarnos al juicio infalible y definitivo de la Santa Sede, sino calificar los hechos según nuestros conocimientos y nuestro sentir.

1. De Sor Francisca de las Llagas de Jesús hay tres biografías impresas: M. C. CASADEMONT SABATER, *Notas biográficas de Sor Francisca de las Llagas de Jesús*, Badalona, 1943; F. GAMISSANS, *La Colometa de Can Paixau*, Badalona, 1986; M. V. TRIVIÑO, *Una joya franciscana*, Barcelona, 1993, que es la única actualmente en venta.

Patria y nacimiento de sor Francisca

La Sierva de Dios sor Francisca de las Llagas de Jesús nació en la ciudad de Badalona. La patria chica de sor Francisca está situada en una ancha llanura a la margen izquierda del río Besós, junto al mar, y casi pegada a Barcelona a manera de un enorme barrio. Hoy día, es una de las más florecientes ciudades industriales de Cataluña. En tiempos de sor Francisca, no era más que una pequeña ciudad, tranquila, agrícola y, sobre todo, marinera.

En dicha ciudad nació nuestra sierva de Dios, en la casa número 108 de la Calle de San Pedro. Sus padres eran unos piadosos cristianos llamados Jaime Martí y Dolores Valls, que poseían un modesto comercio de vinos y granos. Quienes les conocieron afirman con unanimidad que eran realmente unos fervorosos cristianos y que la esposa, Doña Dolores, era extremadamente caritativa para con los pobres y a la vez muy paciente y sufrida en las enfermedades y desgracias.

Este ejemplar matrimonio fue bendecido por Dios con siete hijos, el tercero de los cuales fue sor Francisca, que nació el 26 de Junio de 1860. Tres días más tarde, festividad de san Pedro Apóstol, fue bautizada en la parroquia de Santa María de la misma ciudad, por el Rdo. P. José Baró y Bonet. La apadrinaron su tío paterno, Pedro, y su tía materna Antonia, que le dieron los nombres de Coloma, Antonia y Josefa.

Infancia de la sierva de Dios

La vida de la pequeña Coloma transcurría en el hogar paterno envuelta en un clima de piedad y buenos ejemplos. Cada día, por la mañana, toda la familia solía oír la primera misa en la iglesia parroquial de Santa María y por la tarde rezaban el Santo Rosario y la corona dolorosa, y leían la vida del santo del día.

No contaba Coloma con cuatro años de edad cuando sus padres se trasladaron a vivir a la casa número 19 de la calle de San Miguel de la misma ciudad, que su madre obtuvo por donación «inter vivos» de su padre Juan Valls. En esta pequeña casa de la calle de San Miguel, vivió Coloma desde los cuatro años hasta su entrada en el claustro.

Mas las bendiciones del cielo suelen ir acompañadas de pruebas y sacrificios. Esto fue lo que le pasó a la familia de Coloma. De los 7 hijos que el Señor les dio, María, la mayor, murió a los 8 años; Juana,

la cuarta hija, no llegó a los 15; Antonia, no alcanzó los 4 años de edad y Jaime murió a los 7 meses de haber nacido. Sólo sobrevivieron la segunda hija, llamada Paula, Coloma, la tercera, y la menor, que se llamaba Dolores.

Así pues, Coloma, ya desde sus más tiernos años, vio y vivió de cerca el dolor y la desgracia y poco a poco fue fortaleciéndose para cosas mayores con que más tarde el Señor la había de probar.

Poco después de trasladarse a la calle de San Miguel, el Ilmo. Dr. Don Pantaleón Montserrat y Navarro, obispo de Barcelona, pasó la visita canónica en la parroquia de Santa María de Badalona a la que pertenecía la familia de Coloma. En esta ocasión, Coloma recibió, junto con otras niñas de su edad, el sacramento de la confirmación. Era el 1 de junio de 1864.

Recién cumplidos los cuatro años, sus padres decidieron llevarla al colegio para que aprendiera las primeras letras, y para esto eligieron el que las clarisas de la Divina Providencia tienen en la misma ciudad.

Durante los años en que acudió a dicho colegio, fue motivo de edificación para sus compañeras por su obediencia y sencillez. En clase era muy callada y su inseparable hermana Paula nos dice que su ejemplo admiraba a las demás niñas; y aunque Coloma no hizo jamás distinción alguna entre sus compañeras, no dejó por esto de ser siempre amable y cortés, lo que le granjeó el aprecio y la estima de sus condiscípulas, las cuales se disputaban el honor de poder sentarse a su lado.

Una profesora suya escribe: «Cuando venía al colegio nunca se la tuvo que reprender, pues siempre conservaba el mismo comportamiento de silencio, bondad de carácter y aplicación, junto con una especial modestia impropia de su edad. Nunca se daba el menor tono de alabanza, ni se excusaba como suelen hacerlo las otras niñas de su edad».

Las que fueron sus compañeras jamás pudieron olvidar la modestia y la obediencia que brillaban en la sierva de Dios junto con una especial destreza para bordar.

Varias son las anécdotas que recuerdan sus condiscípulas. Entre ellas una que caló tan profundamente en el ánimo de Coloma que jamás la pudo olvidar, y que providencialmente la aleccionó de tal manera que su influjo le duró toda la vida.

Un día la madre abadesa, que solía visitar frecuentemente el colegio, tuvo que reprender a sus compañeras y le dijo a ella: «Tú eres de aquellas que tiran la piedra y esconden la mano». Estas sencillas palabras le quedaron tan grabadas que, más tarde, cuando ya religiosa ala-

baban alguna de sus virtudes, contestaba: «Cuánta razón tenía la madre abadesa al decir que soy de aquellas que tiran la piedra y esconden la mano».

Otra anécdota de sus tiempos de colegiala, que demuestra lo profundamente piadosa que era, es ésta: un día de fiesta de precepto suprimida, su padre se la llevó con el carro a Sant Cugat del Vallès, con la intención de que, una vez cargado el carro, oirían la santa misa en aquella localidad. Pero sea por el retraso del carro o porque no hubiera misa aquel día, no pudieron asistir a la santa misa. Tal fue el sentimiento de Coloma que empezó a llorar desconsoladamente y no la pudieron calmar hasta que rezaron por el camino una parte del Rosario en compensación de la misa que no había podido oír.

Todos cuantos la conocieron dicen que era muy dócil y buena, y no recuerdan que jamás diese disgusto a sus padres o maestros. El único disgusto que dio a su familia fue a su padre, al pedirle permiso para hacerse monja clarisa.

Otra de las cosas en que más sobresalió la sierva de Dios fueron sus modales, que a la vez que la hacían cariñosa infundían a todos cuantos la rodeaban un gran respeto.

Ya desde pequeña practicó la pobreza regalando vestidos o alimentos, y también algún juguete, a las niñas más necesitadas que conocía. Sus hermanos nos dicen que le repugnaba estrenar vestidos o zapatos, y que le gustaba más ir remendada. Más tarde diría: «Soy monja de pobreza y por esto tengo que trabajar».

Quizá podría parecer que queremos mostrar a la sierva de Dios «santa» desde su nacimiento, pero la verdad es que no encontramos ni un solo testimonio que nos descubra defecto alguno de la sierva de Dios, teniendo en cuenta que algunas personas que la conocieron o que fueron sus discípulas todavía viven (1968), de lo cual debemos concluir que realmente sor Francisca fue una de estas almas escogidas por Dios a quien Él reservó para sí desde su infancia, dándole gracias extraordinarias para progresar en la virtud y en el amor de Dios.

La Primera Comunión

Aún no había cumplido los once años, el 16 de mayo de 1871, Coloma recibió por primera vez a Jesús Sacramentado en la iglesia parroquial de Santa María, que aquel día estaba adornada con profu-

sión y repleta de gente deseosa de presenciar la primera comunión de los niños de la población. Coloma estaba allí entre ellos con el alma limpia y dispuesta para recibir por primera vez a Jesucristo. ¡Con qué fervor recibiría esta pequeña «paloma» al Dios de sus amores!.

Desde aquel día, tanta fue la estima y la devoción a la Eucaristía que, según nos dicen sus condiscípulas, no dejó pasar ni un solo día sin visitar al Santísimo en la iglesia de su querido colegio de la Providencia. Allí oiría a las monjas rezar el Oficio Divino, allí tendría los primeros coloquios con Jesucristo, allí posiblemente, junto al Sagrario, recibiría la primera semilla de la vocación. ¿Qué podría desear más que llegar a ser como una de aquellas almas consagradas a Dios que día y noche alaban a Dios en presencia de Jesús Sacramentado?

Luego de hacer la visita al Santísimo, se dirigía, en compañía de su hermana Paula, hacia la casa paterna, donde ayudaba a su madre en los quehaceres domésticos y dedicaba algún tiempo a sus labores.

Casi doce años continuos fueron los que Coloma frecuentó el Colegio de la Providencia. Acabado el tiempo dedicado a la primera enseñanza, sus padres decidieron llevarla al Colegio de las Hermanas Terciarias Franciscanas de la misma ciudad, para que se perfeccionase en las labores de coser y bordar.

Su profesora, sor Rafaela Oller, nos asegura que tenía unas manos muy delicadas para bordar y para las labores en general, pero que no se vanagloriaba de ello y cedía con generosidad los mejores puestos de la clase para ayudar así a las demás niñas que no sabían tanto. Muchas veces se trocaban los papeles de maestra y discípula, habiendo ésta de ayudar a aquélla.

Su porte y su mirada reflejaban algo extraordinario. Tanto es así, que en cierta ocasión que el obispo de Barcelona, doctor Urquinaona, visitó el colegio de las Hermanas Terciarias, dijo señalando a Coloma: «Esta niña es un ángel». Y realmente era un ángel. Después de su muerte su confesor, don Roque Marsal, escribió: «En el siglo era una verdadera joya cristiana y una joven modelo. Su silencio y mortificación la hicieron progresar tanto en las cosas materiales como espirituales. Su carácter era amable y dócil y siempre se distinguió por su humildad, obediencia y mortificación. Creo que el Señor la llamó al claustro sin haber perdido la inocencia bautismal».

La vocación

El deseo de amar cada día más a Jesucristo, de hacer siempre la divina voluntad y de poder vivir cerca de Él en el sagrario, le hicieron ver la vida religiosa como el más alto ideal y que podía cumplir todas sus ansias de perfección. Pero, ¿en qué orden religiosa se consagraría al Señor?, ¿Sería contemplativa o activa? Coloma consultó todas estas dudas con su confesor y director espiritual Don Roque Marsal. Este no hubo de pensar mucho para orientarla en su vocación. Inclinada como era al silencio y a la soledad, le indicó el camino de la vida contemplativa como el más a propósito para santificarse dado su modo de ser y sus cualidades. Pero todavía quedaba una duda: ¿en qué convento realizaría su deseo de consagrarse a Dios?

Algunos sacerdotes amigos de la familia le indicaron el Monasterio de Pedralbes, en Barcelona, ilustre por su antigüedad y abolengo, donde habían tomado el velo de clarisas varias hijas de condes y reyes. Pero Coloma eligió el de las monjas clarisas de la Divina Providencia de Badalona, donde había sido colegiala. Y sabemos que lo eligió expresamente por amor a la pobreza, que tanto había resplandecido en el Serafín de Asís y que brillaba en dicho monasterio, cual otro san Damián de Asís.

Sin embargo, no pudo realizar por entonces su deseo de ser religiosa a causa de la rotunda oposición de su padre, que por quererla tanto no se resignaba a separarse de ella. En cambio su madre, que había comprendido desde mucho antes que su hija no había nacido para el mundo, aceptó al momento lo que este sacrificio le suponía y ayudó en lo que pudo a que su esposo diera su permiso. Pero él, influido por su hermano Pedro, que era el padrino de bautizo de Coloma, no quería dar su consentimiento.

Coloma tenía a la sazón 19 años. De talle esbelto y ojos grandes y claros, tenía una hermosa cabellera rubia y ondulante que, modestamente peinada, le daba una gracia y juventud extraordinarias. Con estas cualidades naturales, no es de extrañar que algunos jóvenes de posición llegaran a pretenderla; pero ella los rechazó de plano, deseosa como estaba de entregarse enteramente al Señor.

Una y otra vez Coloma volvió a pedir permiso a su padre para ingresar en el convento, pero éste respondía siempre con una negativa rotunda. Ante este problema, que ella no podía solucionar, recurrió a la oración y al consejo del confesor, y hasta del obispo Urquinaona, los

cuales le animaron a seguir en su santo propósito, pero convinieron que si su padre no le daba permiso para ingresar en la Providencia, tendría que esperar a la mayoría de edad para hacerlo.

Coloma no desmayó ante esta prueba; al contrario, procuró aprovechar el tiempo que le faltaba para la mayoría de edad para aprender las primeras lecciones de solfeo, que luego completó con otras de gregoriano que le dio don Joaquín Argemí, a la sazón organista de la parroquia de Santa María.

De su confesor aprendió el manejo del breviario y algunas nociones de latín, que tanto le servirían después para ejercer con eficiencia el oficio de vicario del coro.

Dos largos años habían pasado desde que Coloma pidiera por primera vez a su padre el permiso para ingresar religiosa, cuando un día, acompañada del mismo, visitó el famoso monasterio de Nuestra Señora de Montserrat. Allí, a los pies de la Virgen Morena, le pediría, sin duda, la pronta realización de su más caro deseo, el de hacerse religiosa.

No se hizo esperar mucho la intervención de la Reina del Cielo. De nuevo volvió a pedir a su padre que la dejara hacerse religiosa, pero él se negaba rotundamente. Al fin, cansado de tanta porfía, le dijo para no oírla más: «¡Haz lo que quieras y vete a donde quieras!», santas palabras que fueron para Coloma la puerta abierta para la realización de sus deseos.

Con este vago permiso, y ayudada por su madre, preparó la documentación y el ajuar, y después de haber tratado el asunto con su confesor y con la madre abadesa del monasterio, quedó fijado el día de su ingreso para el 12 de agosto, entonces festividad de Santa Clara. Era el año 1882. Coloma tenía 22 años recién cumplidos.

Ingreso en el convento

Pronto llegó el tan anhelado día. Por la mañana, Coloma, en compañía de su madre y hermanas, salió para la iglesia de la Providencia, donde oyeron la Santa Misa y comulgaron. Después de la misa se dirigieron todos al locutorio, donde la comunidad la esperaba para franquearle las puertas de la clausura. Al poco rato de estar allí se abrió la puerta de la clausura y entonces la madre abadesa, sor Teodora de la Purificación, la recibió en la comunidad.

Coloma, un poco nerviosa, pero alegre y feliz, saludó afectuosa-

mente a las religiosas y en seguida se dirigió al sagrario para dar gracias al Señor por el señalado favor como le acababa de conceder. Al otro lado de la reja, quedaban su madre y hermanas, que con el corazón traspasado lloraban de emoción y ofrecían a Dios el sacrificio de separase de su querida Coloma.

Cuando Coloma ingresó en el convento no habían pasado treinta años desde su fundación. En él moraban algunas religiosas ejemplares que habían tenido la dicha inefable de recoger el último aliento de su madre y fundadora, la venerable sor Teresa Arguyol y Fontseca. Ésta, después de haber sido expulsada del convento de Santa Isabel de Barcelona por el decreto de exclaustración de 1835, se había refugiado con una compañera suya, sor Teresa Sugranyes, en el convento de dominicas (beatas) de Gerona, donde tuvo la inspiración de fundar un monasterio de franciscanas claustrales en la villa de Gracia, en Barcelona.

Después de muchas contrariedades y de un viaje a Roma pudo ver realizado su deseo el 24 de marzo de 1849, fecha en que se fundó el convento de Gracia. Después de este convento se fundaron los de Figueres y Badalona. Aquí murió la fundadora, el 6 de diciembre de 1853.

Los conventos de su fundación estaban todos puestos bajo la advocación de Nuestra Señora de la Providencia, para indicar a las monjas que como pobres debían confiar constantemente en la Divina Providencia, que viste a los lirios del campo y alimenta a las aves del cielo que no siembran ni siegan ni guardan en graneros.

Coloma, pues, había elegido un lugar muy a propósito para ser, como ella decía, «una monja de pobreza».

El postulantado

Una vez recibida en el convento, la madre abadesa puso a Coloma bajo la dirección de la madre Teresa de los Desposorios de Nuestra Señora, religiosa ejemplar y virtuosa y muy observante de la Regla y Constituciones de la Orden. Esta religiosa, que poseía un don especial para hablar con Dios, pronto se dio cuenta de las buenas disposiciones de la joven postulante que se le había confiado y procuró educarla en la vida espiritual lo más perfectamente que pudo y supo, tanto más cuanto al no haber otra postulante podía dedicarle todo el tiempo a ella sola.

Amante como era de la mortificación y de la penitencia, ya en el

postulantado pidió permiso para ir descalza como las demás religiosas, cosa que le fue concedida. Tanto era su deseo de perfección y mortificación, que nada en su nuevo género de vida le fue difícil o pesado.

Pronto se distinguió por su obediencia y piedad. En los actos de comunidad, dicen los que la conocieron, inspiraba devoción. Escogía para sí los trabajos más humildes y penosos y siempre con una alegría y un desinterés realmente ejemplares.

Con estas cualidades, no es de extrañar que la comunidad la recibiese al noviciado con la totalidad de votos favorables y le dispensase diez días de postulantado en atención a su fidelidad y buen comportamiento. El día de la vestición del santo hábito quedó fijado para el 2 de Octubre de 1882.

Pronto llegó el tan deseado día. Familiares, amigos y condiscípulas acudieron al templo de la Providencia que pronto se llenó a tope. El confesor, Don Roque Marsal, celebró la misa asistido por los vicarios de las parroquias de Santa Ana de Barcelona y de Santa María de Badalona. Después de haber oído la Santa Misa y de haber comulgado con la mayor devoción, salió Coloma de la clausura, atravesó la nave central del templo hasta el presbiterio y una vez allí, recibió el hábito bendecido de manos del capellán de la comunidad, Don Juan Trullás. Luego volvió a entrar en la clausura, y en la sala capitular, en presencia de las religiosas, familiares e invitados, la madre abadesa cortó las doradas trenzas de Coloma; cambió sus vestiduras blancas por el tosco sayal franciscano; ciñó su cintura con una cuerda blanca y le puso la toca; y, para que el cambio fuese completo, le dio el nombre de sor Francisca de las Llagas de Jesús, nombre que le gustó mucho.

Noviciado y profesión

Después de vestir el hábito franciscano, sor Francisca empezó a trabajar con ahínco para adquirir las virtudes propias del estado religioso, y en especial la virtud de la pobreza que tanto había resplandecido en el Serafín de Asís.

Gracias a su silencio interior pudo con facilidad tener una intensa vida espiritual y vivir de continuo en la presencia de Dios.

En sus propósitos escritos se lee: «no tengo que hablar ni escuchar cosa alguna contra mis hermanas y debo callar si no soy preguntada».

Guiada por su confesor, y sobre todo por la madre maestra de novicias, aprendió los rudimentos de la vida espiritual, el modo de hacer oración, las obligaciones propias del estado religioso y la manera de observar los votos con generosidad y alegría.

Poco a poco, sor Francisca se fue preparando para el día de su profesión. Tantos eran sus deseos de profesar para unirse más y más con Cristo, que solía repetir: «¡Oh, Señor mío, cómo tarda el tiempo de que os deis a conocer. Cumplid mis deseos, satisfaced mis peticiones!».

Durante el tiempo de noviciado, las religiosas que convivieron con ella nos dicen que, en los actos de comunidad, en la recitación del Oficio Divino y, sobre todo, en la exposición de la Sagrada Eucaristía, era tanta su devoción, que después de ellos quedaba alegre, silenciosa y santamente recogida. Varias veces le oyeron decir: «¡Qué dicha la mía si hubiese entrado en el convento a los tres años de edad!» «¡Toda de Dios, toda para Dios; nada para el suelo, toda para el cielo!». Qué bien sabía sor Francisca que esta vida no es patria, sino camino; no es morada definitiva, sino pasajera; no es luz, sino penumbra; no es posesión, deseo esperanzado.

Se acercaba el día de la profesión y sor Francisca se preparó con unos fervorosos ejercicios espirituales. Llegó por fin el día 3 de Octubre, día señalado para emitir la profesión.

En este día, por la mañana, se celebró una misa solemne. El celebrante era su confesor, asistido por Don Jerónimo Sebastiá, capellán mayor de la Real Capilla del Palacio de Barcelona y por Don Juan Xiró. El orador sagrado fue el ya mentado Don Jerónimo Sebastiá, quien enalteció la grandeza de la vida religiosa y contemplativa, animando a la profesanda a seguir la invitación de Cristo que la llamaba a caminar hacia la perfección en la vida contemplativa y la exhortó a dedicar toda su vida sólo a Cristo y en pro de la salvación de las almas.

Después del sermón, la madre abadesa, en presencia de la comunidad, del celebrante, de los ministros y del gentío que llenaba la iglesia, recibió los votos de obediencia, pobreza y castidad de sor Francisca, que, junto al de clausura perpetua, la atarían definitivamente y para siempre al Señor.

Como es de ritual, la madre abadesa, a su vez, le prometió en nombre de Dios Todopoderoso, que si observaba lo que acababa de prometer, tendría como premio la vida eterna.

A continuación, recibió el abrazo fraternal de la madre abadesa y

luego, una a una, de todas las religiosas de la comunidad, mientras los ministros entonaban el tedéum en acción de gracias. Más tarde, santamente recogida, dio gracias a Jesucristo del gran beneficio que le acababa de hacer y pasó al locutorio, donde le esperaban su madre y sus hermanas para darle la enhorabuena y animarla a ser fiel hasta la muerte en su santo propósito.

Su padre, que había quedado disgustado de la entrada de su hija en el convento, no asistió a la ceremonia de la profesión, ni fue a verla a la reja, porque estando como estaba delicado del corazón, temía no le diera un síncope. No obstante, al llegar su esposa e hijas a su casa, contáronle lo feliz que era su «Coloma» en el monasterio, quedando así consolado y desde aquel día empezó a frecuentar la iglesia de la Providencia para oír a su hija entonar los salmos del Oficio Divino.

Con todo, grande sería el pesar de sor Francisca al saber que su padre no había asistido a su profesión, pero seguramente ofrecería este sacrificio por la conversión de los pecadores.

Recién profesa

Acabado el año de noviciado, y una vez emitida la profesión, las nuevas profesas son puestas bajo el cuidado de una religiosa prudente, llamada madre de jóvenes que, por espacio de seis años, las va guiando por los caminos de la perfección y las ayuda a superar las dificultades que pueden encontrar en la vida religiosa, y al mismo tiempo las instruye en las virtudes claustrales.

Sor Francisca, al igual que las demás religiosas, estuvo bajo el cuidado de esta religiosa y procuró obedecerla en todo, incluso atendiendo sus más leves insinuaciones. La virtud de la obediencia era tan preciada para ella que algunas religiosas, comentando su prontitud para obedecer, decían de ella que «la obediencia le daba vida».

Mas, como el Maligno a veces, so capa de obediencia ciega, hace nacer la soberbia y la pereza, la madre maestra probó repetidas veces la humildad de sor Francisca, reprendiéndola incluso públicamente, pero pronto pudo comprobar que su encomendada había logrado un elevado grado de humildad, pues una vez recibida la reprensión procuraba poner más cuidado en lo que se le encomendaba y luego quedaba tranquila, al tiempo que gozosa de poder ofrecer algo al Señor y de practicar dicha virtud.

Tan grabada le quedó la idea de que debía ser pobre y que la pobreza no debía ser sólo espiritual, sino también real, que no desperdiciaba ni un solo minuto de tiempo. Inmediatamente después del desayuno se daba al trabajo que se le había encomendado hasta la hora de comer, y por la tarde hacía lo mismo hasta la hora de rezar. Y si alguna religiosa le decía que no trabajara tanto, sor Francisca le contestaba: «Soy pobre y como pobre tengo que trabajar».

Realmente poseía una salud a toda prueba y siempre fue considerada como una de las monjas más robustas de toda la comunidad. Con mucha humildad y desapercibidamente escogía los trabajos más penosos y costosos, como lo pudieron observar varias religiosas que trabajaban con ella. Cuando iba al lavadero, escogía para sí las piezas más grandes y de más difícil manejo, y solía ponerse en un rincón del mismo, junto a la pared, donde había un peldaño pegado a la misma, y así podía mortificarse al tener que mantener un pie en el suelo y otro sobre el peldaño. A tanto llegó su deseo de caminar rápidamente hacia la perfección, que se obligó con voto a hacer siempre lo más perfecto. Y lo cumplió.

La vida religiosa, como toda vida humana, tiene sus dificultades y penas, de las cuales Dios se sirve para probar a las almas y para consolidarlas en la práctica de la virtud. Frecuentemente nos asaltan las dudas y los desalientos, y entonces es menester recurrir a la oración y al consejo de personas sabias y virtuosas, para recibir de ellas una orientación que nos ayude a superar nuestras dificultades. A sor Francisca le sucedió algo parecido. Durante varios años sufrió unos temores y sintió en su interior que Dios llamaba por otros caminos. No encontrando la solución de estas dudas por sí misma, con el permiso de la madre abadesa consultó con una religiosa, a la que todas tenían por muy virtuosa y experimentada en los caminos de la perfección. Le preguntó cuál era el camino más breve para llegar a la perfección, a lo que la religiosa le contestó: «El camino para llegar en breve a la perfección es el del amor de Dios y la perfecta obediencia. Abandone el camino del temor, que no le conducirá a parte alguna, y siga el del amor que le guiará luego al fin deseado».

Realmente este consejo fue inspirado, pues los temores desaparecieron y desde aquel día empezó a caminar por la senda del amor, llegando a morir víctima de amor. En sus escritos se lee: «Dadme, Amado mío, una vida de amor y luego una muerte de amor».

Su padre, que tanto tiempo había estado sin verla, un día se pre-

sentó en el monasterio para ver a su querida «Coloma» pero, enfermo como estaba del corazón, le dio un ataque y tuvieron que auxiliarle. No obstante, desde aquel día menudearon sus visitas al convento, con gran consuelo para sor Francisca, que desde hacía mucho tiempo deseaba la visita de su querido padre.

La sierva de Dios sabía muy bien que en la vida contemplativa los dos mejores medios para salvar al mundo son la oración y la mortificación. En la oración llegó a tan alto grado de contemplación gracias a su asiduidad a la misma.

Si no hay una vida cristiana sin un diálogo habitual y personal con Dios, menos puede haber una vida consagrada, ya que la oración es la expresión gratuita de nuestro amor a Dios, en respuesta a su amor siempre vigilante y atento, y por eso la oración de alabanza ocupó un lugar preeminente en la vida de sor Francisca, que había elegido el camino del amor.

Sor Francisca robaba las mejores horas del día para dedicarlas a la oración, para ofrecerlas a Dios, porque lo que para algunos es tiempo perdido, para sor Francisca es la expresión del convencimiento de que, por encima de tantas cosas urgentes e importantes que nos absorben, una cosa es verdaderamente necesaria, y Dios es lo suficientemente grande y digno como para que se le dedique un tiempo precioso.

En la mortificación era realmente ejemplar. De seguro que a no ser por la ayuda de Dios y su complexión robusta, nunca hubiera llegado a un tan grande grado de mortificación. Aprovechaba todas las ocasiones que tenía para mortificarse. Durante la recitación del Oficio Divino no se apoyaba sobre el respaldo del asiento ni el reclinatorio, y algunas veces solía rezar apoyada sobre un solo pie.

Cuando algunos insectos, moscas o mosquitos se posaban sobre su cara o manos, no los sacudía, sino que los soportaba con espíritu de mortificación y con fines apostólicos. En cuanto a la comida, su mortificación consistía en comer los alimentos antes de que se enfriasen, y tanto tiempo practicó esta mortificación que llegaron a resentírsele el esófago y el estómago, y entonces tuvieron que prohibírselo.

En los conventos de clausura, la guarda del silencio es el clima más propicio para llegar a una mejor y mayor unión con Dios. Sor Francisca no desplegaba jamás los labios si no era por necesidad o utilidad, y su habla era breve y en voz baja. Ella sabía muy bien que para orar con fruto es necesario el silencio exterior, a fin de propiciar

el silencio interior y así evitar las posibles distracciones provenientes de la agitación inevitable de nuestro entorno.

En el locutorio solía ponerse lejos de la reja para no ser así interpelada y poder conservar la presencia de Dios, Pero si, por casualidad era preguntada, respondía con dulzura e introducía en la conversación algo que fuera de provecho espiritual para los allí presentes.

Todo lo que narramos, en cuanto a oración y mortificaciones, era practicado por la Sierva de Dios con el mayor disimulo, de tal forma que muchas de las religiosas de la comunidad no cayeron en cuenta de sus mortificaciones hasta después de su muerte.

Profesora en el colegio

El monasterio de la Divina Providencia de Badalona, al igual que los demás fundados por la Madre Teresa Arguyol y Fontseca, tenían, y aún tienen, junto a los muros de clausura, un colegio para la educación de las niñas. Este colegio es el que sor Francisca había frecuentado de pequeña. En una de sus aulas sor Francisca enseñó primero a leer y luego labores en las que, como hemos dicho anteriormente, era tan diestra. Enseñaba a las niñas las cosas más sencillas, so pretexto que las más difíciles se las enseñarían las otras profesoras.

Si alguna vez tenía que corregir a alguna niña decía: «¡Mirad, niñas, que si no sois buenas, vuestros padres no os dejarán venir al colegio de las monjas!». Las niñas, por su parte, admiraban a su profesora, que jamás hizo distinción alguna entre ellas, y una vez terminadas las clases se retiraba a la clausura para seguir con más tranquilidad y silencio su vida de unión con Dios.

En aquel entonces, era costumbre en los colegios de la Providencia que una de las niñas de la clase leyera en voz alta, al sonar la hora, un capítulo de un libro piadoso. Sor Francisca mandó que cada cuarto de hora se rezase una jaculatoria en voz alta. En cierta ocasión, una niña no quiso rezar la jaculatoria, y por más que sor Francisca intentó persuadirla, la niña no cedió. Entonces, al ver tanta tozudez, sor Francisca no quiso imponer ningún castigo, pero fue en busca de la madre abadesa, quien corrigió a la niña como era menester, pero no lo hizo sor Francisca, porque sentía gran repugnancia a imponer castigos.

Vicaria del coro

Después de haberse dedicado varios años a la enseñanza en el colegio, la obediencia le encomendó el oficio de vicaria del coro. Este cargo tiene como principal ejercicio moderar y corregir el coro de religiosas en la recitación del Oficio Divino a fin de que, repartidas las distintas voces por igual en cada coro, resulte un canto armónico. Sor Francisca desempeñó maravillosamente este cargo gracias a la dedicación que puso en él y a las nociones de solfeo y gregoriano, y también de latín, que había aprendido de su confesor antes de entrar en religión.

Ejerció este oficio con tanto tesón que sor Constancia de Santa Rosa, que fue abadesa por muchos años, decía: «Jamás he visto tanta armonía en el rezo de las divinas alabanzas como cuando cuidaba del canto sor Francisca de las Llagas de Jesús». También nos dicen algunas de las religiosas que la conocieron, que corregía los defectos del canto con tanta humildad y delicadeza, que daba gusto ser corregida por ella.

Sacristana

Después de ocupar el cargo de vicaria del coro por una larga temporada, le fue confiada la sacristía. Durante el tiempo que fue sacristana cumplió con tanta exactitud y prontitud su oficio, que todos los que tuvieron la dicha de tratarla quedaron admirados de su limpieza y espíritu de servicio. El capellán de la comunidad, que por su cargo fue quien trató más con la Sierva de Dios, nos dice que quedó admirado de su puntualidad y finura.

Amante como era del silencio, una vez servido lo que se le pedía con las más precisas palabras, cerraba cuidadosamente el torno para no escuchar las conversaciones que se tenían en la sacristía.

Tan puntual y fielmente cumplía sus oficios, que la madre abadesa no podía quitarla de uno para ponerla en otro, pues desempeñaba con tanta puntualidad su cometido que, al ocupar un lugar, dejaba un gran vacío en el anterior. Después de su muerte, escribía la madre abadesa: «Nunca le noté más inclinación a un trabajo que a otro. Mas todo lo que se le encargaba lo hacía con tanto fervor, que parecía ser aquello su ocupación predilecta. Cuando la sacaba de un empleo para ponerla

en otro me decía: "Rvda. Madre: ¡Cuán verdadero es lo que dice el libro del padre Alonso Rodríguez, que a los religiosos que no son lo que deben ser, los superiores los mandan de aquí para allá como una pelota! Y yo soy uno de estos". Yo la veía tan persuadida de que obraba mal, que no le contestaba y la dejaba envuelta en la capa de su humildad».

Enfermera

Después de una larga temporada de sacristana le fue encomendado el cuidado de las religiosas enfermas, pues dice la madre Constancia de Santa Rosa: «Como siempre le noté ganas de practicar la caridad, tanto en comunidad como particular, le encomendé este oficio de enfermera para que pudiera satisfacer sus deseos». Las enfermeras quedaron muy agradecidas de la nueva enfermera, porque la veían silenciosa, humilde, caritativa y con una buena dosis de espíritu de sacrificio y de santo disimulo.

Al poco tiempo de estar en la enfermería, la comunidad le confió, por votación, el cargo de maestra de novicias, con gran sentimiento de las enfermeras, que no querían verse privadas de una tan buena enfermera.

Maestra de Novicias

Este cargo lo desempeñó hasta su muerte, y tanta fue su humildad y los desvelos que puso en el cumplimiento de sus obligaciones, que sor Constancia de Santa Rosa nos dice: «Desplegó para con las novicias unos cuidados y desvelos de tierna madre, y aunque les hacía ver lo imperfecto para corregirlo y perfeccionarlo, lo hacía con tal prudencia, que lo amargo de la corrección lo hacía sabroso y deleitable».

Con frecuencia preguntaba a las religiosas más antiguas las costumbres de la Orden y el modo de practicarlas, y así hacía un acto de humildad. Una vez se le cayó a una de las novicias una lámpara de aceite, derramándose el contenido sobre las baldosas. La novicia quedó confusa y avergonzada, pero sor Francisca, que vio su turbación, con una delicadeza extraordinaria aprovechó la ocasión para hacer un

acto de humildad y penitencia y, arrodillándose, recogió el aceite con la lengua, mientras la novicia quedaba maravillada al percatarse de que no había quedado en el suelo ni rastro de dicha mancha.

En cuanto a la observancia de las Reglas y Constituciones, fue tan exacta que, según nos dicen sus discípulas, jamás permitía que se cambiase, por capricho, nada de lo que en ellas estaba ordenado.

Tan sencilla y tan obediente era que procuraba que sus súbditas obedeciesen con la mayor sencillez. Un día, se le presentó una novicia con una sobrepelliz en la mano diciéndole: «La madre abadesa me ha mandado lavar esta sobrepelliz pero ¿no le parece que está limpia? ¿Qué hago, pues? ¿La lavo?» Sor Francisca contestó: «¿Te lo ha dicho la madre abadesa? ¡Hale, pues, ya tendría que estar en el lavadero! Así, con esta sencillez colombina, procuraba dirigir a sus novicias por el camino de la obediencia y de la perfección.

Caminando hacia la perfección

Las religiosas que vivieron con sor Francisca durante los 17 años que ésta vivió en el convento aseguran que jamás le notaron imperfección alguna notable, y lo mismo afirmaron unánimemente sus confesores después de su muerte.

Varias religiosas que pudieron observar de cerca a la sierva de Dios aseguran que jamás vieron cometer acción desedificante alguna. Una de ellas, sor Providencia, escribe: «Durante el tiempo que conocí a sor Francisca, nunca le vi acción alguna desedificante, antes al contrario, todas las veía como iluminadas por la virtud, incluso las más pequeñas e insignificantes...». En otra ocasión escribe la misma religiosa: «Siempre conservaba la tranquilidad de ánimo y la presencia de Dios, aun en los casos impertinentes o imprevistos».

Sor María Concepción del Patrocinio de San José escribe: «Se la veía siempre edificante, prudente, humilde y muy piadosa». «Sus buenos ejemplos resplandecieron desde su entrada en el claustro hasta que expiró».

La obediencia pronta y asidua fue una de las virtudes en las que más sobresalió la sierva de Dios. Acostumbrada como estaba a obedecer y a no hacer nada sin el permiso de sus superioras, solía pedir siempre a la madre abadesa el lugar que debía ocupar en la sala de labores. En cierta ocasión, para probarla, la madre abadesa le indicó que se

sentara dando la espalda a los santos que presidían la sala. Sor Francisca, sin inmutarse, lo ejecutó al instante con toda sencillez.

Sor Constancia de Santa Rosa nos dice que en la obediencia fue extremada; que esta virtud parecía que le daba vida. Una vez le mandó que imitara la letra de otra religiosa que la tenía de inferior calidad que ella. Sor Francisca, siempre obediente, procuró poner todo su empeño en imitar aquella letra y lo consiguió.

En la mortificación era realmente ejemplar, hasta el punto de infundir serios temores a la madre abadesa, porque nunca se quejaba de nada. Dormía, como las demás religiosas, sobre tablas de madera y además tenía por almohada una piedra. Pero no contenta con esto, pidió permiso a su confesor para poner sobre las tablas nudosos sarmientos y para acostarse más tarde y levantarse más temprano, pues decía: «Cuando más duermo, más sueño tengo, y cuando menos duermo estoy más dispuesta para la oración».

Con frecuencia se comunicaba con su director espiritual para pedirle permiso para hacer algunas penitencias y a la vez pedirle algunos consejos para su vida espiritual.

Cierto día se dio cuenta de que le había salido un tumor en la rodilla. «¡Estupendo!», pensó, «ahora tendré otro medio de mortificarme». Y, en vez de manifestar su tumor, lo aprovechó para mortificarse, permaneciendo de rodillas en los actos de la comunidad, hasta que fue necesario hacerle una intervención quirúrgica y abrírselo. La enfermera que le curaba procuraba hacerlo con la mayor delicadeza, para no hacerle daño, pero sor Francisca se aplicaba el remedio sin contemplaciones, diciendo: «¡Amor y sacrificio, esto es lo que me conviene!».

Gracias sobrenaturales

Sabido es que, cuando un alma se entrega totalmente a la voluntad de Dios, Dios corresponde a este alma con un raudal de gracias, y aunque de ordinario éstas no son extraordinarias, nuestra sierva de Dios sí las tuvo.

Las que referimos aquí las entresacamos de sus escritos y cartas a su director espiritual. En una de ellas escribe: «Siento fuertemente que Dios me llama a más austeridad. Me pidió que hiciera algunos días de retiro espiritual. Ahora me los ha concedido». Con todo, a veces tenía repugnancia a practicar ciertas cosas, mayormente cuando por ello de-

bía distinguirse en la comunidad. Ella misma, en otra carta a su director espiritual, escribe: «Cuando me mandó (Dios) este retiro, sentí repugnancia de estar retirada de mis hermanas y de no comunicarme con ellas, pero ya le he pedido perdón».

Dios solía comunicársele por medio de voces interiores que poco a poco, con la venia de los superiores, la iban llevando por el camino de la perfección. En la Cuaresma de 1898 oyó una voz que le decía: «Tu alimento será pan y agua». Sor Francisca, creyendo ser esto un artificio del demonio para hacerla caer enferma, no hizo caso y siguió comiendo como el resto de la comunidad. Pero cada vez que tomaba una cucharada de líquido sentía unos fuertes dolores de estómago y no podía retener la comida. Entonces, viendo en ello la voluntad de Dios, pidió permiso a los superiores para hacer ayuno a pan y agua, pero se le denegó el permiso mandándole ayunar como las demás religiosas. Sor Francisca obedeció puntualmente, pero los dolores le repitieron una y otra vez hasta que terminó la Cuaresma.

En la Cuaresma del año siguiente, que para ella sería la última de su vida, oyó también una voz interior que le decía que sólo comiese pan y agua. Pidió permiso a los superiores para hacerlo y éstos le concedieron esta vez el permiso. Entonces, para no singularizarse, después de comer la sopa de pan y agua, quedaba con la servilleta puesta, como si estuviera comiendo, doblándola al mismo tiempo que las demás religiosas.

Entre las gracias extraordinarias que recibió del Cielo, una era el don de profecía. En cierta ocasión, dijo a una religiosa que moriría pronto, y así ocurrió. Incluso el tiempo de su propia muerte llegó a conocerlo con exactitud. De ello nos da testimonio sor Concepción del Patrocinio de San José, que al final de sus escritos nos dice: «Los escritos de la madre Francisca los quemé dos meses antes de su muerte, que creo que ella ya lo sabía».

Muchas de las gracias extraordinarias con que Dios la favoreció no eran conocidas por las demás religiosas. Tuvo varios éxtasis en particular, pero en cierta ocasión, estando en el coro, durante la lectura del martirologio de Prima, quedó extasiada y se levantó del suelo a la altura de casi un metro, bajando luego hasta el suelo y continuando el rezo del Oficio Divino como si nada hubiera pasado.

En otra ocasión, estando en la meditación de la mañana, la sierva de Dios cayó en éxtasis, con la cara y los ojos mirando hacia el cielo. Las monjas corrieron al momento para auxiliarla, creyendo que le pa-

saba algo malo, y le dieron agua de azahar para reanimarla. Mas grande fue su pesar al darse cuenta de que le habían dado de beber, pues en aquellos tiempos no se podía recibir la comunión habiendo tomado algo después de medianoche, aunque fuera una medicina y, por tanto, la sierva de Dios no pudo comulgar aquel día.

Las religiosas creyeron que aquello había sido un desmayo, pero la madre abadesa, que conocía bien su interior, mandó que cuando le pasase algo parecido no la molestasen. Después del éxtasis, una religiosa le preguntó qué había sido aquello. Sor Francisca le dijo: «Dice la enfermera que un ataque de nervios, y otra religiosa dice que un desmayo». «Bien», repuso la otra, «¿Y a usted qué le parece?». «A mí me parece que ha sido una avenida de amor de Dios tan fuerte, que mi corazón, que es tan pequeño, no ha podido resistirla».

En medio de estas gracias extraordinarias no le faltaron las contrariedades y las contrarias o émulas. Concretamente, había en el convento tres religiosas que abiertamente la criticaban diciendo que todo cuanto hacía era para captarse la benevolencia de los superiores, y que era una redomada orgullosa, que no sabía más que singularizarse y le achacaban cosas más. Entre estas religiosas, había algunas que la mortificaban por expreso deseo de su confesor. Sor Francisca, empero, lo aceptaba todo sin rechistar, y con una sonrisa en los labios lo ofrecía todo al Señor, a quien desde su profesión, se había entregado como víctima.

En cuanto a los escritos de sor Francisca, debemos decir que éstos no fueron muchos, y que lo poco que escribió lo hizo por obediencia. Su confesor le mandó que consignara por escrito todo lo que pasaba por su interior y las gracias que recibía del Señor, pero como no le mandó que lo guardara, los hizo quemar por una religiosa dos meses antes de su muerte. Con todo, se conservan algunas cartas dirigidas a sus familiares y a su director espiritual.

En total, sólo sabemos que en los 17 años que estuvo en el convento escribió a sus familiares seis cartas, cosa por otra parte comprensible, ya que, al vivir sus padres y hermanas en Badalona, no tenían necesidad de cartearse con ellos, pues podían visitarla a menudo. Sólo después de la muerte de su padre, cuando su madre pasó a vivir a Barcelona y luego a Sevilla, fue cuando escribió las pocas cartas que han llegado hasta nosotros. En todas ellas procuraba hacer un poco de apostolado entre sus sobrinos, invitándoles a que leyesen diariamente la vida del santo del día y a que recitasen jaculatorias indulgenciadas que ella misma transcribía en sus cartas.

Además de estas cartas familiares, hay otra dirigida a una prima suya con motivo de su profesión religiosa en el convento de Santa Teresa de Jesús de Barcelona.

De las cartas a su director espiritual tan sólo se conservan cinco. En ellas pedía consejos y permisos para practicar algunas penitencias.

Quedan además algunos papeles pequeños en los que la sierva de Dios escribía sus propósitos y deseos. En ellos relata algunas de sus visiones y gracias espirituales. Dice así: «El día del Patrocinio de San José, estando en oración, me parecía que veía al Niño Jesús que llevaba un Corazón y me decía que, cuando le recibiese en la Sagrada Comunión, me daría con Él el Corazón, para sacrificarle siempre que me lo pidiese. El viernes antes de esto me encontré como abrasada en el divino amor, dentro de Él mismo y con una claridad y dulzura grande de su divina presencia». En otro de estos papeles escribe: «Una vez, al acercarme a la Sagrada Mesa, me recreé con un olor suavísimo y con un gusto exquisito más dulce que la miel».

En el año 1891, las religiosas fundadas por la Madre Teresa Arguyol y Fontseca recibieron de la Sagrada Congregación de Religiosos la facultad de profesar solemnemente, cosa que hicieron en este mismo año, sometiéndose desde entonces a la Regla de Santa Clara, y dejando la Regla de la Tercera Orden Claustral que hasta entonces habían observado. Todas las monjas que quisieron observar la Regla de Santa Clara profesaron solemnemente y fueron asimiladas a las clarisas, recibiendo desde entonces el nombre de Clarisas de la Divina Providencia.

En Badalona, al igual que en los demás conventos, profesaron casi la totalidad de las monjas, y entre ellas sor Francisca de las Llagas de Jesús. Ignoramos el día y el mes en que emitieron su profesión, pero sin duda alguna fue en 1891. Sor Francisca renovaría su consagración total al Señor e intensificaría su oración y sus deseos de adelantar en el camino de la virtud. Al cabo de 8 años entregaría su alma al Señor.

Últimos meses de vida

Cierto día, mientras sor Francisca se encontraba en la sala de labores, dijo distraídamente a otra hermana: «Yo pronto moriré». La hermana, sorprendida, le replicó: «Cállese, no diga esto ¡Qué manera de asustar a la gente!». Sor Francisca contestó: «No haga caso, es que

quizá me lo figuraba». Al ver la religiosa este santo disimulo, creyó era de veras lo que acababa de decir sor Francisca, como muy pronto pudo comprobarlo.

Durante los últimos meses de vida de sor Francisca predomina en ella el ansioso deseo de morir víctima de amor. Entre sus escritos dejó el que dice: «¡Oh, Jesús, cuándo será que os conoceré, pues deseo vivamente conoceros; no me lo neguéis, hacedme esta caridad!».

A medida que se acercaba el día de su muerte crecía más y más en ella el amor de Dios. Incluso sentía que su corazón no le cabía en el pecho. Cierto día dijo a la madre abadesa: «Si Dios no me calma estos dolores de corazón, no podré vivir mucho tiempo».

Sor Francisca de las Llagas de Jesús siempre había sido considerada como una de las religiosas más robustas de la comunidad, y jamás había sufrido enfermedad alguna. Cuando manifestó que se encontraba enferma y se quedó en la cama, las religiosas mandaron llamar al médico sin sospechar que pudiera tener nada grave. Pero sor Francisca aseguraba que moriría de aquella enfermedad.

Todos los viernes solía meditar la Pasión de Cristo y tanta era su compunción que llegaba a derramar lágrimas de devoción. El último viernes de su vida, hallándose postrada en cama, preguntó a las religiosas que la asistían qué día de la semana era aquél y, al responderle que era viernes, contestó: «Ya me lo pensaba. Decidme algo de Nuestro Señor». Entonces empezaron a hablarle de las grandezas de Dios, y al poco rato exclamó: «¡Basta, basta, que no puedo más, abrid la ventana, abrid la ventana!».

Preciosa muerte de la sierva de Dios

Viendo que sor Francisca no mejoraba, la madre abadesa mandó llamar otra vez al médico del convento para que la visitara y después de la visita preguntó si aquella enfermedad era grave. El médico, muy seguro de lo que decía, contestó: «¡Qué va! Es sólo una ligera enfermedad». Con esto, la comunidad y la madre abadesa quedaron tranquilas. Pero sor Francisca, que sabía muy bien que no iba a sobrevivir a aquella enfermedad, aprovechó el tiempo que le quedaba de vida para dar sabios consejos espirituales a sus hermanas, las cuales estaban maravilladas de ver, como nos dice sor Constancia de Santa Rosa, que «siempre había sido muy callada y que ahora no había más que pedirle

nos dijese algo de Dios y al punto hablaba largamente de lo que mucho amaba».

Poco a poco todas las religiosas pasaron por la enfermería para visitarla y consolarla. Algunas se encomendaban a sus oraciones y otras le pedían alguna palabra espiritual. Hablando del juicio de Dios, una hermana le dijo: «Yo tengo miedo de presentarme ante el tribunal de Dios para ser juzgada». Sor Francisca le contestó: «Hermana, por experiencia le puedo decir que mientras marché por el camino del temor no hice nada bueno y dejé pasar muchas gracias, pero cuando me entregué en las manos de la Divina Misericordia me hallé del todo mudada. Pida a San José que le conceda la gracia de ir por el camino del amor. Todas las gracias que le he pedido me las ha concedido, y también ésta».

Sor María Dominga de San Luis Gonzaga, religiosa muy virtuosa, le pidió que si Dios se lo permitía, la dirigiera desde el cielo por los camino de la vida espiritual, del mismo modo que lo había hecho en la tierra. Sor Francisca se lo prometió y más tarde, después de su muerte, se le apareció la sierva de Dios varias veces, dándole sabios consejos espirituales para sí y para sus hermanas. Consejos que, gracias a Dios, fueron escritos y han sido conservados hasta nuestros días en un manuscrito de esta religiosa, muerta pocos años después también en olor de santidad.

Dos días antes de su muerte, sor Francisca dijo a la madre abadesa: «¡Qué corona tan hermosa veo! Falta, empero, un poquito para estar ultimada. Los ángeles están gozosos y Dios quiere hacer una gracia a esta comunidad».

La enfermedad iba apoderándose de la Sierva de Dios, pero la comunidad estaba tranquila por la opinión del médico de que aquella enfermedad no era grave. Con todo, sor Francisca afirmaba: «Pronto seré juzgada y ¡cómo me regocijo al pensar que el Juez es mi Padre amantísimo, mi Redentor y mi Dios! Sí, sí, pronto estaré en la eternidad».

No hacía media hora que había dicho esto cuando le aumentó la fiebre y entonces la comunidad decidió que le fueran administrados los últimos sacramentos.

El capellán de la comunidad, don Antonio Romeu, le administró el Santo Viático y la Unción de los Enfermos. Tan fervorosamente recibió estos sacramentos que más tarde el capellán confesó: «Al verla recibir la Comunión con tanta devoción, me llenó de un consuelo que no puedo explicar».

Después de recibidos los últimos sacramentos, se acercó la madre vicaria a la cabecera de la cama y con tono bondadoso le dijo: «Madre Francisca, ¿nos quiere dejar?». «No quiero», respondió sor Francisca, «otra cosa que lo que Dios quiere, pues no tengo voluntad propia; sólo deseo lo que sea del mayor agrado de Nuestro Señor, aunque mi inclinación sería morir, para unirme para siempre con mi amado Jesús».

Pasó aquella noche sufriendo y sin apenas poder conciliar el sueño. En las primeras horas del día, al preguntarle la enfermera cómo había pasado la noche, contestó: «Muy bien, porque se ha cumplido en mí la voluntad de Dios».

Tenía un dolor intenso y profundo que parecía le iba a descoyuntar los huesos. La hermana enfermera, al darse cuenta del estado de sufrimiento en que se encontraba la sierva de Dios, quiso darle algún calmante para aliviar su dolor, pero sor Francisca le dijo: «Déjeme, Hermana, no me dé este consuelo, pues quiero sufrir un poco más por amor a mi Buen Jesús, que no tuvo este consuelo en la Cruz».

Al poco rato preguntó qué día era y, al decirle la enfermera que era el Domingo Infraoctava de Corpus, exclamó: «¡Gracias, gracias!, siempre había creído que éste era el día en que moriría y me uniría a mi dulce Jesús para no separarme de Él». Y prorrumpió en exclamaciones de júbilo.

Una religiosa que la asistía le preguntó: «Hermana, ¿no teme el Juicio?». «No, no temo», contestó sor Francisca, «si me hubiera de juzgar un hombre, temería, pero como me ha de juzgar mi Padre, mi amado Esposo, no temo; y no me juzgará, porque yo nunca he juzgado a nadie».

Cuando decía esto eran las cinco y media de la mañana. Entonces quiso recibir a Jesús Sacramentado, pero como ya había entrado en la agonía no creyeron oportuno administrarle el Viático, y le dijeron que hiciese una comunión espiritual. Entonces se deshizo en afectos de amor. Vino el sacerdote y fue contestando a las oraciones y letanías de la recomendación dels alma, juntamente con las demás religiosas allí presentes. Después de rezadas las letanías, pidió morir en el suelo como san Francisco, pero la madre abadesa no accedió a su petición. Ella, empero, quedó conformada y tranquila. Poco después, en medio de terribles dolores, se durmió plácidamente en la paz del Señor. Eran las seis menos cuarto de la mañana del 4 de junio de 1899, dominica Infraoctava de Corpus. Sor Francisca acababa de entregar su alma al Señor. Tenía entonces 39 años de edad y hacía 17 que había profesado..

Una vida santa, una muerte santa, tal fue la estancia en la tierra de sor Francisca de las Llagas de Jesús. El amor que devoraba su alma, su obediencia, su mortificación, su pobreza y el ponerse enteramente en las manos del Señor fueron las virtudes que más sobresalieron en ella y que la llevaron hasta la cumbre de la perfección.

Fama de santidad

Inmediatamente después de su muerte, la fama de santidad y la heroicidad de sus virtudes se propagaron rápidamente, cosa de admirar dado que la sierva de Dios, una vez muerta, no fue vista más que por sus familiares y personas más íntimas, pues las religiosas temían que el poder civil las obligara a enterrarla en el cementerio de la población.

Los que tuvieron la dicha de ver el cadáver de sor Francisca dicen que más parecía una santa en éxtasis que una religiosa difunta. Estas mismas personas pidieron a la madre abadesa alguna reliquia de la sierva de Dios, entre ellas el crucifijo, el rosario y algún trozo de velo.

Pero lo más extraordinario del caso es que la comunidad quedó sobrecogida de una alegría sobrenatural que más parecía estaban de fiesta que de luto. Esto fue notado por el encargado de dar sepultura al cadáver, Don Pedro Renom, quien al llegar a su casa hizo el siguiente comentario: «Hoy hemos enterrado a una monja que despedía un olor tan agradable que no sé lo que es y he notado, además, que las monjas, en vez de llorar como otras veces, estaban contentas».

Realmente no es nada de extrañar que para un cristiano, y más para un religioso, la muerte sea una verdadera alegría, puesto que por ella empieza a gozar de la visión de Dios, culmen de todos nuestros deseos y premio de nuestros trabajos, por más que en los que todavía peregrinamos hacia el Padre la separación de un ser querido nos ocasione profundo dolor.

Sor Francisca fue enterrada en el cementerio de la comunidad el lunes 5 de junio de 1899 y se le aplicaron, en vez de misas de réquiem, las de la octava del Corpus con exposición mayor del Santísimo Sacramento.

La fama de santidad de la sierva de Dios corrió de boca en boca por la ciudad de Badalona y sus alrededores, y desde entonces se fue extendiendo cada día más y más, de tal manera que hoy es conocida en

la mayor parte de Cataluña, y ha llegado la fama de su santidad hasta ciertos puntos de Europa y de América.

Dios Nuestro Señor no tardó en otorgar gracias extraordinarias y curaciones por la intercesión de la sierva de Dios, pues no hacía aún un año que había muerto cuando un tío suyo cayó enfermo de gravedad. Sus hijas, que conocían el carácter aprensivo de su padre, no se atrevían a indicarle la necesidad de recibir los últimos sacramentos, pero pedían a sor Francisca que las ayudase en este difícil trance.

No se hizo esperar la mano de Dios por intercesión de sor Francisca. Un día, dijo el tío a la nuera que le asistía: «Mira ¿no ves a mi sobrina Coloma?». «No veo nada», contestó la nuera. «¡Sí, sí, sí, ahí está y me dice que confiese y comulgue!». Gracias a este aviso del cielo recibió los últimos sacramentos y entregó su alma al Señor el 9 de diciembre de 1899, después de haber dicho: «¡Aguarda, Coloma, que ya voy!».

Otro hecho extraordinario tuvo lugar el día del primer aniversario de su preciosa muerte. Sor María Dominga de San Luis Gonzaga, que había pedido a sor Francisca antes de morir que la dirigiera desde el cielo le escribió una carta recordándole la promesa que le había hecho de guiarla desde el cielo por el camino de la perfección, si Dios se lo permitía. Al poco rato de haber escrito la carta, se le apareció sor Francisca y le dio varios avisos para su vida espiritual. Y desde aquel día las apariciones se repitieron con frecuencia, y en cada una de ellas le daba consejos para sí y para sus hermanas.

«Un día», escribe sor Inés de los Dolores de Nuestra Señora, «deseando enmendarme de lo que más necesitaba, pedí a sor Francisca que me indicara la mejor manera de hacerlo. Ya sé, le dije, que soy indigna de que me hables, pero te suplico que, de una manera u otra, me lo hagas conocer. No habiendo manifestado mis deseos a nadie, el día de Corpus se me acercó la madre María Dominga y me dijo: «Dice la madre Francisca que se ha de esmerar en el respeto a los superiores y en la preparación para la oración y la Comunión; y dice que le hará una gracia».

Poco tiempo después, estando las religiosas del convento de Badalona preocupadas por haberse extraviado en la curia episcopal de Barcelona las Constituciones de su instituto, la madre abadesa acudió a la oración mandando a la comunidad empezar una novena a sor Francisca, prometiendo que si daba a conocer a alguna de sus religiosas el lugar donde estaban dichas Constituciones, trasladaría sus restos y los

pondría en un lugar elevado del suelo, en vez de la humilde sepultura abierta en la tierra.

Durante la novena, sor Francisca comunicó a una religiosa el lugar donde se encontraban las Constituciones en el obispado. El padre Recoder fue quien se encargó de llevar el recado al palacio episcopal y, ante la admiración de todos los allí presentes, aparecieron las Constituciones en un lugar donde no se guardaba ningún tipo de documento, pero exactamente en el sitio que sor Francisca había indicado a la mencionada religiosa.

En vista de tal prodigio, el Sr. Obispo indicó la necesidad de recoger y guardar todos los escritos de sor Francisca y dio permiso para que se procediera a la exhumación del cadáver, el cual fue hallado entero, y así se le pudo cambiar el hábito. El traslado se hizo en presencia de la comunidad y de algunas personas más el 9 de noviembre de 1903. El cadáver se colocó en un ataúd de madera, revestido de zinc por dentro, y con un cristal a manera de urna a un lado.

Curaciones milagrosas

Muchas fueron las personas que, como hemos dicho, pidieron a la madre abadesa alguna reliquia de sor Francisca, y muchas más las que se encomendaron a las religiosas del monasterio de Badalona, a fin de que el Señor se dignase a aliviar o curar alguna enfermedad o dolencia por intercesión de sor Francisca de las Llagas de Jesús, y siempre sus súplicas fueron escuchadas.

Entre los casos extraordinarios de curaciones atribuidas a la intercesión de la sierva de Dios citaremos algunos, los más representativos quizá, para mostrar cómo el Señor quiso honrar a su fiel sierva Francisca.

En 1903, doña Rosa Barriga quedó afectada de un flemón en el anexo izquierdo, siendo su estado muy grave. Los médicos le aconsejaban que se operase, pero ella, puesta toda su confianza en sor Francisca, púsose una reliquia de la sierva de Dios sobre el flemón y éste se reventó. No obstante, fue intervenida quirúrgicamente, pero le quedó una fístula por la que manaba pus mezclado con materias fecales. Le colocaron un tubo para el drenaje pero la enferma, no pudiendo soportar tanto dolor, se lo arrancó. Entonces los médicos le recomendaron otra operación, pues en la forma en que se hallaba no le daban muchos

meses de vida. Pero Doña Rosa no quiso ser operada y se trasladó a Badalona, su ciudad natal. Ella, no obstante, suplicaba y confiaba en sor Francisca, teniendo firme esperanza de que la había de curar; y la curó. Al cabo de una temporada y sin aplicarse remedio alguno, pudo presentarse a los doctores que la intervinieron completamente curada. Ella atribuye la gracia a la curación de sor Francisca de las Llagas de Jesús, a quien con tanto fervor y perseverancia había invocado.

Otro hecho extraordinario atribuido a la intervención de la sierva de Dios es este: el niño Pedro Font y Cussó, de cinco años de edad, estaba gravemente enfermo de meningitis. Su madre le aplicó una reliquia de sor Francisca y, en menos de media hora, el niño, que estaba con gran calentura y casi agonizando, se sentó en la cama y quiso jugar. Estaba completamente curado. A la mañana siguiente, el médico de cabecera quedó tan admirado de lo sucedido que costó persuadirle de que no se le había aplicado ningún remedio. A los pocos días, el niño jugaba en la calle sano y salvo, sin rastro alguno de su enfermedad.

También una joven de 22 años llamada Filomena Lluch y Serra sufrió por espacio de más de cinco años una terrible llaga en una pierna. Se le aplicaron varios remedios y consultaron a diversos médicos, pero la llaga iba empeorando, de tal forma que los médicos aconsejaban la amputación de la pierna. Ante tan difícil trance, la familia resolvió suspender los cuidados médicos y, puesta toda su confianza en sor Francisca, le aplicaron una reliquia en la pierna dolorida y ésta empezó a curarse. A los 8 días estaba completamente curada, gracias a la poderosa intercesión de sor Francisca de las Llagas de Jesús.

El niño José Mayolas Grau nació en Badalona en 1931, y a los cinco años de edad enfermó gravemente de fiebres muy altas, de tal forma que el médico que le atendió abandonó la morada del enfermo diciendo que el niño «estaba muerto». La meningitis atacó tan fuertemente al niño, que éste perdió por completo la visión ocular. Especialistas eminentes aseguraron que el niño jamás recobraría la vista. Ante tamaña desgracia, sus padres acudieron confiadamente a la intercesión de sor Francisca de la Llagas y colocaron sobre el pecho de la criatura una pequeña reliquia. Al poco tiempo, el niño recobró la vista.

Otro de los muchos casos de curación es el de Don Agapito Costa. Su hija, Doña Montserrat, nos lo cuenta así: «Corría el año 1942. Mi padre padecía una grave enfermedad cardíaca. Debido a ello las piernas se le hincharon de una manera enorme, monstruosa. Vencidas grandes dificultades, pudo ingresar en la clínica del doctor Musterós. Los

médicos afirmaban que una intervención quirúrgica sería su muerte. La gangrena llegó a invadir en tal manera su pierna que el paciente pudo contemplar con sus propios ojos cómo los gusanos se movían en su carne. Y esta terrible escena puso en sus labios esta trágica expresión: "Dios mío, qué pena. Los gusanos se comen ya mi carne antes de ser enterrado". Ante esta tremenda realidad, se pidió a las religiosas de la Divina Providencia que dedicasen una novena a sor Francisca, impetrando por su intercesión la curación de mi padre. Él, por su parte, se aplicó constantemente una reliquia de sor Francisca en la parte dañada. Se hizo la novena. Monjas y niñas del colegio elevaban oraciones al Altísimo pidiendo la curación de mi padre. Dios escuchó sus súplicas y, de pronto, le cayó una piel reseca debajo de la cual apareció carne fresca y sonrosada, quedando curado para siempre gracias a la intercesión de sor Francisca».

La niña Pilar Parra Robert tenía una mastiditis aguda con gran destrucción ósea que le dejaba al descubierto la duramadre de la fosa cerebral media en una gran extensión. El médico que debía intervenirla comentaba descorazonado: «¡Aquí no hay nada que hacer! ¿Es que no ven cómo está esto?». Pero la abuela, Doña María Barella, insistía con gran fe y confianza: «¡Sí, doctor, sí que hay algo que hacer! Sor Francisca nos hará un milagro y usted lo confirmará». Efectivamente, a los pocos días la niña quedó completamente curada.

Don Joaquín Moliné Riera, que tenía una gangrena diabética, también fue curado por intercesión de la sierva de Dios. También a ella le atribuye Juan Pujol la curación de su ojo izquierdo, herido con una aguja de coser sacos, pues curó de ello con la sola invocación de sor Francisca. Y Doña Montserrat Deportós, habiendo caído debajo del tren y siendo arrastrada por éste varios metros, atribuye haber salido con vida de este trance gracias a la intercesión de sor Francisca, cuya reliquia llevaba cosida al vestido.

La lista sería interminable. Nosotros ponemos aquí fin a la relación de los hechos extraordinarios atribuidos a la intercesión de sor Francisca de las Llagas de Jesús, considerando que los aquí expuestos son suficientes para probar el poder de intercesión de que goza la sierva de Dios ante del Altísimo. Sólo nos queda añadir un hecho extraordinario que ocurrió en Badalona durante el período rojo de 1936-1939.

Don José Granger, abogado, relata en la *Revista de Badalona* del 1 de mayo de 1943 un hecho de dominio común, acaecido durante la pasada guerra civil. Dice así: Creo ocioso consignar que las llamas

sacrílegas devoraron con preferencia las iglesias y conventos y los desalmados arremetieron contra las personas consagradas a Dios. El convento de la Divina Providencia no escapó a tan triste suerte. El populacho, como río desbordado, rompió, destruyó cuanto encontró en su curso desenfrenado y loco».

Una religiosa clarisa, testigo presencial de los hechos, los relata en la forma siguiente: El amanecer del día 19 (julio del 36), con los cañonazos que se percibían, aunque lejanos, nos hizo presumir lo que más tarde sucedió. Con todo, a las cinco de la mañana fuimos al coro como todos los días festivos y tuvimos una hora de oración mental que, si bien fue confiada, al compás de los cañonazos resultó algo distraída y no tan tranquila como deseáramos, pues no sabíamos qué era lo que ocurriría, sólo que se dejaba entender venía de Barcelona. A las seis recibimos la Sagrada Comunión y, ya desde ese momento, la madre abadesa se dio cuenta del peligro que se avecinaba. El capellán de la comunidad llamó al torno a la madre abadesa y le expuso la gravedad de aquellos momentos. Dialogaron sobre el peligro que se cernía sobre la ciudad, y especialmente sobre las almas consagradas a Dios. El Rdo. Modesto Giral dio la comunión a algunos fieles, pero le dijimos que se fuese a su casa y retiramos la reserva del Santísimo. Desde este momento, el Sagrario quedó vacío.

El Rdo. Camilo Rosell nos encargó que nos acogiésemos al amparo de familiares y amigos. A las siete y media la comunidad tomó el desayuno y, acto seguido, la madre abadesa dio orden de que las religiosas se vistieran con el vestido seglar que hacía varios días teníamos preparado en la celda por lo que pudiera ocurrir. La madre abadesa nos encargó mucha serenidad y que nos abandonásemos en manos de la Divina Providencia.

Desde ese momento, y sin que se dieran cuenta los vecinos, empezaron a salir las religiosas en compañía de algunas señoritas, y siempre por la puerta de la iglesia, como simples fieles, para evitar toda clase de alarma.

Sólo quedaron en el convento la Rda. Madre Abadesa con tres religiosas más, en espera de lo que pudiera ocurrir. Como el peligro aumentaba, se nos aconsejó que saliéramos, y así lo hicimos, a las seis de la tarde. Cerramos las puertas con llave por la parte de dentro, ya que todas las cerraduras estaban así colocadas, y la que cerró se colocó en el torno y así salió fuera.

La Madre Abadesa, muy afligida, se despidió de la Santísima Vir-

gen, pidiéndole que tuviera providencia de sus hijas. Después, elevando los ojos al cielo, dijo: «Sor Francisca, nos vamos. Guarda tú la casa». Y acto seguido salimos a la calle». Hasta aquí el relato de la mentada religiosa, testigo presencial de los hechos.

Luego continúa don José Granger: «Los grupos de anarquistas penetraron en el convento de la Providencia y lo que fue respetado por las llamas fue luego objeto de rapiña. Algunas personas entraron en el convento y lo recorrieron con la más viva curiosidad, pero los sepulcros radicados en el sagrado inmueble fueron respetados, en especial el de sor Francisca, al que ni tan siquiera rompieron el cristal que tenía a un lado a modo de urna.

Entre los grupos de anarquistas cundió cierto temor e inquietud, porque decían que una monja con el rostro cubierto con el velo monacal paseaba por el camarín de la Virgen y se oía claro, clarísimo, el ruido que hacía al andar con el rosario que colgaba de su cintura».

Cierto día, un marxista que hacía guardia en la iglesia, al ver a la monja que paseaba, le intimó diciéndole: «¡Marcha!». A lo que la religiosa contestó: «Yo siempre he vivido aquí. Guardo mi casa». Entonces, otro guardia le disparó un tiro, pero la monja siguió impávida».

Este hecho fue tan significativo que, desde aquel día, cundió el pánico entre los guardias y ya no osaron entrar en el recinto sagrado. La presencia de tal monja evitó grandes daños tanto en la iglesia como en el convento. Era voz pública en Badalona, durante el período rojo, que sor Francisca guardaba de forma constante y misteriosa el inmueble franciscano, es decir, lo que fue «su casa».

Después de esto ¿cómo no recordar aquellas palabras que la madre abadesa dirigió a sor Francisca, en aquella trágica tarde, en el momento de abandonar el convento: «Sor Francisca, nos vamos. Guarda tú la casa»?.

Desde su gloriosa muerte, el convento de la Divina Providencia de Badalona ha sentido siempre su protección, y en los trances difíciles ha sido como su tabla de salvación. Realmente, sor Francisca ha guardado y sigue guardando su casa, el convento donde vivió y murió.

Camino de los altares

Con los ejemplos de una vida santa y la heroicidad de sus virtudes, no es de extrañar que la fama de santidad y milagros cundiera por do-

quier. En vista de los prodigios que acaecían por intercesión de sor Francisca, y de la devoción de que era objeto, se determinó abrir el proceso informativo acerca de la fama de santidad, de *Non Cultu* y acerca de los escritos en la curia episcopal de Barcelona en el año 1925. En este mismo año apareció la primera biografía de la sierva de Dios, escrita por fray José Oriol, capuchino, que sirvió para que los devotos de la Sierva de Dios pudieran conocer más a fondo su vida y sus virtudes y, al mismo tiempo, contribuyó a darla a conocer más y más.

El 6 de diciembre de 1942 fueron aprobados sus escritos en Roma y se dieron a luz unas notas biográficas de la sierva de Dios. Su Santidad el papa Pío XII introdujo la causa de beatificación y canonización de la sierva de Dios. Al año siguiente, fue aprobada la sentencia de *Non Cultu* y el año 1956 se procedió a la introducción del proceso apostólico para su beatificación y canonización.

Concluido el proceso apostólico fue llevado a Roma en junio de 1960. La Sagrada Congregación de Ritos procedió a su traducción latina e italiana y, en 1967, fue entregada la copia pública de dicho proceso al padre postulador de la causa. Tras años de espera, en 1988, se emprendió con fuerza el proceso de beatificación y canonización.

Hasta aquí la relación de la vida, hechos extraordinarios y curaciones de sor Francisca de las Llagas de Jesús, junto con el proceso de su causa de beatificación y canonización.

Quiera Dios que pronto la veamos en los altares y así ser propuesta como modelo a todas las clarisas y a cuantas jóvenes deseosas de perfección quieran seguir su ejemplo.

CAPUTXINS CATALANS A LA COSTA ATLÀNTICA NICARAGÜENCA: EL VICARIAT APOSTÒLIC DE BLUEFIELDS (1913-1943)

VALENTÍ SERRA DE MANRESA

Des de l'any 1993 hem anat publicant, dins les pàgines d'*Analecta Sacra Tarraconensia*, notícies diverses sobre l'acció cultural[1] i missionera, «ad gentes», dels caputxins catalans durant els segles XVIII[2] i XIX.[3] Ara toca ja el torn d'oferir una primera aproximació històrica al treball missioner efectuat durant el segle vintè, i ens fixarem en l'acció missionera desenvolupada pels frares de Sant Francesc de Catalunya, a l'àmplia zona de la costa atlàntica nicaragüenca, durant la primera meitat d'aquest segle XX que ara acaba de finir; concretament en els territoris de l'extens Vicariat Apostòlic de Bluefields.

El Vicariat Apostòlic de Bluefields[4] s'estén al llarg de tota la costa atlàntica de Nicaragua, en el Departament de Zelaya, antiga colònia

1. Vg. VALENTÍ SERRA DE MANRESA, *El projecte del Pare Castellví d'un Centre Català de Recerques Americanistes*: Analecta Sacra Tarraconensia 66 (1993) 123-134.

2. Vg. VALENTÍ SERRA DE MANRESA, *La Missió dels caputxins catalans a la Guaiana durant el segle XVIII (1722-1817). Algunes problemàtiques d'evangelització, mentalitat i cultura*: Analecta Sacra Tarraconensia 68 (1995) 147-167.

3. Vg. VALENTÍ SERRA DE MANRESA, *Algunes notícies històriques de l'acció missional dels caputxins catalans a Mesopotàmia durant l'exclaustració (1841-1873)*: Analecta Sacra Tarraconensia 72 (1999) 279-297.

4. Una breu descripció i estadística (amb dades de l'any 1920) d'aquest Vicariat,

britànica, i fou creat per la Santa Seu el dia 2 de desembre de 1913, ran de l'erecció de la Província eclesiàstica de Managua;[5] d'immediat aquest Vicariat fou confiat, per la Sagrada Congregació [= S.C.] de Propaganda Fide, a la Província de framenors caputxins de Catalunya. El territori del Vicariat Apostòlic de Bluefields, molt extens, abastava uns setanta mil quilòmetres quadrats (quasi un terç de Nicaragua!) i, en la seva part nord o septentrional limitava amb el Vicariat Apostòlic de San Pedro Sula (Hondures), a la cura pastoral dels religiosos llatzaristes o paüls de la Província de Barcelona.[6] Les principals implantacions del Vicariat de Bluefields eren: la capital (Bluefields) amb uns sis mil habitants,[7] les poblacions de Rama i Santa Cruz de Río Grande amb un miler, i Cabo Gracias a Dios que en tenia uns sis-cents; també eren força importants les poblacions de Prinzapolka i Puerto Cabezas. Els missioners caputxins, prioritàriament, es dedicaren a l'evangelització dels nadius, anomenats indis *miskito* o *moskito*, tal com expressament ho mencionà diverses vegades la Sagrada Congregació de Propaganda Fide;[8] i per tal de consolidar-hi, eficaçment, la fe cristiana, els missioners crearen quasi-parròquies en els llocs de principal establiment dels indis miskito com, per exemple, la quasi-

---

hom pot trobar-la dins l'obra: *Missiones Catholicae cura S. Congregationis de Propaganda Fide descriptae anno 1922,* Florentiae 1922, 440-441: «Vicariatus Apostolicus Bluefieldensis». Pel que fa a la descripció cartogràfica, hom pot mirar l'obra del pare CAROLUS STREIT, *Atlas Hierarchicus. Descriptio geographica et statistica S.R.E. tum Occidentis tum Orientis iuxta statum praesentem.* Paderbonae in Guestfalia 1913, 30.

5. «Die 2 decembris 1913 erecta est Provincia ecclesiastica Managuae cum tribus suffraganeis, quorum unus Vicariatus Bluefields, etc.» Vg. CLEMENS A TERZORIO, *Manuale Historicum Missionum Ordinis Minorum Capuccinorum.* Isola dei Liri 1926, 377.

6. Sobre aquest Vicariat, Vg. la monografia de J. BARCELÓ MOREY, *Hombres y apóstoles en la costa hondureña. La Congregación de la Misión (PP. Paúles) de la Provincia de Barcelona en la costa norte de Honduras,* Barcelona 1999.

7. D'aquests sis mil habitants, només uns dos mil cinc-cents eren catòlics, car a la capital de la missió hi dominaven els protestants; Vg. Analecta OFMCap 54 (1938) 20.

8. «Quan vaig ésser nomenat Vicari Apostòlic, em cridaren a Roma amb certa urgència i la Sagrada Congregació, per mitjà del seu Secretari que ho era, aleshores, monsenyor Salotti, ara Cardenal, em digué entre altres coses que era voluntat de la Santa Seu que, sense descuidar els fidels de parla espanyola, ens cuidéssim, d'una manera molt particular, dels moskits i dels qui parlen anglès, etc.» Carta de M. Solà a Josep de Besalú, Bluefields 14 setembre 1938; (Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya [= APCC], Secció Missions: *Bluefields*, s.c.).

parròquia de Wapan,[9] erigida l'any 1941, a la riba del riu Coco[10] i, sobretot, maldaren per fomentar l'estudi i promoció de la llengua dels miskito[11] amb l'objectiu de reeixir en llur programa d'evangelització, en un context força difícil, tant per les dificultats de comunicació[12] amb els centres urbans de Nicaragua (no hi havia carreteres que connectessin la costa atlàntica amb l'interior del país), com també pel proselitisme dels grups protestants, majoritaris a Bluefields, la capital, una realitat que dificultava enormement l'evangelització.[13] Aquest proselitisme era efectuat prioritàriament entre la immigració negra procedent de Jamaica[14] i, també, òbviament, entre els indis miskito;[15] un grup indígena de

9. «In loco vulgo 'Wapan' etiam in flumine 'Coco' ampliam Residentiam pro trium vel quatuor missionariorum habitatione sufficientem construximus eo quod agatur de totius regione Miskitiae, etc.» Vg. còpia de la carta de monsenyor Solà Farell al cardenal pare Fumasoni Biondi, Bluefields 30 octubre 1941; (APCC, *Ibidem*).

10. Es conserven interessants relacions etnogràfiques de les primeres excursions apostòliques realitzades pels framenors caputxins a les ribes del riu Coco, com la de JACINTO M. DE QUITO, *Una excursión por el Río Coco,* Bluefields 15 octubre 1924; (APCC, *Ibidem*).

11. Per exemple, el pare Melcior de Barcelona, que inicià l'apostolat missioner entre els miskito, a la riba del riu Coco, i publicà un *Catecismo de la Doctrina Cristiana en Español-Miskito,* (Vicariato Apostólico de Bluefields, 1937); d'aquesta important publicació se'n donà notícia, força detallada, en l'informe presentat pel Vicari Apostòlic al Cardenal-Prefecte la S.C. de Propaganda Fide: «Imprimere mandavimus doctrinae christianae catechismum in duplici lingua hispano-miskita, opere et studio R.P. Melchioris a Barcinone, etc.»; Vg. còpia de la carta de monsenyor Maties Solà Farell al cardenal Pietro Fumasoni Biondi, Bluefields 30 octubre 1941; (APCC, *Ibidem*).

12. «Esta carencia de medios de comunicación dificulta enormemente la labor del misionero, que se ve obligado a perder mucho tiempo para trasladarse de un centro a otro, etc.»; Vg. JOAN D'ORDAL, *A orillas del Río Grande.* Barcelona 1948, 10.

13. «La religión que cuenta con más adeptos es la católica, pues tiene casi la mitad de su población total; siguiendo después, por número de afiliados, los moravos; luego los anglicanos, pero con número bastante menor; después los bautistas, los adventistas, etc. En cambio, en la ciudad de Bluefields, el catolicismo tiene un segundo lugar, ocupando el primero los moravos»; Vg. *Relación del Estado personal, religioso, disciplinar y económico de la Misión de FF.MM. Capuchinos en el Vicariato Apostólico de Bluefields*, (any 1937) f. 4].

14. «Hay también un buen número de individuos de raza negra, importados o venidos de Jamaica, cuya gran mayoría es protestante»; (*Ibidem*, f. 11).

15. «Cuando la Orden Capuchina se hizo cargo de esta Misión, la encontró en un estado lamentable. Existía en ella desde 1849 una Misión protestante muy bien organizada, la Morava, de origen alemán, la cual había instalado centros misionales con sus iglesias en todos los principales pueblos de la Costa [Atlántica] y de la Mosquitia»; (*Ibidem*, pp. 11-12).

religió animista[16] i de temperament força vulnerable,[17] tal com ho posaren en relleu els pares Jacint M. de Quito, Antoni d'Argentona[18] i Joan d'Ordal:

> «El trabajo principal del P. Capuchino ha sido, desde el comienzo, frenar con su ejemplo y con la palabra dicha propaganda y ganar para Cristo y su Iglesia, a costa de muchos sacrificios, los indios paganos, pues los que han abrazado el protestantismo difícilmente se convierten. Para esta labor ingente ha tenido que neutralizar los ataques sibilinos de las sectas protestantes y vencer las distancias con la fe abnegada del misionero».[19]

El millor coneixedor de la llengua i costums dels miskito fou el pare Melcior de Barcelona, el qual ens ha deixat precioses relacions etnogràfiques[20] sobre aquests indis, especialment, sobre costums diversos, i a propòsit també de la vivència quotidiana de la malaltia i la mort. Per exemple, d'aquesta faisó ens narra el pare Melcior la «terapèutica» indígena:

> «Cuando uno de esos indios se halla gravemente enfermo la asistencia que sus deudos comúnmente le suministran es sumamente sencilla: le privan de todo o casi todo alimento, luego llaman al Suquía (es un hechicero que, dicen, tiene trato con el

16. «Otra mala creencia que abunda en este río, y me aseguran que lo mismo pasa en los demás ríos indígenas de esta comarca de El Cabo, es suponer que las almas de los difuntos andan vagando por las inmediaciones de la casa, etc.»; Vg. JACINTO M. DE QUITO, *Una excursión por el río Coco,* Bluefields 1924, f. 22.

17. «Como todo pueblo primitivo e ignorante, el indio [miskito] es supersticioso en exceso. Muy crédulo, acepta todo lo que se le dice y nada le extraña. Es un niño grande y nada más, por lo que no hay que extrañarse de sus excentricidades»; (*Ibidem*, p. 151).

18. En un informe tramès a la Cúria General, el pare Argentona, Superior Regular de la Missió, esmenta que, des de la fundació i fins al 1937, encara no havia sortit cap vocació nadiua, i opinava que: «tardará mucho el día en que puedan darse vocaciones que ofrezcan una tenue garantía, dados el ambiente moralmente pernicioso del país y la debilidad mental e inconstancia de los individuos, etc.»; Vg. «Analecta OFMCap.» 54 (1938) 20.

19. Vg. JOAN D'ORDAL, *A orillas de Río Grande.* Barcelona 1948, 11.

20. Per exemple, vegeu la relació manuscrita: *Una excursión entre los indios Mosquitos [sic],* (Bluefields, 6 juny 1928); *Los indios Mosquitos del Río Coco,* (Cabo Gracias a Dios, setembre 1930); *Derechos jurídicos de la mujer entre los indios Mosquitos,* s.d.; *Culto que los indios Mosquitos tributan a sus difuntos*, s.d, etc.

> demonio) para que le administre los remedios que juzgue más convenientes; dicen que cura por arte diabólico. Éste les pide una prenda de ropa de las que el paciente usa, la pone bajo su almohada, y por la noche los espíritus por medio de sueños le manifiestan la enfermedad del paciente y las medicinas adecuadas para curarlo. Éstas generalmente se reducen a tomar la célebre agua soplada (agua que el Suquía con un carrizo ha soplado), a ciertas infusiones de hierbas [...] Los indios piensan que todas las enfermedades son ocasionadas por el diablo o por personas que tienen trato con él, etc.».[21]

Amb tot, malgrat els notables esforços fets pels frares catalans, cal reconèixer que l'evangelització dels indis miskito fou un fracàs (tant per problemes culturals i de mentalitat, com per dificultats lingüístiques), tal com ho reconegué, amb humilitat i lucidesa, el responsable pastoral de la Missió, monsenyor Maties Solà, en una carta adreçada al ministre provincial de Catalunya, el setembre de 1938, on qualificà la tasca missional efectuada al Vicariat de Bluefields de quasi «nul.la i estèril».[22]

21. Vg. MELCIOR DE BARCELONA, *Culto que los indios mosquitos [sic] tributan a sus difuntos*, f. 2; (Ms inèdit conservat a l'APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.). En aquest mateix manuscrit, sobre l'impacte i ritualització de la mort entre els miskito, hi llegim: «Acostumbran a echar en el ataúd, dinero, alhajas y otras cosas, creyendo que [el difunto] lo puede necesitar. Después de haberlo sepultado ponen, durante algunos días, encima la cama en que murió, comida y agua, porque ellos creen que el alma queda en la casa y necesita comer y beber [...] Al cabo de algunos días llaman al famoso Suquía para que saque el espíritu de la casa, de lo contrario piensan que en ella queda, y que les molestará las gallinas, cerdos, etc., buscando qué comer [...] El Suquía para sacar el espíritu [...] pasa casi toda la noche dando vueltas alrededor de la cama donde murió sonando una calabaza con semillas, etc.»; (*Ibidem*, ff. 2-3).

22. «Els demés pares [a excepció del pare Melcior i Enric] no poden fer altra cosa que dedicar-se als fidels de parla espanyola, passant per la pena de no poder dir ni un sol mot a tants i tants moskits i anglesos com troben al seu pas constantment; ni ells poden entendre una paraula del que diuen, posant-nos a tots en una humiliant condició d'inferioritat, doncs en aquest país és molt poca la gent que no parla l'anglès, almenys per a entendre i fer-se entendre. És per això que la nostra actuació com a Missioners de Propaganda Fide i, per tant en ordre a la conversió d'heretges i infidels, és quasi nul.la i estèril, i no pot esdevenir d'altra manera. ¿Com podem continuar, en consciència, cuidant-nos d'aquesta Missió si ens és impossible acomplir els compromisos contrets i els deures gravíssims que ens imposa? No pot figurar-se el que pesa constantment això sobre la meva consciència». Carta de M. Solà Farell a Josep de Besalú, Bluefields 14 setembre 1938; (APCC, *Missions: Bluefields,* s.c.).

A propòsit d'aquests indis miskito (més enllà de l'idioma i de llurs supersticions, que feien molt difícil cristianitzar-los),[23] cal indicar ací, d'altra banda, que, després de la primera guerra mundial visqueren prou folgadament pels beneficis del comerç dels plàtans que conreaven amb eficàcia. Fou, en efecte, durant la dècada dels anys vint, en una conjuntura econòmica força favorable, quan a la costa atlàntica de Nicaragua s'aconseguí un màxim de producció i exportació bananera, especialment a la zona de Río Grande, precisament els anys immediats a l'inici del pontificat del primer Vicari Apostòlic, monsenyor Agustí Bernaus,[24] el qual, procedent de Guam, no prengué possessió del Vicariat fins el dia 19 de maig de 1915, en un incipient clima de redreç econòmic, possibilitat per l'al.ludida comercialització dels plàtans; però, alhora, en un clima força hostil envers els primers missioners caputxins, que foren rebuts a Bluefields molt fredament, sense cap mena de recepció ni benvinguda oficials.[25]

El bisbe Bernaus, en prendre possessió canònica del Vicariat, l'any 1915 havia rebut també el nomenament de Superior Regular de la Missió,[26] càrrec que exercí fins a l'any 1919, quan s'hagué de separar el càrrec de Vicari Apostòlic i el de Superior Regular; tanmateix, seguí barrejant-se en els afers interns dels missioners, tal com ho lamentà el

23. «Muerto ya el deudo, jamás se atreven a mentar su nombre porque creen que el espíritu de él se les treparía a los hombros. Esta superstición dificulta el asiento de partidas de bautizo, casamiento, etc., pues se hace algo difícil averiguar los progenitores del interesado»; (MELCIOR DE BARCELONA, *Culto que los indios mosquitos tributan a sus difuntos*, f. 5).

24. El pare Agustí d'Artesa de Segre rebé la consagració episcopal a Montserrat de mans del bisbe Torras i Bages (assistit pel bisbe Pol i l'abat Marcet), el 7 de setembre de 1913. Fou nomenat Vicari Apostòlic de Bluefields el 14 d'octubre de 1914.

25. El 19 de maig de 1915, ni el poble ni les autoritats civils es presentaren a rebre el primer bisbe de Bluefields. Aquell dia, monsenyor Bernaus i el pare Berard de Cirauqui, sols i sense acompanyament d'instruments, hagueren d'entonar el Te-Deum, amb la presència d'un reduïdíssim grup de fidels. A més, la premsa local, especialment el periòdic de Bluefields, titulat *Caribe*, desacreditià els caputxins per indicació del sacerdot belga, pare Deby (fins llavors rector de Bluefields) el qual, gelós dels caputxins, féu tots els possibles per fer fracassar la novella missió, etc. Vg. BERARD DE CIRAUQUI, *Datos históricos de la Fundación del Vicariato Apostólico de Bluefields*. Cartago 1962, f. 1; (Ms de l'Arxiu de la Custòdia de Cartago, s.c.).

26. «Li adjunto el nomenament de S.R. de la Missió a favor de V. Ilma., el qual vaig rebre un d'aquests dies». Carta de Miquel d'Esplugues a Agustí Bernaus, Sarrià 12 abril 1915; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

pare Maties de Sant Llorenç Savall, quan acudí a Bluefields l'any 1926 en qualitat de Visitador:

> «Una de les coses que fa més mal al Sr. Bisbe és el voler intervenir en els afers interns i particulars dels missioners. No sempre recorda que ja no és Superior Regular».[27]

En els començos i estructuració d'aquest Vicariat Apostòlic de Bluefields, es visqueren moments molt difícils per la indiferència general de la població (força condicionada per les calúmnies divulgades pel sacerdot belga que hi havia de rector a la població de Bluefields en contra dels frares caputxins) i, alhora, es produïren també sovintejades tensions de convivència entre el Vicari Apostòlic –de temperament molt sever–[28] i els missioners, perquè el Vicari s'oposà, a voltes, a l'acció del Superior Regular elegit pels missioners i confirmat per la Cúria Generalícia de Roma (com el cas del pare Emili de Vilaller),[29] i es

27. Vg. MATIES DE SANT LLORENÇ SAVALL, *Informe de la Missió de Bluefields,* Any 1926; (APCC, *Ibidem*).

28. Aquesta severitat no fou pas silenciada en la circular escrita pel Pro-Vicari Apostòlic, pare Enric de Tolosa, ran de la mort de monsenyor Bernaus: «Debajo de apariencia, a veces, severa, latía su corazón generoso y compasivo [...] Había sido severo en reprender abusos porque entrañablemente os amaba»; Vg. la circular d'Enric de Tolosa «A los muy amados Padres Misioneros y fieles de este Vicariato Apostólico de Bluefields» (21 agost 1930) f.1.

29. Quan el pare Emili de Vilaller hagué de renunciar el seu càrrec de Superior Regular, en el text de la carta-circular de comiat transcriví un fragment de la carta que li adreçà el pare Maties de Sant Llorenç Savall, futur Vicari Apostòlic de Bluefields: «Vull fer-li constar el meu vivíssim sentiment per haver hagut d'arribar V.C. fins a l'extrem de presentar la renúncia del seu càrrec [de Superior Regular] en virtut de coses desagradabilíssimes que han passat a la Missió de Bluefields, etc.». Vg. Circular d'Emili de Vilaller als Missioners del Vicariat Apostòlic de Bluefields, Managua 28 abril 1928; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.f.). Ran de la mort del pare Antoni d'Argentona, superior regular, el novembre de 1938, els responsables de la Província de framenors caputxins de Catalunya proposaren novament el pare Emili de Vilaller com a superior regular, ja que «conoce la Misión, por haber ejercido el cargo de Superior Regular en ella en una época calamitosa para la Misión (1924-1927), elegido por la mayoría de votos de los Misioneros; propuesto por el Definitorio Provincial; confirmado por los Superiores Generales; pero rechazado por el Excmo. Mons. Bernaus (e.p.d.), que en aquella época se obstinó en no querer aceptar de buen grado otro Superior Regular que el que él tenia por Vicario General i fac-totum del Vicariato [pare Bonaventura de Montferri], religioso dotado de grandes cualidades personales, pero que por sus procedimientos especiales y su total independencia en el modo de actuar,

produïren, també, algunes sancions canòniques, extremades i de gran duresa, com en el cas del pare Joan d'Ordal, el qual, per injúries públiques contra el prelat, fou suspès «a divinis»;[30] el ministre Provincial dels framenors caputxins de Catalunya, pare Josep de Besalú, dolgut per l'excessiva severitat de monsenyor Bernaus, intervingué favorablement a favor del pare Joan d'Ordal,[31] car el pare Ordal s'havia destacat aquells anys per les seves incursions missioneres a les conques del Río Grande,[32] les quals, posteriorment, quan retornà a la Província posà per escrit i, una volta publicades, foren molt llegides a Catalunya.[33] L'aspror i severitat de monsenyor Bernaus (actituds que foren blasmades en l'informe presentat pel futur bisbe Solà Farell, quan acudí a Bluefields l'any 1926, en qualitat de Visitador),[34] feien que, dins el Vicariat, no

---

había perdido la confianza de los Misioneros y de los Superiores de la Provincia, y acabó por salirse de la Orden. En aquellas críticas circunstancias hubo de actuar el pare Emilio de Vilaller, quien acabó por ofrecer a los Superiores de la Provincia la dimisión de su cargo con la súplica de ser trasladado a otra Misión». Carta del Ministre Provincial (Josep de Besalú) al Ministre General (Donat de Welle), s.d.; (APCC, *Ibidem*).

30. «Por las presentes, notificamos a V.P. que en cumplimiento de las obligaciones que nos impone nuestra dignidad y el cargo que desempeñamos, imponemos a V.P. la sanción de un mes de suspensión 'a divinis', por el ultraje inferido a nuestra persona, con gran sentimiento de nuestra parte y escándalo de los demás»; Ofici d'Agustí Bernaus (Vicari Apostòlic), a Joan d'Ordal (missioner), Bluefields 18 gener 1926; (APCC, *Fons personals*, Llig. A-6-20, s.f.).

31. «Avui em veig precisat a escriure-li altra vegada per parlar-li del desagradable incident promogut per la suspensió 'a divinis' del R.P. Joan d'Ordal [...] Comprenc l'efecte que a ell i també als restants missioners havia de fer la gravíssima determinació de V. Ilma. imposant-li una pena tan greu i tan desproporcionada a la seva falta». Carta de Josep de Besalú a Agustí Bernaus, Sarrià 21 juliol 1926; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

32. «Tengo el gusto de notificarle que el lunes 16 del presente, si no hay novedad, salgo de excursión apostólica sobre el Río Grande. Yo creo que a lo menos dilataré un mes en ella, etc.». Carta de Joan d'Ordal a Agustí Bernaus, La Cruz 14 abril 1928; (APCC, *Fons personals*, Llig. A-6-20, s.f.).

33. Vg. Joan d'Ordal, *A orillas del Río Grande*, (Barcelona 1948); al cap d'uns anys aparegué una versió, adaptada, al català: *Quatre anys en la ribera del 'Río Grande' (1925-1928)*, (Barcelona 1979).

34. «El seu caràcter impulsiu, amb el qual més aviat allunya que atrau, volent arreglar les coses i corregir els defectes amb violències, ja sigui des del púlpit en les seves predicacions dominicals, ja en el tracte particular amb els religiosos i els fidels». Vg. Maties de Sant Llorenç Savall, *Informe de la Missió de Bluefields*. Any 1926, f. 1; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

sempre hi hagués el clima necessari de cordialitat i col.laboració amb els missioners catalans; clima que el pare Maties qualificà «d'anormal i enverinat»;[35] i, per això, el Superior Regular havia d'insistir que calia actuar sempre d'acord amb els designis del prelat, per tal d'assolir eficàcia en l'evangelització[36] que, per mor d'aquestes tensions, es veié molt afectada, àdhuc durant el pontificat de monsenyor Maties Solà, en què els missioners no acabaren encara de compenetrar-se prou entre ells, tal com ho lamentava el pare Damià d'Òdena des de la Cúria Generalícia, quan escrivia al Superior Regular de la Missió:

> «Lamento molt aquesta poca compenetració que de temps he observat al Vicariat [Apostòlic de Bluefields]. Tan pocs i tan mal avinguts! D'aquí deu venir l'esterilitat d'aquesta vinya del Senyor. Des del punt de vista apostòlic o missional sembla talmentuna Missió clandestina, puix ni se'n sent parlar mai, ni se n'escriu als periòdics».[37]

Semblantment, el pare Josep de Besalú, ministre provincial, durant el seu exili en els anys de la persecució religiosa i guerra civil hispana reconeixia, davant la Cúria Generalícia, que la Missió de Bluefields no havia pogut donar tot el fruit esperat per les mancances de personal missioner, i oferia de traspassar la Missió a una altra Província amb més possibilitats de personal i coneixement de la llengua anglesa:

> «Bluefields, en Nicaragua, Misión que nunca ha podido dar el rendimiento que podría haber dado, por la imposibilidad en que la Provincia se ha encontrado de aumentar el personal que en ella tiene empleado. Actualmente hay 10 religiosos sacerdotes, comprendiendo entre ellos el Exmo. Sr. Vicario Apostólico

35. D'aquesta faisó començava, l'any 1926, l'informe que hagué de redactar en qualitat de Visitador de les missions dels caputxins catalans: «En vista d'aquesta situació tan anormal i enverinada, no desconec lo difícil i enutjós de la meva tasca»; (*Ibidem*, p. 1).

36. «La conveniència d'obrar sempre d'acord amb l'Ilm. Sr. Vicari Apostòlic, tot i guardant les distàncies que a acada jurisdicció pertany; principalment en ses iniciatives per a l'evangelització dels indis [miskito] i dels protestants, sens per això descuidar el ministeri entre els fidels de llengua espanyola». Vg. Circular d'Enric de Tolosa als missioners. Bluefields 10 maig 1929; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

37. Carta de Damià d'Òdena a Antoni d'Argentona, Roma 17 octubre 1937; (APCC, *Ibidem*).

> ¿No sería posible encontrar en la Orden una Provincia, por ejemplo, el Comisariato del Canadá, que estuviera en condiciones de hacerse cargo de este Vicariato Apostólico? [...] La lengua oficial en la República de Nicaragua es el español. Pero está tan extendido el uso del inglés en la Región del Vicariato Apostólico, que hoy día puede decirse que es tan indispensable a los Misioneros el conocimiento del español como el del inglés».[38]

Quan els caputxins de Catalunya es feren càrrec del Vicariat Apostòlic de Bluefields, el primer grup missioner l'integraven: Agustí Bernaus (Vicari Apostòlic i Superior Regular), Berard de Cirauqui, Bonaventura de Montferri (o de Puigtinyós), Remigi del Papiol i Dídac de Barcelona (sacerdots), i fra Cebrià de Terrassa (llec).[39] En la relació quinquennal de 1929-1934, tramesa a la S.C. de Propaganda Fide, hi consta el nom de 9 missioners caputxins: un bisbe, set sacerdots i un llec; un grup molt insuficient per atendre una Missió tan extensa;[40] l'any 1941, els missioners arribaren al nombre de 14 (13 sacerdots i un llec), gràcies a la col.laboració de caputxins nord-americans (que comptaven amb Superior Regular propi[41] per tal d'evitar problemes de convivència amb els missioners catalans);[42] caputxins nord-americans que, finalment,

38. Carta de Josep de Besalú a Donat de Welle, Roma 2 juliol 1938; (APCC, *Ibidem*).

39. Vg. *Taula de famílies promulgada en el Capítol Provincial de framenors caputxins de Catalunya,* Sarrià 20 juliol 1915, s.f.

40. Maties Solà (bisbe), Enric de Tolosa (Superior Regular), Berard de Cirauqui, Melcior de Barcelona, Ignasi de Barcelona, Ramon M. d'Olot, Llorenç M. de Vilafranca, Pere de Marratxí (sacerdots) i Bonaventura de San José de Costa Rica (llec). En aquest moment hi havia erigides quinze capelles, sis de les quals eren quasi-parròquies. Vg. *Relatio Quinquenalis (1929-1934);* (còpia a l'APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

41. Aquests religiosos eren: Mateu de Nova York (Superior Regular), Francesc Regis de Milwaukee, Enric de Milwaukee, Romà de Milwaukee, Wilfret de Philips i Crisòstom de Janesville. Malgrat els tràmits per al traspàs de la Missió, la Cúria Generalícia, a darreries de l'any 1938, nomenà encara Superior Regular i Consellers per als missioners catalans: «Se han hecho los nombramientos de la Misión de Bluefields porque estamos trabajando que, de dicha Misión, se encargue la Provincia Calvariense. Abrigamos buenas esperanzas, etc.» Carta de Carmelo de Iturgoyen a Josep de Besalú, Roma 17 juliol 1938; (APCC, *Ibidem*).

42. Tanmateix, les dificultats de convivència, per qüestions de mentalitat i de cultura, sovintejaren, tal com es desprèn del text d'aquesta carta del Vicari Apostòlic al Ministre Provincial de Catalunya: «Le hablaba de la conveniencia de que terminara cuanto antes la anómala e interina situación de este Vicariato por la dificultad de con

es farien càrrec de la cura pastoral del Vicariat Apostòlic de Bluefields, tal com ja s'havia previst de bon començament.

Malgrat l'hostilitat inicial de la població i la duresa del clima tropical de la costa atlàntica, els caputxins catalans maldaren per tal de consolidar llur presència al Vicariat de Bluefields, tot seguint la metodologia tradicional de l'evangelització, pròpia dels temps preconciliars.[43] En aquells primers moments de la Missió, el bisbe Bernaus visità pastoralment tot el territori[44] i designà, com a rector de Rama, el pare Berard de Cirauqui, i a la població de Cabo Gracias a Dios hi fou enviat, com a rector, el pare Dídac de Barcelona. Els pares Remigi del Papiol i Bonaventura de Montferri es quedaren a la casa rectoral de Bluefields.

La situació econòmica dels missioners fou tothora molt precària; només reberen petits sous del Govern nicaragüenc pels serveis de magisteri a les escoles, i una aportació anual de l'Obra Seràfica de Misses',[45] i les quasi-parròquies que s'anaven erigint a poc a poc havien

---

vivir religiosos tan distintos en lengua, en costumbres, en temperamento y en educación como son los españoles y los norteamericanos». Carta de M. Solà Farell a Josep de Besalú, Bluefields 21 abril 1941; (APCC, *Ibidem*).

43. El pare Melcior de Barcelona, en parlar dels costums i supersticions dels indis miskito, ens ofereix una bona síntesi de l'actitud i mentalitat del missioner d'època preconciliar: «Gracias a Dios estas creencias y prácticas supersticiosas van desapareciendo rápidamente por la influencia de los dogmas del Cristianismo; y a este paso, con la ayuda de Dios, la intercesión de la Divina Pastora, y si llegan algunos abnegados misioneros más, es de suponer amanecerá pronto el venturoso día en que estos sencillos indios se verán libres de la despótica tiranía del Poder de las Tinieblas y brillará para ellos el hermoso sol de la Verdad y vivirán felices y tranquilos en el amoroso regazo de la Iglesia Católica». Vg. MELCIOR DE BARCELONA, *Culto que los indios mosquito [sic] tributan a sus difuntos*, f. 6.

44. «A pesar de su dignidad episcopal, recorrió los pueblos de la Misión de [Bluefields] como si fuera un simple misionero, sujetándose a las incomodidades que supone tener que viajar por aquellos ríos en unas poco confortables canoas, y sobre todo los inconvenientes con que se tropieza siempre en la fundación de una nueva misión, mayormente como Bluefields, infectada por las sectas anglicana y morava, etc.» Vg. ORIOL DE BARCELONA, *El Ilmo.y Rmo. P. Agustín Bernaus y Serra, obispo titular de Milopótamos*: Revista Ilustrada Jorba XXII (Manresa 1930) 77-79.

45. «Debemos hacer constar que el estado económico de la Misión es sumamente precario, tanto por lo que se refiere a las cosas, emolumentos y limosnas al uso del Superiorato Regular y de los misioneros, como de la situación económica del país. El superiorato Regular no cuenta con otra entrada que el subsidio con que anualmente lo favorece la Obra Seráfica de Misas [...] Los Padres que rigen las cuasi-parroquias (si

de ser sostingudes per les almoines dels parroquians, car el Vicariat no disposava de diners per al seu sosteniment,[46] especialment afectat per la greu crisi econòmica que afectava tot Nicaragua, a més de les crisis provocades per les tempestes i ciclons[47] i les sovintejades incursions de bandolers, que feien força estralls i destrosses al Vicariat,[48] tal com ho posà en relleu el Pro-Vicari Apostòlic en un informe tramès a la S.C. de Propaganda Fide i a la Cúria General dels caputxins, poc després de la mort de monsenyor Bernaus:

> «En Rama, La Cruz, Puerto Cabezas y El Cabo, que son nuestras actuales estaciones, hay miseria e intranquilidad. Todas ellas, si no en el mismo centro, pero [sí] en sus comarcas, han sido víctimas de las incursiones de los bandoleros [...] Bluefields, la capital, no ha sido castigada por la gente maleante sandinista o bandolera, pero está continuamente amenazada».[49]

Al costat de la prioritària tasca evangelitzadora, els caputxins catalans potenciaren, també, l'acció educativa entre el jovent i, per aquesta raó, l'any 1920 cercaren la col.laboració de les religioses caputxines del pare Tous, especialitzades en l'ensenyament, les quals

---

se exceptúa el de Rama) a muy duras penas y sufriendo muchas privaciones cuentan con lo necesario para la vida»; Vg. «Analecta OFMCap.» 54 (1938) 22.

46. El 27 de juny de 1932 monsenyor Solà Farell signà el decret d'erecció de la quasi-parròquia de Prinzapolka, sense dotació i, semblantment, l'any 1941, foren erigides també sense dotació les quasi-parròquies de Siuna (dedicada al Sant Crist d'Esquipulas, i erigida el 6 de juny de 1941), i la de Wapán (dedicada a Sant Rafael Arcàngel, i erigida el dia primer de gener de 1941): «No disponiendo el Vicariato [Apostólico de Bluefields] de un capital que sirva de dote para asegurar los gastos del culto y de la sustentación del cuasi-párroco, rogamos encarecidamente [...] contribuyan en la medida que les sea posible, etc.»; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

47. Per exemple, a inicis del mes de novembre de 1940, un cicló molt fort assolà completament l'estació missional de Prinzapolka: «Durante la semana pasada azotó duramente una parte importante de este Vicariato otro ciclón, que ha destruido poblaciones enteras con todo lo que en ellas había. Entre estas poblaciones cuéntase la de Prinzapolka, donde teníamos una hermosa Iglesia y buena casa cural, de las cuales no ha quedado nada en absoluto». Carta de Maties Solà a Josep de Besalú, Bluefields 6 novembre 1940; (APCC, *Ibidem*).

48. «Incursiones et vexationes praedatorum, vulgo 'bandoleros', acutissima crisis oeconomica quae hanc Rempublicam nosque omnes speciali modo affecit». Vg. *Relatio Quinquenalis 1929-1934*; (Còpia a l'APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

49. Informe d'Enric de Tolosa a la Cúria General, any 1931; (APCC, *Ibidem*).

s'establiren a Bluefields i a Rama, on col.laboraren, molt directament, en les tasques educatives promogudes pel Vicariat Apostòlic, talment el millor ajut i complement, com sovint es posava en relleu en els diversos informes quinquennals tramesos a la S.C. de Propaganda Fide,[50] malgrat les dificultats que a voltes hi posaven els governs liberals anticlericals quan arribaven al poder.[51]

Ran de la mort del bisbe Bernaus,[52] ocorreguda el 18 d'agost de 1930, fou nomenat Vicari Apostòlic de Bluefields fra Maties Solà i Farell, de Sant Llorenç Savall, consagrat bisbe titular de Colofó[53] (després d'un breu sojorn a Roma ran de la seva preconització, per tal de rebre instruccions)[54] en el santuari barceloní de Pompeia,[55] el dia 22

50. «Earum Sororum utilitas pro Missione maxima est in christiana infantiae et juventutis institutione. Est verum nostri apostolatus adjumentum et complementum». Vg. còpia de la *Relatio Quinquenalis 1929-1934*; (APCC, *Ibidem*).

51. Per exemple, l'any 1931, el Pro-Vicari Apostòlic escrivia en un informe tramès a Roma que: «El Gobierno liberal actual no se ha demostrado abiertamente perseguidor de la Iglesia; se ve que no ha querido enfrentarse con ella, pero no la favorece. Suprimió escuelas dirigidas por Religiosos en Managua, etc.» Vg. Informe del pare Enric de Tolosa a la Cúria General, any 1931; (APCC, *Ibidem*).

52. Un mes després de la seva mort, es feren uns funerals solemnes, amb la participació de tots els missioners, presidits pel Nunci Apostòlic, monsenyor J. Fietta. El pare Enric de Tolosa, Superior Regular, a través d'una circular, donà les gràcies als missioners per llur presència als funerals: «Habéis acudido a esta Ciudad para participar y dar más solemnidad a las honras fúnebres que vino a celebrar Mons. José Fietta, el Exmo. Internuncio Apostólico, por el eterno descanso de nuestro amado Mons. Bernaus (e.p.d.) en el trigésimo día de su fallecimiento. La distancia, las dificultades de comunicaciones os impidieron estar presentes en el día en que lo acompañamos a su última morada». Circular d'Enric de Tolosa als Missioners, Bluefields 27 setembre 1930; (APCC, *Ibidem*).

53. Vg. la butlla del papa Pius XI (Roma, 24 febrer 1931), en què nomena Maties Solà bisbe titular de Colofó; i Vg., també, el breu de Pius XI (Roma, 27 febrer 1931), signat pel cardenal Pacelli, Secretari d'Estat del Vaticà, en el qual, a petició de la S.C. de Propaganda Fide, el pare Maties es nomenat Vicari Apostòlic de Bluefields; (APCC, *Fons personals: Maties Solà,* Llig. B-12-2, s.f.).

54. «La nova de l'elecció del Ilm. i Rdm. P. Maties de Sant Llorenç Savall per a bisbe i Vicari Apostòlic de Bluefields [...] La seva preconització haurà sigut en la segona quinzena de març; té ordre d'anar a Roma a rebre instruccions. La seva consagració es farà a Pompeia tan bon punt rebi les butlles». Circular d'Enric de Tolosa als missioners, Bluefields 4 abril 1931; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

55. Vg. el text del *Record de la consagració episcopal de l'Excm. i Rdm. Mons. Matias Solà Farell, O.M.C. Bisbe titular de Colofon, Vicari Apostòlic de Bluefields,* (Barcelona, 1931). Actuà de bisbe consagrant l'arquebisbe de Tarragona, Dr. Vidal i Barraquer, assistit pel bisbe de Barcelona, Dr. Irurita, i el de Solsona, Dr. Comellas.

d'abril de 1931. A tall de curiositat, esmentem ací que, mentre el pare Maties realitzava a Montserrat els exercicis espirituals preparatoris a la consagració episcopal,[56] tenia lloc la proclamació de la segona República i, amb aquest fet es canviava totalment el panorama polític hispà.

El nomenament de monsenyor Solà Farell com a Vicari Apostòlic de Bluefields havia estat proposat en la terna de noms que donaren els missioners, a petició del pare Calixt de Geispolsheim, secretari general de les missions caputxines.[57] Poc després de la consagració episcopal, monsenyor Solà Farell arribà a la Missió de Bluefields durant el mes de juliol de 1931, acompanyat del seu secretari personal, pare Ramon M. d'Olot,[58] i del pare Joaquim del Port de la Selva. Durant els anys que romangué al Vicariat, monsenyor Maties tingué cura de la vida espiritual dels missioners,[59] visità pastoralment tot el territori, continuà l'edificació de la catedral[60] (iniciada l'any 1926, sota la direcció del pare Bonaventura de Montferri, el qual la concebé excessivament ma-

---

Vg. Boletín Dominical de la Iglesia de Nuestra Señora de Pompeya XXI (Barcelona, 26 abril 1931) 1211].

56. «Demà, ajudant Déu, me n'aniré a Montserrat per tal de fer exercicis espirituals com a preparació pròxima per la meva consagració [episcopal] que serà, ajudant Déu, el dia 22 [d'abril de 1931], etc.». Carta de Maties de Sant Llorenç Savall a Carles de Barcelona, Barcelona 12 abril 1931; (APCC, *Fons personals*, Llig. B-12-2, s.f.).

57. «Ruego a V.P.M.R. que todos los Padres de ese Vicariato nos manden –conforme al art. 32 del Estatuto de nuestras Misiones– los nombres de los tres candidatos que creyeran más idóneos para el cargo de Vicario Apostólico de Bluefields». Carta de Calixt de Geispolsheim a Enric de Tolosa, Roma 25 agost 1930; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

58. «Os comunicamos oficialmente que el Rdo. P. Ramón M. de Olot, hasta ahora Secretario Provincial, será nuestro secretario particular y secretario del Vicariato». Circular de Maties Solà als missioners, Bluefields 21 juliol 1931; (APCC, *Ibidem*).

59. Per exemple, l'octubre de 1931, en ocasió de la festa de St. Francesc, predicà els exercicis espirituals als missioners caputxins: «Actualment estic predicant exercicis a tots els missioners reunits a Bluefields en ocasió de la festa de N.S. Pare [Sant Francesc]. D'aquí uns quants dies penso començar la Santa Visita a les Estacions, i hauré terminada la part de la meva tasca pastoral». Carta de Maties Solà a Carles de Barcelona, Bluefields 7 octubre 1931; (APCC, *Fons personals,* Llig. B-12-12, s.f.).

60. «Fins ara he estat ocupadíssim en les primeres tasques del meu càrrec. Fa poc que hem arribat feliçment de Managua amb el P. Ramon [M. d'Olot]. Hi anàrem a l'objecte de saludar les primeres autoritats i mirar d'obtenir el diner que ens falta per a

jestuosa, i cara!),[61] unificà la pietat,[62] començà a fomentar el franciscanisme entre els seglars,[63] maldà per evitar que l'evangelització catòlica fos una lluita antiprotestant i, molt sovint, adreçà cartes pastorals al poble fidel del Vicariat.[64] Tanmateix, després de la guerra civil espanyola, en veure's llavors mancat del personal missioner necessari,[65] monsenyor Maties Solà no pogué completar el seu progra-

---

posar terme a la construcció de la Catedral, etc.». Carta de Maties Solà a Carles de Barcelona, Bluefields 7 octubre 1931; (APCC, *Fons personals*, Llig. B-12-12, s.f.).

61. Ja ho posà de relleu el pare Maties quan visità canònicament la missió de Bluefields l'any 1926: «El projecte del Sr. Bisbe [Bernaus] hauria costat, tot lo més, uns 25.000 dòlars i estaria més en harmonia amb la situació econòmica del Vicariat i amb les demés circumstàncies de la Missió. El projecte del P. Bonaventura, magnífic baix tots conceptes, en costarà 80 a 100 mil [...] ¿I si falla algun càlcul? ¿No seria un segon problema com Pompeia? [...] No crec que la finalitat de les Missions de Propaganda [Fide], ni menys de la nostra Orde, sigui el donar culte a Déu en magnífiques Esglésies, sinó treballar principalment, i per tots els mitjans possibles, en la conversió dels infidels i dels indis, i de tots els allunyats de la verdadera religió». Vg. MATIES DE SANT LLORENÇ SAVALL, *Informe de la Missió de Bluefields*, any 1926, f. 10.

62. Vg. les *Letras circulares a los RR.PP. Misioneros del Vicariato Apostólico de Bluefields*, 31 agost 1940, f. 2: «Otra de las cosas que creemos conveniente recomendar a nuestros misioneros es la uniformidad de los rezos públicos en las Iglesias del Vicariato, como el Santo Rosario, el ejercicio del Via Crucis, la estación al Santísimo, el Trisagio a la SSma. Trinidad, etc. [...] Para ello hemos compuesto un pequeño folleto que contiene las principales fórmulas a que nos referimos»; Vg., també, la *Colección de las principales oraciones que se rezan públicamente en las Iglesias y Capillas del Vicariato Apostólico de Bluefields, debiendo emplear los RR.PP. Misioneros las mismas fórmulas que aquí se expresan*, (Bluefields 1941).

63. Una prova n'és l'erecció, amb la col.laboració del pare Enric de Tolosa, d'una fraternitat del Venerable Terç Orde a la catedral de Bluefields, el dia 8 de maig de 1932.

64. Vg., per exemple, la *Segunda carta pastoral que el Excmo. y Rdmo. Monseñor Matías Solá y Farell, obispo titular de Colofón, Vicario Apostólico de Bluefields, dirige a los fieles del Vicariato sobre el Matrimonio cristiano* (Bluefields, 1932); la *Cuarta carta pastoral [...] sobre la cristiana educación de la infancia* (Bluefields, 1935); la *Quinta carta pastoral [...] sobre la Acción Católica* (Bluefields, 1937); la *Sexta carta pastoral [...] sobre el cumplimiento del precepto pascual* (Bluefields, 1940), etc.

65. «La guerra civil española había agotado los recursos de la provincia catalana; los sacerdotes y hermanos fueron martirizados o dispersados y las vocaciones eran pocas. Como resultado, los capuchinos americanos gradualmente fueron haciéndose cargo de más trabajos en la misión, hasta que en 1942 Monseñor Solà estimó que su renuncia como Vicario Apostólico era lo mejor para el progreso de la misión». Vg. *Aniversario de la Misión de Bluefields*. Detroit 1963, 7.

ma d'organització i estructuració de la missió i renuncià (durant l'estiu de l'any 1942)[66] el càrrec de Vicari Apostòlic.[67]

Cal indicar que, en la difícil conjuntura històrica de la segona guerra mundial el bisbe Solà Farell, molt preocupat pel futur del Vicariat Apostòlic de Bluefields, amb el permís del Nunci,[68] s'aventurà a viatjar a Europa per tal de resoldre la situació;[69] però la situació internacional

66. Durant l'estiu de 1942, monsenyor Maties Solà (Vicari Apostòlic de Bluefields) i el pare Josep de Besalú (ministre provincial de Catalunya), acudiren a Roma per tal de tramitar el traspàs de la missió de Bluefields als caputxins nord-americans de la Provincia Calvariense: «Fa uns dies arribà l'obediència del Rdm. P. General en favor del M.R.P. Josep de Besalú per a poder efectuar el projectat viatge a Roma, etc.». Carta de Maties Solà a Pacífic de Vilanova, Barcelona 4 agost 1942; (APCC, *Fons personals*, Llig. B-12-12, s.f.). Vg., també, la carta de Josep de Besalú, ministre provincial, a Donat de Welle, ministre general, Porto 7 març 1942: «Aunque suponemos que el Exmo. y Rmo. Sr. Vicario Apostólico de nuestra Misión de Bluefields habrá comunicado a esta Curia Generalicia su propósito de trasladarse a esta Ciudad Eterna para tratar personalmente de los asuntos relativos a aquel Vicariato [...] sobre la situación de que se está creando en el Vicariato por la convivencia de Misioneros pertenecientes a Provincias distintas, de formación y carácter diverso, etc.»; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.). Monsenyor Maties Solà desembarcà a les costes de Portugal el març de 1942, i durant la primavera de 1942 establí la seva residència al convent de Pompeia, situat a l'avinguda Diagonal de Barcelona. El 16 de juliol de 1942, des de la S.C. de Propaganda Fide, li comunicaven, oficialment, que el Sant Pare li havia acceptat la renúncia de Vicari Apostòlic de Bluefields: «Ho riferito la cosa al Santo Padre, nell'udienza in data 14 corr., e l'Augusto Pontefice, tutto ben considerato, degnavasi accettare le dimissioni di Vostra Eccellenza, etc.». Carta del Cardenal pare Fumasoni-Biondi a monsenyor Maties Solà, Roma 16 juliol 1942; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

67. El butlletí dominical de Bluefields es féu ressò del viatge a Roma de monsenyor Solà Farell, a partir del qual renuncià el càrrec de Vicari Apostòlic de Bluefields: «Rogamos a todos nuestros feligreses de este Vicariato Apostólico, que especialmente en ese día, eleven sus preces al señor en favor de nuestro Excmo. Prelado para que le asista y proteja en su viaje a la Ciudad del Vaticano, etc.». Vg. Boletín Dominical VIII (Bluefields, 22 febrer 1942) p. 1.

68. «Se consultó de palabra y largamente con el Sr. Arzobispo de Managua, el cual fue del parecer, a pesar de las difíciles circunstancias presentes, que debía hacerse un viaje a Roma, que él juzgaba, no sólo conveniente y provechoso para los intereses del Vicariato, sino necesario [...] Con plena autorización de la Nunciatura Apostólica, he decidido emprender este viaje, que consideran también indispensable nuestros Misioneros». Carta de M. Solà a Josep de Besalú, Bluefields 10 novembre 1941; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

69. Durant l'any 1941 monsenyor Solà Farell s'havia manifestat desitjós de traspassar, el més aviat possible la Missió: «El Exmo. y Rmo. Sr. Vicario Apostólico de Bluefields, Mons. Matías Solà Farell, nos ha manifestado varias veces su parecer conforme a la conveniencia de abreviar en lo posible la situación de interinidad en que se

era llavors força difícil, puix, per mor de la segona guerra mundial, les comunicacions eren molt insegures;[70] i aquest viatge de monsenyor Maties Solà a Barcelona, i a Roma, potser una mica precipitat (i molt aventurat),[71] fou mirat amb poca comprensió des de la S.C. de Propaganda Fide, però fou molt ben entès per la Cúria General dels caputxins,[72] que es féu càrrec de la situació de precarietat dels

---

hallan las Misiones españolas en Bluefields». Carta de Josep de Besalú a Donat de Welle, Barcelona 12 juliol 1941; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.). Aquesta situació d'interinitat, tanmateix, s'allargà fins l'any 1943, car dins del Boletín Dominical del Vicariato Apostólico de Bluefields, en el núm. 442, corresponent al dia 20 de juny de 1943, hi apareix, encara, l'escut episcopal del monsenyor Solà Farell. En el núm. 443, corresponent al dia 27 de juny de 1943, apareix l'escut seràfic i es dóna notícia de la consagració episcopal del nou Vicari Apostòlic de Bluefields: «El martes día 29 [de juny de 1943] fiesta de los apóstoles San Pedro y San Pablo, y en la catedral de San Patricio de New York (U.S.A.), tendrá lugar la solemne consagración episcopal del nuevo Obispo Vicario Apostólico de Bluefields, Fray Mateo Luis A. Niedhammer y Yaeckle, Obispo titular de Caloe, etc.» Vg. Boletín Dominical IX (Bluefields, 27 juny 1943) p. 5. Una relació, molt completa, de l'estat de la missió de Bluefields, en el moment de més intensitat apostòlica del pontificat de monsenyor Solà Farell, l'ofereix el Superior Regular, pare Antoni d'Argentona. Vg. *Relatio Missionis Bluefieldensis (19 octobris 1937)*: Analecta OFMCap 54 (1938) 16-22.

70. A finals de l'any 1941, monsenyor Solà intentà viatjar a Roma per tal d'informar de la situació de Bluefields, però hagué de fer marxa enrera i no pogué embarcar-se cap a Europa fins l'estiu: «Me llega de La Habana la suya del 23 diciembre (llegó el 11 febrero 1942), en la que me anuncia que, por falta de vapores españoles, regresa a su Vicariato». Carta de Josep de Besalú a Maties Solà, Barcelona 14 febrer 1942; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

71. Poc abans de partir, el bisbe Solà s'acomiadà epistolarment del President de la República, el general Somoza: «Por asuntos internos de este Vicariato, emprendiendo un viaje a España, y posiblemente a Roma, después de haberme informado acerca de la seguridad y regularidad de la navegación en vapores de Compañías españolas [...] Antes de salir de ésta, mi Patria adoptiva, considero que es un deber mío ponerlo personalmente en conocimiento de V.E.» Carta de monsenyor Maties Solà al general A. Somoza, Bluefields 11 novembre 1941; (APCC, *Ibidem*).

72. «Acaba de llegarme su apreciada carta del 10 de marzo [1942] y me apresuro a ponerle estas líneas, por si llegan a tiempo antes que V.E. salga de Portugal. Reciba ante todo mi cordial saludo de bienvenida ¡Cuánto me alegro que por fin haya podido encontrar un vapor de un país neutral para acabar de llegar a Europa! [...] El P. General lo espera con toda la consideración y afecto que se merece por su dignidad y por sus méritos. Tengo recibida otra del mismo P. General, de fecha 18 febrero 1942, en la que me dice que, habiendo insistido así los Superiores de la Misión de Bluefields como los de la Provincia en su deseo de que se haga cuanto antes el traspaso de la Misión a la Calvariense, se había hecho la propuesta a la Sagrada Congregación de Propaganda

missioners caputxins catalans a Bluefields. Amb tot, el procés del traspàs de la missió, a causa dels conflictes bèl.lics de la segona guerra mundial,[73] es desenvolupà molt lentament. I fins al 4 d'octubre de 1943, els caputxins catalans no traspassaren oficialment la Missió als caputxins nord-americans de la Província Calvariense;[74] religiosos que, des del 1939, ja col.laboraven en les tasques pastorals del Vicariat,[75] amb el desig de fer-se càrrec, gradualment, del «ius commissionis» de

---

Fide, la cual se ha dignado aprobarla. Dice que la salida de nuestros Misioneros de la Misión [de Bluefields] comenzará este mismo año [...] Quedo esperando el aviso de su llegada a Barcelona». Carta de Josep de Besalú a Maties Solà, Barcelona 7 abril 1942; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.f.).

73. Així ho manifestava el Pro-Vicari Apostòlic al Ministre Provincial de Catalunya: «Yo creo también, convencido de que no me equivoco –y ésta es la común opinión de los demás– que si no hubiere la actual guerra europea, estaría ya resuelto el actual problema de Bluefields». Carta de Ramon M. d'Olot a Josep de Besalú, Bluefields 28 juny 1941; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.). El conflicte bèl.lic afectà la costa atlàntica nicaragüenca, on durant força temps no desembarcaren vaixells nord-americans amb queviures: «Hemos pasado cuatro meses sin que nos llegara el barco de los Estados Unidos, y ya puede figurarse la escasez de todo. Habíamos quedado sin harina, sin pan, sin luz... la única manera que había para proveernos de algo era lo que nos llegaba del interior por la carretera de Rama». Carta de Ramon M. d'Olot a Maties Solà, Bluefields 12 juny 1942; (APCC, *Ibidem*).

74. Tanmateix, ja des de mitjans del 1941, els caputxins catalans volien accelerar el traspàs de la Missió de Bluefields als caputxins nord-americans: «Teniendo en cuenta las actuales y especialísimas circunstancias de esta Misión, la cual ha de pasar a cargo de la Provincia Capuchina Calvariense, según la disposición de los Superiores Generales [...] La situación especial que se crea en una Misión en la cual hay individuos de las diferentes Provincias (unos que han de salir y otros que definitivamente han de quedarse en ella) y siendo tan distintos los unos de los otros, de tan diversa formación, se está creando un ambiente sumamente delicado y difícil, lo cual hace surgir el deseo, tanto en los Misioneros de una como de otra Provincia, de que llegue pronto el día en que se pase por completo el ministerio espiritual de esta Misión en manos de los Padres Americanos, etc.». Carta de Ramon M. d'Olot a Donat de Welle, Bluefields 28 juny 1941; (APCC, *Ibidem*).

75. Quan els caputxins nord-americans encetaren llur col.laboració al Vicariat de Bluefields, el pare Marc de Castellví, des del seu exili a l'Amazònia colombiana es preguntava si monsenyor Maties Solà podria prosseguir, o no, com a Vicari Apostòlic: «Pertocant a la qüestió de Bluefields ja he vist a l'Analecta com se realitza el pla determinat. Ara, quan arribi l'hora de què tot el personal sigui nordamericà, el Rdm. i Exm. P. Matias es quedarà allà? Per suposat que aquí en la Missió del Caquetà ell desempenyaria - crec jo - un gran paper com a Vicari Apostòlic, cas que es pensés sèriament en una divisió d'aquesta Missió, etc.». Carta de Marc de Castellví a Josep de Besalú, Santiago del Putumayo abril 1939; (APCC, *Fons personals*, Llig. A-4-25, s.f.).

la Missió de Bluefields.[76] Aquest traspàs oficial l'efectuà el pare Ramon M. d'Olot, Pro-Vicari Apostòlic de Bluefields, i no tingué lloc fins uns dies després de la presa de possessió del nou Vicari Apostòlic, monsenyor Mateu Niedhammer,[77] esdevinguda el 21 de setembre de 1943, tot i que durant l'estiu de 1941 els frares catalans havien urgit el traspàs per posar fi, d'aquesta faisó, a una situació d'interinitat que s'allargava indefinidament,[78] tant com desitjaven el pare Josep de Besalú com monsenyor Maties Solà (al qual la Santa Seu no acceptà la renúncia fins a l'estiu de 1942).[79]

76. Així consta en el llibre d'actes de la Missió: «Se dió cuenta del convenio celebrado en Roma el año 1938 entre el Rmo. P. General y los M. Rdos. Padres Provinciales de Cataluña y de Monte-Calvario para realizar el traspaso paulatino de esta Misión de Bluefields a los Padres Americanos, dada la imposibilidad en que se encuentra la Provincia de Cataluña de proveer de personal este Vicariato. Con el objeto de realizar este plan, ya han llegado a esta Misión, en diferentes etapas, siete Padres Misioneros de Monte Calvario, y un Hermano lego. Se tomó en consideración lo dispuesto por los Superiores Generales, de que los Padres Americanos tuviesen un Superior Regular con sus respectivos discretos para ellos, habiendo sido nombrados el M.R.P. Mateo de New York, Superior Regular, y los dos discretos P. Regis de Milwaukee y Henry de Milwaukee». Vg. el *Primer libro de Actas de la Misión Capuchina del Vicariato Apostólico de Bluefields*: Acta de la reunión celebrada el día 17 de enero de 1941, ff. 1-2.

77. La presa de possessió de monsenyor Niedhammer tingué lloc el diumenge dia 21 de setembre de 1943: «Empezó la ceremonia litúrgica de la entrada, besando la cruz procesional y que le presentó el M.R.P. Ramón M. de Olot, Pro-Vicario Apostólico, etc.» Vg. Boletín Dominical IX (Bluefields, 3 octubre 1943) p. 2.

78. «Se ha recibido en esta Curia General la carta de V.P.R., en la que nos comunica que el trienio del Superior Regular de Bluefields está para terminar, y nos sugiere la conveniencia de cambiar ya por completo el personal de aquella Misión, dejándola definitivamente para los Religiosos de la Calvariense [...] Estando actualmente ausente de Roma el Rmo. P. General, y por motivo también de las actuales circunstancias, se estima oportuno que por ahora continúe el M.R.P. Ramón de Olot ejerciendo el cargo y siga todo como está. Oportunamente se avisará a V.R. cuando convenga realizar dichos cambios». Carta del Procurador General al Ministre Provincial de Catalunya, Roma 21 juliol 1941; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.f.).

79. «Supongo habrá recibido un documento de la S.C. de Propaganda Fide en el cual se me releva, a petición mía, del cargo de Vicario Apostólico de Bluefields. Yo lo he recibido también en Barcelona». Carta de M. Solà a Ramon M. d'Olot, Barcelona 19 agost 1942; (APCC, *Ibidem*). «Expresa su deseo de que se prolongue lo menos posible la interinidad que para los nuestros ha creado la presencia de Padres de la Provincia Calvariense en la Misión [...] Ignoro en absoluto los planes que pueda abrigar la Sagrada Congregación en cuanto a la substitución de Vicario Apostólico. Parece muy natural que al encargarse los otros *in totum* de la Misión, tengan también su Vicario Apostólico propio [...] No pienso dejar Palma, sin haber escrito al P. General

Poc després de la presa de possessió de monsenyor Mateu Niedhammer, aquest manifestava al seu antecessor com sentia el pes de la responsabilitat pastoral, i alhora es mostrava desitjós de prosseguir la tasca encetada pels caputxins catalans.[80] Abans de cloure aquesta primera aproximació històrica dedicada a l'acció evangelitzadora dels missioners catalans a la costa atlàntica nicaragüenca, cal indicar que, quan hi arribà monsenyor Maties Solà durant l'estiu de 1931, al Vicariat de Bluefields hi havia 20.650 catòlics, 18.600 protestants, 10 mahometans i 10.150 pagans, i només comptava amb set missioners: sis sacerdots i un llec,[81] tal com es desprèn de l'estadística corresponent als anys 1929-1930 que el pare Enric de Tolosa, com a Pro-Vicari Apostòlic, trameté a la S.C. de Propaganda Fide.

Ran de la presa de possessió de monsenyor Solà Farell com a Vicari Apostòlic de Bluefields, la situació social i eclesial de Bluefields era molt penosa, tal com ho reconegué el mateix secretari general, de les missions caputxines en una carta que trameté, des de Roma, al Superior Regular de la Missió, on llegim: «El estado de esta Misión [de Bluefields] llega a ser apenadísimo por la situación política y económica» i, també, per la mancança de missioners suficients,[82] especialment després de la revolució i guerra civil de 1936; per això, com s'ha dit més amunt, es maldà per traspassar el Vicariat de Bluefields a una altra Província de l'Orde i, amb el personal de la Missió, reforçar i estructurar la presència caputxina al Guanacaste (en territori de Costa Rica, tal com s'havia previst ja l'any 1922).[83] Així ho exposà, l'octubre

---

en el sentido antes indicado». Carta de Josep de Besalú a Maties Solà, Palma de Mallorca 16 juny 1941; (APCC, *Ibidem*).

80. «La misión que se me ha confiado pesa enormemente sobre mis hombros, y sólo deseo y espero, con la ayuda de Dios N.S., continuar sobre sus pasos y seguir la pauta que Vd. tan dignamente supo dar a sus misioneros». Carta de Mateu Niedhammer a Maties Solà, Bluefields 25 setembre 1943; (APCC, *Ibidem*).

81. Eren els pares Enric de Tolosa, Lluís de Vilafranca, Melcior de Barcelona, Berard de Cirauqui, Ignasi de Barcelona, Pere de Marratxí (sacerdots), i Bonaventura de San José (llec).

82. Vg. la carta de Calixt de Geispolsheim a Enric de Tolosa, Roma 9 desembre 1931; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

83. «Si nos es dado poder desprendernos del Vicariato Apostólico de Bluefields [...] Entonces Mons. Bernaus podría trasladarse con los actuales misioneros de Bluefields a la nueva misión de Costa Rica, etc.». Carta de Frederic de Berga a A. Monestel, Igualada 25 juny 1922; (APCC, *Ibidem*).

de 1937, des de l'exili, el ministre provincial de Catalunya al ministre general, suggerint-li que els frares navarresos traspassessin la Missió de Guam a una Província nord-americana, i que ells es fessin càrrec de la de Bluefields:

> «No habrá olvidado V.P. Rma. las gestiones que se hicieron en los primeros años de su generalato, con resultado negativo, para encontrar dentro de la Orden una Provincia que pudiera hacerse cargo de aquella Misión, cuando se trataba de reforzar con el personal procedente de Bluefields la Misión de Centro América, a fin de poder atender a la evangelización y administración eclesiástica de la provincia de Guanacaste y Puntarenas (Costa Rica). Si grandes eran las dificultades en que se encontraba la Provincia de Cataluña en aquella época para atender convenientemente sus diversas Misiones, mucho mayores aparecerán cuando se pueda hacer el balance exacto de las bajas producidas por la actual revolución marxista en el personal de la Provincia [...] Si se lograra que una Provincia de América del Norte se hiciera cargo del Vicariato de Guam y la de Navarra aceptara el de Bluefields, [...] esta Provincia podría atenderlo mejor que la de Cataluña».[84]

El març de 1939, doncs, havia arribat a la Missió de Bluefields el primer grup de missioners nord-americans i, mentre el Vicari Apostòlic pensava que era una tramesa a tall d'ajuda, el pare Enric de Toulouse, antic Superior Regular, amb més perspectiva de futur, tot posant en relleu les dificultats d'adaptació dels nous missioners, es dolia, d'aquesta faisó, per haver de deixar, a mig fer, la tasca iniciada a Bluefields, car en el llibre d'actes de la Missió s'hi féu constar,

84. Carta de Josep de Besalú a Vigili de Valstagna, Marsella 29 octubre 1937; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.f.). La Cúria Generalícia trobà bé la proposta del pare Besalú, però les circumstàncies polítiques del moment ho impossibilitaven: «Ciertamente la combinación que V.R. nos sugiere, esto es, de confiar aquella Misión [de Bluefields] a la Provincia de Navarra, pasando la de Guam a los Padres Norteamericanos, es muy acertada y resolvería un cúmulo de dificultades que actualmente se presentan en ambas Misiones [...], pero desgraciadamente no es posible en los presentes momentos por diversos motivos. Es preciso, pues, esperar que cambien las circunstancias». Carta de Vigili de Valstagna a Josep de Besalú, Roma 25 novembre 1937; (APCC, *Ibidem*).

clarament, que els caputxins nord-americans venien a fer-se càrrec de la Missió:[85]

> «El divendres passat ens arribaren tres Pares caputxins nord-americans, que són la vanguàrdia d'una altra bona remesa que vindrà en octubre per a possessionar-se de la missió de Bluefields.[86] Així, quedaran acomplerts els anhels dels Superiors de la Província, i els treballs dels pobres Missioners, reduïts a [no] res. Els nou vinguts recolliran els fruits. Els dits Pares estan plens de bona voluntat, per no saben un mot de castellà, i si bé és de gran necessitat l'anglès, és ben clar que no ho és menys l'espanyol [...] El bisbe [monsenyor Maties Solà], com el P. Ramon [M. d'Olot], creuen que han vingut [només] a ajudar-nos, perquè no han rebut cap comunicació de la [Sagrada] Congregació. Jo estic convençut que serem nosaltres qui els haurem d'ajudar fins que se sentin capaços d'anar sols, i baix l'autoritat del Superior Regular d'ells. No puc preveure si el bisbe continuarà quan ells estiguin al complert, o si faran nou Vicari Apostòlic a un d'ells. Lo que me sembla és que el bisbe se fa la il.lusió de que tot quedarà més o menys igual i amb el Superior Regular dels nostres».[87]

De fet, la missió de Bluefields sempre havia estat atesa amb moltes dificultats i feblesa per part de la Província de framenors caputxins de Catalunya,[88] amb una mena de «malestar crònic», sobretot durant els

85. «Se dió cuenta del convenio celebrado en Roma el año 1938 entre el Rmo. P. General y los M.R. Padres Provinciales de Cataluña y de Monte-Calvario para realizar el traspaso paulatino de esta Misión de Bluefields a los Padres Americanos, etc.»; Vg. *Primer Libro de Actas de la Misión [...] de Bluefields*: Acta de la reunión celebrada el día 17 de enero de 1941, f. 1.

86. El traspàs de la Missió no s'efectuà l'octubre de 1939, com inicialment havien previst els frares catalans, sinó fins el setembre de 1943. El pare Josep de Besalú, l'octubre de 1937, començà ja a tramitar-ne el traspàs: «Ja pel mes d'octubre del 1937 vaig plantejar al Rm. P. General el problema del trànsit d'aquesta Missió [de Bluefields] a una altra Província». Carta de Josep de Besalú a Ramon M. d'Olot, Roma 12 març 1939; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.f.).

87. Carta d'Enric de Tolosa a Dionís de Llorenç, Bluefields 28 març 1939; (APCC, *Ibidem*).

88. Ja el juliol de 1926 se'n dolia el pare Josep de Besalú, ministre provincial, tot escrivint al Vicari Apostòlic Agustí d'Artesa de Segre (força sever i aspre de tracte

anys del pontificat de monsenyor Bernaus,[89] el qual, tal com ja s'ha esmentat, era molt sever i tenia molt mal caràcter, amb moltes intromissions en la vida interna dels missioners, àdhuc quan deixà de ser Superior Regular dels frares; «malestar crònic» que, finalment, per un agreujament en la mancança de personal[90] en la Província de Catalunya (notablement incrementada per les víctimes de la persecució religiosa de 1936),[91] culminà en el traspàs de la missió, quan la S.C. de Propaganda Fide exigí, urgentment, que s'augmentés el nombre dels missioners.[92] En no trobar cap Província hispana que volgués fer-se

envers els missioners!): «No és cap secret per ningú, que la missió que més preocupacions ha ocasionat als superiors d'aquesta Província és la de Bluefields [...] És d'on han arribat a la Província les més grosses dificultats i les més amargues queixes del personal, que no ha trobat aquí aquella pau de l'esperit i aquell tracte paternal que tant necessiten els pobres religiosos per sentir-se estimulats a suportar sense defalliment les grosses penalitats inherents a la vida de missioner». Carta de Josep de Besalú a Agustí Bernaus, Sarrià 21 juliol 1926; (APCC, *Ibidem*).

89. «Aquest malestar crònic s'ha traduït moltes vegades en insistents demandes de retorn a la Província o canvi de Missió per part d'alguns missioners; altres vegades han arribat a posar en greu perill la perseverança de la vocació d'alguns d'ells». Carta de Josep de Besalú a Agustí Bernaus, Sarrià 21 juliol 1926; (APCC, *Ibidem*).

90. Ja durant l'any 1934 es maldà per unificar, a través d'un sol Superior Regular amb residència a Cartago, la Missió de Bluefields amb l'Amèrica Central: «Per a unificar les dues Missions [Bluefields i Costa Rica], han disposat [des de Roma] escurçar el trienni d'un any, i ens manen d'enviar-los-hi, cada u de nosaltres, el nostre vot per a l'elecció d'un sol Superior Regular per a Centre Amèrica i Bluefields, i dels respectius Discrets. Això és lo que devem fer perquè ells ho disposen així. Però els hi hem de fer conèixer els greus inconvenients de la no residència en aquesta o altra Missió per temps indefinit»; Vg. Circular d'Enric de Tolosa als missioners, Bluefields 17 octubre 1934; (APCC, *Ibidem*).

91. «Por lo que atañe al traspaso de la Misión a la Provincia Calvariense [...] confirmar mi punto de vista favorable a la cesión de la Misión de Bluefields a otra Provincia de la Orden, por la imposibilidad en que se encuentra nuestra Provincia de Cataluña de enviar allá nuevo personal, dada la pérdida sufrida en la revolución española y la necesidad de seguir atendiendo el Vicariato Apostólico del Caquetá». Carta de Josep de Besalú (ministre provincial) a Donat de Welle (ministre general), Marsella 4 octubre 1938; (Còpia a l'APCC, *Missions: Bluefields,* s.c.).

92. Així mateix ho explicava monsenyor Maties Solà al pare Damià d'Òdena, sotssecretari general a la Cúria General: «En la contestació de l'Emm. Sr. Cardenal Prefecte de la S.C. de Propaganda Fide a l'informe que vaig enviar-li l'any passat, em diu que dec resoldre, en una o altra forma, el problema del personal que ell califica, i amb sobrada raó, d'insuficient. I dec resoldre'l, diu, encara que sigui acudint, si és precís, a un altre Orde, advertint que ell s'encarregaria d'arranjar-ho tot. I vol que comuniqui el més prompte possible el resultat de les meves gestions. Davant d'aquest

càrrec del Vicariat Apostòlic de Bluefields,[93] es traspassà als frares caputxins nord-americans de la Província Calvariense[94] que, després d'uns anys de col.laboració pastoral,[95] completaren i desenvoluparen aquella acció evangelitzadora que, amb tan pocs mitjans, iniciaren els frares catalans a partir de la presa de possessió del Vicariat el maig de 1915.

Una vegada més em plau de regraciar, molt cordialment, la bona acollida dispensada pel bon amic i col.lega, doctor Ramon Corts i Blay, a les recerques d'història missional per a ser publicades dins les pàgines d'*Analecta Sacra Tarraconensia,* en aquest cas dedicades a l'estudi de l'acció missionera dels caputxins catalans entre els indis miskito de la costa atlàntica nicaragüenca.

---

manament tant terminant, volia escriure al M.R.P. Provincial de la Provincia Calvariense dels Estats Units demanant-li si podien despendre's de dos o tres Pares per venir a ajudar-nos en les nostres tasques missionals [...] He preferit donar-ne compte abans als nostres Superiors Majors, per si poden o judiquen proveir d'una altra manera a aquesta perentòria necessitat de la nostra Missió». Carta de Maties Solà a Damià d'Òdena, Bluefields 17 juny 1937; (APCC, *Ibidem*).

93. «Al fracasar todos mis intentos de traspasar nuestro compromiso a otra Provincia española [de FF.MM. Capuchinos], sólo me incumbía el deber de exponer a los Superiores Generales la verdadera situación de la Provincia [de Cataluña] y su imposibilidad de sostener todos sus compromisos misionales». Carta de Josep de Besalú a Maties Solà Farell, Barcelona 10 març 1941; (APCC, *Ibidem*).

94. «Respecte del trànsit de la Missió a la Província Calvariense, puc dir-li que tots ens fem càrrec que era una necessitat i una solució [...] Havíem vist clarament que si la Província [de Catalunya] no podia sostenir aquesta Missió, sobretot amb la desfeta de la Guerra, era necessari arreglar-ho en una forma o altra [...] Ja tenim tres Pares americans i per l'octubre n'anuncien l'arribada de tres o quatre més, etc.». Carta de Ramon M. d'Olot a Josep de Besalú, Puerto Cabezas 7 juny 1939; (APCC, *Ibidem*).

95. «Comprenc perfectament les preocupacions del Sr. Bisbe per la manca de personal, agreujada amb la perspectiva que es presenta davant del desastre que ha caigut damunt la Província amb la revolució marxista que estem patint [...], del propòsit de demanar auxili a la Província de Nord-amèrica, siga la Calvariense siga la de Westfàlia; si aquestes Províncies el poden ajudar seriosament [a monsenyor Maties Solà], i no li envien personal-rebuig [...] no tan sols no m'oposaria a la realització del projecte, sinó que donaria moltes gràcies a Déu del reforç que la Missió aconseguiria». Carta de Josep de Besalú a Damià d'Òdena, Marsella 2 agost 1937; (APCC, *Missions: Bluefields*, s.c.).

RECENCIONS

Diana Soto Arango, Miguel Ángel Puig-Samper y Luis Carlos Arboleda (eds.), *La Ilustración en América Colonial.* Madrid, Editorial Doce Calles, CSIC, Colciencias, 1995, 215 pp., 26 figuras.

Los estudios, entre los que se encuentra el libro que comentamos, cumplen una función destacada para las investigaciones posteriores. Las revisiones bibliográficas son un servicio muy generoso al resto de la comunidad científica.

La Ilustración en América Colonial es una colección de nueve artículos que intentan ofrecer una puesta a punto de las publicaciones realizadas hasta ahora sobre diversos aspectos de la Ilustración en la América colonial. Las cuestiones estudiadas se pueden agrupar fundamentalmente en tres campos: aspectos generales de la Ilustración en estas áreas, la influencia de la Ilustración en la enseñanza (primeras letras y universidades) y la investigación sobre el desarrollo de la ciencia y las técnicas. En este último se puede incluir el capítulo segundo dedicado a las expediciones botánicas al Nuevo Mundo durante el siglo XVIII.

Cabe hacer otra distribución del libro: los cuatro primeros capítulos abordan cuestiones que afectan al conjunto de las áreas geográficas englobadas en la América colonial: *Ilustración, ciencia y técnica en América,* de Juan José Saldaña; *Las expediciones botánicas al Nuevo Mundo durante el siglo XVIII. Una aproximación histórico-bibliográfica-científica en el siglo XVIII,* de Miguel Ángel Puig-Samper y Francisco Pelayo; *La enseñanza de las primeras letras ilustradas en Hispanoamérica. Historiografía y bibliografía,* de Olegario Negrín Fajardo, y *La enseñanza ilustrada en las universidades de América colonial. Estudio historiográfico,* de Diana Soto Arango.

Los cinco restantes se refieren de forma específica a aspectos de la Ilustración en Argentina *(La Ilustración americana en la historiografía argentina,* de Celina Lértora), Venezuela *(Conocimiento y técnica en la Venezuela de la Ilustración. Una aproximación,* de Yajaira Freites), Cuba *(El desarrollo de las ciencias ilustradas en Cuba,* de Armando García González), Perú *(Fuentes para la*

historia de la ciencia peruana en Lima (1700-1821), de Marcos Cueto, y Brasil (*Ciência e Ilustraçào na América. A historiografla brasilera da ciènciа colonial*, de Silvia Figueròa y Marcia Ferraz), que destacan las peculiaridades de cada área.

El carácter misceláneo de la obra ocasiona que algunas cuestiones sean comentadas por más de un autor y no siempre con la misma orientación, lo cual permite la comparación de las distintas tendencias.

Los autores señalan las características propias con que se introdujo y se difundió la Ilustración en la América colonial, así como la escasez de estudios sobre el siglo XVIII. He ahí un interés añadido a este libro que intenta establecer un punto de referencia, de carácter bibliográfico, para otros investigadores. Esta carencia también condiciona que el análisis realizado comprenda márgenes temporales bastante más amplios que el siglo XVIII: la Ilustración tuvo en América latina una influencia más marcada en el siglo XIX, mientras que el siglo XVIII estaría en continuidad con la etapa colonial anterior.

Los estudios presentados coinciden en que el tiempo ha permitido superar la contraposición de posturas conservadoras (reaccionarias y prohispánicas) y las liberales o nacionalistas (de carácter antirreligioso y antihispánico). Los autores destacan la coincidencia final en el análisis de posturas que parecían antagónicas y reconocen la importancia de lo religioso en la introducción de las ideas ilustradas a través de libros en las Bibliotecas y Universidades. Por otra parte, es indudable que los procesos independentistas marcaron la historiografía durante todo el siglo XIX. Hoy, aun reconociendo las limitaciones, es posible hacer una valoración más acertada de la actuación de España o Portugal como metrópolis.

Los autores destacan algunos rasgos comunes en la introducción de la Ilustración en la América colonial como: la mejora de la situación económica, el pronto inicio del periodismo científico *(El Diario Literario de México* en 1768), o el flujo entre la península y la colonia, en cuanto a la presencia de ilustrados a través de las expediciones, como la de Mutis (comentadas por Miguel Ángel Puig-Samper y Francisco Pelayo y también por Juan José Saldaña); la del barón de Nordenflicht, enviado a Perú por la Corona española (Marcos Cueto). O bien, en dirección contraria, el traslado del naturalista peruano Llano de Zapata a Cádiz, ciudad en la que transcurrió su vida y donde publicó diversas obras sobre la geografía de su tierra natal.

También puede comentarse el interés que presentan los estudios de historia de la Medicina colonial para profundizar en el desarrollo de las ciencias en estas regiones: alrededor de la Medicina se han localizado bastantes documentos y el desarrollo de las cátedras para su enseñanza y estudio de los profesionales de la Medicina constituyen una fuente de primer orden.

En resumen, es de agradecer la abundante bibliografía que en todos los capítulos se incluye. Así como la relación de material documental que sobre el siglo XVIII ha identificado Marcos Cueto en bibliotecas y archivos limeños y que publica clasificados y localizados. Ante este libro, al lector se plantea el deseo de completar la bibliografía, que es sobre todo americana, con otra de origen peninsular. O bien, en el caso de las expediciones botánicas al Nuevo Mundo

durante el siglo XVIII, que de forma tan clara y sistemática se expone, que continúen en el futuro con el estudio y las fuentes bibliográficas de las expediciones llevadas a cabo en esta época procedentes de otros países europeos, que completaría el panorama.

No podemos terminar sin mencionar la reproducción de portadas de libros o de grabados de la época que como ilustraciones completan la edición de la publicación.

Pilar LEÓN SANZ

Dominique de COURCELLES & Carmen VAL JULIÁN (eds.): *Des femmes et des livres. France et Espagne, XIVe-XVIIe siècle. Actes de la journée d'étude organisée par l'École nationale des chartes et l'École normale supérieure de Fontenay/ Saint-Cloud (Paris, 30 avril 1998).* (Études et rencontres de l'École des Chartes, 4). Paris, École des Chartes 1999, pp. 175.

Conjunto de estudios en los cuales se examina la relación existente entre el mundo de los libros y las mujeres (lectoras, escritoras, comerciantes de obras impresas, etc.), en el marco de la cultura hispano-francesa bajomedieval y, sobre todo, en el período humanista y barroco (siglos XIV al XVII). De los diversos estudios recopilados, reviste un interés especial el del profesor Pedro Cátedra (cf. pp. 7-51), que ofrece un sugerente análisis de los contenidos de cuatro bibliotecas conventuales femeninas (abadía cisterciense de San Clemente de Toledo, clarisas de la Visitación de Madrid, santiaguistas de Salamanca y concepcionistas franciscanas de Toledo), a través de diversos inventarios que van del siglo XIV al XVI. Destacamos, también, la aportación de Manuel Ramos Medina (cf. pp. 55-60), en la cual pone de relieve la importancia de los monasterios femeninos en Nueva España, durante los siglos XVI-XVII, para la difusión del libro en América; y no menos sugerente es el estudio de Araceli Guillaume Alonso (cf. pp. 61-75), que examina los fondos bibliográficos de la biblioteca personal de cuatro damas hispanas (las reinas Isabel la Católica y Juana «la loca»; la marquesa de Tarifa y Sancha de Guzmán, madre del poeta Garcilaso de la Vega). Finalmente, destacamos la valiosa aportación de Dominique de Courcelles, que investiga la relación existente entre la mujer catalana y la lectura de libros durante los siglos XVI-XVII, como factor esencial de la afirmación de su identidad femenina en una sociedad fundamentalmente dominada por hombres (cf. pp. 95-114). En una obra de estas características se echa mucho de menos un índice de nombres y de lugares.

V.S.

Paloma Gil, *El templo del siglo xx*. Arquitectura/ Teoría - 5 Col.legi d'Arquitectes de Catalunya. Barcelona, Ediciones del Serbal, 1999.

Este volumen ha sido escrito por una joven arquitecta y profesora de la Escuela de Arquitectura de Valladolid que tuvo la oportunidad de ganar una beca de la ciudad de Colonia y estudiar allí las obras de los más importantes arquitectos del movimiento moderno en materia de construcción de templos.

Además, posee una amplia formación sobre arquitectura religiosa moderna que expone con soltura y dominio del tema en los cuatro capítulos en que divide su estudio. El movimiento moderno, tanto en lo que se refiere a la arquitectura civil como la religiosa, ha sido estudiado por múltiples especialistas y existe una copiosa bibliografía hasta el extremo que se han llegado a mitificar a ciertos arquitectos y se ha tratado de unir su obra con las ideas sociales del siglo xx. Asplund, Böhm, Kahn, Wrigth, Alto, Tange o muy especialmente Le Corbusier, se consideran ya como semidivinos. Paloma Gil conoce la obra y el pensamiento de tales autores y extrae de ellos la obra de carácter religioso con rigor y exactitud. El problema de los estudiosos del movimiento moderno es que son excluyentes de los otros arquitectos contemporáneos pero no adscritos al movimiento. Por esta razón la autora ha introducido la figura de Gaudí desde el punto de vista de algunos tratadistas que lo incluyen en el expresionismo, siendo así que este arquitecto no se inscribió nunca en ninguna escuela y basó sus formas en la interpretación inteligente de la arquitectura y en su sentido trascendente y espiritual. Además, no se mencionan otros arquitectos de aquella época que, en el entorno de Gaudí, dejaron muestras de su talento, como Bernardino Martorell, Juan Rubió o César Martinell.

El tratado de Paloma Gil merece sólo elogios, aunque el futuro dirá si la devoción a los *monstres sacrés* de la arquitectura del siglo xx se mantiene en el xxi.

Juan Bassegoda Nonell

José Enrique Pasamar Lázaro, *Los Familiares del Santo Oficio en el distrito inquisitorial de Aragón*. Zaragoza, Institución «Fernando el Católico» 1999, pp. 200.

Documentada y sólida aportación al conocimiento de la burocracia inquisitorial, en especial sobre los diversos oficiales al servicio del Tribunal del Santo Oficio, llamados «familiares». El autor se centra en el análisis de estos familiares, que sitúa dentro de su contexto social, examinando su origen familiar, reclutamiento, distribución y privilegios de que gozaban, en el distrito inquisitorial de Aragón durante los siglos xvi-xviii, que incluía la ciudad y obispado leridano, recientemente reestructurado y mutilado en sus límites (cf. documentos 2 y 3 de las pp. 152-154: «Nos los Inquisidores Apostólicos, contra la

herética y apostática pravedad en el Reyno de Aragón con la ciudad y Obispado de Lérida», etc).

La investigación se apoya en una extensa bibliografía y en un gran número de fuentes inéditas (entre otras del Archivo Capitular de la Seo y Archivo Histórico Provincial de Zaragoza, Archivo Histórico Nacional) y, a modo de apéndice, se ofrece una selección de documentos, que el autor nos transcribe respetando la grafía de los originales.

V.S.

Aileen Ann MacDonald (ed.), *Passion catalane-occitane.* (Textes Littéraires Français, 518). Genève, Librairie Droz 1999, pp. 367.

Nueva edición de la «Passió catalano-occitana», escrita a medianos del siglo XIV, y actualmente conservada dentro del Ms Didot de la Biblioteca Nacional de París (nouv. acq. 4232), que relata, para su escenificación, los últimos acontecimientos de la vida de Jesucristo, desde la entrada en Jerusalén el día de Ramos, hasta la Resurrección. El manuscrito, de influjo espiritual dominicano-franciscano, fue escrito con una mezcla de las lenguas occitana y catalana, y en la presente edición ha sido traducido, con acribia, al francés moderno. Se añade un amplio estudio introductorio, donde se examina la lengua del escrito, junto con los aspectos literarios y espirituales del texto editado, del cual se ofrece, también, un pequeño glosario en pp. 361-365.

V.S.

Ernest Belenguer, *Ferran el Catòlic. Un monarca decisiu davant la cruïlla de la seva època.* (Llibres a l'Abast, 330). Barcelona, Edicions 62, S.A. 1999, pp. 403.

Nueva biografía del rey Fernando el Católico (1452-1516), escrita con rigor y amenidad, teniendo en cuenta las fuentes impresas de la época y las mejores investigaciones históricas. El profesor Belenguer, además de ofrecer una sugerente semblanza biográfica de Fernando de Aragón, examina los diversos sucesos sociopolíticos que marcaron la trayectoria de su vida y reinado: los conflictos en Aragón y Castilla y la unión dinástica en 1469 (a partir de su matrimonio con Isabel de Castilla); las dificultades de consolidación de su reinado y la profunda crisis de la Corona con la muerte de su esposa Isabel, etc. El autor, expresamente, no aborda el estudio de los aspectos culturales del reinado de los Reyes Católicos, centrando la biografía en el desarrollo y consolidación del reinado, y en el autoritarismo y política internacional de Fernando de Aragón, dejan-

do a la reflexión personal del lector la valoración de la personalidad estudiada. Orientadora selección de fuentes y bibliografía en las pp. 390-398 y cartografía histórica en pp. 379-382.

A.S.T.

William R. Cook, *Images of St Francis of Assisi. In painting, stone and glass from the earliest images to ca. 1320 in Italy. A catalogue.* (Italian Medieval and Renaissance Studies, 7). Firenze, Leo S. Olschki Editore 1999, pp. 316.

Vet ací una obra de gran interès per als estudiosos de la iconografia santfranciscana, i de l'art i espiritualitat medieval en general. Es tracta d'una recopilació i catalogació modèlica de les diverses obres pictòriques, escultòriques i vitralls realizats a Itàlia des de la canonització de sant Francesc d'Assís (1228) fins entorn de l'any 1320; és a dir, durant el primer segle de l'expansió i consolidació de l'Orde dels framenors. L'autor de la recopilació, William R. Cook, ens abasta el catàleg de 245 peces que, sorprenentment, tan sols representen el 1,5% de les més de 20.000 obres que es calculen elaborades només en territori italià en menys d'un segle; aspecte eloqüentment indicatiu de l'extraordinari impacte del franciscanisme en la vida medieval.

El present catàleg, que ha significat un ardu treball de més de vint anys, es publica estructurat en quatre apartats. La majoria de les 245 peces inventariades, procedents de retaules i capitells, són pintures al fresc o sobre taula; però es recullen també les significatives imatges de 8 mosaics, de 4 vitralls i de 8 peces escultòriques, i àdhuc les imatges contingudes en dues creus processionals (cf. núm. 34 i núm. 144), decorades amb cristalls de roca il.luminats amb bellíssimes iconografies santfranciscanes.

L'obra conté una àmplia bibliografia a les pp. 281-306 i un índex de noms a les pp. 307-312. Amb tot, seria força necessari un índex toponímic amb indicació de la població on es situen les obres, així com, d'aquelles fotografies on només es reprodueix el detall on apareix Francesc d'Assís, oferir-ne, també, una de completa per tal de veure'n la ubicació en el conjunt, especialment en les diverses creus on apareix sant Francesc abraçat als peus de Crist crucificat i besant-li les llagues. L'obra, realitzada des d'un pregon amor a sant Francesc, posa en relleu l'estreta vinculació entre les imatges visuals santfranciscanes i els textos hagiogràfics de l'època on inspiren, principalment les vides escrites per Tomàs de Celano, i la *Legenda Maior* de sant Bonaventura. Esperem que l'autor s'animi a fer una recopilació semblant per als territoris germànics, hispans i de les Gàl.lies en el primer segle de vida franciscana.

V.S.

Santiago BUENO SALINAS, *Dret Canánic. Universal i particular de Catalunya*. Madrid, Marcial Pons, 1999, 466 pp.

No es necesario insistir en la importancia histórica que el Derecho Canónico ha desempeñado no sólo en la autocomprensión de la Iglesia católica, sino también en la propia formación jurídica de los estados modernos. El estudio de esta particular disciplina del Derecho ha estado presente, ininterrumpidamente, en el ámbito universitario europeo desde la Edad Media hasta la actualidad. Sin embargo, la reforma jurídico-docente española de principios de los noventa relegó el Derecho Canónico como materia optativa, creando, en cambio, la asignatura del Derecho Eclesiástico del Estado, para responder así a la nueva coyuntura político-religiosa de la sociedad y del marco legal vigente. Desde entonces son incontables los manuales y las monografías sobre diversos temas eclesiasticistas que se han venido publicando en España, mientras que el nuevo *status* universitario parecía replegar el Derecho Canónico.

De alguna forma, la obra que presentamos viene a llenar el vacío canónico de este último decenio. Primero, porque nos muestra la vitalidad de la propia materia, que tiene los resortes internos necesarios para adaptarse a los nuevos tiempos eclesiales y sociales. Segundo, porque esta obra está en la línea de los grandes escritos sobre el Derecho Canónico que se han impreso en Cataluña. En tercer lugar, por la propia persona de su autor, catedrático de la Universidad de Barcelona, profesor extraordinario de la Facultad de Teología de Barcelona y Vicario judicial adjunto en el Tribunal Eclesiástico de Barcelona.

Por lo que se refiere al autor, el Dr. Bueno manifiesta en su prólogo que esta obra «nació de la experiencia y de la necesidad docente, pero que ha progresado más allá de su objetivo inicial». Sus dilatados años como profesor de Derecho Canónico en las Facultades de Derecho y de Teología, así como su afán investigador, que ya ha puesto de manifiesto en diferentes publicaciones, le han permitido llevar a cabo la síntesis canónica que ahora presenta y que constituye el primer volumen de una ambiciosa trilogía, que se verá completada –según refiere en el prólogo–, con otro volumen sobre la organización de la Iglesia, el magisterio y el Derecho sacramental, y otro sobre el Derecho matrimonial y el procesal.

Como se menciona en el subtitulo del libro, se destacan en él las particularidades canónicas de Cataluña. Por todos es sabido que, desde antiguo, el Derecho Canónico ha sido la primera fuente supletorio del Derecho catalán; lugar éste en el que han destacado brillantes canonistas e historiadores del Derecho que han sabido mantener viva la herencia jurídico-canónica en Cataluña. El libro cumple una doble finalidad: es un manual dirigido a los alumnos, y es también un libro de consulta para juristas, principalmente, –pero no de forma exclusiva–, de ámbito catalán. Actualmente es el único volumen canónico de estas características escrito en catalán.

Por lo que se refiere a la primera cuestión mencionada, el autor ha sabido combinar de forma armónica los datos históricos con las cuestiones de mayor actualidad eclesial. En concreto, estructura su obra alrededor de los derechos y los deberes de los fieles y, con una terminología asequible, hace inteligibles los

conceptos y los principios básicos del ordenamiento canónico. Todo ello con abundantes referencias bibliográficas que permiten profundizar las materias tratadas.

El libro se estructura en nueve capítulos que tienen en cuenta la historia del Derecho Canónico, los principios básicos, la fundamentación canónica del poder eclesiástico, el sistema normativo, el Derecho administrativo, los sujetos del ordenamiento y su estatuto jurídico, el Derecho patrimonial y, por último, el Derecho penal canónico.

La edición de obras de esta envergadura permite no sólo conocer el entramado actual del Derecho Canónico, sino augurar a esta ciencia jurídica una nueva vitalidad en los años venideros.

José Luis Llaquet

Hilari (Ernest) Raguer i Suñer, *Gaudeamus igitur. Notes per a una historia del «Grup Torras i Bages»*. Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1999, 130 pp.

Cert que és cosa grata per a un lector seguir la narració d'uns fets, que han resultat importants, els quals, tot i no haver-hi estat ficat a dins, els ha viscut de la vora, i tenen connexions amb ell, a través de la companyonia o del parentiu amb molts dels protagonistas, i els ha vist amb simpatía.

És el que passa amb la historia dels components d'una bona colla d'estudiants i joves graduats, que eren entre ells amics i companys, que va començar com un grup informal, però que les circumstàncies van portar a adoptar un títol: el de «Grup Torras i Bages». Repassar el centenar de noms de la llista dels qui en foren membres, molts ben coneguts, ajuda a evocar aquells anys de la segona meitat de la década dels 40 i de la primera de la dels 50, quan, sense que s'hagués oblidat l'ensulsiada del 36-39 i les conseqüències que la van seguir –amb la imposició per part dels vencedors d'una política repressiva, pel que fa a les llibertats i a l'ús de la llengua própia de Catalunya–, se sentía l'afany de preparar-se per a un principi de canvi, per al dia en què, tard o d'hora, es pogués normalitzar la situació social i política, i les generacions que anaven pujant es preparessin per a dedicar-se professionalment a la política o per a trobar la dimensió política de la pròpia professió.

Per això fou objecte d'atenció per part d'aquells joves, tot el que toca la religió, la cultura i l'amor al país. I en aquesta línia s'organitzaven conferències, cursos, etc., sobre matèries que toquen el passat i el futur de Catalunya –dret, economía, història, literatura–, que s'encarregaven a especialistes, entre els quals hi havia professors de la Universitat.

Hi va haver, en efecte, arreu del nostre país, en els diversos horitzons polítics, grups de gent que pensaven en aquestes coses, i amb diferents actituds, pel que fa a la base religiosa de què partien. Entre els que són objecte d'aquest estudi, de famílies que havien sofert doblemente a la guerra, perqué eren católics, i

després, per catalanistes. Ben arrelades a Barcelona, moltes, representatives d'un nivell social mitjà, i força, benestants, amb una notable preocupació intelectual. No poques, destacaven pels lligams afectius amb Montserrat, i tenien a veure amb la projecció, a Barcelona, de l'esperit que animava aquesta abadia benedictina. Potser per això, com diu Joan Reventós en l'epíleg del llibre, alguns –i entre ells qui en va ser consiliari fins a la seva mort, el Dr. Lluís Carreras– tendien a considerar el grup com una extensió universitaria de la «Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat». La lectura del pròleg –de Jordi Pujol– i l'epíleg –de l'al.ludit Joan Reventós– faciliten la comprensió del fenomen descrit en el llibre, que permet adonar-se de com aquells estudiants, dintre d'una indubtable fidelitat a Catalunya, van optar després per diversos horitzons espirituals i distantes solucions politiques, com ho mostra el fet que els caps de llista dels partits catalans mes qualificats en les primeres elecciones al Parlament de Catalunya, i per tant possibles candidats a President de la Generalitat, eren tres components del grup: no solament Jordi Pujol, sino també Joan Reventós i Anton Cañellas.

Cal remarcar que, juntament amb les tasques de formació –i en una certa mesura n'eren també un aspecte– els membres del grup participaran en campanyes diverses: promoció de lectures sobre els clàssics que tocaven el tema de Catalunya d'accord amb l'esperit majoritari del Grup: Torras i Bages, Prat de la Riba o Cambó; participació en accions reivindicatives –i en aquest sentit, té un evident interés la intervenció d'alguns en la vaga de tranvies de 1951, com el mateix autor del llibre, Ernest Raguer, després monjo benedictí, amb el nom d'Hilari– i el perill de greus complicacions que va assumir; accions en favor de la llengua catalana; o la col.laboració en l'organització de les festes de l'entronització de la Mare de Déu de Montserrat, etc. Eren exemples del que després, amb expressió que ha fet fortuna, se n'ha dit «fer país».

Llibres com aquest, la preparació dels quals dóna més feina de la que a alguns pot semblar –en aquest cas, per escassetat de les fonts, deguda en part a la dificultas dels temps que corrien– i que obliga a interrogar el major nombre de persones possible, demostren que, si els fets narrats han estat importants, i fins i tot, en un cert grau, transcendentals, també té un gran interés la circumstància que siguin els qui els han viscut, que els converteixin en historia, per a ensenyament i estímul de futures generacions.

Ferran BLASI I BIERBE

Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia 20-21. Homenatge al Dr. Manuel Riu i Riu. Barcelona, Facultat de Geografia i Història 1999-2000, pp. 766.

Conjunto de trabajos redactados en honor del doctor Manuel Riu (Manresa 1929), catedrático de Historia Medieval de la Universidad de Barcelona, en ocasión de su jubilación como profesor. Distintos investigadores y medievalistas se ocupan de temáticas muy diversas, que fueron objeto de estudio por Manuel

Riu: espiritualidad, demografía, organización del territorio, cartografía histórica, pobreza y marginación, génesis del feudalismo, relaciones comerciales y, sobre todo, arqueología medieval. Se ofrece la vasta producción bibliográfica del Dr. Riu (722 títulos, desde 1950 hasta 1999), que ocupan nada menos que las páginas 11-55 de la miscelánea, ordenada en trabajos de investigación, obras de síntesis, prólogos y presentaciones, reseñas bibliográficas y artículos periodísticos o divulgativos. El volumen presenta un enorme interés para los investigadores de la historia medieval y de la cultura en general. Felicitamos cordialmente al doctor Manuel Riu por su abnegada dedicación al estudio y enseñanza de la historia eclesiástica medieval en las aulas universitarias, deseándole larga vida para poder proseguir sus sugerentes investigaciones sobre el mundo y la cultura medieval y eclesiástica.

V.S.

MARGUERITE DE NAVARRE, *Les comédies bibliques*. Edition critique par Barbara Marczuk avec la collaboration de Beata Skrzewska et Piotr Tylus. (Textes Littéraires Français, 531). Genève, Librairie Droz 2000, pp. 353.

Nueva edición de las cuatro comedias bíblicas (sobre la natividad, adoración de los magos, matanza de los inocentes, y huida a Egipto), escritas por la reina Margarita de Navarra hacia el año 1540, para divulgar las principales tesis teológicas de su programa de reforma calvinista, a través de la escenificación de los episodios más destacados por las representaciones teatrales populares sobre la vida de Cristo. Para esta edición crítica se ha tomado como texto base el de la edición *princeps* de 1547, manteniendo la misma grafía y señalando las principales variantes que aparecen en las ediciones de 1549, 1552, 1554 y 1558. Se añade un utilísimo glosario en pp. 331-340, y se ofrece la bibliografía específica en pp. 345-353. Orientadora y amplia nota introductoria en pp. 7-70.

A.S.T.

Josep HERNANDO I DELGADO, *Crèdit i llibres a Barcelona, segle XV. Els contractes de venda de rendes (censals morts i violaris) garantits amb vendes simulades de llibres. El llibre, instrument econòmic i objecte de cultura*. Barcelona, Col.legi de Notaris de Catalunya 2000, pp. 222.

Documentada aportación al estudio de la historia económica medieval y, a su vez, a la cultura libraria. El autor, especialista en temas económicos de la Cataluña medieval, con documentación inédita de los archivos de protocolos notariales ofrece el contenido de diversas bibliotecas barcelonesas durante el

siglo XV, analizando los volúmenes que fueron utilizados como garantía, o prenda, en abundantes contratos de venta de rendas, violarios y censales, a través de la venta simulada de libros. El profesor Hernando, con los 569 documentos regestados (que abarcan los años 1406 al 1500), nos demuestra, sólidamente, que para conocer el contenido de las bibliotecas particulares de época bajomedieval no debemos limitarnos exclusivamente a los inventarios *post mortem,* sino que también se deben tener en cuenta estos contratos de venta de rentas. Observamos que en la documentación examinada abundan los libros de tema bíblico (evangeliarios, salterios, y Biblias *cum glossa ordinaria*), obras teológicas, humanistas, literarias y jurídicas (en especial las *Decretales cum glossa ordinaria*); así como obras litúrgicas, médicas y algunos clásicos grecolatinos. Utilísimo y modélico índice de nombres.

V.S.

Josep CLARA, *Epistolari de Josep Cartañà, bisbe de Girona (1934-1963).* Pròleg de Joan Busquets. (Scripta et Documenta, 60). Publicacions de l'Abadia de Montserrat 2000, pp. 292.

Edició de 215 cartes escrites per Josep Cartañà Inglès, bisbe de Girona des de l'abril de 1934 al mes d'agost de 1963. Els textos epistolars publicats presenten un extraordinari interès per a l'estudi de les actuacions del prelat durant el període de la guerra civil i franquisme. Lamentablement, moltes de les còpies de les cartes escrites pel bisbe Cartañà i bona part de l'epistolari passiu o cartes rebudes, foren destruïdes pel prelat mateix. Amb tot, caldria haver escorcollat d'altres arxius on hi ha també cartes força interessants del bisbe Cartañà, sobretot els arxius de les institucions religioses implantades en el bisbat gironí, les quals aporten notícies prou importants per a la història del nacionalcatolicisme. A les pp. 279-285 hi ha un utilíssim índex de noms.

A.S.T.

José ORLANDIS, *Historia de la Iglesia. Vol.I: La Iglesia Antigua y Medieval.* Madrid, Ediciones Palabra 1998, pp. 486; Francisco MARTÍN, *Historia de la Iglesia. Vol.II: La Iglesia en la Época Moderna.* Madrid, Ediciones Palabra 2000, pp. 373; Vicente CÁRCEL, *Historia de la Iglesia. Vol.III: La Iglesia en la Época Contemporánea.* Madrid, Ediciones Palabra 2000, pp. 733.

Els responsables de les Ediciones Palabra, amb molt bon criteri, han enllestit, en espai de dos anys, la publicació d'aquesta equilibrada síntesi de la història eclesiàstica, que esdevindrà un instrument, molt útil, per a introduir-se en el

coneixement i l'estudi de totes les vicissituds de la història eclesiàstica. El primer volum, escrit per José Orlandis fa més de vint anys, ha esdevingut un veritable clàssic de la historiografia que ens explica, magistralment, els quinze primers segles del cristianisme (des dels orígens i expansió de l'Església, fins el període de la «Devotio moderna» a la baixa edat mitjana), i compta amb set edicions des de l'any 1973. Aquesta reedició ha estat actualitzada bibliogràficament per l'autor, i manté el to de rigor i alta divulgació que caracteritza aquesta col.lecció de llibres d'història.

El segon volum és obra de Francisco Martín Hernández, professor emèrit d'història eclesiàstica a la Universitat Pontifícia de Salamanca, on examina la vida de l'Església en el període del Renaixement i de l'Humanisme, fins als anys de les monarquies absolutes i el moviment il.lustrat. Després de tractar la reforma protestant i la contrareforma catòlica i de la significació del concili de Trento, l'autor es fixa en el progressiu abandó de la cristianitat medieval, i la ruptura de la unitat de l'Església a través de les sovintejades guerres de religió. Acaba amb una acurada anàlisi de l'impacte ideològic de la Il.lustració.

El tercer volum és obra de monsenyor Vicente Cárcel Ortí, un dels més grans especialistes de la història de l'Església en època contemporània; autor que, diverses vegades, ha honorat les pàgines d'*Analecta Sacra Tarraconensia* amb els seus excel.lents treballs i aportació de documents. Vicente Cárcel, en aquest darrer volum de la col.lecció que ací presentem, ofereix una obra madura de síntesi que va des de l'estudi de l'impacte de la Revolució Francesa en la vida de l'Església, fins al pontificat de Joan Pau II, quan l'Església ha entrat en el tercer mil.lenni i s'albiren uns nous temps.

Els tres volums acaben amb un apartat conclusiu, i ofereixen una bibliografia general comentada, així com taules cronològiques i índex de noms, els quals faciliten, enormement, la consulta i la profitosa utilització d'aquest modèlic manual d'història eclesiàstica.

A.S.T.

Ignasi Roviró Alemany, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic (1749-1968)*. Precedit per *Aproximació a la història del Seminari Conciliar de Vic*, de Ramon Rialp Carbonell. Pròleg d'Albert Manent, Vic, Publicacions del Patronat d'Estudis Osonencs, 2000 [Osona a la butxaca/ 22-23] 337 pp.

Heus ací una obra del tot lloable, que hauria de servir com a model a moltes altres diòcesis; és a dir, salvar la memòria dels professors de llurs seminaris i fer, en molts casos, les primeres aportacions de llur contribució a la història cultural de Catalunya. L'autor recull els noms dels professors del seminari de Vic, n'ofereix la biografia i ressenya llurs escrits, publicats o inèdits. De vegades aporta, també, alguns extractes de llur producció. Al final, hi afegeix sempre les fonts, tant publicades com inèdites i d'arxius. Un treball exigent, de sòlida

investigació, acuradíssim, que encara és més valorat pel fet que el noranta per cent de les biografies de professors del seminari eren fins ara desconegudes, uns 280 personatges que no havien estat mai biografiats.

Quan ha aparegut aquests estudi de Roviró Alemany, havien sortit ja els dos primers volums del *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Ja se sap que un diccionari com aquest no pot recollir-ho tot. El treball de Roviró Alemany en serà el seu millor complement enriquint entrades que hi ha i, de vegades, oferint les que no hi són.

No podem deixar d'emprar conceptes i paraules semblants, a l'hora de referir-nos ara a l'estudi que conté el volum *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres*, de Ramon Rial i Carbonell, *Aproximació a la història del Seminari Conciliar de Vic*. Una síntesi que bé es pot dir que conté *in nuce* el que es podria augurar com una història del seminari de Vic.

El pròleg, d'Albert Manent, lloa l'obra i en fa dues petites reserves: que no indiqui les secularitzacions d'alguns, pocs, professors del seminari ni tampoc que alguns d'ells van ésser assassinats durant la revolució antireligiosa de 1936; però, també, parla de l'estímul que por ésser aquesta obra per als preveres, perquè, amb la superació d'una formació unidimensional, conreïn diversos aspectes de la cultura. Un pròleg incisiu i simpàtic que emmena a llegir l'obra amb simpatia.

Ramon CORTS I BLAY

Juan María LABOA, *La Iglesia en España. Aproximación a su historia: 1492-2000*. Madrid, San Pablo 2000, pp. 270.

Suggeridora aproximació a la història del tarannà i vida de l'Església hispana, des dels inicis dels temps moderns fins al pontificat de Joan Pau II. L'autor, al costat dels grans temes de la història eclesiàstica, es fixa també en el fenomen de l'anticlericalisme, les intoleràncies i les lluites fratricides que han sovintejat en els darrers segles de la història de l'Església, sense oblidar de presentar-nos acuradament aspectes diversos de la vida pastoral de l'Església, la religiositat popular, l'associacionime dels fidels, la presència social i caritativa de l'Església, i la forta incidència del Concili Vaticà II. Acaba amb una reflexió sobre l'anticlericalisme intel.lectual i el distanciament entre religió i societat que marquen els nostres dies. S'ofereix una bibliografia selecta i un índex onomàstic.

A.S.T.

Santiago BUENO SALINAS, *El Derecho canónico catalán en la baja Edad Media. La diócesis de Gerona en los siglos XIII y XIV*. Barcelona, Facultat de Teología de Catalunya, 2000, 415 pp.

Entre los siglos XII y XV se fue formando el Derecho Canónico que, junto con el Derecho Romano, constituyó el *ius commune* que inspiró el ordenamiento jurídico catalán. La expansión político-militar de la Corona de Aragón coincidió, cronológicamente, con el desarrollo del Derecho Canónico y con las reformas que el IV Concilio de Letrán (1215) había impuesto en el orbe cristiano. Varios Concilios provinciales y Sínodos diocesanos tuvieron lugar por aquellas fechas con el fin de poner en práctica las disposiciones papales y conciliares.

Desde hace varios años, la Universidad Pontificia de Salamanca está embarcada en un programa de investigación –el *Synodicon Híspanum*–, con el objeto de analizar en profundidad las fuentes de los diferentes Sínodos peninsulares. En este marco histórico, entre los siglos XIII y XIV, se llevaron a cabo en Gerona, con una periodicidad casi anual, un número considerable de Sínodos que hasta el presente no habían sido convenientemente estudiados, y cuya legislación permite vislumbrar la vida eclesial y social cotidiana de la Gerona de esos siglos.

El autor de esta monografía, el profesor Bueno, es doctor en Derecho y en Derecho Canónico, catedrático de la Universidad de Barcelona y docente en la Facultad de Teología de Barcelona, además de vicario judicial adjunto en el Tribunal eclesiástico de Barcelona. Este trabajo de investigación recoge los resultados de su tesis doctoral para la obtención del grado de doctor en Cánones.

El conocido canonista García y García prologa el presente libro, manifestando que en él se estudian «en profundidad los sínodos diocesanos gerundenses, continuando con la investigación y estudio de la tradición manuscrita de los sínodos diocesanos medievales de Gerona, aporta los datos biográficos esenciales de cada uno de los nueve obispos gerundenses medievales que convocaron sínodos, la institución sinodal en el derecho diocesano de Gerona encuadrándolo en el derecho universal de entonces así como en el derecho provincial tarraconense, la disciplina sacramental y otras normas sobre temas varios, disposiciones sinodales sobre clérigos, religiosos y laicos y, finalmente, la economía y el patrimonio en los sínodos gerundenses» (p. 9).

El periodo estudiado por el autor (1229-1368) se encuentra acotado cronológicamente por el importante Concilio de Lérida (1229) –convocado para aplicar la reforma lateranense en la Provincia Tarraconense–, y la elaboración en 1368 de la Primera Compilación de constituciones sinodales que llevó a cabo el obispo gerundense Ènnec de Vallterra.

La monografía ha sabido compaginar las técnicas históricas con las jurídicas. Ha localizado los diferentes Sínodos celebrados en Gerona, individualizándolos y estudiando jurídicamente sus normas y las instituciones que en ellos aparecen. Como resulta obvio, el autor se ha desinteresado conscientemente de la efectiva aplicación de esta legislación sinodal, tarea ésta que algún historiador deberá llevar a cabo teniendo en cuenta las fuentes documentales exhumadas en esta obra canónica. El libro se completa con unos interesan-

tes apéndices que contienen las fuentes textuales de las constituciones sinodales de la diócesis de Gerona, así como de la colección de las sinodales de Onofre Steldat.

José Luis Llaquet

Josep Vicent Ferré Domínguez, *Miquel Maiques (ca. 1490-1577). Un controvertido agustino del Renacimiento.* (Perfiles, 19) Madrid, Ed. Revista Agustiniana 2000, pp. 95

Aproximación biográfica a la vida, actividad docente y pastoral del religioso agustino valenciano Miquel Maiques Pérez († 1577), seguidor de la corriente de pensamiento nominalista, y catedrático de la «Summa de Nominales» y de Filosofía Moral en los Estudios Generales de Valencia y de Lleida. Maiques, después, ejerció el ministerio episcopal al ser nombrado obispo auxiliar de Segorbe (1535) y obtener varios obispados (Segorbe, Valencia y Lleida), siendo promovido en 1573 al arzobispado de Sassari, en la isla de Cerdeña, entonces todavía bajo el dominio de la Corona de Aragón. Se ofrece bibliografía en pp. 93-95, así como una recopilación de las principales fuentes biográficas en las pp. 79-82.

A.S.T.

Louis Bouyer, *Arquitectura y liturgia.* Con apéndice sobre la fuente bautismal y el catecumenado por José Luis del Palacio Pérez-Medel. Bilbao, Grafite Ediciones, Lex Orandi, 2000.

Se trata de un documentado estudio de los distintos tipos de edificios religiosos judeo-cristianos en función de la distribución litúrgica de los lugares de culto, presencia de fieles, situación de los altares y ambones en las antiguas sinagogas, las primeras iglesias sirias, las basílicas romanas constantinianas, las iglesias bizantinas ortodoxas y las iglesias occidentales latinas.

Las explicaciones van acompañadas de unos dibujos a la pluma de las plantas de cada tipo de templo, lo que facilita una clara comprensión por parte del lector de las explicaciones eruditas del autor. Se estudia la disposición del altar y su situación con el sacerdote, la colocación de los ambones para las lecturas y las homilías y muy especialmente el lugar ocupado por los coros, en especial los catedralicios y sobre todo en España con las discusiones que tal ubicación ha suscitado en épocas recientes.

En el capítulo «Tradición y primavera» de la Iglesia se exponen las necesidades litúrgicas actuales, especialmente después del Concilio Vaticano II, y se

insinúan las que podrían ser las mejores soluciones para las iglesias de nueva construcción, mientras se defiende la permanencia de las iglesias que a lo largo de los siglos han sufrido cambios en función de la riqueza artística atesorada, que no debe prevalecer sobre las necesidades del culto pero tampoco puede ser despreciada o indebidamente tratada.

El volumen se completa con un minucioso estudio de José L. del Palacio sobre el bautisterio y el catecumenado con exposición del retorno en diversos casos al bautismo por inmersión, especialmente en las catedrales, a modo de recuperación de una tradición muy antigua y al mismo tiempo portadora de un simbolismo más adecuado a la esencia del Sacramento.

Juan BASSEGODA NONELL

José Ignacio TELLECHEA IDÍGORAS, *El Papado y Felipe II. Colección de Breves Pontificios. Tomo II (1572-1598).* (Monografías, 73). Madrid, Fundación Universitaria Española 2000, pp. 314.

Segueix la publicació de la documentació de breus pontificis adreçats al rei Felip II, als membres de la família reial i a la nunciatura, des de la mort del papa Pius V i l'eleció de Gregori XIII (1572) fins al final del regnat de Felip II (1598), conservada a l'Arxiu Vaticà, en els fons *Epistolae ad Principes* i l'*Armadio 44*. Els documents publicats, més enllà de les dades aportades per a l'estudi de les relacions de la monarquia hispana amb el papat, abasten precioses informacions sobre la lliga antiturca, així com les preocupacions i projectes contrareformistes del papat, els quals hom maldava perquè fossin compartits pel «Rei Catòlic».

L'autor té el projecte d'oferir un tercer volum amb documentació pontifícia conservada a Simancas, no registrada en els arxius vaticans que, semblantment, ens oferirà una minuciosa i complementària informació sobre les relacions entre el rei Felip II i els papes.

A.S.T.

Gerardo BOLADO OCHOA, *Fray Diego de Zúñiga, OSA (1536 - ca. 1598). Una aproximación biográfica.* (Perfiles, 18).- Madrid, Editorial Revista Agustiniana 2000, pp. 94.

Documentada aproximación biográfica a la vida de Diego Rodríguez Arévalo (Salamanca 1536 - Toledo 1598 o 1601), más conocido por «Didacus a Stunica» o Diego de Zúñiga, posiblemente el exégeta y filósofo escolástico agustino más destacado de la segunda mitad del siglo XVI, que impulsó decididamente la re-

forma humanista de los estudios sagrados y profanos, preconizada por el Concilio de Trento, en el marco de la Provincia agustiniana de Castilla. El autor examina los orígenes familiares, así como la formación agustina y universitaria de Zúñiga y su participación en el proceso inquisitorial contra fray Alonso Gudiel, fray Luis de León y otros religiosos agustinos en 1572; además, ofrece la relación ordenada, en las pp. 87-89, de los escritos de «Didaci Stunicae Augustiniani Salmanticensis, Sacrae Teologiae Magistri», especialmente los célebres comentarios exegéticos al profeta Zacarías (1577), al libro de Job (1584 y 1591) y la *Philosophiae prima pars* (1597). Sucinta bibliografía en pp. 91-94.

V.S.

Ramón ALBERDI [S.D.B.], *Els màrtirs salesians de València i Barcelona (1936-1938).* (Col. Biografies Salesianes, 5). Barcelona, Editorial CCS 2001, pp. 205.

Colección de treinta y dos semblanzas biográficas sobre los salesianos (religiosos, religiosas y cooperadores seglares), asesinados «in odium fidei» durante la revolución hispana de 1936, en la zona de Valencia y de Barcelona, beatificados, recientemente, en fecha 11 de marzo del 2001. El autor ofrece un amplio apartado introductorio sobre las persecuciones a lo largo de la historia y, también, sobre la teología del martirio, además de añadir el complejo contexto histórico del siglo xx español, donde Alberdi nos clarifica, con gran maestría pedagógica, entre víctimas de la represión, caídos durante la guerra y, finalmente, mártires, que la Iglesia reconoce, después de serias investigaciones histórico-críticas, como auténticos testimonios de la fe. Destacamos la gran claridad expositiva con que Ramón Alberdi logra explicar la persecución religiosa suscitada durante la última guerra civil hispana.

V.S.

Ramón ALBERDI y Rafael CASASNOVAS, *Martí-Codolar una obra social de la burguesía.* Prólogo de Lorenzo Gomis. Barcelona, Obra Salesiana Martí-Codolar 2001, pp. 495.

Vet ací una modèlica investigació, sòlidament documentada, sobre l'obra salesiana desenvolupada en el marc de la finca Martí-Codolar des de l'any 1946 fins als nostres dies, precedida d'un suggeridor estudi sobre la ubicació geogràfica i els orígens històrics d'aquesta finca, que es remunten als conreus de la «Granja Vella» dels monjos jerònims del monestir titulat de «la Vall d'Hebron» que, ran la desamortització de 1835-1836, passaren a mans de particulars, fins que

foren adquirits, l'any 1854, per la família del famós empresari Lluís Martí-Codolar i Gelabert (1843-1915), el qual, algun temps després, embelliria l'indret amb espaiosos jardins i un zoològic (1872), valuós conjunt d'animals exòtics que, alguns anys després, servirien per a iniciar i donar fesomia a l'actual parc zoològic de Barcelona.

Amb la revolució del juliol de 1936 vingueren moments molt difícils per a la família Martí-Codolar, i per a tantes famílies benestants i burgeses. En un clima de revolució antiburgesa, i alhora de persecució religiosa, la finca fou expropiada i convertida en casal de colònies per a nens refugiats, fins que, en el nou context de la postguerra (1946), configurat pel «nacional-catolicisme» dels primers anys del govern franquista, els hereus de la família Martí-Codolar, gran admiradora dels ideals de Sant Joan Bosco, decidiren fer la donació de l'antiga «Granja Vella» dels monjos jerònims als religiosos salesians, els quals hi bastiren l'escola professional «Maria Auxiliadora» i, sobretot, l'espaiós seminari major (1949-1950), convertit uns quants anys després (1972) en l'actual centre de formació teològica titulat «Martí Codolar», dedicat a la bona memòria d'aquesta família de benefactors, que el 3 de maig de 1886 ja havia acollit el mateix Sant Joan Bosco en el marc d'aquesta espaiosa finca que, anys després, seria cedida als continuadors de l'obra de Don Bosco.

La monografia, més enllà de resseguir els passos d'aquesta destacada obra salesiana, desenvolupada a la finca «Martí-Codolar», ens proporciona un seguit de notícies inèdites sobre la història d'un dels indrets més emblemàtics de Barcelona, com també esdevé una valuosa aportació a la història de la burgesia catalana, a través de l'anàlisi acurat de la personalitat d'alguns dels membres més destacats d'aquesta poderosa família, en especial la de don Lluís Martí-Codolar i Gelabert, un dels més destacats exponents del regeneracionisme català i, alhora, promotor de la modernització de Barcelona, a través de l'electrificació i la implantació de la telefonia a la ciutat. Qui sap si, per aquesta raó, els autors estudien, molt acuradament, l'abast de les diverses inversions econòmiques de la casa de comerç «Hijos de J. Martí y Codolar», en accions de ferrocarils, electricitat i telèfons, fet que converteix la present monografia en una valuosa aportació a la història econòmica de Catalunya.

El volum ha estat enllestit amb l'assessorament tècnic d'Ediciones Don Bosco i conté abundoses i expressives fotografies; així com un modèlic índex onomàstic i un apèndix de documents, els quals completen aquest treball de recerca històrica que, una vegada més, honora la historiografia salesiana i, alhora, aporta noticíes molt valuoses a la història econòmica de Catalunya i, sobretot, ajuda a reconstruir aspectes inèdits, o molt poc coneguts, de la història de Barcelona.

Valentí SERRA DE MANRESA

Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya, Vol. III, Barcelona, Ed. Claret, 2001, 749 págs., incluyendo en ellas el Apéndice i los Addenda et corrigenda.

Con la regularidad prevista, ha aparecido este tercer y último volumen del *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, dirigido por Ramon Corts, Joan Galtés i Albert Manent. Este tercer volumen sigue las pautas de los anteriores en la presentación, tipografía y método. Y como en ellos, la parte del león se la llevan las biografías de *todos* los santos, beatos, arzobispos y obispos de Cataluña y de muchos abades y abadesas, presbíteros y religiosos y buen número de religiosas y seglares, relacionados con la Iglesia de Catalunya, a fuer de pastores, fundadores y superiores generales, presidentes de instituciones, escritores, predicadores, docentes, misioneros, etc. entre ellos figuras de primera magnitud como: *Francesc Palau i Quer; Antoni Palau i Térmens; Ramon de Penyafort; Enric Reig i Casanova; Salvador Rial i Lloberas; Familia Robuster; Ramón Ruiz Amado; Rupert M. de Manresa; Ramon de Saguàrdia; Pau Sichar; Fèlix Sardà i Salvany; Pere Serra i Postius; Ramon Sibiuda; Fèlix Torres i Amat; Josep Torras i Bages; Anselm Turmeda; Jacint Verdaguer i Santaló; Francesc Vidal i Barraquer; Arnau de Vilanova; Josep de C. Vives i Tutó; Bartomeu Xiberta i Roqueta*, y otros.

Se continúa la serie de lugares, como los obispados y catedrales de *Perpinyà-Elna, Solsona, Tarragona, Tortosa, Urgell* i *Vic*, con sus episcopologios, museos, instituciones docentes y caritativas, el magnífico artículo de las *Sinodals*, y además todas las parroquias de Catalunya, señalando su localización civil y eclesiástica y brevemente su historia y su bibliografía esencial, entre las cuales sobresalen por su extensión, las de *Sabadell, Terrassa, Sant Celoni, Sant Fost de Campsentelles*, y otras.

Se prosigue la serie de monasterios benedictinos, cistercienses, jerónimos, cartujanos, premostratenses y antonianos, sobresaliendo entre ellos los de *Poblet, Santes Creus, Ripoll, Roda, Sant Cugat del Vallès, Sant Feliu de Guixols, Sant Joan de les Abadesses, Sant Pere de les Puelles, Serrabona, Serrateix, Sixena, Sureda, Tavèrnoles* y *Vallbona*, además de las canónicas agustinianas de *Ullà, Solsona* i *Vilabertrán* y los principales santuarios del país en la voz *Santuaris* y en las voces de los santuarios marianos del *Patrocini, Pompeia, Remei, Salut, Sargar, la Serra, el Tallat, del Tura.*

Se aportan también noticias de las órdenes militares de *Sant Jaume, Sant Jordi d'Alfama* y *Templaris* y sobre las congregaciones e institutos religiosos fundados o presentes en el país, como: *Paüls, Premonstratencs, Sant Josep de Girona, Servites, Teatins* y *Terciaris.* Y algunas biografías e instituciones pertenecientes a otras confesiones cristianas, así las entradas: *Presbiterians* y *Societats bíbliques.*

Asimismo constan los organismos eclesiásticos de comunes, como el *Secretariat d'Arxivers Eclesiàstics de Catalunya, Secretariat de l'Escola Cristiana de Catalunya, Primat de Tarragona, Provincia Eclesiàstica Tarraconense; los* movimientos católicos de diversa índole, como: el *Secretariat de l'Apostolat Laïcal, Schola Cordis Iesu, Seminari del Poble de Déu, Obra de la Visitació de Nostra Senyora, Xarxa de grups laics de l'Església de Catalunya,*

Associació bíblica de Catalunya, Casa de Santiago, Societat Filosòfica de Barcelona, Societat Cultural Urgel.litana, Subdelegació Apostòlica del Principat de Catalunya, Unió Apostòlica del Clergat, Unió Democràtica de Catalunya, Unió Sacerdotal de Barcelona y otros; los patronatos de *Catequística y d'Habitatges del Congrés Eucarístic* y los sindicados en las voces: *Sindicalisme cristià y Sindicat Agrícola Catòlic.*

Figuran también las corrientes filosóficas y teológicas que tuvieron incidencia en Catalunya como: *Priscil.lianisme, Progressisme catòlic, Regalisme, Tradicionalisme, Ultramontanisme, Valdesià y Neocatòlics.*

Ocupan un lugar importante las numerosas publicaciones de revistas, semanarios y diarios diocesanos y de congregaciones religiosas, entre las cuales señalamos por su importancia: la editorial *Publicacions de l'Abadia de Montserrat, la* serie de *Quaderns de Cristianisme i Justícia, d'Orientació familiar* y de *Pastoral, y* las revistas populares *Carmelitana, Mariana, Popular, de Santa Teresa de Jesús, d'Igualada, Ressò, El seminarista español, Tretzevents, Amaos, La Veu del Montserrat, La Veu de la Parròquia*, las científicas *Palaestra latina, Studia monastica, Papyrologica, Scriptorium, Studia Vicencia, Urgellia, Revista Catalana de Teologia* y las de alta divulgación: *Serra d'Or, Franciscana* y *Litúrgica.*

Rica es la aportación del diccionario en los términos comunes, tanto más hoy en día, que en materia de religión impera, y no sólo entre seglares, lo que nosotros jocosamente llamamos «la ignorancia general básica». Entre todas las voces comunes sobresalen: *Parròquia, Passió, Pastorets, Pau i Treva, Pedró, Pelegrinatge, Persecució religiosa, Pessebre vivent, Pessebrisme, Pia Almoina, Pintura religiosa, Processó, Sagrada Família, Sagrera, Seminari, Sermonari, Superior, Teatre religiós, Teresià, Títols pontificals de noblesa, Víacrucis, Vicari y Visita canònica.*

En su conjunto, son altamente positivos su estilo conciso, su tono académico sin críticas aceradas ni elogios desmesurados, alejados de cualquier polémica, su talante de apertura eclesial y cultural, y su tímido pero encomiable intento ecuménico.

Aunque un diccionario no es una obra de investigación en sí misma, sino de alta divulgación, sin embargo recoge en síntesis la investigación de muchos años, que los autores han vertido en sus voces, no exenta de algunas imprevisiones y pequeños errores, cosa nada de extrañar, pues nadie lo sabe todo en materia alguna, y menos en el quehacer histórico, que no es más que una paciente y aproximada reconstrucción del pasado y no una recuperación *ad integrum* del mismo. Y también algunos olvidos –yo mismo me olvidé de indicar que era de la Real Academia de la Historia, al autor de mi voz– y algunas repeticiones, aunque, como sucede en los monasterios que ahora son parroquias se complementan mútuamente monasterio y parroquia. Echamos en falta los abadologios de monasterios de *Ripoll, Sant Benet de Bages, San Pere de les Puelles, Poblet* y *Sant Joan de les Abadesses* y el episcopologio de *Perpinyà-Elna*, por otra parte fácilmente asequibles, y entre las *Sinodals* impresas, las del *priorato nullius* de Meià, etc. Notamos también algunos errores tipográficos, inevitables entre tantos nombres y fechas, y otros perfectamente asumibles en una obra de tamaña

envergadura, donde colaboran más de 230 autores de diversa edad, formación y estilo. Es el peaje que toda obra colectiva tiene que pagar, pero que en manera alguna puede ensombrecer lo más mínimo la gran aportación biobibliográfica del diccionario, que en adelante será obra de obligada consulta y de referencia imprescindible, no solamente como magnífica fuente de primera información, sino como acicate y punto de partida para ulteriores trabajos y estudios. En el futuro, otros autores y estudios vendrán que ampliarán y mejorarán este diccionario, pero ellos mismos serán deudores de este primer e ingente esfuerzo colectivo, pionero no sólo entre las autonomías españolas sino incluso entre las provincias eclesiásticas de toda Europa.

En su conjunto, los tres volúmenes del diccionario muestran una Iglesia catalana, que –con sus luces y sombras– ha hecho un trabajo pastoral, caritativo y cultural inmenso, una historia rica en acontecimientos eclesiales, tales los concilios y sínodos, sus numerosas instituciones religiosas, culturales, asistenciales y benéficas, de apostolado y prensa que llegan a todo el entramado del tejido social y al campo misionero. Una serie de personajes e instituciones, cuya influencia frecuentemente sobrepasa con mucho las fronteras de Cataluña, como los más de 100 santos y beatos, y las 47 congregaciones femeninas y masculinas fundadas por catalanes en el siglo XIX, cuya irradiación llega aún a los más alejados rincones del mundo.

Ciertamente, y no nos duelen prendas el reconocerlo, los directores del diccionario se han inmortalizado con esta obra colectiva cuyo trabajo de siete años ha proporcionado, a efectos prácticos, la más importante contribución colectiva del siglo XX al conocimiento de la historia eclesiástica de Cataluña. Y la Generalitat de Catalunya, que ha financiado la obra, ha puesto a disposición de los ciudadanos un instrumento cultural utilísimo para conocer la historia de nuestro país, imposible de comprender sin conocer las realidades religiosas que lo han configurado, contribuyendo poderosamente con ello a reforzar el sentimiento de pertenencia al país, ya profundamente arraigado en cuantos nos sentimos activos continuadores de su historia milenaria.

E. ZARAGOZA

Hilari RAGUER, *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939).* Barcelona, Ediciones Península (Historia, Ciencia, Sociedad 309), 2001.

Des de la publicació de *La Unió Democràtica de Catalunya i el seu temps,* editada l'any 1977, l'obra ragueriana no ha parat de créixer i il.luminar l'obscur i complex tramat de les implicacions religioses en la Guerra Civil espanyola. Amb l'aparició de *La pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española (1936-1939),* Hilari Raguer culmina un llarg i acurat treball d'investigació i de síntesi que ofereix la visió nítida de les actituds contraposades dels diferents

protagonistes i la seva evolució. Tal com afirma amb raó el seu prologuista, Paul Preston, ens ofereix «un trabajo de impecable investigación, exquisita imparcialidad, profunda humanidad y elegante lucidez». A la reconeguda competencia com a historiador, s'hi ha d'afegir la seva capacitat i gràcia de pedagog per l'encert a situar els textos i a desentrellar-ne el sentit, així com l'habilitat narrativa tan rica de recursos.

Ens trobem davant el fruit d'una incansable recerca arxivística molt àmplia, malgrat certes restriccions d'alguns arxius eclesiàstics, com és el cas dels arxius secrets del Vaticà. Tot i això, la copiosa documentació emanada de la Santa Seu, com la dirigida al Papa i organismes curials, han permès que Raguer superés tals obstacles. L'Archivio Centrale dello Stato, a Roma, l'Archivo de la Embajada de España en el Vaticano, l'Archivo del Ministerio de Asuntos Exteriores i l'Arxiu Vidal i Barraquer, per citar els principals, i també la publicació parcial de l'arxiu del cardenal Gomà, ofereixen prou llum a un coneixedor a fons de l'abundosa bibliografia, com Raguer, que ha destriat el gra de la palla, perquè fixi amb bon fonament documental les diferents postures i pugui perfilar la zona de consens entre els especialistes, que hauria de contribuir a superar la visió contraposada entre vencedors i vençuts. La polèmica sobre l'Església i la Guerra civil resta oberta i apassionant encara, tanmateix qui llegeixi aquesta obra amb voluntat d'anar a fons hi trobarà suficients elements de judici per reconsiderar i ampliar la pròpia visió.

En tretze capítols presenta la seqüència cronològica dels fets, en les diferents i contraposades tendències, segons una agrupació temàtica, que en permet l'anàlisi acurada. La narració comença amb la qüestió religiosa en la Segona República, capítol indispensable per a la comprensió del conflicte entre la pólvora i l'encens (capítol 1): la posició de la Santa Seu i les reaccions dels bisbes davant el nou règim, la contextualització de la famosa frase d'Azaña, «España ha dejado de ser católica», i el sector de catòlics contraris a la República deixen al descobert el clima de crispació i d'antagonismes –en especial, a causa de l'integrisme espanyol–, que hauria de portar en definitiva a l'alçament militar. El gruix de l'obra, capítols 2-11, se centra en el temps de la guerra pròpiament dita (1936-1939), i, per acabar, exemplifica en dos fets les conseqüències del conflicte: la proscripció del cardenal Vidal i Barraquer (capítol 12) i l'idil.li de l'Església sorgida de la victòria amb el nou Estat (capítol 13).

L'anàlisi de les motivacions inicials del moviment militar, sense referències religioses (capítol 2), el pas a la declaració de croada (capítol 3) i l'actitud inicial dels bisbes (capítol 4) revelen la progressiva sacralització del «Movimiento nacional» enfront de la cautela del Vaticà (capítol 5). «No fueron los sublevados quienes solicitaron la adhesión de la Iglesia, sino que fue ésta la que muy pronto se les entregó en cuerpo y alma». El pes i influencia dels cardenals Segura i Gomà –integristes, en el sentit més estricte: partidaris d'un estat confessional– prevalia sobre l'actitud moderada i conciliadora representada pel cardenal Vidal i Barraquer. La carta col.lectiva de 1937, el seu procés d'elaboració, l'anàlisi del contingut i les reaccions, ocupa el capítol 6. Resulta notable, i menys coneguda, la cautela amb què el Vaticà va reaccionar davant el polèmic document, que enutjà el govern de Burgos i fou motiu de queixa per

part de l'ambaixador de Franco, formulada personalment davant el cardenal Pacelli, secretari d'Estat. Amb tota ponderació enfoca la persecució religiosa i la repressió política (capítol 7), àmplies i cruels a tots dos costats, tot i els esforços per evitar els assassinats, com també les veus –desoïdes– que clamaven «prou sang». Unes històries concretes de persecució i repressió (capítol 8) aporten més matisos i completen el quadre.

La part més innovadora, i tractada detingudament, es troba en la presentació del capteniment de la Santa Seu en el decurs del conflicte bèl.lic, que per realisme polític fa que s'estrenyin les relacions entre Franco i el Vaticà (capítol 9). «Y la misma Santa Sede, que durante la mayor parte del conflicto se había mostrado, tal com hemos visto, tan reticente, al final se sumó también a las celebraciones». Com mostra a bastament i de manera irrefutable, més enllà de la propaganda oficial, les relacions es movien entre greus dificultats, fos pel nomenament de bisbes per part de la Santa Seu o pel temor de les influències nazis i les discrepàncies sobre la vigència del concordat. «La Tercera España: Palomas y Halcones» (capítol 10) presenta «aquella tercera España que trabajaba por llegar a una mediación internacional o una paz negociada, pero no pasaron de ser individuos aislados, desconectados de la institución eclesial», entre ells, els comitès per la pau civil, la teologia de la guerra i la guerra entre teòlegs, personatges com Maritain, els esforços de mediació, les intervencions de la Santa Seu en ocasió dels bombardejos sobre la població civil. Per la seva part, la República, un cop superada la primera envestida revolucionaària i sota l'impuls del govern basc, es plantejà la qüestió religiosa i es volgué reconciliar amb l'Església (capítol 11). El govern de Negrín, després del maig de 1937, adoptà un seguit de mesures de tolerància religiosa i de contactes amb el Vaticà i va arribar a oferir al cardenal Vidal el seu retorn a Catalunya. El curs de la guerra, la reacció contrària del franquisme, les mateixes contradiccions del govern republicà i la disparitat de criteris entre Rial i Torrent impediren uns resultats millors. De fet, finalment, l'Església apareix unida de bracet al nou règim.

L'obra es completa amb un significatiu apèndix documental, una molt completa bibliografia i l'índex onomàstic. Són 478 pàgines fascinants, començant per la portada que reprodueix un cartell de la lluita antifeixista. Es tracta d'aquelles lectures plenes d'interès que enganxen fins al final. La trama s'entreteixeix i amplia successivament i et pren: mena a descobrir aspectes menys coneguts, dibuixa els personatges clau, fa observar amb ull crític els esdeveniments i no amaga les simpaties de l'autor. Dins la densitat documental mai no decau el ritme narratiu, concís i incisiu, sovint il.lustrat amb aguts comentaris i intencionades perles, a més a més, les notes a peu de pàgina ofereixen la possibilitat d'ampliar la informació. Qui conegui l'obra ragueriana veurà que l'autor no l'ha volgut fer exhausta, sinó oferir una síntesi sobre els punts cabdals de la qüestió i la seva evolució. Tal com afirma ell mateix, ha volgut «exponer lo más objetivamente posible la historia». No hauria de sorprendre la notable presència de Catalunya, totalment justificada per diferents motius, en especial, perquè el factor religiós hi tingué unes característiques peculiars amb la presencia dels bascos, el grup d'Unió Democràtica de Catalunya, la creixent activitat eclesial en la clandestinitat, sostinguda sota la direcció dels

vicaris generals de Tarragona i Barcelona, Salvador Rial i Josep M. Torrent, la via de relació amb el Vaticà a través del triangle Barcelona-París-Roma.

Val la pena remarcar que la difussió més àmplia que suposa l'edició en castellà haurà d'ajudar a superar tantes visions esbiaixades com encara perduren tants anys després de la guerra fratricida i contribuirà a aconseguir el consens històric. L'obra, en definitiva, situa el lector de tal manera en la perpectiva de l'anomenada «Església de la Victòria», un cop obtinguda la pau per les armes, que li permet seguir l'evolució dels conflictes posteriors entre l'encens i la pólvora amb nous elements de discerniment. El brillant i abnegat treball del pare Hilari, monjo i historiador, ha de ser reconegut com una valuosa i cabdal aportació històrica a la convivencia pacífica i una no menys sòlida i lluminosa lliçó de teologia pastoral.

Josep RAVENTÓS I GIRALT

BIBLIOGRAFIA D'HISTÒRIA DE L'ESGLÉSIA D'ÀMBIT CATALÀ (2001)

ISABEL JUNCOSA GINESTÀ

GENERAL

Xavier ALTÉS, *Catàleg dels incunables de la Biblioteca Episcopal de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000. 109 p.

Jesús ALTURO I PERUCHO, *Consideracions sobre l'estudi del patrimoni documental i bibliogràfic*, dins «Terrassa. Terme», 13 (novembre 1998), 19-23.

J. ANDRÉS-GALLEGO (ED.), *Historia de la historiografía española*, Madrid, Encuentro, 1999.

Els Antics pergamins de les esglésies d'Egara 958-1207, Terrassa, Arxiu Històric Comarcal, 2000.

Josefina ARNALL I JUAN, *Libros de espiritualidad en la biblioteca de los carmelitas descalzos de Barcelona (siglos XIII-XIX)*, dins «Revista de Espiritualidad», 54 (1995), 185-197; 377-388.

Enric BARTRINA I COROMINAS, *Arxiu Diocesà de Solsona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 229-239.

Gabriel BELTRAN I LARROYA, *Arxiu dels Carmelites Descalços de Catalunya*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 83-93.

Antoni BORRÀS I FELIU, *Arxiu Històric de la Companyia de Jesús de Catalunya*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 189-196.

—, *Arxiu del Palau Requesens*, «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 197-205.

Miquel BORRELL SABATÉ, *El Fons ducal d'Híxar. Una nova aportació a la historiografia colomenca*, dins «Quaderns de la Selva», 10 (1998), 175-188.

Sergio CASTILLO ESPINOSA, *Fondos documentales eclesiásticos aragoneses depositados en el Archivo de la Real Academia de la Historia de Madrid*, dins «Aragonia Sacra», XII (1997 [1998]), 333-343.

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Arxiu Capitular de la santa Església Catedral de Lleida*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 145-153.

Juan José CORTÉS GARCÍA, *L'Arxiu parroquial de Sant Cebrià de Valldoreix (Vallès Oriental)*, dins «Terrassa. Terme», núm. 13 (novembre 1998), 6-8.

Anna Rosa DURAN, *L'Arxiu parroquial de Santa Coloma de Cervelló*, dins «Materials del Baix Llobregat» 6 (2000), 151-160.

E. ESBERT TOBEÑA, *Uns Goigs atípics*, dins «Campsentelles» 4 (1999), 38-63.

Clara ESTRADA I CAMPMANY, *La Salvaguarda dels arxius catalans durant a Guerra Civil*, dins «Serra d'Or» 498 (2001), 29-35.

Àngel FÀBREGA GRAU – JOSEP BAUCELLS I REIG, *Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral Basílica de Barcelona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 19-39.

Jaume FELIP SÁNCHEZ, *Dos Copistes de llibres medievals religiosos*, dins «El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà». Tarragona, Diputació, 1997, 273-278.

Albert FERRER ORTS, *La Cartoixa de Vall de Crist*, dins «Analecta Cartusiana» 164 (1999), 29-30.

Pere FIOL I TORNILLA, *La Biblioteca del Seminari de Mallorca*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 191-198.

Joan FLORENSA I PARÉS, *Arxiu Provincial de l'Escola Pia de Catalunya*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 105-114.

Manuel GARCÍA SANCHO, *Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral de Tortosa*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 259-267.

—, *Arxiu Diocesà de Tortosa*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 269-274.

Josep M. GASOL I ALMENDROS, *Arxiu de la Seu de Manresa*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 161-167.

Rafael GINEBRA I MOLINS, *Els Arxius de l'Arxiu i Biblioetca Episcopal de Vic: 11 segles d'història i 100 anys de concrentració de fons*, dins «Lligall» 16 (2000), 11-85.

Goigs de la diòcesi d'Elna-Perpinyà, Ceret, Institució Musical d'Europa Mediterrània/Association Départamentale pour le Développement Musical des Pyrénées Orientales, 1996.

Vito T. GÓMEZ GARCÍA – LLORENÇ GALMÉS [ET AL.], *La Provincia dominicana de*

Aragón, ayer y hoy: 7 siglos de vida y misión, Madrid, Edibesa, 1999. 256 p.

Gener GONZALVO I BOU, *Th Dissolution of catalan monasteries and the fate of their archives: the example of Poblet*, dins «Mediterranan Studies» 9 (2000), 183-201.

—, *Eduard Toda: la passió per Poblet*, dins «Revista de Catalunya» 163 (2001), 50-62.

I Grandi problemi della storiografia civile e religiosa. Atti dell'XI Convegno di Studio dell'Assoziazione Italiana dei Professori di Storia della Chiesa. Roma, 2 – 5 settembbre 1997. Roma, Dehoniane, 1999. 355 p.

Maria del Sagrat Cor GRANÉ I BRATAU, *Arxiu del monestir de Santa Maria de Pedralbes*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 95-103.

J.M.T. GRAU PUJOL, *El Fons documental de la parròquia de Vallfogona de Riucorb (1491-1935)*, dins «La Segarra» 323, 1997, p. 27-32

Miquel S. GROS I PUJOL, *Arxiu Episcopal de Vic*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 275-282.

—, *Quatre cartells pasquals del Museu Episcopal de Vic*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 335-340.

Guía de los Archivos de la Iglesia en España, Barcelona, Arxiu Diocesà de Barcelona/Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, 2001.

Joan GURIAO, *Santuari de Lord. (Sòbol – Clot de Vilamala)*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 2000. 96 p.

Antonio LINAGE CONDE, *Todos los monjes. Ante y post scriptum*, Alcalá La real, Ayuntamiento, 1999. 266 p.

Albert MANENT, *Topònims d'origen monàstic o de caire religiós als termes de Gratallops, La Morera de Montsant, Poboleda i Torroja*, dins «Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior», LXXII (1998), 106-111.

Josep M. MARQUÈS PLANAGUMÀ, *Arxiu Diocesà de Girona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 135-144.

—, *Arxiu Diocesà de Girona. Guia-inventari*, Girona, Diputació/Bisbat, 1998.

Benigne MARQUÈS I SALA, *Arxiu Capitular d'Urgell*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 207-215.

—, *Arxiu Diocesà d'Urgell*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 219-227.

Josep M. MARTÍ BONET, *Arxiu Diocesà de Barcelona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 41-62.

Josep MARTÍ MAYOR, *Arxiu dels franciscans de Catalunya*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 115-124.

Josefina MATEU IBARZ, *Manuscritos de la Compañía de Jesús en la Biblioteca*

General de la Universidad de Barcelons, dins «Profesor Nazario González. Una historia abierta». Barcelona, Universitat de Barcelona, 1998, 154-172.

Antoni MUT CALAFELL, *Un Patrimoni parcialment tudat: l'Arxiu de la Inquisició de Mallorca*, dins «Actes del III Congrés El Nostre Patrimoni Cultural: El patrimoni tudat (1836-1994)». Palma de Mallorca, Societat Arqueològica Lul·liana, 1995, 149-175.

J. NADAL CAÑELLAS, *Las Iglesias apostólicas de Oriente: historia y características*, Madrid, Ciudad Nueva, 2000. 212 p.

G. PASSERAT, *L'Eglise et la poesie. Les débuts du «Consistori del gay saber»*

Roser PUJOL I TORT, *Arxiu del Monestir de Sant Pere de les Puel·les*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 63-72.

Salvador RAMON I VINYES, *Arxiu Capitular de la Santa Església Catedral Basílica Metropolitana i Primada de Tarragona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 243-246.

—, *Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 247-257.

Josep RAVENTÓS I GIRALT, *La Sinodalitat a Catalunya*, Tarragona, Arquebisbat de Tarragona, 2001.

Gabriel ROURA I GÜIBAS, *Arxiu Capitular de la Catedral de Girona*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 127-132.

Marisa ROIG I SIMON, *La Institució parroquial a Castelló d'Empúries: història del seu arxiu*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos» 32 (1999), 315-356.

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Els Pergamins de la Cartoixa de Valldemosa*, Palma de Mallorca, Consell de Mallorca, 2000. 393 p.

A. SANTOS HERNÁNDEZ, *Jesuitas y obispados. La Compañía de Jesús y las dignidades eclesiásticas*, Madrid, Universidad Pontificia de Comillas, 1998. 559 p.

Scripturaria: el llibre i el document al llarg de la història = el libro y el documento a lo largo de la historia = le livre et le document au cours de l'histoire = the book and the document througouht the history, Barcelona, Museu Diocesà de Barcelona, 2001. 125 p.

Valentí SERRA DE MANRESA, *Arxiu Provincial dels Caputxins de Catalunya*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 73-82.

Jordi SUADES I MARIGOT – DAVID SANZ PÉREZ, *Històries i llegendes de Sant Llorenç del Munt*, Barcelona, Dalmau Ed., 2001.

Marc TAXONERA I COMES, *Arxiu de l'abadia de Montserrat*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 169-176.

José TEIXIDOR, *Episcopologio de Valencia (1092-1773)*, Valencia, Facultad de Teologia, 1998.

Josep TORNÉ I CUBELLS, *Arxiu de l'abadia de Poblet,* dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 177-186.

Alberto TORRA PÉREZ, *Inventarios de los archivos de los conventos de Barcelona de la Orden de la Santísima Trinidad*, dins «Trinitarium», 5 (1996), 197-243.

Ramiro VIOLA GONZÁLEZ, *Arxiu Diocsà de Lleida*, dins «Guia dels Arxius Històrics de Catalunya», 7. Barcelona, Departament de Cultura de la Generalitat, 1998, 155-160.

Ernest ZARAGOZA I PASCUAL, *Abaciologi del monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles x-xix)*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 1998.

ARQUEOLOGIA I HISTÒRIA ANTIGA

Josep AMENGUAL I BATLE, *Una Trilogia antiagustiniana antipriscilianista y unas sugerencias para una nueva cronología*, dins «Revue d'Etudes Augustiniennes» XLIV (1998), 181-203.

N.M. AMICH, *El Consilium de Gerunda de l'any 531 segons el testimoni de les «Chronicorum Caesaragustanum Reliquae»,* dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» XXXIX (1998), 73-87.

Pedro CASTILLO MALDONADO, *Los Mártires hispanorromanos y su culto en la Hispania de la Antigüedad tardía*, Granada, Universidad de Granada, 1999. 524 p.

Ursicino DOMÍNGUEZ DEL VAL, *Historia de la antigua literatura latina hispanocristiana*. 4 vols. Madrid, Fundación Universitaria Española, 1997-1998.

Sebastià JANERAS, *Un Trisagi no catalogat de l'antiga litúrgia hispànica*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 29-32.

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *La Parròquia de Púbol*, dins «Estudis del Baix Empordà», 17 (1998), 91-106.

Paul MATTEI, *La Figure de Novatien chez Patien de Barcelone. Sources et valeur documentaire des Lettres à Simpronianus sur le sujet*, dins «Augustinianum», XXXVIII (1998), 355-370.

J. F. MESA SANZ, *Grafías y sonidos del sarcófago paleocristiani de Santa Engracia (Zaragoza)*, dins «Lotomus» LIX (2000), 403-413.

J. Niño SÁNCHEZ-GUISANDE, *Una Familia episcopal en la España del siglo VI*, dins «Compostellanum», 1-2 (1999), 55-66.

V Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica = V Reunión de Arqueologia Cristiana Hispánica. Cartagena, 16-19 d'abril 1998, Barcelona, IEC, 2000.

Mª Victoria TRIVIÑO, *Escritoras clarisas españolas: antología*, Madrid, BAC, 1998.

A. VALASTRO CANALES, *Herejías y sectas en la Iglesia Antigua. El Octavo libro de las Etimologías de Isidoro de Sevilla y sus fuentes*, Madrid, Universidad Pontificia de Comillas, 2000. 278 p.

HISTÒRIA MEDIEVAL

Josep ALANYÀ I ROIG, *Notícia de la Seu i Capítol de Tortosa a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles XIV-XV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 567-618.

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *El Retall testimonial d'unfull d'antifoner visigòtic (s. X-XI) procedente de l'antic arxiu de la Seu de Roda d'Isàvena,* dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 33-49.

Maria Josepa ARNALL I JUAN, *El Monestir de Sant Pere de Rodes en els protocols notarials de Castelló d'Empúries de 1279*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 389-404.

Maria BARCELÓ CRESPÍ, *Notes sobre algunes rectories mallorquines a les acaballes del segle XV: el cas de Porreres*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 71-80.

C. BARQUERO GOÑI, *La Orden del Hospital y la recepción de los bienes templarios en la Península Ibérica*, dins «Hispania Sacra» 51 (1999), 531-556.

—, *La Orden del Hospital en España durante la Edad Media: un estado de la cuestión*, dins «Hispania Sacra» 52 (2000), 7-20.

Carme BATLLE I GALLART, *La Casa de Bernat de Sarrià, canonge d ela Seu de Barcelona, vers 1300*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 619-634.

David N. BELL, *«Fons sapientiae»: A study of the Book Collection of the Abbey of Frontfroid from the Twelfth to the Fifthteenh*, dins «Citeaux. Commentarii Cistercienses», 46 (1995), 77-109.

Ferran BLASI BIRBE, *Diplomatarios Catalanes de los siglos IX al XIII*, dins «Anuario de Historia de la Iglesia», VII (1998), 421-422.

Maria BONET DONATO, *Consideracions sobre el patrimoni de les ordes militars a Catalunus en temps de Ramon Berenguer IV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 11-30.

Cristina BORAU I MORELL, *El Sistema beneficial en la Barcelona del segle XIV. La conjunció de la religiositat, l'economia i l'art*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 709-728.

Robert I. BURNS, *The Friars of the Sack in Barcelona: Financial and Pastoral Profile*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 419-435.

Santiago CANTERA MONTENEGRO, *Los Cartujos en la religiosidad y sociedad españolas: 1390-1563*, Salzburg, Institut für Alistik und Amerikanistik, 2000. 487 p.

María José CARBONELL BORIA, *El Beneficio eclesiástico en la ciudad de Valencia (primera mitad del siglo XIV)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 729-756.

M. Milagros CÁRCEL ORTÍ, *Casa, corte y cancillería del obispo de Valencia, Hug de Llupià (1398-1417)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 635-659.

Francisco CASTILLÓN CORTADA, *Diplomatario de la sacristia de la Seu Vella de Lleida (1151-1227)*, dins «Ilerda. Humanitats», LII (1998), 91-161.

Col·lecció diplomàtica de la Casa del Temple de Gardeny (1979-1200). 2 vol. Barcelona, Fundació Noguera, 1998.

Lluís CIFUENTES, GEMMA ESCRIBÀ, *El Monopoli de la paraula: cura d'ànimes, educació i fe pública a la parròquia de Santa Maria de Piera durant la Baixa Edat Mitjana*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 789-820.

Maria Mercè COSTA I PARETAS, *El Segon monestir de Jonqueres i el molí d'En Carbonell*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 59-73.

Juan Manuel DEL ESTAL, *Fundación de un monasterio agustiniano en Benidorm a principios del siglo XIV*, dins «Ciudad de Dios», CCVIII (1995), 793-817.

Àngel FÀBREGA I GRAU, *Les Lipsanoteques i les consagracions successives d el'altar major de la Seu de Barcelona: anys 1058, 1338 i 1599*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 127-132.

Robert FAUREAU, *Epigraphie medievales*, Turnhout, Brepols, 1997.

Gaspar FELIU, *L'Administració de la Comanda Hospitalera de Barberà. Un llibre de comptes de 1410-1411*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 187-217.

Paul FREEDMAN, *Papal letters of the twelfth century from La Seu d'Urgell*, dins «Studia Gratiana», XXVIII (1998), 265-179.

Paul FREEDMAN – FLORCEL SABATÉ, *Two XIIth century papal letters to the collegiate church of Vilabertran (Catalonia)*, dins «Archivum Historicum Pontificium» XXXVII (1999), 39-59.

Joan FUGUET SANS, *Fortificacions menors i altre patrimoni retingut pels Templers després de la permuta de 1294*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 293-309.

—, *Templers i hospitalers. Vol III: Guia de les Terres de Ponent i de la Franja*, Barcelona, Dalmau Ed., 2001.

A. GARCÍA DE LA BORBOLLA, *La Hagiografía medieval una particular historiografía. El balance del caso español*, dins «Hispania Sacra» 51 (1999), 687-702.

Manuel GARCÍA FERNÁNDEZ, *La Infanta doña María, monja de Sijena, y su política castellana durante la minoría de Alfonso XI (1312-1325)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 157-174.

Gendered Voices. Medieval saints and their interpreters. Ed. M. Mooney. Philadelphia, Pennsilvania University Press, 1999.

Joan GISPERT I RICARDO, *Procés de feudalització: anàlisi de la conflictivitat en la gestió del domini de Vilabertran: segle XII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos», 31 (1998), 149-187.

Gener GONZALVO I BOU, *Guillem IV de Cervera, cavaller i monjo de Poblet*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 415-418.

Miquel S. GROS I PUJOL, *El Missal de sant Ruf*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 199-307.

—, *Noves dades sobre el Sagramentari de Ripoll*, dins «Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona «, XLVI (1997-1998), 347-355.

Anna GUDAYOL, *Llibres d'hores manuscrits a la Biblioteca de Catalunya*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 85-129.

Albert HAUF I VALLS, *Corrientes espirituales valencianas en la Baja Edad Media (siglos XIV-XV)*, dins «Anales Valentinos», XXIV (1998), 261-302.

James HOGG, *The Cartusian general chapter and the Spanish Chartreuses: 1410-1535*, dins «Analecta Cartusiana» 164 (1999), 1-18.

Nikolas JASPERS, *Bonds and tensions on the frontier: the templiers in XIIth Century in Western Catalonia*, dins «Mendicants, Military Orders and regionalism in Medieval Europe», 1-17

Liber Sancti Jacobi «Codex Calixtinus». Trad. A. Moralejo, C. Torres, J. Feo. Reed. X. Carro Otero. Santiago de Compostela, Conselleria de Cultura, 1998.

Peter LINEHAN, *Papa Luna in 1415: A proposal by Benedict XIII for the Ending of the Great Schism*, dins «The English Historical review», CXIII (1998), 514-534.

Antoni LLAGOSTERA I FERNÁNDEZ, *Notes sobre els abaciologis del monestir de Santa Maria de Ripoll. (Nou abaciologi)*, dins «Centre d'Estudis Comarcals del Ripollès. Annals 1995-1996», 1997, 13-65.

Carles LLINÀS, *Ars angelica: la gnoseologia de Ramon Llull*, Barcelona, IEC, 2000.

Catalina MARTIN LORRIS, *Las Corrientes espirituales en la Valencia de los siglos XIV y XV y su relación con las reliquias*, dins «Anales Valentinos», XXIV (1998), 397-404.

Josep M. MAS SOLENCH, *Dalmau Moner, dominic itinerant*, Santa Coloma de Farners, Ajuntament, 1998.

—, *Ramon de Penyafort*, Barcelona, Dalmau Ed., 2001.

Mendicants, Military Orders and regionalism in Medieval Europe. Ed. Jürgen Sarnowsky. Ashgate, Aldershot, 1999.

Josefina MUTGÉ VIVES, *Documents de la cancelleria reial sobre el monestir de Sant Pau del Camp de Barcelona (1332-1394)*, dins «Acta Historica et Archeologica Medievalia», 19 (1998), 19-53.

—, *Entorn de l'ocupació de càrrecs públics i de la pràctica d'oficis artesans per part dels clergues del segle XIV*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 821-835.

Alexandre OLIVAR I DAYDÍ, *Un Fragment de sacramentari gironí conservat a Heilderberg*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 73-83.

—, *Els Manuscrits litúrgics medievals de l'Ametlla de Montoliu de Segarra*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 175-179.

Laureà PAGAROLAS I SABATÉ, *La Fi del domini de l'Orde del Temple a Tortosa. La permuta de 1294*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 269-291.

Miguel PEINADO MUÑOZ, *La Metodología bíblica de Jaime Pérez de Valencia (1408-1490), precedentes de similares metodologías del siglo XVI*, dins «Humanismo y Císter. Actas del I Congreso Nacional de Humanistas Españoles». León, Universidad, 1996, 53-64.

Josep PERARNAU I ESPELT, *El Manuscrit bíblic català de la Colombina de Sevilla*, dins «Revista Catalana de Teologia», XXII (1998), 171-193.

—, *Opere di Fr. Petrus Johannis in processi catalani della prima metà del XIV secolo*, dins «Archivum Franciscanum Historicum», 91 (1998), 506-518.

Anna PÉREZ CASTILLO, *Templers i hospitalers a Catalunya. Documents conservats a l'Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 3-9.

Antoni PLADEVALL I FONT, *El Culte a la Mare de Déu a Catalunya dels segles XI al XIII, a través de les notícies històriques i testimoni de la iconografia romànica*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 151-159.

—, *Silvestre II*, Barcelona, Columna, 1998. 96 p.

Josefina PLANAS BADENAS, *El «Llibre de la Confraria del Senyor Rei», un manuscrito miniado de Poblet*, dins «Locus amoenus» 1(1995 [1996]), 95-105.

Bonifacio PORRES ALONSO, *Dos bulas de 1209 y 1219, que enumeran las casas y bienes de la Orden de la santa Trinidad*, dins «Trinitarium», 5 (1996), 169.195.

Pere PUIG I USTRELL, *El Castell de Castellar del Vallès al segle XI: nova lectura d'antics documents del monestir de Sant Llorenç del Munt*, dins «Terme. Terrassa», núm. 13 (novembre 1998), 24-36.

Reliquie e reliquiari nell'espansione mediterranea nella Corona d'Aragonna. Il tesoro della Cattedrale di Valencia, València/Nàpols, Generalitat Valenciana/Comune di Napoli, 1998.

Joan ROSSELLÓ LLITERAS, *Els Pergamis de la Cartoixa de Valldemosa*, Palma, Consell Insular, 2000. 393 p.

José ENRIQUE RUÍZ DOMÈNEC, *Primeros pasos de la Orden del Temple en Cataluña*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 264-268.

Josep M. RUIZ SIMON, *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*, Barcelona, Quaderns Crema, 1999.

Jaume SABATÉ, *Privilegis reials a Escaladei*, dins «El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà». Tarragona, Diputació, 1997, 481-488.

Flocel SABATÉ, *L'Església secular catalana al segle XIV: la conflictiva relació social*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 757-788.

Manuel SÁNCHEZ MARTÍNEZ, *Las Órdenes militares en la cruzada granadina de Alfonso el Benigno (1329-1334)*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 31-58.

Josep M. SANS TRAVÉ, *Les Rendes de la Batllia de la Comanda del Temple de Barberà l'any 1264*, dins «El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà». Tarragona, Diputació, 1997, 511-521.

Les Templirs en pays catalan. [Actes des journées des 18 et 19 de janvier de 1997 consacrées à la presence et à l'hewritage patrimonial de l'Ordre du Temple en Roussillon], Perpinyà, Edicions del Trabucaire, 1998. 216 p.

Albert TOLDRÀ, *Aprés la mort. Un viatge amb sant Vicent al més enllà medieval*, València, Edicions Tres i Quatre, 2000. 261 p.

Ramon VALL I RIMBLAS, *Una Resta prerromànica enigmàtica procedent de Santa Margarida del Soler (Timoneda)*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 79-85.

Jill R. WEBSTER, *Afliccions a Sant Francesc i Santa Clara de Vic*, dins «Anuario de Estudios Medievales», 28 (1998), 437-449.

—, *Per Deu o per diners. Els mendicants i el clergat al País Valencià*, Catarroja, Afers, 1998. 202 p.

Joseph ZIEGLER, *Medicine and religion c. 1330. The case of Arnau de Vilanova*, Oxford, Clarendon Press, 1998.

HISTÒRIA MODERNA

Francesc Xavier ALTÉS I AGUILÓ, *L'Acció tutelar dela abats de Montserrat sobre la reforma monàstica de Sant Feliu de Guíxols (1510-1523)*, dins «Studia Monastica», XL (1998), 65-92.

Javier ANTÓN PELAYO, *La Herencia cultural. Alfabetización y cultura en la ciudad de Gerona (1747-1807)*, Bellaterra, UAB, 1998.

Manuel BARRUECO SALVADOR, *Felipa Clavero y Sessé, condesa de Aranda y su polémica con los agustinos de Epila. (Un documento de 1682)*, dins «Archivo Agustiniano», LXXXII (1998), 108-134.

—, *Privilegio de Carlos V a favor de los conventos agustinos de Huesca y Lérida*, dins «Archivo Agustiniano», LXXXI (1997), 305-314.

I. Butinyà, *Una Comèdia de Santa Quitèria del segle XVII*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins» XXXIX (1998), 175-198.

Inocencio CADIÑANOS BARDECI, *Los Agustinos de Tarragona y su convento*, dins «Archivo Agustiniano», LXXXII (1998), 135-141.

Félix CARMONA MORENO, *Profesiones religiosas del convento de Nuestra Señora del Socorro de Palma de Mallorca*, dins «Archivo Agustiniano», LXXX (1996), 305-365.

José Luis CASTÁN ESTEBAN, *La Reforma del clero en los sínodos valencianos del siglo XVI (1548-1607)*, dins «Anales Valentinos», XXIV (1998), 147-170.

P. M. CÁTERDRA, *Lectura femenina en el claustro (España, siglos XIV-XVI)*, dins «Des femmes et des livres. France et Espagne, XIVe-XVIIe. Actes de la journée d'étude organisée par l'Ecole Nationale de Chartres... Paris, 30 avril 1998». Paris, Ecole de Chartres, 1999, 17-35.

Mateu J. COLOM PALMER, *El Tribunal de la Inqusició a Mallorca (segles XV-XIX). Dades per a una periodització*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 87-92.

Enrique CUTILLAS BERNAL, *El Monasterio de la Santa Faz. El patronato de la ciudad (1518-1804)*, València, Generalitat Valenciana, 1996.

Francesc FELIU I TORRENT, *Els inicis de la filologia catalana moderna: estudi biogràfic d'Antoni de Bastero i lledó, canonge de Girona (1675-1737)*, «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXIX (1998), 235-341.

Justo FERNÁNDEZ ALONSO, *El Lugar Pío de la Corona de Aragón*, dins «Anthologica Annua», 44 (1997 [1998]), 570-590.

Bartolomé FONT OBRADOR, *Fray Junípero Serra: de doctor de gentes a doctor de gentiles*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 54 (1998), 231-242.

Josep GALOBART I SOLER, *Argenteria, ornaments i paraments litúrgics de l'església parroquial de Santa Maria de Moià, segons dos inventaris del segle XVII*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 161-185.

Ricardo GARCÍA CÁRCEL – DORIS MORENO MARTÍNEZ, *Inquisición*, Madrid, Ediciones Temas de Hoy, 2000. 405 p.

Enrique GARCÍA HERNÁN, *Tres amigos de de Juan de Ribera, arzobispo de Valencia: Francisco de Borja, Carlos Borromeo y fray Luis de Granada*, dins «Anthologica Annua», 44 (1997 [1998]), 485-546.

José GARCÍA ORO – M. José PORTELA SILVA, *Reforma religiosa en la Corona de Aragón bajo Felipe II. Estrategia y ritmo de una campaña religiosa (1567-1572)*, dins «Escritos del Vedat», XXVIII (1998), 336-446.

Valentí GUAL VILÀ, *L'Exercici de la justícia eclesiàstica. Poblet, segles XV-XVII*, Barcelona, Dalmau Ed., 2001.

Bernat HERNÁNDEZ, *La Reforma del monestir de Montserrat a finals del segle XVI. Epistolari del monjo i abat fra Andrés de San Román (1562-1589)*, dins «Studia Monastica», XL (1998), 23-63.

F. HERRERO SALGADO, *La Oratoria sagrada en los siglos XVI y XVII: predicadores dominicos y franciscanos*, Madrid, Fundación Universitaria Española, 1998. 734 p.

Montserrat JIMÉNEZ SUREDA, *Alienígenas, regnícolas y naturales. Monarquía y élites en una catedral catalana del siglo XVIII*, dins «Hispania», LVIII (1998), 1097-1112.

JOSEP DE CALASSANÇ, SANT, *Documents fundacionals de l'Escola Pia*. Pròl. Joan Florensa i Parés. Vic, Eumo Ed., 1998.

Josep M. LLOBET PORTELLA, *El Document fundacional de l'Hospital de Misericòrida de Simó Vicent, actualment residència Mare Janer (1679)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 12 (1998), 149-164.

—, *Un Llibre de cançons religioses del rector de Villagrasseta (primer a meitat del segle XVIII)*, dins «Palestra Universitària», 9 (1997), 157-250.

Tomàs A. MANTECÓN MOVELLÁN, *El Patronatge a les societats rurals de l'Antic Règim*, dins «Afers», 36 (2001), 12-32.

Josep M. MARQUÈS I PLANAGUMÀ, *El Concili de Tarragona de 1717: el procediment*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXIX (1998), 217-233.

Josep Lluís MARTOS, *Llengua i predicació en el barroc valencià*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 2001.

Joan F. MIRA, *Els Borja: família i mite*, Alzira, Edicions Bromera 2000. 127 p.

Enric MOLINÉ I COLL, *Els Últims doscents anys del monestir de Gerri (1631-1835)*, Tremp, Garsineu Ed., 1998.

Doris MORENO, *A través del espejo. El Tribunal de la Inquisición en Bsrcelona en el siglo XVI*, dins «Manuscrits» 17 (1999), 347-348.

—, *Inquisició i poder local. El Sant Ofici a Terrassa*, dins «Terme. Terrassa», núm 13 (novembre 1998), 51-60.

M. Angeles PÉREZ SAMPER, *La Alimentación como indicativo de un estilo de vida. El Colegio de Cordelles de los jesuítas*, dins «Profesor Nazario González. Una historia abierta». Barcelona, Universitat de Barcelona, 1998, 55-65.

—, *La Alimentación en los conventos capuchinos catalanes de la época moderna,* dins «Estudios Franciscanos», 99 (1998), 63-139.

Joaquim M. PUIGVERT I SOLÀ, *Església, territori i sociabilitat (segles XII-XIX)*, Vic, Eumo, 2001. 232 p.

Joan RECASENS I PIQUER, *Dues sibil·les en un manuscrit del segle XVIII*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 131-139.

Francesc RIERA I MONTSERRAT, ENRIC PORQUEREZ I GENÉ, *Tres clergues xuetes: tres històries familiars*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 93-102.

Gabriel ROURA I GUIBAS, *La Festa de l'Assumpció de la Mare de Déu a la Seu de Girona, segons la consueta de 1655*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 387-414.

C. SORIANO TRIGUERO, *Trento y el marco institucional de las órdenes religiosas femeninas en la Edad Moderna*, dins «Hispania Sacra» LII (2000), 479-493.

José Ignacio TELLECHEA IDÍGORAS, *Clemente VIII y el episcopado español en las postrimerías del reinado de Felipe II (1596-1597)*, dins «Anthologica Annua», 44 (1997 [1998]), 205-380.

Esperanza VELASCO DE LA PEÑA, *La Biblioteca y las fuentes bibliográficas de Juan Briz Martínez, clérigo e historiador (Zaragoza, 1565-1632)*, dins «Aragonia Sacra, XII (1997 [1998]), 177-199.

Jordi VILAMALA SALVANS, *Les Consuetes de Sant Julià de Vilatorta (Osona): la continuïtat en la gestió de l'administració eclesiàstica*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 309-385.

—, *Sant Julià de Vilatorta. Vida quotidiana i activitat econòmica (1550-1720)*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000. 153 p.

Ernest ZARAGOZA I PASCUAL, *El Convento agustiniano de San Pedro y Santa Marta y el venerable fray Posidonio Mayor, de Villajoyosa*, dins «Revista Agustiniana», XXXVI (1995), 185-204.

—, *Notícies històriques dels monestirs de Galligants, Fluvià i Cruïlles*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXIX (1998), 199-215.

HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA

J. ANDRÉS-GALLEGO – A.M. PAZOS (EDS.), *Historia religiosa en España: siglos XIX-XX*, Madrid, 1999.

José Luis BARRIO MOYA, *El Músico gerundense don José Bach, organista del Real Convent de las Descalzas de Madrid en el siglo XVIII. Aportaciones a su biografía*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXIX (1998), 343-357.

Montserrat CASAS NADAL, *Los Fondos italianos de la biblioteca del convento de San Agustín de Barcelona (en la segunda mitad del siglo XVIII)*, dins «Conventos Agustinos. Actas del X Congreso Internacional de Historia de la Orden de San Agustín», Roma, Institutum Historicum Agustinianum,1998, 213-259.

—, *La Obra de Ludovico Antonio Muratori, y sus traducciones, en las bibliote-*

cas eclesiásticas de Barcelona (en la segunda mitad del siglo XVIII), dins «Profesor Nazario González. Una historia abierta». Barcelona, Universitat de Barcelona, 1998, 173-183.

Josep CLARÀ RESPLANDIS, *Epistolari de Josep Cartañà, bisbe de Girona (1934-1963)*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 2000. 296 p.

Jordi FIGUEROLA I GARRETA, *Josep Morgades, bisbe*, Vic, Institut Superior de Ciències Religioses, 2000. 22 p.

Bartomeu FONT I OBRADOR, *Testamento del cardenal Despuig (1806)*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 103-118.

José Miguel GARCÍA BELTRÁN, *Nuestra Señora la Virgen del Adjutorio. Benlloch*, Castelló, Diputació, 1998.

Fidel GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, *Páginas controvertidas de historia de los jesuitas. A propósito de una obra sobre los jesuitas en Cataluña: hechos y figuras*, dins «Euntes Docere», LI (1998), 255-263.

M. J. MARTÍNEZ JIMÉNEZ, *Relaciones Iglesia-Estado. El concordato de 1753*, dins «Hispania Sacra» LII (2000), 301-312.

Josep MASSOT I MUNTANER, *De la guerra i de l'exili. Mallorca, Montserrat, França i Mèxic (1936-1975)*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 2000, 336 p.

Ramon MIRÓ, *L'Administració de la Unió de Preveres de Bellpuig a la segona meitad del segle XVIII i primera terç del segle XIX*, dins «Quaderns del pregoner d'Urgell. Miscel·lània d'estudis», 11 (1998), 11-21.

T. MITCHELL, *Betrayal of the innocents. Desire, power and the Catholich Church in Spain*, Philadelphia, Pennsilvania University Press, 1998. 178 p.

Francisco MORENTE VALERO, *Franco: un dictador «bajo palio»*, dins «L'Avenç», 254 (2001), 46-55.

J. M. PIÑOL, *La Transición democrática de la Iglesia católica*, Madrid, Trotta, 1999. 539 p.

Hilari RAGUER I SUÑER, *Gaudeamus igitur. Notes per a una història del «Grup Torras i Bages»*, Montserrat, Publ. de l'Abadia 1999. 136 p.

—, *La Pólvora y el incienso. La Iglesia y la Guerra Civil española*, Barcelona, Península, 2001. 478 p.

Frederic RAURELL, *L'Antimodernisme i el cardenal Vives i Tutó*, Barcelona, Facultat de Teologia de Catalunya, 2000. 687 p.

Ignasi ROVIRÓ ALEMANY, *Diccionari de filòsofs, teòlegs i mestres del Seminari de Vic*, Vic, Patronat d'Estudis Osonencs, 2000. 137 p.

Ireneu SEGARRA, *Quarants-cinc anys de director de l'Escolania de Montserrat (1950-51 – 1953-1997): Memòries personals*, Montserrat, Publicacions de l'Abadia, 2000. 400 p.

Joan VENY I CLAR, *Antoni M. Alcover i Sureda: semblança biogràfica*, Barcelona, IEC, 2001.

Pau VICIANO, *Erudició i autoctonisme al País Valencià: La història eclesiàstica de Josep sanchis Sivera (1920-1921)*, dins «Afers», 36 (2001), 45-50.

ART

Bibiana AGUSTÍ I FARJAS [ET AL.], *Sant Quirze de Colera entre els segle XII i XIV. D'edifici religiós a fortificació militar*, dins «Annals de l'Institut d'Estudis Gironins», XXXI (1998), 111-113.

Rosa ALCOY PEDRÓS, *Un «Decretum Gratiani» vaticà i la pintura catalanobalear anterior al 1300*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 307-325.

—, *Nàpols i l'italianisme català a través d'un Saltiri amb miniatures de Ferrer Bassa*, dins «XIV Congresso Corona, IV», 15-32.

A.M. BALAGUER, *Les Medalles de sant Magí de Brufaganya des del segle XVI al XIX*, dins «Acta Numismatica» XXIX (1999), 215-246.

Cebrià BARAUT, *La Iconografia de les pintures romàniques de Sant Serni de Nagol*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 133-138.

Xavier BARRAL I ALTET, *Vitralls medievals de Catalunya*, Barcelona, IEC, 2000.

Bonaventura BASSEGODA I HUGAS, *Noves dades sobre el canonge Vicente Vitoria (Dénia 1650-Roma 1709), tractadista, pintor, gravador i col·leccionista*, dins «Butlletí del MNAC», 2 (1996), 37-62.

—, *Vicente Vitoria (1650-1709) primer historiador de Joan de Joanes*, dins «Locus Amoenus», 1 (1995 [1996]), 165-172.

Bartomeu BESTARD CLADERA – Mateu RAMON LIDÓN, *Els Retaules del segle XVIII de l'església parroquial de Sant Bartomeu de Sóller*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 54 (1998), 201-217.

Maria del Carme BOSCH, *Art i literatura fúnebres a l'església mallorquina. I: Exèquies reials (De Maria Lluïsa d'Orleans a Maria Cristina d'Habsburg*, dins «Homentage a Llorenç Pérez. Miscel·lània. Estudis Baleàrics», 62-63 (1998-1999), 167-1990.

Joan BOSCH BALLBONA – JOAQUIM GARRIGA RIERA, *El Retaule major de la prioral de Sant Pere de Reus*, Reus, Centre de Lectura/Col·legi d'Arquitectes de Catalunya, 1997.

Marià CARBONELL I BUADES, *La Construcció de la casa noviciat de jesuïtes de Tarragona: notícies d'arxiu*, dins «El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà». Tarragona, Diputació, 1997, 193-202.

—, *Obres al convent de Sant Agustí el vell de Barcelona, segles XVI-XVII*, dins «Locus Amoenus», 1 (1995 [1996]), 127-138.

Gaspar COLL I ROSSELL, *La Il·luminació de manuscrits a Catalunya duran el segle XIV: aproximació a un estudi documental*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 327-333.

Joan CUSCÓ I CLARASÓ, *Els Gois de Sant Fèlix. Música, festa i tradició*, Montserrat, Publ. de l'Abadia, 2000. 176 p.

Marcel DURLIAT, *Les Représentation de la Vierge Marie dans l'art roman catalan*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 151-159.

Francesca ESPANYOL I BERTRAN, *El Panteó comtal de la Catedral de Barcelona en*

època romànica, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 107-116.

Exvots pintats de la Mare de Déu de Montserrat, Montserrat, Publ. de l'Abadia 1999. 72 p.

Francesc Fité, Carme Berlabé, *L'Estada a Lleida de Bernat Martorell i Rafael Gregori i la policromia del retaule major de la Seu Vella*, dins «Locus Amoenus», 2 (1997), 103-110.

Rafel Ginebra i Molins, *El Retaule de Sant Andreu de Gurb de Lluís Borrassà: estudis històric*, dins «Ausa» XIX (2000), 145-175.

Carme Giralt – Sergi Plans, *Joan Grau i el retaule de la Capella de la Puríssima Concepció de Pujal: noves aportacions documentals (1638-1639)*, dins «Miscel·lània Aqualatensia», VIII (1997 [1998]), 399-411.

María del Carmen Gómez Muntané, *Una Fuente desatendida con repertorio sacro mensural de fines del Medioevo: el Cantoral del convento de la Concepción de Palma de Mallorca*, «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 54 (1998), 45-64.

M. José Hueso Sandoval, *Art i devoció a la València de finals de l'Edat Mitjana. La Missa de Sant Gregori*, dins «Anales Valentinos», XXIV (1998), 387-396.

Josep M. Llobet Portella, *Documents sobre retaules de Cervera (1601-1625)*, dins «Butlletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi», XII (1998), 199-132.

J.M. Llodrà, *Els Esgrafiats de l'església parroquial de Sant Celoni (1762)*, Vallgorguina, Associació Cultural de Vallgorguina, 1999. 36 p.

Gabriel Llompart, *Dues puntualitzacions iconogràfiques sobre paralitúrgies medievals mallorquines*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 475-481.

Sofia Mata de la Cruz, *Els Estralls de la Guerra dels Segadors en el patrimoni arquitectònic religiós de Tarragona*, dins «El temps sota control. Homenatge a F. Xavier Ricomà». Tarragona, Diputació, 1997, 435-444.

—, *Una Obra atribuïda als pintors cerverins Cristòfor i Pere Benet Alegret (1559): la Taula de la Mare de Déu del Roser, de Santes Creus (Museu Diocesà de Tarragona)*, dins «Miscel·lània Cerverina», 12 (1998), 57-63.

Marisa Melero-Moneo, *Iconografía de San Pedro y propaganda papal en la pintura gótica: Pedro y Simón Mago como imagen de la confrontación del papa aviñonés y del antipapa romano. Un ejemplo catalano-aragonés del siglo XIV*, dins «Gesta. International Center of Medieval Art», XXXVI, 1997, 107-121.

Ramon Miró, Pep Vila, *Visió d'Esperança Alegre (Lleida 1500). Una visita des del més enllà*, dins «La pintura gòtica dels Ferrer i altres aspectes (in)coneguts de la Seu de Lleida, s. XIII-XVIII», Lleida, Publicacions d'Amics de la Seu, 1998, 327-353.

Juan Miguel Muñoz Corbalán, *La Iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII*, dins «Locus Amoenus», 1 (1995 [1996]), 173-192.

Carme Narvaez i Cases, *La Gestació de l'estil arquitectònic carmelità: les*

primeres disposicions dels descalços respecte a la construcció dels seus convents, dins «Locus Amoenus», 1 (1995 [1996]), 139-144.

Montserrat PAGÉS I PARETAS, *Les Pintures de Sant Serni de Baiasca*, dins «Miscel·lània en homenatge a Joan Ainaud de Lasarte». Vol. I. Barcelona, MNAC/IEC/Publ. de l'Abadia, 1998, 139-150.

Miquela SACARES TABERNER – CATALINA M. VENY RIERA, *Sobre l'antic retaule de sant Sebastià de l'església parroquial de Porreres*, dins «Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana», 54 (1998), 425-433.

Xavier SOLÀ I COLOMER, *L'Escultor vigatà Feliu Vidal i l'església parroquial de Sant Feliu de Pallerols*, dins «Ausa» 145 (2000), 173-186.

Felip SOLDEVILA, *Els Vuit retaules de l'església de Sant Boi. Altres capelles de la parròquia de Sant Agustí de Lluçanès*, Sant Boi de Lluçanès, Ajuntament, 2000. 77 p.

Balbino VELASCO BAYÓN, *El Convento de carmelitas de Valencia del siglo XVI al XIX*, dins «Carmelus», XLV (1998), 5-72.

Teresa VICENS I SOLER, *L'Assumpció en un cicle de la infantesa de Jesús: el frontal procedent de Santa Maria del Coll (MEV)*, dins «Miscel·lània Litúrgica Catalana» IX (1999), 141-159.

—, *Possibles bases textuals per a les representacions assumpcionistes a Catalunya (el timpà de Cabestany i el frontal de Mosoll)*, dins «Acta Historica et Archeologica Medievalia», 19 (1998), 273-293.

LLIBRES REBUTS A L'ANALECTA SACRA TARRACONENSIA DURANT L'ANY 2001

EDUARDO JAVIER ALONSO ROMO, *Los Escritores portugueses de san Francisco Javier*, Braga, Universidade do Minho. Centro de Estudos Humanisticos 2000. 585 p.

MIGUEL AYUSO (ed.), *El Derecho natural hispánico: pasado y presente. Actas de las II Jornadas Hispánicas de Derecho Natural. Córdoba, 14 a 19 de septiembre de 1998*, Córdoba, Publicacions Obra Social y Cultural Cajasur 2001. 774 p.

SERGE BRUNET, *Les Prêtes des montagnes. La vie, la mort, la foi dans les Pyrénées centrales sous l'Ancien Régime (Val d'Aran et diocèse de Comminges)*. Préface de Bartolomé Bennassar. Aspet, PyréGraph 2001. 863 p.

Dios, buena noticia. III Exposición bibliográfica e iconográfica internacional, Salamanca, Secretariado Trinitario 2000. 290 p.

JOSEP-VICENT FERRE DOMÍNGUEZ, *Miquel Maiques (ca. 1490-1577). Un controvertido agustino del Renacimiento*, Madrid, Editorial Revista Agustiniana 2000. 95 p.

CLAUDIA HEIMANN, *Nicolaus Eymerich (vor 1320-1399) - praedicator veridicus, inquisitor intrepidus, doctor egregius*, Münster, Aschendorff 2001. VIII, 248 p.

IGNACIO JERICÓ BERMEJO, *Domingo Ibáñez: teología de la infidelidad en paganos y herejes (1584)*, Madrid, Editorial Revista Agustiniana 2000. 486 p.

ELOY MARTÍN CORRALES, *Comercio de Cataluña con el Mediterráneo musulmán (siglos XVI-XVIII). El comercio con los «enemigos de la fe»*, Barcelona, Edicions Bellaterra 2001. 649 p.

Miscel·lània en honor del doctor Casimir Martí. Coords. Josep Maria Sans i Travé i Francesc Balada i Bosch. Barcelona, Fundació Salvador Vives i casajoana 1994.

Missale Vicense. 1496. Edició facsimilar reduïda a cura de Francesc Xavier Altés i Aguiló. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 2001. 785 p.

ENRIQUE MOLINÉ, *Los Padres de la Iglesia: una guía introductoria*. 4ª edición. Madrid, Pelícano 2000. 612 p.

RAMON ORDEIG I MATA, *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segle XI*. Fasc. 1. Vic, Patronat d'Estudis Osonencs 2000. XVI, 208 p.

LAUREÀ PAGAROLAS I SABATÉ, *Els Templers de les Terres de l'Ebre (Tortosa): De Jaume I fins l'abolició de l'Orde (1213-1312)*. 2 vol. Tarragona, Diputació de Tarragona 1999.

JOAQUIM M. PUIGVERT I SOLÀ, *Església, territori i sociabilitat als segles XVII-XIX*, Vic, Eumo Editorial/Universitat de Vic 2001. 232 p.

ANDREA RICCARDI, *L'Església catòlica a l'entrada del tercer mil·leni: intransigència i modernitat*, Barcelona, Pòrtic 2001. 141 p.

PAULINHO SAHELICES, *Los Agustinos en Puerto Rico (1896-1996)*. 2ª ed. Madrid, Editorial Revista Agustiniana 2001. 526 p.

ÀLEX SEGLERS, *Autogovern i fet religiós: Una gestió del pluralisme religiós a Catalunya*, Barcelona, Proa 2000. 214 p.

JOAN TUSQUETS, *El què i el perquè dels dos Concilis Vaticans*. Pròl. Jaume González-Agàpito. Barcelona, Santandreu Editor 1999. 210 p.

ÍNDEX

MIQUEL S. GROS I PUJOL
L'arxiu del monestir de Sant Joan de les Abadesses. Regestos dels documents dels anys 1115-1200 5

ERNEST ZARAGOZA PASCUAL
Documemnts inèdits del Concell de Cent sobre la visita apostòlica de Montserrat (1582-1585) 73

ANTONI HOMS I GUZMÁN
Una altra relació sobre Terra Santa: El llibre de la mia peregrinació, *del pare Antoni Fluxà, OFM (1732-1736)* 131

SANTIAGO CASAS RABASA
El cuestionario de la Congregación del Concilio (1867) preparatorio del Concilio Vaticano I. La respuesta de José Caixal i Estradé, obispo de Urgel 287

VICENTE CÁRCEL ORTÍ
Los nombramientos de obispos en España durante el pontificado de Pío IX. Tercera parte: 1874-1877 317

ERNESTO ZARAGOZA PASCUAL
Sor Francisca de las Llagas de Jesús 467

VALENTÍ SERRA DE MANRESA
Caputxins catalans a la costa atlàntica nicaragüenca: el Vicariat Apostòlic de Bluefields (1913-1943) 497

Recensions 521

Bibliografia d'història de l'Església d'àmbit català (2001) 545

Llibres rebuts a «l'analecta sacra tarraconensia» durant l'anys 2001 561

NORMATIVA PER A LA PUBLICACIÓ A L'ANALECTA SACRA TARRACONENSIA

El consell de redacció d'«Analecta Sacra Tarraconensia» estudia adoptar una nova normativa de citació bibliogràfica. És per això que, de moment, es respecta la pròpia manera de citar de cada autor.

Els autors podran incloure la seva adreça electrònica al final dels seus articles.